

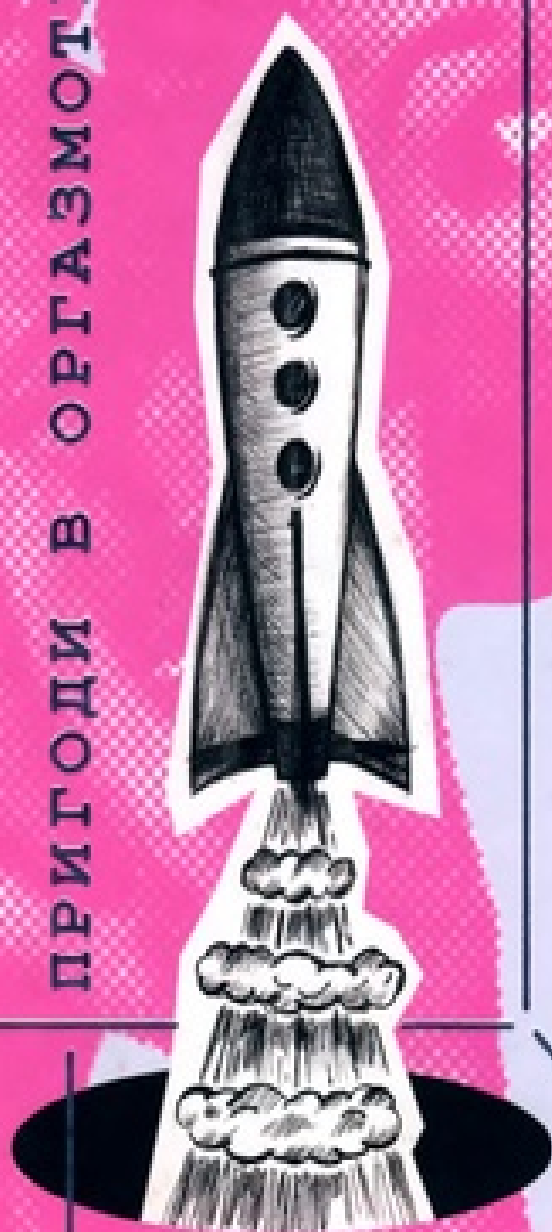
Крістофер Тернер

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ

Крістофер Тернер

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ

Крістофер Тернер

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ

Крістофер Тернер

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ

Крістофер Тернер

Пригоди в оргазмотроні

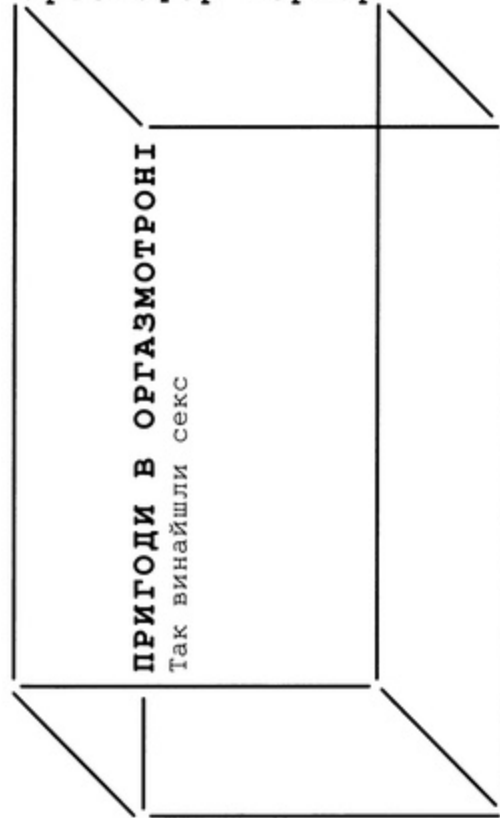
«Моє життя — це, з якого боку не поглянь, революція або ж — комедія! Якби ж мені знайти когось, хто б міг поставити точний діагноз!»

Вільгелм Райх, 9 липня 1919 р.

«Мабуть, з акумулятивного погляду, історія зроблених людством помилок є більш ціннісною та цікавішою, аніж історія зроблених ним відкриттів. Правда — чітка й універсальна; вона існує в континуумі і для того, аби їй не боялися дивитися у вічі, геть не потребує активної енергії, а лиш пасивної придатності людської душі. Але неможливо встановити єдино визнану класифікацію помилок; у них немає реальності, вони — чисті й прості творіння розуму, що їх і сотворив. У цій площині душа людська — не скована простором й може вільно розгортатися, виражаючи усю безмежність того, що вміє від природи й чого навчилася сама, не забуваючи й про притаманні їй, такі красиві та цікаві, екстравагантність і абсурд».

Бенджамін Франклін. З доповіді доктора Бенджаміна Франкліна та інших комісіонерів на вимогу Короля Франції про дослідження тваринного магнетизму, що проводився у Парижі (1785).

Крістофер Тернер

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ
Так винайшли секс

| З англійської переклав | Назар Агаджанян

Львів | Видавництво Старого Лева | 2018

Передмова до українського видання

Машини сексуальної революції Вільгельма Райха

*І як нам сприймати той факт, що
символом сексуальної революції була клітка?*

— Крістофер Тернер

Сьогодні ім'я Вільгельма Райха, сексолога, психоаналітика, фрейд-марксиста, біолога, політичного активіста та «секс-революціонера» в Україні залишається майже невідомим, хоча й народився він в єврейській родині в Дрогобичі на Галичині, а виріс на Буковині в селі Юринець, що поблизу Чернівців, де відвідував чоловічу гімназію. Мабуть, це не дивно, адже навіть у країнах, у культурній історії яких Райх залишив помітний слід — а своє насичене життя він провів у Відні, Берліні, Осло і Нью-Йорку, — пам'ять про Райха до останнього часу намагалися не турбувати. Все тому, що його ім'я асоціюється принаймні із двома радикальними проектами. Один із них — «сексуальна революція», метою якої було підготувати суспільство до революційних перетворень, створити передумови революційних соціально-економічних змін. На думку раннього Райха, необхідно було звільнити людину від традиціоналізму та авторитаризму, які на біологічному рівні закріпачують людське тіло і розум, у результаті чого людина стає неспроможною не лише адекватно сприйняти сексуальне задоволення чи бажання (про що уже писав Фрейд), а й навіть досягти повного вивільнення сексуальної енергії в момент оргазму. Іншим радикальним проектом уже пізнього Райха був так званий оргонний акумулятор, який науковець сконструював у кінці 1930-х — на початку 1940-х років і який теж мав революціонізувати сексуальну практику, однак, цього разу, як неодмінна частина тілесно-орієнтованої терапії.

Сексуальна революція

Сьогодні поняття «сексуальної революції» найчастіше асоціюється із 1960-ми, коли соціальний запит на переосмислення сексуальних стосунків із врахуванням нових вимог щодо гендерної рівності та свободи, зокрема й свободи сексуального вибору, найпереконливіше артикулювали активісти феміністичних рухів Америки та Європи. Однак, поняття «сексуальної революції» має довшу і складнішу історію. Як ідея вона була постійно присутня в дискусіях багатьох прогресивних середовищ протягом десятиліть, а то й століть, але саме Райх презентував її як теорію із відповідною програмою практичного втілення у своїх працях та лекціях у кінці 1920-х — на початку 1930-х років.

Райх розумів революцію, зокрема сексуальну, як поступовий процес, який вимагає часу і зусиль. Він стверджував, що жодна соціальна революція неможлива без революції сексуальної. Як лівий теоретик, Райх вважав, що революції творить народ, а не політичні еліти. Але тут-таки він помітив і парадокс: якщо еліти мають засоби для того, аби піклуватися про своє здоров'я, зокрема сексуальне, відвідуючи дорогих лікарів та психоаналітиків, пролетаріат позбавлений цих привілеїв, що унеможлиблює революційні перетворення в суспільстві. Отже, задля реалізації сексуальної революції 1931 року Райх із колегами-психоаналітиками заснував Німецьке товариство сексуальної політики пролетаріату, активісти якого організували в Берліні соціальний рух *секс-пол* (за назвою самої організації), який працював у кількох напрямках: підвищення освіченості населення в питаннях сексуального здоров'я та гігієни робочих місць, агітації за заборону законів проти абортів, розлучення та гомосексуальності, а також за заборону покарання для злочинців із психологічними проблемами та впровадження для них особливої системи лікування тощо. У своїх дискусіях активісти ставили під сумнів і необхідність шлюбу. Самі ж психоаналітичні сеанси, які суттєво виходили за межі традиційного психоаналізу, було сфокусовано на розкріпаченні тіла, подоланні сексуальної репресії як наслідку виховання в традиціоналістському, патріархальному суспільстві. Райх вважав, що фашизм не треба пов'язувати із окремою історичною постаттю лідера чи вождя. Навпаки, фашизм формується

знизу, в масах, чий первинні біологічні потреби та гідність довгий час пригнічували та експлуатували авторитарні інститути всередині суспільств, де формується така особистість, яка потребує лідера чи вождя.

Органний акумулятор

Наприкінці 1930-х, рятуючись від європейського фашизму напередодні Другої світової війни, Райх емігрує до Сполучених Штатів Америки. Там, на основі лабораторних досліджень, які він зробив в Осло, Райх конструює органний акумулятор, свій другий екстраординарний проект. На той час Райх уже відмовився від психоаналізу і від лівих ідей часів своєї юності й сконцентрувався на організації наукового інституту з вивчення біоенергії, або енергії життя, яку, твердив Райх, він відкрив і навіть побачив за допомогою мікроскопів під час своїх експериментів.

З одного боку, у його радикальних проектах можна помітити чітку послідовність, з іншого, між ними — неподоланий розрив. Як і раніше, Райх стверджував, що вільна циркуляція енергії життя або сексуальної енергії, яку Фрейд колись назвав лібідо, уможливорює «справжній оргазм» або абсолютне, екзальтичне вивільнення тілесного напруження протягом сексуального акту. Але якщо в безкоштовних вуличних клініках Берліна Райх навчав робітників та бідних пацієнтів особливих практик розслабляти м'язи, які, вважав він, уможливлюють циркуляцію та вивільнення сексуальної енергії, в Америці науковець вирішує перетворитись на прибуткового терапевта і намагається запатентувати та продавати свій акумулятор, змодельований за зразком клітки Фарадея. За твердженням Райха, контролюючи електромагнітне поле організму, апарат не лише може покращити практики оргазму, а й здатний вилікувати нежить і... рак. Під тиском обставин наприкінці життя у Райха розвинулися симптоми, які інтерпретували по-різному: від ознак божевілля до нервових розладів. Останнє, зрозуміло, також вплинуло на сприйняття робіт Райха як псевдонаукових, хоча жоден із його експериментів ніколи не було повторено і науково спростовано.

Людина репрезентативна

Книга британського дослідника Крістофера Тернера, яку ви тримаєте в руках, у деталях простежує інтелектуальну історію Райха у різних контекстах: становлення психоаналізу та університетське життя студентів в Австрії після Першої світової війни; формування фашизму в Німеччині та його поширення Європою у 1930-х роках: настрої, страхи, інтелектуальні пошуки, провали європейського лівого руху, нездатного протистояти нацистській пропаганді, розчарування, шлях вічного емігранта, нові сподівання та американська мрія, неймовірна популярність, знищення наукового доробку Райха американською владою, суд, арешт, смерть у камері за кілька днів до звільнення... Про Райха написали достатньо, але здебільшого його безпосередні колеги, близькі, учні та послідовники. Дослідження Тернера є одним із небагатьох, де витримана необхідна критична відстань. Після того, як його опублікували, Райхом зацікавилися й інші історики науки: вийшли друком «Вільгельм Райх, біолог» (Harvard University Press, 2015) американського дослідника Джеймса Стрика і «Неполітична наука? Вільгельм Райх та психоаналіз під час націонал-фашизму» (Psychosozial-Verlag, 2015) берлінського дослідника Андреаса Пеглау. Обидві праці змушують переосмислити доробок цього науковця від ранніх досліджень, особливо стосовно природи фашизму, і до його досить цікавих пізніх інтуїцій про енергетичний чи біологічний взаємозв'язок людини з природним та соціальним середовищем, що підважує теорії про відокремленого індивідуума і наводить на думку про вагомість наших соціальних зв'язків, їхню матеріальну природу та потенційні умови деструктивної та продуктивної колективності. Багато в чому матеріалізм Райха резонує із аналітикою мікрофізики влади Мішеля Фуко, який наголошував на репресивному характері біовлади, яка регулює і контролює своїх суб'єктів на мікрорівні, втручаючись у процеси дітонародження, медичну профілактику, сексуальні практики, розподіл та перерозподіл людських ресурсів і життя як такого.

Є ще одна вагома причина, чому саме тепер нам варто звернутися до постаті Вільгельма Райха. Аби краще зрозуміти парадокси якоїсь епохи, як правило, ми шукаємо виразних представників серед світу мистецтва. Ми думаємо, що саме митцям вдається вловити і висловити щось надзвичайно важливе про наш час, що залишається невидимим навіть для нас самих. Приблизно так американський літературний

критик Фредерик Карл пояснює, чому Кафка є «репрезентативним» для двадцятого століття. Однак, я хочу не погодитись і звернути увагу на те, що двадцяте століття породило ще одну категорію репрезентантів: це — інженери, винахідники, візіонери, хто міг дозволити собі мислити на межі можливого і неможливого, як от Альберт Айнштайн, Володимир Вернадський, Клод Шеннон, Норберт Віннер, Віктор Глушков чи навіть особливо популярний зараз в Україні Ілон Маск, який мріє колонізувати Марс. Це також науковці, ба більше, науковці неординарні, роботи яких виходять за межі наукових канонів та перебувають у сірій зоні між наукою та псевдонаукою — тимчасово, надовго або назавжди — підважуючи умовні кордони науки.

Ми можемо поставитися до його доробку з іронією. Тернер сам, як ви помітите, витримує свою розповідь про Райха у форматі неоднозначності, утримуючись від відвертої насмішки над цим ексцентриком. Як ніхто інший і, звісно, краще, ніж Кафка, Райх презентує наш час, демонструючи особливості нашого мислення, наших бажань, уявлень, наукового знання та невігластва, зрештою, наших комплексів і мрій. Йдеться не лише про гримучу суміш лівої ідеології із капіталістичним приватним інтересом, а і його зациклення на сексуальному в біологічному сенсі: здається, для Райха секс відбувається завжди на рівні молекул та електронів, а не слів, голосу, дихання, запахів, динаміки та складної хореографії емоцій та рухів. Нарешті, його беззаперечна віра в науку, якась майже парадоксальна наукова релігійність, навіть містика; його загострена увага до тіла, до тілесних практик задля вирішення проблем підсвідомого; зрештою, його абсолютне покладання на технології — мікроскопи, вимірювачі, акумулятори, трансформатори — як останню можливість для вирішення сексуальних проблем: це — ми сьогодні.

Світлана Матвієнко, 2018 р.

*Факультет комунікацій, мистецтва й технологій
Університет Саймона Фрейзера, Ванкувер*

Вступ

Про загадкову камеру, яку винайшов Вільгельм Райх, я уперше дізнався, коли ще студентом-антропологом гостював у Саммергіллі — «вільній» школі у Саффолку^[1], яку 1921 року заснував Александер Сазерленд Нілл. Я поцікавився, чи не міг би залишитися там на трохи як включений спостерігач^[2], і, аби я мав де ночувати, мені люб'язно запропонували вігвам. Така ідея була мені до вподоби: як для пересічного антрополога вігвам видавався підходящим житлом. Усе ж у Саммергіллі (де вільне відвідування занять, а студенти — самі собі закон) усе виносилося на голосування, і дітиська вирішили, що вігвам їм ще знадобиться. Тож влітку 1993-го я мешкав у готелі штибу «ліжко та сніданок» у Лейстоні. Усі інші жителі готелю працювали на АЕС Сайзвелл тип «Б»: геть усе — від глиняного посуду до рушничків та столового начиння — мало логотип електростанції. Власникові «В&В» одного разу навіть дали безкоштовний светр, бо ж після того, як той повісив свій сушити на вулиці після прання, випадкова перевірка тестером установила, що за шкалою Гейгера носити його було небезпечно.

Гостюючи там, я дізнався, що акумулятор оргонної енергії колись використовували і в цій школі. Прилад — зазвичай дерев'яна шафка завбільшки з телефонну будку, обшита металом та теплоізольована сталевую стружкою, — винайшов 1940 року ексцентричний австрійський психоаналітик Вільгельм Райх задля покращення «оргастичної потенції» користувачів, ну й, у кращому випадку, їхнього психічного, насамперед, здоров'я. Райха можна вважати тим, хто вигдав «сексуальну революцію». Аналітик-марксист, цю фразу він викарбував у 1920-х, аби продемонструвати своє переконання того, що політична революція можлива лише за умов відсутності сексуальних обмежень. Його оргонні камери увійшли в моду в Америці кінця 1940-х та 1950-х, і, стверджуючи, що пізнавали у них спонтанні оргазми, користувалися ними навіть такі кроскультурні постаті як Мейлер, Селінджер, Гінсберг, Керуак та Берроуз. Коли Шон Коннері сягав апогею своєї слави Джеймса Бонда, актор одного разу, стоячи біля

приладу, злихословив, і Вуді Аллен у своєму фільмі «Сплячий» спародіював те, що бовкнув шотландець, як «Оргазмотрон».

Нілл та Райх зустрілися в Осло 1936 року, й уже незабаром перший став об'єктом психоаналізу другого, а перший десяток сеансів вони встигли провести ще дорогою з норвезької столиці. На той час Райха уже вигнали із Міжнародної асоціації психоаналітиків (хоча Фрейд було назвав його «найсвітлішою головою» в усій асоціації, але його спроби об'єднати психоаналіз та марксизм призвели до відчуження від нього прихильників і першого, і другого). Він започаткував нову форму аналізу, що звалася «вегетотерапією» і передбачала зречення від методу лікування розмовою. Райхова третя дружина Ільзе описувала таку альтернативу як «кінець ери психоаналітичного табу торкатися пацієнта» й заміни його «фізичною дією лікаря». Райх розслабляв затиснуті м'язи своїх пацієнтів за допомогою вправ глибокого дихання та болісного масажу доти, аж поки ті не зривалися у рефлексивних конвульсіях, які Райх називав «оргазмичним рефлексом». «У пацієнтів-невротиків лише одна проблема, — підсумовував він у своїй праці «Функція оргазму» (1927), — *відсутність стабільного та цілковитого сексуального задоволення*». Курсивом цю фразу він виділив сам.

До літа 1944 року Нілл також уже застосовував цей метод до своїх учнів у Саммергіллі: «Я закинув учителювання й займаюся лише вегетер. аналізом», — писав він Райху. «Що більше позитивних результатів показують підлітки, то більше й більше мені починає подобатися цей клятий чолов'яга Райх... Понад усяке людське розуміння, як легко, лежачи на спині, пацієнти починають ридати. Бува, що не минає й години, а декотрі вже ревуть. Як так?» Одна з колишніх студенток пригадує, як їй сказали лягти та «глибоко дихати, немов під час статевого акту», а Нілл натискав на її живіт (вона була надто юною, аби знати, що таке секс, тож її груди попросту здіймалися від важких подихів). «У тих, чиє статеве життя зазнало обмежень та заборон, живіт — немов дерев'яна дошка, — Нілл писав Райху про те, як його учні намагалися опиратися дії методу, — але здавалися вони дуже швидко й одразу ж ставали озлобленими й здичавілими».

Хоча школа його й існувала вже добрих 15 років, лише у Райховій праці Нілл віднайшов її ідеологічне обґрунтування й одного разу навіть назвав себе Райховим «Іваном Хрестителем». Багато його книг просто рясніють посиланнями на Райхові концепції «броні характеру»

та «саморегулювання». Свого часу Райх вбачав у Нілловому проекті платформу для практичного випробування своїх ідей й навіть власного сина ненадовго відіслав до Саммергілла. Одного разу Райх грозився закинути свої дослідження і піти вчителювати до Нілла в школу, але той лише зареготав у відповідь, сказавши, що Райх тільки розлякає учнів. Попри це, Нілл усе ж умовив Райха стати законним опікуном його доньки; а Райх запросив Нілла до створення дитячого органо-дослідницького центру при своєму дослідницькому інституті у штаті Мен та заохочував його, щоби той замінив свій педагогічний колектив людьми, які пройшли вишкіл за Райховою методикою. Нілл відмовився від обох пропозицій, але все ще зачитував уривки з Райхових книг на педагогічних радах.

Цих двох об'єднувала віра в те, що, не загнаний у рамки, процес дитячого розвитку сповнений редемптивної сили. У цьому Райх вбачав особливу політичну значимість: він вважав, що коли дітей виховуватимуть вільними від сексуальних обмежень, тільки тоді й уможливиться залиття фундаменту утопії. Нілл вважав, що радикальна реформа системи освіти була природною передумовою для створення кращого світу. Дитина — обидва вірили — народжується доброю: а вже авторитарне, сексуально-репресивне виховання псує її. У Саммергіллі пропонували дітям життя в заповіднику, позбавленому морального зараження навколишнього світу: «Ми налаштовані створити таку школу, у котрій діти матимуть свободу бути самими собою, — писав Нілл. — Аби так сталося, нам довелося зректися того, що ми їх дисциплінуємо, керуємо ними, даємо поради, виховуємо морально й насаджуємо релігійні канони». Слоган школи досі незмінний: «Повертаємо дітям їхнє дитинство».

Бертран Расселл^[3], як і Нілл, проповідував переваги дитинства без обмежень. Перед тим як відкрити свою власну школу в Бікен Гілл, яка працюватиме на ідентичних із Саммергілл засадах, Расселл 1927 року приїхав на тиждень до Саммергілла, й тоді Нілл сказав, що Расселлова праця «Про освіту» (1926) була єдиною книгою на таку тему, яку б він прочитав, не лаючись. Утім, ілюзії розвіялися дуже швидко, і Расселл покинув шкільництво через п'ять років. Діти під його опікою були, як він писав, «лихими», «жорстокими» та «руйнівними». Ефектом, до котрого призводило надання їм свободи, було «встановлення панування терору, в умовах якого сильні тримали слабких у

постійному треморі жалюгідності». Але для Нілла монстроподібна дитяча поведінка була лиш відрізком на шляху до звільнення: якщо вони були «озлобленими й здичавілими», то лише тому, що скидали останній панцир своїх обмежень.

Райх вважав свій оргонний акумулятор мало не магічним приладом: він міг, як стверджував винахідник, не лише вивільняти зі стану сексуальної пригніченості, але й лікувати рак, променеву хворобу й цілий букет дрібних недуг (він переконав Ейнштейна провести серію тестів приладу, результати котрих, на жаль, ґрунтовно заперечили усі перераховані вище заяви). За його версією, органічний матеріал, із якого зроблено камеру, поглинав оргонну енергію, яка, на його думку, була біологічною сутністю лібідо; металева обшивка не дозволяла цій енергії виходити назовні, діючи за принципом «тепліці», і, напевно, спричиняла стрімке підвищення температури всередині камери.

Акумулятор, який Райх подарував Ніллу, разом із меншим за розміром «ливником» для лікування ран локальних, прибув до Англії на судні «Queen Elizabeth» у квітні 1947-го: «Я користуюся камерою щодня, читаючи у ній твої книги», — вдячно писав Нілл. Уже незабаром він переконається в ефективності апарата: «Ми застосували акумулятор до 15-річної дівчинки, у якої на нозі був чиряк, — стверджував той. — Він розчистився через три дні, і вже наступного семестру ми помістимо її до великої камери». Такий ефект, очевидно, не піддавався науковому поясненню. «Коли у Люсі на обличчі з'явилася нова гулька під операційним шрамом, вони скористалася малим Аку, і та щезла за ніч», — вихвалявся Нілл. Він закидав Райха питаннями: чи безпечно тримати акумулятор у спальні? Чи обов'язково заходити до нього голим? Чи не знизиться його ефективність в умовах вогкого англійського клімату? Як довго його донька могла перебувати у камері без шкоди для її здоров'я?

Ніллова донька Зої Редгед завідувала школою Саммергілл від 1985 року. Ніллові було 64, коли народилося його єдине дитя. Коли їй було два, журнал «Picture Post» надрукував статтю, у котрій автор стверджував, що з-поміж усіх дітей Британії шансів бути вільною було найбільше саме в неї. «Я добре пам'ятаю оргонний акумулятор, — сказала вона мені, коли я ще раз завітав до школи. — Через цинк у ньому було доволі прохолодно». Ще в дитинстві Редгед прописали

проводити щодня по півгодини у приладі; вона пригадує червону пластикову подушку, на якій повинна була сидіти, і розтруб чи то «ливник», який їй рекомендувалося тримати біля вуха, аби вилікуватися від рецидивної оталгії. Також вона пригадала, що, підростаючи, ставала свідком того, як Нілл поступово втрачав інтерес до апарата (він вважав, що додатковий шар азбесту в обшивці був зайвим) і в результаті закинув його в кут гаража.

Коли Райх помирав, вони з Ніллом уже не спілкувалися. У грудні 1954 року Нілл написав: «Мене шокувало те, що ти вірив у гостей з інших планет. Ні, я стверджую — це не може бути правдою. Я знаю Райха-ученого, який допоки й сам не побачить НЛО, ніколи не повірить, що це реальність. Мені в голові не вкладається». Райх, про наявність усіх клепок в якого на той час уже довго дискутували (Шандор Радó, який аналізував Райха впродовж декількох місяців 1931 року, сказав, що в того «шизофренія у своїх найкращих проявах»), почав страждати від параноїдальних галюцинацій, вважаючи, що світ атакують інопланетяни. Чоловік змайстрував собі «ловця хмар», щось на кшталт оргонної пукавки, що за призначенням своїм мала не лише впливати на погоду — відвертаючи урагани і спричиняючи дощі в пустелі, — але й стати першим форпостом захисту від інопланетного вторгнення. Це було щось на кшталт оргонної камери навиворіт, яка могла направляти свою лікувальну магію на космос.

Ініціатором розриву в спілкуванні між обома був Райх; його син-юнак Пітер, учень школи Саммергілл, сказав Ніллу, що батько стверджує, ніби американські літаки, які пролітали над школою Саммергілл, були послані захистити його. Нілл відповів, що це нонсенс (поблизу розташовувалася величенька авіабаза ВПС США), і коли Райх дізнався про Ніллову відповідь, то сказав, що йому не можна довіряти.

Через радикальне минуле нагляд за Райхом розпочали майже одразу після його прибуття в Америку (справа, заведена на нього у ФБР, містила 789 сторінок). 1947 року журнал «Harper's» представив Райха американцям як лідера «новітнього культу сексу та анархії», а Управління продовольства та медикаментів (УПМ) узялося розслідувати його облудні заяви про акумулятор, і 1954 року суд постановив, що Райх повинен перестати здавати напрокат та продавати свої апарати. Коли він порушив судову заборону, його засудили до двох

років відбування покарання в місцях позбавлення волі. Акумулятори, що zostалися, разом із брошурами та книгами (включно із примірниками «Сексуальної революції») спалили, бо ж ті вважалися розповсюджувачами «недобросовісної реклами». Він помер від серцевого нападу 1957 року в федеральній тюрмі Льюїзбург, відсидівши там вісім місяців. Якщо заяви Райха були всього-на-всього сміхотворним мольфарством, як стверджували лікарі із УПМ, які їх і спростовували, і якщо він був лише параноїдальним шизофреніком, як умовивів один судовий психіатр, то чого б урядові США було вважати його такою загрозою? Що в Америці відбувалося такого, що в результаті Райх став прообразом повномасштабного остраху?

Залишаючи Саммергілл, я вирушив у пригодницьку подорож-пошук відповіді на запитання, ким насправді був цей споконвічно божевільний учений, чия спадщина похована разом із ним у його камері, що схожа на труну. Критик Луї Менан описував Артура Кестлера, з яким Райх розділяв комунальну кімнату в Берліні, як «дещо схибленого пейсмана, якого життя покидало по всій Центральній Європі і всіх історичних полицях цього клятого століття». Райхова історія ішла майже таким самим мандрівним шляхом, і, роздивляючись її, я сподіваюся розгорнути сувої його епохи під новим кутом бачення. Розглядаючи історію Райхової камери, можна видобути історичні записи того, як у ХХ столітті секс ставав явищем політичним, стикаючись на своєму шляху із Гітлером, Сталіним та МакКарті. Райх створив сучасний культ оргазму, прирівнюючи сексуальну потенцію до психічного здоров'я. Він убачав зв'язок між сексом та політичними репресіями й був переконаним, що екстаз — це точка супротиву, що мала імунітет до спроб політичного контролю. Звичайно, пероральні контрацептиви — ліцензовані УПМ як засіб для лікування жінок із менструальними розладами 1957-го (рік, коли помер Райх) — призвели до нечуваного раніше технологічного прориву, який полегшив сексуальну лібералізацію наступного десятиліття. Все ж Райх, мабуть, більше аніж будь-який інший мислитель на тему сексу, уже й до того сповнив еротичний ентузіазм 1960-х інтелектуальним обґрунтуванням і заклав теоретичні основи тієї ери.

Райхові теорії про сексуальну пригніченість й обмеженість продовжували розвиватися і після його смерті; найбільше до цього доклалися філософ Герберт Маркузе, який виїхав із Німеччини майже

тоді ж, коли це зробив і Райх, та Норман Мейлер. Його ідеї стали гаслом, що об'єднало нові покоління дисидентів, які вважали, що оргазм веде до політичної свободи, а його оргонна камера, якою б дурнуватою ця ідея не здавалася зараз, стала символом сексуальної революції. 1968 року Райхові слогани виводили студенти-революціонери на стінах Сорбонни, а в Берліні примірниками Райхової книги «Масова психологія фашизму» жбурляли в поліцію.

Усе ж ще навіть за життя Райх вважав, що сексуальна революція звернула не туди. Справді, його ідеали, здавалося, сіли на мілину саме в десятиліття вільної любові, яке асимілювало та всмоктувало еротичну лібералізацію в те, що історик та психоаналітик Ілай Зарецький називав «сексуалізованим світом масового споживання» (секс, виявилось, можна використовувати як інструмент політичного контролю). Райх пропагував експресивне бачення людського «я», але, беручи до уваги гедоністичну надмірність тієї епохи, його сексуалізовані переконання про людське тіло швидко деградували до форми примітивного нарцисизму, а відтак секс та радикальна політична діяльність розійшлися шляхами.

Можна вважати, що пам'ять про його ім'я є свідченням Райхової популярності минулих літ, бо так багато його колег було забуто. Але сьогодення пам'ятає Райха більше за його божевільний винахід, ніж за сексуальний радикалізм, який та камера несла. Споглядаючи історію приходу сексуальної революції з Європи до Америки в контексті історії Райха, його оточення та баталій, що розгорталися навколо його камери, ми можемо прочитати таку версію цієї історії, що суперечить загальноприйнятій. Ексцентричний прилад Райха можна розглядати як призму, крізь яку варто дивитися на конфлікти та розбіжності в поглядах тієї епохи. Чому ціле покоління людей шукало, як покласти край обмеженням та рестрикціям їхнього сексуального життя, закриваючи себе в якійсь шафі? І чому інші так цього боялися? Що про іронічність сексуальної революції нам каже те, що її символом лібералізації була камера?

Європа

Один

1919 року Вільгельм Райх, 22-річний студент-медик Віденського університету, звершив паломницьку подорож до оселі Зигмунда Фрейда за адресою *Бергассе-штрассе*, будинок 19 — величезного помешкання XVIII століття, на цокольному поверсі котрого розташовувалася крамниця м'ясника. Сходи в кабінеті психоаналітика вели вгору до таємного сховку археологічних скарбів, шафи-вітрини в приміщенні були окрамовані стародавніми єгипетськими скарабеями, виднілися старовинні вази та каблучки із глибоким гравіруванням. Фрейдів стіл ряснів античними статуетками та іншими міфологічними фігурками, які спонукали одну із Фрейдових пацієнок, поетку-сучасницю Г. Д. (Гільда Дулітл) писати про нього як про «Батька Морів»^[4], а усе нажите ним описати як скарби, що були врятовані із глибин підсвідомості. У центрі цього набитого манежу стояла покрита барвистим перським пледом та вимощена пишними й дорогими вельветовими подушками знаменита кушетка аналітика.

Молодик, який уважно все це роздивлявся, щойно повернувся з австро-угорської армії, де служив офіцером піхоти на італійському фронті під час Першої світової. Й інтелектуального ентузіазму, і соціальної незахищеності йому не бракувало: таким уже бідним був, що лекції відвідував у своїй військовій формі, бо не міг дозволити собі купити цивільної одежі — сирота, чиє минуле було сповнене спустошення, аутсайдер у пошуках хоч якогось дому.

Усе ж Райх не прийшов туди, щоб зустріти того, хто зве себе «археологом розуму», й запропонувати для вивчення свої пошматовані війною мізки. Він просто прийшов, аби попросити список обов'язкової до прочитання літератури. На заняттях з анатомії Райхів товариш та один із його найближчих союзників Отто Феніхель, який згодом також міг стати психоаналітиком, виступив перед усіма студентами, котрих від трупів аж вернуло, з ідеєю записатися замість цього всього на клас сексології^[5]. Список тем семінару не оминав і гомосексуалізму та мастурбації — тем, для яких навчальна програма школи медицини була надто пуританською. Саме на семінарі із сексології Райх відкрив для себе психоаналіз; декілька аналітиків — включно з учнями Фрейда

Вільгельмом Штекелем та Альфредом Адлером, які, зрештою, розійшлися зі своїм учителем поглядами та шляхами, — прийшли навчати молодих студентів.

Райх, на відміну від Феніхеля, не був із тих, що одразу перелаштовуються на новий лад; він вважав, психоаналіз призвідником того, що явище людської сексуальності сприймається «хімерно й дивакувато... підсвідоме було сповнене нічим іншим, як гріховними імпульсами»⁽²⁾. Все ж, хай якими затяжними були сумніви Райха щодо центральності явища сексуальності в системі побудови міцного психічного здоров'я, усі вони розсіялися, коли в протилежному його переконала людина, яка з наукою нічого спільного не мала.

Ця зустріч змінить Райхове життя. «Фрейд говорив зі мною, як звичайна людина. Ці очі, сповнені розуму та освіченості, не намагалися проникнути в душу співрозмовника, як це робить проповідник; вони просто вдивлялися у світ, прямолінійно й чесно... Говорив він швидко, доречно та жваво... Усе зроблене й сказане ним пронизували відтінки іронії»⁽³⁾.

Фрейд, очевидно, захоплений молодечою допитливістю Райха, оглядав вміст своїх книжкових шаф, які поповнювали його кабінет археологічних цікавинок ще однією колекцією — снів, жартів, помилок та збочень — у шкіряних палітурках. Передаючи йому спеціальні видання своїх есе «Підсвідоме», «Мінливість інстинктів», «Тлумачення сновидінь» та «Психопатологія повсякденного життя», Фрейд зробив так, що в Райха вже від манірності, з якою Фрейд подав свою руку, всередині усе переверталось. «Мене охопив трепет, і я пішов звідти, відчуваючи вдоволення та дружність, — писав він, згадуючи цю зустріч 33 роки потому. — Це була точка відліку чотирнадцятьох років невтомної праці в і задля сфери психоаналізу».

Фрейд, зі свого боку, одразу ж захопився своїм ставним, видатним та «прихильним учнем», і Райх сам визнавав таку класифікацію самого себе. «Є люди, що подобаються одразу, просто одразу, — казав Райх. — Я знав, що сподобався Фрейдові». Того ж року Фрейд уже почав направляти пацієнтів до Райха, якому було лише 22 і який ще не почав власної аналітичної практики разом з Ізидором Задгером (умови, що перед тим, як почати аналізувати, аналітика й самого повинні були проаналізувати, не існувало до 1926 року)⁽⁴⁾. Наступного жовтня, Райх,

нервуючи, виступить із доповіддю про Ібсенівського «Пера Гюнта»^[5] перед Віденським товариством психоаналітиків й уже формально буде прийнятий Фрейдом як наймолодший його член^[5]. Усе ж ступінь з медицини він ще не захистив і дипломованим доктором стане лише через два роки — 1922-го.

Райхові судилася доля одного із найпрославленіших представників другого покоління психоаналітиків. Психоаналітик Мартін Гротьян описував Райха у своїх мемуарах як «Прометея молодшого покоління», який «зніс вогонь богів аналізу простим людям»^[6]. На початку 1920-х Пауль Федерн — другий після Задгера аналітик Райха, назвав його найкращим з-поміж молодих психіатрів діагностом — в очах багатьох він був очевидним спадкоємцем Фрейда. Одна персона, що знала обох, пізніше опише Райха як «Фрейдового фаворита». Анна Фрейд розповідала, що її батько називав його «найсвітлішою головою» в Асоціації психоаналітиків, і жив той та й приймальню свою мав на тій-таки *Бергассе-штрассе*, через один квартал униз вулицею від свого наставника^[7].

* * *

Райх приїхав до Відня, колиски психоаналізу, в кінці серпня 1918 року. Йому був 21 рік і, хоча Перша світова не збиралася спинятися до листопада того ж року, його відпустили з війська аж на три місяці. Лейтенант армії, який три останні роки свого життя провів в окопах на італійському фронті, Райх та сорок військових під його командуванням жили в тісному окопі, розрахованому хіба що на половину з них. За 500 метрів від лінії розмежування з ворогом, по коліна в болоті, у глухому куті окопної війни, вони сліпо виконували накази вищого командування. Бувало й таке, що доводилося тиждень перебиватися без провізії, коли ж італійці, які намагалися прорватися крізь їхні позиції, аби захопити порт у місті Тріст, безперервно й рясно посипали їх обстрілами із крупнокаліберної артилерії.

«Безліч солдатів у манері, не властивій воїнам, ридали, взиваючи до своїх матерів, або ж ледве чутно завивали собі під ніс», — так Райх описував життя під постійними обстрілами^[8]. Усе ж більшість бійців швидко навчилися просто не помічати постійних криків поранених та

гори трупів і вже звикли до постійної вогкості, граду куль, бушування холери та нескінченного бомбардування. «Вже зовсім скоро все це стало непомітним», — писав Райх про «звикання та притуплення», які він і багато інших відчули на своїй шкірі. «Солдати й офіцери, — писав Райх, — захищали себе від думок про неминучу смерть непристойним гумором, пияцтвом і, за умов перебування не на лінії фронту, візитами до борделів»⁽⁹⁾.

Після трьох років, проведених у битвах, наступах та відступах на фрустративно короткі відстані, австро-угорці з допомогою німецьких військ спромоглися прорвати лінію італійського фронту. Вони взяли в полон 400 000 італійських солдатів та просунулися вперед, не доходячи декілька миль до Венеції. Райх стояв на другому рубежі атаки:

«Перший рубіж знаходився дещо ближче до ворога. Ніхто не знав, куди взагалі і як ми йдемо. Але ми мигцем проскочили повз італійські міномети. У ровях лежали трупи — наслідки попередніх атак. Ми залишилися в покинутому окопі, перед яким виднілися перегородки із колючого дроту з повислими на них тілами. Така картина була вже звичною для нас»⁽¹⁰⁾.

Згодом батальйон Райха зайняв позиції у більш мальовничому селі Джемона-дель-Фріулі, північному передмісті Венеції, що тоді вже було частиною окупованої Італії. Райх, у якого давно розвіялися всі ілюзії щодо війни, з передсмаком перемоги сторони, на якій він воював, й перебуваючи у такому вже менш ворожому середовищі, дещо послабив дисципліну; його голодні, змучені війною солдати побраталися з ворогом. Райх знайшов собі дівчину — італійку, чийого чоловіка два роки тому забрали до армії, і той, залишивши дружину і маленьку доньку, так і не давався чути.

Новини про Російську революцію, що дійшли до Райха та його людей, не спонукали їх до жодних дій; вони були, як писав Райх, «спустошеними зсередини й просто нездатними вбирати у себе щось нове»⁽¹¹⁾.

Все, на чому вони ще могли сконцентруватися, було те місце, де їх наступного разу годуватимуть, й ліниве виконання призначених

муштрувань та маневрів. Один із Райхових офіцерів-побратимів постійно лементував, що «їхнє професійне майбутнє загублено». Він сказав Райхові, що єдиною післявоєнною опцією для них буде залишитися в армії — в усьому іншому користі з них уже буде мало. У Райховій голові все ж майоріли інші прагнення. Тодішній він, як твердять його пізніші записи, «шукав шляху назад до життя»⁽¹²⁾.

Хоч і вихований на двох тисячах акрів сімейних володінь як привілейований старший син, Райх прибув до Відня юнаком, у кишенях якого із сімейного багатства залишився хіба що вітер. Коли на початку війни росіяни захопили Австро-Угорщину, вони змусили його відмовитися від майна, котре він мав успадкувати після смерті батька, який залишив його сиротою в 17-річному віці. Але й це ще не все: страхівка на життя його батька була визнана недійсною у зв'язку із катастрофічним рівнем інфляції. (Щоб ви розуміли, яке плачевне було економічне становище тих часів: Фрейд заявляв, що, у разі смерті, суми, на яку він застрахував своє життя — 100 0000 крон — на 1919 рік еквівалентної 19 500 \$, його нащадкам не вистачило б і на поїздку в таксі.)⁽¹³⁾

Райх вступив до престижного Віденського університету з наміром вивчати право, сподіваючись, що ступінь у цій галузі знань блискавично змінить вектор його фінансових перспектив. Але розчарований необхідністю зазубрювати інформацію та й будучи геть не в захваті від майбутнього в юриспруденції, ще до завершення першого семестру він змінив напрямок своїх студій, обравши медицину. Так він приєднався до престижної кафедри з викладацьким колективом в особах Пауля Шильдера, Юліуса Вагнера-Йорєга та Зигмунда Фрейда.

Райх доволі вчасно переобрав собі фах. Лише кілька тижнів потому, як він почав вивчати медицину, Австро-Угорщина визнала поразку у війні і на той час майже тисячолітня династія Габсбургів припинила своє існування. (Після того, як новини про скинення імператора облетіли усі околиці, Австрійська революція не пролила і краплі крові, пролунали хіба що окремі постріли, й психоаналітик Ганс Сакс жартома говорив про манірне оголошення, яке могло би бути тій революції афішею: «Революція відбудеться завтра о пів на третю дня; на випадок несприятливих погодних умов, усе відбуватиметься в закритому приміщенні».) Австрія, що загрузла у боргах війни, була

відірваною від своєї імперії, і в результаті втратила 80 % промисловості та левову частку торговельних об'єктів і природних ресурсів, віддаючи все це своїм державам- правонаступникам. Найстарший син Фрейда Мартін, який перед війною викладав право у Віденському університеті і, як і Райх, служив на італійському фронті, зауважив у автобіографії, що завершення військових дій неждано залишило тисячі юристів без роботи. Величезна австро-угорська бюрократична машина, як сатиризував Кафка, розпорошилася, залишаючи юристам не так багато контрактів, які тепер необхідно було б укласти.

Вотчина площею у 261 000 квадратних миль, знана як «Європейський Китай», до складу якої входило 11 країн, 14 мов та 52 мільйони населення, була зруйнованою, обтесаною до 8-ї частини того, чим вона була. Післявоєнна Австрія порівняно з колишньою собою тепер була, як її назвав Фрейд, «понівеченим трупом», відрізанам від найбільших покладів своїх ресурсів вугілля, нафти та провізії. Чехословаччина, Югославія та Угорщина повстали з руїн імперії, а Італія, Польща та Румунія висували законні претензії на повернення їм величезних територій. Райхова батьківщина Галичина — найбідніша та найбільша провінція Австро-Угорської імперії (місця, до котрих він так і не повернеться) розділилася між Польщею та Україною. «Так чи інакше увесь світ, — Фрейд скаржився, сидячи у своїй квартирі у столичному граді колишньої імперії, — стане чужою територією»^[14] ^[15].

* * *

Республіку, що на початках звалася Німецька Австрія, було проголошено 12 листопада, через один день після підписання перемир'я. Ім'я новонародженої держави відображало факт того, що більша частина її населення хотіла бути анексованою Німеччиною, але сили Антанти^[6], що готувалися до зустрічі у Версалі наступного року, на якій мали обговорити умови миру, побоюючись зміцнення німецьких позицій, не схвалили розвитку стратегії повторного розростання і віддали перевагу політиці «діли і пануй» (через двадцять років, уже за інших обставин, Гітлер втілить у життя популярну тоді

ідею Аншлюсу^[7]). Фрейд так і не пробачив президентові Вудро Вільсону те, що той не виконав інші свої обіцянки, і, гарантуючи своїм відомим мирним планом із чотирнадцяти пунктів самоствердження народам-бранцям Австро-Угорщини, назавжди пошматував карту Європи. 1930 року Фрейд разом із колишнім послом США в Росії Вільямом Буллітом, який колись лікувався у Фрейда, працювали над дифамацією колишнього президента у форматі книги. У ній вони звинувачували Вільсона у пізнанні цілковитого «морального фіаско» на тій конференції миру і приписали йому «комплекс Бога». На знак протесту Булліт навіть виключив себе з числа делегатів, що тоді вирушали до Версалю. (Книга, в якій Фрейд намагається навести психоаналіз особи, яку ніколи особисто не зустрічав, почасти вважається його найбільш безпідставною працею, такою безпідставною, що усі ортодоксальні фрейдівці навіть намагалися заперечити участь Фрейда в її написанні, і вона не входить до «Стандартної редакції» його досліджень.)

Австрійські політики заявили, сподіваючись на більшу поступливість учасників Версальської конференції, що їхня збанкрутіла нація була *lebensunfähig* (неспроможною прогодувати себе самотужки), — переконання, що лиш укріпило фундамент національної невпевненості. Як Фрейд різко висловився у мізантропічному листі до свого колеги Шандора Ференці, Габсбурги «залишили по собі хіба що купку лайна»^[16]. Половина австрійців не мали що їсти й опустилися до статусу «голодних жебраків», — пояснював Фрейд своєму валлійському учневі Ернсту Джонсу^[17]. Джонс завітав у гості до Фрейда наприкінці вересня того ж року, і його шокували худорлявість віденських містян і міські собаки, що були радше схожими на міхи костей. Він запросив змарнілого Фрейда і декількох інших місцевих аналітиків на вечерю: «Доволі зворушливо було дивитися на те, що для них означає ситно повечеряти», — писав Джонс^[18].

«То була саме та голодна зима 1918-го, — пригадує свій приїзд до міста Райх. — Восьма частинка скибки хліба, без жодного тобі м'яса, молока чи то масла передбачала тодішню тижневу норму провізії на одну людину». Прийнятий державою раціон був таким жалюгідним, що для того, аби вижити, люди вишукували продукти на чорних

ринках, де цілком і повністю потрапляли в руки хвацьких спекулянтів. Райх виживав на скупій дієті, яка складалася з вівсянки, водянистого супу та сухофруктів, що подавалися в студентській їдальні, де в черзі щоденно доводилося проводити по дві години. Щонеділі він отримував шматочок тістечка з джемом. Іншим так не щастило. У листопаді 1918 року газета «International Herald Tribune» розповіла про жахливі санітарні й харчові умови в одній із віденських їдалень для безхатченків, кожна з яких щоденно годувала приблизно 6000 людей:

«Розрахунок тут такий: півлітра супу на одного в день. Суп вариться із гнилої капусти та муки. У неділю туди кидають і маленькі шматочки конини. Я взяв жменьку цієї муки на пробу. Виглядає вона як пісок, але, якщо придивитись уважніше, стає видно, що у ній просто багато тирси. Всі ці люди, що опинилися за бортом життя, у котрих кістки просвічуються крізь шкіру, на цьому супі й виживають. Сотні вмирають щодня, і ховають їх у паперових трунах, бо дерево використовують як харчовий продукт»^[19].

До 1920-го, допоки Крос-союзницька комісія з надання допомоги не взялася за розподіл провізії і не запобігла тотальному голодові в країні, умови тільки погіршувалися: пройде п'ять років, перш ніж у міських кафе знову з'явиться *Schlagobers*^[8]. Окрім нестачі їжі, країну роздирали відсутність палива та проблеми з житлом і працевлаштуванням. Але й тут руйнація ще не сягнула кульмінації, позаяк у жовтні того ж року у Відні спалахнула епідемія грипу, вбивши десятки тисяч людей, які вмирали переважно вже через три дні після зараження (загалом, епідемія вб'є людей по всьому світу більше, аніж це зробила війна). Забрала вона й дочку Фрейда — Софі.

До війни Відень був багатонаціональним, модерновим, декадентським та найвишуканішим з усіх міст світу — так званім «Містом Мрій» — столицею гламуру, гедонізму та експериментів, що виливались в ошатному, пишно-декоративному стилі робіт представників Віденської Сецесії^[9]: Густава Клімта, Егона Шіле та Оскара Кокошки. Хоч архітектурний авангард і виставляв напоказ надмірність архітектурних форм Відня, та під покривалом розкоші, що встеляло будівлі, завжди панували міцність та практична чіткість.

Віденський романіст Стефан Цвейг, описуючи довоєнну «Золоту Епоху Безпеки», у якій він виріс, сказав, що її характеризують міцність, вірність обов'язку, стабільність та оптимістична віра у суспільний та технологічний прогрес. «Дев'ятнадцяте століття насправду було часом істинної упевненості, — писав той в автобіографії, “Світ минулого дня”, — таким часом, що впевнено ступав стежкою, яка вела його до титулу найкращої з епох»^[20]. Усе ж Перша світова війна, що призвела до загибелі 10 мільйонів людей (1 200 000 з яких — австро-угорці), сколихнула ці ідеалістичні та ліберальні ілюзії, залишаючи за собою духовно розбиті й апатичні маси людей.

«Ми представники нового покоління, — писав Цвейг від імені тих, хто вижив, — яке навчилося не дивуватися новим вибухам звірства та брутальності, ми ті, що стрічаємо новий день в очікуванні гіршого, з нами наш помітний скептицизм стосовно того, що будь-яке моральне просвітлення нашої культури є можливим... Нам доводилося поступово призвичаювати себе до життя без твердого ґрунту під ногами, без правосуддя, без свободи, без захищеності». Фрейд, який писав про тонкий шар льоду, що розділяв цивілізацію від одвічної сили руйнації, став спікером цього пригнобленого покоління. «Він додав цьому Всесвіту ширості», — Цвейг виводив слова, вихваляючи свого друга.

Відень, який зустрів Райха, лише примарно нагадував про своє пишне минуле. Тепер це був величезний шпиталь, повен проїжджих солдат, що поверталися із полів бою, та жебраків-безхатченків, яких назбиралося із прилеглих до міста провінцій. Враховуючи, що рівень сільськогосподарського виробництва, порівняно із довоєнним періодом, знизився удвічі, додамо ще й чеську, югославську та угорську продовольчу блокаду і ось результат — постійно голодне сільське населення мігрувало до міста, що призвело до перенаселення та антисанітарії. Одна третина усього австрійського люду тулилася у зів'ялій величі своєї столиці.

Серед новоприбулих до Відня були й двадцять п'ять тисяч Райхових земляків — євреїв із Галичини. Хоч їх і об'єднувало їхнє провінційне коріння, Райх не надто охоче асоціював себе з ними. В Австрії євреї здобули всі громадянські права лише за тридцять років до того, як народився Райх, — із прийняттям Австрійської Конституції 1867 року, яка врешті поклала край феодальним обмеженням та

репресіям, що тривали століттями. Він згадував, як ще дитиною бачив, що його дідусь вдавав, наче постував на Песах^[10], але насправді його сім'я ніколи навіть не пробувала симулювати дотримання єврейських звичаїв: одного разу Райха послали до місцевого храму, аби той тишком покликав свого дідуся на обід, і Райх, нескромно так, загорлав прямисінько під час служби, аби покликати діда до трапези. Його виховували у світській, німецькомовній родині (перепис населення від 1931 року вказав, що для 79 % єврейських жителів регіону іврит був рідною мовою)^[21], а його батько, який вважав, що асиміляція — це ключ до соціального прогресу, не упускав можливості покарати його за те, що той, бува, використовував фрази на ідиші.

Як стверджує історик Енсон Рабінбах, формуючи у Відні свою двохсоттисячну фракцію, ортодоксальні галицькі євреї у своїх довгих чорних каптанах та крилатих капелюхах виділялися з-поміж інших мешканців міста і стали цапами-відбувайлами для суспільного обурення, яке поселилося в місті швидше, аніж вони: «Нікому не було користі з цієї армії збіднілих недотеп, — пише Рабінбах, — і їхня присутність у Відні була надмірною в контексті швидкого зростання вже усталеного в суспільстві антисемітизму». Інколи забувається той факт, що антисемітизм передував фашизму в Австрії; справді, Гітлер почерпнув левову частку своєї ненависті до євреїв від засновника Християнсько-соціальної партії Карла Люгера, який був мером Відня, коли Гітлер, тоді ще художник-невдаха, жив там між 1908 та 1913 роками. Вже 1916 року Відень настільки втонув у потоці єврейських біженців, що люди закликали владу створити в Моравії спеціальні табори для них.

Та на Буковині, де Райх ріс, усе було навпаки: антисемітизм був явищем не таким поширеним. Більше ніж третина восьмисоттисячного населення столиці краю, Чернівців, де Райх ходив до школи, були євреями. А от у Відні Райх не раз бачив, як бандюги залякували та били його єврейських однокурсників^[22]. Він стверджував, що оскільки він мав не надто єврейський вигляд, то й не стрічав жодних перепон, крокуючи коридорами Віденського інституту анатомії «поміж голосного натовпу націоналістично налаштованих студентів», не дражнячи їхнього расистського нутра.

Коли Мартін Фрейд 1919 року повернувся до Відня, провівши шість місяців, від'їдаючись на спагеті та ризото в італійському таборі

для в'язнів війни у Рив'єрі, атмосфера лютих насильства, вандалізму та хаосу в його рідному місті просто збила його з ніг. Місто переповнювали часті протести проти фатальної нестачі продуктів харчування та житла і демонстрації, що почасти супроводжувалися пограбуваннями магазинів та кав'ярень у центральній частині міста. Його просто шокувало те, як хтось, без жодного натяку на сором, на очах у інших пасажирів міг зірвати шторку з вікна в потягу і запахати до власної кишені — щось, що у передвоєнний час було нечувано; зривалися навіть шкіряні стропи з вікон вагонів, адже люди використовували їх для ремонту свого взуття. Інфляція означала, що тієї суми грошей, яку він складав упродовж чотирьох років служби у війську, уже не вистачало навіть, аби розрахуватися з віденським чоботарем, який полагодив йому черевики, — писав Мартін у своїх мемуарах. Гроші, як казав Стефан Цвейг, «тікали, мов вода»^[23]. «Ця інфляція, така руйнівна для засад життя представників середнього класу, й справді вселяла страх, — скаржився Мартін Фрейд, — але найважче було миритися із відчуттям незахищеності, яке нахлинуло через відсутність громадської дисципліни, що дозволяло натовпу виходити з-під контролю в будь-який момент».

1919 року Чехословаччина, Болгарія, Німеччина та Угорщина, в котрих комуністичний уряд Бела Куна утримував владу впродовж 100 днів заворушень, клекотали повстаннями. Більшість дотримувалася думки, що Російська революція запустить ефект доміно в Європі. Мартінові Фрейду здавалося, що у Відні він споглядає практично карнавальну інверсію соціальної ієрархії: «Коли я повернувся до Відня, його вулиці ще дзвеніли відгомоном хуліганських пісень: “А кому ж тепер вулиці мести? Невже ж панам поважним, що із зірками на плечах [військові звання], вулиці мести?” Такі, як і я, екс-офіцери дійшли рішення, що буде розумно поверх погонів носити шарф, аби їх із нас не зірвали, причому не в найніжніший спосіб»^[24].

Все ж у Австрії ані соціал-демократи, які на перших національних виборах здобули більшість голосів, ані консервативна Християнсько-соціальна партія (та пангерманісти) не хотіли більшовицької держави; соціал-демократи планували мирну та демократичну громадянську революцію, тоді як постійно зациклені на минулому християни-соціалісти присвятили свою діяльність, ну хоча б на її початках, відновленню монархії. В атмосфері тотальної, наближеної до анархії

депривації дві основні партії сформували дещо дивакувату коаліцію (у котрій соціал-демократи займали майже всі ключові посади), забуваючи про різницю між ними, об'єднуючись задля єдиної цілі — передбачити та запобігти громадянській війні, чи то цілковитому національному колапсу. Відчуваючи реальну загрозу повстання, Християнсько-соціальна партія у своїх сподіваннях приборкати небезпеку створення широкомасштабних рад працівників та солдатів, які б змогли передавати владу безробітним та демобілізованим військовим, а відтак і вирішувати, чи дозволити комуністам скористати із загальногромадського настрою невдоволення та революційності, цілком і повністю покладалася на соціал-демократів.

У квітні 1919 року новостворена Австрійська комуністична партія організувала демонстрацію перед будівлею парламенту й намагалася влаштувати путч. На той час партія налічувала лише 3000 членів, і хоч декотрі агітатори й мали рушниці, більшість була озброєна лише брилами вугілля, тож поліція майже не пізнала серйозного опору від них. Більшість представників робітничого класу й так примкнула до лав соціал-демократів, а ще й після невдалих діянь її членів кількість партійних квитків Комуністичної партії стрімко зменшилась.

1920 року Християнсько-соціальна партія зайняла загальноприйнятту й жорстку позицію щодо тісно пов'язаного з євреями явища жидобільшовизму^[11], що дозволило їм досягти суттєвих результатів на національних виборах. Прийшовши до влади того року, їхня 19-місячна коаліція із соціал-демократами завершилась, і Соціал-демократична партія більше ніколи не добиралася до влади на державному рівні. Та Відень усе ще був фортецею соціал-демократів, у якій вони 1919 року здобули 54 % голосів і сформували першу соціальну міську адміністрацію, що повинна була керувати столицею із столиць. Червоний Відень, як його називали після втілення декількох соціальних проектів партії, став ізольованою лабораторією для випробувань їхнього бренду лівого соціалізму, який американський соціаліст Луїс Буден назвав австромарксизмом.

Живучи в нестабільному поствоєнному Відні, Фрейд, який також, м'яко кажучи, прихильником комунізму не був, побратався із соціал-демократами. Лідером партії і міністром закордонних справ країни був математик-марксист Отто Бауер, брат Фрейдової пацієнтки «Дори», історія хвороби якої стала найвідомішим випадком у його кар'єрі^[25].

Віктор Адлер, фізик та один із засновників Соціал-демократичної партії, колись жив у квартирі, в якій тепер мешкав Фрейд, і власне Фрейд одного разу, відвідуючи його там, зізнався, що він, бувало, і сам замислювався над політичною кар'єрою. Психоаналітик стверджував, що його шкільний товариш Генріх Браун, видатний соціаліст у майбутньому, «пробудив у мені масу революційних настроїв». Фрейд смикав за кожен важіль впливу, який мав, аби допомогти політикам-соціалістам, як ото Джуліус Тандлер — Райхів викладач анатомії, який, будучи заступником міністра охорони здоров'я в коаліційному уряді, а згодом і головою міського комітету благоустрою Відня, застосовував свої такі необхідні знання з хірургії у політичній площині, даючи старт програмам розвитку та відпочинку дітей й започаткувавши програму контролю за розповсюдженням, запобіганням та лікуванням інфекційних захворювань.

«Ми сприймали його як викладача, — казав Райх про Тандлера, — не як соціаліста... Усім не було діла ні до чого, лиш до своїх заліків та іспитів, ну і до того, аби хоч якось виживати». Очевидний аполітизм Райха можна було, мабуть, зрозуміти, враховуючи більш нагальні проблеми мешканців Відня тих часів: він так недоїдав, що під час однієї з лекцій Тандлера просто узяв та й знепритомнів. Вже потім Райх навчиться в Тандлера, що вчені, а особливо медики, можуть бути інженерами соціальних змін.

* * *

Райх ділив хаотично освітлену кімнатку, яка ще й не обігрівалася, з 18-річним молодшим братом Робертом, для якого тепер був єдиним опікуном, і студентом-медиком, який іноді отримував від своєї матері «пакуночки турботи», дивлячись на які, Райх заздривав та сумував за домом. Один Райхів товариш пригадує, що одна із записок, причеплених до холодильника, твердила: «Віллі, я залишив тарілку картоплі, але всю не їж, поділися ще з Робертом»^[26]. У їхній кімнаті було так холодно, що Райхові доводилося одягати свої військові рукавиці та шинель, але й навіть тоді морозець усе ще щипав пальці. (Проте страждали не тільки студенти; Фрейду жилося не краще. Працюючи у своєму кабінеті, який також не опалювався, йому

доводилося одягати рукавиці та пальто, чорнило замерзало в чорнильниці, а плату від пацієнтів він приймав картоплею.)

Райхова майбутня братова Отілі Райх-Хайфец, пригадуючи його моральний стан тих часів, казала, що він був «відкритий, загублений, спраглий і любові, і їжі»^[27]. Інколи Райхові та його братові їхня тітка, що жила у США, висилала такі необхідні 10 \$, а дядечко Арнольд, брат їхнього батька, який працював юристом, неохоче віддавав їм недоїдки своєї сім'ї або подавав «милостиню». Райх тяжів до родинності, але його родичі ставилися до нього та до брата, як до небажаного тягаря, і Райх розірвав усі зв'язки з ними після того, як його тітка подала йому чашку водянистої кави, яку, як йому здавалося, ніколи б не запропонувала власним дітям. Він був надто гордим, аби їсти та сідати за стіл з ними, не почувавши себе нарівні з усіма, і пішов, гримнувши за собою дверима. За припущеннями його дядька, він, аби вижити, продав ще дещо з того, що залишилося від кращих днів, але навіть це не врятувало його від пастки боргів. Коли він благав свого дядька дати йому ще грошей, той відповів: «Усе, що я можу для тебе зробити, це поспівчувати тобі». Аби платити за кімнату, Роберт влаштувався на роботу в міжнародну компанію, що займалася перевезеннями, і, як стверджує його майбутня дружина, у роки студентства допомагав своєму братові фінансово, розуміючи, що з часом така оферта відплатиться йому і він також зможе ходити до коледжу; все ж, коли підхожий для цього час постукає у двері, Роберт уже добре вмоститься на новому робочому місці.

Райх мав привілей успадкувати володіння свого батька, та й в армії він був офіцером поважним, але в університеті усе було дещо інакше. У ньому вбачали провінціала, «профана», якому бракувало впевненості та урбаністичної вишуканості, якими володіли більшість його однолітків. Щосуботи він слухав, як його однокурсники дискутували про справи насущні, сидячи за чашкою кави у кав'ярні «Штадтеатре»^[12], що розташовувалась поблизу університету, але відчував, що до бесіди приєднатися не міг: «Бути розумним — це такий особливий вид спорту, у який грає буржуазна еліта, — писав Райх, — особливо та, що з єврейської молоді. Обдарованість розуму, якої прагнеш через любов до неї ж, уміння мудро говорити, розвивати ідеї, філософствувати про думки інших, — такими були обов'язкові

атрибути особи, що вважала себе за когось. Я визнаю, що не міг зрівнятися з ними, хоча й дурним не був».

«Помираючи в армії від інтелектуального голоду», як він сам казав, Райх почувався академічно непевним — його, сповненого націоналістичного духу, рано призвали до війська, і свій атестат про повну середню освіту він поспіхом й з легкістю отримав уже в офіцерському коледжі. Райх сподівався позбутися відчуття некомпетентності, проводячи увесь свій час за пірнанням у глибини книг, тулячись до чавунної пічки, що стояла в кутику кафе, що через дорогу від його кімнати-холодильника. Також він намагався спростувати філософські константи Канта та Шопенгауера й просто поглинав підручники з сексології авторства Блоха, Фореля, Молля та Фрейда, які до навчальної програми не входили.

Райх ходив на вистави до театру «Камершпіле»^[13] і відвідував вільні читання у Клубі Арнольда Шунберга^[14], де й потоваришував зі швагром композитора, скрипалем Рудольфом Колішем. Однак Райхова нестача фінансів ставала на заваді інтенсивнішій прогресії соціально-активного способу його життя, який вела більшість його однокурсників, яким, зрештою, допомагали їхні сім'ї. Вільний час йому доводилось проводити за зароблянням грошей, даючи уроки молодшим студентам, допомагаючи їм зазубрити матеріал перед усними іспитами з фізики, хімії та біології, які б сам із легкістю здав на відмінно. «Роздумуючи над тим, чим наповнений мій сьогоднішній день, — Райх писав у «Пристрасті молодості», описуючи свій розпорядок дня на 24 червня 1919 року, — було мало вартісного й багато виснажливого:

«6:30–9:00 репетиторство; 9:00–11:00 лекції; 11:00–11:45 стояння в черзі у студентській їдальні; 11:45–12:15 час, проведений у поспішній й галасливій атмосфері цілковитого безладдя їдальні; 14:00–15:00 репетиторство (хімія); 15:00–18:00 хотів попрактикуватися у «розбиранні тіла», але простояв у черзі в університетській канцелярії до 18:00; 18:00–18:45 ще одна черга, вечерея, і зараз я такий вже виснажений, що більше не годен до ґрунтовної розумової праці... У мене лише дві години, аби

повчитися ввечері, і навіть тоді часто бува так, що вимикається або світло, або ж мої мізки»^[28].

Грета Леннер Бібрінг, Райхова університетська подруга, яка згодом також стала психоаналітиком, вважала Райха завзятим, але й владним, небалакучим і, порівняно з його товаришами-студентами, дещо некультурним. Був у його житті такий часовий відрізок, коли він поставив Грету Леннер на п'єдестал: «Як же вона нагадує мені мій ідеал жінки», — писав він у своєму щоденнику^[29], описуючи її як «спокійну, доглянуту, старанну, авторитетну вчену, інколи наївну та чарівну». Їхні дружні стосунки стали дещо напруженими, коли та почала зустрічатися з одним із друзів Райха, ще одним студентом медичного факультету, на ім'я Едуард Бібрінг. Одного разу, коли вона не запросила Райха з ними до театру, бо її майбутній чоловік почував себе некомфортно в його компанії, Райх написав їй:

«Ви, Бібрінг та Зінгер [ще один студент] — у багатствах і поготів не потопаєте, але й жертвами важкого матеріального становища вас теж не назвеш. Я борюся за життя щоденно, й так уже склалися обставини, що аби хоч якось вижити, мені довелося влізти на шість місяців у борги і не гидитися приймати милостиню. Здається мені, що це достатнє підґрунтя, аби стати похмурим, нервозним та й почасти неприємним хлопакою. Нещодавно я певною мірою зник із вашого кола спілкування, аби нікого вже не турбувати. Якщо й через це я видаюся вам зарозумілим та сварливим, то нічого з цим уже не вдієш, бо я не люблю нависати над іншими людьми із своїми скаргами. Навіть попри не найлегше дитинство, я, нікому не надокучаючи, несу цей хрест, як можу. Можливо, ви і маєте якесь зелене уявлення про це, але, загалом, жоден із вас не має права судити, що таке абсолютна самотність, що таке — не мати нікого, з ким можна було б поділитися своїми думками, від яких розривається голова, що таке ворогувати з усіма — і так, навіть із самим собою»^[30].

Уже незабаром Райх закохається у Лію Лазкі, ще одну студентку-медика, з якою ділив навчальний труп на заняттях з анатомії (по

чотири студенти на одне тіло; Лазкі та Райх разом розбирали та вивчали мозок). Також йому перепало із її скриньки для ланчів; її мати дивувалася, як та справляється з такою кількістю їжі і геть не гладшає, так дивувалася, що запідозрила, що у доньки глисти, й змусила її пройти медичне обстеження. Райх описував Лазкі як «блондинку з м'яким личком, мініатюрними носиком та ротиком», і згодом він нею так захопився, що аж боявся опинитися у психіатричній лікарні Джуліуса Вагнера-Йорєга, відомого лікаря, який працював в університетському госпіталі.

Райховому студентові та біографові, Майрону Шарафу, Лазкі сказала, що коли вони вперше зустрілися, Райх видавався їй «захопливим і водночас мерзенним»: динамічний та харизматичний юнак відлякав від себе юну дівчину своїми нагальними спробами спокусити її. Вона стримувала його атаки, будучи «надто настрашеною та загальмованою» (Райхів виступ на тему психоаналізу на одному із семінарів з сексології видався їй «огидним»). «Я була ще незайманою, — пізніше сказала Лазкі, — а він жодної спідниці не пропускав». Райх докоряв Лазкі за те, що та «одягла залізний обруч, який перешкоджав небажаним гостям увійти до її сфери», і, сподіваючись переконати її переспати з ним, подарував їй книгу Едуарда Хітчманна, спеціаліста з питань жіночої фригідності^[31].

«Я й гадки не мав, що цей неприборканий ентузіазм, який, бувало, брав гору наді мною, це перезбудження моїх відчуттів і певна невгамовність були результатом браку сексуального задоволення», — пізніше писав Райх, озираючись на роки свого студентства. Він усе ще не вивів своєї теорії смертельної небезпеки утримання від сексу; хочеться сказати, що його майбутній статус сексуального революціонера походить з його минулого, але це було б неправдою, адже в той час відчуття Райха до своєї сексуальності були доволі неоднозначними не лише в плані інтелектуальному, але й у фізичному. Він соромився псоріазу, який почав калічити йому життя ще в підлітковому віці, покривши його обличчя та тіло сухими, червонявими й страшними водянистими пухирями та прищоподібними шкірними виразками. Взагалі-то, уперше Райх приїхав до Відня 1913 року, і саме тоді його госпіталізували на дев'ять місяців. Лікуючи його від хронічного псоріазу, що спалахнув червоним по всьому його тілу, лікарі застосовували рентгенівське проміння (один буковинський лікар

прописав йому хрїзаробїнову мазь, жовтий порошок, який, за свідченнями пацієнта, лише погіршив його стан). Під час війни його двічі відсиляли з фронту на лікування. Хвороба мучитиме його до кінця життя.

Звичайно, хотілося б пофантазувати на тему, як його шкірне захворювання, яким він страждав з підліткового віку, вплинуло на подальший розвиток його сексуальних теорій. Джон Апдайк, якому 1938 року діагностували псоріаз, в одному з розділів своїх мемуарів, «Воюючи з моєю шкірою», писав про приниження, яке відчував, будучи в'язнем своєї «палаючої кірки»: «Звісно, що проблема із моєю шкірою мала глибоко сексуальний характер, — писав Апдайк, — адже шкіра — це статевий орган, а момент зняття з себе одягу — найвища міра відкриття себе й відвертості». Взагалі-то Райхова теорія аналізу особистості наголошує на оманливості «шкірного еґо», яке покриває вас, мов броня, чи то кірка. Щоб віднайти правду, треба поринути в автентичне ядро, що сховане глибоко від поверхні. Мабуть, під час статевого акту, коли партнерка довела, що вони здолали бар'єр її відрази до кондиції його шкіри, Райх нарешті, перебуваючи у своєму недоладному епідермісі, почував себе затишно, як удома. Чи могло бути так, що сексуальна революція зродилася з нелегких відносин між чоловіком та його власним тілом?

Ще за декілька місяців до їхньої з Фрейдом зустрічі, довірливий юнак Райх попав під вплив Отто Вайнінгера, автора праці «Секс та характер» (1903), книги, що цілком і повністю заперечувала ідеї, які згодом розвиватимуться у Райха в голові. «Секс та характер» є збіркою декількох теорій, що зараз видаються дивакуватими й навіть образливими, але Райх писав у «Пристрасті молодості», що «тоді читали її та марили нею усі інтелектуали». У молодому віці 23 років, лише через два роки після того, як вийшла його книга, Вайнінгер застрелив себе у будинку, в якому свого часу помер його особистий герой Бетховен. Станом на 1919 рік Вайнінгер здобув статус культовості своєї особи посмертно. Філософ Людвіг Вітгенштейн, який у той час здобував у Відні фах вчителя початкових класів, якраз довершивши «Логіко-філософський трактат», який принесе йому славу, завзято розповсюджував примірники «Сексу та характеру» серед своїх друзів. Хоча Райх та Вітгенштейн знайомими не були, перший поділяв місіонерську запопадливість другого; коли той у квітні 1919

року підсів під час вечері до дружини багатого торговця, то запропонував їй прочитати з ним декілька розділів «Сексу та характеру», і вони дискутували про працю Вайнінгера, не забуваючи про творіння Фрейда та Юнга^[32].

Вайнінгер пропагував непосильну працю, самовладання та утримання від сексу; статевий потяг він вважав слабкістю. Боровся проти анархічної атмосфери вседозволеності, що царювала у декадентському Відні кінця XIX століття, міста, яке Карл Краус називав «лабораторією світової руйнації», а особливо проти того, що Вайнінгер визначив як «культура злягання». Сексуальна надмірність, скаржився той, стала символом статусу, та й до такої вже міри, що жінки без коханців вважалися присоромленими. Він звинувачував жінок, гомосексуалів та євреїв у тому, що ті тягли суспільство в яму чутливості. (Згодом Гітлер аплодуватиме расовому фанатизму Вайнінгера й стверджуватиме, що на світі є лише один «нормальний єврей: Отто Вайнінгер, який застрелився того ж дня, як тільки усвідомив, що єврей живе за рахунок занепаду інших народів». Вайнінгер у своїй самоненависті до себе перейняв християнство.)^[33]

1919 року, коли жінкам Австрії надали загальне виборче право, ідеї Вайнінгера про «питання емансипації» знову увірвалися до порядку денного австрійського суспільства. Вайнінгер вважав, що жінки, навіть якщо вони не цілком усвідомлюють свою сексуальність, — пасивні, начисто сексуальні створіння, які бажають домінації над собою; тож вони не цілком розпоряджаються своїм розумом і не варті права голосу. Він вважав, що раціональність та геніальність — це суто чоловічі риси. Беручи верх над сексуальним потягом та своїм тілом й відмовляючись від сексу, що було не під силу жінкам, чоловіки мали змогу спрямувати ці збережені види енергії до сублимації у безкорисливі царини політики та мистецтва. «Чоловік володіє пенісом, — пояснював Вайнінгер в афоризмі, що згодом стане популярним, — але вагіна володіє жінкою». У післявоєнні роки прихильники Вайнінгера надали його ідеям ще більшої значимості, бо ж вважали, що він передбачив соціальний розпад, у якому вони й самі тепер жили, й чітко встановив перелік жертв, на які варто піти задля такої необхідної культурної регенерації суспільства.

Фрейдіві б точно не сподобалося, що Райх підводив лінію тотожності під його і Вайнінгеровими працями. Фрейд вважав

Вайнінгеру книгу «гнилою», хоча поділяв його погляди стосовно однієї ідеї: людина є бісексуальною із чоловічими та жіночими рисами характеру, що конфліктують між собою. Коли Фрейд зустрів Вайнінгера 1901 року, він встановив, що «тонкотілий, змужнілий юнак із статечними рисами та завуальованим, й доволі-таки красивим поглядом» був «неймовірно обдарованим, але сексуально невірніваженим». Психологік Гелен Дойч, реагуючи на жіноченависництво в книзі, діагностувала у Вайнінгера шизофренію^[34].

Те, що Райх читав Вайнінгера, безсумнівно, зробило свій внесок у розвиток сексуального сум'яття, від якого він страждав у той час. В армії він ніяковів, коли бачив, як ціла рота солдатів заходила в бордель у Трістті, вишиковуючись в чергу до італійської повії; через три дні, писав він, «уся колона марширувала назад на фронт, озброєна гонореєю». «Постійний тиск еротичного збудження не дає мені спокою, — писав він у записі щоденника, датованого 1919 роком. — І щодень тисне усе більше, і лиш відразу та страх інфекції дозволили мені утриматися від того, аби спустити його».

Райх також «бридився» розбещеності університетських дівчаток із вищих суспільних верств, які, глузуючи з нього, відшивали його, і, як йому здавалося — спали з ким завгодно, лиш би не з ним. З іншого боку, його трапляло від того, що інші освічені дівчатка, з якими він добре спілкувався, утримувалися від сексу. Райх визнавав, що його проблемою було те, що він намагався ідеалізувати жінок, починаючи вклонятися їм уже на початку знайомства; він писав про «безпробудний пошук ідеального сексуального партнера, кожна спроба якого завершувалась або набутими почуттями, або ж розчаруванням»^[35]. У «Пристрасті молодості» Райх визнавав, що всі його стосунки проходили крізь фільтр пошуків у жінці його мертвої матері, яку він, з причин, що стануть йому зрозумілішими, коли він розпочне самоаналіз, зображав одночасно як Богородицю і повію. «Дівчата, що мені подобалися, завжди були спокійними, тендітними, і у всіх область навколо вуст була дуже делікатною», — писав він, посилаючись на неї, але ж, відмежувавшись, згадавши про своє з нею кровне споріднення, казав: «Усе ж я завжди надавав перевагу блондинкам, а моя мати була темною шатенкою»^[36]. Він також спихав

на свою матір свою любов до «округлих, пружних та пишних жіночих грудей, які не обвисали і мали рожевувато-блідий відтінок»^{37}.

Але Райх усе ще не знайшов такого кохання-компенсації. Лазкі почала зустрічатися з диригентом Гансом Сваровскі, за якого згодом вийшла заміж, і покинула медичну школу, аби вирушити з ним у турне. Голодний і бідний сирота, ще й пригнічений відмовою Лазкі (і без жодних на те сумнівів із думками про те, як романтично із собою покінчив Вайнінгер), Райх написав, що роздумував над тим, аби скористатися своїм армійським револьвером. Ще студентом його часто полонили депресії, він відчужувався від інших і зневірився в самому собі. «Що є причиною мого постійного внутрішнього неспокою, цієї відсутності бажання долучатися до чого-небудь, цього усамітнення у власному кокони, цієї ненависті до свого оточення? — Райх запитував себе в одному із винятково меланхолійних записів щоденника. — Так, я ненавиджу все і всіх, я розмахую кулаками (і нехай лиш у кишенях, бо ж я — боягуз!) перед усім, що йде проти моєї волі»^[38].

Спосіб нарешті відпустити почуття, через які увесь навколишній світ приміряв на себе маску ворога, він знайшов у психоаналізі.

* * *

Фрейд уперше назвав свій новий метод лікування «психоаналізом» 1896 року — до їхньої з Райхом зустрічі ще залишалося добрих два десятиліття. 1885 року 29-річний Фрейд, тоді ще лектор неврології у Віденському університеті, який прославився своїм вивченням медичних ефектів кокаїну, поїхав до Парижа, де його патроном у госпіталі Сальпетрієр був Жан-Мартен Шарко. Чотири з половиною місяці Фрейд практикував у психіатричній установі, відомій за назвою «Мекка для невропатологів», загалом обстеживши разом із її відомим директором 5000 пацієнтів. Харизматичний Шарко гіпнотизував людей, яким ставив діагноз «істерія», наче збирався прорватися до, як він казав, «нижніх», чи то «фемінних» частин їхніх душ (істеричні пацієнти найкраще піддавалися гіпнозу, вважав він, бо ж страждали від спадкової дегенеративності). Вводячи пацієнтів у гіпноз, Шарко мав змогу розріджувати згусток загадкових симптомів їхньої істерії та впливати на них за допомогою сил гіпнотичного навіювання, процесу, який він демонстрував у серії легендарних театральних лекцій.

Досі суспільство сприймало істерію як продукт синдрому «блудливої матки», яка могла передислоковуватись у межах жіночого організму в результаті гідро- чи то електротерапії або ж від лікування масажем чи то хірургічного видалення клітора. Шарко, демонструючи, що чоловіки також могли потерпати від істерії, вийшов за межі цих примітивних учень, але, таким чином, надав науковій легітимності, хай як це іронічно, двозначному мистецтву мезмеризму, мода на яке промайнула ще століття тому. У XVIII столітті Академія наук Франції спростувала учення Франца Антона Мезмера про «тваринний магнетизм» як шарлатанство, поставивши на його доробку одвічне тавро царини небилиць та містицизму. Все ж Фрейд повернувся з Парижа 1886 року і, ще перебуваючи під впливом Шарко, заснував клініку як «практик-*magnétiseur*»^[15]. Суспільство сприймало гіпноз так презирливо, що Фрейд і не помітив, як його відрахували з університетської лабораторії церебральної анатомії і в результаті: «Я відійшов від життя науковця, — писав Фрейд у автобіографії, — і перестав відвідувати вчені зібрання»⁽³⁹⁾. Наступні роки своєї нпуквої бездіяльності він згадував як декаду «неймовірної ізоляції».

Через два роки Фрейд разом зі своїм співавтором та наставником, віденським лікарем Йозефом Бреєром опублікували «Дослідження істерії» (1895) — книгу, що складається із п'яти кейс-стаді, які, можна сказати, запустили «розмовну терапію», коли одна з пацієнок Бреєра (Анна О.) ознаменувала ембріон мистецтва психоаналізу. Фрейд та Бреєр встановили, що якщо істериків заохочувати пригадувати травми, що призвели до появи симптомів захворювання, під гіпнозом, ті, описуючи їх, сягали стадії катарсису. Наприклад, Анна О. (її справжнє ім'я — Берта Паппенгайм) перестала вживати рідини, вгамовуючи спрагу лише поїданням фруктів. Але під час одного із сеансів під гіпнозом вона згадала випадок, коли її відвернуло від того, що з її чашки пив собака. Вийшовши з гіпнотичного трансу, вона знову змогла пити. Фрейд та Бреєр позиціонували себе як душевні детективи, що вишукували в закутках мізків загублені спогади — і чудові, і загадкові, — які були глибоко закинутими в тіла своїх істеричних пацієнтів, немов забуті вірші: синдром мертвої руки, нез'ясовані напади кашлю, раптова здатність розмовляти лише іноземною мовою.

За прикладом Бреєра, Фрейд також уводитиме своїх пацієнтів у гіпноз. Далі він натискатиме своїм пацієнтам на чоло або ж триматиме їхні руки у своїх — «маленький технічний прийом», що відволікав пацієнта від захисних бар'єрів його свідомості. Це спрацьовувало за тією ж манерою, що і, як він писав, «витріщатися у магічний кристал». Потім він наказуватиме пацієнтові ритися в спогадах, «перебирати візуальні кадри», відшуковуючи необхідну забуту подію. Фрейд встановив, що, називаючи травму вголос, переводячи картинку зі спогадів у слова, пацієнт звільняє своє поле зору й очищається від неприємних спогадів. Потім Фрейд проведе рукою по очах пацієнта, наголошуючи йому чи їй на тому, що пам'ять було стерто. Хоча 1892 року він і закинув гіпноз, віддавши натомість перевагу техніці вільних асоціацій, Фрейдова практика, із фіксованими в історіях хвороби загадковими випадками одужання, спершу сприймалася не менш окультно, аніж спіритизм чи мезмеризм. Як стверджує історик Пітер Свейлз, діти одного з його пацієнтів знали Фрейда як *der Zauberer*, тобто чаклуна.

Те, що Фрейд, на відміну від Бреєра, завжди знаходив сексуальне підґрунтя у спогадах, які видобував з надр пам'яті своїх пацієнтів, виставило психоаналіз у світлі ще більшої контроверсійності. Фрейд вважав, що «симптоми відображають те, наскільки статево активним є пацієнт», і що ті зникнуть одразу, як невротик усвідомить прибиті в його пам'яті статеві травми, що спричинили їх. Він від початку вірив, що більшість його пацієнтів, які страждали істерією, була жертвами сексуального насильства — ідея, якої він зречеться 1897-го, коли вирішить, що більшість звинувачень у сексуальному насильстві над дітьми були радше сексуальними фантазіями (Джефрі Массон пізніше звинуватить його у боягузтві за те, що той заперечуватиме реальність спогадів своїх пацієнтів). Згодом така розбіжність поглядів призведе до того, що шляхи Фрейда та ще більш пуританського Бреєра розійдуться. Як стверджував біограф Фрейда Ернест Джонс, той субсеквентний наголос Фрейда на несвідомому, на інстинктах та сексуальності, особливо на дитячій сексуальності (яку Бреєр класифікував як надто образливу), зламає усі сучасні норми благопристойності й умовності, і в результаті «занурить Фрейдове ім'я в найглибший чан ганьби»^{40}. Виглядало все так, наче Фрейд заплямував *tabula rasa* чистоти дитячого розуму.

Джонс зустрічався із Фрейдом 1908 року в Зальцбурзі, на Першому міжнародному конгресі психоаналітиків. Придихова манера розмови 51-річного Фрейда видалася йому «немузичною і доволі жорсткою», але вокальну погрішність компенсували його очі: як пізніше зроблять це і з Райхом, «вони безупинно мигтіли дружнім сприйняттям співрозмовника, а подекуди й гумором». Усе ж, коли після конгресу він відвідав Фрейда у Відні, Джонс визнав, що «його не вразило те збіговисько», яке консолідувалося на той час навколо великого генія⁽⁴¹⁾. (У біографії Фрейда Джонс писав, що той був «негожим *Menschenkenner* — геть не розбирався в людях».)⁽⁴²⁾ Юнг, один із перших учнів Фрейда, попередив Джонса, що то була справжнісінька «асамблея дегенератів та богеми» — коментар, який Джонс, власне, вважав замасковано антисемітським. Проте Джонс й сам не був святим: він було принизив аналітика Ізидора Садгера, описавши його як «відлюдькуватого, жалюгідного, як дві краплі води схожого на незграбного ведмедя», а Альфреда Адлера охарактеризував як «похмурого й жалюгідно спраглого визнання». В автобіографії «Вільні асоціації» Джонс писав, що аналітики стикнулися із такою стіною упередженості, що Фрейдові було дуже важко «отримати учня, репутація якого ще не була втраченою, тож працювати доводилося з тим, що було». Як то буває в житті, Джонс, як ніхто інший, підходив на роль такого заплямованого учня, бо ж його лиш нещодавно звільнили з лондонського госпіталю після звинувачень в акті ексгібіціонізму перед двома юними дівчатками.

Коли Райх зустрівся з Фрейдом після війни, психоаналіз усе ще був на експериментальній стадії і практикувався лише вузьким колом «вірних апостолів». «Їх було всього восьмеро, — згадував Райх, — кого вороги списали з рахунків як одержимих сексом збоченців». Будучи аутсайдером і без того, Райх без жодних на те сумнівів самоідентифікував себе як учасника їхньої маргінальної когорти. На той час Фрейд за зраду їхньої справи перестав спілкуватися із трьома зі своїх найближчих поплічників: Карлом Юнгом, Вільгельмом Штекелем та Альфредом Адлером. З тих, що залишилися, багато найближчих adeptів Фрейда були у Відні приїжджими: з Британії (Джонс), Берліна (Карл Абрагам, Макс Айтінгтон, Ганс Сач) та Будапешта (Шандор Ференці, Шандор Радо). Маленький віденський контингент, до якого належав і Райх, включав Отто Ренка (що змінив

своє ім'я на ім'я доктора з «Лялькового дому» Ібсена), Едуара Хітчманна, Пауля Федерна, Ернста Зільберера, Теодора Райка, Ізидора Садгера та Германа Ньюнберга.

Того року, коли Райх зустрів Фрейда, тому присвоїли звання штатного професора, яке стало його першою нагородою в Австрії як винахідника психоаналізу. Але той описував це як «пустий титул», бо ж його так і не запросили читати офіційні лекції чи засідати у раді факультету, та й посада ця не оплачувалася. Хоч тепер у нього й були прихильники по всьому світу (1909 року Фрейд прочитав новаторську лекцію у Сполучених Штатах), його все ще вважали білою вороною і він був змушений діяти практично поза університетською системою. Фрейд любив жартувати, що «його репутація виходить далеко за кордони Австрії. Вона починається на фронті»^{43}. Райх пригадував, що «у психіатричній клініці з них кепкували, у медичній школі з психоаналітиків також сміялися. Сміялися з Фрейда»^{44}. Аби долучитися до *die Sache* («Справи», як Фрейд називав психоаналіз), необхідно було прийняти відторгнення звичайної кар'єри та змиритися з професійним екзилем.

* * *

15 вересня 1919 року Райх приймав свого першого пацієнта — офіціанта, що страждав від імпотенції та манії до спортивної ходьби. Райх надто дорожив маленькими візитівками, на котрих Фрейд написав рекомендації для свого глибокодумного молодого протеже. Порівняно з тими незначними сумами, які той заробляв репетиторством із першокурсниками медичного факультету, психоаналіз обіцяв стати хорошим джерелом прибутку. «Я живий, — вигукував Райх у своєму щоденнику, — [у мене] два платні пацієнти, яких до мене скерував сам Фрейд». Тоді Фрейд не вважав, що психоаналіз — це швидко, але в історіях хвороб, які довірив Райхові, сподівався на швидке одужання пацієнтів. Одна із записок-скерувань до Райха твердила: «На психоаналіз, імпотенція, три місяці»^{45}. (1910 року Фрейд стверджував, що вилікував Густава Маглера від імпотенції лише за чотири години.) Часові рамки, які встановив Фрейд, виявились

надто оптимістичними: Райх лікуватиме того офіціанта впродовж трьох років.

Хоча мораторій на аналітиків, що бралися самотужки аналізувати інших без попереднього аналізу, ще не був введений, Фрейд рекомендував, щоб студенти відділення психоаналізу самі піддалися процедурам («Єдиний спосіб вивчити аналіз — бути проаналізованим»), — усе повторював він). Тож Райх починав роботу над першим пацієнтом паралельно із самоаналізом. Для цього Райх обрав Ізидора Садгера, чий курс з психоаналізу проходив в університеті^[46]. Садгер, який, як і Райх, народився на Галичині, був на двадцять років старшим за свого пацієнта. 1898 року, коли він став одним із перших практиків психоаналізу (себе він ніколи не аналізував), Садгер вислав Фрейдові одне зі своїх есе. Той не зносив його гіперболічного письма, але, незважаючи на їхні стилістичні розбіжності (Фрейд продовжував відкидати Садгерівську писанину як «нестерпну»), Фрейд 1906 року запропонував Садгеру членство у його Віденському товаристві психоаналітиків.

Психоаналітик Гелен Дойч вважала, що Садгер плекав до теми сексу практично порнографічний інтерес. В автобіографії, аби проілюструвати грубуваті манери та невміння вести себе на людях, Ернест Джонс написав про те, як Садгер одного разу відрекомендував себе перед відомою леді-літератором, біля якої той всівся за вечерею на конгресі психоаналітиків, виділивши все це жирним шрифтом: «Ви коли-небудь цікавилися мастурбацією?». Його пазурі, пригадує Дойч, були такими ж брудними, як і його свідомість; і той диван, на котрім Райх розлягався в кабінеті Садгера, чистішим не був: «Він навіть не завдавав собі клопоту перекопатися, чи його пацієнти кластимуть свої голови та ноги на чистий диван», — зазначала та.

Витріщаючись на стелю, лежачи на цій бруднезній кушетці, Райх уперше довірив комусь грішні таємниці та страшенні трагедії, що лякали його в дитинстві.

* * *

Вільгельм Райх народився 24 березня 1897 року в місті Дрогобичі — аванпості Австро-Угорської імперії. Сьогодні місто розташоване

поблизу південно-східного кордону між Україною та Польщею^[47]. У віддаленому промисловому містечку тоді проживало лише 10 000 людей, але населення Дрогобича стрімко зростало завдяки великій кількості спекулянтів, яких приваблювали багаті поклади нафти в регіоні. Тоді на нафту був величезний попит, адже нею освітлювали міста, і сира нафта, видобута в Дрогобичі, освічувала Відень та Прагу. Вже 1873 року 12 000 бурових установок качали так зване «чорне золото», що й стало причиною того, що край назвали «Галицькою Каліфорнією».

Інший уродженець Дрогобича, письменник Бруно Шульц, який на п'ять років випередив Райха із дрогобицькою пропискою, згодом зафіксує конфлікт розмаїття культур у межах міста у своєму славнозвісному романі «Вулиця Крокодилів» (1934). Роботи з видобутку нафти на окраїнах Дрогобича забруднювали Тисменицю — річку, що текла через місто, — і, здається, заразили увесь край жадібністю та корупцією. Щоб нафтопромисловцям було де жити, у сірих передмістях один за одним виринали нові, дешеві будинки із позбавленими смаку фасадами. Поряд з ним, але, вочевидь, приречене на вимирання раптовим нападом модерності, що просто-таки вдерлася до побуту дрогобичан, ядро міста рясніло пишними садами та затхлими крамницями. У своєму романі Шульц особливо детально описав екзотичні скарби, що в них продавалися: бенгальські вогники, магічні скриньки, настої з кореня мандрагори, автоматони, мікроскопи, забальзовані гумункули, саламандри, гравюри й рідкісні видання книг. Саме в цей час зміни епох і народився Райх.

Незабаром після народження сина Леон Райх перевіз сім'ю до Южинця, що південніше Дрогобича, на Буковині, де взяв в оренду тваринницьку ферму, що постачала м'ясо для австрійської армії. Керував він нею, як феодалною вотчиною, і своєму синові завжди здавався великим, садистичним, ласим до насильства чоловіком. «Не можу пригадати, щоби мій батько в ті часи хоч раз обійняв мене чи був до мене лагідним, — писав Райх у «Пристрасті молодості», мемуарах його дитинства, — та й не пам'ятаю, щоб я відчував між нами хоч якусь родинність»^[48]. Проте є численні спогади про те, як батько його бив, а також трощив його речі. Райх пригадував, із якою деспотичною ненавистю його батько самотужки навчав Райха та його молодшого брата.

На одній зі світлин, яка є у «Пристрасті молодості», Леон Райх зображений як огрядний чолов'яга із закрученими догори вусами та товстим обличчям на накрохмаленому комірі. Райх нашкрывав поверх фото: «Його ідеалом був Герман Кайзер». На відміну від батька, свою матір Райх описував так: Сецілія Райх (у дівочтві Ронінгер), була «тендітною, круглолицьою дивою із красивою, ніжною зовнішністю та делікатними рисами. Волосся її було густе, чорне, мов смола, й коли вона його розпускала, воно хвилями спускалося аж до її колін. Очі її також були темними — карими, ніс маленьким та рівним, і бліда вона була, мов сніг»^[49]. Можливо, як на ті часи, вона й була привабливою, бо ж фото, що zostалися відтоді, на яких красується пухкенька *hausfrau*^[16], й поготів не слугують підтвердженням його спогадів про неї; хоча — це, мов білий день, видно, Райх успадкував її чорні волосся та очі. Як згадувала Ільзе Оллендорф, Райхова третя дружина, якій здавалося, що вона не спромоглася стати втіленням ідеалізованих спогадів Райха про свою матір (і того, як вона готувала), Сецілія була «надто придушеною своїм чоловіком» й радше «не інтелектуалкою» — у неї було прізвисько «*das Schaf*» (вівця), яке, як Оллендорф пояснювала у написаній нею біографії свого чоловіка, «цілком імовірно мало конотацію “тупенька”».

Райх був ізольований від дітей працівників ферми та йому заборонили гратися з дітьми із тамтешнього села, які розмовляли на їдиші. Райх писав, що жадібно видивлявся за загорожу, за якою гралися інші діти. Єдиним, з ким той міг дозволити собі дитячі забави, був його молодший брат Роберт. Попри часткову ізоляцію, Райх сприймав своє напівфеодалне дитинство в австрійському селі, яке значно розфарбувало його подальше життя, крізь рожеві окуляри. Він ловив метеликів на полях — володіннях його батька, гицав на велосипеді, полював, плавав, рибалив і згадував цей привілейований, аскетичний, селянський досвід як найщасливіший період свого життя.

Батьки Райха жили непогано; у них була хатня робітниця, медсестра та кухар, й кожен з них зіграв свою роль у передчасному сексуальному дозріванні Райха — історії, яку, одержимий, за припущеннями, сексом, Садгер запустив у високий політ думки у своєму аналізі. Саме через таку історію, яка, якщо розглянути більшість Райхових спогадів про його юність, виокремлює тему сексу з-поміж усіх інших, Садгер захопив Райха сісти в крісло аналізу. У

січні 1921 року Садгер пообіцяв Райхові 10 звабливих відсотків від авторського гонорару, якщо той дозволить йому опублікувати манускрипт-розповідь про його юність. Хоча Райх і сів за написання відповідного тексту, він так і не дожив до видання друком таємниць, які вмістив у неї. Райхові щоденники із записами про час, проведений під аналізом Садгера — від 25 лютого 1919 року до 5 жовтня 1922-го, урізноманітнені спогадами про те, як його виховували, вийдуть у світ під назвою «Пристрасть молодості» лише 1988 року.

У цій книзі Райх написав, що йому було лише чотири з половиною роки, коли він підслухав, як служниця злягалася із кучером; у віці п'яти років він мастурбував няньці свого молодшого брата; в одинадцять з половиною втратив цноту із Сошею — кухаркою. У його мемуарах ці сцени описані у деталізованій, притаманній хіба що сексологу, манері («Щоденники, — писав він, — є вмістищем бруду!»)⁽⁵⁰⁾; там розказується, як він наткнувся на колекцію порнографії свого батька, відкрив для себе та й поглинув «Шлюбного радника» — посібник з сексу своїх батьків, й раз за разом задовольняв сімейного коня за допомогою батога⁽⁵¹⁾.

Коли Райхові було десять, батько організував йому репетитора. Райхова мати, якій тоді було 33, коли її чоловік був у від'їзді, крутила із тим вчителем, доктором Саштером, інтрижки. Райх ніч за ніччю ставав свідком уривчастих моментів матеріної нерозсудливості, які одночасно лякали й захоплювали його. У своєму описі першої сцени проміскуїтету Райх писав, що його мати пройшла навшпиньки повз його кімнату, аби дістатися до приміщення, у якому жив її молодший коханець.

«Я чув, як вони цілувалися, шепотіли, — писав Райх, — і те жахливе скрипіння ліжка, на котрому лежала моя мати... І так продовжувалося щоночі. Я йшов за нею до його дверей і чекав там до ранку. Поступово я звик до цього! Мій страх поступився місцем еротичним відчуттям. Одного разу я навіть роздумував над тим, аби увірватися до них і вимагати, аби вона й зі мною зайнялася ділом (як же соромно!), погрожуючи, що інакше розкажу все батькові».

Леон Райх був ревним чоловіком, який уже було підозрював свою дружину в зраді із його братом (Леон та Альберт Райх були схожі, як дві краплі води, й лише вуса, які в Леона закручувались угору, а в Альберта провисали донизу, допомагали розрізнити їх). Він

також був упевнений, що та водилася і з черговим репетитором, бо одного разу застав їх за приватною розмовою. «Що ти робила з ним наодинці у коридорі, ти, повіє?! — кричав той у Райхових спогадах. — Зізнавайся, чого той від переляку аж відстрибнув на кілька кроків від тебе, коли я увійшов?! Якого милого він аж відскочив, я запитую?» — він потяг її угору сходами, де його діти могли чітко чути, як той кричав несамовитим голосом: «Або ти мені усе розкажеш, або я вб'ю тебе — все до найменших подробиць про усі афери, що ти крутила до цього часу».

Невдовзі Леон Райх вийшов із кімнати. Краплі поту стікали по його чолу, і він погрожував вибити підтвердження своїх підозр із тремтячого від страху дванадцятирічного Райха, який швидко зізнався, що був свідком нещодавньої інтрижки. Батько повів його із собою для очної ставки з матір'ю.

Ховаючись від люті свого чоловіка, Сецілія Райх зачинилася у своїй спальні; крізь двері до вух долинало «глибоке зітхання»: вона сиділа в темряві, а з її рота йшла піна, і її корчило від випитої банки промислового очищувального засобу. Чоловік насилу напоїв її засобом для викликання блювоти та врятував її лиш для того, аби піддати її, за версією Райха, майже року словесного приниження та нещадних побоїв. Леон Райх звинуватив її в тому, що та переспала практично з кожним чоловіком, якого вони знали; він навіть почав сумніватися, що блондин Роберт був його сином (пізніше Райх також фантазуватиме, що і він є бастардом — результатом інтрижки його матері з українським селянином).

Аби втекти від потоку знущань чоловіка, Сецілія декілька днів шукала прихистку в готелі. Згодом вона знову спробує вбити себе, випивши отруту, але нічого, окрім опіку ротової порожнини, знищеної слизової оболонки шлунку й декількох тижнів прикутою до ліжка, не отримає. «Загнана до смерті, як звір, на якого полюють», — як казав Райх, вона спробувала убити себе й утретє, і ця спроба увінчалася успіхом: у неї стався крововилив у мозок. Померла через два дні після інсульту в колі своєї сім'ї. Райх написав, що ніколи не бачив її такою красивою, як в останні хвилини її життя. Йому було тринадцять.

* * *

У першій статті-спробі психоаналізу, опублікованій Райхом, «Випадок порушення заборони інцесту у пубертатному віці» (1920), він описував пацієнта з депресією, «добре освіченого, здібного юнака, що проживав свій третій десяток», і який, як і автор, був студентом. Пацієнт страждав від травматичного комплексу неповноцінності і в компанії інших людей почувався так, «мов ковтнув язика»: переживав, що скаже щось дурнувате й тому уникав контактів із однолітками. Притаманна йому меланхолія змушувала навіть з мухи робити слона. Після місяця щоденного лікування пацієнт розказав Райху про свої близькі стосунки зі своєю матір'ю, яку в ранньому віці намагався захистити від нападів насильства й ревнощів свого батька. Здавалося, писав Райх, що під час цих сеансів вони з пацієнтом немов кружляли навколо якихось спогадів, які неможливо було описати. Все ж, на подив недосвідченого аналітика, студент загадково перервав курси терапії, не дочекавшись хоч якихось результатів.

Через два тижні колишній пацієнт Райха вислав йому довгого листа, в якому пояснював психологічну травму, що була надто болісною, щоб її обговорювати. Після довгого абзацу, в якому той рясно вихваляв красу своєї матері, так наче наперед шукав виправдання її діям, що описуватимуться далі, молодий студент писав про інтрижки, свідком яких він став у віці дванадцяти років, коли його матір кохалася з його репетитором:

«Я не до кінця впевнений, як саме між ними зав'язалася інтрига, бо ж нічого не помітив. Спершу я став свідком ситуації і почав слідкувати за розвитком подій, й одного полудня, коли батько спали, я бачив, як моя мати йшла до кімнати репетитора. Тоді мною керували відчуття еротичної допитливості й частково страху (страху, що батько могли прокинутися — далі я не роздумував)...

Невдовзі після Різдва батько поїхали на три тижні. Під час тих днів я пережив найстрашніші та найогидніші відчуття, які тільки можна уявити — вони глибоко й надовго вкоренилися у моїх думках та емоціях.

Вже першої ночі (я не змикав очей від захоплення) я чув, як мама встала і — навіть зараз та відразу душить мене — навшпиньки пройшла через нашу спальню у своїй нічній сорочці. Я чув, як двері до його кімнати відчинилися, а от звуку того, як вони зачиняються,

так і не діждався. Все відбувалося тихо. Я вистрибнув з ліжка й простежив за нею, завмираючи, зуби стукали від холоду, страху й жаху. Повільно я подався до його дверей. Вони були нещільно причинені. Я стояв там і слухав. Ох, страхітливі спогади, що тягнуть кожен спогад про мою матір у bagno, що обкладають моє уявлення про неї гноєм і брудом! До деталей слід вдаватися?

Я чув, як вони цілувалися, шепотіли, і те жахливе скрипіння ліжка, на котрому лежала моя мати»^{52}.

Райх напряду переказує версію пацієнта про те, що сталося далі. Батько хлопчини дізнався про мамину інтрижку, і його мама вкоротила собі віку, випивши отруту.

Очевидно, що тим хлопцем був сам Райх. Лист пацієнта й відповідні абзаци з «Пристрасті молодості» — практично ідентичні. Райх майже завжди замовчував смерть своєї матері і довіряв розповідь про те, як та померла, лише тим, хто знав його найкраще; цікаво: у цій замаскованій історії хвороби Райх не згадав про те, яку роль у тому, що батько дізнався про інтрижки своєї дружини, відіграв пацієнт.

Замість того, щоб опублікувати опис свого дитинства завдовжки у книгу, як це пропонував зробити Садгер, Райх, вочевидь, волів опублікувати лише цю важливу подію свого юнацтва у форматі восьмисторінкової роботи у формі завуальованої автобіографії. Райх закинув сеанси аналізу в Садгера, що, скоріш за все, знайшло відображення у звивистій епістолярній формі його перерваного фіктивного аналізу (комусь це може нагадати «Страждання молодого Вертера» Гете). Процес фіктивізації власного самоаналізу не був чимось незвичним: дочка Фрейда, Анна, у роботі, з якої почалася її кар'єра психоаналітика («Фантазії та мрії про побиття») також написала про себе у завуальованій формі, коли документувала свої мазохістські фантазії про те, як її б'є батько^{53}.

Райх почувався зрадженним матір'ю й, водночас, картав себе за те, що і він зрадив її; він вважав, що якщо б раніше зробив зауваження своїй матері замість того, аби взяти на себе роль захопленого глядача, то, можливо, вона завчасно натиснула б на стоп-кран, розвіюючи гнів батька. Навіть коли йому буде вже за тридцять, від прокидатиметься від нічних кошмарів, у котрих її вбиває саме він, а не батько. «Те, що Райх був не в змозі вирішити це питання, могло стати однією із

причин, які завадили йому завершити самоаналіз», — Ільзе Оллендорф умовивела у написаній нею біографії Райха. Ця його нерішучість у потрібний момент розфарбувала все його життя. Оллендорф підозрювала, що «його субквентивне відчуття провини за смерть матері також могло вплинути на формування характеру, додавши до нього ту абсолютну, невблаганну відданість, яка так часто була характерною для інтелектуального новатора».

Райх, вочевидь, й справді шукав шляхів компенсувати смерть своєї матері працею. Коли йому було 50, а майже півжиття уже було присвячено боротьбі із сексуальними пригніченнями та обмеженнями, Райх написав про фото матері, яке в його робочому кабінеті стояло на видному місці: «Я встановив перед собою образ цієї доблесної жінки, аби мати змогу знову й знову дивитися на нього. Яке ж шляхетне створіння ця жінка — моя мати! Нехай праця мого життя виправить мої злодіяння. Враховуючи жорстокість мого батька, вона була просто святою!».

У цьому неопублікованому автобіографічному нарисі, що також був написаним у той час (від третьої особи, Райховою дивакуватою, неретагованою англійською), він зробив рідкісний коментар про радикальний вплив її втрати на нього. Він вважав, що вона вкрала в нього будь-яку можливість вести нормальне життя:

«ВР був назавжди вибитим із колії спокійного життя. Його поставили на шлях постійного руху, й відтоді він не знав упину... Життя ВР, починаючи з 1910 року, ніколи не було легкою прогулянкою схилами сільської місцевості, всіяних квітами, з пташками, що співають у повітрі. Він це знав, та й жив з цим. Життя його можна було порівняти радше із бурхливим польотом літака крізь бурі й хуртовини, круті піке угору й вниз, крізь похмуру погоду та лавину сподівань, що сонце вигляне з-за хмар, крізь небезпеку й бездиханність».

* * *

У «Пристрасті молодості» Райх розповідає, як через п'ять днів після смерті матері він разом із батьком та молодшим братом провели

вечір у нічному клубі, «плачучи над нашим шампанським». Леон Райх, скоріш за все, взяв синів із собою, аби ті бачили, як батько «топить» відчуття своєї провини. Райх стверджував, що його стосунки з батьком дещо покращилися після того, як не стало об'єкта його Едіпового комплексу. Не можна сказати, що їх взаємини були однозначними. Райх звинувачував батька в тому, що той ізолював його від інших дітей, аж допоки не померла його мати, і він не продовжив навчання в місцевій гімназії; вважав, що внаслідок цього він став соціально непристосованим і «серйозним та мінливим»: «Мій батько ставив перепони на моєму шляху, — писав Райх про те, як його виховували. — Він заразив мене своїми амбіціями й став причиною моїх проблем... Але все ж він був розумним чоловіком, якого я не лише ненавидів, але й любив».

Через два роки після смерті матері п'ятнадцятирічний Райх напідпитку шукав утіхи в місцевому борделі, «жадаючи материнської любові» (хіба ж батько постійно не називав його матір повією?). «Чи то була атмосфера одежі, чи червоні ліхтарі, провокативна нагота, чи запах повій — я не знаю! — писав він про свій інавгураційний візит до борделю. — Я був утіленням чистої чуттєвої хіті; мене не стало — я був одним великим пенісом! Я кусав, дряпав, штовхав, і та дівчина провела зі мною чимало часу! Мені здавалося, що я мав залізти в неї увесь. Одним словом, я пропав!»

Райх, захопившись «кульгавою інтенсивністю» такого досвіду, який, здавалося, підсилювали «істеричні звивання проститутки», благав її, аби та відтер владарювала лише над ним, але, коли він повернувся туди наступного вечора, та вже розважала наступного клієнта, і Райх, як свій ревнивий батько, лютував на тлі своєї розбитості. Його нога не ступала до борделю впродовж трьох наступних років, коли ж сам Райх стверджував, що став у таких місцях завсідником, навіть попри оголошену ним «щораз більшу відразу до повій». Він намагався «врятувати» іншу повію, платячи їй, аби та розказувала йому сумну історію свого життя, але коли й та відмовила йому, він пригадував, що увійшов у стан суїцидальної пригніченості. Райх сублімував свою сексуальну енергію, пишучи п'єсу «Возз'єднання», у якій йшлося про шляхетну повію та підлого героя (про себе), який спочатку спокусив, а потім кинув її.

Натомість Райх, як він це називав, «піддався надмірній мастурбації», незважаючи на те, що його кузен попередив його, що така практика зробить з нього імпотента. Він почасти фантазував про свою матір і в «Пристрасті молодості» пов'язував свої часті напади депресії з провиною, яку відчував через інцестивні потяги. Райх так підсумовував роки свого одинацтва в гімназії (еквівалент середньої школи) у Чернівцях^[54]: «Я багато читав, просто пожирав і белетристику, і наукові праці, годинами імпровізував на піаніно й давав уроки задля кишенькових грошей. Я працював, грав, блукав, мріяв і мастурбував!».

Райхові підліткові роки були наділені добрячою порцією сексуального збентеження, яке він взяв із собою до університету. Він закохався у кузину і віддав їй усі коштовності своєї покійної матері, але от щоб поцілувати її, був надто сором'язливим. Одного разу, коли він намагався обійняти сестру свого друга, то втратив свідомість. «Мені в очах потемніло, — згадував він, пояснюючи, чому тоді дав задню, — мов за мною стояв сам диявол. Я бачив зелені та червоні ліхтарі, круглі світлі плями, мерехтливі проміння і щось біле поміж них»^[55].

Через чотири роки після смерті матері, Райхів батько втратив чимало грошей, здійснивши серію «невдалих інвестицій». Потім, перед тим, як залізити по пояс у крижаний ставок, він оформить собі страховий поліс. Може, він просто хотів порибалити, але Райх вважав, що це було зроблено лиш задля того, аби схопити пневмонію, бо ж більш очевидна форма шкоди, заподіяної самому собі, анулює страховку. Якщо це було те, чого він прагнув, то можна сказати, що свого він добився. Вже незабаром він матиме серйозне захворювання легень.

Аби вилікувати батька, Райх позичив гроші у свого дядька і вони вирушили у тригодинну подорож на південь до тірольських курортів. Райх залишив схудлого на чверть своєї ваги і закутаного в ковдру батька на одному із балконів санаторію, де він, всмоктуючи в себе сонце і дихаючи цілющим гірським повітрям, по ідеї, мав би одужати від своїх сухот. «У такому середовищі людина просто зобов'язана видужати, і я вже почуваюся дуже добре!» — оптимістично казав батько перед судомним нападом кашлю, що геть не вселяв надій у його сина^[56]. Коли Райх повернувся додому, аби взяти до рук управління

сімейною фермою, його вже чекала телеграма, яка сповістила, що його батько помер. Райх завжди підозрював, що той наклав на себе руки. У віці 17 років Райх став відповідальним за величезні володіння, сиротою й головним опікуном свого брата.

* * *

28 червня того ж року в Сараєві вбили ерцгерцога Франца Фердинанда, спадкоємця корони Австрійської імперії. Через місяць поліція почала розсилати повістки до війська по всій сільській місцевості, де мешкав Райх. Більшість працівників Райхової ферми, будучи впевненими в легкій перемозі, долучилися до війська. Солдатів закидали квітами, коли ті йшли строем до бою, співаючи «Ми переможемо Росію, подолаємо і сербів, усім покажемо, що ми австрійці».

Російські війська завершили широкомасштабну операцію-захоплення східної частини Австро-Угорської імперії 18 серпня. Вже незабаром легенди про безжалісні війська російських козачків підриватимуть підвалини непорушного австрійського патріотизму. Багато заможних землевласників покинуть свої домівки, володіння і поїдуть до безпечного Відня. За два дні до початку війни тисячі євреїв, очікуючи погромів, переїхали з Галичини до Буковини (в результаті із двох областей евакуюють 400 000 біженців). У часи царату євреям було заборонено відвідувати Росію, де їм не надавали всіх громадянських прав, якими в Австрії вони вдовольнялися сповна, і євреї Галичини боялися добре відомих антисемітських настроїв російської армії. Російські війська й справді спустошували й грабували євреїв, що залишилися (текстильну крамницю батька Бруно Шульца у Дрогобичі росіяни спалили у перші дні війни).

Райх відправив свого 15-річного брата жити до бабусі (матері їхньої мами), поки сам залишився захищати ферму зі старшою за віком служницею. Він поставив діжки з міцним шнапсом обабіч дороги, що пролягала повз, аби втихомирити спраглу російську піхоту, яка проходила повз маршем, не тому, що підтримував російських визволителів, як вони себе позиціонували, а лиш тому, що йому порадили, що це допоможе уникнути розкрадання його ферми. Все ж

ефект, яким невдовзі смакував Райх, набув прецизійно реверсивного відтінку. Військова дивізія, яка інтерпретувала такий жест як запрошення, зайняла позиції на ніч у житлі Райха, використовуючи усі його запаси. Хоча й до того часу Райх, здається, ставав свідком лише незначних перестрілок, східний фронт усе ж був кривавим побоїщем. У середніх числах вересня австрійці покинули Галичину, втративши 130 000 солдатів.

Взимку 1915 року німецькі війська підтримали Австрію у новому наступі, і росіяни відступили. Одного ранку Райха стягнули з ліжка два солдати і взяли його та ще декількох місцевих мешканців у полон. Райх не вбачав логіки у цій облаві — вважав, що його взяли через «припустиму важливість» його персони. Це вже була практично манія величі. Військова доктрина Росії передбачала масову депортацію євреїв до Росії (Райх полюбляв применшувати свою приналежність до євреїв); у перший рік війни 35 000 євреїв було відіслано в табори для інтернованих у Сибіру, прототипи радянської системи ГУЛАГ, яка з'явиться згодом^{57}.

Коли його під конвоєм вивозили з власних володінь, Райх зустрів одного із завгоспів своєї ферми і пошепки наказав, аби той зібрав стільки грошей, скільки міг, щоб заплатити викуп за нього; у Райха було небагато готівки, і в цій ситуації він цілком і повністю покладався на своїх друзів. Одного з працівників Райхової ферми «запрягли», аби той гнав Райхову карету, запряжену кіньми в бік кордону з Росією, куди і мали депортувати Райха. Він сидів на задньому сидінні, закутаний у декілька шарів хутра, аби вберегтися від сорокаградусного морозу. Йому довелося добряче понервувати, поки той завгосп не наздогнав їх і не дав російському старшині хабара у вигляді пачки банкнот; Райх не вказує, хто міг бути його благородним меценатом. Він лише впевнився у тому, що сів в останні сани у погонці так, аби можна було підморгувати сержантові, що їхав позаду на коні. Йому дозволили злізти з саней і повернутися додому. Пізніше до нього дійшла звістка, що один із його сусідів помер у російських таборах.

Австрійські війська тимчасово повернули собі владу над регіоном, але жоден із тих, кого було депортовано, не повернувся додому. Коли росіяни перегрупувалися і знову завдали удару, Райх вирішив прислухатися до другого сигналу до відходу і разом із тисячами інших біженців долучився до складу конвою. Він усе організував так, що

його коней та свійську худобу перевезли на південь, де їх продали австрійській армії. Він їхав позаду на фермерській підводі із мішками корму. Від'їжджаючи, Райх озирнувся і побачив, як на пагорбі, що над його будинком, роєм юрбилися козачки. Вони переслідували патруль австрійської кавалерії, стріляючи в них, женучи щосили^[58].

Він вирішив записатися до війська, хоч до призовного віку йому ще залишалося півтора року, та й середньої школи він тоді ще не закінчив. Його відіслали на навчання до офіцерської школи в Угорщині^[59]. Райх більше ніколи не побачить своєї батьківщини: «Із щасливого минулого, — писав Райх, — не залишилося нічого».

* * *

Восени 1919 року після нервозного захисту праці на тему «Лібідні конфлікти та галюцинації у “Пер Гюнті” Ібсена» його прийняли до закритого кола Фрейда. Віденське товариство психоаналітиків зустрічалося вечорами щосереді в кабінеті Фрейда, де його члени виступали із доповідями про аспекти психоаналізу, кожен з яких розбирали на частини під акомпанемент чорної кави та сигар (принагідно, темою першої дискусії було психологічне значення куріння). Фрейд використовував одну зі своїх коштовних грецьких урн для встановлення порядку виступів — із неї витягали лоти. Райх, якому було заледве двадцять, був наймолодшим учасником. На одному із таких зібрань Фрейд нагадав Райхові про його юніорський статус, запитавши: «Ви тут наймолодший, чи була б ваша ласка зачинити двері?».

То, мабуть, Садгер запропонував прийняти Райха до товариства. Садгер, якого Фрейд виключив з товариства через його стиль письма *норекдаль*^[17], був експертом з дослідження праць Ібсена, про якого писав розлого і багато, і саме його вплив, скоріш за все, пояснює Райхів вибір інавгураційної роботи. Усе ж ще більшою спонукою для Райха був Отто Вайнінгер, який присвятив своє есе, опубліковане того ж року, що й «Секс та індивідуальність», аналізу Пера Гюнта; Райх вважав його «красивим й почасти вичерпним». Вайнінгер так зачаровувався Ібсенівською поетичною п'єсою, прем'єра якої

відбулася у Відні 1902 року, що вивчив норвезьку, аби прочитати роботу в оригіналі, і поїхав до Осло, щоб подивитися виставу.

Пер Гюнт — мрійник, лібідний бешкетник, безсовісний егоїст та брехливий хвалько, якого не оминає жодна з усіх можливих екзотичних пригод. Він постійно віддаляється від жорстких реалій свого життя до казки, яку сам вигадав. Як стверджував Вайнінгер, урок, який дає Ібсенівська п'єса, проголошував, що усі ми приречені на самообман: «У цьому житті люди не можуть жити в тотальній правді, щось завжди відділяє їх від неї... [будь це] брехня, помилки, боягузтво, упертість»^{60}—.

Райх користувався мовою психоаналізу, аби розвинути ідею Вайнінгера щодо того, що ми невідклично відділені від нашої підсвідомості; Вайнінгер вважав, що бути повністю самосвідомим — неможливо. Пер Гюнт стирає цю когнітивну межу своїми нападами божевілля, які Райх класифікує як «нарцистичний психоз», бо його психічна недуга супроводжувалася манією величі — лише в єгипетському притулку, де в'язні зробили собі з нього імператора, Пер Гюнт, нарешті, отримує визнання й фатум героя, яких він так палко бажає. Коментуючи такий шлях персонажа, Райх, який, варто не забувати, цією роботою частково хотів закріпити своє становище у товаристві, посилався в тексті на імена стількох психоаналітиків, скількох можна було приплести до теми, й не шкодував хвалебних слів на праці Фрейда.

Райх підозрював Вайнінгера у несвідомій самоідентифікації з Пером Гюнтом і у своєму щоденнику й сам, але вже свідомо, неодноразово так робив. Райх уперше побачив п'єсу 1919 року у Народному театрі Німеччини у Відні; він перечитував її раз за разом і побивався через проблеми тотожності характерів, що виринали з твору. Повертаючись до тієї версії перепису свого життя, яку надає сам Райх, і дещо сумніваючись, наскільки їй можна довіряти, стає цікаво, що ж означала така близька самоідентифікація із Пером Гюнтом, відомим літературним фантастом, якого той у своїх працях описував як «невиправного брехуна»?

Райх трактував свою зацікавленість у вигаданому Ібсеном споконвічному аутсайдері як відображення стрибка в темряву, на який він наважився, обравши кар'єру в таврованій ганьбою професії психоаналітика. «Той, хто відхиляється від нормального, з легкістю

стає Пером Гюнтом, фантазером, душевнохворим», — писав Райх у «Функції оргазму» редакції 1940 року:

«Здається мені, що Пер Гюнт хотів розкрити великий секрет, власне, не будучи на це спроможним. Це історія юнака, який хоч і не має необхідних на те засобів, виривається із закритих фронтирів людської юрби. Його не розуміють. Коли він сумирний, люди сміються з нього, й намагаються знищити, коли він стає сильним. Якщо він не осягне безмежності, якої сягають його думки і дії, то він приречений звести себе в руїну. Коли я читав і розумів Пера Гюнта, все в мені кипіло і вертілося, як і тоді, коли зустрів і збагнув Фрейда. Я нібито і був як Пер Гюнт. Здавалося, що його доля — найімовірніший варіант розвитку подій для того, хто зважився вирватися із закритих меж загальноприйнятих канонів науки і традиційного мислення».

* * *

Коли восени 1919 року Отто Феніхель гостював упродовж декількох місяців у Берліні (він переїде туди назавжди 1922-го), Райхові тимчасово довірили шефство над студентськими семінарами із сексології — то було завдання, до якого він поставився із цілковитою серйозністю^[61]. Феніхель народився у Відні того ж року, що і Райх, і у свої юнацькі роки був активним учасником єврейського молодіжного руху, званого «Вандерфьогель»^[18]. Праве крило цього руху, яке згодом стане «Молоддю Гітлера», кишіло націоналістами та антисемітами. Ліве крило складалося із соціалістів, пацифістів та борців за сексуальні свободи, які повставали проти влади, втікаючи із буржуазних тенет життя своїх батьків, віддаючись під час численних походів свободі гір.

Психоаналітик Бруно Беттельгайм згадує, що вперше почув про Фрейда під час однієї із таких вікендових вилазок до віденських лісів:

«Молодий Отто Феніхель, одягнутий у [військову] уніформу, склав компанію мені і дамі, яку я вважав своєю дівчиною. Вони

почали говорити про сни та їх трактування, і сексуальне значення снів, і все таке... мою дівчину це дуже зацікавило... але я не хотів, аби [вона] запала на цього чоловіка. Минали хвилини, минали години, і моя злість лиш зростала»^{62}.

Беттельгайм упевнився в тім, що пірне в психоаналіз до таких глибин, що, виринувши, нічим не поступатиметься Феніхелю, і, повернувшись до Відня, одразу накупив стільки Фрейдових книг, скільки міг собі дозволити. Можна було подумати, що то були посібники зі зваблення.

Вже 1916 року Феніхель провів і опублікував дослідження на тему «сексуального просвітлення» серед представників єврейського молодіжного руху, що були більш схильні до ризику; через цю роботу його мало не вигнали із гімназії. Але Райх, який доста пожив у провінційній ізоляції й одразу після того подався до війська, не застав усього цього богемізму, центром якого був Відень. Безсумнівно, він би не відмовився від духу товариства, який пропонували учасникам руху. Лише 1920 року, коли Лія Лазкі, яка також була активною учасницею руху, дала Райхові примірничок «*Aufruf*» («Поклик») — праці анархіста-романтика Густава Ландауера, що відкрила йому анархічний ідеал спонтанного суспільства автора, — Райх познайомився із центральними принципами, що надихали молодих утопістів^{63}.

Феніхель також був автором написаної для журналу єврейської молоді під назвою «Ієроваал»^[19] радикальної праці «Езотерика» (1919), в якій поєднав войовниче заступництво за вільну любов з ідеєю соціальної емансипації та задокументував навали молодіжного руху на заступників сексуальних репресій. Коли 1920 року Райх уперше, паралельно із книгою Ландауера, прочитав есе Феніхеля, він заперечував висвітлені в них теми — і, мабуть, як і Беттельгайм, дещо заздрих інтелектуальній упевненості свого друга — він не підтримав його аргументів, хоча згодом й прийматиме їх за свої^[64]. «Отто, вважаючи, що вони усі такі, як і він, — сліпий і нерозсудливий у своєму ставленні до молоді», — ремствував Райх.

Усе ж під опікуномством Феніхеля, який часто проводив симпозиуми для членів молодіжного руху та інших молодих радикалів, Райх побачив, що, станом на літо 1920 року, він «крок за кроком рухався в напрямку до лівих». Повернувшись після своїх подорожей на Великдень 1920 року до Відня, Феніхель прочитав лекцію на тему «Віднаходимо комуну в Берліні», й такий заголовок-пропозиція надто вже подобався Райхові^[65]. Одного недільного вечора під час ще одного зібрання Феніхель дві з половиною години, причаровуючи слухачів своєю спонтанною образою від побаченого (йшлося про розпачливі соціальні умови життя у Відні), відповідав на запитання: «Як ми можемо покращити ситуацію?». Серед присутніх були і Віллі Шллям, який згодом візьметься публікувати комуністичну газету «Червоний Прапор», та Дезо Джуліус, комуніст, що втік до Відня 1919-го після того, як Угорська Радянська Республіка була розтрощена румунськими військами^[66]. Райх писав, що така компанія його «виснажувала» та залякувала. Він намагався триматися осторонь дискусій і визнавав, що був неспроможним додати щось більше за «боягузливі коментарі та обрубані речення».

* * *

На тій зустрічі Райх зустрів Лору Канн, 19-річну студентку — майбутню вчительку, що саме проходила педагогічну практику в експериментальному дитячому садку для єврейських сиріт. Минуло небагато часу, як та уже почала з Райхом курс терапії. Райх писав, що

вона була «жвавою, розумною та дещо “заплутаною в собі”», бо ж її серце розбив харизматичний Карл Франк — радикальний член єврейського молодіжного руху. Франк розірвав навпіл полотно, на якому ті малювали свій роман, і від Лоріної впевненості в собі й сліду не залишилося. Відходячи від залежності від свого революційного екс-бойфренда, Канн перенаправила потік своїх почуттів на свого аналітика. Одного дня, як розказував Райх, Канн заявила йому, що припиняє сеанси аналізу, позаяк постійно думає лиш про те, що її аналізують, і що тепер об’єктом її бажань був саме він.

Колега і наставник Фрейда Йозеф Бреєр став першою жертвою психоаналізу, переживши те, що Фрейд називав «трансфером». Пацієнтка Бреєра, славнозвісна Анна О., оповила його шию руками і, на його превеликий сором, заявила, що скоро народить його дитину, хоч вагітність, як і сам акт, який би міг до неї призвести, були фікціями. Очманілий від такого, Бреєр наступного ж дня поїхав до Венеції, аби насолодитися другим медовим місяцем зі своєю дружиною. Фрейд перестав використовувати гіпноз як аналітичний інструмент після того, як ще одна пацієнтка, щойно вийшовши із глибокого трансу, накинулася на нього. На щастя, писав Фрейд, її завадила його служниця. Він був надто скромної думки про свою зовнішність, аби вважати її потяг до нього чимось іншим, аніж витівкою її психіки (він вважав, що його пацієнти просто здійснювали свої Едіпові бажання бути спокушеними своїми батьками), і 1915-го наклав на аналітичний процес те, що називали «правилом абстиненції».

Пізніше Фрейд писав Юнгові щодо питання еротичного потягу між аналітиком та об’єктом аналізу: «Беручи до уваги субстанції, з якими ми працюємо, уникнути незначних лабораторних вибухів буде просто неможливо». Інтриги з пацієнтами, що пізніше стануть неприпустимим порушенням професійних норм, попри свою здатність наробити проблем, не були такою вже й дивиною у ранні дні психоаналізу. Ось, наприклад, Ернест Джонс, Шандор Ференці, Карл Юнг та Вільгельм Штекель — усі фліртували з пацієнтками. «Не слід спати із власними пацієнтками; це надто складно та небезпечно, — Райх нагадував собі, звертаючись до Фрейдової застороги про пастки, що притаманні світу психоаналізу. — Але Лора, зрештою, хоча би була

“самою собою”. Вона казала, що може почекати [доки не завершиться сеанс]»^{67}—.

Після того, як сувій аналізу фрау Канн було згорнуто, вони з Райхом знову зустрілися на одному із Феніхелевих семінарів із сексології, в рамках якого Канн читала лекцію про заснування дитячих садків, руху, появу якого тісно пов’язували зі стрімким підйомом радикального фемінізму («Жінки та діти є найбільш занедбаними з-поміж усіх інших людей», — писав 1848 року Фрідріх Фробель, фундатор першого дитячого садочка)^{68}—. Прочитавши доповідь й осмілівши від відновленої впевненості в собі, Канн скористалася нагодою запросити Райха на прогулянку до Віденського лісу^[20]. Хіть оволоділа ними прямисінько в лісі, що оповив Відень. «Лора розпустила волосся, — писав Райх, — вона знала, чого хотіла, і не приховувала цього. Зрештою, вона більше не була пацієнткою. Це була справа, що стосувалася лише нас обох. Я покохав її, і щастю її не було меж»^{69}—.

Батьки Канн одразу ж зчинили тиск на пару, аби ті одружилися, на що Райх не погодився, бо ж вважав, що ще замолодий і все ще закоханий, хоч і не взаємно, у Лію Лазкі. Знову ж таки, цитуючи Отто Вайнінгера, Райх характеризував Канн як великодушну «коханку-матір», а Лазкі, яка знехтувала ним на користь Сваровські, як повію. Ідучи в гірські походи, Райх та Канн спали разом, але, повертаючись до Відня, повинні були розбігатися по особистих ліжках, позаяк власниця помешкання, в якому жив Райх, не дозволяла водити жінок, а батьки Канн суворо забороняли будь-які передшлюбні відносини. Канн пішла з дому і винайняла кімнату в помешканні своєї подруги, аби вони могли й надалі бачитися без батьківського втручання. «Кімната не опалювалася, і там було жахливо холодно, — згадував Райх у «Пристрасті молодості». — Лора захворіла, у неї піднялася температура, що призвела до небезпечного ревматизму суглобів, а через вісім днів, у розквіті юності, вона померла від сепсису».

Матір фрау Канн, яка знайшла в її вбиральні забруднене кров’ю спідне, звинуватила Райха в тому, що той організував незаконний аборт для її доньки, і припустила, що саме це і вбило її — вона обзивала Райха вбивцею, вважаючи, що він самотужки й недбало провів операцію. Сподіваючись довести свою непричетність, Райх показав

пані Канн останній запис її доньки у своєму щоденнику, датований 27 жовтня 1920 року:

«Я щаслива, невимовно щаслива. Ніколи б не подумала, що відчуватиму таке, але це так. Найдовершеніше та найглибше блаженство. Мати батька і бути матір'ю — і це в одній особі. Весілля! Моногамія! Нарешті! Ще ніколи не злягалася із таким чуттєвим задоволенням, такою насолодою і таким відчуттям єдності та взаємопроникнення, як тепер. Ніколи не було такої паралельної захопленості мого розуму й тіла. І це гарно. І тепер у мене є напрям — чіткий, непорушний і певний: я подобаюся собі такою. Я задоволена настільки, наскільки це задумала природа! Лиш одного мені не вистачає: *дитини!*».

Сповнений збудженості запис хоч і показав, що останні дні свого життя Канн провела щасливою, був геть недоказовим стосовно питання абортів — він радше наштовхував на думку, що Канн була вагітною або ж щиро цього бажала. Вона могла померти від викидня чи то інфекції, яку занесли в процесі («сепсис», що той описував)^[70]. Мабуть, Райх вважав, якщо доведе, що Канн щиро хотіла дитину, то висвітлить припущення того, що вона б погодилася перервати вагітність, притягнутим за вуха. Все ж матір Лори не змінила своєї думки, і Райх вдався до надмірного самозахисту, стверджуючи, що та плекала сексуальний потяг до нього і що тепер також хотіла пізнати хоч краплину щастя, яке дісталось її доньці. «Це істерична комедія жінки у менопаузі, — писав він у своєму щоденнику, пускаючи в хід усю без останку нестійку логіку своєї наново створеної моделі психоаналітичної аргументації, — жінки, яка самоідентифікувала себе зі своєю донькою, і через хіть свою загрузла в тій ідеї про “операцію”, попри те, що та очевидно абсурдна. Таке тупотіння на одному місці — це істеричний симптом бажання “справи”, якої вона насправді бажала від мене!»

Згодом Райх стане ревним захисником легалізації абортів, права, що вперше надалося жінкам у Росії, саме в рік смерті Лори Канн; його перша дружина, з якою той почав зустрічатися вже незабаром після смерті Лори, перенесла декілька абортів^[71]. 1962 року друга (цивільна)

дружина, Ельза Лінденберг, яка також за Райховою волею зробила аборт, розповіла його студентів та біографові Майрону Шарафу, що Канн померла від незаконного аборт, що означає, що саме таку версію цієї історії переповідав їй сам Райх, коли ті зустрілися на початку 1930-х. Але в ті часи Райх різко заперечував таку інтерпретацію подій. Він діагностував у матері Лори параною і організував їй зустріч із професором Паулем Шилдером, його вчителем і одним із небагатьох психіатрів в університеті Відня, який сприймав Фрейда серйозно. Лорина матір, що побивалася від горя, так і не прийшла на консультацію до нього; вона отруїлася газом. Райхові здавалося, що той зруйнував спочатку свою, а потім і чужу сім'ю. «А що, хіба ж моя мати також не померла, — писав Райх, — чи то краще сказати, не вкоротила собі віку тому, що я все розказав?» Усе ж у цьому випадку присутня неминуха підозра того, що він розказав якраз не все^[72].

* * *

У січні 1921 року, заледве два місяці після того, як померла Лора Канн, Райх розпочав аналіз однієї із її подруг із доволі неординарним ім'ям — привабливої Енні Пінк. Феніхель був у близьких стосунках з її братом Фріцом, який помер на війні, і саме за його рекомендацією 18-літня Пінк поїхала лікуватися до Райха. Матір фройлін Пінк, яка працювала вчителькою, померла під час епідемії грипу 1919 року, а Енні, аби втекти від Мальви — ненависної мачухи, що стала на її заміну, — долучилася до «Вандерфьогель». Все ж вона не потурала розбещеності, якою прославився цей молодіжний рух. Насправді, на час своєї першої зустрічі з Райхом Енні Пінк ще ніколи не мала хлопця. Вона була його четвертою пацієнткою-жінкою.

Райх, який описував Енні Пінк як «надмірно невротичну», діагностував у неї психологічну фіксацію на батькові та братові. Незабаром той усвідомив, що аналізував її «з подальшим наміром принагідно приберегти її для себе самого — як то сталося з Лорою»:

«Вона уникає чоловіків; я повинен зробити її спроможною вивільнити свої внутрішні бажання й одночасно стати першим з об'єктів, на які вона їх спрямує. Як я до цього ставлюся? А що мені

зробити? Зупинити аналіз? Ні, бо так контакт між нами пропаде! Але що, як вона залишиться фіксованою на мені, як це було з Лорою? Налаштувати трансфер відповідним чином! Так, але ж хіба трансфер — не кохання, чи, краще сказати, хіба ж кохання — це не трансфер себе комусь іншому?»^{73}

Райхові, який на студентських танцях особливого попиту у протилежної статі не мав, психоаналіз не тільки відчинив двері до безладної розбещеності, а ще й забезпечив принагідним виправданням на всяк випадок. Ті молоді, добре освічені та невротичні жінки, які раніше його ігнорували, тепер були пацієнтками в його полоні. Але це був заборонений потяг. «Молодик, якому ледве за двадцять, — писав нестабільний від зваби Райх, — не повинен лікувати жінок»^{74}.

Під час сеансів Райх починав фантазувати про весілля з Пінк: та розлягалася на його диванчику, а він захоплювався її «гнучким тілом». Він підмічав те, як її світські риси характеру (вона було донькою віденського торговця какао) доповнювали його неотесаність. Він уявляв, якими б гарними й розумними були їхні дітки.

«Це жахливо, коли молода, красива, розумна вісімнадцятирічна дівчина розказує 24-річному аналітику, що вже давно плекає заборонену ідею того, що могла б розпочати інтимні відносини з ним — тобто що вона власне бажає цього й каже, що це було б гарно — і аналітик повинен вирішити все це, переконуючи її в тому, що проблема в її батькові»^{75}.

Енні Пінк вирішила припинити сеанси аналізу через шість з половиною місяців, мабуть, після того, як Райх зізнався у своїх почуттях до неї (у своєму щоденнику Райх писав, що готував такого листа). Натомість вона звернулася до старшого аналітика — похмурого Германа Ньюнберга. Тепер Райх мав повне право запросити її в похід до Віденського лісу, куди його свого часу запросила Лора Канн. У готелі під назвою «Sophienalpe» Енні роздягнулася, і Райх обійняв свою колишню пацієнтку. Енні ще ніколи до того не цілувалася з чоловіком.

«Чи дозволяється аналітику вступати у взаємини із пацієнткою після успішного аналізу? — писав Райх, виправдовуючи такий проступок перед самим собою. — Чому б і ні, якщо я бажаю цього!»^{76}

Як стверджувала найкраща подруга фройлін Пінк, дитячий аналітик Едіта Баксбаум, Пінк була «заворожена» Райхом, взята у міцні лещата трансферу, що ніяк не розтискались: «Будь-якій пацієнтці закрутило б голову від того, що її аналітик закохався в неї», — додала та, знаючи про що говорить^{77}. «Я дещо відповідав її нафантазованому образу героя, — писав Райх про їхній взаємний потяг, — а вона була трохи схожою на мою матір»^{78}.

На семінарі з сексології, незадовго до того, як вони почали зустрічатися, Райх доповідав із 13-сторінковою роботою про оргазм «Злягання та стать». Тоді тема, що захопить його в інтелектуальний полон, який триватиме до кінця його днів, піднялася вперше; але він усе ще не провів нитку зв'язку між поняттями лібідо та оргазму з політикою. Райх шукав відповіді на запитання, задане одним із сексологів його сучасності: чому в чоловіків та жінок під час статевого акту так часто не збігаються кульмінаційні моменти? «Такої проблеми не існувало б, якби чоловіки змогли викорінити в собі страх кастрації й разом із жінками не блокували взаємні збіги своїх імпульсів чуттєвості та ніжності», — вихвалявся Райх, натякаючи на свою, наново здобуту з Енні Пінк, сексуальну впевненість.

Якось Райх та Пінк, Феніхель та Берта Борнштейн, тодішня пасія Феніхеля, — усі разом вибрались на велосипедні вихідні до Вахау, красивої місцевості вздовж долини Дунаю. Повернувшись до Відня, знову ж таки через недовірливу власницю свого помешкання, Райхові доведеться, аби їхній роман не згасав, ночами тишком пробиратися до квартири Пінк. Такі приховані зв'язки протривали лиш декілька тижнів, перш ніж мачуха Пінк застала їх разом у ліжку. Спочатку Пінк не збиралася виходити заміж — таке ставалося лиш у Райхових фантазіях, — що робило її, як стверджував Райх «сексуальною бунтаркою сучасності» в очах її батька^{79}. Але Альфред Пінк вистежив Райха і вимагав, щоб Райх зробив із його доньки доброчесну жінку. Те, про що Райх у своїх мемуарах згадує як «Мій ранній шлюб не по своїй волі», відбулося 17 березня 1922 року й обійшлося без фанфар. Було лише два свідки — Едіта Баксбаум та Отто Феніхель. Енні Пінк було 19, Райхові — 24.

Райх та Енні разом переїхали до маленької квартирки, і того літа Райх закінчив Віденський університет (ветеранам війни за їхню службу передбачалася компенсація у вигляді можливості завершити

шестирічну програму навчання за чотири роки). Пінк, яку до цього заохотив Райх, лиш розпочала навчання на медичному факультеті. Райх уже три роки практикував психоаналіз, і послуги його були такими затребуваними, що йому довелося вирубувати вікно поміж сеансами, аби піти і забрати диплом. Усі інші студенти прийшли з такої нагоди в сюртуках; Райх заявився в недоукомплектованому образі — у легкому літньому костюмі. Він не полюбляв усілякі церемонії, і те, що ніхто не прийшов його привітати, теж було йому байдуже. «Лише хороші побажання моєї мами, — писав він, — змогли б ошчасливити мене того дня»^{80}.

* * *

Згодом Садгер широ зненавидить Райха, вочевидь, заздрячи стрімкому розвитку стосунків того з Фрейдом, який щораз більше захоплювався своїм молодим учнем. Садгер, скоріш за все, не схвалював того, що Райх спав із колишньою пацієнткою. Пізніше Райх висуне Садгеру зустрічні звинувачення в мастурбації своїм же пацієнтам під час сеансів. Райх умовив того лікувати Лію Лазкі безкоштовно. Коли Лазкі сказала Садгеру, що єдиним засобом контрацепції, яким вони зі Сваровські користувались, було «вчасно витягти», той скористався принагідною можливістю, як заявляв Райх, вставити їй діафрагму прями́сінько на аналітичній кушетці. «Він вів себе, як хворий, — Лазкі згадувала про Садгера. — Коли я сказала йому, що практикувала *coitus interruptus*^[21], той сказав, що це призвело до «органоневрозу», і відмовлявся лікувати мене, допоки я не закину цього. Він сказав, що навчить мене, як користуватися діафрагмою». Лазкі додала, підтверджуючи Садгерове ставлення до Райха: «Садгер жахливо ревнував й заздрив Райхові, який тепер покинув його і став улюбленцем Фрейда. Я помітила, що коли під час сеансу в мене не було особливого бажання розпинатися в одкровеннях Садгеру, мені було достатньо просто згадати ім'я Райха, і він (Садгер) одразу ж вибухав тирадами й біснувався, а моя година в його кабінеті спливала непомітно»^{81}.

У результаті таких розбіжностей у поглядах Райх завершив практикувати психоаналіз. Письменниця й психоаналітик Лу Андреас-

Саломе, яка була музою Ніцше та Рільке, одного разу написала, як Фрейд зауважив, що Садгер «вочевидь насолоджується об'єктами свого аналізу більше, аніж власне допомагає їм чи чогось вчиться у них»^[82]. Чи сповнювало Райха те, що він практикував психоаналіз, новими знаннями, чи радше лоскотало нерви Садгеру, залишається питанням без відповіді. Райх, без жодних на те сумнівів, підливав масла у вогонь, в якому горіла повага до Садгера в колах психоаналітиків, і шукав для себе більш політично вигідного наставника. Він продовжував лікування із Паулем Федерном — талановитим, депресивним та неорганізованим віце-президентом віденського товариства, який не лише аналізував Райха безкоштовно, але й, почасти, підгодував свого збіднілого пацієнта^[83].

Федерн працював аналітиком з 1903 року (він був п'ятим, кого прийняли до Фрейдового товариства) і був активним соціалістом, відданим реформам, і — попри їхні подальші розбіжності — він, як ніхто інший, допоміг Райхові пізнати можливості, які психоаналіз надавав для покращення світу, в якому той жив. Батько Федерна був визнаним лікарем, а його мати заснувала Дім урегулювання — організацію, що за допомогою імплементації державних освітянських програм та ініціатив з охорони громадського здоров'я розвивала суспільний добробут у збіднілих районах Відня. Пауль Федерн входив до ради правління цієї установи, коли на її чолі засідала його сестра. Федерн був одним із двох психоаналітиків, яких згодом оберуть до парламенту (іншим був Фрід'юнг); він став членом муніципальної ради Відня й відповідальним за очищення армійської в'язниці від вошей та проведення опитування щодо питань матеріально-побутових умов життя, про результати яких повідомляли комендантів будинків.

Як стверджував його син Ернст Федерн, який пішов стопами свого батька прямісінько в професію психоаналітика, Федерн був «другом “простих людей”», які прозвали його «Гарун аль-Рашид» на честь легендарного халіфа із «Тисячі й однієї ночі», який великодушно змінював на краще життя багдадських бідняків. Ернст Федерн, який вважав, що його батька забули згадати у написаній Джонсом біографії Фрейда, бажаючи реабілітувати пам'ять про нього, так підсумував професійні здобутки його життя: «Першовідкривач з психічного здоров'я та застосування психоаналізу до соціальних проблем, він палко намагався перетворити психоаналіз в інструмент для соціальних

і політичних змін, відтак залишаючись відданим своїм соціалістичним переконанням»^[84].

Федерн був найстаршим віденським учнем Фрейда (його також знали як «Апостола Павла»), і, коли 1922 року Фрейд захворів, той став виконувати обов'язки голови та директора Віденського товариства психоаналітиків. Усе ж Фрейд одного разу сказав Юнгу, що вважав Садгера кращим аналітиком. Терапевтичні навички Федерна також піддала сумніву Гелен Дойч. У своїх мемуарах вона чітко акцентувала увагу читача на високому відсотковому співвідношенні самогубств серед його пацієнтів — улітку 1922 року саме її чоловіка Фелікса Дойча (який за сумісництвом був персональним лікарем Фрейда) викликали на виїзд після того, як одна з пацієнок Федерна скоїла самогубство, випивши отруту^[85]. Пацієнтка, окрім того, була небогою Фрейда. У той час Федерн саме аналізував Райха. Як і свій пацієнт, якого й сам колись видумав, Райх призупинив розпочатий із Федерном аналіз, перш ніж добратися до ядра своїх бід — а там, як стверджувала Ільзе Оллендорф у своїй біографії, «таїлися певні проблеми, яким він так ніколи і не зміг зазирнути у вічі».

Два

На 1922 рік австрійська економіка, яка з 1919-го перебувала в стані вільного падіння, тупцювала по краю тотального колапсу. Країна все ще не оговталась від витрат воєнних часів, а рейтинг інфляції виходив з-під контролю. Одразу після війни в обігу знаходилися 12 мільярдів австрійських крон; до кінця 1922-го ця сума сягнула 400 мільйонів^{86}. Без вугілля чи нафти, що були необхідні фабрикам, промисловість країни була мертвою, а урядовий монетний двір працював у дві зміни, без упину друкуючи нові банкноти. Люди змінили гаманці на ранці, бо ж носили із собою цілі стоси папірців, що поступово знецінювались. 1922 року була випущена банкнота номіналом у 500 000, а ще рік тому здавалося, що такої в природі існувати не може. Попри неспинний поліграфічний процес, центральний банк не міг упоратися з гіперінфляцією, і провінційні міста стикнулися із потребою самотужки випускати свою екстрену валюту.

Туристи з усіх-усюд ринули до Австрії, аби не прогавити такого вигідного обмінного курсу. Про злосчасний «туристичний сезон», під час якого австрійську націю плюндрували жадібні іноземці, Стефан Цвейг писав так: «Усе, що до землі цвяхами не прибили, пропало»^{87}.

Дізнавшись, що на державні виплати, на котрі вдома ледве зводили кінці з кінцями, в Австрії можна жити в розкішних готелях, навіть безробітні англійці і ті з'явилися, аби скористати з ситуації. Ніхто з місцевого населення не хотів австрійських крон, які, між іншим, торговці вже і не приймали, й існувала реальна боротьба за змогу обміняти їх на іноземну валюту або ж будь-який інший товар. Фрейд найняв викладача іноземної мови, аби підкріпити свої хиткі знання англійської, щоб бути в змозі проводити сеанси аналізу для американців, які щедро платили американськими доларами^{88}.

У жовтні 1922 року консервативний канцлер, член Християнсько-соціальної партії Ігнац Зайпель отримав від Ліги Націй добрячий куш у розмірі 26 мільйонів фунтів для стабілізації виснаженої економіки держави. Наступного року під драконівським наглядом з боку інших країн — постійних членів Ліги, які наполягали на тому, щоб Австрія позбавилася від надмірної бюрократії, держбюджет було збалансовано.

Того року Відень, в якому, на відміну від інших регіонів країни, соціал-демократи мали беззаперечну більшість, було оголошено окремою від сільської Нижньої Австрії^[22] провінцією. Отже, соціал-демократи отримали повноваження піднімати податки в регіоні та імплементувати грандіозну програму реформ без потреби у ратифікації їх радикальної політики неприхильною до них законодавчою асамблеєю Нижньої Австрії. Виключена з апарату державної влади, користаючи з нового періоду процвітання, Соціал-демократична партія зосередилася на перетворенні Відня у «Мекку соціалістів» — змодельовану за прикладом Заходу альтернативу більшовицькому експерименту.

1923 року нове місто-держава ввело податок на утримання житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери (тягар, що лягав на плечі бізнесменів та поступово вимираючого середнього класу); задля компенсації страшного браку нерухомого майна й вирішення питання розчищення міських нетрів вже до кінця року було побудовано 2256 нових сімейних квартир. Упродовж наступного десятиліття було зведено 400 величезних (декотрі з яких простягалися на декілька кварталів) комунальних багатоквартирних будинків із розлогими внутрішніми дворами. Таким чином, житловий фонд зріс на 11 %, давши оселю 200 000 осіб, з яких стягували лише номінальну орендну плату. Нові «народні квартирні палаци», як їх називали, містили бібліотеки, культурно-спортивні центри, клініки, пральні, спортзали, басейни, кінотеатри та кооперативні магазини. Гордістю цих кварталів був будинок Карл-Маркс-Гоф, який спроектував один із учнів Отто Вагнера. Ще один будинок назвали на честь Фрейда.

Християн-соціалісти, які ставилися до цих бастіонів критично, називали їх «червоними фортецями», підозрюючи, що ті розміщені стратегічно й спроектовані таким чином, аби з легкістю стати оборонними спорудами на випадок громадянської війни. Відень оточувала щільна забудова навколишніх провінцій, від яких місто тепер було відокремлено і політично, і географічно, тому проєктувальники не могли розширювати його межі за допомогою паркових містечок-сателітів. Історик Гельмут Грубер описував ці нові житлові квартали як відображення статусу самого Відня тих часів — острів соціал-демократів у державному морі християн-соціалістів:

«Закритий, ізольований та оборонно-орієнтований, — писав він, — то були анклав всередині анклаву»^[89].

Однак, соціал-демократи сподівалися, що форма «соціалізму на випередження», яку вони практикували, ширитиметься країною й стане для них трампліном до повернення назад до уряду. 1923 року відсоткова частка виборців, що віддали за них голоси на національних виборах, сягнула 39 %, але на місцевих виборах у Відні вони могли розраховувати на підтримку від двох третіх населення. У сповненому краху й розчарування післявоєнних років Відні соціал-демократи змогли відновити впевненість у революційній ідеї того, що модернізм — відтворений у функціональних, раціональних формах створеної ними архітектури — міг змінити людські життя на краще. Соціал-демократ Отто Бауер гордо стверджував, що це його партія «творила революцію людських душ»^[90].

Християн-соціалісти бурмотіли про «податковий садизм», а Відень, як і Веймарський Берлін^[23], тим часом ставав моделлю соціального добробуту: у місті з'явилися не лише відмінні темпи забезпечення людей державним житлом, але й завидна якість послуг у сфері охорони здоров'я. Займаючи посаду голови комітету міської ради Відня з питань соціального забезпечення, Джуліус Тандлер, колишній Райхів викладач анатомії, відповідав за стан громадського здоров'я та добробуту містян. Соціал-демократи не знали спину й тепер дбали про кожного громадянина, як то кажуть, «від колиски до могили». Тандлер завідував питаннями дошкільної підготовки дітей та ініціював створення у місті дитячих садків та центрів соціального забезпечення дітей, а також взявся за організацію будівництва численних басейнів та гімназій. За його правління рівень смертності, порівняно з довоєнними часами, знизився на чверть, і, завдяки урядовій програмі кількісного зростання пологових будинків, дитяча смертність стала для Відня проблемою удвічі менш вагомою.

Хоча й держава цього не фінансувала, але той факт, що 1922 року в місті, за адресою Пелікангассе, 18, відкрилася безплатна психоаналітична клініка, у якій сеанси проводили всім, не зважаючи на їхню платоспроможність, варто розглядати саме в контексті політики благодійного патерналізму, яку вели Тандлер та Соціал-демократична партія.

* * *

У вересні 1918 року Зигмунд Фрейд виступив із промовою на П'ятому міжнародному конгресі психоаналітиків у Будапешті^[91]. Це було за два місяці до підписання перемир'я (Райх щойно приїхав до Відня у відпустку), і практично усі 42 аналітики, які відвідали конгрес, були у військовій формі, бо ж їх призвали до війська лікувати солдатів і офіцерів від неврозу, набутого в результаті військових дій. Нечуваний успіх, якого ті досягли в реабілітації військових, підняв планку поваги до прихильників психоаналізу зі сторони суспільства на заздрісний для прихильників традиційної психіатрії рівень. Але Фрейд, замість того, аби розмірковувати про очевидні проблеми цивілізації, вдивлявся у майбутнє: «Свідомість суспільства прокинеться, — пообіцяв він своїм слухачам. — І пам'ятайте, що право бідних на допомогу їхньому глузду не повинно відрізнятись від права на фізичну допомогу від хірургів, незалежно від суми, якою ті володіють». Відтак, зі словами, що більше пасували реформаторові в галузі охорони здоров'я, аніж психоаналітику, Фрейд закликав своїх прихильників створювати «установи чи амбулаторії... в яких лікування буде безоплатним». Бажаючи долучитися до покращення післявоєнного світу, Фрейд сподівався, що одного дня такі благочинні клініки фінансуватиме держава: «Невроз, — наполягав він, — загрожує здоров'ю населення не менше, ніж туберкульоз»^[92].

Психоаналітик Макс Ейтінгтон, виходець із багатой сім'ї галицьких торговців хутром, який 1920 року фінансував створення перших клінік згаданого вище штибу в Берліні, пізніше писав: те, що мовив Фрейд, «наполовину пророцтво, наполовину виклик». Під час війни, Ейтінгтон керував психіатричними відділеннями декількох угорських військових шпиталів. Разом із Ернстом Зіммеlem, директором Прусського госпіталю, у якому лікували солдатів, які страждали від воєнного неврозу, Ейтінгтон заснував Берлінську поліклініку^[24]. Установу, що уособлювала післявоєнний дух практичності, можна розглядати як спробу психоаналітиків адаптувати інтенсивне, надмірне лікування воєнних невротиків до цивільного життя у зруйнованому суспільстві тих часів.

Берлінська поліклініка була вишуканим, але й, водночас, стриманим аванпостом цієї військо-лікувальної кампанії проти нервових захворювань; розташувалася вона на четвертому поверсі скромної будівлі й зайняла лише п'ять кімнат. Син Фрейда Ернст — архітектор, який навчався у Адольфа Льюсса, — спроектував її спартанський інтер'єр у стилі мінімалізму. У закладі був просторий лекторій й водночас приймальний pokій, встелений темною дерев'яною підлогою, на якій стояли шкільна дошка та сорок стільців; чотири приймальні кабінети починалися із подвійних звукоізоляційних дверей і були манірно умебльовані масивними порт'єрами, портретами Фрейда та виплетеними з очерету кушетками. Одного пацієнта так неприємно вразила відсутність класичних атрибутів медичних установ, що той просто вийшов з кабінету, бурмочучи собі під ніс: «Як це навіть ультрафіолетових ламп немає?».

Ми не намагаємося виставити Фрейда у світлі войовничого соціального працівника чи то зобразити як такого, що порпався лиш у мізках ледачих та дратівливих багатіїв. Психоаналітик Карл Абрагам, який пізніше займе посаду директора Поліклініки, у своєму передвоєнному листі до Фрейда скаржився саме на таку клієнтуру: «З моєї практики можна судити, що зараз у нас лікується тільки один вид пацієнтів — неодружені чоловіки, які успадкували великі суми грошей». Але уже незабаром усі шість членів медичного персоналу Клініки Абрагама потопали в трясовині пацієнтів із усіх прошарків суспільства: у день відкриття вони провели 20 сеансів психоаналізу. Хоча за ідеєю ті були безоплатними, більшість пацієнтів добровільно жертвували те, що могли собі дозволити. Очікувалося, що фабричні працівники, офісні клерки, науковці, ремісники, хатня прислуга, керівники джазових оркестрів, архітектори та генеральські доньки могли й заплатити, але рівно стільки, як це називав Ейтінгтон, «скільки вони вважають доцільним чи то допустимим за лікування». Фрейд хвалив Ейтінгтона, бо той започаткував ініціативу зробити психоаналіз доступним «широкому загалу, який занадто бідний, щоб заплатити аналітику за його важку працю».

Поліклініку планували як суто флагманську установу, але, почавши одразу хапати з неба зірки, вже за перший рік її існування на сеанс записалося 350 людей, уже невдовзі у рідному місті Фрейда довелося заснувати і другу безплатну клініку (у міжвоєнний період щонайменше

ще одну дюжину клінік було відкрито у семи країнах та десяти містах — від Парижа до Москви). Як стверджував Ернест Джонс, який 1926 року започаткував клініку в західному Лондоні, спочатку Фрейд «байдуже відреагував на ідею створення клініки саме у Відні, бо ж йому здавалося, що лише він міг її очолити. Все ж, виглядало так, що Берлінська поліклініка саме своє місто перетворила в нову столицю психоаналізу (прагнучи життя у «жвавішому» місті, 1922-го туди переїхав Феніхель). Проте віденські аналітики не хотіли відходити на задній план; Пауль Федерн (аналітик Райха), Гелен та Фелікс Дойч, а також Едуард Хітчманн також лобювали це питання перед Фрейдом.

У травні 1922 року Хітчманна, який спеціалізувався на питаннях жіночої фригідності (пізніше Райх дасть Лії Лазкі почитати книгу на цю тему саме його авторства), призначили першим директором Віденської амбулаторії. Гелен Дойч пізніше опише Хітчманна, непохитного соціал-демократа, який практикував аналіз з 1905-го, як «культурного, кмітливого чоловіка... “нормального” на всі 200 відсотків»^[93]. Райх стане першим клінічним асистентом Хітчманна і пропрацює в Амбулаторії до завершення декади. 1924 року він стане заступником директора клініки з медичної частини, займаючись оглядом та дослідженням усіх потенційних пацієнтів, відсилаючи тих, у кого запідозрив радше фізичну, аніж психосоматичну недугу, на аналізи крові та рентген, а решту розподіляв між аналітиками. Кожен із членів Віденського товариства психоаналітиків, аби допомагати клініці, пообіцяв безоплатно братися хоча б за одного пацієнта, що займало п'яту частину від усіх пацієнтів установи. Якщо все ж ті не знаходили для згаданих потреб вільного місця у графіку, Райх збирав із них компенсацію у розмірі встановленого місячного збору.

* * *

Не лише Фрейдова «непримиренність» затримала проект створення Амбулаторії на стадії розробки аж на два роки, тут ще «постарався» психіатр Юліус Вагнер-Йорег, член консервативної Християнсько-соціальної партії і голова Товариства лікарів, який відхилив пропозиції започаткувати безоплатну клініку при військовому госпіталі. Вагнер-Йорег, директор Університетської клініки психіатрії та нервових

захворювань, тоді був найповажнішим лікарем Відня й одним із найбільш горезвісних та саркастичних критиків Фрейда. Як писала Гелен Дойч, яка одного разу мала честь асистувати йому, описуючи, як той опирався психоаналізу: «Його персону, цілком та повністю, була надто відданою раціональним та свідомим аспектам життя»^[94]. За підтримки інших психіатрів, які й без того не схвалювали психоаналіз, Вагнер-Йорег, якому на вивчення і подальше відхилення пропозиції Хітчманна про відкриття безоплатної клініки пішов цілий рік, переконував усіх, що клініка лише доповнювала тодішні медичні установи, як ото, наприклад, його заклад, та й була «зрадливим відступом від практики».

Можна зі стовідсотковою впевненістю стверджувати, що Райх дізнається про спроби Вагнера-Йорєга перешкодити створенню Амбулаторії, коли розпочне дворічну інтернатуру у відділенні нейропсихіатрії під керівництвом Вагнера-Йорєга та Пауля Шильдера (лікаря, до якого Райх скерував матір Лори Канн). Коли Райх навчався в нього, Вагнер-Йорєг експериментував у галузі електротерапії та лікування інсуліновою комою, а також використанням малярії як засобу від слабоумства на останніх стадіях розвитку сифілісу (було встановлено, що гарячка, до якої призводило таке лікування, могла вбивати хвороботворні бактерії) — інновації, завдяки якій той 1927 року отримає Нобелівську премію^[95].

У студентські роки Вагнер-Йорєг та Фрейд були друзями. Одного разу перший навіть дотягнув другого до ліжка, коли той переборщив з випивкою, й був одним із небагатьох, хто звертався до нього, використовуючи фамільярне прізвисько ду. Хай там як, але їхні шляхи розійшлися 1920-го, коли Фрейд свідчив перед парламентською комісією проти Вагнера-Йорєга, якого звинуватили у застосуванні надмірної сили при лікуванні військових «аггравантів», як той називав тих, хто видумував наявність хвороби, вдаючись до дезертирства. На початках війни він лікував військовий невроз ізоляцією та молочною дієтою, але швидко встановив, що потужна доза електрошокової терапії була найкращим методом повернення «симулянтів» назад на службу. Такого результату, як той стверджував, він добивався вже за один сеанс тортур. Фрейд звинуватив його у використанні психіатрії як кулемета, під дулом якого змушував хворих солдатів повертатися назад

на фронт. У своїй автобіографії Вагнер-Йорег писав, що вважав публічну заяву Фрейда «нападом на особистість».

Райх уперше перестрівся у своїй практиці із пацієнтами-шизофреніками, коли впродовж одного року працював інтерном у «хронічному відділенні» державної психіатричної лікарні Штайнгоф. Там Вагнер-Йорег як засіб для втихомирення пацієнтів використовував броміди та барбітурати, які, як Райх критично зауважував, ніяк не впливали на їхні основні психопатичні симптоми. «Кожен з них відчував, що його світ розвалюється, — співчутливо писав Райх про «мешканців» клініки, — і, аби хоч якось витримувати, створював свій уявний світ, у якому міг *існувати*»^[96]. Його аналітик Пауль Федерн стверджував, що почав досягати певного успіху в проникненні до шизофренічних фантазій пацієнтів та їхнього лікування за допомогою психоаналізу. Райхові подобалась «неотесана сільська прямота» Вагнера-Йорега, а його вміння ставити точний діагноз і взагалі змушувало ним захоплюватись. Але Райх не міг продовжувати працювати з ним, адже це мало б вигляд двостороннього фаворитизму. Райх уже вирішив присвятити свою кар'єру психоаналізу, але, щоб вберегти себе від глузливих дотепів свого професора, залишаючи клініку Вагнера-Йорега, упевнився, що з історій хворіб його пацієнтів зникнуть усі згадки про сексуальний символізм.

Амбулаторія, що згодом — щойно Фрейдові виповнилося тридцять шість — відкрилася при госпіталі Алльгемайнес (де Фелікс Дойч працював лікарем), хай як старалася, та більше вже не змогла б відрізнитися від своєї глянсуватої кузени з Берліна. Її обшарпана, оббита дошками будівля була бородавкою на тілі архітектурних витворів у стилі Боз-Арт^[25], що її оточували. Приміщення ділили із Товариством кардіохірургів, які звільняли будівлю лише після обіду. Психоаналітики використовували приміщення невідкладної допомоги жертвам інфаркту як нарадчу, а чотири палати відділення швидкої допомоги імплементувалися як позмінні приймальні. Металевий діагностичний стіл із незручним матрацом із підкладних дощок став дублером аналітичної кушетки (пацієнтам доводилося ставати на підвищення, аби забратися на неї), а сідалом для аналітика був жорсткий дерев'яний табурет. «Після п'яти сеансів ми відчували на собі ефект затяжного контакту із твердою поверхнею», — згадував психоаналітик Ричард Штерба, який в Амбулаторії і полежав, і

посидів: спочатку його безплатно аналізуватиме Хітчманн, а згодом, з Райховою поміччю, він отримає свою першу роботу в клініці.

На той час, коли Райх практикував в Амбулаторії, у професії психоаналітика не було нічого елітарного. Згідно зі звітом, який опублікував Хітчманн 1932 року, 22 % пацієнтів клініки були або домогосподарками, або ж безробітними, ще 20 % представлялися чорноробами. За перших десять років існування закладу 1445 чоловіків та 800 жінок пройшли лікування в нашвидкуруч організованих приміщеннях Амбулаторії, і більш ніж 1955 людей довірили своє психічне здоров'я спеціалістам Поліклініки з Берліна. «Не було чіткого графіка прийомів пацієнтів, — згадує Райх, — серед яких були працівники заводів, офісні клерки, студенти та фермери, що приїздили зі сіл. Наплив був таким потужним, що ми не знали, як давати з усім цим раду»⁽⁹⁷⁾—.

Якщо глянути на кістяк персоналу, із яким розпочинала працювати установа, то такі статистичні дані особливо вражають і демонструють поступовість, із якою психоаналіз виходив на арену загальнонародного позитивного сприйняття. Але цифри також вказували на те, як далеко психоаналіз був від того, що Ейтінгтон амбіційно називав «терапією для мас». Сам Ейтінгтон шкодував, що до клінік не приходило ще більше «автентичних представників пролетаріату». Все ж універсалізувати психоаналіз задля лікування загальносоціальних чинників неврозу, аніж просто складати по клаптях ментальне здоров'я індивідуальних страждальців, то була ініціатива лише другого покоління аналітиків — ініціатива, що призвела до міжусобиць, які практично винищили професію.

Даючи старт цьому соціально-радикальному проекту, що передбачав створення безоплатних клінік, Фрейд став духовним сподвижником «революційності» другого покоління аналітиків, як одна з його представниць, Гелен Дойч (відгомоном ідеї Отто Бауера про «революційність душ») це називала. Їх, як розказувала вона, «манило усе, що було наново сформованим, наново видобутим, наново здобутим»⁽⁹⁸⁾—.

Цими, тепер уже легендарними постатями, що запаковували пацієнтами безоплатні клініки у Берліні та Відні і переконали себе у тому, що психоаналіз здатен зіграти утопічну роль у лібералізації людини від соціального та сексуального пригнічення, були власне фрау Дойч (коханка лідера соціалістів Германа Лібермана),

Вільгельм та Енні Райх, Отто Феніхель, Едіта Джейкобсен, Карен Горні та Еріх Фромм.

Того року, коли Райх приєднався до команди Амбулаторії, Феніхель започаткував у Берліні проект для молодих психоаналітиків, що став відомим під назвою «Дитячий семінар», і звався він так не тому, що присвячувався аналізу дітей, а тому, що Феніхелеві подобалося сприймати бунтівних аналітиків за «пустотливих дітей». У Відні існувала така сама прірва між поколіннями і властивий їй переворот цінностей. Видно, що на фото Амбулаторії, яке у 1920-х зробили його волонтери, серед персоналу налічувалося лише двоє чоловіків із сивиною: Людвіг Єкельс та Хітчманн, й обидва були на тридцять літ старшими за Райха. Для молодих новобранців — навіть більше, ніж для їх керівників — психоаналіз був чимось, що історик Елізабет Данто зве «викликом усталеним політичним кодексам; радше соціальною місією, ніж медичною дисципліною»^[99].

* * *

Захлинаючись від кількості пацієнтів Амбулаторії, Райх відчував, що, як він пізніше назвав, «вишукує правильну техніку роботи», плаваючи в морі спроб застосувати єдину теорію психоаналізу до розмаїття практичних випадків. Він знав, що повинен зламати бар'єр підсвідомого супротиву, за допомогою якого пацієнт придушував неприємну для нього чи неї правду про будь-який сексуальний конфлікт, що мав місце у його чи її дитинстві, аби обтяжені емоціями спогади могли прорватися крізь згадану блокаду й викинути свої випари у свідомість; він знав, як працювати із трансфером між лікарем та пацієнтом так, аби той під час терапії ставав лікувальним елементом. Але що ж було робити із неохочими до співпраці та кататонічними об'єктами аналізу, які відмовлялися грати в гру вільних асоціацій або ж не хотіли впадати у сон? Як комунікувати із пацієнтами, для яких мова психоаналізу була тотально іноземною? Коли Райх, як йому і належало, переконував своїх неосвічених пацієнтів у тому, що вони опираються трансферу або ж захищаються від своєї підсвідомості, ті просто відповідали йому відсутніми поглядами в процесі.

Тоді не існувало ані навчальних програм, ані спеціалізованого навчального інституту, де б Райх міг порушувати й розглядати практичні проблеми такого ґатунку. Виказуючи своє занепокоєння досвідченішим аналітикам, Райх слухав, як його старші колеги втомлювались повторювати: «Просто продовжуй аналізувати!», «Все прийде з часом». А вже от «що» і «коли» прийде, додавав Райх, чомусь ніхто не казав^[100]. По допомогу в особливо замудриваних випадках Райх звертався до Фрейда, до якого йому, здається, була протоптана привілейована стежка. Перший об'єкт аналізу Райха якраз і був одним із випадків, коли той потребував поради: офіціант-імпотент, якого Фрейд скерував до Райха і якого обидва не могли вилікувати протягом трьох років.

Райхові вдалося встановити походження проблеми того чоловіка. Виявилось, що той у дворічному віці став свідком того, як його матір народжувала другу дитину^[101]. Через це у пацієнта, як нотував Райх, виробилася гостра форма страху кастрації — «відчуття “пустоти” у власних геніталіях»^[102]. Все ж, хоч аналітик і знайшов захворюванню теоретичне пояснення, відкопавши його коріння глибоко у підсвідомості пацієнта, — то було прозріння, якому пацієнт, здавалося, не чинив жодного опору. Та офіціант так і не видужав. Фрейд застерігав Райха від надмірної «терапевтичної амбітності» та настановляв Райха бути терпеливим і не форсувати ходу подій; він також порадив: «Просто роби свою справу. Інтерпретуй»^[103]. Все ж Райх визнав, що зайшов у глухий кут, і через декілька місяців виписав пацієнта. Його перша справа зазнала поразки, яка ніколи не перестане йому муляти.

Своїм учням Фрейд розказував лише про те, чого під час сеансів терапії робити не варто, а от те, що якраз було б доречним, він, як сказав у одній з розмов із Ференці, залишав на «тактичний розвиток аналітика». Згодом Фрейд визнав, що його «здібніші» прибічники так і не допетрали еластичності заданих ним правил і дотримувалися їх так, немов то були заборони. Райх стверджував, що, на думку Фрейда, лише купка аналітиків змогла по-справжньому освоїти його техніку. Під час Берлінського конгресу психоаналітиків 1922 року, де Фрейд прочитав лекцію, матеріали якої були ембріоном виданої в наступному році праці про «Его та Ід»^[26], він обвів очима присутніх і прошепотів

Райхові: «Бачиш цей натовп? Як вважаєш, скільки з них здатні аналізувати, аналізувати по-справжньому?» — Фрейд розігнув лише п'ять пальців, хоч присутніми були 112 аналітиків.

Багато психоаналітиків вважали себе пасивними екранами, на які пацієнти могли проектувати зображення своєї підсвідомості, але які здебільшого не переривали асоціативних потоків їхньої свідомості. Якщо їхні об'єкти аналізу мовчали, то ті обов'язково знаходили спосіб, як би то й самим не теревенити; серед аналітиків побутував жарт, що аби не заснути під час таких «продуктивних» сеансів, їм доводиться курити багато цигарок. (Один аналітик, який прокинувся від того, що пацієнт своїм кашлем промовляв «я перепрошую», виправдовувався, що задрімав, стверджуючи, що його підсвідомість могла належно стежити за пацієнтом, навіть коли сам він спав.) Райх експериментував із такою пасивною технікою аналізу, але вона не надто поєднувалася із його енергійним характером — у психоаналіз його привів Фрейд, який, як тому здавалося, був динамічним конкістадором людської душі. Зводячи перед собою, як йому і радили, емоційний заслін, Райх бачив, що в пацієнтів від цього «лиш розвивалася закореніла безпомічність, злякисна свідомість, й ті відтак ставали впертими»^{104}.

Уже невдовзі після того, як Райх долучився до персоналу Амбулаторії, він запропонував Фрейдіві започаткувати проведення технічного семінару, на якому б обговорювалися альтернативні техніки психоаналізу. Отримавши Фрейдівське благословення, було розроблено першу у світі навчальну програму для психоаналітиків. Семінар з технічних питань, який попервах проводили вчителі Райха, Хітчманн та Герман Ньюрнберг (Райх перейняв у них естафету 1924 року), орієнтувався на навчання менш досвідчених аналітиків, але до дебатів регулярно долучалися й майстри справи. Дійство відбувалося у безвіконному підвалі Товариства кардіохірургів; за описом Гелен Росс, учениці, яка задля участі в семінарі вдалась до паломництва з Чикаго до Відня, «довга зала із довгим столом та масивними кріслами» ставала ще більшою кімнатою страху для клаустрофобів, позаяк потопала у хмарах сигарного диму. Проведення цього семінару посприяло сходженню Райха до головної ролі в теоретичних дебатах, а потім й визнанню в професійних колах. У такій насиченій, важкій атмосфері аналітики розповідали історії своїх професійних спотикань (Райх поділився своїм дебютним випадком із офіціантом) й,

сподіваючись знайти нову клінічно-змістовну техніку психоаналізу, виносили на обговорення усі пропозиції, що лиш спадали на думку.

Коли 1918 року в Будапешті Фрейд розказав про ідею створення безоплатних клінік, то не забув оптимістично згадати і про «нову царину психоаналітичної техніки», яка «все ще перебувала на стадії розвитку»^[105]. На початку 1920-х існувало дві основні інновації в царині психоаналізу, на які Фрейд міг би посилатися: Ернест Джонс та Карл Абрагам започатковували «теорію характерів», і Отто Ренк та Шандор Ференці (угорський аналітик, який за умов перебування у Відні не пропускав жодного із занять семінару) займалися розвитком того, що називали «раціональною терапією». Як ми побачимо пізніше, Райх щосили намагатиметься звести дві притоки в одну ріку. Ференці все ж відіграв важливішу роль у народженні його теорії функції оргазму.

Фрейд вважав, що дитина проходить крізь серію стадій розвитку, під час яких дитяче лібідо концентрується спочатку в районі рота (оральна стадія), згодом в анусі (анальна стадія), передостанніми були геніталії (фалічна стадія) — вони зазвичай переходили одна в іншу після відлучання немовляти від грудей, привчання до туалету та розвитку Едіпового комплексу^[27] відповідно; й лиш пройшовши крізь усі обряди переходу, особа могла зрости до dokonаної дорослої генітальності (генітальна стадія). Фрейд вважав, що невротики застрягали на одній з цих ранніх стадій, де їх лібідо передчасно відгороджувалося й розливалось не лише в симптоми та збочення, але й у негативні риси характеру. Наприклад, у своєму, датованому 1908 роком, есе про анальний характер, Фрейд фіксує на папері спостереження того, що в багатьох його пацієнтів, що підсвідомо фіксувалися на анальній стадії розвитку, спостерігалися такі риси характеру, як законослухняність, надмірна скупість та норовистість.

Аналітики, як ото Ернест Джонс та Карл Абрагам, розвинули Фрейдове спостереження, продукуючи нові набори особистісних рис для представників оральних, анальних, фалічних та генітальних типів характеру^[106]. Існувала надія, що аналітик, озброєний переліком типів характеру, зможе одразу ж розпізнавати та розуміти вид та причини дефекту розвитку і відтак стане спроможним виправляти його набагато швидше. «Імпульсивний характер: Психоаналітичне дослідження егопатології» (1925) — перша книга Райха, що розповідала історії хвороб

його особливо проблемних пацієнтів з Амбулаторії, була нічим іншим, як спробою автора зробити свій внесок у тодішньо-трендову характерологію; у книзі він доводив, що існує «єдина систематична теорія людського характеру... психічна ембріологія»^{107}.

Виходячи з того, що Фрейд сприймав психосексуальний розвиток особистості як лінійну прогресію, логічною кульмінацією якої була доконана генітальність, ствердження того, що представники генітального типу характеру володіли рисами, що були відсутніми в інших типів, було неминучим. Згідно зі спостереженнями історика психоаналізу Натана І. Гейла, генітальний тип характеру багато психоаналітиків трактували як «норму розвиткових досягнень людини». Особа, яка успішно пододала всі інші стадії, сягаючи верховенства генітальної, була здатною поєднувати в собі усе найкраще від її попередниць, відтак перетворюючись у взірць гармонійного людського характеру. Абрагам, пишучи про цей ідеальний тип, стверджував, що від оральної стадії представники генітальної зберігали «енергію, що вела вперед, анальна стадія залишала їм витривалість та завзятість; із джерел садистичних рис характеру [якими Фрейд називав як оральну, так і анальну] представники генітальної виносили енергію, що необхідна для боротьби за існування»^{108}.

Райх, як і більшість аналітиків, дійшов до моменту самопереконавання в тому, що встановлення верховенства генітального типу характеру над іншими — це єдина ціль, до якої повинна прагнути терапія. Проте аналітик надавав цьому досягненню рівних із оргазмом значень (якого його колишній пацієнт — офіціант-імпотент — був позбавлений). Він запевняв, що генітальні відхилення були найвагомим симптомом неврозу. У своєму написаному 1924 року есе, що звалося «Про генітальність», Райх писав: «Вражає, що з-поміж двадцяти восьми чоловіків та чотирнадцяти жінок-невротиків, яких я лікував [серед яких «два випадки обсесивно-компульсивного неврозу, три випадки істерії... два випадки еритрофобії (боязнь зашарітися), заїка та психосексуальний гермафродит»], не було жодного пацієнта, у якого б не виявили симптомів імпотенції, фригідності або ж статевої рестрикції. Опитування, проведене серед декількох інших аналітиків, нічого не змінило у свідченнях»^{109}. Райх вважав, що хвиля генітального задоволення, яку несе оргазм, проб'є застійні дамби

людського пригнічення, яке він вбачав у цих пацієнтах, й пришвидшить довгий повільний процес аналізу, ведучи пацієнтів до dokonаної генітальності коротшою стежкою.

Райх заохочуватиме, чи то радше навчатиме, своїх пацієнтів отримувати регулярні оргазми. Провівши одній зі своїх пацієнток — старшій пані, що страждала від нервового тика, який заважав її диханню, — інструктаж, як мастурбувати, Райх занотовував, що її симптоми раптом зникли. Був у аналітика ще один пацієнт — молодик, якому він допомагав позбутися вини, яка мучила його через заняття мастурбацією, що, як Райх вважав, було причиною головних болів, нудоти, болів у спині та забудькуватості пацієнта. Симптоми ці, вочевидь, канули в лету, коли той навчився отримувати насолоду від самого процесу⁽¹¹⁰⁾. («Керівництво процесом заняття мастурбацією під час лікування, — Райх мовив у своєму датованому 1922 роком дослідженні ексцентричних сексуальних звичок пацієнтів Амбулаторії, — це невід’ємний терапевтичний продуктивний інструмент у руках аналітика».)⁽¹¹¹⁾

Райх переконав одну жінку, шлюб якої сексом геть не ряснів, закрутити інтрижку з одним із її молодих шанувальників; він, здавалося, заохочував інших спати з повіями або ж попросту схвалював такі персональні резолюції пацієнтів. Райх із ракетною швидкістю нарощував м’язи впевненості на кістці сумнівів стосовно твердження, що допомагати пацієнтові отримувати оргазм — складова процедура успішної терапії. Процес аналізу бентежив Райха, позаяк не передбачав наявності чіткої цілі, й тепер, йому здавалося, він знайшов засіб цілковитого призупинення неврозу, і засобом цим був оргазм.

Хоча інші аналітики й ставали у позицію чіткої опозиційності до такої теорії, згодом Райхові ідеї вознесуть його до ролі ідейного натхненника групи молодших психоаналітиків. Друге покоління молодих терапевтів намагалося перевизначити суть відносин між еротичними вимогами щораз ліберальнішої молоді та тиску з боку репресивної моралі, що сковувала їх, і Райхова теорія про оргазм стала засадничою метафорою цього перевороту.

* * *

Таке індуктивне введення оргазму в курс лікування істерії — засіб доволі давній, що його придумали ще давні греки, які вважали, що оргазм здатний повертати на місце блудливу матку, з якої і походить істерія. Історик Рейчел Мейнс у своїй праці «Технологія оргазму», стверджує, що «масажування тіла жінок-пацієнток, що доводить до оргазму, було основою медичної практики майже всіх (але точно не усіх) західних лікарів від часів Гіппократа і до 1920-х». Лікування, націлене на полегшення симптомів венозного повнокрів'я матки, не було позбавлене моральних ризиків; один із лікарів, що працював на зламі століть, стверджував, що виконання такої місії «повинно довірятися тим, у кого “чисті руки та світлі серця”».

1878 року персонал госпіталю Сальпетрієр розпочав використання електромеханічного вібратора в процесі лікування жіночої істерії, а власне ускладненої її форми. Того року Дезіре-Маглюар Бурневільль — один із лікарів, які працювали в установі, — видав друком тритомний порнографічний атлас, в якому зображалися пацієнти, які страждали від істерії та епілепсії; праця містила фото, на яких жінки корчилися в судомах, що були спричинені механічно-стимульованими оргазмами. Одна з вісімнадцятирічних пацієнток, яка в записках Бурневільля згадується як «Т.», сягаючи кульмінації, й перед тим, як відкинутися назад, скрикувала: «Так! Так!» — після чого її торсом жбурляло в хаотичному порядку. «Далі її тіло вигиналося дугою і застрягло так на декілька секунд, — писав Бурневільль. — Можна було вгледіти незначний порух тазу... вона здіймалась на лікті і знову розпластувалась, скрикувала вигуками насолоди, сміхом, здійснювала декілька викликаних жагою порухів тіла, сідаючи на праве стегно, відтак натискаючи на збуджену вульву, заледве не звалювалась назад на спину». Допоки пацієнтка перебувала в стані екстазу, Бурневільль занотовував усі деталі фізіологічного перебігу процесу зі свого пункту спостереження, що був на місці оператора апарату: «*La vulve est humide... La secretion vaginale est très abondante*^[28]»⁽¹¹²⁾. Із 1880-х вібратор став інструментом широкого застосування, який пришвидшував та підвищував ефективність раніше мануального процесу, — невід'ємною складовою частиною обладнання в кабінетах багатьох лікарів та санаторіях. (Станом на 1920-ті прилад почав з'являтися у перших порнографічних фільмах, що відтак дискредитувало його реноме виключно медичного інструмента.)

Фрейд дізнається про інновації Бурневілля, коли 1885 року проходить інтернатуру в клініці Сальпетрієр, а також познайомиться із вібруючими шоломами та тремтячими кріслами, які Шарко використовував для втихомирення своїх пацієнтів, що хворіли на істерію. Під час одного із відвіданих ним вечірніх прийомів у госпіталі Фрейд почув, як Шарко з великим захопленням ділився з кимось із колег думкою, що істерія завжди починалась у геніталіях («*C'est toujours la chose génitale, toujours! toujours! toujours!*»)^[29], пояснюючи, що причину усіх неврозів слід шукати в «подружньому ліжку» (як і в окремому випадку, який власне обговорювався, у якому йшлося про чоловіка-імпотента). Фрейд писав, що його тоді «ледве на паралізувало від здивування», — настільки шокуючим було таке переконання, і він згодом пригасив у собі думки про спостереження Шарко, яке так ніколи і не опублікували.

Коли Фрейд повернувся до Відня і розпочав приватну практику, про суперечливу ремарку Шарко йому нагадав його колега Рудольф Хрóbак, направивши до нього пацієнтку, що потерпала від істерії, і яка, незважаючи на вісімнадцятирічний стаж заміжньої жінки, були незайманою. Хрóbак саркастично коментував: «Ми обидва добре знаємо єдиний засіб, який потрібно виписувати в таких випадках, але ж ми не можемо. Це: “*Penis normalis, dosim. Repetatur!*”»^[30] У своїй клініці Фрейд, перед тим як проміняти їх на гіпноз, застосовував гідротерапію, електротерапію, масаж та лікування відпочинком за методом Віра-Мітчела. Рейчел Мейнс побивається у докорах цікавості, чи Фрейд, який заявляв про певну компетенцію в питанні різниці між вагінальним та кліторальним оргазмами (він вважав останній незрілим та менш вартісним, що у 1960-х вибішувало багатьох феміністів), колись та й робив пацієнткам «вагінальний масаж». У «Дослідженні істерії» Фрейд писав про випадок «Елізабет ван Р.», у якої ставався оргазм, як тільки Фрейд начебто, щоб перевірити її реакцію на біль, «натискав чи то щипав» її за ногу.

У датованому 1893 роком листі до свого товариша та наставника Вільгельма Флісса Фрейд писав, що нервові захворювання почасти були продуктом невнормованого сексуального життя, й припускав, що ліки від неврозу лежать десь на дорозі, що прокладена за маршрутом вільної любові: «Єдиною альтернативою може стати вільний сексуальний зв'язок між молодими чоловіками та жінками, — писав

той, — у іншому випадку, варіанти — це мастурбація, неврастенія... за відсутності такого методу лікування, суспільство, здається, впаде беззахисною жертвою перед невиліковним неврозом». Упродовж перших десяти літ практикування психоаналізу Фрейд продовжував наполягати, що до неврозу призводили вимушене утримання від сексуальних контактів та перервані статеві акти (переконання, що його колега Ізидор Задгер, який переймав від Фрейда все, що треба і не треба, вочевидь, відстоював на початку 1920-х), після яких лібідо було змушене шукати нове гирло витoku і знаходило його в істерії та невротичній поведінці. 1905 року навіть після того, як той втратив контакт із Фліссом, Фрейд продовжив відстоювати думку, що «ніякий невроз не загрожує людині, у якої нормальне *vita sexualis*^[31]».

Деякі колеги Фрейда, зокрема австрійський лікар Отто Гросс, трактуючи його названі вище переконання, вдавалися до крайнощів. Гросс заохочував людей відкидати те, що йому видавалося застарілою хвороботворною моральною упередженістю: «Нема чого соромитись!»^[113]. Як стверджує Ернест Джонс, який було подружився з Гроссом і розмови із ним сприймав за перший проведений ним аналіз, стверджував, що Фрейд високо цінував Гросса і вважав, що з-поміж його прихильників у того найоригінальніший склад розуму. Джонс твердив, що попри те, що морфінова та кокаїнова залежність, зрештою, зробила з нього параноїдального аналітика-екстреміста, «образ романтичного генія, який Гросс одягав на себе, був найдовершенішим із тих, що я коли-небудь стрічав». У вересні 1907 року Юнг написав Фрейдіві стосовно радикальних ідей Гросса: «Док. Гросс каже мені, що він швидко призупиняє процес трансферу між пацієнтом та аналітиком шляхом перетворення людей у сексуальних аморалів. Він стверджує, що фіксований трансфер пацієнта до аналітика — ніщо інше, як символ моногамності, а відтак — симптом пригніченості. Воістину здоровим станом для невротика є сексуальна аморальність»^[114]. (Упродовж усього наступного року Юнг лікуватиме Гросса від наркотичної залежності в Швейцарії.)

У своїй опублікованій 1908 року праці «Цивілізована моральність сексу та нервозність сучасників», Фрейд розкритикував пуританізм усталених моральних норм статевого життя, таких як вимушена моногамія та сексуальна абстиненція, які так часто призводили до неврозу та садизму. Фрейд стверджував, що нестача сексу настільки ж

дегенеративно впливає на рід людський, як і інбридинг^[32], і що подальше придушення сексуальних інстинктів взагалі могло поставити під питання існування людства як раси загалом. «Ну не можу я повірити, — писав Фрейд, — що утримання від сексу сприяє формуванню енергійної самодостатньої людини-діяча чи то визначного мислителя, відважного першовідкривача та реформатора; набагато частіше його продуктом є “просто хороші” невдахи, що згодом губляться в натовпі»^[115]. Фрейд запитував, чи вартує цивілізована моральність сексу того, що сама вимагає від нас? От за розвиток саме цього фундаментального запитання і взявся Райх.

Райхові здавалося, що таке ж пов'язане із нестачею сексу захворювання він виявив і у своїх пацієнтів, і, як Гросс, прославляв тваринні інстинкти як панацею у таких випадках. Райх наслідував Фрейда у його погляді, що ядро закупореної сексуальної енергії було резервуаром, у котрому, перед тим, як виринути назовні, акумулюється невроз. Приймавши гідравлічну Фрейдівську теорію лібідо, він почав вірити, що здорове статеве життя, сповнене оргазмів, — хоча б по одному на день, якщо можна, — шляхом постачання здорового потоку сексуальної енергії залишить такі симптоми без поживи, що так необхідна для їхнього розвитку (колишній лікар, а за сумісництвом вульгарний літератор-холостяк, Фрейдів товариш Артур Шніцлер вів у своєму щоденнику облік своїх оргазмів, подеколи вписуючи по вісім позицій за одну ніч, й згодом виводив загальний місячний баланс за формулою: кількість оргазмів поділена на кількість коханок; їхні оргазми той не лічив).

Однак на момент, коли Райх вперше завітає на *Bertrasse, 19*, Фрейд уже поступово віддалятиметься від такої сексуально-радикальної моделі вирішення проблем, пов'язаних із психічним здоров'ям. Через рік після їхньої зустрічі, 1920 року, Фрейд видав друком своє есе «По ту сторону принципу задоволення», у якому Танатос вперше повстав проти Ероса, інстинкт смерті вперше зійшовся в битві з інстинктом сексу. Ця праця психоаналітика стала маркером рішучого відходу від ранніх переконань Фрейда щодо сексуального пригнічення. У тому есе автор відстоював думку, що прагнення насолоджуватися, кохати та жити завжди затінюється самогубною спонукою до агресії та смерті.

Фрейдова теорія тривожного неврозу розвивалася паралельно до зміни моделі його мислення. У своїй праці «Вступні лекції до

психоаналізу» (1917) Фрейд висвітлює тривожний невроз, як подібний до істерії відросток сексуального пригнічення, посіяний невдоволеним лібідо, який — мов вино, що перетворюється в оцет, — шукає, куди б подіти свої градуси, знаходячи їм прихисток у пришвидшеному серцебитті та задишці, запамороченнях та нудоті. Проте уже тепер Фрейд запевняв усіх, що тривожний невроз — то радше причина, а не ефект сексуального пригнічення. «Тривожний невроз спричинювало не сексуальне пригнічення, — писав Фрейд у «Гальмуванні, симптомах та страху» (1926), — тривожний невроз передує пригніченню; саме він і веде до такого стану». Тепер Фрейд дотримувався думки, що сексуальне пригнічення — це не річ, яку, як запевнятиме Райх, можна просто скинути з себе, а найімовірніше — внутрішньо властива складова людської природи. Для Фрейда жалюгідність починалася зсередини; для Райха була продуктом світу зовнішнього. Мине тридцять років, перш ніж Райх у вигнанні, у Сполучених Штатах, де якраз розквітала епоха МакКарті, сприйме Фрейдове поняття «інстинкту смерті», а разом з ним й переконання в тому, що тривога завжди була тлом, на котрому розгортаються події життя.

* * *

Райх стверджував, що спочатку не розголошував про відкриття лікувальних властивостей оргазму, позаяк вважав, що світ психоаналізу ще не був готовим до його теорії. «Істинна мета терапії, — пригадував він, — а саме повернення пацієнтові здатності відчувати оргазм, не згадувалася в обговореннях семінару в перші роки його проведення. Я інстинктивно уникав цієї теми». Насправді Райх випустив свою теорію у світ доволі рано — у листопаді 1923 року на зустрічі Віденського товариства психоаналітиків, де ту прийняли доволі прохолодно:

«Під час мого виступу мені щораз більше ставало зрозуміло, що атмосфера поступово холоднішає. Мені завжди вдавалося бути хорошим оратором, і моя аудиторія завжди слухала мене уважно. Коли я закінчив, у кімнаті панувала крижана тиша. Пауза завершилася, й почалася дискусія. Моє переконання в тому, що розлад статевого життя був, здавалось, найбільш знаковим симптомом неврозу, було помилковим... Двоє аналітиків різко ствердили, що можуть назвати мені будь-яке число жінок, які, попри те, що лікуються в них, ведуть абсолютно здоровий спосіб статевого життя. Видалось мені, що участь в обговоренні вони брали куди жвавішу, аніж їх науковий досвід дозволяв цього очікувати»^{116}.

Єдиним представником старшого покоління, який у тій ситуації (хоч і не привселюдно) підтримав його, був його шеф з Амбулаторії, Едуард Хітчманн, який, як згадував Райх, після виступу сказав йому: «Ти поцілив у яблучко!»^{117}. Райх просував свої ідеї саме під керівництвом Хітчманна. Хітчманн, експерт з лікування фригідності та імпотенції, славився тим, що лікував від сексуальних розладів із виваженою практичністю; коли аналітик Фріц Перлз, який згодом, коли Райх лікуватиме його вже від імпотенції, знову звернеться до психоаналізу, вперше ліг на кушетку Хітчманна і розказав про тривоги, що стосувалися його чоловічого ества, Хітчманн сказав йому: «Що ж, витягай свій пеніс. Погляньмо на цю штуківину». Як стверджується в «Протоколі Віденського товариства психоаналітиків», Хітчманн «завжди вигороджував доцільність пошуку “органічних факторів” на загальному тлі неврозу», що, як Райхові здавалося, власне і було тим, що він відкрив у оргазмі.

Натхнений ідеями Хітчманна, Райх, який відчайдушно бажав довести універсальність своєї теорії, того ж місяця розпочав збирати історії хвороб, мало що не під тортурами витягуючи в пацієнтів Амбулаторії подробиці їхнього сексуального життя. 1924 року його підвищили до заступника директора установи, що надало йому змогу включати до своїх досліджень інформацію із щотижневих записів про перебіг процесу лікування, які його колеги повинні були здавати йому (кожному пацієнтові, задля збереження приватності, присвоювався

ідентифікаційний номер); було зібрано статистичні дані 410 пацієнтів, 72 з яких лікував Райх^{118}.

Пізніше того ж року, на Конгресі у Зальцбурзі Райх наполягав, озброївшись цими даними, що тепер не існувало жодних сумнівів щодо того, що «ступінь ускладнення невротичного розладу прямо пропорційний до ступеня розладу психогенітального»^{119}. Райх стверджував, що більшість людей, які зверталися до Амбулаторії за допомогою, мали певні однакові проблеми генітального штибу. «У пацієнтів-невротиків лише одна проблема, — постановляв Райх, — *відсутність повноцінного та стабільного сексуального задоволення*». Як припускає історик Елізабет Данто, рівень поширеності проблеми імпотенції серед пацієнтів клініки, в якій вона була визнаною найпоширенішою недугою, можливо, сягав таких значних масштабів тому, що імпотенція була одним із найперших наслідків отриманих на війні психічних травм. Проте до такого висновку можна було дійти і дотримуючись Райхового діагностичного порядку денного (згідно зі звітом Хітчманна про діяльність клініки, кількість випадків імпотенції раптово пішла на спад 1930 року, коли Райх полишив Берлін). Навіть більше, Райх стверджував, що ця проблема стосувалася не лише пацієнтів. За його підрахунками, 80–90 % усіх жінок і майже 70–80 % чоловіків страждали від сексуальних розладів та лібідного застою^{120}. Він попереджав, що така генітальна стагнація, як і невроз, може призвести до «захворювань серця... підвищеного тепловиділення, раптових припливів жару та холоду, тремтіння, запаморочення, діареї і, зрідка, підвищеного виділення слини»^{121}.

У відповідь критикам, які стверджували, що в них безліч пацієнтів-невротиків, які все ж були сексуально активними, Райх роз'яснював різницю між сексуальною *активністю* та сексуальним *задоволенням*; на його думку, пацієнти-невротики, які попервах, здавалося, були винятками з цього правила, не насолоджувалися «*тотальним оргазмом*». Ці відчуття (тотального оргазму), переконував Райх, сягали далеко за межі простесенького процесу еякуляції, якому навіть невротик може, зрештою, дати раду, й повністю занурювали учасників у ніжний усепоглинальний стан задоволення. Ференці писав, що в «Таласі», впливовому теоретичному вченні про людську генітальність, яку сам же Ференці й опублікував 1924 року, існував задовольняючий

«генітофугальний» зворотний відтік лібідо до оргазму: розливаючись від геніталій по усьому тілу, він сповнював людину «невимовним відчуттям благодаті»^{122}. Ідеалізуючи поняття не невротичного сексу, Райх, підсумовуючи суть своєї теорії, також вказував на нероздільність ніжності та чутливості у, як він наголошував, заледве не святому акті: «Суть не в тім, щоб просто трахатись, зрозумійте, не в тому, аби обійняти когось фізично, не в тім, щоб злягтися. Це справжній емоційний досвід втрати свого еґо, свого цілісінького духовного єства»^{123}.

Кожного пацієнта із сексуальним захворюванням чи то розладом Райх сприймав як особу, що не змогла досягти цього відбірного стандарту — «оргастичної потенції», як він це називав^{124}. У своїй праці Райх виклав вісім правил, яких необхідно дотримуватися, аби сягнути «тотального оргазму»:

«1. Буває, що прелюдія непропорційно довга або ж закоротка; лібідо, випущене під час надмірної прелюдії, послаблює оргазм.

2. Втома, млявість і сильне бажання сну, що настають за статевим актом, — це природно.

3. Оргастично здатні жінки, сягаючи кульмінації, інколи відчують необхідність кричати.

4. В оргастично здатних людей незначне затуманення свідомості проявляється на регулярній основі під час статевого акту, якщо останній не є надлишковим [яку саме інтенсивність варто вважати надлишковою, він не уточнює].

5. Огида, відраза чи то спад імпульсів почуттєвої ніжності до партнера після статевого акту вказують на відсутність оргастичної потенції і свідчать про те, що під час злягання були наявними ефективні взаємоімпульси та гальмівні помисли. Той, хто сказав «*Post coitum omnia animalia tristia sunt*» [після злягання кожна тварина сумна], був оргастичним імпотентом.

6. Брак чоловічої турботи про задоволення жінки говорить про брак почуттєвого зв'язку. [«Представники типу Дон Жуан, — каже Райх, — намагаються таким чином позбавитися свого непомірного страху імпотенції».]

7. Страх декотрих жінок, що під час злягання чоловік надто швидко видихнеться і що їм не вдасться кінчити, також ставить під сумнів

наявність оргастичної потенції або ж щонайменше вказує на різку форму її нестабільності. Зазвичай, активне бажання кастрації ховається в коріннях цього страху, і те, що пеніс стає в'ялим після еякуляції, інтерпретується ними як кастрація. До такої реакції також може призвести страх втратити пеніс, про який жінки собі фантазують, що це їх власний.

8. Також важливо обговорити та встановити пози, які є зручними, допустимими, особливо для жінки. Нездатність до взаєморитмічного руху загальмовує оргазм; також максимальне розтягнення тазових м'язів жінки від широко розставлених ніг є невід'ємною складовою інтенсивних оргастичних відчуттів»^{125}—.

Райх, як уже було сказано, аби вони могли сягати ідеальних оргазмів, настановлятиме своїх пацієнтів-невротиків і в питаннях техніки виконання, — так наче він радше був учителем сексу, а не психоаналітиком. Він навіть навідуватиме їх удома, просячи зустрічі з партнером пацієнта чи то пацієнтки, аби просвітити тих щодо потреб їхніх партнерів. «Жоден аналіз не варто вважати завершеним, — писав Райх, — доти, доки пацієнтові не буде забезпечена оргастична потенція його чи її геніталій»^{126}—.

Райх попросив декількох своїх пацієнтів намалювати графіки, на яких ті зобразили б різницю в тому, яким був їхній оргазм до і після лікування в нього; ці графіки мали б стати візуальним відображенням сейсмічної різниці рівнів відчутого задоволення. Відома книга про секс авторства Теодора Гендріка ван де Вельде «Ідеальний шлюб: Його психологія та техніка» (1926 — станом на 1933 рік існувало 42 німецькі передруки праці) містила подібні графіки, які зображували порівняльні траєкторії жіночого та чоловічого сексуального збудження в моменти досягнення ними спільного оргазму. Деякі з цих графіків злягання увійшли до Райхової «Функції оргазму» (1927), першої повномасштабної книги на цю тему (попри свій насичений графік, Райх був надмірно дисциплінованим у плані написання, якому щоденно, окрім неділь, присвячував по декілька годин). У Райховій книзі, як демонструють вміщені туди діаграми, графік повноцінного оргазму вибудовувався поступово: від фрикції на етапі прелюдії і до подібної на цунамі хвилі на етапі кульмінації, коли лінія графіку сягала

найвищої точки тієї хвилі, з якої і починала свій нерівномірний сейсмічний спад із притаманними їй здриганнями та гуркотом.

Доки Райх не провів свого опитування, його теорії бракувало емпіричної бази і його звинувачували в оперуванні лише автобіографічними доказами. Справді, Райх сказав Ричардові Штербі, що якщо не отримував оргазму протягом двох днів, «почувався недобре і перед очима з'являлися темні плями — так наче зараз мав знепритомніти. Ці симптоми зникали одразу ж після відчуття оргазму».

Штерба описував Райха як «генітального нарциса». Справді, коли Райх пише про «генітальний тип характеру», то, можливо, й описує те, як хоче, аби його сприймали інші. «[Він] може бути веселим, але й водночас інтенсивно злим. На втрату він реагує депресією, але не губиться в ній; він здатен палко кохати, але й так само щиро ненавидіти; він може поводитись... по-дитячому, але інфантильним його нізащо не назвеш; його серйозність є природною, вона не є штучним продуктом його бажання компенсації за щось, бо ж немає в нього наміру за будь-що виставляти себе як однозначно дорослого». Райх вважав, що інші аналітики протистояли його теорії тому, що підсвідомо сексуально заздрили йому, у них не було такої «оргастичної потенції» як у нього.

У своєму щоденнику Райх наводить приклади двох ранніх проявів своєї оргастичної потенції; його надмірно важлива ніч із повією у віці 15-ти років («Я був одним великим пенісом!»), і, вочевидь, досвід, від якого земля під ногами тряслася, коли він у віці 19-ти років спав з молодого італійкою, із якою мешкав у Джемона-дель-Фріулі, селі на північ від Венеції, де дислокувався військовий резерв, у якому він перебував на останніх стадіях війни.

У неопублікованих мемуарах його сексуального життя, що зберігаються в Національній бібліотеці медичної літератури у Вашингтоні (знову ж таки написаних від третьої особи), Райх описував, як, коли спав із тією жінкою, «він і вона відчували себе Одним Цілим, не лише генітальним, але й загалом; не відчувалося ані найменшої емпіричної різниці між організмами; вони були ОДНИМ організмом — мов об'єднані, чи то сплавлені одне в одного... Коли на них, зрештою, зійшов оргазм, що взяв їх у свій полон, вони вдалися до

солодких викриків — обоє, спокійно, але інтенсивно, і щораз глибше потопали одне в одному».

* * *

27 квітня 1924 року Енні Райх народила перше дитя — донечку, яку назвали Євою. Вони переїхали до великої квартири в розкішному будинку з фасадною ліпниною на *Блінден-штрассе* (вулиця Липова), вікна якого виходили на жіночу в'язницю. Завдяки буржуазному походженню сім'ї, до якої Райх пішов за зятя, помешкання було пишно умебльовано. Вони найняли няньку, яка відповідала за дотримання дитиною чіткого режиму прийому їжі й вела акуратний звіт за методом Фрейда про проходження Євою оральної та анальної стадій її раннього розвитку.

У своєму житті Райхові насолоджувався тим, що він згодом називав «танцями ти обговоренням вистав за Гете»: як Енні так і він вели активне професійне та соціальне життя. Взимку вони часто їздили в австрійські Альпи покататися на лижах — то був спорт, в якому Райхові не було рівних, — й відвідували австрійські озера з друзями влітку; вони були частими гостями на вечірках у Відні, а також на пікніках за містом та брали участь у піших походах у гори.

Коли Райх ще тільки долучився до цієї соціально-професійної когорти, психоаналітики були ізольованою групкою дисентерів, але тепер, коли Фрейд, а разом із ним Райх та його товариші, набували визнання із блискавичною швидкістю, майже всі аналітики насолоджувалися своїм новим статусом більш респектабельних авангардистів. Того року на честь святкування 68-го дня народження Фрейда Віденська міська рада присвоїла йому звання *Bürgerrecht* — почесного громадянина Відня, надавши почесне право вільного пересування містом^[33].

Тепер Райх був на вершині психоаналітичного руху, визнаний лідер його другого покоління, що зійшов на трон, коли Фрейд почав поступово відходити на задній план. У жовтні 1923 року через рак, який пронизував його щелепу, Фрейду вирізали верхнє піднебіння — недуга, через яку той за останні 16 років свого життя пережив ще тридцять операцій. Коли його злоякісну пухлину вирізали, Фрейдові

доводилося носити протез, який у його сім'ї поміж собою називали «монстром»: той слугував перегородкою між його носовою та ротовою порожнинами, аби аналітик міг їсти та говорити. Фрейд вперто продовжував курити; тепер, аби втримати сигару між зубами, йому доводилося утримувати щелепу відкритою за допомогою прищепки. Монстра доводилося поправляти що декілька днів, аби той не дірявив його пошкоджену раком внутрішню сторону щоки, бо ж інфекція, що могла виникнути в результаті такого внутрішнього пошкодження могла зробити його глухим на одне вухо — праве, на його щастя, відтак позбавивши його необхідності розвертати аналітичну кушетку, в узголів'ї якої він сидів.

Аналітики Карл Абрагам та Фелікс Дойч провідували Фрейда під час реабілітації після першої із тих багатьох операцій, на віллі, яку той винайняв у Земмерінгу, селищі в австрійських Альпах. «Ми багато говорили про Професора [Фрейда], — писав згодом Дойч, — про те, як він все більше і більше витягує з людей, що А[брагам] і сам відчув на собі, коли одного разу залишався в Земмерінгу. Нагорі, у своєму кабінеті Професор [Фрейд] мав телескоп, за допомогою якого досліджував місяць та зорі, а вдень вивчав схили та гори району. Він усе більше і більше витягує зі світу».

Пауль Федерн, колишній аналітик Райха, був віце-президентом Віденського товариства психоаналітиків і за відсутності Фрейда зміцнив свої позиції в керівництві як виконавець обов'язків голови.

Як і Задгер, в ході аналізу свого протезу той утратив увесь інтерес щодо нього. Федерн вирішив, що Райх був «агресивним, параноїдальним та претензійним» — усі риси, від яких, на його думку, мало б вернути. Майрон Шараф припускає, що Федерн з особливою відразою засуджував часті позашлюбні зв'язки, про які Райх говорив під час сеансів із ним. До того ж Федерн, якого Райх пізніше глузливо опише, як «проповідника з борідкою», не поділяв Райхового вихваляння оргазму. 1927 року, коли світ побачив «Функцію оргазму», Федерн видав книгу (у співавторстві з Генріхом Меном), у якій стверджувалося, що «сексуальне стримування здоров'ю не шкодить» і для приборкання сексуального інстинкту приписувалися холодні ванни, затримування подиху та плавання^{127}.

Федерн розпочне, як це називатиме сам Райх, «копати» під нього, намагаючись переконати Фрейда, що Райхова поведінка була такою

войовничою, що могла з легкістю трактуватися як патологія, й заохочував Фрейда діяти у відповідь на щораз більшу кількість скарг від їхніх колег на оргастичний фанатизм Райха. «Колись співпрацювати з ним хотілося, бо це стимулювало, — Гелен Дойч так пригадувала мінливі настрої стосовно Райха, що витали у професійних колах. — Він працював у Амбулаторії і його епікризи, зазвичай, були доволі повчальними для молодших колег. Згодом він і сам пустить вартісність своєї роботи на пси, спробувавши ввести декілька понять, що самі по собі правильні, але, вочевидь, не цілком нові, у роль центральних концепцій психоаналізу. Його агресивна манера впровадження цих ідей була йому притаманною... але його безцеремонну та агресивну, не помилюся навіть, якщо скажу параноїдальну, персону було важко зносити»^[128].

Федерн набув повноважень вирішувати, кого запрошувати на зустрічі, які проводилися у вітальні Фрейда на Бергассе, 19, лише в другу п'ятницю кожного місяця. Фрейд, працюючи над своєю «Автобіографією», уже був важкохворим, і фантом смерті нав'язливо переслідував його; він відвідав лише одне подальше зібрання і вже ніколи не їздив на конгреси психоаналітиків, тож ці приватні зустрічі були єдиним шансом для багатьох його ревних шанувальників побачити його наяву. Фрейд вирішив, що на один раз могли приходити лише 12 учнів: шість місць було відведено для постійних членів виконавчого комітету Товариства, а ще шість знаходились у постійній ротатії між іншими членами.

1924 року Райх висунув свою кандидатуру на посаду другого заступника голови Віденського товариства психоаналітиків — хоч не керівна посада, але все ж гарантувала б йому постійне місце на цих щомісячних зустрічах. Його обрали. Однак, поза Райховою спиною, Федерн переконав Фрейда змінити результати голосування на користь Роберта Йокля, Райхового старшого товариша з Амбулаторії. Фрейд шкодував через своє неетичне рішення, коли прочитав і був вражений доказами, які Райх наводив у своїй праці «Імпульсивний характер» — книзі, яку опублікують наступного року і в якій Райх жодного разу не посилався безпосередньо на свою теорію оргазму. Лікуючи «нікчем, брехунів та уїдливих скигліїв», які, як і психічно хворі люди, здавалося, не контролювали свої імпульси, Райх сміливо лягав на амбразуру професії. Його тягнуло до таких прототипів, бо ж ті не

виказували симптомів сексуального пригнічення, яке, як він вважав, було таким згубним — на вигляд вільні від тенет свого суперего, імпульсивні персонажі діяли на задоволення своїх примх, які жбурляло саме їхнє підсвідоме. Вони були клінічним еквівалентом Пера Гюнта.

Райх встановив, що усі пацієнти, яких той вважав представниками імпульсивного типу характеру, розпочинали сексуальну активність у насправду ранньому віці, але їхня молодеча допитливість щодо питань сексу раптово подавлювалася травмою, що нав'язувало їм почуття провини за скоєне. Райхів американський учень Елзворт Бейкер пізніше посилатиметься, власне, на Райха як на «представника імпульсивного характеру» і, знаючи подробиці смерті його матері, припускатиме, що Райх самоідентифікуватиме себе із проблемним дитинством цих складних пацієнтів.

Однією з пацієток, про яких Райх написав у своїй книзі, була 26-річна мазохістка та німфоманка, яка отримувала задоволення лише коли мастурбувала ножем, добровільно ріжучи себе в процесі, аж до випадіння матки. У цій ситуації мати цієї жінки кинула в неї ножем, коли ту ще дівчинкою застала за мастурбацією, що, як вважав аналітик, пояснювало такий метод самостимуляції. Брат-забіяка німфоманки, з яким у неї був секс, коли їй було 10, відбував у в'язниці термін за звалтування. Вона була заміжня, але закрутила роман із садистом, який бив її батогом. Коли Райх заборонив їй продовжувати такі стосунки, погрожуючи, що інакше призупинить аналіз, вона купила батога, який приносила зі собою на сеанси й зривала з себе одяг, вимагаючи, аби аналітик відшмагав її. Вона сказала, що хотіла від нього дитину, і Райх установив, що та намагалася отруїти свого чоловіка та старшу сестру отрутою для щурів, аби ті не стояли на шляху такого її рішення: вона стверджувала, що задовольнити її міг лише Райх. Коли він сказав їй, що це неможливо, писав він у своїй книзі, вона пішла до магазину, аби купити револьвер. Вона збиралася вбити його.

Райхові вдалося прорватися крізь початкові бар'єри недовіри та двоякого ставлення до нього від його пацієнтки (вона і хотіла з ним сексу, і вбити його теж була не проти) і побороти її відмови визнати, що, можливо, вона була хвора, аби виробити позитивний трансфер. Пацієнтка часто стверджуватиме, що не хоче, аби сеанс завершувався, маніпулюючи Райхом так, аби той займав суворішу позицію і

погрожував вигнати її силоміць; задовольнивши свої мазохістські замашки, вона йтиме з криком, що ніхто її не любить. За чотирнадцять місяців лікування Райхові вдалося вгамувати її тривоги й відівчити робити собі шкоду, й вона навіть змогла влаштуватися на роботу.

Фрейд, який зосередився на лікуванні невротиків, був вражений, як Райх давав раду таким небезпечним випадкам, через які сфера діяльності психоаналізу розширилася до лікування ранніх стадій шизофренії. 14 грудня 1924 року Фрейд скасував своє рішення про відсторонення Райха з посади, що справедливо належала йому, написавши Федернові, що Райха варто оцінювати за працею, а не за характером:

«Невдовзі після того, як Ви пішли, я прочитав рукопис доктора Райха, який він надіслав мені сьогодні вранці. Мені він видався настільки насиченим вартісною інформацією, що мені стало дуже шкода, що ми не визнали його професійних зусиль належним чином. У такому світлі, мені видається, що з нашого боку запропонувати доктора Йокля на посаду другого заступника нашого товариства було негоже, бо ж ми не мали права самовільно змінювати рішення, прийняте Комітетом. Отже, те, що Ви сказали мені стосовно вашої особистої ворожнечі із доктором Райхом, не є суттєвим»^{129}.

Коли Федерн висловив протест проти такого рішення, стверджуючи, що вже сказав Йоклеві про його призначення, Фрейд відмовився рятувати його від обтяженості обов'язком повернути все на свої місця. Не зрозуміло, як Федерн умудрився врешті переконати Фрейда (Райх пізніше думав, що Федерн сказав йому, що той спав зі своїми пацієнтами), але Райха так ніколи і не призначили на посаду, хоча тоді Райх, здавалося, не знав, що його «підрізали».

Наприкінці 1924 року брат Райха підчепив туберкульоз — хворобу, яка вбила їхнього батька, — і Роберт повернувся до Відня з Румунії, де у своїй транспортній компанії займався перевезеннями по Дунаю. За три роки до того він одружився з Отілі Хайфец, і тепер сам був батьком маленької донечки Зігрід. Райх зустрів свого брата на станції й завдяки своїм зв'язкам у медицині забезпечив тому аудієнцію найкращих лікарів. Робертові порадили поїхати на лікування до

санаторію в Італії; Райх висилав йому морфін та інші дорогі медикаменти й у світлі своїх останніх теорій радив братові різні техніки дихання, що мали б допомогти йому провітрити його забиті туберкульозним мокротинням легені. Але на превелике Робертове розчарування, сам Райх його так і не відвідав: стверджував, що надто зайнятий. Й сумнівів не було, що він саме потопав у міжусобицях Віденського товариства психоаналітиків.

Роберт помер у квітні 1926 року, і його вдова та донька переїхали на один рік до Відня — до Райха, який допомагав Отілі розпочати нову кар'єру виховательки в дитячому садку. За цікавим збігом обставин Отілі Райх вийшла заміж за батька Енні Пінк, після смерті його дружини, відтак ставши новою тещею Райха.

* * *

Попри те, що йому безпідставно відмовили в посаді у виконавчому комітеті, Райх перейняв на себе посаду лідера семінару з технічних питань, а ще підвищили до заступника директора Амбулаторії з медичної частини, і хоча Федерн увесь цей час старанно намагався переконати Фрейда, аби той замінив його, то були ролі, які він гратиме допоки 1930 року не долучиться до Феніхеля в Берліні. Заснування 1925 року Віденського навчального інституту, де мали готувати майбутніх психоаналітиків, також стало черговою спробою знівелювати Райхові повноваження. Фрейд волів, аби педагогічна рука Віденського товариства психоаналітиків могла навчати ще зелених початківців, позаяк Амбулаторія цього робити не могла, бо ж ліцензію свою отримала з умовою, що працюватимуть у ній щонайменше магістри медицини. Райха не запросили керувати Навчальним інститутом, який знаходився на відстані півгодинної прогулянки від Амбулаторії, на Фольцайгассе-штрассе, а от місце у професорсько-викладацькому комітеті для нього знайшлося, й розрахований на чотири семестри навчальний план Інституту покривав численні навчально-тренувальні завдання із програми семінару з технічних питань професії.

Управління Навчальним інститутом довірили Гелен Дойч, яка була на тринадцять років старшою за Райха. Під час війни вона була

єдиною жінкою-аналітиком у клініці Юліуса Вагнера-Йорета (вона втратила роботу, коли з фронту повернувся Пауль Шильдер) й одразу перед цим провела один рік у навчальній установі Берліна, де її науковим керівником був директор закладу Карл Абрагам. Дойч сказала своєму біографу Полу Роузену, що Навчальний інститут був спроектованим, аби спекатися Райха (який був більше ніж просто параноїком), і що вживалися заходи, аби піддати Райхову «непристойну наполегливість на своїх ідеях [«неправдиву пропаганду «оргастичної ідеології»]... об'єктивному контролю»^{130}—.

Хоча багато віденських аналітиків тоді не поділяли Райхового бачення сексу чи то вважали його «очевидним», як-от, наприклад, Дойч, самого Райха сприймали як неперевершеного аналітика типів пацієнтів. Навіть Федерн стверджував, що Райх був найкращим діагностом з-поміж молодшого покоління, а його семінар із технічних питань, що проводився в Амбулаторії, був таким повчальним, що велика кількість старших представників Товариства регулярно відвідувала його. Райх вів семінар «невимушено та спонтанно», — пригадує Райхів учень зі Сполучених Штатів Вальтер Бріль^{131}. Райх подбав про те, аби кожне заняття присвячувалося обговоренню терапевтичних невдач (варто пам'ятати, що Райх так ніколи і не завершив аналізу самого себе), і обговорення цих випадків бувало затягувалося до першої години ночі. «Райх мав незвичний дар співчуття до своїх пацієнтів», — Ричард Штерба писав про те, як Райх ставив точні та чіткі діагнози: «Він був вражаючою індивідуальністю, сповненою молодечого запалу. Манера його мови спонукала до дій; він чітко й рішуче давав розуміти, що мав на увазі. Він мав особливе чуття динаміки тіла. Його клінічна проникливість та технічні навички зробили з нього неперевершеного вчителя». Анна Фрейд була однією із слухачок Райхового семінару з технічних питань й одного разу відіслала йому листівку-оду, де запевняла, що він був *spiritus rector*^[34], «учителем-натхненником»^{132}—.

Того року, коли Райх перейняв посаду завідувача семінару, Фрейдіві учні Шандор Ференці та Отто Ренк, котрих Фрейд, після того, як Юнг вийшов із його фавору, вважав потенційними правонаступниками, опублікували працю «Розвиток психоаналізу» (1924). Вони розкритикували «класичну техніку» за її сухе поклоніння

теорії, а не терапії, й запропонували новий метод, що мав пришвидшити процес лікування розмовою й дати аналітикам змогу прорватися крізь найбільш стагнаційні випадки захворювань: вони акцентували увагу на тому, що ще на світанку існування психоаналізу нічого незвичного не було в тому, що пацієнти одужували вже за лічені дні чи тижні. Ференці та Ренк запропонували ввести «активну техніку втручання», згідно з якою психоаналітик встановлюватиме конкретний часовий ліміт для терапії й діятиме щодо психічно хворого вже не як емоційно незалежний хірург, який слухає зі своєї невидимої позиції поза кушеткою й пропонує холодні версії трактування причин захворювання, а радше функціонуватиме як напористий поводитир, який підбурює та вимагає зусиль від пацієнта (Ференці дав цьому термін «акушерська мисленнєва допомога»)^{133}. Вони не надавали дитячим спогадам пацієнтів великого значення, вважаючи, що це марна трата часу і що рівносильне лікувальне значення для пацієнта мало б відтворення та переживання заново їхньої травми в процесі співпраці між лікарем та пацієнтом в рамках ситуативного трансферу: «Ми споглядаємо процес сублимації, — писав Ренк із наново набутим терапевтичним оптимізмом, — який у повсякденному житті хоч і вимагає років навчання, але зараз відбувається на наших очах».

Хоча Фрейд і описав намагання Ференці та Ренка як «свіжу ініціативу сміливців», та все ж підозрював, що вони пропонували й справді швидке лікування. Перед операцією Фрейд поголив свою бороду, й, аби та знову відросла, знадобилося шість тижнів. Через три місяці Фрейд писав, що шрам ще не зажив. Чи не займе проникнення до найглибших рівнів підсвідомого часу більше, аніж звичайнісінький шрам потребує для загоєння, цинічно запитував той у Ференці та Ренка про їхні старання^{134}. Їхня практика дала поштовх розвитку суперечностей між прогресивними аналітиками та традиціоналістами; британський аналітик Едвард Гловер, прихильник пасивної терапії, який вважав, що навіть привітання з пацієнтами шляхом рукостискання могло призвести до непотрібної емоційної післядії, був найгаласливішим заступником ортодоксії^{135}. Важливо наголосити, однак, що Ференці та Ренк були радше не скептиками, а ревними реформаторами образу психоаналізу — як і Райх. Класичним аналітикам ті не вгодили лише тим, що покладали на аналіз дещо більші надії.

Фрейд переживав, що активна терапія може бути «ризикованою спокусою для амбіційних початківців»^{136}. Райх, розчарований стародавнім, мов сам Єгипет, «мумієподібним» підходом до справи, якого від нього вимагали в пасивному аналізі, якраз і був одним із «амбіційних початківців», що схилився до новітньої, більш динамічної техніки Ференці та Ренка. Він шукав шляхів злити в єдине їхні інноваційні прогресивні погляди щодо характерології, що розвивалися паралельно одне до одного, та власну теорію оргазму — синтез теорій, результатом якого стала його книга «Аналіз характеру» (1933)^{137}. Пізніше Райх стверджуватиме, що 1930 року, — у рік, коли він переїде до Берліна, — Фрейд складе йому почесні «засновника сучасної техніки аналізу»^{138}. І справді, сьогодні Райх відомий на увесь світ як засновник новітнього методу аналізу броні та перешкод, виставлених пацієнтом на шляху до його чи її позитивного трансферу з аналітиком — техніки, що зрештою стала тим, що в сучасній психології називають его-психологією. У 1950-х цей метод психоаналізу набув статусу домінантного лікувального підходу, особливо в Америці, де «Аналіз характеру» міцно засіла у кріслі стандартизованого навчального підручника для студентів-психологів. Проте, як ми ще побачимо, у Штатах цю книгу застосовували в напрямку, що був пропорційно протилежним оригінальному задумові Райха^{139}.

* * *

Райх переорієнтовувався з того, що йому під час аналізу казав пацієнт, на те, як він це казав. Він спеціально провокуватиме й сперечатиметься зі своїми пацієнтами. Замість того, аби руйнувати травматичну сутність подій дитинства, знову і знову їх обговорюючи, як би це зробили ортодоксальні аналітики, Райх дориватиметься до тілесних доказів опору, стимулюватиме пацієнтів своїми спостереженнями його чи її опору аналізу (Ференці посилався на свою власну марку динамічного психоаналізу як на «терапію роздратуванням»). «Ми змушуємо пацієнтів... стикатися з цим знову і знову, — Райх настановляв, пояснюючи як він збирався пробити захисний щит пацієнтового его або ж, як він це називав, «броні характеру», — допоки той чи та не почне дивитися на ситуацію

об'єктивно й не почне сприймати її як болісний симптом; відтак, ця риса характеру починає сприйматися як чужорідне тіло, якого пацієнт воліє позбутися»^{140}.

Райх вважав, що будь-який матеріал, який видає пацієнт, піддається інтерпретації; на думку Райха, навіть їхнє мовчання свідчило про мутуючий фасад емоційного опору, і був винятково уважним до таких дивакуватих явищ. Колись Райх відтворював для своїх студентів різні невербальні вказівники, гримаси та положення тіла, якими пацієнти-невротики виявляли наявність у них емоційного бар'єру: «Те, як пацієнт говорить, як вітається чи дивиться на аналітика, те, як він бреше, чи навіть те, як лежить на кушетці, зміни в інтонації, рівень загальноприйнятої ввічливості»^{141}. Отже, він створив теоретичний кістяк для Фрейдового поняття церебрального опору.

Один із Райхових пацієнтів, Ола Ракнес, хвалив беззаперечний талант Райха-лікаря:

«Як терапевт, він був природно й цілком сконцентрованим над пацієнтом. Гострота, з якою той помічав найменший порух, найнезначнішу модуляцію голосу, мінливу тінь зміни у виразі обличчя, не мала собі рівних, принаймні, судячи з того, що бачив я. Це все доповнювалося неймовірною терплячістю, чи то радше чіпкістю, розтовкмачити пацієнтові, що саме він відкрив у ньому, і зробити так, аби пацієнт відчув та виразив те, до чого аналітику достукатися не вдалося. День за днем, тиждень за тижнем він звертатиме увагу пацієнта на його ставлення до ситуації, тиск, під яким він жив, чи то ж на вираз його обличчя, допоки пацієнт не зможе відчути й усвідомити, що все це в собі несе»^{142}.

Американський психіатр Сперджен О. Інгліш сім днів на тиждень приходив до Райха на терапію до його квартири на четвертому поверсі будівлі поблизу університетської клінічної поліклініки «Альгемайне Кранкегаус»: «Саме тоді, пригадується, доктор Райх утилізував свою цікавість до невербальних виявів рис характеру, — розказує Інгліш. — Наприклад, він часто наголошував на монотонності мого голосу, що була притаманною моїм потокам свідомості. Також він звертатиме мою увагу на те, як я розміщувався на кушетці, і я чітко пам'ятаю, що він

сварився зі мною через те, що, коли я приходив і йшов від нього, я не намагався потиснути йому руку, як зазвичай і було заведено в Австрії та Німеччині»⁽¹⁴³⁾.

Інглішу Райх видавався «неговірким», «холодним та непривітним», і Райх заохочував його до критики вголос; під час їхніх сеансів Інгліш скаржився, що Райх курив, мов той димар, й почасти переривав аналіз, аби поговорити по телефону, й підозрював, що Райх наполягав на такому щільному графіку лікування лиш тому, що дуже швидко хотів позбавити пацієнта його доларів. Попри їхні часті суперечки, Інглішу, зрештою, почала подобатися його терапія, й він дійшов висновку, що Райх був «серйозним... але й пожартувати не забував». У своєму есе про Райха Інгліш писав (монотонність його мовлення була відчутною навіть у письмовій версії його висловлювань): «Я завжди відчував величезну вдячність за те, що, так чи інакше, потрапив до аналітика, що був мозковитим, старанним, скрупульозним професіоналом, який майже неухильно йде шляхом встановлення та продовження з пацієнтом необхідного йому чи їй конфлікту, борючись із вишукано захованим чи відкритим опором».

Райх вважав, що допоки пацієнта не спровокуєш виказати свій затаєний гнів до аналітика, прорватися крізь його опір буде неможливо; не буде справжнього позитивного трансферу, й процес аналізу, безсумнівно, зійде нанівець. В основі нової терапевтичної схеми Райха лежав гуманітарний оптимізм, який важко було одразу розгледіти в його агресивній методі практикування. Зодягнена, мов та капуста, Райхова модель людської психіки твердить, що людина народжується доброю, із люблячим та пристойним ядром «природної соціальності та сексуальності, спонтанного задоволення від роботи, здатністю кохати» (Ід). Все ж це все покрито шаром озлобленості та ворожнечі, осадом усього нашого відчаю та розчарувань (царина фрейдівського підсвідомого). Ми оберігаємо та відволікаємо себе від цих жахів за допомогою третього — останнього — шару «броні характеру», вважав він, «штучної маски самоконтролю, компульсивної, нещирої ввічливості та штучної соціальності, награної дружності» (его — буферна зона поміж «Ід» та зовнішнім світом, чи то суперего). Фрейд вважав, що его було осередком не лише опору, але й здорового глузду та необхідного контролю інстинктів; Райх, навпаки, вважав, що інстинкти є добрими і залишалося лише пройти крізь опір,

встановлений его. Лікуючи, він хотів прорватися до Едему, який, на його думку, розквітав глибоко всередині кожного з нас.

Як Райх пояснював, користуючись метафорами своїх фермерських часів: «Люди показують свої емоції за допомогою свого зовнішнього вигляду... Аби дістатися до ядра, в якому залягає природне, нормальне, здорове, доведеться пройти крізь середній шар. У ньому — жах і нестерпність. Страшна нестерпність. Ба більше, там ще й вбивця криється. Все те, що Фрейд намагався віднести до категорії належності до інстинкту смерті, перебуває там, у цьому середньому шарі. Він вважав, що то біологічне. Він помилявся. Це артефакт культури... Бик — шалений і нищівний, коли розгублений. Люди нічим не відрізняються. Себто перш ніж сягнути чогось вартісного — любові, життя, раціональності — доведеться пройти крізь пекло».

Як стверджує психоаналітик Мартін Гротьян, який був знайомий із Райхом у 1920-х, Райхові колеги знали його як «розтрошувана характеру». «Я був відкритим, — писав Райх про свою техніку аналізу, — потім я стикнувся із цією стіною — і захотів знищити її». Райх сподівався висушити резервуар лібідо, який его вкрило кригою, аби пацієнт міг пізнати цілюще тепло тотального оргазму. Відтак, аналітик, як запевняв Райх, повинен бути «сексуально аформативним», відкритим до «пригнічених полігамних тенденцій та певних видів любовних ігор»^{144}.

Зрозуміло, що пацієнтові не подобалося, коли йому безперестанку нагадували про його слабкість, й він почасти поводився агресивно у відповідь на Райхові подекуди образливі та надмірно авторитарні методи. Ричард Штерба пригадує, що «Райх ставав все більш і більш садистським, “гатячи” по броні опору пацієнта». Він припускав, що його терапевтичний нахил віддзеркалював не просто теоретичний розвиток техніки аналізу, але й Райхів «власний підозрілий характер, що і породив такий войовничий підхід до справи»^{145}.

* * *

За рік до її видання, Райх подарував Фрейдові на його 70-й день народження манускрипт своєї основоположної праці «Функція оргазму» (6 травня 1926 року), підписавши: «Моєму вчителю,

професорові Зигмунду Фрейду на велику пошану». У відповідь на 260-сторінковий том Фрейд саркастично одказав: «Такий товстий?» — наче натякаючи, що функція оргазму й без досліджень була сама по собі зрозумілою. Фрейд, вочевидь, не поділяв Райхового переконання в тому, що потужний оргазм — це верх людських досягнень. Через два місяці він написав Райхові запізнілий, але ввічливий відгук: «Книга видалася мені доволі ціннісною, багатою у своїх спостереженнях та ідеях. Як ви знаєте, я в жодному разі не перечу вашим намаганням вирішити проблему неврастенії шляхом трактування її на основі генітальної первинності»^{146}.

Фрейд усе ж прийняв різкіший тон, коли писав психоаналітику Лу Андреас-Саломе до Берліна: «Є тут у нас доктор Райх, достойний, але поспішний молодик, палко відданий своїй улюбленій темі для роздумів, який тепер вихваляє генітальний оргазм як антидот будь-якому випадковій невроту. Можливо, він навчиться з вашого аналізу пацієнта К. поважати ускладнену природу психіки»^{147}. Фрау К. була однією з істеричних пацієток Лу Андреас-Саломе, і її випадок, здавалося, повністю спростовував Райхові твердження; своїм статевим життям пацієнтка К. показала, згідно тверджень фрау Андреас-Саломе, «здатність до насолоди, а спонтанність її внутрішніх фізичних капітуляцій перед насолодою — не частий гість у людській натурі за умов одночасного поєднання в ній такої серйозності та відчуття щастя».

Улітку 1926 року Райх знову висунув свою кандидатуру на посаду другого заступника директора Віденського товариства психоаналітиків. Цього разу Федерн відмовив йому, навіть не обґрунтовуючи свого рішення. Аби поскаржитись на те, що, на його думку, було відкритою неповагою, Райх написав Федернові листа, якого так ніколи й не відіслав. Він лише волів бути призначеним на цю посаду, писав Райх, бо ж хотів частіше бачити й слухати Фрейда. «Інфантильна, можливо, але в жодному разі не амбіційна, ані кримінальна, — сперечався він, — моя організаційна робота в Товаристві, у поєднанні із моєю науковою діяльністю, надавала мені відчуття *тунтовності* мого очікування цієї посади». Він визнав, що його «вжалив недоречний науковий супротив» його ідеям й, мабуть, він надто ревно захищав свої позиції перед обличчям критиків. «Я ніколи не намагався когось образити персонально, — писав Райх у протесті, — але завжди об'єктивно казав

те, про що був переконаний у своїх правах на ситуативне висловлювання; у будь-якім випадку мої судження не коригувалися тим, якого віку і яку посаду займають ті, кого я критикував»^{148}.

У листі, якого Райх написав у відповідь Фрейдові, він скаржився на «ненависний, зарозумілий тон» Федерна та «гордовитість його думок»^{149}. Райх і цього листа не надіслав, хоча видно було, що сподівався хоч на якесь співчуття: одного разу в Амбулаторії Хітчманн необачливо бовкнув на Райхову втіху, що Фрейд дав коментаря, що у Федерна «батьковбивчі погляди». Райх обрав варіант персонально поскаржитися Фрейдові на ставлення до нього зі сторони Федерна. Після візиту зі згаданої вище причини Фрейд написав Райхові листа, що датований 27 липня 1926 року, запевняючи того, що будь-які особисті розбіжності між ним та Федерном на вплинуть на його думку стосовно високої компетенції Райха — на думку, яка, як Фрейд сказав, поділялася багатьма^{150}.

Хоча ще два роки тому Фрейд і захищав Райха від Федерна, все ж цього разу він переключив свою батьківську увагу на свіженьких протеже — Франца Александера та Генріха Мена. Останній, разом із Федерном, був співредактором популярного підручника з психоаналізу^{151}. Фрейд принизив Райха тим, що публічно прогнав його зі свого кола під час однієї з тих щомісячних зустрічей, виказуючи свою наново набуту нестерпність до 29-річного уїдливого юнака. Після того, як Райх у грудні 1926 року виступив із промовою, у якій доводив, що кожен аналіз повинен починатися з обговорення негативного трансферу пацієнта, Фрейд, який вирішив, що його «класична техніка» випереджала запропоновані Ференці, Ренком та Райхом інновації, перебив: «Чому б вам не інтерпретувати матеріал в міру його надходження? *Це й так зрозуміло*, що сні про інцест потрібно аналізувати та інтерпретувати, як тільки такі з'являються»^{152}. Його «кусюча строгість», як Райх охарактеризував відповідь Фрейда, послала кожному із тоді присутніх чіткий сигнал про те, що Райх випав із його фавору.

«Від 1920-го і приблизно до 1925 року мене цінували дуже високо, — згадував Райх 1951 року в розмові із Куртом Айзлером, Райховим архіваріусом, який саме складав усний переказ про Фрейда та коло його оточення. — І тоді я відчув ту ворожнечу. Я торкнувся

дечого болючого — генітальності. Їм це не сподобалося»⁽¹⁵³⁾. До того часу Райх вважав себе за «істинного й непорушного чемпіона психоаналізу», що цілком й повністю був відданий тому, що Фрейд звав «Ділом». Тепер же він щораз більше починав розуміти, що віддаляється від колег-психоаналітиків через своє уперте наполягання на тому, що кожен повинен зробити своїх пацієнтів беззахисними перед насолодами «беззаперечної примусової капітуляції».

Райх зізнався, що ієрархічне ставлення до нього Віденського товариства психоаналітиків видалося йому задушливим: ніхто, казав він, більше не цікавився справами Амбулаторії, і консервативні аналітики відмовлялися сприймати його чи, по правді, будь-чий намагання оживити техніку психоаналізу. Він був єдиним, за його словами, хто не боявся розповісти чи опублікувати випадки своїх терапевтичних провалів, чи ж бо кому не бракувало сміливості відстоювати думку, що пацієнтів потрібно відпускати, якщо аналітик відчуває, що не в змозі допомогти їй чи йому. Товариство, скаржився Райх, славалося «кулуарною заздрістю» та «скептицизмом, який паралізував». У результаті його поступово почали сповнювати антагоністичні погляди й настрої. На їхніх зустрічах він поводився, як і сам пізніше визнавав, «як акула у ставку із коропами».

Райх відчував, що він виріс із тих можливостей, які йому пропонувала робота в Амбулаторії, пропускну здатність якої становила лише 250 пацієнтів на рік, і тепер хотів нести своє послання цілому місту, в якому вбачав клінічний макросвіт: «Невроз є масовим захворюванням, — вважав Райх, — інфекцією, що нічим не відрізняється від епідемії»⁽¹⁵⁴⁾. Він хотів змінити суспільні норми, що формували непотрібні сексуальні рамки, які, на його думку, спричиняли таку масовість захворювання. Якщо Фрейд і вважав себе за Мойсея, то Райх бачив себе у поверненні до невтленого потенціалу ранніх Фрейдових робіт про лібідо — тим, хто завершить почату Фрейдом подорож до землі обітованої. Як Райх пізніше висловився, Фрейд був «специфічним поєднанням безмежно прогресивної свободи мислителя та професора-джентльмена епохи 1860-х», а також був надто ввічливим, аби дозволити собі уявити світ, в якому нема сексуального психозу — світу, якого, на думку Райха, прагнув би той вільний мислитель, що таївся у Фрейді, світу, який тепер стояв у нього перед очима.

У пошуках нових прибічників, які б компенсували те бракування його ідей, якому він піддався у колі найближчих прибічників Фрейда, Райх подався в політику, де й знайшов нову групу шанувальників. Його власна версія розповіді про політичне пробудження твердить, що момент, коли він осягнув, що революція в плані сексуальних звичаїв могла б призвести й до справжньої політичної революції, був часом драматичного прозріння.

* * *

30 січня 1927 року в маленькому австрійському містечку Шаттендорф, що поблизу кордону з Угорщиною, члени правої парламентської групи «Гаймвер» (Ополчення), що асоціювали себе із Християнсько-соціальною партією, увірвалися на з'їзд Соціал-демократичної партії і почали навмання стріляти в людей. Було вбито одного ветерана війни та восьмирічного хлопчика, ще одного шестирічного хлопчика було важко поранено. Через шість місяців у Відні суддя-прихильник правих трьох стрільців виправдав у «всіх злочинах».

Ігнац Зайпель, канцлер Християнсько-соціальної партії, підтримав таке неоднозначне рішення. Однак наступного дня редакція газети, яку випускала Соціал-демократична партія, «Арбайтер-Цайтунг», оголосила таке виправдання підсудних «грубим порушенням прав, яке рідко, якщо й взагалі колись, зустрічалося в анналах правосуддя». У Відні величезна кількість робітників долучилася до страйку й об'єдналася в організації спонтанної протестної ходи на *Pink-штрассе* — головній артерії кільцевої дороги навколо центру міста. Гуртом вони марширували до площі перед так званим *Justizpalast*, Палацом Правосуддя. Поліція, якою керували християн-соціалісти, не була готовою до зустрічі з розлюченою юрбою. Спонтанна демонстрація перетворилася у заколот, коли натовп почав жбурляти каміння у вікна залів суду. Люди, прорвавшись крізь поліцейський кордон, пішли на штурм будівлі і в результаті винесли величезні залізні двері палацу. З неозброєних офіцерів поліції просто зірвали їх уніформи, які згодом зачепили до флагштоків й несли по місту, вимахуючи ними, мов трофеями. Чотирьох офіцерів було вбито, судові книги й протоколи вистрілювали з вікон, наче конфеті, а саму будівлю підпалили.

Коли до Райхового помешкання прийшов пацієнт і повідомив, що поліція уже вбила декількох протестувальників, Райх скасував сеанс і пішов, щоб приєднатися до демонстрантів, які саме збиралися в районі Відня, що зветься Шоттенрінг, неподалік від його будинку. Він долучився до лав неозброєних робітників, що мовчки марширували до університету. Коли Райх побачив, що *Justizpalast* горить, то побіг додому, аби забрати звідти свою дружину. Енні та він стояли поблизу кафе «Аркаден» разом із близько чотирма сотнями інших й, дивлячись, як горить будівля, єднались у відчутті колективної відплати. Райх почув, як хтось із натовпу вигукнув: «Та халупа сама напросилася». Офіси консервативної пошти *Рейхспост*, керівництво якої вважало, що постанова суду була «справедливим вироком», також спалили того ж дня.

Демонстранти не дали проїхати пожежникам, що мчали на виклик, і Йоганн Шобер, начальник поліції християн-соціалістів, який був відповідальним за придушення комуністичного повстання 1919 року, видав своїм бійцям вогнепальну зброю, аби ті могли розчистити дорогу. Члени 50-тисячної «Шуцбунд» (Ліги захисту) — сформованого 1923 року соціал-демократами народного ополчення саме задля

захисту робочого класу в таких ситуаціях — отримали наказ повертатися назад до казарм; соціал-демократи хотіли уникнути повномасштабної громадянської війни й відіслали їх додому, погрожуючи у разі невиконання наказу виключенням з лав та дисциплінарними заходами. Райх пригадував, що за двісті метрів від місця, де він стояв, свій повільний рух уперед із опущеною зброєю почала поліцейська фаланга. Коли ті підійшли на відстань п'ятдесяти ярдів^[35], їхній капітан віддав наказ стріляти в натовп. Декілька службовців не послухалися і стріляли просто над головами спостерігачів, але десятки людей усе ж падали чи то ще тільки пораненими, чи то вже мертвими.

Без представників Ліги захисту, які повинні були їх боронити, натовп був просто безпомічним. Райх затягнув Енні за дерево, де вони ховалися від куль, інші тікали алеями. Ернест Фішер, журналіст газети «Arbeiter-Zeitung», чії редактори посприяли роздмухуванню цих подій, написав, що бачив, як один робочий розірвав на собі сорочину і прокричав до поліції: «Стрільай, якщо кишка не тонка!». Йому вистрелили в груди. Інші кричали: «Вбивці робітників! Ви ж самі робітничий клас!» — благаючи тих схаменутися. Вбивства тривали впродовж трьох годин^[155].

Було вбито 89 людей і ще приблизно тисячу поранили. Історик Девід С. Лафт назвав такий акт насильства «найбільш революційним днем в історії Австрії» й зсилався на «покоління 1927-го... як на генерацію, чия політична свідомість була визначеною подіями 15-го липня 1927 року»^[156]. Райх був невід'ємною частиною того покоління; у своїй книзі «Народ у халепі» (написаній 1937 року, але не виданій до 1953-го), він описав подію, свідком яких став, як визначальний момент у політичному пробудженні; брутальна поліцейська опресія, казав той, була «практичним курсом з марксистської соціології». Те насильство, яке він побачив, сильно непокоїло його, і в книзі він описав поліцаїв як безмозких роботів, частину «безглуздої машини», якою і сам був під час Першої світової війни, стріляючи «сліпо за командою, не роздумуючи».

Того вечора Райх та Енні, сподіваючись обговорити, що варто робити, зважаючи на ситуацію, яка склалася, пішли спорожнілими вулицями міста до будинку їхнього друга, брат та батько якого були впливовими постатями в Соціал-демократичній партії. Коли ті

прийшли, сім'я господарів якраз чекала гостей на вечерю, і стіл було накрито. Попри Райхів опис, це може нагадати сцену з «Доктор Живаго» Девіда Ліна, у якій купка аристократів розпочинає застілля, забуваючи, що за вікнами твориться революція, яка зробить так, що це вони востаннє сідатимуть до накритого столу. Райх прийшов не по дрес-коду, без піджака та краватки, й був до глибини душі шокований тим, що побачив:

«Кровопротитні події, здавалося, в цю кімнату не проникали. Моя схвильована свідомість раптово дала зрозуміти, що я не у своїй тарілці й маю сміховинний вигляд у цій спокійній, стриманій атмосфері. Я хотів було піти, але мене попросили залишитися. Тоді прийшли гості. Дуже розумна розмова про події цього дня розпочалася у, по правді, виваженій віденській манері. Було очевидно, що ніхто не знав, що насправді трапилося. Вони говорили про кровопролиття так само звичайнісінько, як могли говорити і про твори Гете. Ми попрощалися та пішли до виходу. Та залишилися при своїх манерах. Я, щонайменше, хотів перевернути їхній стіл, але був достатньо добре вихованим, аби вчасно дисциплінувати себе»^{157}.

Як і багатьох інших, Райха розчарувала реакція соціал-демократів на насильницькі перипетії того дня, а особливо факт того, що ті не змогли зайняти чіткої позиції: попри постійні риторичні побивання про революцію, ті не змогли захистити робітників шляхом мобілізації ліги «Шуцбунд», коли здавалося, що громадянської війни не уникнути. Райх вважав, що, повернувши свої війська до місць постійного розташування, Отто Бауер проявив себе як «небезпечно нерішучий політик» й відтак не зміг перешкодити різанині^{158}.

На квітневих виборах, що відбулися раніше того року, соціал-демократи отримали найбільшу кількість голосів у своїй історії. Отто Бауер був переконаний, що соціал-демократи могли навіть збільшити результати національного голосування на свою користь від 42 % (порівняно із 39 % 1923 року), до контрольних 51 % в майбутньому, і він не хотів ставити під загрозу можливість такого підняття через розпалювання громадянської війни. Уряд консервативної коаліції канцлера Ігнаца Зайпеля, що складався із християн-соціалістів та

пангерманістів, втратив 10 % свого лідерства і вже не мав абсолютної більшості в правлінні; аби залишитися при владі, вони повинні були взяти до коаліції представників Ліги аграріїв. Однак на допомогу християн-соціалістам прийшли події 15 липня, які, виставивши напоказ політичну імпотенцію соціал-демократів у національному масштабі, знівельовали ілюзорний оптимізм Бауера. Навіть у столиці, яка начебто була підконтрольна його партії (у Відні ті виграли 60 % голосів), уряд був готовий вдатись до насильницьких заходів, аби придушити те, що видавалося їм утомливим «червоним припливом».

Увечері 15 липня Райх, сподіваючись допомогти пораненим, долучився до «Арбайтергілфе» (Організації допомоги робітникам), медичного корпусу, що підпорядковувався Австрійській комуністичній партії. Станом на середину 1920-х, кількість членів Австрійської комуністичної партії зменшилась до 2000, але вже незабаром після липневого перевороту та реорганізувалася і наступного року, коли Райх остаточно долучився до партії, у нього буде вже 5000 товаришів, більшість з яких були безробітними. Однак, на час липневого перевороту, комуністична опозиція була настільки неорганізованою, що все, на що спромоглася наступного дня, то лише розповсюджувати свою повстанську літературу.

На той час повстання й заколоти перекинулися і на північні передмістя Відня, й повсюди люди залишалися в будинках, дотримуючись встановленої самими собі комендантської години, спостерігаючи зі своїх вікон, як поліція патрулювала вулиці на машинах, що були оснащені спеціальною зброєю, яку використовували проти повстанців. 24-годинний загальний страйк перервався правими «Гаймвер», які швидко придушили те, що, уряд боявся, переросте у повномасштабну революцію. Відновлення громадського порядку не змусило себе чекати, і вже дуже швидко було закручено всі недокручені гайки в механізмі соціальної дисципліни — це у ретроспективі, Райх згадує, призвело до Гітлерового сходження до влади. Криза, що стала результатом бездарності лідерів Соціал-демократичної партії, яким довірилася більша частина населення, беззаперечно призведе до колапсу партії та тріумфу фашизму^[159]. Гайміто фон Доредер, який став свідком цих подій й пізніше заснував на них свій роман «Демони» (1956), писав, що насильство «перетворило австрійський середній клас на фашистів» й

сигналізувало кінець свободи в Австрії^{160}. Доредер знав, що говорив: у період між 1933 та 1938 роками він був членом Австрійської нацистської партії.

* * *

Наприкінці місяця Райх зустрівся з Фрейдом у віллі, яку той любив винаймати в Земмерінзі. Фрейд потерпав від проблем із шлунком, які доповнювалися болісними ускладненнями після раку. Він скаржився Джонсу, що «безкінечно хворий та зачумлений дискомфортом». Райх розмовляв із Фрейдом про нещодавні події у світі політики і дійшов висновку, що Фрейд, мов гості тієї вечері, через яких він останніми днями ходив такий понурий, геть не розумів справжньої значимості того повстання. Мартін Фрейд виголосив колективну позицію їхньої сім'ї щодо цього питання, коли писав про «громадянську війну» у своїх мемуарах: «Коли соціалісти, натхнені комуністичним впливом, сиділи консерваторам у печінках, консерваторам, які на той час, здавалося, чітко схилилися на бік новітніх нацистських теорій, сім'я Фрейдів зайняла нейтральну позицію. Будучи не в змозі визначитися, який із двох чортів був менш грізним, ми утрималися від боротьби й відтак залишилися неушкодженими».

Фрейд розглядав події 15 липня радше крізь призму природного катаклізму, аніж переломного моменту в політиці; він вбачав той день, як вивідав Райх, «як катастрофу, що нічим не відрізняється від цунамі»^{161}. (У своїй праці «Психологія груп та аналіз еґо», 1921 року Фрейд порівнював революційно налаштований натовп із «тимчасово бурхливим морем» й далеко не з «високою хвилею, що ховається в глибині океану».)^{162} Фрейд не був надто певним, чи маси й справді були готовими до свободи. Для нього натовп був «первісною ордою», імпульсуючою несвідомою юрбою-хитавицею, яка шукала, мов те стадо, господаря, що повів би її за собою. Тоді на вулиці Райхові здалося, що він бачив щось абсолютно інше — натовп, що самовіддано шукав правосуддя, бо ж пізнав лихе придушення своїх прав.

Пізніше того ж року у відповідь на повстання Фрейд напише «Майбутнє ілюзії», — книгу, в якій стверджуватиме, що маси — то «ліниві й неосвічені: ті, що не поділяють любові до інстинктивної

відмови від прав». Фрейд вважав, що в результаті маси повинні навчатися та бути заляканими елітою до рівня сприйняття репресій, як передумови цивілізації (психолог, що вивчав психологію мас Густав Ле Бон, якого Фрейд цитує у своєму есе, писав про маси як про «екстраординарно довірливі та відкриті до впливу»)^{163}. Таке переконання повів із собою до Америки його небіж Едвард Бернейз, який шукав способів застосування Фрейдових інсайтів для маніпуляції натовпом. 1928 року Бернейз написав свою книгу «Пропаганда», у якій досліджував шляхи, якими маленька групка «невидимих ляльководів» могла «регламентувати суспільну думку». У листі до свого небожа Фрейд хвалив «Пропаганду»: «Чітка, розумна, та вичерпна... читаю її із задоволенням [і]... бажаю тобі успіхів у всіх починаннях»^{164}. На великий жах її автора, книга надто вже сподобалася Йозефу Геббельсу, й той пізніше використовуватиме декотрі з її ідей як, за словами Бернейза, «основу його кампанії з винищення євреїв».

Майбутній Нобелівський лауреат Еліас Канетті, тоді студент-хімік Віденського університету, був, як і Райх, членом «покоління 1927-го»; то був «найважливіший день у моєму житті», писав у своїй автобіографії «З факелом у вусі» (1982) про події, свідком яких він став того дня у Відні: «Від того моменту я мав точне уявлення, як виглядав штурм Бастилії. Я став частиною натовпу, повністю розчинився в ньому, я не відчував навіть найлегшого супротиву тому, що робив натовп». Розлючений тотальним бажанням будь-якого відчуття правосуддя по судовій справі Шаттендорфських вбивць, той поїхав на велосипеді долучитися до демонстрації. «Збудження, — писав він у своєму класичному дослідженні «Маси і Влада» (1960), — все ще вирує в мені. Із усього, що мені довелося пережити, то було чимось найбільш наближеним до революції».

Повернувшись додому з повстання, Канетті прочитав Фрейдову «Психологію груп» (1921), і йому стало гидко від прочитаного. Фрейд та інші автори, такі як Ле Бон, писав він тридцять три роки потому, «закрили себе в протистоянні масам, натовпу; вони вважали їх за прибульців чи то взагалі боялися; й коли вирушали на їх дослідження, то рукою подавали сигнал: на десять кроків від мене! Натовп здавався їм чимось прокаженим, був наче захворюванням... Для них було особливо важливо, зіткнувшись із натовпом, залишатися при холодному розумі, не піддатися спокусам натовпу, не злитися з ним».

На відміну від Фрейда, Канетті казав, що він «знав натовп зсередини... я бачив натовп навколо себе, [і] також бачив натовп у собі».

Райх також відчував заразну енергію натовпу в собі. «Коли натовп біжить, — писав він після подій 15 липня, — людина відчуває беззаперечний поклик бігти разом з ним»^{165}. Шукаючи власного пояснення тому, що сталося того дня, й розчарувавшись у Фрейді, Райх звернувся до Карла Маркса. Хіба ж Відень не був на межі революції, яку Маркс так охоче передбачував? Після його зустрічі із Фрейдом у Земмерінгу, Райх та його сім'я поїхали на відпочинок до мальовничого гірського селища неподалік Інсбрука, що зветься Ланс. Там Райх уперше прочитав «Капітал» — дещо запізно, як на популярність Маркса поміж соціал-демократів. Він усвідомив: те, що Маркс зробив для економіки, було так само радикальним, як і те, що Фрейд зробив для психіатрії, й роздумував про злиття думок обох. Маркс вів його до Енгельсової книги «Витоки сім'ї, приватна власність та держава», й до читання інших критиків патріархії, таких як Йоганн Якоб Бахофен. Сам по собі статус батька, вакансія, яку Фрейд зайняв у світі ідейного натхненництва, тепер піддавався сумнівам. Райх повернеться зі своїх студій на відпочинку, що протривали до завершення літа, зовсім іншою, ретельно радикалізованою особою.

Тоді, завітавши до Фрейда у Земмерінг, Райх попросив батька психоаналізу проаналізувати його і, коли Фрейд відмовив, сприйняв це як велику образу, навіть попри те, що Фрейд на той час вже був таким слабким, що вів лише трьох пацієнтів. Енні Райх вважала, що саме Фрейдова відмова особисто проаналізувати Райха посприяла не лише розірванню його зв'язків із Фрейдом, але й з реальністю. На той час Енні Райх проходила аналіз у Анни Фрейд і, судячи з того, що Райхова дружина розповідала, під час сеансів Анна Фрейд писала Джонсу, розриваючи обітницю лікарської таємниці, що зробила висновок: Райх, хоча харизматичний та вражаючий, був психічно нестійким, і це могло «погано для нього завершитися»^{166}.

* * *

Є фото Райха, на якому йому 30 років: він стоїть у снігу на подвір'ї гірського санаторію в Давосі, що у Швейцарії, у лижному комбінезоні,

роздумує, запхавши руки в кишені. Інше своє фото, зроблене в той же час і з тією ж невдоволеною гримасою, Райх підписав «Конфлікт із Фрейдом». Райхова третя дружина Ільзе Оллендорф пізніше писала в біографії Райха: «Фрейд... замінив йому батька. І те, як він його забракував, на думку Райха, не можна було пробачати. Райх відреагував на таке відчуження глибокою депресією».

Райх провів зиму 1927 року в Давосі, лікуючись від туберкульозу — захворювання, що вбило його батька й від якого в Італії раніше цього року помер його брат. Туберкульоз у тодішній Європі був відомий під назвою «віденська хвороба», бо саме там він просто лютував. 1923 року причиною однієї четвертої всіх смертей у місті був саме туберкульоз, і помирали переважно мешканці робітничих районів. Саме це захворювання стало каталізатором розвитку реформи політики забезпечення житлом соціал-демократів⁽¹⁶⁷⁾. Райх, однак, вважав, що у всіх хвороб психосоматичне походження, й казав своїй старшій доньці Єві, що звинувачує у виникненні депресії та захворювання, від якого саме страждав, Фрейдову реакцію на нього та його працю. Райх, що знесилився через роботу в клініці психоаналізу й атаки на його теорію оргазму, відчував, що вигорів. Доктор став пацієнтом.

У середині 1860-х доктор Александер Шпенглер, який після провалу революції 1848 року виїхав до Німеччини, відкрив, що туберкульоз був практично відсутнім у Давосі, що пояснював чистотою гірського повітря на висоті 1600 метрів над рівнем моря. Інтенсивність тамтешнього сонячного світла із притаманною їй яскравістю ультрафіолетових променів також вважали важливим лікувальним фактором; ще один доктор припускав, що в Давосі, який ближче до сонця, радіоактивної еманції, яка, на його думку, акумулюючись на поверхні людського тіла, також ставала лікувальним засобом, було утричі більше, ніж у низинах. (1907 року Карл Дорно заснував там Світовий центр радіології, метою діяльності якого було дослідити такі-от біологічні ефекти впливу сонця на людину; інститут донині працює в місті і займається дослідженням питань глобального потепління). До відкриття 1946 року антибіотиків, які практично винищили хворобу в Європі й закрили масу готелів у Давосі, курорт був останньою надією багатьох пацієнтів. 1906 року було зафіксовано вражаючу статистику — 46 % хворих на туберкульоз були готові знову

працювати після лікування у Давосі, яке могло тривати рік, а могло розтягнутися і на сім літ. Решта, ті, що приїздили вже на пізніх стадіях захворювання, марно сподіваючись на чудодійне видужання, були поховані на міському кладовищі в лісистій місцевості.

Давос був центром зимових видів спорту, які розвивалися там завдяки європейським багатіям, але от пацієнтів відмовляли брати участь у таких розвагах, що вимагали великих затрат енергії, які вважалися несумісними із процесом одужання. Райх зупинявся в одному з 30-ти великих приватних санаторіїв, які водночас могли вмістити до 700 пацієнтів (для менш заможних громадян свої двері охоче відчиняли *Volks-sanatoria*^[36]). У таких корпусах підлоги в палатах застеляли лінолеумом, а стіни обклеювали шпалерами, які можна було легко дезінфікувати. Попри холод, пацієнтам радили спати з відчиненими вікнами, аби навіть уночі вони могли дихати цілющим повітрям.

Сніданкова дієта пацієнтів містила великі порції молока, до котрих додавали рясні дози пива або ж вина сорту «Вельтлінер», які мали б зміцнювати та впорядковувати мікрофлору шлунку. Потім пацієнтам влаштовували льодяний душ, який тривав 45 секунд; температуру регулював лікар, і, зазвичай, то були страшенні 4–5 градусів, далі — холодне обтирання. Більшу частину дня пацієнти вилежувалися на вкритих хутром шезлонгах на балконах, що виходили на південний бік, всотуючи цілющу силу сонця і свіже гірське повітря. Також їх водили у тривалі гірські походи.

Згідно з оригінальним розкладом, типовий день «вдало акліматизованих, несерйозно хворих пацієнтів» у стандартному закладі в Давосі (у цьому випадку санаторії доктора Турбана) мав такий вигляд:

- 07:00 — підйом
- 07:30 — перший сніданок
- 08:00 — душ
- 08:15–09:45 — прогулянка вгору схилами з інтервальними перервами на відпочинок
- 09:45–10:35 — лікувальний відпочинок
- 10:30–11:00 — другий сніданок

11:00–12:00 — ходьба по рівнинній поверхні з інтервальними перервами на відпочинок
12:00–13:00 — лікувальний відпочинок
13:00–14:00 — ланч
14:00–14:30 — стояння або ж сидіння на свіжому повітрі
14.30–16:00 — лікувальний відпочинок
16:00–16:30 — обідній перекус/відновлення сил
16:30–18:00 — ходьба по рівнинній поверхні, з інтервальними перервами на відпочинок
18:00–19:00 — лікувальний відпочинок
19:00–19:45 — вечеря
20:00–21.30 — відпочинок, молоко о 21:00
22:00 — відбій^{168}.

У результаті дотримання цього режиму, який вимагав від пацієнтів проводити десять годин і п'ятнадцять хвилин щодня на свіжому повітрі, Давос переповнювали спечені на сонці фізіономії.

У перервах між походами в гори, прикутий до своїх балконів у тихі години лікувального відпочинку, Райх проводив днини і години свого оздоровлення, читаючи Маркса, Енгельса та Леніна і виправляючи верстки «Функції оргазму», зводячи всі свої теорії про секс, що існували на той час, в одну. Навколо нього лунали гарматні постріли кашлю інших хворих та знесилених пацієнтів, що відлунювали ехом навколо нього, а Райхові спала на думку ідея додати до книги новий розділ про «соціальну значимість генітальної активності/потуг», який представив його перші спроби застосувати його помисли до соціальних проблем, відтак змішуючи його інтерес до праць Маркса із захопленням до творінь Фрейда.

Райх вважав, що усі неврози спричиняються сексуальними обмеженнями і зайшов у своїх помислах про цю ідею ще далі, коли замислився над можливими способами вирішення проблеми масового неврозу. Тепер же він стверджував, що виною всьому був сексуальний розлад, й саме він стримував людей від започаткування революційних змін. Якщо люди були б сексуально задоволеними, звільненими від ланцюгів суспільної репресивності й охоче полігамними, припускав він, не було б війн, садизму чи то інстинкту руйнації, а на зміну всьому цьому прийшла б генітальна утопія^{169}. Його оптимістична теорія про

репресивні, але такі, що можна усунути, перешкоди оргастичній благодаті зародилася в атмосфері меланхолії та зраненої гордості. Через рік після публікації «Функції оргазму» ідеї, що містилися в цій книзі, так оскаржувалися його колегами, що Райх написав спростування, визнаючи, що його погляди були «ще надто новаторськими для сучасного світу психоаналізу»⁽¹⁷⁰⁾.

Напевне, Райх віднайшов подальше підтвердження своїх сексуальних теорій в ізоляційних умовах своєї втечі до гір. За три роки до того, як Райх приїхав туди, Томас Манн опублікував «Зачаровану гору» — роман, події якого розгорталися в санаторії, що був схожий на один із тих, що в Давосі, у якому якраз мешкав Райх. У книзі автор також привертає увагу до тем, що їх порушив Райх (декотрі санаторні лікарі забороняли пацієнтам читати її через негативний портрет міста, який подавався у ній)⁽¹⁷¹⁾. Шість місяців 1912 року дружина Манна була прикутою до ліжка в санаторії доктора Фрідріха Єссена, що звався «Лісовий», і, як і протагоністу його твору, Гансу Кастропу, Манну також поставили діагноз «пляма на легенях», коли той гостював там, відвідуючи дружину. Кастроп залишається в Давосі на декілька років, але сам Манн поїхав звідти уже через декілька тижнів, аби проконсультуватися в інших фахівців, і один із лікарів у Мюнхені сказав йому, що він абсолютно здоровий. У романі Манна пацієнти стаціонару, що надовго їдуть від своїх сімей, відчують прилив хіті у розрідженій, летаргічній атмосфері цілющого спа, в якому насолоджуються дієтою із пивним сніданком і режимом дня, що складався із нудних сеансів лікувального відпочинку. Робилося усе можливе, аби сексуальний потяг у них асоціювався із відчуттям смерті, яку вони викашляють зі своїх легенів.

«Того, що від нас вимагає любов, в пута не зодягнути й не залякати, — вигаданий Манном медик, доктор Кроковські, застерігає стосовно небезпеки сексуального обмеження. — Обмежена любов не мертва, вона ще живе у темних, таємничих глибинах, очікуючи втілення. Вона розриває гіпси й пов'язки строгості й з'являється заново, хоча й у перевтіленій формі, яку не впізнати... у формі захворювання!». Почасти припускають, що персонаж Кроковські — це прототип Георга Гродека, доктора й романіста, який опублікував лише «Книгу про Ід» (1923), з якої Фрейд і взяв терміни «Ід», а Райх запозичив ідею, що захворювання мали психосоматичний характер. Чи

можна припускати, що Манн таки знав Райхові теорії? Кроковські рекомендує своїм пацієнтам нестримне кохання як ліки від сухот, так як і Райх робив із неврозом, й відтак приймає за належне часті сексуальні зв'язки своїх пацієнтів. По палатах закладу пана Кроковські курсує з рук у руки пацієнтів примірник підручника з теорії та практики сексу «Мистецтво зваби» — «твір-експозиція філософії чуттєвої пристрасті».

У статті про свій роман, написаній 1953 року до «The Atlantic Monthly», Манн описує життя в Давосі так: «Це щось на кшталт альтернативного виміру, й там можна за відносно короткий проміжок часу повністю відівчити молоду людину від сучасного й активного життя... Процес лікування завжди займає щонайменше декілька місяців, іноді й декілька років. Але вже після перших шести місяців у головах молодих людей не залишається жодного помислу, окрім як про скороминучий флірт та термометр під язиком. Ще через шість місяців молода людина, у багатьох випадках, взагалі втрачає здатність мислити про щось інше. Вона стає тотально непристосованою до життя на рівнинах». Коли Альберт Ейнштейн відвідав Давос, приїхавши туди з Берліна у березні 1928 (Райх уже полишив оздоровницю), щоб започаткувати там університетські курси, аби хоч чимось зайняти тих знуджених пацієнтів, він звернувся за підказкою до книги Манна. Теоретик відносності, Нобелівський лауреат семирічної давнини, розказував, що теперішнім пацієнтам Давоса бракувало правильного стимулу до одужання. Він описував їх як «експонатів ботанічного саду», схильних до меланхолії. «Випавши на довгий проміжок часу зі світу, що керується дисципліною повсякденної праці, яка гартує волю, і змирившись з роллю здобичі, на яку полює його занедбане здоров'я, [пацієнт] легко втрачає здатність мислити глибоко, а разом з нею і відчуття того, що він ще здатний не втратити самого себе в боротьбі за виживання».

Володіючи розкішшю (чи то будучи нещасним) мати стільки часу на роздуми, Райх пройшов крізь щось на кшталт екзистенційної кризи, проведеної в горах. Лікувальний відпочинок був суворим випробуванням. Йому здавалося, як він писав, що все, у що той вірив і заради чого працював, піддалося сумнівам через нещодавні події у політично поділеній Австрії. «[Моя] перша зустріч із людською ірраціональністю, — так Райх писав про заколоти 15 липня, — була

неймовірним шоком. Я не можу уявити, як витримав і не зійшов з розуму. Не забуваймо й про те, що коли це сталося зі мною, я почувався повністю комфортно пристосованим до звичних мисленневих поглядів».

Складалося враження, що він опинився в м'ясорубці, писав Райх. Його мізки наче подрібнило на фарш — ніщо вже не мало значення:

«Це можна описати так: зазнавши удару, людина одразу починає визнавати марність науки, безглуздість біологічних учень і те, якими шкідливими для суспільства є погляди та інститути, які досі, в сукупності своїй, видавалися властивими суспільству й самоочевидними. Це щось на кшталт есхатологічного досвіду, який так часто стрічається в патологічних формах шизофренії. Це може навіть надати значення помислу, що шизофренічна форма психічного захворювання регулярно супроводжується роз'яснювальними роздумами про ірраціональність соціальних та політичних звичаїв»^{172}.

Енні Райх здавалося, що «процес занепаду», запущений Райховим оздоровленням у Давосі, ознаменував зародження у того початкової форми психозу. Вона розповідала, що Райх повернувся з Давоса іншою людиною: злий, параноїдальний й обачний щодо поведінки при ній. Попри поради Анни Фрейд, друга донька Лора (названа в честь нещасної Лори Канн), була зачатою незабаром після його повернення в розпачливій спробі консолідувати їхній шлюб.

Але Райх вважав, що це світ зійшов з розуму, а не він: він був, як йому здавалося, проникливим й розумним спостерігачем своїх делюзій. Райхів розум заразився новими питаннями: чому молодим людям забороняли вдовольняти керовані їхнім лібідо стимули? Чому так багато людей страждали психічними захворюваннями? Чому перед природною сексуальністю стояв такий величезний бар'єр? Звідки бралися ці сексуальні обмеження? 1928 року, коли народилася Лора, Райх приєднався до лав Австрійської комуністичної партії. Тепер уже, маргіналізований психоаналітиками Відня і з відкритими очима на увесь інститут психоаналізу, він посилався на партію, як на свій «другий дім»^{173}.

Три

У жовтні 1928 року Райх разом із двома сотнями незброєних комуністів вирушив до індустріального містечка, що південніше Відня, Вінер-Нойштадт, де похований Максиміліан I Габсбург. Народна дружина Християн-соціальної партії, «Гаймвер», вирішила організувати там масовий з'їзд, на котрий мали прибути 20 000 фашистів — перша демонстрація їхньої сили після заколоту 15 липня у Відні. Місто було бастионом соціалізму, тож, так чи інакше, ця акція була провокативною; прихований задум цього зібрання зводився до того, що наступним кроком «Гаймверу» мала бути хода на столицю. У відповідь соціал-демократи заявили, що вони запланують там того ж дня свій з'їзд за участю 15 000 представників організації народного захисту «Шуцбунд» та кількох тисяч робітників-соціалістів. Лідер соціал-демократів Отто Бауер вважав, що коли уряд постане перед перспективою того, що передбачало невідворотне зіткнення в битві, не матиме іншого вибору, аніж як заборонити обидві ходи, й закликав до внутрішнього роззброєння.

Райх та його поплічники-комуністи сподівалися «під'юдити» соціал-демократичну організацію «Шуцбунд» до актів насильства проти «Гаймверу» й відтак розпалити громадянську війну, яка, як вони вважали, випаде на країну революційним осадом. Як лікар Австрійської комуністичної партії, Райх головував у питаннях постачання засобів першої медичної допомоги: «Я пакував свій рюкзак, [і] прощався з дружиною та дітьми, — писав Райх, додаючи мелодраматичне: — Невідомо було, чи я ще повернуся»^[174]. Все ж агітаторів, як виявилось, прийшла безнадійно мала кількість. Замаскувавшись під туристів, аби не привертати увагу органів, вони зустрілися на залізничній станції у Відні, де придбали квитки третього класу до Поттендорфа, невеличкого селища, до якого з легкістю можна дійти пішки від Вінер-Нойштадта. Ті, які не могли дозволити собі оплату за проїзд, вирушили до місця зустрічі ще за день до того, аби встигнути подолати відстань у сорок кілометрів пішки.

Коли вони прибули до Поттендорфа, мер міста, соціал-демократ, люб'язно запропонував їм залишитися на ніч у приміщенні сільського клубу. Його очевидна гостинність була пасткою. О 7-й ранку вони

прокинулися, оточені озброєними поліцаями — під наставленими багнетами вони, гордо співаючи Інтернаціонал^[37], вирушили строем до залізничної станції, звідки їх мали відправити назад до Відня. Уже наближаючись до столиці, один з їхніх потягнув стоп-кран, і Райх та його товариші зіскочили з потяга й останні декілька миль йшли пішки. У Бадені — місті, що також розташоване неподалік від Вінер-Нойштадта, разом із 10 членами виконкому заарештували секретаря Німецької комуністичної партії, звинувативши у перешкоджанні прибуття «Гаймверу» методом саботажу й підбурюванні до страйків на залізниці.

Більшість мешканців у Вінер-Нойштадті тремтіла в очікуванні заворушень, зачиняючи та заблоковуючи крамниці, демонтуючи електричні вивіски та барикадували будівлі. Червоний Хрест розгорнув польові намети, аби лікувати майбутніх поранених. Утім, уряд розпорядився відправити до місця можливих сутичок третину всіх збройних сил, і під пильним оком військових кулеметників, чотирьох батарей легкої артилерії та кавалерійських ескадронів обидві ходи обійшлися без інцидентів і без Райха. Ополченці «Гаймвер», одягнені в оливково-зелені нікербокери та зелені бонети, що були прикрашені тірольським пір'ям, парадували старі кольори Німецької імперії. Представники ударного роду військ організації — *фронткампфери* — були зодягнені в чорні військові шоломи й марширували як один. Через двісті ярдів позаду них, поза поліцейським кордоном — члени «Шуцбунду» у сіро-зелених вітрівках та кашкетах із червоною квіткою на їх згині несли яскраво-червоні банери соціалізму. Репортер із «The New York Times» підрахував, що кінцева сума, яку було витрачено на забезпечення громадського порядку під час операції (тобто за присутність 10 000 військових та 3000 полісменів), становила 1 мільйон доларів США.

Декілька комуністів, які все ж прорвалися й роздали листівки членам «Шуцбунду», як казав Райх, «добряче отримали на горіхи» за свої революційні потуги. У місті заарештували шістдесятьох комуністів, якими командував виходець із Моравії Віктор Штерн, член парламенту Чехії. Навіть якщо б їм вдалося підбурити соціал-демократів до заворушень, все ще доволі двозначним було б рішення стверджувати, що Райх і його партійні товариші зазнали б успіху у каталізації подальшої революції; краще обмундировані «Гаймвер»

сподівалися спровокувати таку ж бійку, яка, на їхню думку, різко перешкодила б правим звершити узурпацію влади. Злитий пресі документ, який було вкрадено із штабу «Гаймверу» в Граці, свідчив, що Ігнац Зайпель радив австрійським промисловцям взятися за спонсорування «Гаймверу», які отримували кошти ще й від італійських фашистів, і що саме він віддав наказ поліції озброїти й захищати їх. Поліція й справді проводила часті рейди зброярнями «Шуцбунду» й конфісковувала зброю, яка потім віддавалася «Гаймверу».

Райх та його друзі — сподвижники революції, як він пізніше пояснював, були сповнені переконань у тому, що «капіталізм неодмінно зазнає колапсу»^{175}. Райх був незмінним учасником кожної з демонстрацій, про проведення якої оголошували в комуністичній газеті «Red Flag». Разом із безробітними, яких у Відні тепер налічувалося 100 000, Райх маршируватиме та скандуватиме «Геть капіталізм» та «Свобода та хліб». За таких okazій Райх визнавав, що почуваеться присоромленим через те, що мешкає в шестикімнатній квартирі, котрою снували двійко слуг; добрячу частку своїх заощаджень він пожертвував партії, сподіваючись, що це якось вгамує самобичування. Він намагатиметься не виділятися з-поміж лахмітно-одягнутих мас, натягаючи замість своєї звичайної, більш буржуазної шинелі, шкіряну куртку.

Райх гламуризував голодний до їжі і сексу робочий клас. «Злодійство, пияцтво, бійки та сексуальна брутальність — усе це було частими складовими їхнього життя, — визнавав він, говорячи про своїх пролетарських друзів. — Але, якщо взяти до уваги убогість та муки, в яких [робітничий клас] живе, то це набагато порядніші, високоморальні, жертівні й чесні люди, які свідомі того, що всі ці марнославні пихаті пузані, які жбурляють грошима й словами наліво й направо, неспроможні на що-небудь людське, і їхні сексуальні недуги набагато серйозніші, лиш вони в цьому не зізнаються»^{176}. Райх говорив про сексуальні проблеми суспільства на зібраннях партії й обіцяв, що якщо б наріжний камінь сексуальних обмежень було знесено, то уся доктрина класового підпорядкування одразу ж розпалася б.

Після проваленої у Вінер-Нойштадті акції Райх намагався перевербувати певну революційну кліку, яка зародилася в Соціал-демократичній партії, до комунізму. Райх зустрічався із декотрими

учасниками Соціал-демократичної Молодіжної варти, які зібрали таємну дивізію кулеметників і планували захопити центральну частину міста. То був знак дедалі більшого політичного відчаю, що став оволодівати соціал-демократами: Ігнац Зайпель вніс на розгляд екстрений законопроект, який цілеспрямовано передбачав руйнацію значних соціальних досягнень Червоного Відня, і нейтральна позиція соціал-демократів вводила їхніх послідовників у стан фрустрації. Райх власним коштом заснував те, що називав Комітетом революційних соціал-демократів; він винайняв зал для зібрань й виголосив промову-лейтмотив їхньої діяльності, критикуючи верхівку соціал-демократів й намагаючись переманити до своїх лав 2000 соціал-демократів, які прийшли на збори — здебільшого членів «Шуцбунду». «Там усі кричали; атмосфера була вибухова», — згадує Райх.

Як і у Вінер-Нойштадті, жодного союзу Райх так і не добився, і соціал-демократи, яким здалося, що він намагався посіяти поміж ними зерно незгоди, масово почали втікати із зали^{177}. Відкрито розносячи верхівку партії, не маючи при цьому жодної підтримки в її низах (декількох незадоволених молодиків та членів «Шуцбунду» до уваги не беремо), як писав історик Енсон Рабінбах про те бунтівне зібрання, Райх чітко й зрозуміло «поставив себе в становище, що накликало на нього вигнання». Через місяць Райха й справді виключили із Соціал-демократичної партії, членом якої він ще залишався увесь цей час. Свідками обвинувачення були два члени комітету, які стверджували, нібито не знали, що на зустрічі будуть комуністи. Один із них, успішно відстоюючи абсурдність того, що і його також хотіли вигнати з партії, заявив, що зустрів Райха після довгого періоду безробіття й відтак був по-особливому піддатливим «спокусливим переконанням» Райха^{178}.

* * *

У праці «Питання непрофесійного аналізу» (1926) Фрейд, здавалося, розвинув свою натхненну ідею безоплатних клінік, уявивши, що соціальні працівники «можуть звести лави разом, аби дати відсіч неврозу, що б'є ключем із джерела під назвою «наша цивілізація». Він вважав, що спонсорування такої «нової Армії Спасіння» було вартісним філантропічним проектом і закликав, аби

«хтось із американських мільйонерів долучився до цієї справи частиною своїх багатств». Повернувшись із санаторію в Давосі, до якого був припнутим, Райх спрямував усю свою енергію на збір саме такої-от сили.

«Просто роби свою справу, не зупиняйся», — Райх пригадує, як Фрейд сказав це з ентузіазмом, коли відвідував свого вчителя в його сільському сховку, й запитав дозволу відкрити безоплатні, змодельовані з Віденської амбулаторії, але в більших масштабах, психоаналітичні клініки десь у бідніших районах міста чи то передмісті (Вільгельм Штекель та Альфред Адлер уже заснували свою мережу клінік, яка змагалася із Амбулаторією за пацієнтів із сексуальними розладами, а Райхів старий вчитель Джуліус Тандлер заснував мережу центрів сімейної консультації у Відні). «Фрейд всіляко підтримував таку ідею, — сказав Райх. — Він, як і я, гадки не мав, куди це нас заведе».

Райх вважав, що сексуальні обмеження та заборони, існування яких усіляко заохочував інститут сім'ї, не були невід'ємною складовою процесу окультурення та цивілізованого виховання, як то вторив Фрейд, а заявляв, що існували вони радше для підтримання усталеного класового поділу суспільства. У своїй праці «Маніфест комуністичної партії» Маркс стверджував, що одне з основних завдань соціальної революції — це повалення інституту стандартизованої сім'ї. На зустрічі з Фрейдом Райх не втомлювався доводити, як же важливо негайно «взятися за питання сім'ї з належною суворістю». Райх, як батько, заявляв, що сім'я — це «фабрика авторитарних ідеологій», яка придавлює природну сексуальність дітей, і говорив про це явище, як про якесь захворювання — «сімейтит», — і пропонував, що дітей, натомість, варто виховувати в колективах. Фрейд попереджав: «Ти шукаєш проблем на свою голову»^{179}.

Райх заснував і самотужки призначив себе «науковим директором» Соціалістичного товариства з питань секс-провідництва та досліджень у галузі сексу; до його складу входили Енні Анхель, Едмунд Берглер, Ричард Штерба та Енні Райх. У січні 1920 року, намагаючись дати хід своїй фірмі, Райх розмістив рекламу в газеті соціал-демократів «Арбайтер-Цайтунг», в якій пропонував клієнтам «Безоплатну консультацію щодо сексуальних проблем, виховання дітей і загальне психологічне очищення тим, хто шукає поради». Упродовж

наступних трьох років Райхова організація — слоганом якої було «волю сексуалізму в епоху егалітаризму» — розширилася на шість безоплатних клінік у Відні, які працювали один або два дні на тиждень. «Нові центри одразу ж заповнила така кількість людей, — писав Райх, — що усі сумніви щодо значимості моєї роботи одразу ж відпадали»^{180}.

Через брак багатого Американського спонсора Райх фінансував організацію зі своєї кишені — грошима, які заробляв, аналізуючи американців^{181}. Ференці, який вважав Райха «особливим» та «обдарованим» і частенько їздив до Сполучених Штатів, де читав лекції, принагідно скеровував до нього декого із своїх багатеньких учнів: Вальтера Бріля, Ральфа Кауфмана, Джона Мюррея та Сперджена О. Інгліша — усі приїхали до Райха на аналіз, й кожен, порівняно з австрійцями, які платили 1 \$ (якщо взагалі платили), викладали за годину аналізу від 5 \$ до 15 \$, а то й більше (Інгліша застерігали, що Райх заразить його радикальністю своїх поглядів і що, повернувшись додому, він втратить усі джерела заробітку через це, але Гелен Дойч, дещо прибрехавши, запевнила, що вся ця політика була для Райха «позакласним» заняттям)^{182}.

У володінні Райха також був маленький перевізний вагончик, який на вихідні «розкладався» у портативну клініку. Таким чином, мандрівний аналітик ніс своє лібералізаційне послання в маси, вештаючись від дверей до дверей, розповсюджуючи брошури про сексуальну освіту та контрацептиви. Тих, хто збирався на сільських площах та в місцевих парках послухати його лекції про «сексуальну пригніченість мас під гнітом капіталізму», він закликав скинути з себе усі пута сексуальних заборон та обмежень. Із своєї імпровізованої трибуни Райх відстоював доцільність ведення «політики, що прихильна до простих людей», розповідаючи про загрози здоров'ю, які несла за собою сексуальна абстиненція, про важливість дошлюбного сексу й згубний вплив інституту сім'ї на людину. Його емоційна жестикуляція, карі очі-жала та багряне обличчя (наслідок псоріазу) сповнювали Райхові промови палкою пристрасстю.

Як на ті часи, Райхова «організація» була, мабуть, найрадикальнішою та політично найзаангажованішою психоаналітичною конторою. Райх покинув свою посаду кабінетного лікаря, аби дістатися до «лікарняного ліжка суспільства, яке стояло на

вулицях, у нетрях, поміж безробітних та уражених бідністю». Це було по-новітньому, казав Райх, «атакувати невроз *профілактикою*, а не лікуванням», намагаючись зупинити те, що спричиняло хворобу, а не лікувати самих хворих^{183}. Психоаналітики сходилися на думці, що симптоми неврозу — це оптичні сигнали, які подає ще частково здоровий організм, але от Райх вважав, що невроз — то відросток уже хворого індивіда. Його виступи, в яких сексуальне просвітництво переплелось з навіюванням його політичних ідей, разом з іншими послугами, які надавала його пересувна клініка, кидали ще один свідомий виклик політично могутній Австрійській католицькій церкві. У результаті Райх та його загін часто призупиняли свої виступи, бо треба було втікати від поліції.

Давня подруга Райха Лія Лазкі стала його найближчою соратницею. Проїшовши біди й страждання нерозділеного кохання до неї ще у часи студентства, Райх усе ж закрутив із Лазкі роман, який не надто й приховував від дружини, — з Лазкі, яка розійшлася із Сваровскі й тепер працювала вчителькою Єви Райх у місцевій школі Монтесорі. Її обов'язки у пересувній клініці зводилися до просвіти дітей щодо справ сексуальних: вона співатиме їм пісень, слова до яких написав сам Райх, плакаючи щиру надію, що його музичні творіння стануть популярними в народі мотивами, як щось на кшталт хіта Марлен Дітріх із фільму Йозефа фон Штенберга «Голубий ангел» (1930) — «Falling in Love Again».

Гінеколог Райхової команди консультував пацієнтів щодо профілактики сексуального здоров'я, в індивідуальному порядку підбирав та встановлював засоби контрацепції наодинці з пацієнтом у вагончику. Також людина, що займала цю посаду, організовувала для пацієнток незаконні, але медично-безпечні аборти, що евфемістично звалися «лікувальними» абортами. Як і багато його колег, Райх вірив у євгеніку, чи то «покращення сексом». «Тодішня євгеніка націлювалась на підняття рівня фізичного та морального добробуту людей, — Шарлотта Вульф, психолог та секс-реформатор, писала уже після того, як нацисти споганили її образ. — Жоден учений чи лікар, які практикували її в цьому руслі, й не підозрювали, що одного дня її використовуватимуть як отруту, котра зруйнує цілу націю». Більшість жінок, що були, як байдуже писав Райх, об'єктами роботи, схвалювали, що він порушив те, що вважав застарілим законом (у

Радянському Союзу аборт був дозволений законом): «Фригідні, знесилені турботами, приховано садистичні чи надмірно мазохістичні... латентні шизофренічки чи то потенційні жертви депресій... Таким жінкам потрібно забороняти народжувати дітей!»^{184}.

Коли на початку 1970-х Лазкі давала інтерв'ю британському письменникові та театральному критикові Кеннету Тайнену, вона змалювала таку картину успішності їхнього орієнтованого на агітацію підприємства, яка добряче відрізнялася від того, що розказував Райх: «Ми зупинялися в якомусь із робітничих районів міста, роздавали листівки й виголошували промови, розповідаючи та пояснюючи людям, що таке контроль народжуваності: у католицькій країні це була заборонена тема. Але значної публічної уваги ми не привернули, хіба що у найбільш консервативних друкованих виданнях, які лише висміювали наші намагання. Віллі витрачав практично все, що заробляв, на ці брошурки та організацію публічних зустрічей. Він міг спуститися до підвалу кав'ярні і вести мову із приблизно сотнею людей про потреби поєднання ідей Фрейда та Маркса. А потім газета «Правда» напише: «Масові збори мешканців Відня із доктором Вільгельмом Райхом». Попри таку невтїшну кількість присутніх, яку значно перебільшувала радянська машина пропаганди, «Райх любив цю справу, — згадувала Лазкі, — то був його хліб насущний»^{185}.

Райх так сподівався змінити суспільство, звільнивши робочий клас від їхніх сексуальних ідефіксів, що сказав 1951 року Куртові Айзлеру: усі ці вилазки з його активістами були одним із найглибших та найзмістовніших досвідів, які той отримав як лікар. «Я ніколи не забуду привітних, схвильованих облич, сяючих очей, тієї напруги, того контакту. Немає жодних сумнівів, докторе Айзлер, це питання ще вийде на належний йому рівень, де б це не було. Воно вб'є будь-якого диктатора. Немає жодних сумнівів щодо соціальної сили, що криється в ньому. Це сила майбутнього. Це сексуальна революція». Не один Райх мислив, що якби люди викинули за борт життя свої сексуальні обмеження, усі інші авторитарні репресії випарувалися б разом з ними; в Амбулаторії його підтримувало багато молодих аналітиків.

* * *

У серпні 1929 року Вільгельм та Енні Райх здійснили паломництво до Росії. То був рік падіння Волл-стрит, яке мало б виставити на показ крихкість капіталістичної ідеології. У Європі вирувало масове безробіття (між 1928 та 1932 роками, після п'яти років відносного процвітання, рейтинг безробіття в Австрії збільшився удвічі). Та Росія, яку відвідав Райх, була утопічним плодом його уяви, який, вочевидь, мав імунітет до труднощів та проблем, з якими він боровся вдома. Перше, що зробив Райх, коли перетнув кордон Радянського Союзу, розпочинаючи свій двомісячний візит, то це палко обійняв прикордонника Червоної армії, якого, вважав Райх, поставили там, аби він привітав його з прибуттям: «Він лише глянув на мене з диким подивом та без краплі розуміння в очах». Згодом Райх написав про те тепло, яке не повернулося до нього взаємністю його товариша: «Був у моєму житті тривалий період, коли от саме так зі мною і поводитися. Щось дуже щиро пропагували, і я сприймав це серйозно. Потім знову і знову до мене доходило, що я поставився до цього серйозніше, аніж сам пропагандист»^{186}.

Того року Сталін, страждаючи від манії величі, запустив свої п'ятирічки, що передбачали програму пришвидшеної індустріалізації й примусової колективізації фермерських господарств (партія очікувала, що результатом такої технологічної потуги буде нечуваний 330 %-й ріст промислового виробництва і 50 %-й ріст сільськогосподарського сектора)^{187}. Райх їхав прямісінько до Москви і тоді, на догоду радянській пропаганді, як і багатьох інших тодішніх гостей Росії, котрі приїхали з-за кордону, його могли вразити численні вивіски, що прославляли успіхи таких-от політично-управлінських рішень партії. Насправді фермери випалювали пшеничні поля й вирізали худобу, протестуючи проти відбирання в них землі, у столиці впроваджувалася система харчування за талонами й більше ніж мільйон селян-опозиціонерів заарештовано й депортовано на примусові роботи в табори праці.

Райхи сподівалися на власні очі побачити, чим відрізняється від їхнього суспільство, в якому сексуальна лібералізація прописана в законах країни, які подружжя розглядало як відмінну модель для наслідування в їх кампанії за запровадження подібних змін в Австрії (Райхова пересувна клініка створювалася за подобою радянських пересувних екіпажів-відділень контролю за народжуваністю). Після

Жовтневої революції 1917 року Олександра Коллонтай, непохитна феміністка та перший Народний комісар з питань соціального благоустрою, поспіхом взялася за видання емансипативних указів, які передбачали секуляризацію шлюбу, полегшували процеси розлучення та абортів і декриміналізували гомосексуальність. Така прогресивність політичних поглядів жевріла вогником надії для усіляких секс-реформаторів, як, наприклад, Райх, які на домашніх фронтах боролися проти сексуальних репресій та заборон, намагаючись повалити інститут стандартизованих сімей, які, як багато з них мислили, і ставали місцем їх увіковічнення. Адвокат «вільної любові» та соціальної емансипації жінок, Коллонтай славилася тим, що відстоювала позицію, згідно з якою в постреволюційному суспільстві секс має бути легкодоступним і потреба в ньому має задовольнятися так само просто, як і людська спрага за допомогою склянки води. Вона породила епоху ліг вільної любові й нудистських маршів у Росії; навіть проводилася кампанія, що для сексуальної зручності має закликала до будівництва спеціальних кабінок, прибудованих до громадських туалетів^[188]. Коллонтай займала важливу урядову посаду й була близькою подругою Леніна, тож її аргументи мали вагу і геть не сприймалися як щось із розряду крайнього лунатизму. Однак Райх наївно прийняв запропоновану Коллонтай вільнолюбну версію комунізму як ортодоксію.

1921 року Ленін зробив заувагу лідерці німецьких комуністів Кларі Цеткін, що «комунізм не призведе до аскетизму, а принесе зі собою насиченість та радість, і саме сексуально вдоволені люди допоможуть досягнути цього». Однак Ленін не бажав закладати вільну сексуальність як наріжний камінь нового суспільства, як, на думку Коллонтай, це мало би бути. Ленін помер 1924-го, і всі елементи його із Цеткін епістолярного жанру опублікували, й відтак стало відомо, що, насправді, позиція, яку він займав стосовно питань сексуальних, була радше консервативною, аніж ліберальною. Ленін застерігав, що молодь могла підпасти під згубний вплив дивакуватих фрейдівців, що лиш шукали виправдання своїй «гіперсексуальності»:

«Хоч особисто я претендую хіба що на роль похмурого аскета, так зване “нове сексуальне життя” молоді (а подекуди й старих) почасти здається мені суто буржуазним, таким собі розширенням

буржуазних борделів. А це взагалі не має нічого спільного із вільною любов'ю — такою, яку ми, комуністи, розуміємо. Ви, певне, знаєте про відому теорію того, що в комуністичному суспільстві вдоволення сексуальних бажань, любовних утіх буде таким самим простим й звичайним явищем, як випити склянку води. Ця от теорія склянки води звела нашу молодь з розуму, дуже звела. Для багатьох хлопчаків та дівчат вона стала фатальною... Звичайно, спрагу треба втамовувати. Але хіба ж нормальна людина за нормальних обставин лягає в стічну канаву й п'є з калюжі чи то зі склянки, вінця якої заплямовані губами інших?.. Революція вимагає концентрації, нарощення сил... Розбещеність у сексуальному житті — це прояв буржуазії, [вона] є феноменом занепаду».

Річ у тім, що 1921 року, коли він писав ці слова до Клари Цеткін, Ленін (чоловік, про якого ходили чутки, що він імпотент чи ж просто сексом не надто цікавиться) уже встиг посваритися із Коллонтай, бо надто сильно йому допекло те, яку роль та відіграла у заснуванні Робітничої опозиції — організації, яка займалася викоріненням репресивної бюрократії з лав уряду^{189}. Робітничу опозицію заборонили на з'їзді комуністичної партії 1922 року, Коллонтай звільнили з керівного апарату партії й відправили на дипломатичну службу; у той час, коли Райх гостював у Росії, Сталін уже знайшов для неї ефективний застосунок у Норвегії, де вона служила першою в історії жінкою-послом. 1929 року Сталін розпустив жіночий відділ партії, головою якого колись була Коллонтай, і всі її сексреформи зійшли на пси; аборт знову став незаконним, процес розлучення ускладнився паперовою тяганиною, порнографія заборонялася, гомосексуальність знову стала підсудною справою, а сексуальну освіту заборонили^{190}.

Хоча попереджувальні знаки уже давно майоріли на усіх видимих горизонтах, Райх усе ще дивився на цю країну крізь рожеві окуляри (Шарлотта Вульф у написаній нею біографії німецького сексолога Магнуса Хіршфельда, який був палким прихильником Коллонтай й відвідував Росію в рамках свого дослідницького туру 1926 року, стверджує, що Хіршфельд був однаково «ментально сліпим чи то боявся поглянути правді у вічі»^{191}). Райх та Енні відвідали декілька прогресивних радянських установ та закладів, що мали показати, як в

Радянському Союзі розділяли сім'ї і як колективізований спосіб життя замінював радянським людям інститут сім'ї. Особливий інтерес у Райха викликали численні комуни, що саме формувалися в той час: в одній із них, як він схвально зауважив, комунари ділилися навіть трусами. Комуна «Більшовик» (показова колонія для неповнолітніх злочинців, яку 1924 року започаткували в'язні тюрми «Бутирка», що на околицях Москви) була типовим пристановищем для іноземців у радянському пропагандистському турі. Комуною та прилеглою до неї взуттєвою фабрикою, потужності виробництва якої на час Райхового візиту сягали позначок у чотириста пар взуття і тисячу пар ковзанів, управляла лише тисяча підлітків, які її сформували^{192}.

Також Райх завітав і до декількох радянських дитячих садків і поставив пунктик на необхідності відвідати Віру Шмідт, засновницю відомої психоаналітичної лабораторії-інтернату — школи, що мала за мету інтенсивне виховання в дітей радше колективно-соціальної, аніж батьківської, прихильності. Єдине місце, що підкорялося Райховій заснованій на сексі педагогічній доктрині, «Експериментальний інтернат» пані Шмідт відкрився 1921 року на другому поверсі Психоаналітичного інституту — модерної будівлі у стилі «ар нуво», що до революції була маєтком банкіра^{193}. Заклад налічував тридцять дітей; серед випускників був і син Шмідт, Алік; і, перш ніж його батько заборонив психоаналіз, там навчався і син Сталіна Васілій. У своїй книжці «Психоаналітична освіта в Радянській Росії» (1924) Шмідт пояснила, що в її педагогічній установі більшість дітей були нащадками керівництва партії, «які більшість свого часу були зайняті виконанням важливих партійних завдань й відтак не мали змоги займатися їхнім вихованням». Нові вихованці, що потрапляли під її опіку, виховувалися абсолютно вільними від усіх традиційних для тодішнього суспільства обмежень.

У школі Шмідт не було покарань; учителям забороняли хвалити чи сварити дітей, бо ж моральні судження вважалися недоречним фактором, що сприяв розвитку відчуття провини й у подальшому міг спричинити розвиток неврозу в дитини. Також учителям забороняли виказувати свою прихильність до дітей, оскільки поцілунки чи обійми радше вважалися «винагородами», що більш підхожі для дорослих, а не дітей. Не привчали їх до горщика аж до досягнення трирічного віку. Дівчинку, яка, наприклад, замурзала себе фекаліями, просто мили та

перевдягали, а не карали, й замість цього лагідно заохочували гратися із фарбами.

Про неконтрольований сексуальний розвиток дітей у школі збирали фрейдівські дані, і Шмідт вела окремий скрупульозний щоденник, в якому регулярно з'являлися нові записи лише про її сина. Контroversійним був факт того, що вчителів закладу настановляли радше толерувати, аніж пригнічувати мастурбацію серед дітей й не ставати на заваді на їхньому шляху до сексуального, навіть якщо і спільного, самопізнання. Ходили чутки, що фінанси, які асигнувала установі держава, Шмідт спускала на проведення збочених експериментів, що націлювалися на передчасну стимуляцію сексуального розвитку дітей, через що згодом за установу взялася влада. Попри те, що чутки не підтвердилися, на державному фінансуванні Шмідт та її школа проіснували лише вісім місяців — їм перекрили доступ державних грошей і школа існувала за рахунок пожертв, допоки й узагалі не закрилася три роки потому.

Пізніше, в грудні того року, на зустрічі в будинку Фрейда, стверджуючи, що школа пані Шмідт пропонувала шляхи для здобуття перемоги над неврозом майбутніми поколіннями, Райхова історія про його подорож до Росії лунала альтами захоплення^{194}. Все ж його колеги-аналітики зайняли щодо її педагогічних експериментів позицію, що склалася наполовину зі скептицизму і ще на стільки ж із ворожості. Фрейд, який добре знав про хвилю повстання проти психоаналізу в Росії — 1927 року Сталін заборонив перекладати праці Фрейда; а через десять років заборонить психоаналіз узагалі^{195} — висміяв Райхову віру в те, що російські сімейні та шлюбні реформи були здатними знищити Едіпів комплекс людини, а відтак й усі її психічні захворювання. Фрейд висловився, що вірити в таке — те саме, що й вважати, нібито «хорошими ліками від кишкового розладу будуть заборона їсти і вставлений в анус корок». Фрейд саркастично припускав, що лише час — єдине мірило прогресивності дитячого неврозу і що їм слід продовжити розпочату Райхом дискусію про сиротинець пані Шмідт через тридцять років. Тоді Фрейдові уже пішов 74 рік, а ще через десять його уже не стане.

Більше того, Фрейд сказав, що «тотальний оргазм» не був відповіддю на невроз, який не має єдино-встановленого чинника. Коли ж Райх продовжував відстоювати свою позицію, заявляючи, що аналіз

«повинен зміститися від терапії до профілактики — запобігання»^{196}, Фрейдіві, що траплялося доволі рідко, увірвався терпець: «Той, хто не перестає говорити на одну тему, тим самим демонструє, що хоче бути правим будь-якою ціною. Я більше не дам вам слова», — сказав він. Ричард Штерба, який також відвідав Райхову презентацію, писав, що то був єдиний раз, коли він бачив, аби Фрейд вдався до «авторитарного ставлення»^{197}.

* * *

Станом на 1930 рік професія психоаналітика сягнула точки тотального розкольніцтва. Того року Фрейд опублікував працю «Невдоволення культурою», яка стверджувала, що цивілізація вимагала від людини пожертви її свободою. Фрейд стверджував, наголошуючи на «радісному песимізмі», що «за оригінальним задумом людина народжується нещасливою». А ось молодші, більш радикальні аналітики, вважали, що таке пригнічення наших природних інстинктів не було умовою, обов'язковою до виконання.

Райх, який поступово ставав ключовою постаттю дисидентського психоаналітичного руху, вважав, що Фрейдове есе було безпосередньою відповіддю на його власні ідеї, особливо це стосувалося його лекції «Профілактика неврозу» (стислого викладу «Функції оргазму»), яку він подав до друку після свого повернення з Радянського Союзу. «Я був тим, — сказав він нескромно Куртові Айзлеру у 1950-х, — хто був *«unbehaglich in der Kultur»* («незадоволеним» культурою)»^{198}.

Насправді, Фрейд почав працювати над книгою ще задовго до того, як Райх виголошував свої промови, але і не можна заперечувати, що Райхові підривні ідеї про оргазм, сформульовані за три роки до того, мали вплив на фінальну тезу Фрейда^{199}. У «Невдоволенні культурою» Фрейд відстоював позицію, що фундаментальний конфлікт між первинними людськими інстинктами та накладеними на них суспільними рестрикціями та обмеженнями, які змушують нас жертвувати ними, є одвічно присутнім. Оргазм — це хіба що можливість окинути хоч одним оком людські вольності минулого, як писав Фрейд, немов безпосередньо посилаючись на Райха, і це

підштовхує людину до того, аби сприйняти «всепоглине відчуття задоволення», яке ми переживаємо в статевому коханні, парадигмою для нашого пошуку щастя, але пошук цей є від початку бракованим: «Не буває людини беззахиснішої перед стражданнями й муками, аніж коли вона закохана», — попереджав Фрейд.

«Якщо люди кажуть, що психоаналіз сподівається знайти ліки від невротичних захворювань у вільному “випуску” сексуальності, то це лиш прикре непорозуміння, — стверджував Фрейд, — яке пояснюється людською недалекоглядністю. Проте, з іншого боку, повернення репресованих сексуальних бажань назад до царини свідомого уможлиблює контроль над ними».

Фрейд казав Райхові, що це не завдання психоаналізу — змінити світ; його справжня роль, стверджував він, полягала у пристосуванні людей до життя в такому світі, яким він є⁽²⁰⁰⁾. Така стратегія пристосування до статусу-кво, зрештою, стане стежкою, якою піде більшість психоаналітиків, але ще тоді багато представників другого покоління аналітиків вважали, що сексуальна лібералізація призведе до різких змін у суспільстві, й погляди свої вони підтримували не словом, а ділом. Улітку 1930-го дві ворожі секти психоаналізу випадково розбили свої табори на протилежних берегах озера Грундльзее, що в Австрії.

Петер Геллер, який ще дитиною проходив сеанси аналізу із Анною Фрейд, подає у своїх мемуарах розповідь-образ того літа. Його мати, яка крутила роман з другом Райха, зятятим комуністом Карлом Франком, зналася із багатьма аналітиками-прихильниками лівого крила.

Озеро було місцем паломництва авангардних письменників, акторів, художників і, як пише Геллер, «психоаналітиків лівого крила ліберально-радикального ордену»: «Дорослі потурали збоченій манері показових напівпублічних стевих зв'язків, маргінального проміскуїтету, секс-вечірок та рольових ігор, та й голяка купатися не забували». Геллер описував, як вони «драматизували свою сексуальність й давали абсолютну волю своїй поведінці, намагаючись виставити напоказ опозиційність своєї позиції». Вони «експериментували із самими собою та своєю модерністю аж до самознищення».

Поки на одному березі озера тривав цей фестиваль богемної розпусти, більш пуританські Фрейд та його донька Анна відпочивали на іншому; то було, як Геллер каже, «ортодоксальний й гожий істеблїшмент психоаналїзу, твердиня мудрості та моральності... візаві банди прогресивних соціоутопістів та сексуально супервільних протагоністів лівого крила психоаналітиків».

Хоча Геллер спала із представником нового покоління аналітиків, але свого сина вона відіслала на аналіз до однієї із завсідниць індустрії; тож в Анни Фрейд в опозиційному таборі був свій маленький шпигун. У своїх тематичних записках вона цитувала дитячий опис Геллера того відпочинку на озері: «Одружені пари там не займаються коханням одне з одним, але дружньо ставляться до інших чоловіків та жінок, “до яких їм насправді діла нема”» (Карл Франк, сексуальний партнер матері Геллера, крутив інтрижки не лише із Лорою Канн (ще до того, як її аналізував Райх), але, згідно з твердженнями Райха, у Грундльзее 1929-го він переспав з Енні Райх)^[201]. У центрі уваги тих вакацій на Грундльзее була колишня дама Феніхелевого серця Берта Борнштейн, яка разом із своєю сестрою Штефою зіграли радикальну роль у становленні Феніхелевого «Дитячого семінару»; Геллер розповідає, що коли вона опинилася на середині озера, «діти поприлипали до біноклів, спостерігаючи за тим, як, піддавшись потужному наступу короткотривалої пристрасті, разом з істориком мистецтва доктором Ернстом вони зникли у дні веслового човна».

Того літа Райх поїхав зустрітися з Фрейдом на його віллі біля озера. Райх щойно опублікував першу частину «Сексуальної революції» («Статева зрілість, сексуальна абстиненція, подружня моральність»), і їхня розмова, знову ж таки, про потребу відбирати дітей від сімейного середовища, якщо хтось та й збирався уникнути розвитку в них Едіпового комплексу, а отже, і неврозу, затріщала по швах у їхніх дружніх відносинах. «Я наголосив, що все ж потрібно розрізняти сім'ї, які засновані на любові, та ті, де править примус, — пригадував Райх. — Я сказав, що треба було зробити все можливе, аби запобігти неврозу. І він відповів: “Ваша точка зору раз і назавжди зійшла із стежки, якою йде психоаналіз”»^[202].

«То не питання техніки аналізу характеру, а сексуальна революція не давала йому спокою, — пізніше вторив Райх. — Він був дуже

злим... Замість того, аби палко стати на захист його ідей, один з його студентів, якому судилося розвивати й нести його помисли у світ, ось він я — стояв там, “збиваючись зі шляху”... Але ні, ні, зі шляху я не збився»^[203]. Райх, не розпізнаючи комплексу свого власного батька з усією притаманною йому амбівалентністю, вважав, що він радше розвиває теорії Фрейда, а не віддаляється від них. Видається, що, використовуючи фразу «збиватися зі шляху», Фрейд мав на увазі Райхову не тільки ментальну, але й теоретичну віддаленість. Десь посередині їхньої гарячкової суперечки Фрейд порадив Райхові поїхати до Берліна, аби побачитись із Шандором Радо (або ж Зігфрідом Бернфельдом) задля третьої спроби завершити свій аналіз, і Райх, повсякчас уважний до рекомендацій свого ментора, вирішив послухатися його.

Виходячи, Райх озирнувся і побачив, як Фрейд нервово міряє кроками свою кімнату. Він нагадав Райхові «красиву тварину, що не знає спокою, будучи спійманою та закритою в клітці». То була їхня остання зустріч.

* * *

Берлін, до якого приїхав Райх, уже з десятків років славився репутацією «Вавилону в запої». Золоті двадцяті в столиці були, на відміну від впорядкованої елегантності Відня, ерою еротичних ревію, кокаїну, проституції, авангардного мистецтва та сексуальних експериментів; орієнтовно 120 000 жінок та 35 000 чоловіків, які займалися проституцією, стояли на варті вдоволення кожного сексуального бажання в місті. Укладачі путівника містом редакції 1927 року орієнтувалися спеціально на численних секс-туристів, які ломилися до міста декадентів, аж палаючи від бажання пізнати «повну вогнів, мерехтливу, шампанськобульбашкову, джазово-голосну, гамірну, надмірно гамірну, завжди таку, що ллється через край, Берлінську ніч»^[204]. Психоаналіз став складовою цієї мови сексу; Грета Уджей, авторка «Заклику до сексуальної толерантності» (1930), скаржилася на нову риторику суспільних переконань: «Відмовившись [від чиеїсь пропозиції переспати з вами], на наступні півгодини вашого життя ви автоматично перетворюєтеся на жертву вже такої набридлої

усім психоаналітичної лекції, основний наголос в якій мовець робитиме на такому гарному і зручному слові *ексгібіціонізм*».

Крістофер Ішервуд переїхав до Берліна 1929 року у 24-річному віці, спокусившись на його репутацію світової столиці сексуальної свободи: його шкільний товариш В. Г. Оден написав йому з Німеччини листа, в якому розповідав, що «Берлін — мрія содоміта», адже містить 170 офіційно контрольованих поліцією чоловічих борделів. Свій відомий роман «Прощавай, Берліне» Ішервуд написав 1939 року; в романі повне сексуальних пригод розпусне місто його молодості зринає лише в ретроспективі авторських спогадів, які суперечать тому, в якій «жалюгідності політичного насильства та стану, близького до голоду», жило його корінне населення: «Гріховність нічного життя Берліна зродилась із жалю до інших, — пригадував Ішервуд. — Поцілунки та обійми, як і всюди, мали на собі цінники, але тут ціни були непристойно низькими, адже ті, хто надавав відповідні послуги, в умовах перенасиченого ринку були готові перерізати одне одному горлянку в боротьбі за клієнта»^{205}.

Ішервуд писав, що Берлін зазнав особливо важкого удару від світової економічної депресії, й коли він туди приїхав, місто стояло на порозі громадянської війни: «Теперішнє місто — це сум'ятне рагу історії, що саме починало пускати свої соки, їдкість яких мала б випробувати на стійкість політичні теорії — так, як, скажімо, кухар випробовує рецепти із кулінарної книги. Берлінське рагу кишило безробіттям, недоїданням, біржовою панікою, ненавистю до Версальського договору та інших значущих інгредієнтів». Про час, проведений у Берліні, Оден писав таке: «Зненацька прийшло усвідомлення того, що фундамент життя був не таким уже й стійким»^{206}.

Свої берлінські літа Райх не промарнував на гонитву за приватними втіхами, як це зробив Ішервуд, але намагався заварити це вередливе місто за утопічним рецептом. Берлін йому подобався, бо був домівкою того, що він називав «величним рухом за свободу», з яким він так палко шукав об'єднання. Райх добре знав, що лідерська ніша в русі сексуальних реформ належала саме німцям: «Сучасний Берлін пропонував мені блискучі можливості», — писав він^{207}.

Райх вступив до Німецької комуністичної партії одразу після свого приїзду, і його Берлін був радше анклавом фабрик, безробіття,

страйків, демонстрацій та масових зборів, аніж нічних клубів. Шандор Радо пригадував, що, приїхавши до Німеччини, Райх, «палкий прихильник Леніна та Сталіна, з головою поринув у комуністичну пропаганду». Райх, казав він, був «одночасно прихильником лівих і людиною, що не обманювала».

На вересневих виборах 1930 року Німецька комуністична партія запаслася 4,6 мільйонами голосів, ставши найбільшою у світі, поза межами Радянського Союзу, комуністичною партією. У самій столиці комуністи випередили навіть соціал-демократів і тепер були владною партією. Все ж, отримавши 6,5 мільйонів виборців, нацисти обігнали їх у всенаціональному масштабі, раптово змінивши кількість своїх представників у парламенті із 12 на 107. Лідер комуністів Карл Радек писав, що нацистська партія увірвалася на політичну сцену, «наче той острів, що, як наслідок вулканічних процесів, неочікувано з'являється посеред моря»^{208}. Починаючи з 1926-го, гаулейтером (нацистським керівником району) Берліна був сухорлявий та клишоногий Геббельс; за його насильницької пропагандистської кампанії кількість виборців, що «підтримували» нацистів, зросла учетверо навіть у цьому бастіоні вільної думки та лібералізму. Нацисти відсвяткували свій виборчий успіх, влаштувавши розгардіяш у столиці. Вони повибивали вікна універмагів на *Ляйтцігер-штрассе*, якими володіли євреї, перш ніж зібратися на Постдамській площі, аби виспівувати: «Прокидайся, Німеччино!», «Смерть жидам!» та «Хай живе Гітлер!»^{209}.

У липні 1931 року Німеччина зазнала спустошувального фінансового колапсу, і вже наступного січня кількість безробітних у країні сягнула 6 мільйонів. Наступні місяці соціальної нестабільності засвідчили в Берліні численні сутички між червоним фронтом комуністів та коричневими сорочками нацистів — то була ескалація насильства, що заледве не доводила місто до анархії. Художник-експресіоніст Георг Грос написав своєму другові, що нацисти «майже що через три дні» скоювали одне політичне вбивство^{210}. Того вересня головнокомандувач Берлінської дивізії десанту, горезвісно названий Вовком, Генріх фон Хелльдорф взявся їздити за білого дня по одному з людських бульварів міста — він стояв у своєму кабріолеті й імперативно вказував на будь-кого, хто здавався йому схожим на єврея чи то єврейку. За цих людей одразу ж бралися десантники, які тинялися у натовпі, замасковані під цивільних. Цей, як один історик

назвав «міні-погром», тривав дві години, аж поки не втрутилася поліція.

Комуністичні демонстрації, на які Райх ходив у Берліні, вражали більше й були організованими краще, аніж їхні віденські відповідники. «Дехто навіть марширував у військовій формі і палко співав революційних пісень», — пригадує Райх⁽²¹¹⁾. Райх допомагав урочисто вести парад на день трудящих, у якому взяли участь від 80 до 100 тисяч комуністів. За тиждень він прочитував у середньому дві лекції для молоді на теми штибу «Фіаско буржуазної моральності», розповсюджував листівки на біржах праці, виводив червоною фарбою революційні та антинацистські слогани на стінах, а по неділях вербував людей, ходячи від дверей до дверей у районах, де жив робітничий клас: «Соціал-демократи злісно гримали дверима перед носом, як тільки бачили комуністичну брошуру, — згадував Райх, — а ті, кому вся ця політика була до лампочки, безцеремонно відмовлялися». Він навіть їздив до сільських місцин, аби поговорити з фермерами про радянську практику колективізації ферм.

Серед його товаришів був і письменник Артур Кестлер, який, отримавши посаду наукового редактора в газеті «Berliner», переїхав до Берліна з Парижа у вересні 1930 року і опинився в партійному осередку, що налічував тридцять письменників та інтелектуалів, які мали безпосередній стосунок до «Червоного будинку» на *Вільмерсдофер-штрассе*. «Ми продавали світову революцію, як порохотяги», — писав Кестлер у своєму творі «Бог, якому не вийшло» (1949) про їх упертий негламурний бренд діяльності:

«З-поміж інших членів нашого осередку я пригадую доктора Вільгельма Райха. Він... щойно опублікував книгу, що зветься “Функція оргазму”, у якій розширював теорію того, що сексуальні розлади пролетаріату псували їх політичну свідомість; лише кризь повний, не загальмований випуск назовні сексуального стимулу робітничий клас зможе реалізувати свій революційний потенціал та історичну місію; не таким заплутаним був клубок, як здавалося».

У Берліні, який до утопічних проєктів був значно сприйнятливішим, Райх знайшов свою аудиторію: психоаналітики, котрих той там зустрів, були «набагато прогресивнішими у баченні соціальних питань, аніж віденські, — писав він. — Молоді психоаналітики дихають вільніше, і мою теорію оргазму вони сприйняли куди прихильніше»^[212]. В усній розповіді, записаній 1971 року в Колумбійському університеті, Едіт Джейкобсен переконливо пояснювала, чому «перебіжчики», такі як Райх, процвітали в менш консервативному середовищі Берліна, далеко від Фрейда та Відня: «Деякі з цих людей відчували, що “Зараз я в новій країні. Тепер я остаточно можу бути собою”. І вони хотіли розв’язати вузли, що з’єднували їх із Фрейдом. Частково вся річ була в тому, що тут вони, нарешті, могли взятися за невирішені раніше проблеми, з якими стикалися при трансфері, та похідних від них амбівалентностей пацієнтів, які аналізувалися не до кінця належним чином».

Як стверджував його майбутній учень Ола Ракнес, якого пізніше спантеличуватиме Райхова «жвавість, життєрадісність та його шарм», про Райха вже доволі багато говорили в Берліні, «і до нього поступово чіплялася репутація визначного практика, вчителя й відмінного, хоча й дивакуватого, теоретика»^[213]. 1924 року Отто Феніхель, який тепер викладав у Берлінському інституті, започаткував «Дитячий семінар», учасники якого здибалися для обговорення радикальних ідей виховання та аналізу, і, приїхавши до міста, Райх одразу ж вписався в це коло молодих дисидентів-аналітиків лівого крила (Еріх Фромм, Карен Горні, Едіт Джейкобсен). Насправді Райх поцупив у Феніхеля його осередок марксистів. Тепер його ідеї обговорювалися на зустрічі групи відкольників («Опозиція, — гордо казав Райх, — постала на результатах моїх наукових досліджень»). Вони часто зустрічалися у Райховому будинку на *Швьобіше-штрассе*, плануючи там переворот традиційної школи аналізу. Дотримуючись слогана «[За] Фрейд(а) проти Фрейда», Райх хотів, аби група відновила працю над радикальними ідеями ранньої епохи психоаналізу, аби чітко продемонструвати, «де Фрейд-учений зіткнувся лобом із Фрейдом-буржуазним філософом». «Ми цілеспрямовано працювали лише із терапевтичними проблемами “характеру”, — згадує Едіт Джейкобсен про групу, — обговорювали ідеї Райха, а також порушували соціально-

психологічні питання... то було надмірно сповнене життя, розумне й особливе зборище»^[214].

* * *

1930 року німецький психоаналітик Фріц Перлз, який, аналізуючись у Хітчманна, мусив показувати йому свої геніталії, роздумував над тим, аби повернутися до терапії. Коли він попросив Карен Горні, аби та відрекомендувала йому якогось хорошого лікаря, вона сказала, що «єдиний аналітик, який, я вважаю, достукається до тебе, це Вільгельм Райх». Упродовж вісімнадцяти місяців Перлз лікувався у консервативного аналітика Юджина Гарніка, який перервав лікування в серпні 1929 року, коли Перлз, попри його пораду не робити цього, одружився (згідно з твердженнями Фрейда, пацієнтам не рекомендувалося робити рішучих життєвих кроків та рішень під час проходження лікування). Гарнік, який сповідував класичний «пасивний аналіз», відмовлявся вітатися чи прощатися з Перлзом рукоштовкуванням, коли він приїжджав або їхав з його офісу, і, як стверджував сам Перлз, обмежував своє власне вербальне втручання в процес аналізу до розмірів куцого речення на тиждень; він був таким німим, що про кінець відведеної пацієнтові години сповіщав, дряпаючи ногою по підлозі.

«Що ж, наступний рік було й не порівняти, — писав Перлз про аналіз свого характеру з Райхом, який на два роки був молодшим за нього. — Жвавий, рухливий, бунтівний Райх був охочим обговорювати будь-яку ситуацію, особливо політичні та сексуальні, хоча, звичайно, не забував аналізувати та гратися у звичні ігри з відслідковування генетики. Але з ним факти втрачають свою значимість. На передній план виходив радше інтерес до того, яку позицію стосовно різних речей займає людина». Перлз одного разу сказав, що Райх, якого на той час він знав уже три роки, був першою людиною, якій він міг довіритися. Він також писав, що в Райха навчився «безсоромності».

Досвід Перлза певним чином висвітлює те, якими шляхами Райх йшов до впливовості серед аналітиків другого покоління, і демонструє, як Райх своєю запопадливістю змішував те, що бачив на вулиці, із тим, що робив у процедурній. У своїй книжці «Его, голод і агресія» (1942)

Перлз окремо виділив те, яким здоровим є ставлення Райха до сексуальності: «Одним із пунктів, на яких наголошував Райх, — писав Перлз, — була його вимога того, що регуляція нашого статевого життя законами моралі повинна замінитися ритмом саморегуляції». Іншими словами, оргазм — це гомеостатичний клапан, через який регулярно повинна випускатися пара. Перлз також вважав Райхову техніку зосередження на пацієнтовій броні характеру великою терапевтичною інновацією, але не згадуючи в книзі про те, що й сам був пацієнтом, не схвалював «приниження пацієнта, а подекуди й залякування», якими Райх користався для подолання опору. Він критикував Райха за те, що той «змушував пацієнта ковтати ідеї, яких він був не в змозі перетравити».

У своїй написаній згодом автобіографії «По обидва боки сміттевого відра» (1969) Перлз навів приклад такого неприємного вербального нападу Райха на нього. Райх іноді конфронтував із Перлзом за допомогою необґрунтованого припущення, що його дядько, визнаний адвокат та бабій, Герман Штауб насправді був його батьком. Прізвище Штауб сплигло на поверхню, коли Перлз переказав своєму аналітикові історію пристрасного статевого акту зі своєю кузиною Люсі — жертвою невгамовного нічного життя Берліна. Вона показала Перлзу, що таке оргії та бісексуалізм, а згодом стала залежною від морфіну і наклала на себе руки. Якщо Перлз відчував провину за те, що скуштував цього забороненого плоду (що, врешті, і стало одним із чинників, які призвели його до потреби в аналізі), то щойно Люсі розповіла йому, що Штауб спав із нею — своєю небогою, — коли їй було лише 13 років, Перлзові витівки, на фоні таких-от проступків Штауба, видалися йому геть не страшними. Перлза шокувало, коли згодом Райх розповів йому цей притягнутий за вуха секрет про те, хто є його батьком, і відзначив у своїй біографії, що Райх «ніколи не розказував мені, як він дійшов такого висновку»^[215]. А можливо, Райхова гіпотеза була сфабрикована, аби спровокувати Перлза, — не зрозуміло. Перлз ніколи, власне, не сприймав цієї ідеї всерйоз, хоча й зізнавався, що вона добряче полоскотала йому нерви. Справжній, ненависний і часто відсутній батько залишився в його пам'яті у відверто сірому образі мандрівного торговця вином.

Перлз буквально всотав у себе Райхову теорію оргазму під час терапії: «Вірячи, як і раніше, у теорію лібідо (особливо в Райхів ідеал

генітального характеру), — писав Перлз, — я віродив із неї для себе щось на кшталт фалічної релігії, раціоналізованої й обґрунтованої чимось, що здавалося поміркованим науковим засновком»^[216]. Під впливом Райха Перлз, як і безліч інших молодих аналітиків та аналітиків-інтернів Берліна, змішував оргазм із політикою; він був завзятим членом Ліги антифашистів й викладачем у Марксистському університеті трудящих, де Райх читав лекції з сексології, марксизму та психології, й відстоював ідеї революції, тонучи в клубах диму легендарного Берлінського «Романського кафе»^[38]. Терапія, як здавалося цьому поколінню, також була певною ідеологією, і якщо хотілося успіху останнього, доводилося приймати і перше. Перлз так писав про ці оптимістичні настрої: «Ми, дурники, вважали, що можемо збудувати новий світ, у якому не буде воєн».

* * *

Перебравшись до Німеччини, Райх підрахував, що на той час у країні було приблизно 80 організацій, що займалися сексуальним реформаторством, в яких сумарно налічувалося 350 000 членів, а ще добре налагоджена мережа шлюбного порадиництва та клінік контролю народжуваності. Це й заманило Райха до Берліна, бо ці політично розмаїті організації здебільшого займалися кампаніями, що спрямовувалися на скасування законів, які забороняли гомосексуалізм та аборт, й формували кістяк «руху за свободу»^[217].

Світовим генеральним штабом руху за сексуальні реформи був Інститут сексуальних досліджень Магнуса Хіршфельда, що знаходився поблизу парку Великий Тіргартен й по сусідству із будинком, у якому мешкав Крістофер Ішервуд. Хіршфельд разом із Карлом Абрагамом заснував Берлінське товариство психоаналітиків 1908 року, але покинув цю справу, аби зосередитись на дослідженнях сексу; Хіршфельд, який був гомосексуалом, відстоював позицію, що консенсуальні статеві акти поміж дорослими людьми — це їхня особиста справа, яка перебуває поза законом. Фрейдіві огрядний моржовусий Хіршфельд здавався у своїх окулярах «млявим та нецікавим», але він щиро захоплювався його ідеалізмом.

Інститут розташовувався в маєтку колишнього посла Франції і був оздоблений у стилі Бідермаєра: з перськими килимами, великим піаніно та скляними сервантами, що були заповнені порцеляною — від цього будівля радше скидалася на ошатне приватне помешкання, аніж на науковий інститут. Безкоштовна секс-консультація надавалася в декількох приймальнях, а в лекційній залі з публічними промовами виступали провідні сексологи того часу (щотижня відомий доктор-комуніст Макс Годанн, голова Товариства німецько-радянської співдружності, відповідав на анонімні запитання про статеве життя, які люди залишали в анонімній коробочці, що стояла в приміщенні інституту). До складу інституту входили медичні клініки для лікування венеричних захворювань та інших хвороб, що передавалися статевим шляхом, дослідницькі лабораторії, в яких Хіршфельд виводив фармацевтичні формули сумнівних афродизіаків та ліків від імпотенції, бібліотека з найбільшою у світі добіркою літератури про секс, і — неочікувана приманка для туристів — музей сексуальних патологій, що відображав наслідки ризикових бажань жителів Берліна. Там не було де голці впасти, занотував Крістофер Ішервуд, завітавши до установи, бо ж повсюди стояли садомазохістські та фетишистські снасті — батоги й ланцюги, промовисті прилади для мастурбації, вбрання ексгібіціоністів та мереживні труси, які під формою носили мачо-офіцери пруської армії і які були на них завеликі.

Райх установив зв'язок із Хіршфельдом та його інститутом ще до свого приїзду до Берліна, що забезпечило йому тісні відносини із тамтешніми колами психоаналітиків. 1930 року Райх уперше виступив на конгресі Світової ліги сексуальних реформ — організації, яку заснував Хіршфельд; і свої перші статті з сексології опублікував в інститутському журналі. Однак Райх та Хіршфельд так і не попрацювали разом у Берліні. Одразу після конгресу й до того, як Райх приїхав до Берліна, Хіршфельд поїхав у лекційний тур Америкою і вже не повернувся до Німеччини. Як гомосексуал, єврей і прихильник лівих, він був уособленням усього, що ненавидів Гітлер, на початку 1920-х його за фривольні погляди атакували нацистські бандюки й одного разу навіть проломили йому черепа; тож тепер він вважав, що місто занадто небезпечно для нього.

Беручись за продовження справи, яку полишив Хіршфельд, у січні 1931 року Райх накидав декілька пропозицій для того, що називав

Асоціацією пролетарської сексуальної політики Німеччини (Секс-Пол), організації, націленої на уніфікацію різноманітних соціальних груп, що присвятили свою діяльність реформам у сферах суспільного добробуту та статевого життя. Маніфест Секс-Полу базувався на Райховій лекції, яку він прочитав рік перед тим на конференції Світової ліги сексуальних реформ. Райх закликав до:

1. Безкоштовного роздавання контрацептивів тим, хто не міг дістати їх нормальними каналами; масова пропаганда контролю народжуваності.

2. Анулювання закону, який забороняв аборти. Забезпечення правом на безоплатний аборт у державних клініках; фінансове та медичне страхування для вагітних та матерів-годувальниць.

3. Анулювання будь-якої законної дискримінації між одруженими та неодруженими. Свобода розлучення. Винищення проституції прийняттям низки економічних та сексуально-економічних рішень для викорінення її чинників.

4. Винищення венеричних захворювань завдяки впровадженню повноцінної сексуальної освіти.

5. Уникнення неврозів та сексуальних проблем шляхом введення в дію системи життєствердної освіти. Дослідження принципів сексуальної педагогіки. Заснування терапевтичних клінік.

6. Навчання лікарів, учителів, соціальних працівників усього, що стосується сексуальної гігієни.

7. Заміни покарання за сексуальні злочини лікуванням. Захист дітей та підлітків від спокушання дорослими⁽²¹⁸⁾.

Згідно з твердженнями Райха, він представив свою програму радникові з питань культури Центрального комітету Комуністичної партії, який її схвалив, але Світова ліга відмовилася її ратифікувати (Райх явно не посилався на гомосексуальність у своїй програмі, позаяк, на відміну від Хіршфельда, стверджував, що вважає це збоченням, яке зникне після революції). Хоча багато з них також були членами партії або ж симпатизували комунізму, вони не хотіли, аби їхня організація, яка розбудувала коаліцію із широкого політичного спектру, тотально асимілювалася в комунізм.

Перше зібрання Секс-Полу відбулося восени 1931 року в Дюссельдорфі, й відвідали його представники восьми різних груп секс-реформаторів, чії організації сумарно налічували 20 000

учасників. Райх виголосив вступну промову. Уже через декілька місяців організація збільшилася вдвічі, гордо писав Райх у своїй праці «Народі у халепі», а філії Секс-Полу відкрилися у Лейпцигу, Дрездені, Щецині та Шарлоттенбурзі, до яких Райх навідувався, аби поширювати своє послання про оргазм та політику. Досі йому ще ніколи не таланило смакувати такою великою аудиторією слухачів. «За свої старання, — писав Райх у своїй розповіді про Секс-Пол, — я отримав величезне визнання серед лідерів партії»^[219].

У своїй праці «Реформуючи секс: Німецький рух за контроль народжуваності та реформа абортів, 1920–1950» Аніта Гроссман критикувала Райха за перебільшення своєї ролі в німецькому русі за сексуальні реформи^[220]. В її підкорегованій версії подій намагання Комуністичної партії уніфікувати та політизувати організацію сексреформ у Німеччині втілювалися в життя Єдиним комітетом пролетаріїв з питань сексуальних реформ, а не представниками Секс-Полу. У червні 1931 року Єдиний комітет опублікував маніфест «Заборонена любов», який містив зображення жінки-білявки, що зачаровано вдивлялася з низів свого становища на мускулистого робітника. Документ стверджував, що «сексуальне бажання — це одне із небагатьох задоволень, що залишилося цим людям, які живуть у світі обмежень», і закликав безкоштовно лікувати сексуальні розлади, які спричиняв капіталізм та буржуазні сім'ї. Гроссман пише, що в Дюссельдорфі прийняли радше саме цей маніфест, аніж самого Райха. Вона переконує, що такої організації як Секс-Пол не було взагалі. [Єдиний комітет] функціонував як організаційне втілення ідей Секс-Полу, на які Вільгельм Райх не мав ексклюзивних прав власності^[221].

Також у січні 1932 року Єдиний комітет започаткував випуск журналу «Варта» (*Варта: Голос Потуги у Боротьбі за Пролетарську Сексуальну Реформу та Захист Матерів*). У цій періодиці Росію хвалили як «найздоровішу країну у світі» й пророкували сексуально-репресивне майбутнє під егідою нацистів, де кожен, хто захоче одружитися або ж зайнятися сексом, муситиме отримати дозвіл з центру юридичних консультацій, аби впевнитись, що зібрали всі довідки від лікарів, які лікували расизм. Окремо Гроссман стверджує, що Райх не згадує «Варту» у своїх «чисельних й почасти самосхвальних» розповідях про рух за сексуальні реформи, але й журнал також про нього не згадував, що, на її думку, є ще одним

доказом його маргінального статусу. Насправді Райх опублікував декілька статей у журналі під псевдонімом Ернст Ронер (Ронінгер — дівоче прізвище його матері) й безліч інших статей про сексуальну пригніченість молоді, змушеної «задовольняти свої сексуальні бажання в коридорах та підвалах», що було специфічним відображенням саме Райхових острахів.

Однак Гроссман переконливо доводить, що Райхова сексуально-політична боротьба мала місце здебільшого в рамках діяльності Єдиного комітету, аніж у його персональних потугах першопрохідництва. 1931 року Райх відкрив у Берліні клініку, що функціонувала під егідою Ліги. Там пацієнтам надавали поради щодо їхнього статевого життя і засипали «горами» безплатних контрацептивів та лубрикантів, а ще читали лекції на теми на кшталт «Сексуальні обмеження в капіталістичній економічній системі» та «Жінка в Радянському Союзі». Тож декотрі специфічні інтереси Райха все-таки відбивалися на діянні його клініки. Намагаючись відстоювати свою думку, Райх мовою психоаналізу запевняв: що кращі та якісніші оргазми переживає суспільство, то менше ненависті буде в ньому, й відтак окремо наголошував на заохоченні до сексу поміж підлітками. Райх попереджав їх, що якщо не втратити цноту до 20 років, то потім можуть виникнути проблеми, і ввів в обіг популярний слоган — «Кожному підлітку — свою кімнату».

* * *

У Берліні Шандор Радо взявся за Райха як за пацієнта і основним лікарським завданням визначив собі розвіяння того, що діагностував як «легку параноїдальну тенденцію»^[222]. Так чи інакше, Радо підвів Райха, адже проаналізував його лише чотири місяці і, отримавши пропозицію практикувати у Нью-Йоркському інституті психоаналізу, переїхав до Америки. Енні Райх вважала, що Радо ніколи не варто було й починати аналізу, якщо він початково планував перервати його задля своєї трансатлантичної подорожі.

Її турбувало те, що їхній шлюб, здавалося, розпадався остаточно. На початку 1930 року Райх, навіть не намагаючись їх приховати, продовжив свої романтичні викрутаси з Лією Лазкі й наприкінці того

року до Берліна він поїхав уже без супроводу своєї дружини. Приблизно в той самий час Райх написав есе під назвою «Примусовий шлюб та сексуальні стосунки через силу», в якому намагався довести, що рано чи пізно сексуальний потяг між парою висихав і їх невідворотно тягнуло до інших. «Що здоровішою є особа, — писав Райх, мабуть, про себе і думаючи, — то більше вона усвідомлює свої бажання»^[223]. «Хіба ж тепер модно бути одруженим?» — запитував він.

Якщо цю його писанину сприймати як автобіографічну, то можна подумати, що Райха бентежило те, що Енні толерувала його перелюбство. «Здається, це лише якийсь парадокс, — Райх продовжував у своєму есе, — що несвідома ненависть [до партнера, до якого тебе вже не тягне у сексуальному плані, так як тягнуло колись] може стати ще більш інтенсивною, що більш добрим та толерантним до тебе стає сам партнер». Райховим висновком зі спостереження за цими згаслими стосунками було те, що одна сторона виплачувала за них компенсацію у формі повинних ніжності та ласки — за цю «липку прихильність», яка лише продовжувала відносини у формі «взаємотортур»^[224].

1931 року, попри пораду, яку дав їй Радо та аналітик Анна Фрейд, Енні поїхала за Райхом до Берліна, взявши зі собою Єву та Лору. Вона хотіла дати їхньому шлюбові останній шанс.

* * *

Сьогодні Лора Райх мешкає у великій квартирі в Пітсбургу, у самому серці університетського кампуса, де її чоловік, який помер за місяць до нашої зустрічі, викладав історію економіки. Вона вітається зі мною у дверях, кульгаючи через опухлу щиколотку. У неї сиве волосся, а обличчя привітне й шляхетне. Вона була психоаналітиком, як і її батьки, і пішла на пенсію чотири роки тому, коли, як вона сказала, її розум почав віддалятися під час сеансів. Її помешкання прикрашають картини, які написала їй мама: невміло змальовані барвисті краєвиди Австрії, мов ілюстрації до дитячої книги, у якій немає тексту; Альпи, по яких ідуть мандрівники, бійка на шкільному подвір'ї, оркестр у самісінькому розпалі концерту. Інтер'єр доповнюють декілька комфортних крісел для аналізу; також там були

вироби Імзів^[39] та стильне, обшите фетром данське м'яке крісло, яке, як сказала мені Лора, закладаючи ногу на ослінчик, що йшов у наборі для нього, вона використовувала, коли практикувала.

Я запитав у Лори, чому її мати повернулася до Райха і чому аналітик тоді не радив їй цього робити. «Анна Фрейд непохитно стверджувала, що моя мати повинна була покинути батька, й дуже розсердилася, коли вона повернулася до нього, — пояснювала Лора. — Вона була прихильником хорошої поведінки (а от Анна Фрейд та Віллі [так вона називає свого батька] відхилялися від цього курсу), позаяк вважала, що людина повинна мати міцне еґо і що інстинкти людські були справді паршивими, тому слід було їх контролювати. Вона була “залізною дівою”, непорочною, зацикленою на самоконтролі й вороже налаштованою до поняття *Ід*. Для батька ж інстинкти були чимось добрим, і він намагався випускати їх на волю».

Лора Райх вважає, що Анна Фрейд не лише конфліктувала з батьком через його ідеологію, але й мала чітку відразу до того, що дізналася про Райхову поведінку, коли аналізувала Енні. «Тоді мій батько крутив роман з Лією Лазкі, у нас є фотодокази, хоча, яка різниця... Походеньок у нього багато, і він вважав, що якщо вас таке не влаштовує, то ви зануда й невротичка. Але все було б зовсім не так, якщо б це не він дружину, а дружина його зрадила. Так чи інакше, вони сварилися, кричали і все таке, і в багатьох аспектах він був божевільним, а вона саме проходила аналіз і розказувала все це Анні Фрейд, яка, я впевнена, переповідала все це старому Фрейдові».

«Моя мати була жінкою дуже сучасною, — продовжила Лора. — Вона стала психоаналітиком. Була дуже розумною, культурною і досягла чималих успіхів у своїй професії. Проблема її полягала в тому, що замість піти, коли він поїхав до Берліна, вона подалася вслід за ним. Писала про це... писала статті, в яких насправді йдеться про неї ж саму. Ви знаєте, як це в аналітиків буває; одна зі статей називається «Гостра форма покірності в жінок», і я впевнена, що це була її спроба відповісти на запитання, чого вона не лишила того чоловіка, чи й узагалі навіщо з ним зв'язалась».

Як Енні Райх пояснює в праці, на яку посилається Лора Райх, покірні жінки майже завжди виходять заміж за нарцисів, які погано ставляться до них або ж зраджують їх. Ці жінки толерують таке, бо

відкинули власну самозакоханість, вбачаючи її у своїх «бездоганних» коханих.

«Статевий акт, — писала Енні, — це рідкісний випадок екстраординарної інтенсивності у стосунках між чоловіком та жінкою із загостреною формою покірності. Варто зауважити, що самооцінка покірних жінок спадає до неймовірно низького рівня, коли вона перебуває далеко від свого чоловіка. А чоловік, навпаки, переоцінений; його вважають дуже важливим, генієм. Він єдиний мужчина, вартий кохання... у жінки розвивається щось на кшталт мегаломанії у ставленні до нього. І ось тут, коли на жінку, крізь процес ідентифікації істинної природи того чоловіка, сходить осягнення містичності їхнього союзу, з її очей спадає полуда і вона повертає собі любов до себе, якої колись зреклася».

Райховою передумовою до примирення з Енні було те, що їхні діти повинні навчатися в комуністичній школі Берліна. Єва страждала від нічних кошмарів та нападів гніву, і Райх вважав, що комуністична освіта вирішить проблему Едіпового комплексу, який, на його думку, поступово розвивався в неї. Обидвох дівчаток відправили до закладу, схожого на психоаналітичний інтернат Віри Шмідт у Росії, яким Райх так захоплювався. У школі ніхто примусово не привчав їх до охайності, й діти отримували освіту, що схвалювала секс; якщо діти мастурбували, як Райх писав про освітні принципи закладу, їм дозволялося задовольнити себе без сорому... без жодної приватності, під наглядом учителів».

«То було жахливо! — каже Лора Райх про комуністичну школу, в якій вона та її сестра навчалися в Берліні. — Мені було 3, моїй сестрі — 7. Там не було чого їсти. Єва казала, що спала на сні, хоча насправді в нас були матраци, але від сина вони не надто відрізнялися. Я й не знала, що в нас були туалети. Радше виходки. Справами дітей вихователі не переймалися, зате були ідеалістичними комуністами. Єва розказувала, що гуляла собі з іншими дітьми з того інтернату, й вони просто спорожнялися будь-де. Це було некрасиво, дуже регресивно й плачевно. Я пробула там лише якихось шість місяців. Я захворіла, моя мати забрала мене. Але ж це була одна з умов для їхнього возз'єднання... Ми страждали через його переконання. Я прийшла додому і наспівувала “Таннебаум”, ну ви ж знаєте цю різдвяну

пісеньку, а він одразу визвірився, чому це я не співала “Інтернаціонал”».

Райхова теорія стверджувала, що люди не повинні жити зі своїми сім’ями: «То була кіббуц-ідея, як її описувала Лора Райх, але у нашому випадку вона все більше скидалася на російські дитячі цілодобові садки, в яких дітей позбавляють Едіпового комплексу, адже там вони виховуватимуться в групових будинках, де замість буржуазних помислів навчатимуться ідеалів соціалізму та майнової рівності й займатимуться сексом на кожному кроці. Він не знав, що коли виховуєш дітей у кіббуці, то ті не сплять одне з одним, вони усі стають братами й сестрами через уведені там табу інцесту».

Як розповідала Райхова зведена сестра Отілі Хайфец, приїхавши додому зі свого колективного помешкання, Єва сказала своєму батькові таке: «У будь-якому випадку комуніст у нас — ти. От іди й живи у тому центрі. Я залишаюся тут»^[225].

* * *

Райхові погляди на освіту зазнали значного впливу праць антрополога Броніслава Маліновські, автора «Статевого життя дикунів» та «Секс і заборони у дикунському суспільстві», які Райх прочитав 1930 року. У цих книгах-оповідях про сексуально поблажливе, політично мирне життя островів Тробріан, що розташовані в архіпелазі коралових островів Нової Гвінеї, Маліновські пише про жителів островів як про «щасливих, вільних утопістів, що живуть у гармонії з природою та віддані розвагам і гонитві за задоволенням». Він вважав, що Едіпів комплекс відсутній у їхньому суспільстві, тому що воно збудоване за моделлю кровної рідності, яку визначають по жіночій лінії, і тому що там відкрито заохочують до підліткової сексуальності. Відтак вони не страждали від неврозів, садизму та сексуальних збочень. (Обидва, Ернст Джонс та психоаналітик-антрополог Геза Рогайм відкрито спростовували це, захищаючи Фрейдове твердження, що сексуальна внормованість та заборони були вродженим компонентом цивілізації.)

Маліновські, на думку Райха, зумів продемонструвати у своїх книгах, що навіть примітивна форма комунізму здатна на створення

утопії на землі. У «Вторгненні примусової статевої моральності» (1931) — його версії походження сексуальних заборон та обмежень — Райх, намагаючись підтвердити свої сексуальні теорії, підходить ближче до описів, які Маліновські подавав про мешканців островів Тробріан:

«Жителі тих островів демонструють беззаперечність того, що комунальна власність, матриархат, відсутність організаційної моделі суспільства, що заснована на вузьких сімейних зв'язках, сексуальна свобода для дітей та підлітків і відкриті та щирі структури людського характеру є нероздільними, як і любов до грошей, патріархат, аскетизм для дітей та підлітків, поневолювання жінок, жорсткі сімейні та шлюбні відносини, людське бронювання характеру, сексуальні збочення та ментальні захворювання».

Райх і Маліновські близько потоваришували, і антрополог став аналітиком у великій нагоді наприкінці 1930-х, коли він потребував еміграції до Сполучених Штатів, де хвацько вирізьблена тростина з островів Тробріан, яку подарував Райхові етнограф, зайняла почесне місце в його кабінеті.

Однак Райхове бачення сексуально вільного майбутнього, в якому примітивна сексуальність спускалася з ланцюга, не подобалося ані ортодоксальним марксистам, ані фрейдівцям. Німецьку комуністичну партію тривожив молодіжний культ, який (в результаті його прихильності до сексуальної свободи, особливо підліткової) зростав навколо Райха. Одна комуністична спортивна організація скаржилася, що студенти, на яких повпливав Райх, вимагали, аби їх забезпечили кімнатами, у котрих вони могли б вступати в сексуальні відносини. Коли комуністична партія, боячись, що від неї відсахнуться виборці-католики, почала вагатися, чи то підписувати до друку «Сексуальну боротьбу молоді» — Райхову книгу, яка пропагує підліткову сексуальність, Райх за власні кошти заснував своє видавництво, що займалося розповсюдженням літератури з сексуально-статевої освіти, й опублікував книгу самотужки. Написав він її за декілька тижнів, сподіваючись за її допомогою протистояти націоналістичним закликам молоді до фашизму; було надруковано 10 000 примірників, половина з

яких розпродалася вже за шість тижнів після публікації. Типографією заправляв Арнольд Дойч, комуніст і колишній Райхів студент; те саме видавництво надрукувало і працю Енні Райх «Коли ваше дитя запитує», яка вчила матерів методики викладання сексуальної освіти своїм дітям. Там-таки вийшла друком і її книжка про те, «як говорити з дітьми про секс» — «Крейдовий трикутник: Вивчаємо таємниці дорослих разом». Райх казав про це видання, що воно мало здатність та потенціал до революційного та ліберативного впливу на школу, в якій навчалися його власні доньки.

Ієрархії партії було не до вподоби, коли з їхньою думкою не рахувалися, й з часом Райха отаврували «контрреволюціонером», звинувачуючи в тому, що він перетворив молодіжні комуністичні асоціації в борделі, а класову боротьбу звів до протистояння між підлітками та дорослими. Як казав один із його критиків тих часів, було незрозуміло, чи Райх політизував сексуальність чи ж сексуалізував політику? Лікар-марксист та провідне світило руху за сексуальні реформи Марта Рубен-Вольф запевняла, що пролетаріат не страждав від розладів оргазму, позаяк невроз був захворюванням, притаманним лише буржуазії. Симпатія партії до Райхових психоаналітичних аргументів почала раптово спадати. Давня подруга Райха Грета Бібрінг згадала в інтерв'ю, що будь-який комуніст, який вступав у аналіз, повинен був здати партійний квиток: «Звучить як оперета, але це правда: комуністів позбавляли партійного квитка, якщо вони вступали до аналізу чи як лікар, чи як пацієнт, себто... аби ті могли провести/пройти аналіз, не зраджуючи партію»^[40].

* * *

У той же час, коли комуністична партія починала ігнорувати його, щораз більше вдаючись до лєнінського революційного режиму піддання молоді спорту та сублимації, такі ж махінації проти Райха почалися й у психоаналітичній версії *політбюро*, і саме тому, що він був комуністом. Проте аналітики у своїх антирайхових діяннях були не такими категоричними, як партія. Одному зі своїх американських пацієнтів, Джозефу Вортісу, Фрейд сказав, що не схвалював Райхового активізму: «Психоаналітик на ім'я Вільгельм Райх поїхав до Росії й

читав там лекції, і так багато говорив про проміскуїтет, що вони [росіяни], зрештою, попросили його поїхати геть, — Вортіс згадує, що говорив йому Фрейд. — Райх — талановитий психоаналітик, але, скоріш за все, повинен буде покинути рух [психоаналізу] тому, що став комуністом й перевернув свої погляди з ніг на голову. Він вважає, наприклад, що агресивний інстинкт та сексуальні проблеми є продуктом класової боротьби, а не вродженими біологічними інстинктами»⁽²²⁶⁾—.

Коли 1932 року Райх подав до редакції журналу «International Journal of Psychoanalysis» статтю про мазохізм, у якій стверджував, що садизм та мазохізм, які Фрейд пояснював як наслідок невгамовності людського інстинкту смерті, не були біологічно вродженими в людини, а, радше, продуктами капіталізму, Фрейд став наполягати, що стаття повинна була супроводжуватися дисклеймером, який стверджував би, що Райх гнув лінію комуністичної партії: «Більшовизм обмежує свободу наукового дослідництва, — писав Фрейд, — як і свободу церкви»⁽²²⁷⁾—. Згодом Райхову статтю все-таки опублікували без Фрейдового дисклеймера. Річ у тім, що Феніхель та аналітик-марксист Зігфрід Бернфельд завітали до Фрейда й провели перемовини з ним від Райхового імені: Бернфельд сказав, що така його заувага буде сприйнята, як оголошення війни Радянській Росії, і Фрейд погодився написати натомість 30-сторінкове спростування Райхових ідей. Феніхеля звільнили з редакції журналу за те, що той захищав Райха.

Фрейд вважав, що Райх так далеко відійшов від психоаналітичної ортодоксії, що його необхідно було «відрізати» — так, як він зробив це із попередніми дисидентами та революціонерами, серед яких Юнг, Адлер, Штекель та Ренк. «Спочатку один, а потім інший виявляється таким, що ані користі, ані послуху від них не діждешся, — писав Фрейд до Айтінгтона про більшовицьких пропагандистів Феніхеля та Райха. — Все вказує на те, що під корозійним впливом цієї епохи людський характер розкладається надто швидко»⁽²²⁸⁾—.

Щораз більший радикалізм новоявлених еретиків Фрейд зустрів грубуватою новорічною резолюцією проти 1932 року. У своєму щоденнику він зробив відповідний запис про це: «Крок проти Райха». Того року Макс Айтінгтон, тоді президент Німецького інституту психоаналізу, взявся до дійства як вірний Фрейдів зброєносець й заборонив Райхові запрошувати студентів-аналітиків на свій семінар у

Берлінському інституті, ефективно зменшуючи кількість його слухачів. Наприкінці того року ім'я Райха було викреслено зі списку учасників Німецького психоаналітичного товариства без його відома. Видавництво МАП також не дотрималося свого плану опублікувати працю «Аналіз характеру», яка уже була на стадії верстки. Фрейд побоювався Райха, бо той був неймовірно виразним, цілеспрямованим та переконливим. У той час Фрейд вважав, що саме комунізм, а не нацизм, був головною небезпекою, адже саме його прибічники були загрозою того, що все потоне у світовій революції, а він не хотів, аби люди найжачилися проти психоаналізу, бо ж той містився у списку дратівливих для світової лівиці чинників.

* * *

У січні 1933 року Гітлера призначили канцлером коаліційного уряду, і нацисти відсвяткували такий політичний успіх тоді ще незнаною смолоскиповою нацистською ходою через Бранденбурзькі ворота. Однак тоді вони все ще не займали в парламенті чіткої більшості, та й президент Гінденбург оптимістично вважав, що Гітлера можна буде стримати (Гінденбург недооцінював політичні таланти Гітлера й публічно заявляв, що це кандидат, який не годиться на будь-яку керівну посаду, ну хіба що генерального поштмейстера). 27 лютого 1933 року підпалили Рейхстаг; палієм, скоріш за все, був психічно нездоровий голландець Марінус ван дер Люббе, якого очевидці побачили, коли той гуляв собі голяка посеред вогню. (Друга за важливістю (після Гітлера) людина у лавах нацистів, Герман Герінг, пізніше візьме на себе відповідальність за підпал.) Гітлер стверджував, що пожежа була частиною комуністичної змови, й не упустив можливості роздмухати багаття страху громадянської війни, яке тліло в масах. Гінденбург оголосив у країні надзвичайний стан, і Гітлер, користуючись владою, яку отримав унаслідок останніх політичних ігрищ, віддав наказ ударному корпусу армії, нібито в інтересах національної безпеки, зігнати разом тисячі комуністичних посадовців та інтелектуалів. Рейхстагівська пожежа ознаменувала завершення періоду Веймарської демократії і встановлення диктатури Гітлера.

Як психоаналітик, комуніст і єврей, Райх був потрійною ціллю в очах нацистів. Райх сказав своєму американському пацієнтові Сперджену О. Інґлішу, що він був свідомий того, що гестапо пильнувало його. «Він не говорив про це з гіркотою в голосі чи то з будь-яким відчуттям переслідування, — писав пізніше Інґліш у статті про свого аналітика, — а радше з іронічним спостережливим занепокоєнням щодо свого становища»⁽²²⁹⁾. За часів режиму нацистського терору арешти політичних ворогів нацистів стали звичною справою: їх витягували прямісінько з їхніх ліжок посеред ночі. Двох його друзів убили одразу в казармі штурмових військ на *Пане-штрассе*, яка під час актів політичного насильства слугувала тимчасовою тюрмою та камерою для тортур. Після того, як його квартиру обшукали й пограбували штурмовики (вкрали годинник, примірник «Камасутри» і книжку з еротичними японськими гравюрами на дереві), Райх уникав арешту, ночуючи в готелях під вигаданими іменами. Райхова клініка Секс-Пол також потрапила під рейд, в ході якого нацисти роздобули та конфіскували список членів організації.

У березні 1933 року Генріх Гімлер створив перший концентраційний табір у Дахау, в якому вже до кінця року ув'язнили 27 000 соціал-демократів та комуністів⁽²³⁰⁾. Того ж місяця Райх нарешті покинув Берлін після того, як його книга «Сексуальні страждання молоді» була розкритикована в газеті нацистів «*Völkischer Beobachter*». Лору та Єву вже завбачливо відіслали до їхніх дідуся та бабусі у Відні. Райх та Енні поїхали в південному напрямку на нічному потязі, аби долучитися до них, і, заїжджаючи до Австрії, перетнули кордон у маленькому Баварському містечку. Вони замаскувалися під туристів, що їхали кататися на лижах.

«Усе прояснилося там на вершині однієї із альпійських гір, — Лора Райх розповіла мені, коли я запитав, чи її мати коли-небудь згадувала історію свого розлучення з Райхом. — Гітлер прийшов до влади і Райх був у списку тих, кого мали заарештувати, позаяк він був дуже активною, гучною політичною особистістю. Тож вони йшли через гори із величезними рюкзаками і коли дійшли до вершини гори, вона усвідомила, що він просто здувався і був лише бульбашкою з тривоги й боязні. Вона згубила той трансфер, усю зачарованість, покірність і віру

у те, що він був великим чоловіком. Вона сказала: “Хто цей нікчема, який так налякався?” — Лора засміялася. — І пішла від нього».

Попри усі застороги, вочевидь, дезорієнтований Райх повернувся до Берліна без своєї дружини, щоб наче зазирнути прямісінько у вічі своїм страхам. Він поселився в «готелі для безробітних» під власним іменем. «Мої друзі вважали, що я геть збожеволів», — так Райх занотовував у «Народ у халепі». Він прокрався до свого колишнього помешкання, спакував валізу з одягом і знову взяв курс на Відень, полишивши свої меблі, бібліотеку та автомобіль у минулому. Мав лише декілька дойчмарок за душею.

У квітні 1933 року було прийнято так званий «Закон про відновлення професійної державної служби» і понад 16 % викладацько-професорського складу німецьких університетів було звільнено: три чверті за те, що були євреями, а решту — тому, що їх вважали підривними елементами^[231]. 6 травня того року штурмовики знищили Інститут сексуальних досліджень Магнуса Хіршфельда: усі архівні матеріали було залито чорнилом, виставкові вітрини розстрожили, а еротичними артефактами, які зберігалися в них, грали у футбол. Гіпсове погруддя Хіршфельда, який саме повернувся зі свого турне Америкою і на той час перебував у вигнанні в Парижі, пронесли прив'язаним до дерев'яної колоди до Оперної площі, де брунатні сорочки жбурнули його в здоровенне похоронне багаття, в якому тліла сила-силенна «антинімецьких» книжок. Під акомпанемент духового військового оркестру згоріло 100 000 примірників книг, серед яких були дослідження Томаса Манна, Зигмунда Фрейда та Вільгельма Райха.

* * *

Приїхавши до Відня лише із рюкзаком у руках, Райх поїхав до своїх тестя та тещі, в котрих зупинилися Енні та діти. Вони відмовилися приймати його. Вперше за три роки Райх повернувся до Відня, і це була його остання нетривала зустріч з австрійською столицею.

За цих останніх два місяці у Відні Райх, закликаючи до безперервної політизації статевого життя у відповідь на небезпеку

нацизму, що невпинно зростала, прочитав лекцію про фашизм декотрим студентам-членам Австрійської соціалістичної партії. Фрейд заборонив йому читати будь-які лекції, переживаючи, що така провокація заводила рух психоаналізу в небезпеку, який і без того вже потерпав від нацистських нападів, адже фашисти ототожнювали психоаналіз з комунізмом. «Ось ми усі тут готові ризикувати заради психоаналізу, але ж не за Райхові ідеї, з якими ніхто і не погоджується, — Анна Фрейд писала Ернсту Джонсу 1933 року. — Вирок мого батька стосовно цього такий: “Якщо психоаналіз заборонять, то заборонити його мають за те, чим він є насправді, а не за змішування психоаналізу та політики, який пропагує Райх”. Бажання мого батька позбутися Райха рівносильне тому, наскільки він відносить себе до представників психоаналізу. Мого батька злісно обурює те, що Райх змусив психоаналіз стати явищем політичним, а психоаналіз до політики не пхається»⁽²³²⁾.

Фрейд намагався захищати психоаналіз, відстоюючи його статус чистої науки і цілком та повністю відмежовуючись від політичних коментарів. Він відмовлявся роздумувати про небезпеку, яку зі собою ніс німецький фашизм. Ференці спонукав його з сім'єю покинути Відень уже в травні 1933 року, але вважаючи: те, що трапилося в Берліні, не пошириться на Австрію. Мине п'ять років перш ніж Фрейд і справді вдасться до еміграції, попри те, що тоді безліч інших психоаналітиків не погоджувалися із його оцінкою ситуації. Канцлер Австрії, представник Християнсько-соціальної партії, Енгельберт Дольфусс призупинив роботу парламенту й керував країною згідно з указом про надзвичайну ситуацію від 4 березня поточного року. Наступного лютого, у відповідь на загальний страйк у Відні, Дольфусс заборонив Соціал-демократичну партію, проголосив воєнний стан і обгородив цілий центр міста колючим дротом. Він був рішуче налаштований знищити соціал-демократів раз і назавжди. Після чотирьох днів кривавих сутичок, під час яких війська «Гаймверу» бомбардували Карл-Маркс-Гоф, викурюючи «шуцбундерів» із їхніх «фортів», Червоний Відень урешті здався⁽²³³⁾.

Німецьке товариство психоаналітиків було очищено від євреїв, які становили 80 % його членів; більшість із них виїхали з країни. Як президент МАП, Джонс відкрив у Лондоні імміграційне бюро, яке фінансувало та координувало психоаналітичну діаспору: «Ситуація

німецьких аналітиків є доволі плачевною, — писав Джонс Аврааму Брілю, засновникові Нью-Йоркського товариства психоаналітиків, наприкінці травня 1933-го. — Наскільки я розумію, жодному єврею не дозволено займати будь-яку офіційну посаду в тому суспільстві... Фрейд, власне, блискуче поводить у цій ситуації і все ще сподівається, що Австрія, можливо, й не піддасться нацистській загрозі, хоча, як на мене, — це сумнівні сподівання».

Макс Айтінгтон утік до Палестини, і Берлінська поліклініка та Інститут психоаналізу перейшли під керівництво двох аналітиків неєвреїв — Фелікса Боема та Карла Мюллера-Брауншвайга, які довели, що є ефективними нацистськими колабораціоністами. Вони підписували свої листи «Хай Живе Гітлер!» та замінили фотографії Фрейда, які прикрашали Поліклініку (інколи по чотири на одну кімнату) портретами фюрера. За спогадами Боема про його співбесіду на цю посаду, коли Фрейд призначив його перейняти справи від Айтінгтона, його єдиною вимогою було: «Звільни мене від Райха». Джонс, який було чував, що Райх був «дуже тьмушим аналітиком», хоча й «дещо диким та ненадійним у своїх теоретичних судженнях», спочатку захищав Райхове право на політичну активність^[234]. Після улесливих перемовин-умовлянь з Анною Фрейд, Джонс змінив свою думку і заявив, що Райх повинен обирати між психоаналізом та політикою. Джонс та Анна Фрейд разом розробляли план, як би краще змусити його нарешті замовкнути.

Ернест Джонс сподівався, що Боем та Мюллер-Брауншвайг зможуть утихомирити нацистів й таким чином «врятувати» психоаналіз, аби він, як Джонс казав, знову зацвів за менш войовничих часів. «Я віддаю перевагу тому, що хай краще психоаналіз практикують іновірні в Берліні, аніж зовсім не практикують», — писав він у листі до Анни Фрейд. Райх та інші вважали, що це було крайньою наївністю. 1936 року Німецьке товариство психоаналітиків увійшло до складу лиховісного Німецького інституту психологічних досліджень та психотерапії, який очолив кузен Германа Герінга, відданий нацист, котрий радив членам персоналу «з усією науковою запопадливістю пропрацьовувати вздовж і впоперек “Майн Кампф” Адольфа Гітлера». Поліклініка була особисто схваленою Гітлером, який використовував її як концентраційний табір попереднього утримання, або ж, як це описувала Елізабет Данто, як «віртуальну

психіатричну гільйотину» для боротьби із дегенеративністю суспільної моралі.

Дев'ять десятих усіх аналітиків, які практикували в Німеччині та Австрії, уже покинули країни до березня 1938 року — дати входження нацистського маршу до Відня. Нацисти почепили свастику на фасад будинку, в якому жив Фрейд, а Анну Фрейд забрали на допит у гестапо. Фрейд писав у своєму щоденнику: «Прощавай, Австріє»^[235]. Йому було 81, і остання стадія раку висмоктала з нього всі сили; штурмовики якраз грабували його квартиру, коли Ернест Джонс прийшов на порятунок. На те, щоб переконати Фрейда та його оточення виїхати з країни, Джонсу знадобилося п'ять днів. Ті, що залишилися, загинули у таборах; чотири із п'яти Фрейдових сестер померли в Аушвіці.

Перлз покинув Берлін невдовзі після Райха. Навесні 1933 року він, маючи зі собою лише 100 марок, захованих у запальничці, дістався Голландії. Його дружина, аналітик Лора Перлз пригадує: «Останні декілька наших ночей у Берліні ми провели в різних місцях. Людей витягували з їхніх ліжок у період між 3 та 4 ранку — не лише євреїв, але й людей, що були причетними до будь-яких лівих або ж комуністичних рухів». Перлз поїхав до Лондона, аби побачитися з Ернестом Джонсом, який відправив його до Південної Африки. Разом із Вульфом Сачем, ще одним заповзятим райхівцем, Перлз започаткував товариство психоаналітиків у Йоганнесбурзі. Старша сестра Перлза Грета не втекла й загинула в концтаборі, як і сестра Лори Перлз — разом з усією сім'єю.

Едіта Джейкобсен була однією з небагатьох аналітикинь, які залишилися в Берліні, нібито аби приглядати за своєю старенькою матір'ю; у жовтні 1935 року її спіймали в народному парку за тим, що вона допомагала розвантажувати цілу вантажівку антинацистської літератури, й заарештували за участь у «Новому початку» — німецькому підпільному русі, який очолив колишній суперник Райха у справах сердечних Карл Франк. Гестапо допитувало Едіту про її пацієнтів та їхнє статеве та політичне життя, і, попри її мовчання, одного з цих них пізніше вбили нацисти. За свої антинацистські діяння (вона написала психоаналітичну роботу, в якій описала досвід свого ж перебування за ґратами, — «Спостереження за психологічним ефектом позбавлення волі політичних в'язнів-жінок») Джейкобсен провела два роки у в'язниці Лейпцига, перш ніж 1937-го її тимчасово випустили для проходження стаціонарного лікування; з допомогою Отто Феніхеля вона виїхала до Праги, а згодом і до Америки^[236].

Щодо Райха, то він відчував, що у Відні йому не раді, і 1934 року, сівши на корабель, який ішов через Польщу, виїхав до Данії. Там, згідно з розповідями його товаришів, неформального принца психоаналітиків став переслідувати образ його батька, і він поступово втрачав здоровий глузд.

Чотири

Після того, як до влади прийшли нацисти, Данія прийняла декількох біженців з Німеччини. Попри їхнє сусідство, тільки 1680 німецьких євреїв та 142 комуністи було прийнято до країни, більшість перетнула кордон під час перших двох років нацистського правління^[237]. Соціал-демократи в Данії, країні, що важко оговтувалася після депресії, започатковували соціальні реформи, які мали вивести рівень добробуту на заздрісний для іноземців рівень, і вони не хотіли брати на свої плечі ще більшого тягаря — підтримувати велику кількість емігрантів з інших країн. Ті декілька біженців, яких данський уряд прийняв, отримали лише тимчасові візи на шість місяців, які не давали їм права на роботу, і багато з них, зубожіючи в злиднях, отримали статуси безхатченків і надіялися на видатки Данського комітету євреїв та їдальні для безпритульних. Райх пригадував «щораз більше доведених до розпачу убогих осіб», які вмирили на вулицях від голоду.

Проте в данському вигнанні було і декілька німецьких інтелектуалів: журналістів, авторів, академіків, акторів, яких підтримували особисті меценати. 1933 року до Данії прибув і Бертольд Брехт, а за ним і цілий статечний потік визначних фізиків, які в результаті скооперувалися в Інституті Нільса Бора при Копенгагенському університеті. За три місяці до того Райха запросили на лекцію до Інституту Рокфеллера в Копенгагені, тож цього разу він їхав до уже заздалегідь сформованої мережі своїх прихильників. Оселився він у готелі «Вебер», що на Вестерброгаде, одній із головних артерій центрального Копенгагена, і до його нового нічлігу уже незабаром стали підтягуватися цілі потоки відвідувачів, які сподівалися полікуватися чи то повчитися в нього. У результаті метрдотель висунув йому вимогу виселитися. Райх переїхав на квартиру, яку для нього винайняв автор та секс-реформатор Джо Якобсен.

Для данців психоаналіз усе ще був чимось новим та захопливим. Перша книга про Фрейда була опублікована данською не так давно, аж 1929 року (у своїй історії психоаналітичного руху Фрейд скаржився, що скандинавські країни були найменш «сприйнятливими» до його

ідей), і єдиним аналітиком, який там працював, був Юджин Гарнік, що приїхав туди рік перед тим^[238]. Сім'я Гарніка залишилася в нацистській Німеччині, й та тривога, яку спричинила розлука, призвела його до нервового зриву одразу після приїзду Райха. Як стверджував психоаналітик та біограф Ерік Еріксон, який також виїхав до Данії після того, як нацисти узурпували владу, коли в Гарніка за розкладом був якийсь публічний виступ, то все, що від нього можна було почути, було якоюсь тарабарщиною. Здавалось, йому було місце не за трибуною, а у психіатричній лікарні. Було важко зрозуміти, ким він став; Фріц Перлз, якого ще до Райха аналізував сам Гарнік, чув, що той помер у закладі для душевно хворих десь поблизу Копенгагена.

От, власне, так само, як і Фріц Перлз, перейшовши від пасивного методу терапії Гарніка до палкішої методики Райха, так і, власне, ціла психоаналітична індустрія Данії трансформувалася, коли на сцену її внутрішнього дійства вийшов Райх. Перед тим, як у нього трапився той психічний зрив, Гарнік сказав журналістці Еллен Зіерстед, яка стане однією з найпалкіших скандинавських прихильниць Райха: «Якщо приїздить Вільгельм Райх, то обов'язково підіть до нього. Він неймовірно майстерний, але будьте обачні — у вашій маленькій приватній “майстерні” він працюватиме з динамітом». Райхова репутація аналітика йшла попереду нього, але приїхав він не сам, а із тавром: «Райх шкідливий для вашого здоров'я».

Попри петиції декількох данських студентів, Фрейд відмовлявся санкціювати Райха як заміну Гарніку через його «комуністичне кредо», вагаючись, чи варто випускати Райхову радикальну версію психоаналізу на ще незайману територію^[239]. Себто Райх приїхав до Данії без офіційно делегованих йому повноважень. Як твердить один з істориків данського психоаналізу, копенгагенський авангард прийняв його як «провидця, який міг відродити суспільство, а особливо його сексуальне життя»^[240].

* * *

Райх осів у копенгагенському оазисі толерантності й, оглянувши критичним оком свою колишню домівку, взявся за написання «Масової психології фашизму» — своєї праці-дослідження режиму

диктаторства, яке стало класикою жанру. Повен невідкладності свого бажання пояснити, чому, коли умови для проведення революції були найсприятливішими, німецькі маси вдалися до нацизму, а не комунізму, він занурився у вивчення гітлерівської «Майн Кампф» та елементів нацистської пропаганди^[241]. Райх приклав усіх своїх сексуальних та політичних дум до аналізу кризи, що розгорнулася. Чому люди так завзято підтримували Гітлера, йдучи всупереч своїм основним інтересам й жертвуючи свободою, яку обіцяла сексуальна революція, про яку так мріяв Райх?

Він заперечував ідею того, що стрімкий злет фашизму варто вважати персональною заслугою гітлерівської харизми; не погоджувався, що нація впала у тенета «психозу Гітлера». Натомість Райх стверджував: люди відкрилися ідеям фашизму через специфічну «структуру психіки», яка закладалася в їхні мізки ще з дитинства. Райх, який продовжував розвивати свою теорію оргазму і далі ще більше спарював її з політикою, вважав, що систематичне пригнічення природних бажань дитини, яка росте в патріархальній сім'ї, у результаті створює громадянина, якого можна використати як маріонетку, який схилитиметься до покірності, сліпої слухняності та ірраціональності. На думку Райха, Гіт-лер ідеалізував сім'ю тому, що та вчила дитину приборкувати свої інстинкти, які не підпадали під її правила, і взагалі-то слугувала «мініатюрною версією авторитарної держави»^[242].

Райх запевняв, що Гітлер цілеспрямовано експлуатував сексуальні апетити народу у своїй пропаганді і що він, як психоаналітик, бачив ці маневри наскрізь. Зробивши з євреїв та комуністів цапів-відбувайлів для усіх бід Німеччини, Гітлер підняв самооцінку нації; перших він зрівняв з другими, ідентифікувавши більшовицьку Росію як «світове єврейське підпілля» і як вселенську небезпеку встановлення епохи проміскуїтету. Наголос Гітлера на необхідності оберігати расову «чистоту крові», на думку Райха, дуже подобався його прихильникам, які підсвідомо й іпохондрично боялися сифілісу (у медичних колах ходили чутки, що Гітлер — сифілітик); а те, що він вдавався до публічної критики їхнього релігійного звичаю обрізання, будило в людях підсвідомий страх кастрації.

Одночасно експлуатуючи сексуальні тривоги й апетити народу, писав Райх, Гітлер не забував і компенсовувати своїм підданим їхній

сексуальний ентузіазм, забезпечувати їх насолодозамінниками у формі шаленства нацистських видовищ; їм шили уніформи крикливого кольору, водили парадами зі смолоскипами, виголошували шовіністичні промови, кожна з яких несла в собі заряд еротизму, який зближував слухачів із фюрером і, тим паче, із самою, власне, нацією. (У написаній ним біографії Гітлера, яка вийшла у світ 1995 року, Йоаким Фест розповідає про «копулятивний характер публічних виходів Гітлера». «Він грав на публіці, як на здоровенному органі, — пригадує один із його учасників, — зриваючи усі гальма, дозволяючи слухачам біснуватися та кричати, сміятися та плакати. Але той потік енергії неминуче розтікався у двох напрямках, аж доки самозаймиста хвиля перемінного потоку не поєднувала промовця й слухачів в одне ціле»^[243].)[—] Одвічно впертий Райх присвятив один із розділів своєї книги про фашизм символізму тоді всюдисущої свастики, яка, на його думку, підсвідомо представляла два переплетені в статевому акті людські тіла.

Геній Гітлера, як вважав Райх, полягав у тому, що той був не просто реакціонером, як стверджували його критики-комуністи. Своєю обіцянкою здійснити тотальний переворот соціальної системи, починаючи з її верхів, Гітлер вдовольнив як і заколотні заклики мас до змін, так і індоктриноване їм бажання владарювати. Тож більшість пішла за Гітлером, а не за комуністичною партією, писав Райх, тому що боялися свобод, які обіцяла справжня (комуністична) революція, у якій вони, не будучи абсолютним сюзереном, мали б перейняти на себе тотальну відповідальність за свою долю. Райх вважав, що лише «генітально задоволені» були здатними виконати цей екзистенціальний стрибок у темряву.

Райх проклинав те, як вузько Німецька комуністична партія зосередилася на питаннях економічних, через що, на його думку, люди і не розгледіли істинної сутності фашизму. Він критикував її представників за ігнорування сексуального питання, просування якого ще за берлінських часів призвело до значної маргіналізації його персони. Райх не втрачав віри у «привітне й безперешкодне ставлення пролетаріату до сексуальності», яка, на його думку, була ще незайманим ресурсом революційної енергії. Книга є маніфестом Райхових сумнівних переконань часів його роботи у Секс-Полі. У ній Райх натякав, що якщо б все відбулося за його сценарієм, себто якщо б

комуністи працювали над елімінацією сексуальних обмежень, то маси не привели б Гітлера до влади.

Райхів образ нацистів як секс-пуританців став домінуючим стереотипом на наступні десятиліття. Однак історики-ревізіоністи, зокрема Дагмар Герцог, показали світові, що як тільки нацисти розтрощили «єврейський» рух за сексуальні реформи, намагаючись не втратити публічної привабливості, вони прийняли і безліч їхніх поглядів та аргументів. І справді, фашистське бачення сексуальної свободи було дещо не до вподоби й декому зі самих нацистів. 1933 року один із фашистських критиків сексуальної вольності написав, що «велика пропорція фольк-товаришів, чоловіків та жінок сьогодення, притримуються позиції за підтримку тотальної “вільної любові”, любові без будь-яких гальм, себто любові, яка, по суті, й любов’ю не є, а радше начисто тваринницькою активацією сексуального інстинкту»⁽²⁴⁴⁾. 1938 року ще один нацист, лікар Фердинанд Гоффман, стверджував, що в Німеччині на рік використовуються 72 мільйони презервативів і що лише 5 % наречених були незайманими. «Не варто плекати двояке ставлення до єврейського питання, — застерігав він, — і неприпустимо проклинати єврея за його політичні, економічні та гуманістичні маніфестації, а самим тишком-нишком, для власної зручності, зберігати та користуватися звичаями, які він пропонував до практикування в царині любовного та статевого життя».

Деякі нацисти, здавалося, навіть поділяли дещо викривлені версії сексуальних переконань Райха. У своїй ухваленій партією книзі-порадниці «Секс-любов-шлюб» (1940) нацистський психолог, доктор Йоганнес Шульц описує секс як «святий» акт і схвалює дитячу та підліткову мастурбацію та позашлюбний секс, закликаючи усіх молодих жінок скинути з себе кайдани обмежень і насолоджуватися «резонуючою людськістю», на яку ті мали право. Як і Райх, Шульц розрізняв поспішний, поверховий оргазм та оргазм, що вів до «справді інтенсивного вирішення... екстраординарно глибоко захованих порушень та потрясінь цілого організму».

Для тих, хто не підпадав під опис того, що Райх назвав би «оргастично здатним» ідеалом, у Шульцовій голові приборігся тоталітарний варіант вирішення проблеми: він закликав до винищення людей з вадами та «спадково хворих» гомосексуалів. Під провідництвом Матіаса Герінга з Німецького інституту психотерапії,

до складу якого входили Німецька та Австрійська асоціації психоаналітиків, Шульц змушував гомосексуалів займатися сексом із повіями під його клінічним наглядом. Лише ті, що отримували задовільний оргазм, забезпечували собі спасіння та поїздку в потягу до концентраційних таборів.

Багато представників лівиці вбачали сексуальний лібертаріанізм нацистів як доказ того, що Райхові ідеї пішли в хибному напрямку. Колишній колега Райха психоаналітик Еріх Фромм, який інкорпорував масу Райхових ідей у свій бестселер «Втеча від свободи» (1941), піддавав сумніву зв'язок між сексуальними обмеженнями та авторитарними тенденціями, стверджуючи, що нацисти, навпаки, ще й довели, що сексуальна лібералізація не обов'язково передбачає політичну свободу. На відміну від Райха, Герберт Маркузе, мабуть, найвідоміший представник Франкфуртської школи, також зумів побачити, що нацистська партія (звичайно, в межах расової еліти) взагалі-то пропагувала сексуальне задоволення^[245], «націоналізуючи» таким чином царину навіть найбільш приватних актів на благо держави^[246].

* * *

«Масова психологія фашизму» вийшла в світ у вересні 1933 року, приватно опублікована у Копенгагені Райховим аматорським видавництвом «Verlag für Sexualpolitik» (яке того ж року видало й «Аналіз характеру»). Книга стала такою популярною, що її додруковували вже в квітні наступного року. Першими людьми, які заперечили Райхову критику фашизму, були, хай як це не дивно, ті, кого він вважав своїми товаришами. Речення, яким читач відкриває для себе Райхову книгу, твердить: «Робітничий клас Німеччини зазнав нищівної поразки». Така оцінка політичної ситуації в країні не збігалася з уперто оптимістичною евалюацією від Комінтерну^[41], в якому стверджували, що революція, незважаючи на її нещодавній реверс, все ще була неминучою в Німеччині^[247]. Попри те, що після пожежі у Рейхстазі колись можновладна партія вже була поза законом у Берліні, дехто з комуністів-емігрантів, яких Райх зустрічав у Данії,

наївно думав, що Гітлер протримається якихось шість місяців і що вже зовсім скоро вони зможуть повернутися до Німеччини.

Журналісти данської комуністичної газети «Арбайтерблад» розібрали «Масову психологію фашизму» на маленькі шматки і проковтнули. У статті йшлося, що книга — «контрреволюційна». Проти Райха знову зазвучали такі ж аргументи, що лунали і в Німеччині, коли Райх опублікував «Сексуальні страждання молоді». Тоді йому теж закидали, що він був дріб'язковим буржуєм, споганювачем комуністичної молоді і що сексуальний невроз — буржуазне захворювання. Комуністична партія, здавалося, втратила терпіння до Райхового бренду сексуальної політики.

На відміну від Німецької комуністичної партії, віднедавна занепакої рушійної сили комунізму в Європі, її данський аналог виграв свої мізерні два перші місця в парламенті аж 1932 року (що становило приблизно 1 % голосів), і це при тому, що на той час 40 % робітників сектору промисловості Данії тинялися без роботи. Соціал-демократи, про яких навіть затятий комуніст Бертольд Брехт міг відізнатися добре, залишилися беззаперечними чемпіонами робітничого класу^[248]. Так чи інакше, малопартійний осередок данської бюрократії мав повноваження виключити Райха із Комінтерну. Після його відданого служіння саме ця от маленька групка данців (що й досі не надто віриться) встелила йому доріжку, якою той мав піти з партії.

Райхові труднощі з данською філією партії розпочалися ще до його приїзду в країну, адже прямісінько перед тим, як той приїхав до Копенгагена, статтю, яку він написав ще 1927 року, переклали та опублікували в данському комуністичному журналі «План». Стаття, що звалася «Куди приведе тенденція до наготи в освіті?», відстоювала переваги сексуально-дозвільного виховання і кинула редактора «Плану» до в'язниці на сорок днів за звинувачення в розповсюдженні порнографії. Райх опублікував відповідь, у якій стверджував, що питання порнографії там не порушувалося, але от звинуватив редактора недолугого перекладу за використання в ньому образливої лексеми (*Wipfi* — зменшувально-пестливе для «пеніс»). Верхівка Данської комуністичної партії протрактувала його відмовки як боягузливе зрадництво.

Данська газета робітничого класу «Арбайтерблад» оголосила про його виключення з партії, опублікувавши в номері від 21 листопада

1933 року офіційну заяву Секретаріату партії:

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ
СЕКРЕТАРІАТ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
Виключення із Комуністичної партії Данії

У погодженні з Центральним комітетом комуністичної партії Німеччини, ми оголошуємо, що доктора Вільгельма Райха було виключено із Комуністичної партії Данії. Підґрунтям для цього рішення слугували: його некомуністична та антипартійна поведінка в низці послідовних випадків; його публікація контрреволюційної книги; несанкційоване партією заснування видавництва й, на додачу, твердження, опубліковане пресою данського уряду, в якому він не визнає авторства своєї ж статті, опублікованої в газеті «План», відтак уможлиблюючи офіційні та поліцейські дії проти редактора згаданої вище газети⁽²⁴⁹⁾.

Пізніше Райх вторитиме, що його не можна по-справжньому вигнати із данської чи то з німецької партії, позаяк до першої він ніколи по суті і не вступав, а другої вже не існувало. Однак це було офіційним вигнанням із політичної організації, яку він завжди вважав «другим домом», партійний квиток якої був медіатором, що натягував струни його відносин із Фрейдом та світом психоаналізу, аж допоки ті не трісли. Райх усе ще вважав себе комуністом: «Попри мою тверезу оцінку ситуації, — напише він через чотири роки, — я... міцно тримався за організацію, до якої належав і за яку боровся»⁽²⁵⁰⁾.

Через два роки після того, як від неї відсахнулися комуністи, «Масову психологію фашизму» заборонили й спалили нацисти разом з іншими його працями. Проте, власне, саме ця книга, отримала таємниче посмертне життя. Замасковані в палітурки молитовників, контрабандні примірники книги були незаконно провезені до Німеччини антифашистським підпіллям. Це стане його найвпливовішою політичною працею і книгою, на якій, здебільшого, ґрунтуватиметься його подальша інтелектуальна репутація; вона стала читивом, рекомендованим для інтелектуалів післявоєнного часу, які намагалися зрозуміти суть нещодавніх трагедій, і станом на 1960 рік

стане засадничим текстом антиавторитарних угрупувань і в Європі, і в Америці^{251}.

* * *

Згодом з'ясується, що вигнання Райха з комуністичної партії стало лише однією з багатьох проблем, з якими той стикнеться в Данії; почалися вони майже одразу, щойно його корабель пришвартувався в порту. Однією з перших пацієнок Райха була дівчинка-підліток, яку до нього направили і яку він погодився взяти на пробний курс терапії, і це лише для того, щоб поставити діагноз (його вердикт: «істеричний характер із присутністю потужного елемента шизофренії»). Після шести тижнів лікування вона вже спробує — і це не вперше — вкоротити собі віку.

Психіатри з комунальної лікарні, куди її поклали, стверджували, що спроба її суїциду стала «результатом лікування» в Райха, з яким та бачилася тричі на тиждень, і, оскільки Райх практикував медицину без офіційного дозволу, порушуючи умови своєї візи, вони передали справу до поліції, яка завершила її вже до міністерства юстиції^{252}.

Данська газета роздула цю історію, поєднавши Райха і колишню справу газети «План» про порнографію, і закликала, аби його піврічну візу не продовжували з метою «запобігти тому, щоб ще один із цих німецьких так званих сексологів більше не обдурював наших молодиків та молодниць, наverting їх до цієї збоченої псевдонауки»^{253}. У країні, яка ще не знала Фрейда і смакувала хіба що недоїдками його помислів, консерватори гнівно засудили Райха як «шарлатана; демагога, який спокушав молодь до життя в гріху»^{254}. Данцям, писала Еллен Зієрстед, «здавалося, мов диявол заявився на збори ангелів»^{255}.

Один із Райхових послідовників, Д. Г. Леунбах, двічі балотувався в депутати від комуністичної партії, і Райх безуспішно намагався просунути його до данського Рікстагу за допомогою своєї Секс-Полплатформи. Леунбах був одним із тих, хто спонукав Райха переїхати до Данії. З Райхом він познайомився, перебуваючи в ролі співзасновника (до спілки з Магнусом Хіршфельдом) Світової ліги сексуальних реформ. Син священника, Леунбах ще за шість років до того заснував

суперечливу безплатну клініку контролю народжуваності в Копенгагені, в якій вставляв діафрагми й виконував незаконні аборти, прописуючи пацієнткам маткову пасту, яку винайшов сам, і яка одразу ж спричиняла викидень (використання пасти «Леунбаха» стало загальнопоширеною, але небезпечною методикою абортів: 1932 року німецький медичний журнал звітував, що використання цього методу спричинило 25 смертей, і в Америці УПМ заборонило препарат вже на початку 1940-го)^{256}.

Діяльність клініки привела Леунбаха до частих конфліктів не лише з його колегами-медиками, які вважали його маніякуватим диваком, але і з законом. (1936 року Леунбаха і ще одного райхівця, доктора Таге Філіпсона, запроторили до в'язниці на три місяці за незаконні аборти в клініці Леунбаха, й були відстороненими від практикування медицини на п'ять і три роки відповідно.) Отримавши відмову в дозволі на відкриття офісу Секс-Полу, Райх закликав своїх послідовників волонтерити в клініці Леунбаха, де євгеніка асоціювалася із абортom, вільною любов'ю та комунізмом. Поділені Райхом та Леунбахом ідеали, в поєднанні з близьким зв'язком між двома, підвели другого під монастир підозри в тому, що той — такий самий небезпечний агітатор за сексреформи^{257}.

Восени 1933 року наново сформоване Данське товариство психоаналітиків скликало збори в середній школі імені Боропа, яка розташовувалася поблизу палацу Крістіансборг, у якому засідає парламент Данії. Метою зустрічі було розробити кампанію проти продовження візи Райха міністерством юстиції, яке розслідувало справу. Райхова репутація була такою потужною, що на зустріч прийшли сімсот людей; аудиторія тріщала по швах, і людям доводилося заглядати досередини через вікна, а натовп, що стояв за дверима, намагався хоч якось заглянути до аудиторії, аби бодай одним оком подивитися на аналітика, який сіяв розбрат. «Мене змусили пообіцяти, що я не зачіпатиму тему політики, — Райх сказав своїй аудиторії, — але то важко, позаяк наука не пливе вільною течією, а двома ногами стоїть по коліна в суспільстві. Не заперечуймо того, що сьогодні книги палять, а науковців звільняють — і це ніщо інше, як велика політика».

«Райх не говорив із молоддю з метою її спокусити, — писала Зіерстед, — а лиш для того, аби пролити світло на суть їхніх проблем і

допомогти їй зрозуміти, як до цих проблем ставиться суспільство дорослих... Він стояв за головною трибуною зали, дивлячись зблизька у вічі своїм слухачам, і, водночас, тепло та серйозно розмовляв з ними про те, що було в нього на думці... Райх був чоловіком невисоким, але кмітливим та струнким, і його темне волосся окремими пасмами сивини спадало до його великих карих очей. Він видавався неймовірною людиною, що аж буяла життям»^[258].

Виходячи далеко за рамки натяку на свій антисемітизм, данський репортер писав, що Райх скидався на якогось позбавленого відчуття власної гідності помічника кравця. Але коли, несучи своє повідомлення про сексуальну лібералізацію, почав промовляти до людей, що зібралися, очевидність його харизми була вражаюче-страхотливою. Журналіст посилався на Райха як на «мага» і стверджував, що можна було подумати, що той уклав угоду з дияволом, описуючи його як «Мефістофеля з добрим серцем та проблиском меланхолії»^[259]:

«Він — феномен. Коли починає говорити, не за кафедрою, а ходячи туди-сюди, мов той граційний кіт, він попросту чарівний. У середні віки цього чоловіка вислали б у вигнання. Він — не лише красномовний, але й такий, що тримає слухачів прикутими до сидінь, слухачів, яких зачарував своєю вражаючою персоною, яка сходила до них із темряви його очей. Варто зазначити, що він — «небезпечний» чоловік, який зриває плоди із “дерева знань” обома руками».

Розвиваючи перед зібранням свій образ мученика, Райх підсумував, що якщо його депортують, то він винайме човна, аби надалі навчати свого психоаналізу в нейтральних водах поза тримильним морським кордоном (наче він був Ісусом на Галилейському морі, що проповідує людям на березі). Райх був таким переконливим, чи, як зображував його журналіст, таким небезпечним Свенгалі^[42], що лише двійко присутніх проголосували проти його права залишитися в країні.

Райхові прихильники знову ж таки підійшли до Фрейда, бажаючи, аби той написав апеляцію на виключення Райха, але Фрейд відмовився, сказавши, що поки він визнавав Райхову постать

аналітика, Райх займався заплямуванням його наукових здобутків своєю політикою. Ернест Джонс, тодішній президент МАП, написав данському уряду приватного листа, в якому відмежував психоаналіз від Райхових діянь у їхній країні. Коли Райхова віза закінчилася, її не поновили.

* * *

Не знаючи, що Джонс втрутився в його справи, Райх поїхав тієї зими до Лондона, плекаючи надію іммігрувати до Британії, і зустрівся з Джонсом, аби обговорити таку okazію (під час тієї подорожі до Лондона Райх також уперше зустрівся з антропологом Броніславом Маліновські). Джонс дбайливо перевіряв кожного аналітика, який хотів осісти в Англії, і лише одиницям, яких вважав найбільш підгожими, сприяв у цьому, позаяк йому видавалося, що країна практично перенасичена психологами та психіатрами. Джонс писав Анні Фрейд, що комуністична писанина Райха здається йому «невиразною та пусто-нудною», але під час тієї «гарячкової години», яку він провів, опитуючи його, Райх справив на нього «враження більш люб'язне», аніж Джонсу слід було очікувати з нещодавньої розповіді Анни Фрейд про Райха. Однак Джонсу здавалося, що «це враження не приречене на успіх за умови їх сусідства»^[260]. Райхові спогади про зустріч твердять, що «Джонс був привітним, але й залишався джентльменом, інакше кажучи, не пхатиметься до його справ за будь-яку ціну»^[261].

Незабаром Джонс присвятив ще чотири години свого часу детальнішому діалогу з Райхом, спільно з корпусом п'яти інших британських аналітиків, до якого увійшли Мелані Кляйн, Джоан Рів'єра та Джеймс Стречі. Після їхньої зустрічі Райх підсумував, що вони були «дивакуватою» купкою. Хоча Райху й заборонили членство в комуністичній партії, його підтримка принципів марксизму все ще підривала впевненість інших у його вірності Фрейду. «Наше судження про його проблеми було доволі одностайним, — Джонс доповідав Анні Фрейд про їхню другу зустріч. — Райхів комунізм не такий вже й економічний; це передусім віра в те, що комунізм уможливить сексуальні реформи, які є центральною ідеєю його життя... Декотрі з

ранніх трактатів вашого батька він сприйняв надто буквально й слідував їм старанно й не відхиляючись від курсу... Звучить це все дуже похвально, але проблема з Райхом, загалом, полягає в тому, що попри усю його клепкуватість, він радше наївний, ніж дурний. Водночас він видається по-справжньому чесним й надто старанним»^[262].

Під впливом Анни Фрейд та її батька Ернест Джонс і його колеги ствердили, що Райх «недостатньо аналізований», маючи на увазі, що з-поміж інших проблем у нього була невротична й невирішена ворожість до Фрейда, і вони звинувачували його в тому, що він неправильно трактував і представляв психоаналіз широкій публіці своєю викривленою версією психоаналітичних учень. Замість ідеї осісти в Англії вони порадили йому спробувати емігрувати до Росії чи до Америки, так, наче умови політичної дійсності в цих країнах нічим не відрізнялися одні від одних. Сказавши, що МАП більше не визнаватиме нікого, хто навчався в нього, Джонс ще більше підірвав самооцінку Райха. Отже, вони сподівалися зробити так, аби Райх дав данським студентам спокій. Райх попередив їх, що таке рішення призведе до розколу в МАП і що він стане на чолі войовничого та потужного «опозиційного руху» орієнтованих на марксизм аналітиків, до котрого, на Джонсів подив, приєднається і Феніхель.

У січні 1934 року Анна Фрейд написала Джонсу, схвалюючи його дії:

«Бо ж, бачте, замість того, аби принижувати його, я намагалася лікувати його чемно. Це не дуже допомагає, але допомагало би більше, якби він був психічно здоровою людиною, але ж — ні... Десь там, де він перестає розуміти точку зору іншої людини і відлітає у свій власний світ, там стоїть стіна... Я завжди вважала, що він настільки чесний, наскільки сам себе таким вважає, хоча думка інших була кардинально протилежною. Але, звичайно, логіки його діям не вистачає — чого б варто було очікувати, якби він був чесним та психічно здоровим. Я вважаю, що психоаналіз він розумів на винятково глибокому рівні і таке своє розуміння нашої науки ніс до місць, які не поєднувалися з його суттєво спрощеною моделлю бачення. Він — нещаслива людина... І я боюся, що завершиться все це якоюсь недугою. Та оскільки він ще в нашому світі, я впевнена,

що те, як ви повелися з ним [у Лондоні], було найкращим із можливих сценаріїв дій».

Зрештою, само собою питання Райхового психічного здоров'я стало темою, що потребувала офіційного вироку від сім'ї Фрейда. Пророцтво Анни Фрейд, що «це завершиться недугою», можна розглядати як самодостатнє: вердикт у цій справі був не так діагнозом, як виконавчим рішенням, прийнятим для захисту психоаналізу від того, що його охоронці вважали відхиленням від його природного курсу. Однак прийнята ними постанова-образ Райха згодом викристалізується поміж його сучасників у форму глибоко прихованої істини.

* * *

Райх повернувся на континент. Намагаючись знову потрапити до Данії, він ризикнув, подорожуючи назад через Німеччину, і на три години зупинявся в Берліні. «Те, що можна було побачити на вулицях, заганяло в стрес, — писав він. — Повсюди були солдати; люди виглядали пригніченими, ними керувала апатія; стояла доба нервового неробства»^[263]. Райх упізнав колишнього товариша, але уникнув можливості привітатися з ним, бо ж знав, що багато комуністів навернулися до нацизму; йому казали, що, відколи той поїхав, цілі дивізії комуністичного «Арбайтверу» долучилися до нацистських штурмовиків.

У ресторані, що на залізничній станції, Райх зустрівся з однією зі своїх коханок — танцівницею-авангардисткою, хореографом Ельзою Лінденберг. Вона була блондинкою, арійкою і на дев'ять років молодшою за Райха. Вперше вони зустрілися на першотравневому параді 1932 року. «Я дізналася про Віллі Райха, коли ночами гуляла Берліном із баночкою клею та антигітлерівськими плакатами», — Ельза Лінденберг згадувала в інтерв'ю німецькому телебаченню наприкінці 1980-х. «Віллі сказав мені, що його випроторили з партії», — пригадує Ельза. Запитавши, що той робитиме далі, він відповів, набундючившись: «Я продовжуватиму!».

Для Лінденберг діонісійська естетика сучасного танцю містила інтимний зв'язок із сексуальною свободою. 1919-го — рік, коли Райх зустрів Фрейда — Лінденберг виграла стипендію до «класу обдарованих» школи Гелен Ландж у Берліні. Згодом вона продовжила навчання і отримала диплом у школі Лабан, якою керувала Герта Файст, ентузіастка «Freikörperkultur» (вільний рух тіла), яка прославилася своїми виступами голяка і вірою в лікувальні властивості голого танцю. Від 1927 до 1933 року Лінденберг танцювала в муніципальній опері Берліна, де засновник сучасного танцю Рудольф фон Лабан був директором балету.

В «Імперії екстазу: нагість та рух у німецькій культурі тіла у період між 1910 та 1935 роками» історик танцю Карл Топфер пише про радикальний, шалений, «експресивний» стиль, який практикував Лабан: «Німецький танець зрівняв звільнене тіло не із потужною силою, що є ознакою широкого спектру емоцій, але із здатністю ознакувати чи то пережити єдину, величну, верховну емоцію: екстаз»^[264]. Екстаз, як показували, наприклад, в однойменному фільмі 1933 року, у якому Геді Ламар крупним кадром б'ється в судомах першого знятого в історії людства на камеру (симульованого) оргазму, багато прихильників культури людського тіла вважали тим, що повернуло віддалений, механізований об'єкт сучасності (людину) назад до гармонії з її тілом, природою та підсвідомим ритмом життя.

Хоча Енні Райх і толерувала Райхові зради, серйозність його стосунків із пані Лінденберг суттєво посприяла розриву їхнього шлюбу. Енні Райх написала Лінденберг: «Ваше щастя збудується на моїх сльозах»^[265]. Єва Райх якось сказала, що Лінденберг, без жодного сумніву, була коханням Райхового життя: «Ельза Лінденберг мені дуже подобалася. Вона була доброю до мене, коли я ще маленькою дівчинкою дуже цього потребувала... Коли я вперше зустріла її, вона була просто божественною. Балерина Берлінської опери, що танцювала в ансамблі, вперше я побачила її в “Петрушці”^[43]. Вона, здається, виводила ведмеда — так красиво. Я не заперечувала, аби батько обрав її замість моєї матері. Правду кажучи, я й сама в неї дещо закохалася».

Після того, як наступного року владу узурпували нацисти, добре знану комуністку Лінденберг звільнили з Державної опери разом з її єврейськими танцюристами, звинувативши їх у «державоруйнівній

діяльності»^{266}. Було виписано ордер на її арешт, а її квартиру обшукали (як і Райхову за рік до того), і їй також треба було втекти з міста.

Не в змозі осісти в Данії через протерміновану візу, Райх та Лінденберг поїхали до Мால்ме, південного мису Швеції. У Райхових описах то було «одне з тих невеличких містечок, у яких нудьга породжує фашизм». «У всякому разі, — додав він, — то було краще за концентраційний табір»^{267}. Його віддані данські студенти вирушали у три-чотиригодинні подорожі морем, аби провідати його; учні й об'єкти аналізу махали один одному руками, коли їхні переправи проходили паралелями крізь вузькі протоки. Лінденберг, якій дали дозвіл працювати в Копенгагені в будні дні, адже там вона стала одним із ранніх виконавців-популяризаторів сучасного німецького танцю в Скандинавії, також їздитиме з ними туди і назад, залишаючи Райха на чотири дні — час, про який Райх скиглитиме, як про «життя в хмурому притулку».

Владні мужі Мால்ме, які були такими ж несвідомими технік психоаналізу, як і їхні колеги в Данії, продовжили цькування Райха й підозрювали, що ці от погодинні відвідувачі, які заходили і виходили з його готельного номера, давали підставу підозрювати, що він заправляв якимось борделем. А оскільки парочка втікачів ще й не були одруженими, вважалось, що він сутенер фрау Лінденберг. Поліція вела спостереження за Райховими номерами з офісних приміщень на протилежному боці вулиці; іноді його учнів заарештовував детектив, що сидів просто під його дверима, і потім вів їх до шефа поліції на допит; у квітні 1934 року Райхове помешкання обшукали прямісінько посеред сеансу психоаналізу з Таге Філіпсоном (чолов'ягою, який згодом сидітиме з Леунбахом у Данії).

Коли уряд Швеції також відмовився продовжувати йому візу, Маліновські написав апеляцію. Райхові прихильники знову ж таки висилали петиції до Фрейда, який, своєю чергою, відписував одним озлобленим рядком: «Я не можу заявити про підтримку вашого протесту щодо доктора Вільгельма Райха»^{268}.

* * *

1931 року більш радикальні аналітики з Райхових кіл, усі закоренілі марксистки, що не соромилися своєї позиції, сформували підпільний гурток, який став наслідком розколу «Дитячого семінару». З метою визначення позиції, яку представники опозиції займуть на наступному психоаналітичному конгресі у швейцарському Люцерні, ця група бунтівників скликала позачерговий саміт, що мав відбутися в Норвегії у квітні 1934-го. Усі дисиденти вірили, що саме політичне капітулянтство Фрейда й більш ортодоксальних аналітиків дозволяло нацистам повністю трощити й рівняти з землею їхню науку. Через чотири місяці, на момент початку Люцернського конгресу, 24 із 36 членів Німецької асоціації психоаналітиків уже змусили покинути країну. «Радикальне наукове крило знало, — писав Райх, — що психоаналіз, як рух, не витримає випробування часом».

Нарада опозиційної верхівки відбулася в Осло, де Феніхель жив і практикував відтоді, як рік тому поїхав з Берліна. Райх та Феніхель боролися один з одним за те, хто буде лідером групи і яку тактику та повинна прийняти. Двоє товаришів були абсолютно різними: Райх був романтичним, запальним, безкомпромісним, агресивним інноватором; Феніхель, хоча й не менш політично активний, був відособленим, безпристрасним, обережним розумником. Райхові ідеї вистрілювали, як феєрверки, багато з них були безладними; Феніхель, маніакальний педант-планувальник, мав організаційний, енциклопедичний склад розуму. Райх намагався асимілювати групу під себе як революційну альтернативу для МАП й хотів сформувати розкольницьке угруповання активістів-психоаналітиків, діяльністю якої керуватиме його власна наукова програма (він запропонував набір вимог до усіх аналітиків-опозиціонерів, як ото провадити «належну сексуальну поведінку», тобто вони мали бути оргастично здатними; отже, всі ті фактори були такими, що тільки він міг перевіряти та судити про їхню відповідність вимогам)^[269]. Менш сварливий Феніхель віддавав перевагу утриманню всього їхнього задуму в таємниці, залишитися кимось на кшталт подвійного агента в організації, який має за мету маніпулювати із середини.

Після зустрічі Феніхель почав роздавати кожному з членів їхнього кола «Рундбріфе» — таємні листи кругової поруки — так, як Фрейд робив із «паладінами», що формували його внутрішнє коло. Феніхель друкував «Рундбріфе» на цигарковому папері, висилаючи скопійовані

версії шістьом, чи десь так, аналітикам-марксистам: Енні та Вільгельмові Райхам, Едіт Якобсен, Еріху Фромму, Джорджу Геррью, Ніку Ваалу, Едіт Гьомрой та Генрі Лоуенфельду. «Ми усі переконані, — писав Феніхель у своєму інавгураційному посланні, — що усвідомлюємо та визнаємо зародок діалектично-матеріалістичної психології майбутнього, а відтак палко потребуємо захищати й поширювати це знання».

У своїх «Рундбріфе» Феніхель збирав вибірку новин та пліток, що блукали поміж його чисельними респондентами-психоаналітиками й підкріпляв їх своїми об'ємними редакторськими та теоретичними коментарями. Загалом, він надрукував 119 листів (по одному кожних три-шість тижнів), і кожен містив від 10 до 80 сторінок (одинарний пробіл; загалом назбиралося 3000 сторінок). Феніхель підтримував практику таємної кореспонденції впродовж одинадцяти з половиною років: до 14 липня 1945 року — за рік до його смерті. Хоча Райх, якщо обирати з-поміж двох, на той час був більш харизматичним, саме ці листи зробили із Феніхеля лідера групи де-факто; її учасникам він дав чорнило, що з'єднало їх.

До наших днів дожили лічені копії «Рундбріфе», позаяк Феніхель попросив реципієнтів знищити їх: «Не варто забувати, наскільки неприємно може бути, якщо хоч один із цих “Рундбріфе” потрапить у не ті руки! — писав Феніхель. — Саме тому я попросив, аби їх спалювали одразу після читання. Хто не захотів би цього робити, повинен хоча б ставитися до них так бережно, аби ніхто непричетний не міг їх прочитати». Коли Райх запитав Феніхеля, чи той може опублікувати групі один зі своїх листів у наново заснованому «Журналі політичної психології та сексуальної економіки» (перший випуск був майже повністю написаний Райхом), той відповів, що це скомпрометує таємничу природу опозиції. Райх же бажав, аби баталії відбувалися відкрито. «Коли людина бачить навколо себе цю обмеженість умів, — відповідав він Феніхелю, — то з'являється бажання дати волю почуттям»^{270}.

«Ці листи були дуже підпільними», — Лора Райх розказувала мені про «Рундбріфе». Енні Райх, яка померла 1971 року, не спалила своїх, і Лора Райх зараз має майже усі листи своєї матері. «Через багато років, коли та лежала на смертному одрі, ще один реципієнт з тієї когорти зайшов до її спочивальні і вкрав їх, бо його ім'я згадувалося в них і він

не хотів, аби його особу було викрито... Крадія, однак, мучила совість, і він, зізнавшись у заподіяному, повернув мені мої “Рундбріфе” в магазинному пакеті». «Хто був злодієм? Лоуенфельд. Генрі Лоуенфельд. Він був учасником листування “Рундбріфе” в Берліні, потім поїхав до Праги, а згодом опинився в Нью-Йорку»^[271]. Він вкрав їх, пояснювала вона, тому, що «вони усі боялися, що їхні імена відкривуться і їх випроторять з Америки за те, що збрехали імміграційному комітету, нібито ніхто з них не був комуністом. Також їх непокоїло те, що психоаналітична спільнота знатиме, що вони були членами цієї таємної організації».

* * *

1997 року, на знак святкування століття з дня народження її батька, Лора Райх прочитала лекцію в Інституті Гете в Бостоні, штат Массачусетс. «Райх святим не був, — сказала вона натовпу, що складався із сім’ї та тих, хто ним захоплювався. — Він був дуже складною людиною, але я не збираюся наголошувати на цьому сьогодні, коли ми зібралися з нагоди святкування його дня народження». Те, що почули далі в її промові, було відчайдушним захистом її батька. Лунала нищівна критика Фрейда і психоаналітичного істеблішменту тих часів, які, як було продемонстровано за допомогою тоненьколистих «Рундбріфе», цинічно змовилися проти Райха.

Офіційна історія Райхового розриву зі світом аналізу твердить, що він добровільно залишив групу 1934 року через непримиренні конфлікти поглядів із Фрейдом. «Райхова політика вела і до особистого, і політичного відчуження, — писав Джонс у третьому томі своєї біографії Фрейда, що була опублікована в рік смерті Райха, — і відтак Райх вийшов із Міжнародної асоціації психоаналітиків». Більше вже збрехати не можна було, стверджує Лора, вказуючи на те, що Джонс добре знав правду. Лора Райх також атакувала аналітика її матері, Анну Фрейд, яку описала як «маріонетку з манією величі», і вважала, що фрау Фрейд несла особисту відповідальність за розпад їхньої сім’ї.

Після остаточного розлучення їхніх батьків Лора Райх та її сестра покинули комуністичний заклад колективного типу в Берліні й почали відвідувати фрейдівську школу у Відні, де жили з батьками Енні Райх. «Анна Фрейд керувала цим уже віденським колективним виховним закладом для дітей, — сказала мені Лора Райх, коли ми зустрічалися. — Багаті американці і люди, які хотіли, аби їхніх дітей проаналізували, потребували місця, де зупинитися, тож вона організувала групові будинки для таких дітей... аналізувалися всі. Щонайбільше там мешкало 10 дітей. Фізично про нас дбали дуже добре. Себто те, чим нас там годували, мені не подобалося, але порівняно з тим, що ми споживали в комуністичному закладі — небо і земля».

Допоки Енні Райх продовжувала свій аналіз із Анною Фрейд, доньок Райха аналізувала студентка Анни Фрейд, одноразова коханка Отто Феніхеля часів війни Берта Борнштейн — та з еротичної подорожі на човні до центру озера Грундльзее. Петер Гелер, ще один підвладний Анні Фрейд дитячий аналітик, який працював у її закладі, стверджував, що Борнштейн «була особою дещо безформною із благородним єврейським профілем», яка користувалася аналізом, як тупим мечем. «Професійна жвавість та м'який і ніжний польський акцент, з яким вона промовляла свої психоаналітичні коментарі про все і всіх, — писав Гелер, — якимось чином підсилювали точність її жорстких суджень».

Згадана вище установа відкрилася, коли Дороті Берлінгхем, донька ювеліра Чарльза Тіффані і спадкоємиця його багатств, приїхала 1925 року до Відня, аби проаналізувати своїх чотирьох дітей в Анни Фрейд. Берлінгхем в'їхала до квартири над Анною та Зигмундом Фрейдами. У неї була лінія прямого телефонного зв'язку із спальнею Анни Фрейд, аби та могла обговорювати прогрес своїх дітей і проходити аналіз у Зигмунда Фрейда (з часом вона й сама стала психоаналітиком). Близькість її співпраці та дружби з Анною Фрейд зацементувалася, коли ті до спілки придбали будинок за містом. Доволі довго побутувала підозра, що вони були коханками (Ричард Штерба відвідував їхній замський котедж і звітував, що ті спали в одному ліжку). Невтілені материнські інстинкти Анни Фрейд вели її до того, що вона стала не лише аналітиком для чотирьох дітей Берлінгхем, але названою матір'ю для них: «Я подеколи думаю, що хочу, аби вони були

не лише здоровими, але ж водночас, аби були... моїми», — Анна Фрейд писала своєму батькові.

Все ж була на її шляху до материнства одна каверза: Дороті Берлінгхем була заміжньою. Роберт Берлінгхем був хірургом, який страждав від маніакальної депресії, через яку його декілька разів госпіталізували. Його спустошувала розлука з сім'єю, і він раз за разом відвідував Відень, аби ще раз спробувати повернути їх. Обидва Фрейди, він і вона, змовилися тримати його на відстані від його ж дітей і порадили Дороті припинити будь-які контакти з ним. Анна написала Роберту Берлінгхему, що його візити до Відня розчаровували його дітей, і намагалася переконати дітей, що зустрічі з ним погано на них впливали. Коли Роберт Берлінгхем відвідав Фрейда, аби висунути претензії на повернення його сім'ї, Фрейд сказав йому, що допомагав Дороті подолати її сексуальну потребу в її чоловікові.

Лора Райх вважає, що Анна Фрейд та Берта Борнштейн також змовилися проти її власного батька. «Увесь цей порятунок Анною Фрейд дітей Берлінгхем від їхнього пришелепкуватого тата був однією великою виставою, — каже Лора Райх, — коли ж насправді вона просто намагалася утримати їхню матір для власних лесбійських (я вважаю, що то були статеві відносини, але це не доведено) потреб. Вона хотіла матір і дітей, вона хотіла захистити їх, і я думаю, що така техніка роботи Фрейд вплинула і на Берту Борнштейн».

Тоді Лора вважала, що вона лиш «гралася» в аналіз із фрау Фрейд, що і було методом Анни Фрейд для аналізу дітей. Проте її сестра відчувала більш прямолінійну дію ефекту терапії на себе. «Борнштейн аналізувала Єву роками, і аналіз, здебільшого, складався, на мою думку, з того, з чого і аналіз дітей Берлінгхем Анною Фрейд — переконання Єви в тому, що її батько був не від світу цього. Ось який там був аналіз. Йї утовкмачували, утовкмачували, утовкмачували і ще раз утовкмачували. Я пригадую, що коли моїй сестрі було приблизно двадцять, ми — наша мама, Берта Борнштейн, я і моя сестра — сходили на гору. Берта Борнштейн не переставала повторювати: “Тепер же ти бачиш, що він псих. Хіба ж не так?”. Моя сестра, зрештою, плюнула на неї, так її вже це розізлило». Енні Райх, перебуваючи в конвульсіях психологічного впливу аналізу з Анною Фрейд, погоджувалася з цим. «Моя мати також була переконаною: нам варто знати, що він був психом і що нічого нас не об’єднувало, — сказала мені Лора Райх. — Вона дуже переживала, може й не дарма, що він візьме над нами гору і запудрить нам мізки». Єві Райх здавалося, як вона пізніше розкаже Майрону Шарафу, що їй «промивають мізки», намагаючись переконати, що її батько був «хворим спокусником».

Лора Райх пізніше дізнається, що Борнштейн колись написала листа Райху, вимагаючи, аби він перестав виходити з ними на будь-який контакт. «У цьому листі вона порадила йому триматися подалі від дітей, не писати і не телефонувати, бо ж це заважало аналізу Єви... Так само вони вчинили із тим хлопакою Берлінгхемом, сказали йому, що він перешкоджає аналізу дітей. Тільки от маніакальна депресивність Райха була лиш здогадками, а от у Ричарда Берлінгхема маніакальна депресивність була діагностована офіційно [Берлінгхем скоїв суїцид 1938 року]. Здається, я не бачила батька з 1936 до 1939 року, взагалі не бачила, і він не писав, чи ще там щось. Мій батько був аналітиком, і він вірив в аналіз і вважав, що моя сестра потребувала цього, тож поведився по-дурному і наївно, піддаючись пасткам цих маніпулятивних жінок». Сама ж вона в той час і гадки не мала, чому її батько зник з їхнього життя. Лора Райх написала: «На мене це мало дуже згубний вплив».

1936 року Анна Фрейд опублікувала свою найвідомішу працю «Его та механізм захисту» — книгу, яка, за словами Ричарда Штерби, була написаною від впливом «Аналізу характеру». Однак вона містила

декілька завуальованих насмішок над Райхом, які висміювали його за те, що він припускав, що людські інстинкти були вроджено хорошими і що садизм та деструктивність були результатом сексуального розладу. Райх хотів змінити світ. Версія аналізу, яку запропонувала Анна Фрейд, мала на меті адаптувати пацієнта до реальності, під якою та вбачала її підпорядкування статусу-кво, адже питання статусу реальності, в якій вони жили, власне, ніколи і не порушувалося.

Петер Геллер умовивів, що ортодоксальна, авторитарна версія аналізу Анни Фрейд «замість промоції лібералізації людини, що, здавалося, й мало б вважатися суттю психоаналізу, почасти ослаблювала та інфантилізувала пацієнта». (Геллер посилається на Райха як на приклад тієї іншої, дозволенішої форми аналізу.) Геллер одружився з однією із доньок Берлінгхем; його своячка Меббі Берлінгхем стала однією з жертв анно-фрейдизму, як той це описував. Улітку 1974 року вона здійснила подорож до будинку Фрейда в Лондоні (куди Фрейд емігрував 1938 року): «До центру культу в *Мерзфілд Гарденз*, аби вкоротити собі віку... усіма назбираними за всі довгі роки життя пігулками».

«У своїй тихій манері, — писав Геллер, — у компанії цокань голок для шиття, Анна Фрейд у всеневинності пряла павутиння старшого покоління аналітиків, у яке згодом так багато з нас, і бенефіціарів, і жертв, упіймаються». То була павутина, яка, на думку Лори, обплела і Райхових дітей.

* * *

Лора та Єва Райх відвідали свого батька в Данії вперше з часів розлучення їхніх батьків улітку 1934 року. Райх незаконно повернувся до країни під псевдонімом Петер Штайн, а Еллен Зіерстед винайняла для нього будинок на узбережжі по сусідству зі своїм у рибальському селі Слеттен, що північніше Копенгагена. Разом із Райхом приїхала Ельза Лінденберг, чії мати та сестра також навідувалися до нього в гості, ну і Феніхель приїздив також із Норвегії. «То було сонячно, жваво, гарно, — Єва пригадує через багато років. — Ми подорожували, їли в ресторанах, люди там танцюють і не заморочуються... Це було весело».

1934 року Райх, Лінденберг і обидві його доньки поїхали на Міжнародний конгрес психоаналітиків у швейцарському Люцерні, допливши човном аж до Бельгії, аби обігнути німецькі кордони на своєму шляху. У Люцерні дівчатка зустрілися зі своєю матір'ю, яка також приїхала на конгрес. Едуард Бібрінг, Райхів товариш із Віденського університету, який одружився з Гретою Леннер і також став аналітиком, зробив декілька неформальних фото збору психоаналітиків, коли ті теревенили поміж сесіями. Фотографії дають можливість заглянути до інтриг, що точилися в приватній динаміці того угруповання. Райх у своєму гостро-кантованому фланелевому костюмі здається худорлявим, волосся зачесане назад, скидається на учасника конференції, що привертає найбільше уваги. На кожному фото його показано заглибленим у розмову; на одній зі світлин він розмовляє із Гретою Бібрінг, а на його обличчі помітно захоплення — одна рука в кишені, інша гойдає в повітрі сигарету. Бібрінг, яка перейняла посаду заступника директора Амбулаторії, коли Райх поїхав з Берліна, озирнувшись, дивиться на нього лупатими очима, тоді як Рудольф Ловенштейн та Ервін Штенгель вслухаються в їхню розмову. У Райха було достатньо підстав, аби хвилюватися: саме в Люцерні конфлікт, що тлів з аналітиками-ортодоксами, сягнув своєї драматичної розв'язки.

«Ми можемо ще раз переконатися, що політика та наука так поєднуються, як мокре горить, — сказав Джонс у зверненні-відкритті, й було очевидно, що він посилався на Райха. — Тож можна стверджувати, що кожен, хто схиляється до таких імпульсів, втрачає у собі частку психоаналітика, що рівноцінна його політичним схильностям. А спроба пропагувати свої конкретні соціальні ідеї в ім'я психоаналізу слугує первертизації його істинної природи. Це незаконне використання психоаналізу, від якого я твердо рекомендую відмовитися й узагалі зректися».

Першого серпня Райх отримав лист від Карла Мюллера-Брауншвайга, секретаря Берлінського товариства психоаналітиків, в якому його попереджали, що через політичну орієнтацію його ім'я буде виключено зі списку Німецьких членів (Мюллер-Брауншвайг насправді вдався до такого застереження ще рік тому), але то була лише формальність: Райх міг зареєструватися як член однієї зі скандинавських груп, які саме лобіювали своє членство у МАП на

конгресі. Однак Джонс заборонив скандинавському контингенту надавати Райху членство як умову приєднання до МАП; Фрейд не хотів виганяти Райха лише для того, аби той знову увійшов через чорний хід.

Райха викликали на слухання перед виконавчим комітетом МАП. На те зібрання Феніхеля запросили як гостя. Анна Фрейд, віцепрезидент й посланниця свого хворого батька, звинуватила Райха в намаганні змішати політику із психоаналізом і субординації ідей Фрейда своєму власному, революційному, «більшовицькому» посланні; верховний психоаналітик заперечував його комунізм, як і комуністи його психоаналіз. Райха мали виключити, як вона сказала йому, за заснування журналу та руху, які займалися усталенням цих радикальних ідей у суспільстві. Джонс, який тепер повісив на Райха клеймо «дурисвіта», що створює проблеми в професії, хотів, аби той покинув МАП за власною доброю волею або ж взяв лікарняне.

Райх відмовився приймати своє виключення і сказав комітетові, що бачив себе як «легітимного представника природничо-наукової психоаналітичної думки»^[272]. Своєю чергою, він звинуватив їх у політичному відступництві та сприянні фашизму (він завжди твердив, що саме публікація «Масової психології фашизму», яку Райхові заборонили рекламувати на конференції, призвела до його вигнання). Оскільки стало зрозуміло, що МАП вже давно, секретно й недемократично виключила його, Райх, зрештою, капітулював і сказав, що надалі самотужки розвиватиме теорію лібідо під гаслом СЕКС-ЕКОНОМІКА.

Феніхель, який, виказавши свою підтримку Райхові у справі проти Фрейда і Райхового есе про мазохізм два роки тому, втратив пост редактора флагманського журналу МАП, цього разу не заступився за Райха, воліючи промовчати. Райх звинуватив його в тому, що той поставив персональні амбіції вище за політичні переконання і сказав, що ніколи не пробачить того, що сприйняв за колосальну зраду. Виконавчий комітет успішно скористав із роздрібненої лояльності Феніхеля, щоб ізолювати Райха (Феніхель був не лише головою самовикроєної опозиції, але й новим секретарем норвезько-данського філіалу МАП, який пообіцяли відкрити). Феніхель відповів у своєму наступному листі кругової поруки «Рундбріфе», що революції починаються зсередини. «Найважливіше, що я зараз можу зробити для

психоаналітичного руху, — писав він, — то це уникнути того, аби мене самого з нього викинули»^{273}.

Анна Фрейд мала рацію, вважаючи, як вона і передбачала в листі до Джонса, написаному 1 січня 1934 року, що, відділивши Райха від його колег, знешкодить їх, себто за її аналогією, це буде відділення сірників від черкала^{274}. Аналітики лівого крила, вочевидь, не змогли вийти з тіні «Рундбріфе», аби заступитися на конгресі за Райха та марксистську позицію. Хоча й помисли його варварством на вважалися, жоден із групи бунтівників не посилався на роботи Райха в доповідях, з якими виступав на конгресі. Еллен Зіерстед стала свідком того, як студент Райха, угорський аналітик Георг Герьо, який поїхав за Райхом до Данії і з яким Зіерстед одружилася, аби той міг залишитися у країні, розплакався, коли Радо та Енні Райх сказали, що йому слід було вибирати між Райхом та МАП (спочатку Герьо обрав друге, але через декілька років передумав, стверджуючи, що Райх раптово змінив царину роздумів)^{275}.

Райх писав, що на конгресі він почувався «повністю самотнім». Лора Райх пригадує, що її батько «геть вийшов з себе», хоча тоді й гадки не мала чому. «Здавалося, він зненацька втратив контроль, — пригадує вона. — Він геть збожеволів і бився з моєю матір'ю. Я впевнена, що бився він і з іншими [на конференції він запитав аналітика Гайнца Гартманна, чи той не вважав, що йому варто зацідити Джонсу по мармизі]. Він і справді був дуже розчарованим... Потім аналітики почали наголошувати на тому, що Райх — “псих”, і то була справжня причина, чому його вигнали».

Якщо декотрі його однолітки ще до того вважали його психом, Райхова поведінка в Люцерні зацементувала його репутацію дикуна. Жив він у наметі на вулиці біля конференц-залу, подекували, що носив із собою під ременем затесаного великого ножа (що одному із аналітиків скидалося на образ арабського шейха), а ще казали, що міг разом з Ельзою Лінденберг попустувати на очах в інших аналітиків, які не бридилися нагоди сіяти говір, що вона була куртизанкою (Райх розлучився з Енні пізніше того ж року). Пауль Федерн, який лобіював виключення Райха з виконавчого комітету ще з пізніх 20-х, тепер уже дійшов до того, що називав його «психопатом», який спав з усіма своїми пацієнтками («Або Райх піде, або піду я», — казав він)^{276}. Радо,

який 1930 року описав Райха як такого, що страждає від «помірної параноїдальної тенденції», тепер казав, що цього разу спостерігає в нього пробліски «підступного психотичного процесу», і Федерн також згодом стверджуватиме, що під час аналізу Райха виявив «початкову стадію шизофренії».

У книжці, написаній 1960 року, Радо стверджуватиме, що навесні 1931-го викликав Енні Райх до Берліна з Відня і розказував останні новини про ментальний стан її чоловіка: «У мене дуже погані новини. Цей чоловік — шизофренік, — так він сказав, — і це не легка форма. Його шизофренія дуже серйозна»^[277]. Такі новини просто «винесли» Енні Райх, пригадує Радо:

«Ніхто ніколи такого й підозрювати не міг, і він [Райх] був на вершині своєї репутації медика. Людям уже дещо не подобалося його втручання у справи політичні, але його наукові внески і обдарованість до клінічної діяльності визнавала громадськість... Енні Райх була не готовою до заяви, яку я зробив. Вона сказала: “Дуже дякую за те, що сказали мені”. Вона поїхала додому, до Відня, і запустила процес розлучення, одразу ж і отримала його швидко. То було єдиноможливе для неї рішення. Настільки, наскільки це було можливо, я надав їй декілька прикладів свого діагнозу і сказав: “Я б не робив такої заяви без поважних на те причин, і ось вони”».

Попри те, що в цій версії розповіді про їхню зустріч Радо, однак, упустив додаткові докази поставленого ним діагнозу, і попри його заяви про те, що він урятував сім'ю Райха, що б він там не сказав Енні, воно не могло бути таким переконливим, як припускав Радо — Енні залишилася в Берліні із своїм чоловіком до моменту сходження Гітлера до влади 1933 року. Райх пізніше стверджуватиме, що напади Радо були мотивовані заздрістю через те, що його дружина очевидно, але марно, сохла за Райхом.

Хоча тепер він не мав доступу на адміністративні зустрічі та закриті сесії в Люцерні, Райхові дозволили виступити зі своєю доповіддю, яку він готував на конференцію, на тему «Фізичний контакт та вегетативні потоки». «Після чотирнадцяти років членства я

вперше виступаю як гість конгресу», — розпочав Райх^{278}. «Такої уваги мені ще ніколи не приділяли, — писав він у своєму щоденнику. — Мені здавалося, що разом зі мною МАП прогнала і теорію сексуальності, яка, власне, сформувала ядро цієї організації... і тепер я виступав, як свій серед по-чужому своїх».

Райх розказував про нещодавнє принагідне відкриття «біопсихічної енергії». В одного із своїх данських пацієнтів Райх виявив симптоми надмірного защемлення м'язів шиї, що він потрактував як тілесний симптом загостреної форми піддання репресіям та заборонам:

«Після енергетичної атаки на його супротив він раптово уступив, але в якісь тривожній манері. Протягом трьох днів він виказував суворі прояви вегетативного шоку. Колір його обличчя змінювався швидко від білого до жовтого чи то синюватого; шкіра була краплистою, різнокольоровою; голову й потилицю мучили страшні болі; серцебиття пришвидшене, страждав діареєю, почувався зношеним і, здається, втратив контроль»^{279}.

У своїх вдалих спробах розкрити людину, як то було під час аналізу, Райх вважав, що він випускав на волю те, що звав «вегетативними потоками» сексуальної енергії, що ховалися під шаром криги мускулярного блоку.

Райхові здавалося, що пацієнта, чия «броня» була знищена, можна було навчити контролювати струмок його оргастичних потоків, які він наново відкривав у собі, скеровувати й вивільняти їх радше в статевому акті, аніж дозволити їм стагнувати в невротичних симптомах; генітальний тип характеру, як запевняв Райх, «не страждав від будь-якого тривожного застою»^{280}.

Аудиторія конгресу слухала Райха з повагою, хоча вуха тих, хто останнім часом не стежив за його працею, мабуть, сприймали його балачки про «вегетативні потоки» геть ексцентричними. Його лекцію вони увінчали тим, що Райх вважав фанатичними аплодисментами. То було щось на кшталт прощання. Пізніше Райх дізнався, і про це зроблено відповідний запис у щоденнику, що «щонайменше половина аудиторії взагалі мене не розуміла»^{281}. Ніхто не посмів ще більше сипати сіль на його рану, публічно з ним не погоджувались. «У всіх

совість була нечиста, — писав Райх у своїй версії розповіді про вигнання, яку він подав до архівів Зигмунда Фрейда. — То було ненависно й непристойно»^[282].

* * *

«Я впевнена, що мій батько страждав маніакальною депресією. Чи є якийсь сумнів? — сказала, перепитуючи, Лора Райх. — Був час, коли мені здавалося, що в нього сифіліс. Його ідеї ставали все більш і більш грандіозними, теорії линули щораз далі за небокрай здорового глузду, і це саме те, що описують як симптоми сифілісу. Але Ільзе Оллендорф [третя дружина Райха] стверджує, що вони здавали кров на аналіз, коли одружилися, і що сифілісу в нього не було. Взагалі-то шизофреніків та депресивних маніяків важко розрізнити, коли вони входять у фазу вираженої психопатії. Але мені здається, що в нього були ці щасливі енергетичні періоди, які змінювалися депресіями. І нападами злості. У того чоловіка вони були жахливі». Лора Райх порівняла Райха і його запеклого ворога: «Його лють набирала обертів, як і Гітлєрова. Тож ми слухали, як у своїх нападах злості поступово відкривався Гітлер. Починалося все із принишклого бурмотіння, яке дедалі гучнішало, гучнішало і гучнішало».

Райх був не першим, хто так негативно сприйняв своє відторгнення Фрейдом. Юнг, наприклад, пережив нервовий зрив після того, як його зреклися, а Герберт Зільберер та Віктор Тоск вкоротили собі віку^[283]. Тож постає запитання: сумнівний глузд Райха — то причина чи наслідок його вигнання? «Вони звинуватили його в тому, що він був психом, ще до того, як він став психом, — стверджує Лора Райх, — і чинили так із багатьма людьми: Радо, Ференці і навіть Абрагамом. Вони мали справу із психами повсякчас, і найгіршим, що можна було сказати про іншого аналітика, це те, що він був психом. Якщо б вони поставилися до нього хоч трохи краще... То не думаю, що він був би таким параноїдальним та роздратованим; себто тут обидві сторони доклалися до розпалення вогнища конфлікту. Я не думаю, що він був таким психом уже тоді: нестерпним він став уже набагато пізніше. Врешті-решт він і справді закінчив, як справжній психопат. Але в

нього було декілька хороших ідей, і я думаю, що то вони були психами, відмовляючись слухати їх».

Едіта Джейкобсен, член групи кореспондентів «Рундбріфе», вважала, що психоаналітики видворили його, бо він був комуністом, а не тому, що був ментально-нестабільним: скоріш за все, Люцерн був цьому доказом, переконує вона, і, мабуть, частково через вигнання «його параноїдальні ідеї почали виповзати». Перед конгресом Джейкобсен мала достатньо часу, аби поставити діагноз; вона приїхала до Норвегії з Німеччини на саміт аналітиків-опозиціонерів, зустрівшись по дорозі з Райхом у Мальме, і вони разом вирушили у дводенну подорож крізь нордичні луки до Осло. Тоді вона не думала, що він псих.

«Віллі Райх мені дуже подобається, — сказала вона в усній розповіді, які про нього збирали вчені Колумбійського університету. — Хоча в нього й почали розвиватися перші ознаки захворювання, ми не розпізнали їх. Ми вперто заперечували їх, допоки вони не стали такими очевидними, що заперечувати більше не можна було, ну ви знаєте. Він став таким хворим... Люди-параноїки — це завжди величезна проблема, — продовжувала Джейкобсен, — але тоді він не був параноїком. У нього були друзі. Знаєте, ми провели безліч вікендів разом. Ми їздили до моря. Гарно проводили час, і він був дуже близьким товаришем Феніхеля... Феніхеля, який також не хотів вірити в те, що його друг... псих. Його друзям знадобилося багато часу, аби по-справжньому сприйняти це, а особливо його дружині. Вона також відмовлялася вірити в це».

Одна із Райхових подруг, психоаналітик і комуністка-однопартійка, Едіта Гьомрой пригадує прогулянку одним із данських пляжів у компанії Райха та Феніхеля:

«Ми зустрілися з Райхом і пішли до пляжу, не перестаючи говорити, просто йшли і говорили. Райх, який для мене тоді означав дуже багато, розказав нам про загальну схему книги, над якою працював. То був початок його оргонної теорії. Феніхель і я не посміли презирнутися й відчували, як по наших тілах бігають холодні мурашки.

Тоді Райх раптово спинився і сказав: “Дітиська, якби я не був певним того, над чим працюю, то це б видавалося мені фантазією

шизофреніка”. Ми промовчали. Навіть наше повернення з пляжу
вкрилося тишею. То був великий сум і велика втрата для нас»^{284}.

П'ять

У жовтні 1934 року Райх поїхав до Норвегії зі своєю, як він називав Ельзу Лінденберг, «дружиною-компаньйоном». Гарольд Ш'ельдеруп, професор психології в університеті Осло, який у Данії проходив у Райха сеанси аналізу, запросив його прочитати курс лекцій про аналіз характеру. Пара зупинилася в «ще одному з цих жахливих маленьких готелів, — як описував Райх, — які, здавалося, оздоблювалися так зумисне, щоб ламати навіть найсильніший дух»^[285].

Тепер уже Райх був вигнанцем усіх можливих типів — політичним, інтелектуальним і особистим; його видворили з Німеччини, Данії та Швеції; відмовилися від нього і Комуністична партія, і Міжнародна психоаналітична асоціація; а ще він розлучився з дружиною й віддалився від своєї сім'ї. Бертольд Брехт, з яким Райх потоваришував в Осло, одного разу припустив, що найважчою працею біженця було «не переставати сподіватися»^[286]. Райх точно відмовлявся хнюпити носа — у нього, здавалося, був безкінечний запас здатності до самовідновлення. На честь дитячої іграшки він називав себе «вічним *Stehaufmännchen*» — Іваном-покиваном.

Перебуваючи в Норвегії, Райх встиг заснувати Інститут сексуально-економічних біодосліджень, чергову помпезно названу організацію, що мала за мету просувати та розвивати його версію теорії лібідо. Райх із маніакальною енергійністю вдався до серії наукових експериментів, які, як він сподівався, виправдають ідеї, через які від нього відцуралися у фрейдівських колах. У Люцерні Райх говорив про свого данського пацієнта, в якого, мов у того хамелеона, коли Райх проривався крізь стіну його броні та психічної затиснутості, змінювалося забарвлення шкіри. На думку Райха, це вказувало на те, що по його тілу курсують потоки енергії, заблоковані неврозом. Тож він шукав способів виміряти їх — так наче то були потоки струму. Їомрою та Феніхелю така наукова мета видавалася дещо шизофренічною. Райх твердо вірив, що репресований організм — це організм у «стані замороження»; на відміну від усього й усіх, що і кого він бачив навколо себе, він відчував себе по-справжньому живим, палав від енергії, ідей та амбіцій, і це спонукало його думати, що він,

скоріш за все, має рацію. Однак те, що бачили інші, було симптомом злітання з катушок, але Райх, намагаючись довести їм їхню неправоту, стверджував, що стоїть на порозі творення історії.

На його думку, його дослідження сексуальної електрики містило ще не зіпсовану фрейдівську логіку. Райха вже довгий час надихала теорія, яку Фрейд відстоював у 1890-х, що лібідо було електричним за своєю природою або ж складалося з якоїсь «хімічної речовини»^{287}. (Як згодом Ернест Джонс писатиме в його біографії, Фрейд мріяв «трансформувати психологію в біологічну або ж фізіологічну дисципліну».) У роботу Фрейда така ідея увійшла і залишилася там, як метафора, але Райх сприйняв її буквально, вважаючи, що щось схоже на електрику виходило назовні під час статевого акту. Коли під час сеансів він звільняв пацієнтів з-під гніту обмежень, що їх стискали, вони, вочевидь, відчували, як «бурлить потік, який тече, свербить, турбує — відчуття втішливого тепла чи то “солодкості”, що розливається по їхніх тілах та геніталіях»^{288}. Райх сподівався виміряти напругу цих благодатних відчуттів у мінівольтах. Він вважав, що під час тертя, яке відбувається в ході статевого акту з обох сторін, виникає заряд. «Оргазм — це ніщо інше, як електричний розряд», — стверджував він^{289}.

Райх витратив суму, що була еквівалентом його заробітку за три дюжини сеансів психоаналізу, на осцилограф — прилад, розроблений для вимірювання та запису електричних розрядів, й спробував вимірювати людське лібідо, обвішуючи соски та геніталії розмаїтих волонтерів срібними електродами. «Це початок! — писав Райх до Еллен Зіерстед у січні 1935 року, розповідаючи новини про свою обнову. — Щонайбільше через три роки ми зможемо стверджувати, що Фрейд давно винайшов спосіб вимірювати електричну потужність сексуальності!»

Лабораторія, в якій відбувалися ризикові експерименти Райха, була саморобною: «Я розмістив [осцилограф] по центру свого маленького, у п'ятнадцять квадратних футів, кабінету поміж стосами книг та манускриптів», — пригадував Райх. Суб'єкти дослідження поєднувалися до машини дротами, які йшли до його спальні. Райх давав їм вказівку мастурбувати, смоктати одне одному соски, дряпати, цілувати, лоскотати, щипати та пестити одне одного. Вони робили

майже усе, але сексом не займалися, але зайнялися б, якби не поставало питання, куди причепити електроди.

Райх опублікував приклади результатів запису осцилографом у праці «Біоелектричне дослідження сексуальності та збудження» (1937), яку видавало та розповсюджувало його власне німецькомовне видавництво «Sekspol-Verlag» (усі його книги, які вийшли після «Імпульсивного характеру», видавалися самотужки). Згідно з його спостереженнями, переляк, спровокований криком, хлопанням надувної кульки або ж ударом по гонгу, продукував раптовий негативний заряд енергії. Ба більше, аналітик стверджував, що в ході проведених досліджень було встановлено, що лоскотання статевих органів суб'єкта дослідження за допомогою пера чи то пучка бавовни спричиняло легку хвилеподібну осциляцію на машині; доторк тим самим пером до інших частин тіла не викликав такої значної реакції. Райх звітував, що в одному випадку, коли його суб'єкт перебував на піку оргазму, стрілка осцилографа злетіла із позначки 40 мілівольтів до 120 мілівольтів і знову різко впала до нуля. Як результат таких полярних показників, Райх вважав, що лібідо було чимось на кшталт щупальця, яким індивід чіплявся за цей світ: воно міцніло й розросталося від задоволення, але всихалося перед відчуттям страху або ж тривоги. «Фрейдівський концепт лібідо як міра фізичної енергії вже не просто порівняння», — стверджував він^[290].

Не можна було не назвати Райха переконливим. Декілька його студентів та норвезьких друзів погодилися стати суб'єктами цих біоелектричних експериментів. Віллі Брант, який пізніше став канцлером Німеччини, але тоді ще жив у Норвегії, тікаючи від нацистського переслідування, був одним із малоїмовірних піддослідних кроликів Райха (список містив кататонічних утриманців психіатричної лікарні «Дікемарк Синекус», що розташувалася у близькому передмісті Осло; подекували, що Райх організував для душевнохворих сеанси спарювання). 21-річний Брант тоді зустрічався із секретаркою Райха Гертрудою Гаасланд, яка вийшла за нього заміж, аби той міг залишитися в Норвегії, де заснував Міжнародне бюро революційних молодіжних організацій і писав статті до газет, у яких засуджував нацистів. Гаасланд порекомендувала йому семінари Райха, де він переконався в Райховій версії того, що фашизм мав сексуальне коріння^[291]. Лінденберг описувала Бранта, як «дуже спокійного,

свідомого, метикуватого хлопчиська». Через його політичну позицію в ньому бушував внутрішній неспокій, але він уміло його контролював. Це і було для неї різницею між Брантом і Райхом: «Вільгельм Райх також відчував цю внутрішню невгамовність, але навіть не намагався контролювати її. Все ж, попри свою невгамовність, виглядав він доволі спокійним».

Райх, для якого це був перший досвід роботи в лабораторії, написав своїй дружині, яка жила далеко від нього, що він почувався як «недосвідчений турист... що стояв біля підніжжя гори Еверест»^{292}. Він найняв психолога з Берліна, доктора Г. Льовенбаха, аби той допоміг йому із його експериментами. Льовенбах виразив серйозні сумніви щодо Райхової інтерпретації даних, які вони зібрали, але Райх вирішив проігнорувати його професійну пораду. «Льовенбах — типовий старий пердун, — писав він у своєму щоденнику, — один із тих науковців, які декадами вивчають найменші фібри листочка. Коли ж перед ними стоїть завдання дізнатися, який вигляд мають цілі дерева, як вони цвітуть та ростуть, і перед ними з'являється хтось, хто описує дерево цілком, вони одразу ж стають надто строгими, принижуючи його»^{293}.

Ще один помічник Райха, Вільгельм Гоффман, який вивчав фізіологію в Інституті Кайзера Вільгельма в Берліні, також не поділяв Райхової тези. Він встановив, що кататонічні пацієнти, яких він тестував для Райха в «Dikemark Sykehus», виказували такі ж результати, як і в здорових пацієнтів (Райх очікував, що вони будуть нижчими), і встановив, що шкірний потенціал, зафіксований на ерогенних та неерогенних зонах цих пацієнтів, був ідентичним (Райх очікував, що ерогенні зони будуть більше чутливими)^{294}. Також Райх не сприймав критики Гоффмана, стверджуючи, що Льовенбах отруїв того «брехнею».

Для Райха осцилограф був чимось на кшталт детектора брехні, який визначав наявність або ж присутність у людині оргастичної потенції. Його прилад, як стверджував він, здатний розрізняти між оргазмом та «тотальним оргазмом», адже лише другий чітко супроводжувався вивільненою енергією. Осцилограф уміло фіксував усі результати, незалежно від того, що суб'єкт казав про те, що він чи вона пережила^{295}. Псевдонауковість його спостережень сповнила Райха необхідністю допрацювати свою теорію тотального оргазму або

ж просто щоразу знаходити виправдання суб'єктивності результатів експериментів. Якщо результати тесту були негативними, Райх шукатиме для них виправдання, стверджуючи, що суб'єкт був надто репресованим.

Райх уявляв, як прокладає дрти аж до самісінької Праги, поєднуючи до осцилографа Енні Райх, аби отримати змогу визначити, як він писав своїй колишній дружині, «границі її найменшого трепету задоволення та невдоволення», аби відтак змогти скалібрувати її почуття знову в його сторону.

* * *

Звільнившись від міцних ланцюгів професійної етики психоаналітика, Райх цілком та повністю зрікся лікування розмовою. Він не переставав обговорювати та обдумувати особистісні якості, які викривалися перед ним у формі статури, виразу обличчя і тональності голосу його пацієнтів. Перебуваючи під впливом експериментального танцю Лінденберг, він розпочав атакувати пружну «м'язову броню» своїх пацієнтів безпосередньо за допомогою вправ глибокого дихання і завзятим вигинанням їхніх тіл. Третя дружина Райха, Ільзе Оллендорф, описувала це як «крах психоаналітичного табу доторкатися пацієнта» і його заміну «фізичним контактом-атакою терапевта».

Терапевтичні інновації Райха розвинулися в тандемі з його новою електричною моделлю сексуального функціонування людини: «Наріжні камені життя, а саме потоки і електричні заряди, перериваються в сучасних людях, і це робить їх невротиками», — пояснював він своїй старшій доньці^[296]. Невротик не може бути зарядженим енергією оргазму, стверджував він, бо ж схема його лібідного кола геть не впорядкована. Вважаючи, що він знайшов фізіологічну базу психологічних розладів, Райх сподівався перепідключити своїх пацієнтів до клітинного рівня досліджень. То була, певним чином, його версія електричної шокової терапії, яка тоді була найпопулярнішим психологічним інструментом.

Коли він лише починав лікувати від істерії, Фрейд усе ж практикував доторк до пацієнтів, натискаючи на їх чола або ж постукуючи по очах. Згодом він відмовився від цих тактильних

фокусів, бо ж вважав їх спокусливими. Також вони походили на театральні помахування, які використовував відомий у XVIII столітті цілитель Франц Антон Мезмер, якого науковці вважали шарлатаном. (У праці «Цілителі душі», опублікованій 1931 року, Стефан Цвейг вивів на чисту воду зв'язки між Фрейдом та Мезмером, демонструючи читачам, як психоаналіз формувався на основі експериментів останнього.) Мезмер вважав, що людська нервова система складалася із тендітної невидимої рідини — аналогічної до електрики, але яка підкоряється законам штибу «ніхто до цього й гадки не мав» — і що хвороба спричинялася перепорою на шляху вільного протікання «промистої рідини» людським тілом. На думку Мезмера, швидкість, стан та реактивність тієї рідини коригувалися відпливами та припливами орбітального руху Землі (щось на кшталт схеми, за якою працюють океани). Він заявляв, що здатен відновити природне самовладання своїх пацієнтів за допомогою сил їх власного «тваринного магнетизму». Намагаючись запустити цей лікувальний потік, він сідатиме, затискатиме ноги пацієнта поміж своїх колін, стискатиме їх великі пальці у своїх руках, пильно вдивлятиметься в їхні очі й погладжуватиме їхні кінцівки, аби маніпулювати тим, що звав їхнім «внутрішнім етером».

Райх також намагатиметься перенаправити «вегетативні потоки» пацієнтів, заохочуючи їх дихати і повторювати мантру: «Повітря! Входить — йде униз — крізь». «Виходить» означало сповнює легені, «вниз» — потрапляє до шлунку, а «крізь» — добирається до геніталій. Райх стверджував, що коли пацієнти дихали належним чином, йому було набагато легше встановлювати мертві чи то «заморожені» зони на їхніх тілах, що не пропускали задоволення, і він намагався розтопити ці блоки за допомогою терапії. Він насиліміць масажуватиме їхні голови, чола, повільно опускаючись до тазової зони, послаблюючи та розв'язуючи у своєму поступовому русі вузли обмежень його пацієнтів (затиснуті щелепи, напружена грудна клітка, ну і, звичайно, таз, що не реагує), допоки та або той не розривалися в неконтрольованих конвульсіях.

Аби проілюструвати м'язовий блок, що перешкоджає вільному потоку енергії, який курсує навколо здорового тіла, Райх намалював скетч хробака, на один із сегментів якого накинута ласо; це коробило його природно вільний звивистий рух і змушувало його безцільно

метатися (подані описи його нового методу терапії були проілюстровані багатьма подібними картинками). То були якраз ті тілесні невротичні скоби, які він намагався розрівняти, аби хвилі «вегетативних потоків» сексуальної енергії могли протікати вільно людським тілом. Для Райха, як і для Мезмера, здорова людина була електричною машиною, що гармоніювала з енергіями космосу.

Райх доповідав, що попервах пацієнтів взагалі-то лякала енергія, що вивільнялася з них: «Розслаблення ригідних м'язових волокон продукувало особливі тілесні відчуття в пацієнтів, — зауважував Райх про свою нову безжалісну техніку, — а саме: примусове тремтіння й посмикування м'язів, відчуття холоду та спеки, свербіж, відчуття шпилькування й голкування, поколювання, нервового перезбудження та соматичне сприйняття тривоги [і] злості»^[297]. Основною метою терапії було навчити пацієнтів контролювати ці сили, аби ті могли швиденько проходити крізь відкриті шлюзи тіла в лавині задоволення і знаходили вихід назовні крізь генітальні канали під час того, що Райх звав «рефлексом оргазму».

«Це відчуття розливалось по всьому тілу, а особливо відчувалося в геніталіях, мов приємна життєдайна течія», — писала Еллен Зіерстед, яка щомісяця здійснювала довге паломництво з Копенгагена до Осло, аби пройти терапію. «Це відчуття не завжди набувало сексуальної суті, а радше було відчуттям життєдайності та чуттєвості». Окрім цього Зіерстед додала, «що справжня мета усіх Райхових лікувальних прийомів — досягнути пацієнтом повноцінного оргазму»^[298].

Райх був певним того, що його новий метод, як то колись трапилося з аналізом характеру, був «приреченим на тавро дивакуватості». Тож, аби вберегти свою методику від перекручування іншими, аналітик подався на розробки офіційної навчальної програми для нової, за його помислами, школи терапії. Спочатку він планував назвати свою техніку «оргазмотерапією», але боявся, що народ подумає щось не те — натомість він назвав її «характероаналітичною вегетотерапією». Хоча в Райховій лабораторії суб'єктів аналізу й заохочували мастурбувати, зосереджувалася його терапія геть не на цьому. Він націлювався на покращення оргастичної потенції, але відбувалося це за допомогою масажу інших частин тіла, тобто не геніталій, з надією, що таке лікування знищить м'язові блоки. Ця відмінність була важливою для райхівців, хоча, звичайно, для їхніх

критиків така політика також була доволі підхожою, бо ж тоді «мастурбаційна терапія», власне, була конкурентно спроможною школою думки.

Один із перших практиків психоаналізу в Норвегії Йоганнес Іргенс Стрьомме був затятим захисником мастурбаційної терапії. 1932 року Стрьомме постав перед судом після того, як чоловік однієї з його пацієнток звинуватив його в тому, що він приймав «плату за аморальне лікування», й припускалося, що зваблива форма терапії, яку практикував Стрьомме, зруйнувала їхній шлюб^{299}.

Протиріччя навколо практики Стрьомме зробили свій внесок у загальмований розвиток і прийняття психоаналізу в Норвегії, задавши йому недоброї слави.

* * *

Шотландський освітянин А. С. Нілл, який 1921 року заснував прогресивну школу в Саммергіллі, був однією з перших охочих жертв вегетотерапії (то був досвід не з найприємніших). Його розповідь про терапію із Райхом змальовує барвисту картину нової техніки. Нілл зустрів Райха в Норвегії 1936 року, коли його запросили на лекцію до університету Осло. Коли Нілл завершив свій виступ, голова наукового засідання сповістив йому: «Сьогодні вас слухав поважний чоловік — Вільгельм Райх». Як не дивно, їдучи тоді до Осло, Нілл саме читав «Масову психологію фашизму» і вважав Райхову працю «моральним динамітом». Після виступу Нілл запросив Райха на вечерю. Пара випивала і заговорила до пізньої ночі. «Райху, — пригадує Нілл, як заявив чоловікові, що на 15 років молодший за нього, — ти той, кого я шукав роками, людина, яка поєднує психічне й соматичне. Чи можна мені повчитися в тебе?» Нілл повернувся до Осло наступного року і примудрився за два тижні свого перебування там провести з Райхом понад десяток аналітичних сеансів.

Протягом наступних двох років Нілл проводитиме кожні шкільні канікули на кушетці Райха в Норвегії. Райх змушуватиме своїх пацієнтів роздягатися до трусів. Вони лягатимуть на спину на його кушетку й дихатимуть, позадиравши ноги догори, адже він вважав, що в такій позі підвищується інтенсивність емоційного потоку, а сам Райх

гладив та маніпулював їхніми тілами. Райхів бренд активної терапії означав «лежати голим на дивані, допоки він атакував мої затиснуті м'язи, — напише Нілл пізніше у схвальній присвяті своєму аналітику. — Це була важка і почасти болісна терапія».

Колишній досвід аналізу з віденським психоаналітиком-дисидентом Вільгельмом Штекелем здався Ніллові «замудрованими балачками та символізмом». (Нілл сказав, що Штекель подобався його «шотландській ощадливості», адже стверджував, що аналіз не повинен тривати довше, аніж три місяці). Хоча він і захоплювався Штекелем як неймовірним тлумачем його снів, та скаржився, що «його слова торкалися моєї голови, але ніколи не зачіпали моїх емоцій». Райх же «відмовлявся торкатися снів», віддаючи перевагу концентрації на розслабленні затиснутого живота Нілла. «Немає такого невротика, що не відчував би тиску в черевній порожнині», — стверджував Райх, промацуючи шлунок Нілла.

Зі свого боку, Нілл написав, що Райх «розривав мене на шматки на своєму дивані», викликаючи «жахливий плач та злість». Райх відгукувався про ридання пацієнтів як про «чудовий пом'якшувач»^{300}.

Як і безліч інших аналітиків, Штекель вважав, що пацієнти повинні утримуватися в примусовому стані сексуальної абстиненції під час лікування, але, зустрівши Райха, Нілл, здається, зрозумів, що саме таке утримання й було причиною всіх його проблем. У шлюбі без сексу він почувався, мов у пастці, і розпочав роман на стороні з одруженою матір'ю учня — у його біографії вона згадується під псевдонімом Хельга. Райхові теорії про обмеження і тотальний оргазм, здавалося, пояснювали Ніллу його ж невгамовну нервозність. «За 6 тижнів терапії, — писав він похвалу новій техніці Райха, — [я отримав] більше емоційних реакцій та полегшення, аніж за 7 років балакучого аналізу». Штекель, якого вигнали із фрейдівських кіл 1912-го, шляхетно підтвердив Ніллів ентузіазм, сказавши йому, що Райх був «найкращим аналітиком, якого створив Фрейд».

Райх усе ще використовував техніку аналізу характеру, сповнену цільового провокування своїх пацієнтів; він звинуватив Нілла в тому, що той приховував чимало репресованої ненависті до нього, і запропонував Ніллу врізати йому. Той відповів, що ненависть — це відчуття, яке йому важко культивувати в собі: «Зрештою, я озвірів. Сів і подивився йому в очі. “Райху, — сказав я, — я щойно дещо осягнув.

Я зрозумів, що не вірю жодному клятому слову, яке ти викидаєш, і ні на крихту не вірю у твою теорію з м'язами. Ти — ошуканець”. Я ліг назад на диван, і Райх доторкнувся до моєї потилиці. “О Боже, — сказав я, — біль минув”».

* * *

Якщо в Люцерні Райхову дружбу з Феніхелем накрила хвиля сумніву, то остаточно вона нависла, коли Феніхель почав лобювати відторгнення рішення про прийняття Райха до Норвезького товариства психоаналітиків. У Люцерні пацієнти Райха Гарольд Ш'ельдеруп, Ола Ракнес та Ніка Ваал відмовилися приймати виключення Райха як умову членства їх товариства у МАП, як того вимагав Ернест Джонс. Ш'ельдеруп, який займав пост його президента, тепер намагався переконати Райха приєднатися до Норвезької групи.

Але Феніхель, секретар товариства, побоювався втратити через це таке дорогоцінне членство в міжнародній асоціації і виступив проти ідеї прийняття туди Райха. В «Народ у халепі» Райх скаржиться, що Феніхель «циркулював від члена до члена, агітуючи їх проти мого прийняття»^{301}. Феніхель негативно висловлювався щодо Райхового психічного здоров'я: «Одному із членів він сказав, що я приїхав до Норвегії, аби лиш украсти усіх його пацієнтів, — гірко писав Райх про те, що вважав таємною кампанією Феніхеля проти нього. — Іншим казав, що я зійшов з розуму». Його найближчий друг та соратник останніх п'ятнадцяти років вичерпувався. Райх писав Енні, що він радше волів би «мати відкритого ворога, аніж підсвідомо ворожого друга»^{302}.

Коли Феніхель щоразу більше дистанціював себе від Райхової теорії оргазму, Райх вимагав від усіх своїх послідовників, щоб кожен із них безумовно підкорився його сексуально-політичній програмі. Він та Феніхель змагалися за прихильників, і психоаналітики-дисиденти відтак поділилися на дві фракції, що мало про що спілкувалися одна з одною. Ернест Джонс та Анна Фрейд щиро тішилися з такого розвитку подій, адже дисиденти радикального крила самотужки «кастрували» себе так, як вони того і хотіли. Райх вислав довгого й уїдливого листа до «психоаналітиків Данії, Норвегії та Німеччини, які конфліктували з

Фрейдом» (група, якій не вдалося матеріалізуватися у Люцерні). У листі Феніхеля звинувачували в безхребетності, розкраданні й викривленні Райхових ідей^{303}. Феніхеля, як він сам сказав, змалювали як «нерішучого опортуніста»^{304}.

У відповідь на таке Феніхель зняв Райха з числа учасників розсилки «Рундбріфе», відтак ефективно відсторонивши його від центру психоаналітичної опозиції, в якій той був провідним учасником. Феніхель завзято розпочав процес дистанціювання їхньої опозиційної групи від ідей Райха та його впливу на них, включивши до своїх листів «Рундбріфе» складений ним чотиристорінковий перелік цитат із Райхових публікацій, які виставляли його на посміх^{305}. Феніхель захищав своє право вигнання із «Рундбріфе» «без попередження... товаришів, які все ще підтримували стосунки з Райхом»^{306}. Своім прихильникам Райх видав наступний указ: «Вчора... було ухвалено рішення [себто Райхом], що жоден, хто має певний контакт із Феніхелем, не може працювати з нами».

Через рік після приїзду Райха до Норвегії Феніхель поїхав звідти, аби уникнути конфлікту, що назрівав між ними. «Райх став нестерпним, — пояснював Феніхель щораз більшу параною Райха, — і кожен, хто цілком із цим не погоджується, є ворогом»^{307}. Він та його дружина, танцівниця Клер Натансон, приєдналися до Енні Райх у Чехословаччині, куди та емігрувала разом із дітьми, аби втекти від громадянської війни, що розбурхалася у Відні 1934 року. Райх стверджував, що Феніхель насправді залишив Осло, бо після того, як його покинули всі норвезькі пацієнти, більше не мав за що там жити. Декотрі з них, включно із Ола Ракнесом та Нікою Валл, подалися до табору Райха, який саме зачаровував публіку своїми лекціями про свою нову і динамічну техніку лікування. Отож Райх вважав, що Феніхелева реакція на нього базувалася на заздросі (одна з праць Феніхеля, написана в ті часи, називалася «Внесок до психології заздросі»)^{308}.

Ваал, яка пізніше стане дитячим психіатром, напише про свій аналіз із Феніхелем так: «Він стояв на відстані чотирьох метрів, не брав мене за руку, і його коментарями було “так” і “ні”... його голос не був доброзичливим, м’яким та схвальним. Коли я говорила щось добре про Райха, порухи Феніхеля ставали нервозними, він лементував, що

було чутно навіть у його “так” чи “ні”. Тож мені стало страшно». Провівши із Феніхелем один рік аналізу, Ваал припинила своє лікування і сказала йому, що планує продовжити терапію з Райхом, який уже аналізував її чоловіка за допомогою нової техніки. «[Феніхель] озвірів, — пригадує Ваал, — і вказав, що Райх спокусив мене, аби вбити Феніхеля і знищити його терапевтичні потуги наді мною». Коли Ола Ракнес також пригрозив зміною аналітика, Феніхель сказав йому, що Райх — псих.

«Райх став [душевно]хворим, — пригадує спільний товариш Райха та Феніхеля Генрі Лоуенфельд (чоловік, котрий вкрав «Рундбріфе» Енні Райх), який, починаючи з 1933 року, жив у Празі і там зустрівся з Феніхелем, — одержимим певними ідеями. Він справляв враження параноїка, бо ж ніхто інший не може бути настільки переконливим... Райх завжди був одержимим чимось. А наступного року це вже було дещо інше... Райх зібрав безліч молодих людей на своєму боці, і Феніхель не витримав цього»^{309}. В усному переказі, який записали 1990 року, Лоуенфельд порівнював Райха із Гамельнським флейтистом, який своєю музикою приманював щораз більше дітей і вів їх за собою в блукання світом: «У Райха була ця здібність. І вони усі йшли за ним... людина повинна... бути надмірно свідомою, аби не дозволити йому задурити собі голову»^{310}.

Прихильники Райха знайшли будівлю для його Інституту сексуально-економічних біодосліджень; вона слугувала лабораторією, навчальними класами та видавництвом і була нафарширована лікарями, психологами, вихователями з садочків та художниками, й усі вони були соціалістами. Представниками групи найзатятіших прихильників Райха, яка налічувала близько двадцяти осіб, були ті, хто безпосередньо на той час або ж раніше проходили аналіз у Райха; до цієї когорти входили і визнаний романіст Сігурд Гоель (який потім одружився з Нікою Ваал), і лауреат норвезької поетичної премії Арнульф Еверленд. Гоель ходив на терапію до Райха чотири рази на тиждень упродовж двох із половиною років та й практично щоденно зустрічався з ним у соціумі. Він писав, що «раз чи двічі опинявся на межі смерті» під час вегетотерапії, бо ж вона викликала потужні «реакції організму», але хвалив нову Райхову методику за те, що та «підняла його з низин депресії та замінила її практично містичним відчуттям благодаті»^{311}. Райхові учні були настільки зачаровані ним,

що його звинувачували в тому, що він керував ними за допомогою гіпнозу.

Одна з них, психотерапевтка Марія Невештад, зазначала: «Звичайно, оточення [Райха] перебувало під докорінним впливом його жвавої й сугестивної особистості, але, окрім цього, на них також впливало те, що він вимагав абсолютної лояльності до самого себе та своїх учень, відтак створюючи перешкоду на шляху до нього будь-якої суттєвої критики»⁽³¹²⁾. Райхові противники дали його войовничим прихильникам кличку «Райхсвер» — каламбур на назву німецької армії. У хвилини нападів люті Лінденберг критикувала беззаперечно відданих адептів Райха, яких він прив'язав до себе силою психоаналітичного трансферу, як купку нещасних буржуазних невротиків⁽³¹³⁾.

Райх не перестане стверджувати, що саме Феніхель та Енні Райх розповсюдили чутки, що він збожеволів (він не знав, що його власний аналітик публічно порушив питання про стан його психічного здоров'я ще рік тому)⁽³¹⁴⁾. Подейкували, що в Норвегії Райх пережив нервовий зрив і що на певний час заgrimів до відповідного лікувального закладу. Райх же це заперечував й зробив необґрунтовану контрзаяву, що то насправді Феніхель провів три тижні в божевільні, коли зірвався після конгресу в Люцерні, і що він просто шукав способів відвернути увагу від цього факту, стверджуючи, що то Райха забрали «на профілактику». Про своє психічне здоров'я Райх 1937 року написав, що ідея душевного захворювання не надто турбувала його; він просто припускав, що публіка достатньо шанувала його, і навіть якби йому винесли невтішний діагноз, його ненормальності швидко знайшли б виправдання й відтак нічого страшного не сталося б. «Я добре усвідомлював, що рівень моєї внутрішньої рівноваги був під постійною загрозою, — писав він. — Я розумів, що якщо не досягну достатнього рівня успіху, то стану жертвою старого страху, якого набув ще в дитинстві, а саме... сексуальної провини»⁽³¹⁵⁾.

* * *

Почувши доповідь Феніхеля про душевний стан її колишнього чоловіка, Енні Райх заборонила Єві та Лорі відвідувати його в Осло. У

результаті Райх, який уже не бачив своїх дітей два роки, без попередження приїхав до Грундльзее в серпні 1936 року, перервавши їхній сімейний відпочинок. Райх та Енні палко сперечалися про заборону, посередниками в якій були аналітик дітей Берта Бернштейн, котра намагалася переконати їх, що батько був несповна розуму, та новий коханець Енні, росіянин та колишній радянський шпигун Арнольд Рубенштейн.

На думку Лори Райх, Рубенштейн був такою ж важкою персоною, як і її батько. Тека, складена на нього ФБР після його смерті в 1960-х, вказує, що в період від 1919 до 1925 року він завідував таємним Західноєвропейським бюро комуністичного Інтернаціоналу. «Товариш Томас», кодове ім'я Рубенштейна (його справжнє ім'я, за цікавим збігом, було Джеймс Райх), діяв із крамниці вживаних книг у Берліні, спонсорує революційні повстання, публікуючи комуністичну пропаганду і допомагаючи іншим агентам-комуністам. Саме він і займався розповсюдженням коштів із Москви до Німецької комуністичної партії та приналежних до неї фронтів.

Інформатор ФБР Борис Ніколаєвський, який зустрів Рубенштейна в Празі й емігрував до Америки у вечір початку Другої світової, звітував, що Рубенштейна послали до Берліна 1919 року з еквівалентом одного мільйона рублів у німецькій та шведській валюті і шкіряною валізкою, набитою ювелірними виробами та коштовним камінням, які секретна поліція конфіскувала в російській буржуазії після революції^{316}.

Саме некомпетентне управління та, можливо, розкрадання цих коштів було причиною краху кар'єри Рубенштейна. Після банкової кризи 1923 року в Німеччині, коли з усіх асигнованих коштів йому вдалося зберегти лише 25 мільйонів марок, помінявши їх по курсу на стабільний долар, але втративши практично все інше через девальвацію, Рубенштейн просував свою відставку. Його запит було відхилено, але подальший аудит показав, що його манеру управління партійними фінансами щонайкраще можна було назвати хаотичною; 9 мільйонів марок, вочевидь, він запхав до якоїсь із шухляд і забув про них^{317}.

Рубенштейн, якого Ленін особисто вибрав для поїздки до Німеччини, жив у страху сталінської відплати. За словами Лори Райх, навіть після того, як вони емігрували до Нью-Йорка 1938 року, його не покидала параноя, що сталінські прихвосні знайдуть його. Одного разу

він помітив, що вона протерла пилюку, яку той роздмухав над своїм столом, сигнальний захід безпеки — якщо хтось би порпався в його паперах, він одразу ж дізнався би про це. Енні Райх зустріла Рубенштейна на початку 1930-х, а познайомив їх її колишній коханець Карл Франк, якого Рубенштейн найняв на роботу ще десять років тому. Вони разом переїхали до Праги 1933 року. Лора Райх пригадує, що її батько називав Рубенштейна «гримучою змією»; Рубенштейн Райха — «скунсом».

На озері Грундльзее Райх вступив у нерівну битву за любов своїх дітей, які, на його думку, заразилися тією версією психоаналізу Анни Фрейд, що стандартизує особистість. «Єва стала поверховою, тихою, пристосуванкою, — писав він у своєму щоденнику. — А у Лори почалися надмірні невротичні прояви». Райх заохочував тоді 12-річну Єву переїхати до нього в Осло й допомагати йому з його дослідженнями. Намагаючись вилікувати її вдавану манеру поведінки, він позичив їй примірник «Статевого життя дикунів» авторства Маліновські й закликав знайти місце виходу для її сексуальності, що саме зароджувалася. Дізнавшись про це, Енні Райх заборонила Райху залишатися наодинці з дітьми, вважаючи його потенційною загрозою для них. Після того, як Райх провів тиждень на Грундльзее, Єва — дитя, за яке він бився найбільше, — почала вимагати, аби він поїхав. Повернувшись до Осло, він приготував 80-сторінковий документ під назвою «Як я втратив Єву» — збірку кожного листа, телефонного дзвінка та дії, над якими Енні та її друзі працювали, аби розлучити доньку та батька.

Райх подолав 3000 кілометрів на своєму шляху назад до Норвегії з Грундльзее, як він писав у своєму щоденнику, із «тисячею тривог у голові». Хоча 1934 року його і відсторонили від членства в МАП, Райх не зміг не звернути на своєму шляху додому: Міжнародний конгрес психоаналітиків проводився того року в Чехословацькому спа-курорті Марієнбад, і Райх геть не збирався присоромлювати своїх колишніх колег. Будучи членом чи вже не будучи ним, він не переставав сприймати себе як незмінного провідника чистого психоаналізу, і його намір бути присутнім на конгресі був непохитним.

То був рік святкування 80-х уродин Фрейда, і було заплановано святкові заходи, але патріарх психоаналізу надто занедужав, аби з'явитися на них. Райх надіслав Фрейдіві вітального листа («Мій

любий професоре», — починався лист) і вклав до нього розгорнуту версію праці, яку прочитав на конгресі в Люцерні два роки тому. Райх надіявся, що Фрейд побачить, що ця праця є підтвердженням того, що Райх завжди був правим у своїх клінічних гіпотезах. Він попросив Фрейда не сприймати його останні роботи як результат «персональної та ірраціональної реакції» на «надмірну несправедливість», від якої він постраждав через МАП, а, натомість, захоплюючись, визнати, що майбутнє психоаналізу в Райхових руках⁽³¹⁸⁾. Фрейд не відповів.

У Марієнбаді Райх зустрівся зі своїм колишнім пацієнтом Фріцом Перлзом, який приїхав аж з Південної Африки. Через три роки після того, як Ернест Джонс, намагаючись врятувати від нацистів, вислав їх до Йоганнесбурга, Фріц та Лора Перлз відкрили успішні психоаналітичні кабінети. Вони були справжніми місіонерами-райхівцями: перекладали Райхові книги для південноафриканського читача й утілили чимало його методів у свою роботу з пацієнтами, а особливо його наголошування на важливості дихання. Але ж, звичайно, той Райх, якого вони повезли з собою, був Райхом, якого вони пам'ятають до свого від'їзду. Те, що вони так мало знали про події, які трапилися відтоді, свідчило про те, як кардинально все змінилося за останні роки. Так само і Райх не мав гадки про те, як далеко зайшла його робота завдяки Перлзам, які тепер не знали, що він був персоною нон-грата в психоаналітичному істеблішменті. У Марієнбаді Перлз завзято доповідав із працею про «оральний супротив», який був його розширеним трактуванням початково Райхового аргументу. Його здивувало, коли, як згадує Лора Перлз, його сприйняли не надто добре. «Більшість його просто не зрозуміла, — писала вона. — Робота була натхненна працею Райха, якого уже давно піддали гонінням».

Фріц Перлз розчарувався, що його наставник не привітався з ним тепло, але Райх був у своєму світі. Перлз написав, що Райх «сидів окремо від нас і ледве впізнав мене. Сидів він подовгу, не вставав, витріщаючись і виснучи».

* * *

По Райховій дорозі із Марієнбада до Осло ще один історично визначний вигнанець раптом чітко усвідомив, що Норвегія більше не була безпечним політичним притулком. Лев Троцький, який приїхав туди із Франції в червні 1935 року, отримавши гарант захисту від лейбористського уряду, ще того ж місяця став свідком того, як його будинок захоплюють фашистські бандюки.

Члени норвезької фашистської партії Відкуна Квізлінга «Nasjonal Samling» замаскувалися як полісмени та увірвалися в будинок, де жили Троцький та його дружина, що за тридцять п'ять миль від Осло. Донька консьєржа Троцького випровадила їх, але вже після того, як ті вкрали певні праці Троцького: статтю про Францію, опубліковану в «The Nation», та лист до французьких троцькістів. Фашисти скористалися цими документами, аби стверджувати, що Троцький порушував умови отримання притулку, вступивши в норвезьку політику. Хоча спочатку обвинувачення зняли, Троцький незабаром опиниться, як він це сам називав, «в епіцентрі норвезької політики».

25 серпня, через день після горезвісних московських судів, в яких Троцького та інших лідерів Жовтневої революції звинуватили у змові з нацистами, націленій на те, щоб вбити Сталіна, Радянський Союз почав тиснути на норвезький уряд для якомога швидшої депортації Троцького, пригрозивши в разі відмови комерційним бойкотом. Соціалістичний уряд уже стикнувся із жорстокою кампанією критики від правих представників преси через сховок, який вони запропонували Троцькому, і тепер, панікуючи через парламентські вибори, які наближалися, соціалісти змінили свою позицію. Вони використали вкрадені Квіслінгом документи як підставу посадити Троцького під домашній арешт, утихомирюючи в такий спосіб і фашистів, і сталіністів. Таке їхнє рішення, як засуджував Троцький, було «жалюгідним цинізмом».

Пізніше Троцький заявить, що ніколи не довіряв політикам, які радо вітали його. Щойно він зв'язався з ними, Троцький сказав: «Мені різко заносило смородом зацвилого консерватизму, від якого палко відсахувалися герої Ібсенівських п'єс... Ібсенівська ненависть до протестантського фанатизму, провінційної глупоти і надмірного лицемірства стала мені зрозумілішою після першого знайомства з соціалістичною владою на батьківщині поета»^[319].

Коли міністр юстиції Норвегії Тригве Лай (який згодом займе пост першого генерального секретаря ООН в період між 1946 та 1952 роками) відвідав його, аби обговорити справу, Троцький попередив його, що його боягузницька співпраця з Квіслінгом торувала шлях для фашизму в країні. «Це перший акт вашої здачі нацизму у вашій країні, — попереджав він. — Ви за це заплатите. Ви вважаєте, що вбезпечуєте і звільняєте себе, поводячись із політичним вигнанцем як вам заманеться. Але той день вже близько — запам'ятайте! Близько вже той день, коли нацисти вивозитимуть вас із вашої країни»^{320}. Лай та його колеги, сказав він, уже незабаром «як... німецькі соціал-демократи стануть емігрантами». У грудні 1936 року, проігнорувавши ці застереження, Лай депортував Троцького до Мексики. Радянський посол вислав йому букет квітів як подяку.

Незрозуміло, чи Райх та Троцький коли-небудь зустрічалися в Норвегії. Майрон Шараф, Райхів учень та біограф, мимохідь заявляє, що зустрічалися, і така версія, зрештою, стала офіційно прийнятною частиною Райхової біографії. Проте доказів, які б підтвердили це, немає. Якщо Райх і витратив хоч годину, аби поїхати на зустріч до Троцького, то точно не зробив жодного запису про цю подію, а це, беручи до уваги Райхову нескромну особу, видається дуже неправдоподібним, що йому б вдалося втримати такий поворот історії в таємниці впродовж усього життя^{321}. Були часи, коли зізнання в таких зв'язках могло вести людину в небезпеку, але Ісаак Дойчер у біографії Троцького свого авторства вказує, що навіть у найбільш токсичні періоди його життя «ніщо так не виділяло людину з-поміж лівих Осло, як здатність вихвалитися тим, що його прийняв великий вигнанець»^{322}.

Але Райх та Троцький точно переписувалися. У жовтні 1933 року, перед його виключенням із Комінтерну Данською комуністичною партією, Райх писав Троцькому, намагаючись зацікавити його своїми сексуально-політичними ідеями. Наступного року в Парижі Райх зустрінеється з декотрими представниками Троцького, які стверджували, що не лише прочитали, але й теоретично погоджувалися з «Масовою психологією фашизму». Так чи інакше, Райх не зміг переконати їх додати платформу сексуальної лібералізації до їхньої політичної програми.

Ту зустріч у Парижі, скоріш за все, організував Отто Нобель, який емігрував туди з Німеччини 1933 року та приєднався до троцькістів,

перш ніж вирушити до Данії, де Райх найняв його на роботу до видавництва (Нобель, мабуть, забезпечував паризьких троцькістів примірниками «Масової психології»). 1936 року, після повернення до Росії, Нобеля заарештували як прихильника Троцького і відправили на п'ять років до робітничого табору. Існує документ Комінтерну, який засвідчував такий розвиток подій — меморандум 1936 року про «троцькістів та інших ворожих елементів у середовищі емігрантів Німецької КП». Його звинуватили в допомозі Райхові: у складанні та пересиланні листів Троцькому та підлаштування того, що Райха «позбавили партійного квитка НКП [Німецької комуністичної партії] за троцькізм»^[323]. Ймовірно, радянські агенти перехопили Райховий лист до Троцького, а також ймовірно, що без Райхового відома це зробило свій внесок у його вигнання з Данської комуністичної партії уже наступного місяця.

Другого листа Троцькому Райх, знову ж таки, сподіваючись на співпрацю, напише через декілька місяців після його прибуття до Норвегії. Хоча Троцькому й симпатизував психоаналіз (був час, коли він сподівався, що аналіз врятує його доньку Зіну, яка пролікувалася декілька місяців перед тим, як скоїти суїцид 1933 року), Райху він відписав, що брак знань про психоаналіз не дозволяє йому об'єднатися силами з ним. Отримавши відмову, Райх відрікся від партії Троцького як від «мертворождених та безглузких»^[324], але особистий вплив революційного лідера на Райха все ж перейшов встановлені незгодою між ними кордони.

Приблизно тоді, коли фашисти захопили будинок, Троцький вносив останні штрихи до манускрипта, який у майбутньому матиме неабиякий вплив на Райхову політику. В «Зрадженій революції» (1937) Троцький проаналізував ті місця, де комуністична революція після смерті Леніна зійшла з вірної дороги. Він вважав, що її просто вкрали бюрократи і таким чином передбачили результатом своїх дій колапс Радянського Союзу. Райх закликав до ще одного, очищувального повстання. Троцький критикував новий «культ сім'ї», який пропагували в Росії і який, на його думку, був цинічним вивертом для дисциплінації молоді «шляхом встановлення 40 мільйонів пунктів підтримки чиновників та влади». (То була саме та стратегія, за використання якої Райх засудив Гітлера в «Масовій психології фашизму».) Також він надав документальне підтвердження

«сексуальному термідору» Сталіна, який знову спростував закладені під час Жовтневої революції сексуальні та сімейні реформи; аборт заборонили, содомія знову стала кримінальним злочином, а закони про розлучення стали менш ліберальними. Райха аж вернуло від новин про це посилення сексуальних репресій, які стрясали його рожеві ілюзії про російський комунізм раз і назавжди.

У грудні 1941 року, за рік після смерті Троцького, декотрі книги Райха, включно із «Зрадженою революцією», конфіскували агенти ФБР. Їх вилучили як доказ Райхового комунізму, а агенти ФБР, без жодного сумніву, не гладили по голівці за практикування будь-якої форми комунізму. Але, за іронією долі, саме ця книга змаркувала фінальне прощання Райха з партією. Того року, коли опублікували «Зражену революцію», Райх написав нову передмову до «Сексуальних страждань молоді», в якій просив читачів щоразу, натрапляючи на іменник «комунізм», замінювати його прикметником «революційний» через «катастрофічну політичну поведінку Комінтерну впродовж останніх десяти років». (Прочитавши полеміку Троцького, він почав називати Сталіна «новим Гітлером», а сталіністів «червоними фашистами».) Натомість Райх запропонував ідею створення нової політичної, небюрократичної структури, яку назвав «робітнича демократія» і яка мала функціонувати на засадах самоорганізації, і яку багато ентузіастів розглянули, як щось схоже на анархізм.

Через рік після того, як Троцький спакував валізи до Мексики (де його згодом вб'ють посіпаки Сталіна), Райх також зіткнувся із примусовим виселенням із Норвегії. «Сморід цвілі», на який скаржився Троцький, став помітно відчутним. Фашизм перемагав у Німеччині; Росія більше не була утопією, як на те надіявся Райх: на його думку, завіса почала опускатися.

* * *

Райх глибше занурився в наукові експерименти, які, здавалося, щораз більше відображали віддаленість його поглядів та ненадійний стан психічного здоров'я. Знову ж таки, його дослідження націлювалися на виправдання версії теорії лібідо, для якої той страх

наполегливо вимагав визнання. Він сподівався скористатися своїм мікроскопом, яким нещодавно розжився, аби спостерігати за «вегетативними потоками», що являлися йому під час сеансів терапії, і їх розширеннями та скороченнями на найпримітивнішому біологічному рівні, які він фіксував у звітах своїх біоелектричних експериментів.

«Мої знання у протозоології були обмежені, — визнавав Райх, востаннє бравшись до праць з біології два десятиліття тому, хоча й зараз не вбачав гострої потреби заповнити цю прогалину. — На цей час я добровільно-свідомо відсторонився від перегляду біологічної літератури, аби не робити упереджених тверджень у своїх спостереженнях». Райх вважав, що може покластися на свою «наївну та грайливу» дитячу допитливість: «Немає у мене манії величі, — пояснював він Енні Райх, яка саме так і вважала. — У мене до болю хороша інтуїція. Я відчуваю більшість речей ще до того, як по-справжньому починаю їх розуміти. І найважливіші “провидіння моєї інтуїції” зазвичай виявляються правильними».

У дослідженні «Народ у халепі» Райх описує маніакальну природу своїх досліджень: розказує, як він «жбурляв м'ясо, картоплю, усі види овочів, молоко та яйця в каструльку, яку заповнював водою; я готував мікстуру протягом півгодини, куштував й гнався з нею до мікроскопа»^{325}. Вдивляючись у свій мікроскоп по шість годин підряд, Райх піддавався гіпнозу калейдоскопічних моделей, які поставали перед його очима. Він бачив, як із країв неорганічних речовин відриваються мікроскопічні везикули, що потім повільно збираються до купи і пульсують у живильному середовищі. На думку Райха, вони були схожими на псевдоамеби, і він почав вважати, що відкрив ніким до цього не помічену життєву силу, яка існувала в природі й володіла власною генеративною потужністю. Він споглядав, як йому здавалося, ніщо інше, як перші кроки зародку життя.

Райх усвідомив: люди подумують, що він «псих», якщо застануть його за пошуками витоків життя у нашвидкуруч реконструйованій версії одвічного супу. «Те, що я бачив, здавалося божевільним, як і увесь мій задум», — визнавав він про голубенькі везикули, які назвав «біонами», скориставшись грецьким словом, що означає життя^{326}. Звичайно, багато тих, хто входили в його оточення, вважали його божевільним. Ідея самозародження, яку можна віднести ще до Аристотеля, була популярною ще до епохи Просвітництва, коли вважали, що шерсні, міноги, личинки та миші можуть народжуватися із гнилища, вологого ґрунту чи то слизу і урухомлюватися якоюсь незрозумілою життєдайною силою. Однак ідею сто тисяч разів висміяли, відколи мікробна теорія Луї Пастера довела, що ці організми з'являються не звідти, а переносяться мухами, чи іншими жуками, або ж повітряними спорами.

1927 року радянський біохімік Александр Опарін опублікував свою працю «Походження життя», яка оживила дискусію навколо абіогенезу. Опарін обговорював умови, за котрих на Землі могло сформуватися перше життя, і зробив висновок, що абіогенез був можливим лише за ранніх епох та за зовсім інших атмосферних умов. У його праці 1883 року «Діалектика природи» один із героїв Райха, Фрідріх Енгельс, попереджав, що «було б надто по-дурному намагатися змусити природу зробити за допомогою черпака смердючої води і за двадцять чотири години те, на що їй пішли тисячі років»^{327}.

Райх вважав, що саме це і зробив у своїх експериментах. Хоча перенасичений суп декому із його сучасників і здавався нічим іншим, як метафорою про те, що відбувалося в Райха в голові: його світ розпався до форми електрифікованої субстанції — м'ясо-овочевого бульйону, що кипить і кишить одвічним рухом^{328}. Але для Райха життєвість, яку він споглядав під скельцем мікроскопа, здавалося, підтверджувала те, що відбувалося під час вегетотерапії, де відмерлі й заблоковані м'язи реанімувалися, а сталі перепони зносилися потужним анархічним потоком рухомого екстазу. Райх захоплено писав у своєму щоденнику: «Наука! Зараз я їй під зад закладу бомбу!.. Через п'ятдесят, максимум сто років вони зроблять з мене ідола»^{329}.

Некритичних прихильників Райха зацікавила його наукова ейфорія. Коли одна з його асистенток вперше подивилася в мікроскоп, вона не побачила жодного руху в цій бактеріальній культурі, але, як розказував Райх, після того, як він захопив її уважно поглядіти туди ще десять хвилин, біони чудом почали потрапляти у фокус. Усе ж, попри їхнє бажання бачити те, що бачив він, Райхові прихильники не мали достатньо апаратури, аби перевірити його відкриття-припущення. Найпалкішим соратником Райха в експериментах з біонами був Рожер дю Тей із Центрального середземноморського університету Ніцци, поет та професор філософії, не науковець (дю Тея звільнили з університету в червні 1938 року через його контрверсійну позакласну роботу на Райха).

Ніка Ваал усвідомила, що для тих, хто не знає процесу зсередини, різкий теоретичний стрибок Райха від терапії до теорії про походження життя, певне, виглядав, як «розвиток здорового глузду у нездоровий». (Коли А. С. Нілл показав Райхів звіт про його експерименти редакторові наукового журналу «Lancet», який виходив друком у Лондоні, то йому відповіли, що Райхові вчення «марні» і «що Р[айху] краще притримуватися свого власного ремесла, аналізу».)^{330} Але Ваал стверджувала, «ті, хто в ці роки близько контактував із Райхом, зовсім не бачили в цьому чогось нездорового. То був логічний розвиток мислення й відкриттів». Еллен Зіерстед, наприклад, відвідувала Райхову лабораторію під час однієї зі своїх подорожей до Норвегії й також у цьому переконалася:

«Він показав нам під мікроскопом докази життя, яке він знайшов. Я не дуже тямлю в цих біологічних відкриттях, але його ентузіазм був заразним, і коли я чи то сама лікувалася, чи то із кимось із моїх пацієнтів, кого починала лікувати, пересвідчувалася в правдивості його вчень про м'язову броню та вегетативні потоки, я інтуїтивно відчувала, що Райх на правильному шляху в його біологічній праці».

Райх показав свої біони Альбертові Фішеру, голові заснованого фундаціями Рокфеллера та Карслберга Інституту біології Копенгагена, який, на його думку, просто очманіє від його відкриття. Після зустрічі Фішер сказав Леунбаху, контроверсійному підпільному акушеру, що все, що Райх там бачив, було броунівським рухом, і що Райх, женучись за «старими казочками», які ще Пастер писав, був «вигадником»^[331]. Райх сподівався, що Фішер відрекомендує його на грант, на який він згодом подаватиметься до Фундації Рокфеллера в Парижі й отримає відмову^[332].

В університеті Осло Лейв Крейберг, професор патологічної анатомії, та Торстейн Тьйота, професор бактеріології, також відхилили Райхові заяви. Як і Фішер, вони спростували його відкриття про прості бактерії, що з'являються через повітряну інфекцію або ж через броунівський рух. Крейберг пізніше ще додасть, що Райх знав про анатомію та бактеріологію менше, аніж студент-першокурсник медичного університету. Коли Райх проігнорував цю критику і 1938 року опублікував працю «Біонні експерименти», в якій стверджував, що відкрив секрет «першого життя», то пізнав лавину критики, що зійшла на нього.

* * *

Попри населення читачів у лишень три мільйони людей, преса в Норвегії була гіперактивною; одна лише правляча Лейбористська партія публікувала тридцять п'ять щоденних газет і з дюжину щотижневиків^[333]. Між вереснем 1937-го та осінню 1938 року більш ніж сотня статей, які дискримінували Райха, були опубліковані в друкованих засобах масової інформації країни — Райх пізніше

називатиме цей період, через який він і поїхав з Європи, «Норвезькою кампанією».

Кампанія розпочалася, коли науковці, від яких Райх вимагав підтвердження його біонних експериментів, опублікували засуджувальний звіт, де спростували його заяви про відкриття витоків життя. У консервативній газеті «Афтенпостен» Лієв Крейберг, якого Райх пізніше звинуватить у фашизмі, стверджуватиме, що Райхову візу, яка мала закінчитись у лютому 1938-го, поновлювати не варто:

«Якби стояло питання про передання доктора Райха до гестапо, тоді б я перечив цьому, але якщо є можливість позбавитися його пристойно, то це точно найкращий варіант. Більш ніж мільйон нещасних біженців сьогодні стукають у наші двері, і ми маємо причину бути милосердними до них. Однак мені видається сумним те, що ми приймаємо й таких, як доктор Райх. Віза доктора Райха — це перешкода для тих із нас, хто хотів запровадити в державі політику відкритіших дверей для біженців. Саме такі люди, як він, несуть часткову відповідальність за створення проблеми із біженцями... через свою недбалість»^{334}.

Заступився за Райха Сігурд Гоель: «Відколи це стало злочином проводити собі біологічні експерименти, навіть якщо вони, зрештою, виявляться дилетантськими? Відколи це те, що людина позиркує собі в мікроскоп, не будучи при цьому вченим-біологом, стало причиною для депортації?». (Більше того, Райх публікувався німецькою, що звужувало норвезьке коло читачів до маленької вибіркової групи людей.)

Безсумнівно, в експериментах Райха був присутній певний відтінок небезпеки, навіть попри те, що вони були невдалі. Гоель був стовідсотково правим, коли стверджував, як і, власне, Райх, що лавина критики насправді стосувалася сексуальних переконань, бо ж побоювалися, що вони можуть зіпсувати норвезьку молодь. В одній газеті стверджували, що «Райх — то найслизькіший вид порнографа»; ще одна стаття твердила, що він «мав нищівний вплив на дух та моральність суспільства»^{335}. «Несамовита боротьба проти мене була

дуже болісною, насправді, — писав Райх, — застосовувалися усі види наруги, підозри та наклепу»^{336}.

Райхові творили образ фіктивного алхіміка та шахрайського гуру. Один газетний комікс змалював його в лабораторному халаті, кишені якого набиті грішми, а Райх, помішуючи кухлем свій бульйон, оточений своїми учнями, що моляться до нього навколішки. «Верховний жрець Вільгельм Райх відкриває тайни життя своїм прихожанам», — говорилося в заголовку. Припустімо, що незаконна природа можливого культу, зображеного в тому коміксі, підсилювалася здоровенною колодкою, що висіла на дверях, і адептом, що саме зашторював вікно.

«Практично кожного дня, — як пізніше розказував Райх, — у газетах сперечалися, чи я шарлатан, чи геній, єврей, психопат, чи сексуальний мономан. Вони закликали органи законопорядку викинути мене з країни; намагалися висунути мені обвинувачення в розбещенні неповнолітніх, бо я схвалював дитячу мастурбацію. Таку непристойну поведінку академічний світ не міг не помітити; вона майже коштувала мені мого існування на додачу до втрати багатьох тисяч доларів і декількох хороших працівників, які просто злякалися». Багато в чому то була генеральна репетиція того, що трапиться з Райхом в Америці.

За словами Рудольфа Алнеса, історика норвезького психоаналізу, Райховими опонентами були ті самі люди, що п'ять років тому протистояли Стрьомме і його контроверсійній мастурбаційній терапії. Ортодоксальний фрейдівець Інґ'яльд Ніссен, наприклад, написав статтю до газети Лейбористської партії «Арбайдербладет», лементуючи, що «психоаналіз у цій країні став чимось на кшталт порослого бур'яном саду, де всі можливі паразити та виткі рослини з'їдають коріння й цілком поглинають те, що вартісне». Він скаржився на знахарство «психоаналітичних сектантів», таких, як Райх, які «більше не називають себе психоаналітиками» і практикують «щось на кшталт квазі-медичного аналізу-релаксації», який «те й робить, що веде до сексуальних зв'язків»^{337}. 1938 року було прийнято закон — із експрес-метою контролювати терапевтичні фракції Райха та Стрьомме — який вимагав, аби усі психоаналітики подали до Міністерства соціальних справ заявки на отримання ліцензії^{338}. Було зрозуміло, що Райхові такого дозволу ніколи не дадуть.

Що більше Райха атакувала преса (здавалося, що атакували із кожної політичної ніші), то більш деспотичним він ставав. Ніка Ваал згадує, що він вимагав абсолютної лояльності від своїх прихильників, які не лише платили за його дослідження, але й доглядали за лабораторією. Він розривав контакти із тими, хто не погоджувався з ним або ж хоч трохи здавався йому саркастичним стосовно його відкриттів. «Він був тираном... Він хотів усе ваше життя», — писав Сігурд Ноель у своїх мемуарах. Багато Райхових послідовників полишили цю справу через Райхові надмірні вимоги до них і часті перепади його настрою. «Він почав зривати злість на пацієнтах, — писав Гоель. — Я бачив, як він просто “розбив” декількох людей. То було непросто, бо ж він був найсильнішим у групі. *Непросто!*»^{339} Райх переносив свій гнів на тих, хто був найближче, тих, кого він описував як світлячків для полум'я. «Почасти він був безкінечно мотиваційним та приємним, — пригадує Ніка Ваал, — а інколи жахливо й безнадійно гидким».

На своє скрутне становище Райх дивився із романтичним запалом й не зласкавився відповісти на жоден із випадків критики у свій бік. Він симпатизував Галілею, ученому з XVII століття, якого переслідувала інквізиція (Брехт, усе ще в Данії, завершував свою п'єсу «Життя Галілея»). Коли Райх прочитав книгу про Галілея, то зауважив: «Я щойно майже фізично пережив смерть Галілея»^{340}. Райх повернувся до свого маленького модерністського будиночка, що один із його прихильників описував як «галасливу тишу». Він був цілковито переконаним, що його версія науки візьме гору, що вона заслуговує на Нобеля і що він був мучеником за правду й знання.

Тоді Райхові наснився сон, що він потяг-експрес, який мчить дикими просторами; пасажири заходять і виходять, дехто їде далеко, дехто ні. Потяг «мчав стрімголов у невідоме, — писав Райх, — крізь світ, без конкретної кінцевої станції». Райх не подає трактування сну у своєму щоденнику, але небагато потрібно, аби побачити, що це довершений символ його мінливих думок, постійних дислокацій та перехідних учнів.

* * *

«Сьогодні я знайшов першу вказівку на смерть на моїй правій щоці, — Райх нотував у своєму щоденнику від 23 листопада 1938 року, — злякисну гіпертрофічну область епітелію. Додав хлористий кальцій до неї. Через п'ять хвилин нариви та канцерогенні клітини з'явилися... Я повинен змагатися зі смертю у своєму тілі, що є сил»^[341].

За два роки до того, після періоду відносної депресії, Райх подивився фільм про рак, і це відкрило у ньому друге дихання; він почав вірити, що його біони могли б і поборотися з роєм ракових клітин — життя проти смерті^[342]. За версією Райха, рак був результатом сексуального застою та політичних репресій (Макс Істмен відрекомендував психоаналіз американській публіці 1915 року як підвид хірургії, що могла вирізати «душевний рак», залишаючи пацієнта «при здоровому глузді, вільним та енергійним»). Райх спостерігав, що «більшість жінок стикається із раком, переважно статевих органів, а саме геніталій та грудей»^[343]. Це, він був переконаним, було більше ніж просто збігом, і оскільки для нього секс та політика завжди пов'язувалися, то він вважав, що фашизм — також первинний чинник раку. («Фашизм, — писав він про ситуацію із тотальним помутнінням свідомості в Європі, — сидить на самому урвищі Європи, під носом соціалістичного уряду, мов той кіт, що чекає поживи».) Вгледівши можливість розширити свої біологічні відкриття за межами лікувальної палати, він заповзято писав, що хвороба, як він казав, була «головною проблемою у всіх сенсах — навіть політичному»^[344].

Через день після Кришталевої ночі^[44] Райх писав: «Найкрасивішою та найефективнішою помстою звірствам Гітлера буде моя перемога над Раком»^[345]. У нього була фантазія, як пізніше розказував другові, що він з'їздить назад до Берліна «як лицар-тріумфатор, верхи на білому коні, допоки оркестр гратиме Борело Рейвела». Тепер йому здавалося, що хвороба, якій він оголосив війну, вразила і його.

Самі ж нацисти взялися боротися проти захворювання в стилі мілітарі, себто було вбито кожного восьмого німця (статистику використовували для нацистського пропагандистського фільму «Один із восьми», який закликав людей щороку перевірятися на наявність раку). То була одна із особистих одержимостей Гітлера; у «Майн

Кампф» Гітлер стверджує, що смерть його матері від раку грудей 1907 року була єдиним випадком у його житті, коли він плакав (у «Масовій психології фашизму» Райх поєднував її ранній відхід із надмірною ідеалізацією материнства Гітлером)⁽³⁴⁶⁾.

Хоча розроблена нацистами програма охорони громадського здоров'я була чудовою, рак, на думку Гітлера, став симптомом усього, що було не так у світі сучасному; якщо копнути глибше (у глибини його власної расистської логіки), євреїв конвертували у втілення хвороби, засуджували як чужорідні та ракові пухлини у відмінно здоровому організмі арійського політичного істеблішменту. 1936 року один із радіологів СС читав лекції, які містили слайд, на якому нацистські штурмовики зображувалися в ролі променів радію, які саме атакували ракові клітини із гачкуватими носами.

У «Масовій психології фашизму» Райх винятково майстерно діагностує те, яким чином нацисти експлуатували ірраціональний страх сифілісу з антисемітськими та політично-опортуністичними намірами. Однак через п'ять років Райх не побачить, що нацисти використовуватимуть рак, переслідуючи ті самі цілі, або ж що він і сам почне поділяти їхню риторіку. Райх вважав, що нацизм поширював рак, так само як і нацисти вірили, що цим займалися євреї — вони звинувачували одне одного в одному і тому самому. У своїй книзі «Хвороба як метафора» Сьюзен Зонтаг доречно зауважує, що «хоча він і вбачав страшні напади на сифіліс у “Майн Кампф” як проекцію сексуальних та політичних фобій її автора, до Райха так ніколи і не дійшло, наскільки поширеною проекцією було вперте використання ним раку як метафори для опису недоліків ери прийдешньої». Рак, як пише Зонтаг, був по-особливому гнучкою метафорою, якою можна було давати зрозуміти, що суспільство в небезпеці — тією, яку Гітлер та Райх розділяли; то була «хороша метафора для параноїків, для тих, хто звичайні політичні кампанії перетворював у хрестові походи».

Боротьба проти раку надала Райхові — теоретично — не лише зброю проти фашизму та психології мас; вона також збігалася з його власною психологією. Перебуваючи в Норвегії, Райх подався до аналізу із Олою Ракнес, аби його вилікували від надмірної залежності від Фрейда. Доволі цікаво інтерпретувати його пошуки ліків від раку як ще один із способів наблизитися до свого наставника. Варто зазначити, що він вважав, наче хвороба вдарила йому в те саме місце,

що і Фрейду, у праву шоку. Райх одного разу зауважив: його інтерес у знаходженні вирішення проблеми раку проростав від того, як він бачив, як захворювання вражало Фрейда, яке в того діагностували 1923 року.

Райх вважав, що рак у Фрейда розвинувся радше як прямий наслідок його сексуального застою, аніж як наслідок його звички викурювати по коробці сигар щодня: «[Фрейд] жив дуже спокійним, тихим, пристойним сімейним життям, але немає жодних сумнівів, що він був дуже незадоволеним у генітальному плані, — казав Райх Куртові Айзлеру 1952 року. — І його утримання від сексу, і рак були підтвердженням цього. Фрейд, скоріш за все, здався як особа. Він, мабуть, пожертвував своїм особистим задоволенням, особистими насолодами, і саме у розквіті сил... якщо моє бачення раку є коректним, то людина просто піддається, подає у відставку, а потім всихається». «Фрейд був дуже красивим... коли говорив, — казав Райх, — а потім хвороба розбила йому обличчя. І саме тоді почався мій інтерес до раку».

Сам Фрейд також вбачав зв'язок між покращеним станом його скоробленої раком щелепи та відновленням сексуального життя. Фрейд сказав сексологу Гаррі Бенджаміну, що того ж року, коли дізнався про рак, одразу пройшов «операцію Стейнага» популярну тоді процедуру вазектомії, яка, як вважалося, підсилювала сексуальний потяг чоловіка й давала відчуття молодості шляхом продукування клітин Лейдіга, які виробляли гормони. В. Б. Єйтс описував результат його операції як «другий дивний пубертат». Фрейд вважав, що вазектомія додала йому жвавості і позитивно вплинула на перебіг раку щелепи.

Європа стояла на грані війни, його наставник помирав у Лондоні, а сповнений страху з'являтися на публіці Райх, якому ще й заборонили практикувати та викладати в Норвегії, ізолював себе у своїй лабораторії. Саме там у січні 1939 року він зробив відкриття, яке, на його думку, було так само важливим, як і відкриття радію. Один із його асистентів нагрів бактеріальну культуру, що помилково містила у собі океанічний пісок, — Райх подумав, що результуючі ППР (пісок-група)-біони, як він їх називав, сяяли куди яскравіше за голубі форми, які він спостерігав у своєму першопочатковому бульйоні. Коли він дивився на ці нові культури крізь мікроскоп («щодня по декілька годин»), у нього розвинулася гостра форма кон'юнктивіту, що давало

йому зрозуміти: вони виділяли радіацію; притуливши скельце до свого зап'ястя, він спостерігав, що ППРГ-біони, попри наявність кварцового скельця, спричиняли червоне подразнення шкіри, що, здавалося, підтверджувало їхню потужність. Таке траплялося і з його друзями, які піддавалися впливу, лояльними прихильниками, які ще не кинули його. Райх так говорив про шкірний тест: «З-поміж них ті, що вегетативно міцні, були мобільними й постійно показували позитивний результат; ті, чия емоційна мобільність була на нижчому рівні, реагували не надто виразно або ж взагалі не реагували».

1901 року П'єр та Марія Кюрі споглядали такий же процес опіку, коли піддавали свої тіла впливу радіоактивних матеріалів (Райх точно симпатизував відданий, скромній, недооплаченій, й інституційно-невизнаній праці, що привела їх до відкриття, що виграло їм Нобеля: біографія Марії Кюрі, написана її донькою Євою Кюрі, котра створила цей романтичний портрет матері, була опублікована 1937 року). Райх, відтак, зробив висновок, що ППРГ-біони виділяли енергію, схожу на радій, й припустив, що ті, можливо, володіють рівносильно лікувальним та паралітичним ефектом і на ракові клітини. У журналі своїх досліджень він написав грандіозну заяву, що досяг успіху у вивільненні сонячної енергії, яку всотав у себе пісок. Він називав цю енергію «оргонною», і то була енергія сексуальна, названа на честь визнання ролі, яку оргазм зіграв у її відкритті. «Я жадаю красивої жінки без сексуальних тривог, яка просто візьме мене! — напише Райх невдовзі після свого сорок другого дня народження. — Я надихався забагато оргонної радіації»^[347].

Райх почав вводити собі курс ін'єкцій із бактеріальних культур, що містили ППРГ-біони, у відросток на щоці, який, на його думку, був раковим. Також він раз на декілька хвилин прикладав тестову, насичену біонами трубку до шкіри, аби очиститися від плям псоріазу. Потім Райх охоче оглядатиме свою «луску», як він називав свою пластівчату шкіру, під мікроскопом, шукаючи доказів присутності мертвотних ракових клітин. Відросток якимсь дивом зник. «Ерозія по ліву сторону язика» вочевидь також зійшла таким же чином. Райх був таким упевненим в успіху, що переконав трьох своїх прихильниць поекспериментувати із цікавими тестовими трубками, наповненими ППРГ-біонами, вставляючи їх у свої вагіни як профілактичний засіб проти раку шийки матки.

Дослідити культуру за допомогою електроскопа переконали й одного фізика-ядерника з Госпітально раку в Осло. Він не отримав жодної реакції і зробив висновок, що ППРГ-біони взагалі не були радіоактивними. Науковець з Інституту Нілля Бора у Копенгагені стверджував, що Райхові заяви приходять «з царини фантастики». У січні 1939 року Бор перебував у Вашингтоні, де доповідав про успішний експеримент поділу урану в Німеччині і порушив питання можливості створення атомної бомби. Райх, який уже достатньо наслухався питань та критики щодо здоров'я його глузду, відкинув ідею подальших консультацій із експертами: «Я обрав варіант не афішувати моє нове відкриття для дослідження, яке було апріорі заангажованим зневірою»^{348}—.

* * *

«Фінальним вирішенням проблеми раку, — писав Райх у своєму щоденнику, — буде (якщо б він ще тільки знав, як її оздобити) штукovina, що називатиметься «оргонний акумулятор»^{349}—.

Він повернувся до свого підвалу, де змайстрував бронзову клітку Фарадея, наповнену культурами ППРГ-біонів. Він вважав, що металева структура підсилить їхню потужність. Райх сів усередину.

Він доповідав, що відчував «цікаву важкість» уже після того, як просидів у клітці менше десяти хвилин. Коли його очі поволі адаптувалися до темряви, кімната видавалася сірувато-синьою: можна було прогледіти «туманні формації із синюватими плямами та променями світла, а зі стін немов пробивалося явище фіолетового саява»^{350}—.

Здавалося, наче його розум знову розгортається. Райх визнав, що коли заплющував очі, «імпульси й хвилі» продовжувалися. Це наводило на думку, що то могли бути галюцинації. Втім він переконував себе, що вони реальні, бо ж складалося враження, наче вони ставали більшими й інтенсивнішими, коли він притуляв лупу до очей, й темнішали, коли він надівав темні окуляри, які йому виписали від кон'юктивіту^{351}—.

Він малював рисунки ритмічних пульсацій і спіральних траєкторій польоту цих «примарних» видінь, які слугують ілюстраціями його книги про відкриття оргону.

Одного вечора Райх провів п'ять годин голим у цьому місці під землею — він почав бачити голубі випари, що виходили з його тіла. «Я випромінюю, — писав він у своєму щоденнику, — із рук, долонь, кінчиків пальця і навіть з пеніса... Мадам Кюрі, мабуть, від цього і померла. Я наче і не розкладаюся на шматки. Але ж я випромінюю»^[352].

Затяжні періоди Райхової самовільної ізоляції під землею, де він сидів зачинений у залізній клітці, свідчили про його щораз більше психічне відчуження — його щоденник, повний записів про самотність. Після декількох років разом Райх розійшовся із Ельзою Лінденберг. Коли вона пізно ввечері виходила на вулицю, прямуючи на чергову заплановану репетицію з піаністом у Національному театрі, Райх підозрював, що та крутить з ним шури-мури. Він заявився в будинку того чоловіка геть неочікувано і влаштував сцену (чи була в нього параноя, чи ні — незрозуміло: «Вона взяла свою діафрагму з собою!» — писав Райх у своєму щоденнику). Він висміював танці Лінденберг, до яких раніше мав так багато поваги; вона повинна допомагати йому у важливіших справах, кричав він — і вдарив композитора в обличчя. Те, що і в самого було декілька афер на стороні, то неважливо; свою ревнивість він глушив негайним сексом із проституткою, забуваючи про свої подвійні стандарти («Секс повинен бути вільним та безперешкодним», — писав він у своєму щоденнику наступного дня). Лінденберг переїхала від нього після тієї бійки.

Райх чекав на американську візу, яку для нього дістали його колишні учні, що зараз жили в Америці, і на паспорт громадянина іншої держави, виданий у Норвегії, якого він потребував, аби залишити Європу (Німецьке посольство видало йому паспорт на ім'я Вільгельм Израель Райх, що насправді було не його середнім ім'ям, і поставило там печатку «ЖИД»). Коли він благав, аби Лінденберг емігрувала з ним до Америки, вона відмовила. «То було найважче “ні”, яке мені коли-небудь доводилося вимовити», — пізніше сказала вона^[353]. «Я знаю, що Ельза переживала у ці дні, — Ільзе Оллендорф розказувала в написаній нею біографії свого чоловіка, — тому, через 15 років я пройшла через те саме. Не важливо як сильно ти кохаєш, віддаєшся й розумієш ситуацію, — приходив момент, коли це ставало питанням життя і смерті, питанням зберігання власної цілісності та індивідуальності або ж повної присвяти Райху».

«Він був свідомим своїх обдарувань і знав, що за ним ще величезний вклад у світову науку», — Лінденберг пригадує про свої останні дні з Райхом:

«Але він також боявся самого себе, боявся того, куди його заведе постійна новизна його шляхів. Часами він вважав, що досягне слави й визнання ще за життя; за іншого настрою боявся, що прийде “капут”, що його життя закінчиться трагічно тим чи іншим способом. Деколи, вночі, коли не міг спати, він говорив зі мною про свої страхи, зокрема й про страх збожеволіти. Він також говорив зі мною про свою провину за те, що відчуває відповідальність за смерть своєї матері»^{354}.

Америка

Шість

Спекотного, вологого дня наприкінці серпня 1939 року Вальтер Бріль та Теодор Вульф чекали на одній із пристаней Мангеттена на корабель Райха, «SS Stavangerfjord»^{355}. Вульф, професор психіатрії в Колумбійському університеті, їздив до Райха в Норвегію на сеанси вегетотерапії, а от Бріль не бачив Райха, відколи навчався під його провідництвом у Берліні на початку 1930-х. Бріль зауважив, що Райх набрав ваги за цю декаду і що, попри засмагу, отриману під час дев'ятиденного плавання, він мав стомлений та пригнічений вигляд. Настрій Райха чітко відбивається у лаконічному записі, зробленому про той день у його щоденнику. На відміну від багатьох інших, багатих на висловлювання про велич міста хмародерів, емігрантів, Райх просто написав: «Як і всі — просто приїхав у Нью-Йорк. Діти в країні. Із Гертрудою [Гаасланд] усе в нормі»^{356}.

Намагаючись хоч якось покращити Райхові настрій, Бріль повів його до джазових клубів Гарлему, показував неонові світила на Таймз-сквер й відвів на пікнік на Джоунз-біч. Райха захоплювала етнічна каша Нью-Йорка і його очевидний егалітаризм: «Нью-Йорк — це справжнє місто», — писав він у своєму щоденнику після двох днів знайомства з ним. Райх розпинався в листі до Ельзи Лінденберг: «Нью-Йорк величезний й цілком різниться від Берліна — простіший; а от вражень від нього більше. Люди спокійні, не поспішають, як я очікував; вони дружні та ввічливі; словом, ще не розчаровані і не зіпсовані»^{357}.

Райх надіявся, що в Сполучених Штатах зможе почати усе заново і що там цінуватимуть його ідеї про секс та політику. Бріль та Вульф особисто назбирали 5000 доларів, необхідні, аби гарантувати Райхові візу, й організували для нього можливість вивчати курс «Біологічні аспекти формування характеру» в Нью-Йоркській школі соціальних досліджень, що давало Райхові те, чого він так хотів — академічну приналежність. Афідевіти, якими ті закидали Службу з питань імміграції та натуралізації, були такими похвальними, що радше походили на одну велику гіперболу: вони стверджували, що Райх є винахідником терапії, яка приведе до світової революції, й вітали його як нового Луї Пастера. Потинявшись на маргіналіях інтелектуальних

кіл Європи, Райх тепер мав колег у науковій еліті: приблизно двісті європейських академіків — серед яких Ханна Аренд, Броніслав Маліновські, Еріх Фромм та Ліо Штраус — шукали притулку від нацистів у Нью-Йоркській Новій Школі, відомій під назвою «Університет у вигнанні».

Навіть більше, Гринвіч-Віллідж, де розташувалася Нова Школа, можна було сприймати як ґрунт, по-особливому родючий для Райхових ідей про революційну силу сексу. Натхненна діяльністю Фрейда революція сексуальної моралі почалася там ще до нестабільних двадцятих.

Представники богеми кварталу, як ото письменники Макс Істмен та Флойд Делл, і анархістка Емма Голдмен, яка відвідувала 1909 року лекції Фрейда, та Мейбл Додж, яка завідувала авангардистським салоном у своєму помешканні на П'ятій авеню, сприйняли й викривили психоаналіз так, аби він підлаштувався під їхню філософію вільної любові^[358]. Хоча вони й не знали про його діяльність, та створили культ оргазму, який не надто вже й відрізнявся від Райхового. Мейбл Додж навіть зайшла так далеко, що назвала свого собаку Клімакс.

У радикальному журналі «The Masses» Флойд Делл попереджав, що «пригнічення сексуальних емоцій не може пройти безслідно без хворобливих наслідків». Психоаналіз змішався з політикою Делла; він стверджував, що терапія дала йому «базу для нового погляду на історію, такого, що не витісняє, а навпаки, доповнює марксистські погляди та переконання»^[359]. Аналітик Делла, прихильник лівих, науковець, який досліджував творчість Шекспіра, доктор Сем'юел А. Таннебаум, який лікував багатьох митців, яких у Гринвіч-Віллідж жило досхочу, доводив, що молодому чоловікові постійні візити до проституток нанесуть менше шкоди здоров'ю, аніж утримання від сексу та мастурбація^[360]. Делл визнавав, що в Америці домінував дух пуританізму, але він також зазначав, що в ХІХ столітті ця країна також було домівкою «спільноти Онейда», «рухів за вільну любов» [Вікторії] Вудгал та [Теннессі] Клефлін, як і сотень інших «закритих, але поширених культів сексу»^[361].

1 вересня, через три дні після Райхового прибуття до Сполучених Штатів, нацистські танки заїхали до Польщі і розпочалася Друга

світова війна. «Через величезну відстань, — писав Райх до Лінденберґ, — війна в Європі видається нам неможливим сном. Я все ще відчуваю, що є частиною Європи, хоча й пускаю вже перші коріння в американську землю»^{362}. І говорити не треба, однак, цей перехід не дався йому без труднощів: Райх відчував емоційну тривогу та напругу, яку переживали багато емігрантів: він тужив за старим світом й усе ж продовжував шукати нового початку. Райхова наука в Новій Школі розпочнеться аж наступного року, а доти він страждатиме від того, що називав «безмірною депресією».

Спустошений політичною ситуацією в Європі, Райх уперше за чотири роки провідав своїх дітей. Вони переїхали до Нью-Йорка із Енні та Арнольдом Рубенштейном ще минулого року. Райх побачив, що його діти «стримуються» та «сковані» біля нього, «добре виховані, помірковані й надмірно радісні»^{363}. Їхня мати не дозволить їм відвідати його у відповідь, і він піде від них, як він писав, «духовно й інтелектуально самотнім».

Райх винайняв великий, оповитий плющем будинок у стилі Лаченс із трампліноподібним дахом у Форест-Гіллз, що в Квінз, який йому знайшла його секретарка Гертруда Гаасланд (яка залишила Віллі Бранта, аби поїхати з Райхом до Америки). То було багате зелене передмістя у півгодинній їзді від центру міста: «Можна відчути різницю в якості повітря, щойно виходиш із метро», — писав Райх^{364}. Ця територія подобалася багатьом ностальгічним емігрантам, бо ж нагадувала певні передмістя Відня та Берліна^{365}. Все ж усередині Райхового будинку усі декорації та умеблювання були з Норвегії і нагадували йому про цю країну. На стіні свого кабінету, поміж фотографій його матері та Фрейда, він почепив фото Ельзи Лінденберґ і уявляв, як він писав їй у листі, що вона ось-ось увійде.

Живучи у Форест-Гіллз, Райх щораз дужче перетворювався в самотника. Його щоденник відображає перші декілька тижнів його життя там як період «гігантських метаморфоз»; то був час креативних роздумів, що нагадували тижні його ізоляції в гірському санаторії в Давосі^{366}. Райхів настрій коливався від, як він казав, відчуття «турботи, сумніву, вагання... безсонних ночей... безтолковості» до моментів піднесення, коли він був цілком певним свого генія та героїчної долі: «О, так, у мене буде безліч учнів, — писав він до Лінденберґ. — Мене

прославлятимуть, любитимуть; крізь літа важкої праці я наново створю навколо себе групу, що боротиметься за те, що є природно істинним»^{367}—.

Дім Райха повністю відійшов під потреби науки. Цокольний поверх став нашпигованою мікроскопами, електроскопами та іншими науковими прибамбасами лабораторією; його офіс на першому поверсі розділяв роль кухні й вітальні, а вільна кімната слугувала кабінетом терапії. У будинку був великий підвал — колишня кімната для ігор, — у якій Райх, очікуючи нових прихильників, встановив лавочки, що могли вмістити тридцять людей. Саме там він знову зібрав свою клітку Фарадея. Сітчаста коробка стояла прямо по центру наукової сцени — єдиний реквізит у порожньому підземному театрі.

* * *

З Райхового будинку можна було оком докинути до парку Флашінг Мідовз — місця проведення Світового ярмарку 1939 року, який він відвідав щонайменше тричі. Із кількістю відвідувачів у 45 мільйонів людей та покриваючи площу в 1200 акрів, ярмарок було присвячено темі «Світ завтрашнього дня»; відвідувачі могли злітати до Лондона на емуляторі ракети, покрасуватися на екранах перших маленьких телевізорів і спостерігати як семифутовий золотий робот, якого звали Електро, прогулювався, жартував та курил сигарети^{368}—. Америка виходила із Великої депресії, і антибізнесова політика президента Рузвельта, з усіма її атаками на монопольне право й схвалення страйків, на думку багатьох бізнесменів, сповільнювала одужання країни. Величезні корпорації, що доклалися до Ярмарку, хотіли зарекомендувати себе в очах народу, на відміну від патерналістичного уряду, відданими стражами майбутнього. Один із атракціонів на ярмарку символізував бажане суміщення постатей громадянина та клієнта: монументальний касовий апарат заввишки із триповерхову будівлю.

У Флашингу не було німецького павільйону, але був чехословацький: стояв недозібраний, нагадуючи про нацистське вторгнення в березні; пропонували побудувати «Павільйон Свободи», що відображав би становище тих, кого Гітлер відіслав у заслання, але

на пропозиції все і завершилося. Відкривши ярмарок, президент Рузвельт виступив із промовою, яку «Herald Tribune» назвала «ввічливою, але гострою лекцією для Канцлера Адольфа Гітлера про доцільність і бажаність мирної співпраці між націями». Райх, як і багато його європейських однолітків, щиро симпатизував і захоплювався президентом Рузвельтом (Томас Манн, наприклад, із захопленням описував президента як «достойну відповідь європейським диктаторам»). Рузвельта, за словами історика Ентоні Гейлбата, «практично канонізували біженці, які, зазвичай, вважали себе скептиками за замовчуванням».

Внутрішньодержавні вороги Рузвельта, що притримувалися правих поглядів, презентували Новий курс як життєдайний ґрунт для радикалів та комуністів. Багато прихильників лівого крила запитували, чи то було Рузвельтове вирішення проблеми фашизму, чи перша ознака зараження ним. Нацистська пропаганда виставляла Рузвельта як авторитарного лідера, що йшов стежиною, яку протоптав Гітлер^[369]. У листопаді 1940 року Райх писав шокованому А. С. Ніллу: «Я відчуваю стан тотальної спантеличеності й потрохи схиляюся до перерозгляду всього, що вивчив у Європі, щодо того, яким повинен бути справжній соціалізм. Якщо ви почуєте соціалістів та комуністів, які приїхали сюди, аби стверджувати, що Рузвельт — диктатор чи то фашист, вам усередині просто перемкне. Я починаю ненавидіти їх». Райх вважав, що Рузвельт «у сфері соціального забезпечення зробив більше, аніж будь-який російський комуніст міг лише мріяти»^[370].

Найвідоміший американський емігрант з Німеччини, Альберт Ейнштейн, ще від початку сходження Гітлера до влади 1933 року жив у Принстоні, де на його честь заснували інститут. Він також виступив із короткою промовою на Ярмарку в день його відкриття^[371]. Із важким тевтонським акцентом Ейнштейн говорив протягом п'яти хвилин про космічні промені та субатомні частинки, що бомбардували землю енергією. Обіцялося, що на завершення презентації Ейнштейна десять променів із відкритого космосу буде захоплено приладом із планетарію Гейден, але коли великий фізик увімкнув те, що мало б стати неймовірним світловим шоу, сталося перенавантаження лінії й електрика зникла.

Найпопулярнішою атракцією Ярмарку була Футурама, до якої люди стояли в чотирьох чергах, тривалістю годину. Далі вони підіймалися

звивистою рампою, що вела до високої вузької шпаринки, що слугувала входом до атракції. Всередині відвідувачі залазили до рухомої платформи і сідали на лавкоподібні сидіння, а потім вирушали в легку поїздку американськими гірками крізь утопічні пейзажі Америки 1960-х — «певним чином у вас складається практично довершена ілюзія польоту», як писали у «New Yorker»^{372}. Гучномовці, вмонтовані у вигнуті підголівники, твердили: «Усі дивимося в майбутнє!» — і людей запускали по моделі атракціону, яка, стверджували, була найбільшою на ті часи і летіла крізь колосальні пейзажі, яким додавали смаку скляні куполи, повітряні тротуари, обертові аеропорти й грона хмародерів, й усе це перехрещено семисмуговими суперестакадами (створення Футурами спонсорувала «Дженерал моторс»). «Атомна енергія, — безвідмовно оптимістичний оповідач поїздки розказував мандрівникам, — використовується з розумом».

Можна уявити Райха, який, щойно прибувши, споглядає ідеалізовані Сполучені Штати із Футурами, зачарованого утопією, яку йому демонструють, і мріє про людей, які б могли жити в ній. Чи здавалася вона йому вільною від неврозу та захворювань, населеною сексуально-лібералізованими індивідами?^{373} Що він придумав собі із космічних й атомних променів, які йому, мабуть, здавалися радше не енергією майбутнього, а оргонною енергією, яку він винайшов? Коли поїздка завершилася, вагонетки привезли відвідувачів атракціону на повномасштабний макет звичайнісінького міського перехрестя, яким американці ходитимуть через двадцять років. Раптово відвідувачі атракціону опинялися у весні 1960 року: час зародження декади, основними рушіями якої буде суспільство, яке так і не оговталось від шоків ідей та поглядів Райха, — світ, про настання якого 1939 року ніхто й підозрювати не міг. При виході з рухомої платформи людям роздавали синьо-білі жетони, на яких було гордо написано: «Я БАЧИВ МАЙБУТНЄ».

* * *

Коли перший і єдиний у своєму житті раз — 1909 року — Фрейд навідався до землі, як він їх називав, «доларових варварів», американці

видалися йому неможливими соромітниками. Він писав Юнгу, що в нього не було «часу на лібідо», і в листі до аналітика Флойда Делла доктора Сем'юела Таннебаума скаржився на чеснотність Америки, лементуючи «про надмірну строгість американської непорочності»^[374]. Однак на той час, коли у Фрейдів «антирай» приїхав Райх — рівно через тридцять років — Альфред Кінзі, 44-річний професор зоології з університету Індіани, уже розпочав збір інтерв'ю для свого монументального дослідження явища американської сексуальності, яке у найменших й найбільш контроверсійних деталях задокументує усю розпусту країни, що повзає набагато нижче свого манірного екстер'єру.

У червні 1938 року Кінзі, експерт з вивчення оріхотворок (зібрав понад мільйон представників виду), почав викладати дисципліну, яку в університетській програмі вигадливо називали «шлюбним курсом». Вирішивши суворим парафіянином християнсько-методистської церкви, ще й під гнітом постійних залякувань батька пуритана, Кінзі колись також був таким же наївним й невинним, якими і бачив своїх теперішніх учнів. Він розказував своїм друзям, що його власний брак сексуальної освіти віддав його на поруки страху та відчуття провини, й він зробив це своєю місією — виправляти цю проблему в майбутніх поколіннях. «У розкутому суспільстві, — Кінзі починав уроки шлюбного курсу, посилаючись на острови Тробріан, — дванадцятирічний знатиме усю біологію, яку мені необхідно читати вам у вигляді формальних лекцій»^[375]. Кінзі пропонував безпосередній, графічно ілюстрований опис сексу. Курс, який він читав, назвали «клас злягання».

Кінзі одружився з першою дівчиною, з якою зустрічався, студенткою-хіміком Кларою МакМіллен. Вони познайомилися на пікніку, який, невдовзі після його приїзду до Блумінгтона, організувала кафедра зоології (він дав їй кличку Мак; вона ж його звала Прок, скорочено від професор Кінзі). Обидвоє були незайманими, коли одружилися, й разом народили чотирьох дітей. Кінзі, як писав його біограф Джонатан Гаторн-Гарді, «вважав, що найкращим способом продукувати добре пристосованих до життя у цьому світі дорослих — це рости дітей, які не відчували вини за свою сексуальність». Нудизм, писав Кінзі в листі до друга 1934 року, в якому йшлося про дві книжки стосовно руху нудистів, «це здорова складова виховання наших дітей та їх освіти». Уже незабаром батьки, які навчалися на

шлюбному курсі Кінзі, почали отримували поради не намагатися заборонити чи запобігти тому, щоб діти вільно пізнавали та вивчали свої тіла. Більш того, їх заохочували відкрито говорити про сексуальність перед дітьми, «вводити такі розмови до звичайного діалогу за вечерею чи ж простого повсякденного спілкування».

Проводячи досліді для шлюбного курсу, Кінзі дивувався браку наукової літератури про секс, що була б у відкритому доступі — здебільшого то був, як він казав, «маскарад моралі у костюмі науки». Збираючи сексуальні історії та розповіді пересічних людей, він хотів заповнити цю пустку і створити чіткіший обрис сексуальних звичаїв нації. У «Модернізації сексу» історик Пол Робінсон описує техніку опитування, яку Кінзі застосовував до своїх респондентів, як «його найбільш блискуче творіння, автентичний *прояв винахідливості*, в якому кожен кусень сексуальної інформації, що містився в пам'яті, витікав із суб'єкта вже за дві години». Кінзі задавав від 350 до 521 запитань (перше запитання чітко сексуального характеру він ставив через 20 хвилин) і, використовуючи унікальний таємний код, вираховував, що мав здатність сконцентрувати те, що мало б зайняти 20–25 сторінок тексту, на односторінковій табличці. То була, як коментував його колега Пол Гібхард, дивовижно «компактна, ефективна (і, як для неофіта, диявольська) система».

Кінзі доволі таки свідомо і за своїм вибором не проводив моральних оцінювань своїх суб'єктів і гарантував їм цілковиту конфіденційність: він уникав евфемізмів, утримував зоровий контакт і вистрілював питання за питанням, користуючись при цьому методом очної ставки задля оцінки достовірності наданих йому даних. «Ми завжди допускаємо можливість чиєїсь участі у будь-якому виді сексуальної активності, — писав Кінзі про свою техніку, яка скидала тягар відхилення від відповіді прямісінько на суб'єкта. — Відтак починали ми завжди з того, що запитували, коли вони вступали у той чи інший вид сексуальної активності». Психолог Френк Біч, який був одним із опитаних Кінзі, розказував: «То не були питання штибу “чи ви коли-небудь?”, то були питання “коли ви останній раз кохалися із свинею?”. Ви відповідали: “Ніколи!”. Окей, але якщо ви все-таки були свинолюбом, то потрапляли до нього на гачок» (Кінзі встановив, що 17 % сільських фермерів мали досвід скотолозтва).

Кінзі, як і Райх, хотів змінити суспільство і збирався зробити це, надавши емпіричні докази того, що мораль і реальність існують в інших вимірах. Наскільки мені відомо, ці двоє ніколи не зустрічалися, але точно переписувалися; 1943 року вже за декілька місяців після видання англійської версії «Функції оргазму», Кінзі у рамках наукового обміну надіслав Райхові запит на отримання примірника (також він підписався на новозаснований Райхом «Журнал сексуальної економіки та оргонних дослідів»), включно з однією з його статей про гомосексуальність. Перегортаючи сторінки висланої йому книги, Кінзі знаходив у тексті щораз більше підтверджень тому, що сексуальні крайнощі — це буденна реальність. Тож зоолог почав поділяти Райхове вознесіння оргазму і його віру в наслідки, які за собою несе сексуальне обмеження. Багато в чому вони сходилися: надихнувшись Райховою діяльністю, Кінзі упорядковував каталог різновидів оргазму (у своїх статистичних схемах він рахував лише ті випадки, що вели до оргазму), суперечив утриманню, стверджував, що мастурбація була і корисною, і необхідною для зняття нервового тиску, і притримувався думки, що існували «соціальні цінності, яких потрібно набувати в заняттях передшлюбним сексом». Для Кінзі, як і для Райха, секс містив у собі утопічну можливість, і він слідував за Райхом, вважаючи, що мораль вікторіанської епохи, яка засіла в Америці ХХ сторіччя, затаїлася в ній, аби душити цю країну.

За вікном було літо 1939-го, а Кінзі зі своїми питаннями про секс уже дістав 350 людей; більшість з них — студенти університету. Проте цих однакових «дитячих балачок», як він зневажливо їх називав, йому було недостатньо, тож він почав їздити до Чикаго, що за 200 миль від нього. З собою Кінзі брав свою наукову клептоманію, яка була властива і його першим польовим вилазкам у рамках дослідження оріхотворок у тому ж районі країни: він збирав від 5 до 7 історій на день, багато з яких походили з уст членів міської субкультури геїв — через декотрих його інтерв'юерів, писав він із захопленням своєму колишньому випускнику, пройшло по дві, а то і по три тисячі партнерів. «[Мене] носило по геловінських вечірках, тавернах, клубах і тому подібних раутах, і було б просто неймовірно, якщо б таке творилося в усьому світі», — писав він. Закінчувався 1940 рік, а Кінзі уже назбирав 1692 історії про секс. Кошторис такої оперативно-

журналістської діяльності зупинився на позначці 1000 доларів на рік, і це становило п'яту частину його річного заробітку.

1941 року Кінзі перестав викладати шлюбний курс, який, здавалось, хоч і був популярним серед студентів, але не давав спокою багатьом його колегам. Турман Райс, член медичної школи, який раніше був відповідальним за сексуальну освіту в університеті, лобював заборону курсу Кінзі і скаржився на порнографічну суть ілюстрацій, що супроводжували його лекції, зізнаючись, що «один із слайдів навіть дещо завів мене». Асоціація християнських служителів написала петицію до Германа Веллса, президента університету, із вимогою зупинити викладання курсу, і Веллс змусив Кінзі обирати між викладацтвом та збиранням сексуальних історій. Через три роки після початку шлюбного курсу Кінзі вирішив закинути двадцять літ праці над вивченням оріхотворок (до якого він почасти мріяв повернутися, але так ніколи цього і не зробить) й повністю присвятив свої таксономічні знання царині дослідження сексу.

Завдяки гранту, який він отримав пізніше того ж року від Фондації Рокфеллера, Кінзі зміг заснувати Інститут сексуальних досліджень й найняти молодих колег, які допомагатимуть йому нарощувати ще більшу базу історій про секс. Разом із статистом Клайдом Мартіном, психологом Ворделлом Помером та антропологом Полом Гібхардом Кінзі поставив перед собою амбіційне завдання витягти з людей 100 000 сексуальних зізнань (найдовше з яких зайняло 17 годин випитувань). У період між 1938 та 1956 роками їм вдалося зібрати лише 18 000, 8000 з яких Кінзі зібрав сам.

Разом зі своїм босом команда Кінзі об'їздила всю Америку як група мандрівних комівожерів. Кінзі казав, що його дослідники повинні бути наділені якостями «працівників компанії Фуллер Браш^[45]» — тільки продавали його «комівожери» сексуальну революцію. Гідно виконуючи свою місію, вони проводили інтерв'ю в літаках, потягах, автомобілях, між бібліотечних полиць, у закусочних барах та готелях — малювали нову топографічну карту країни. Народні сексуальні небилиці вони записували у формі свого особливого секретного коду, вироблення і вивчення ключа якого зайняло їм шість місяців і який ніколи не існував на папері. Коли вони розділялися (бувало, що їздили і нарізно), то завжди були впевненими в тому, що навіть, якщо з ними щось трапиться, то завжди залишиться

хтось один, хто знає код). Цей код навіть передавав різницю в тональних закінченнях — ТАК, Так, Так і Т-а-а-а-к. Вони спілкувалися між собою за допомогою цієї приватної мови: «Моя остання історія вподобала З більше ніж Км, хоча Го у К зробила його надто ер», — сказав Померой до Кінзі у заповненому людьми ліфті, що перекладається як: «Історія, яку мені розповіли, твердить, що оповідачу секс із тваринами подобався більше, ніж із дружиною, але орально-генітальний контакт десь на стороні також приносив йому чимало задоволення».

Ґебхард порівнював їхню команду із астронавтами, першовідкривачами, що були відділені від світу, який вивчали. «Ми постійно були такі зайняті, — пояснює він, — що коли поєднувати час, який ми проводили у своєму місті, і наше інститутське життя, то в нас не залишалося часу на будь-який інший вид соціалізації. Наприклад, наші журналістсько-дослідницькі подорожі тривали по два тижні, потім ми поверталися додому на два тижні і мали присвятити увесь цей час викладанню. Тож це було дуже обмежене життя». (Місіс Кінзі, дехто жартував, скаржилася, що не дуже й бачить свого чоловіка, відколи він почав займатися сексом.) Вінсент Новліс, який також взяв лиш декілька інтерв'ю, описував безкінечні автомобільні подорожі та життя у мотелях, немов життя у ролі підводного човна. «Ми перебували в дуже ізольованому світі зі своїми власними правилами та законами, — розказував він, — ковзаючи крізь небезпечні води, виконуючи важку місію, женучись за часом, рухаючись уперед у просторах світу, який живе своїм законом, йдучи за командиром, що керував кожною деталлю, і командою, що цілковито покладалася на нього й один на одного, бо ж судно було таким вразливим. Ніхто не міг дозволити собі зробити помилку».

* * *

Рокфеллери залишатимуться ключовими меценатами Кінзі до 1954 року, в якому, уже витративши на нього тисячі доларів, зрештою, перестануть його фінансувати. Багато критиків вбачали у тому, що Рокфеллери підтримують сексуальні дослідження Кінзі, спробу керівного класу суспільства маніпулювати людською поведінкою.

Вважалося, що вони шукають способів, за допомогою яких можна було б керувати сексом. Джон Д. Рокфеллер молодший, гарячковий син найбагатшого чоловіка Америки, зацікавився дослідженням сексу, коли його 1910 року запросили очолити Велике журі Нью-Йорка, яке скликали для розгляду справи про схеми встановлення та діяння в місті проституції. Рокфеллер, чийм єдиним незалежним досягненням на той час було головування в біблейській групі при церкві баптистів на П'ятій авеню, надихнувся досвідом від роботи в журі на присвяту себе державній службі; він почав використовувати своє величезне багатство на підтримку кампанії, яка б мала стерти це «суспільне зло» з лиця землі.

1909 року — у рік візиту Фрейда до США, — країною прокотилася паніка про «торгівлю білими рабами»^[46]. Сенсаційні книги на цю тему — «Велика війна із білим рабством» і «Жорстоке та нелюдське ставлення до білих рабів» — стали бестселерами, з якими читачі, сидючи в кріслах своїх домівок, вирушили в захопливе турне найбільш неблагополучними регіонами країни. Проституція була домінантною проблемою у державній політиці. Теодор Рузвельт закликав «до якомога безжаліснішої війни із комерційним пороком», під яким мав на увазі організовану проституцію, і 1910 року Конгрес видав Акт Манна, який заборонив перевозити жінок за лінію розмежування певного штату задля «аморальних» цілей. Імміграційний Акт, який також прийняли того ж року, дав поліції право арештовувати будь-яких іноземок, яких було затримано в танцювальних залах й інших місцях, до яких «зачащали проститутки».

Рокфеллер об'єднався силами із прогресивними реформаторами й 1911 року заснував Бюро суспільної гігієни — благодійну організацію, діяльність якої присвячувалася «вивченню, меліорації та запобіганню тим соціальним умовам, злочинам та захворюванням, які негативно впливали на добробут суспільства; окремий наголос було зроблено на проституції та пороках, що від неї походять». Це давало йому змогу почуватися, як писав біограф його батька Рон Чернов, «політично ліберальним й модерновим й одночасно притримуватися старомодної відрази до азартних ігор, проституції, алкоголю, й інших гріхів, яких традиційно цуралися баптисти». Едукаційна рука його організації розповсюджувала мільйони безоплатних брошур із заголовками на кшталт «Суспільна гігієна проти сексуальної чуми». Саме видана під

цим заголовком брошура дезінформативно та осудливо застерігала читачів щодо усіх бід, які несуть проституція та венеричні захворювання. У ній рекомендувалося обрізати дітей задля профілактики сифілісу, й автори застерігали, що «надмірне заняття сексом — це нерозумно, вульгарно, жорстоко й руйнівню».

Одним із перших проектів бюро було фінансування «Лабораторії суспільної гігієни» — відростка тюрми, якою завідувала соціолог-першовідкривач Катаріна Беме Девіс, яку Рокфеллер мав за наймудрішу жінку, котру він коли-небудь зустрічав (Девіс згодом стане першою жінкою, яка займе державну посаду в штаті Нью-Йорк, а 1915 року, за результатами голосування, вона увійшла до трійки найпопулярніших жінок Америки). Три чверті в'язнів у перенаселеному ввіреному Девіс виправному закладі у Бедфорд-Гіллс, штат Нью-Йорк, становили проститутки (наслідок драконівських заходів, ужитих у намаганнях придавити цю індустрію), яких заарештували в Нью-Йорку й ув'язнили за статеві злочини. Саму в'язницю було засновано радше як щось на кшталт університету для реабілітації проститутток, усе ж тим, яких клеймували безнадійними, робили доволі строгі пропозиції.

У лабораторії Девіс проводилося, за її словами, «психологічне й фізіологічне наукове дослідження типів жінок, які вступили у життя гріха й злочину». Метою було викурити «моральних імбецилів» — дівчат з «поганою спадковістю», які попросту не могли «розрізняти, що добре, а що погано», від тих, яких ще можна поновити в очах суспільства. Девіс підраховала, що в 20 % її підконтрольних простежувався «штам дегенеративності»: сімейні історії алкоголізму, венеричних захворювань, епілепсії, психічних розладів й туберкульозу. В'язні Девіс проходили тримісячний курс фізичних, ментальних та соціологічних тестів. Допоки вони проходили тести Біне (інтелект) та Вассермана (сифіліс), принизливі медичні огляди й повчальні висварювання щодо їхнього статевого життя, тримали їх у карцерах. Оперативні працівники навіть навідувалися до їхніх сімей, аби глибше розгледіти їхній «соціальний та моральний стан».

Лабораторія не лише мала за мету здобути ще більше вичерпних знань про соціальні умови, які вели жінок до проституції, але й обіцяла функціонувати як комітет з евгеніки. На думку Девіс, «слабоумних» варто було не просто сегрегувати від інших в'язнів,

тому що вони можуть відволікати й перешкоджати їхньому процесу перетворення — їх слід було поміщати під постійний нагляд в умовах позбавлення волі. Хоча б у ті роки, коли вони здатні народжувати, аби запобігти тому, щоб вони приносили у цей світ дітей, які, коли щось не так із спадковістю, лише й можуть сподіватися на життя у безнадійній жалюгідності».

Рокфеллер, як Девіс, Кінзі й багато інших реформаторів тих часів, палко сповідував євгеніку. Саме Рокфеллерівська турбота над правильністю людського виховання і репродукції класу собі подібних (як і кампанія проти проституції та венеричних захворювань) виплекала їхній сімейний інтерес до того, що стало поєднанням євгеніки та дослідження сексу. Рокфеллер успадкував віру в євгеніку від свого батька, який проповідував, що у бізнесі виживають найсильніші, і те, як сам метеором злетів до його вершин, вважав за відмінну якість своїх біологічних даних. Рокфеллер-старший заснував Архів євгеніки імені Чарльза Б. Дейвенпорта, який відкрився у жовтні 1910 року в Колд Гарбор, штат Лонг-Айленд (1920 року, на кошти іншого магната, Архів євгеніки перетворився у Кафедру генетики Інституту Карнегі). Рокфеллер-старший платив зарплату шістьом дослідникам, які займалися складанням величезної кількості сімейних родоводів.

Команда Дейвенпорта відвідувала тюрми й притулки для душевно хворих, як і будинки родичів їхніх в'язнів, сподіваючись ідентифікувати так звану «загрузлу десяту» — 10 % населення, яке, на думку інших, тягнуло національний генофонд униз. (Рокфеллер-старший намагався виправити це, народивши п'ятьох дітей; у його сина було їх шестеро.) Родинні дерева, що збирала команда Дейвенпорта, підкріплювалися анотаціями, які містили розмаїті суспільні й фізичні характеристики, що записувалися спеціальним кодом («скс» означало сексуальний збоченець; «ам» — аморальний), як і пізніші компіляції про сексуальне життя американців у авторстві Кінзі. Йдучи у відставку 1935 року, Дейвенпорт встиг провести євгеністичні оцінювання 35 000 осіб.

Дейвенпорт вважав, що якщо «слабоумні» були б сексуально відділеними, чи то стерилізованими, більшість «людей-дефектів» пропали б із землі через 15–30 років. «Найпрогресивнішу революцію в

історії, — писав він, — можна провести, якщо б принципи людського парування виставили свою планку на рівень розведення коней».

Рокфеллеру-молодшому, який фінансував заснування Американського товариства євгеніки, проект створення запропонованої Девіс лабораторії у виправному закладі Бедфорда додав євгеніці допустимо-наукового тлумачення і так, як кожен пацієнт ще й розглядався експертною комісією, то до її образу додали і крапельку академічної поважності (Рокфеллер перепідписав до лабораторії одного з євгеніків, якого його батько фінансував у Архіві євгеніки у Бедфорд Фолз.) Він сподівався, що субсидювання лабораторії для держави за власний рахунок допоможе йому довести владним мужам, що це проект, доречний для суспільства, і що через п'ять років його буде прийнято на законодавчому рівні та розширено.

Намагання Рокфеллера-молодшого й праця Дейвенпорта стали складовою кампанії, що націлилась на введення законів про стерилізацію, які 1912 року вступили в дію в Нью-Йорку й призвели до примусової стерилізації 45 людей — усі в'язні притулків для душевнохворих. Через шість років таке практикування визнали неконституційним.

Упродовж наступних сорока років життя Рокфеллер-молодший зіллє майже 6 мільйонів доларів фундації його сім'ї на дослідження сексу (включно з такими повномасштабними проектами як Заплановане батьківство за програмою Маргарет Сангер; Сангер, яка також щиро вірила у євгеніку, згодом міцно засяде за дослідження, що призведе до винайдення протизаплідних таблеток). Справді, як стверджує історик сексології Берн Баллоу, Рокфеллери «були єдиними, хто підтримував дослідження сексу» у ті часи. Рокфеллери були незмінними творцями й диктаторами моди в тій галузі, в яку Райх приніс свої ідеї про психоаналіз та обмеження. Райх подавався на гранти Рокфеллерів у 1936 та 1941 роках, але ніколи нічого не отримав — відторгнення, яке діалося йому з болем.

Якщо б Рокфеллери, фінансуючи дослідження сексу, гналися за утисками сексуальності чи контролю росту населення, то це б відгукнулося. Наукові дані, збір яких уможливили саме вони, згодом використають Кінзі та інші радше задля підтримки, аніж збагачення сексуальної лібералізації, для підриву, а не легітимації моральності. Кінзі запустив лавину сексуальних зізнань, що збили їх з пантелику, й

п'ятдесяті почалися із серії параноїдальних ініціатив зі стримання людської сексуальності.

Кінзі відстоював позицію того, що американські сексуальні закони були древніми, сильно відрізнялися від штату до штату, їх дотримання неправильно контролювалося і вони не відображали розмаїття наявних сексуальних звичаїв та практик (закони проти гомосексуальності, перелюбу й орального сексу існували в більшості штатів). Кінзі повторював, що якщо слідувати цим законам, то теоретично 90 % чоловіків й 80 % жінок нації підпадали під арешт за те, що практикували у своєму сексуальному житті. Розмай його піддослідних починався педофілами і закінчувався політиками, а бували й такі експонати, що поєднували в собі одразу два згадані вище амплуа: «Кінзі не переставав дивуватися тому, що люди, особливо ті, які засідають у високих кабінетах, відкривалися йому, розповідаючи про те, що витворяли, — писав один із його асистентів. — Однак, згодом він почав вважати, що люди все, що забажаєш, про себе розкажуть, лиш би обставини при розмові були правильними». У декількох закритих кабінетах із вогнетривкими стінами в університеті Індіани Кінзі тримав секретні й манірно закодовані файли, що містили достатньо матеріалу, як він хвалився, аби «підірвати Америку».

* * *

22 вересня, декілька тижнів після початку війни, Фрейд зустрів у Лондоні свою смерть, зустрів із Сократівською гідністю. Рана на його щелепі, або (як він це називав) «старий добрий рак», з яким він ділив своє тіло впродовж останніх шістнадцяти років, тепер виділяла такий сірководневий сморід, що навіть його собака не наважувався наближатися. Вірджинія Вулф відвідувала його у його будинку в районі Хампстед й описувала його як «пропащого, всохлого старигана: із пустими очима, паралізованими, спазматичними рухами, незграбного, але напоготові... те, що колись палало, тепер лиш тліло»^[376]. Фрейд, який пройшов невдалий курс лікування рентгенівським промінням у клініці на Гарлі-стріт, вирішив загасити те, що тліло. Він закликав свого лікаря, Макса Шура, й попросив

дозволити йому прийняти завелику дозу морфіну, як вони раніше й домовилися — життя, казав, тепер «лиш мукою було».

Щойно Фрейд помер, двадцять членів (та 106 учнів) Нью-Йоркського інституту психоаналізу одразу ж почали сперечатися про його спадщину. Багатьох з них Райх знав: Енні Райх, яка тепер була ключовою фігурою в інституті, та двійко з трьох його колишніх аналітиків, Шандор Радо та Пауль Федерн формували елітний підрозділ найговіркіших борців за фрейдівські регалії. Мейнстрім психоаналізу задавали тепер Анна Фрейд та Гайнц Гартманн — останній пацієнт Фрейда. 1937 року Гартманн написав впливове есе, «Его-психологія та проблема адаптації», яке враз перевернуло негативну конотацію явища броні характеру догори дригом: він запропонував, щоб аналітики пробували підсилити его своїх пацієнтів, аби ті могли краще контролювати потяги їхнього Ід^[377].

Гартманн, який 1941 року став керівником дослідницького відділення Нью-Йоркського інституту психоаналізу, вважав, що майстра треба наслідувати цілком й повністю, а психоаналітичні розкольники, які обрали шлях часткового сповідування позицій Фрейдової думки, були змушені знайти собі дві окремі школи. Радо очолив Асоціацію психоаналітичної й психосоматичної медицини при Колумбійському університеті, а давня приятелька Райха ще з Берлінських часів, Карен Горні, заснувала Американську асоціацію просування та розвитку психоаналізу. Попри те, що як психоаналітики вони формувалися під впливом «Аналізу характеру», тим самоописаним неофрейдівцям здавалося, що вони, як казала одна із їхніх членів, Клара Томсон, «вдосконалили ідеї Райха», відмовившись від теорії лібідо. Вони стверджували, що людей на рівні з їхніми сексуальними інстинктами формували бажання безпеки, похвали та сприйняття. Горні, наприклад, думала, що невротики взагалі не дружили із самими собою. Вона ставила собі за мету зібрати разом усі відокремлені частини їхніх особистостей під час терапії та реінтегрувати їх^[378].

Що було спільного в усіх цих шкіл, то це бажання адаптувати своїх пацієнтів до сприймання статусу кво. Позиція Горні, як і та, котру зайняв Гартманн, імпліцитно припускала, що із світом усе було гаразд і що людина просто потребувала допомоги із адаптацією до нього. То не був погляд революційний, і його консерватизм, мабуть, дивує,

беручи до уваги те, що багато тих, хто його притримувався, ледве unikли загибелі у світі, з яким насправді все було не так вже й добре, і це було ясно, мов білий день. Але аналітики-біженці, будучи вдячними за другий шанс, взялися за поспішний процес асиміляції; вони шукали пристосування, а не зміни, до свого нового середовища. Як результат, психоаналіз втратив вертикаль радикальності, яка ще на початку того десятиліття була притаманною йому в Європі.

Райх вважав, що був єдиним радикальним аналітиком, який залишився на цій планеті: він, на його думку, встановлював перелік та класифікацію соціальних наслідків теорії лібідо й боровся з фашизмом за допомогою науки. Райх пригадує останні слова Фрейда до нього: якщо б теорії Райха про суспільство та оргазм були правильними, йому довелося б нести тягар психоаналізу самотужки. Не сприймаючи іронії прощального коментаря Фрейда (віщування — і можлива настанова — що Райх завжди буде поза колом), Райх обрав роль правонаступника власної інтелектуальної спадщини. Про це існує запис у його щоденнику: «Спадок Фрейда — важкий тягар!».

Однак те, що Райх сприймав як радикалізм Фрейда, він поніс туди, куди могли піти лише декілька психоаналітиків. Уже місяць як не стало Фрейда, а Райх і далі сидів у своїй клітці і все ще бачив, як його руки миготять голубим. Він сказав Теодору Вульффу (Райх пише про це у своєму щоденнику), що тоді вважав себе величнішим за Фрейда: «*Я взагалі-то відкрив життя*, — писав Райх. — Це справді неймовірно. Я — лиш нікчема, не науковець, сексуальний мерзотник в очах буржуазії, — зробив відкриття сторіччя»^{379}.

* * *

У жовтні 1939 року Райх зустрів Ільзе Оллендорф, 29-річну розлучену подругу Гертруди Гаасланд. Райх описував її: «Розумна, красива й тіло у неї таке, що нагадує мені Ельзу. Тільки вона — брюнетка»^{380}. Райх, як розказувала сама Оллендорф, «справив на неї дуже сильне враження, і вона навіть дещо побоювалася його... Той його образ, що складався із сивини волосся, рудуватого відтінку шкіри і того білого пальто, збивав з ніг. Він показав мені лабораторію, будинок й запросив на келих вина»^{381}. У своєму щоденнику Райх

написав, що зустріч поклала кінець «шести жахливим тижням утримання від сексу, які переривалися вдаванням до крайнощів», — через нестачу сексу, як він писав, він почувався «млявим і злим»^{382}—.

На Різдво того року Оллендорф переїхала до Райха. Вона була на восьмому тижні вагітності, і Райх наполягав, аби та зробила аборт, адже боявся, що дитя відволікатиме його від досліджень. Вона стала Райховою (безоплатною) секретаркою, лабораторним асистентом, а згодом і третьою дружиною (Райх вносив до списку і свої семирічні відносини із Лінденберг, які він власне сприймав як шлюб)^{383}—. Оллендорф відповідала за утримання уражених раком мишей, яких Райх тепер тримав у своєму підвалі, де їм, намагаючись знищити пухлини, вколювали ППР-біони. «Райх був вимогливим виконробом, — Оллендорф пригадує їхнє спільне життя у ізоляції. — Кожна деталь про перебіг лікування має чітко й ясно відобразитися у звітах... Часом мені здавалося, що усім нашим життя керував секундомір»^{384}—.

Левову частку свого часу Райх тепер присвячував тому, що намагався добитися отримання загадкової радіації, яку виділяли ППР-біони. Він змайстрував маленьку обшиту металом дерев'яну коробочку, до якої спереду причепив збільшувальне скельце, аби вгледіти «сині рухомі випари й яскраві, жовтаво-білі лінії й крапки світла», які видавали поміщені всередину коробочки бактеріальної культури. Годинами він просиджував у підземеллі, відслідковуючи шляхи блукаючої радіації. Однак, навіть коли він спустошив, провітрив і продезінфікував свою коробочку, радіаційні явища все ще лишилися, і його це бентежило. Видавалося, що, скоріш за все, зовсім не біони виділяли ці енергетичні потоки. Чи, може, це все було витвором його уяви, як і стверджували усі фізики, в яких він консультувався в Осло?

Влітку 1940 року Райх та Ільзе Оллендорф втекли від Нью-Йоркської спеки і поїхали в місячний туристичний похід до озера Музлукмегантік, що на півночі штату Мен (віддалений регіон, вкритий соснами, березами і помірними горами), який нагадував Райхові Норвегію^{385}—. «Війна, — писав він до Єви Райх у Нью-Йорк, — емоційна чума людства — і увесь притаманний їй бруд тут здаються такими далекими, що практично неможливо повірити, що через два

тижні ми знову повернемося до цього всього»^[386]. Вони винайняли маленьку хатинку з бруса, в якій не було електрики, що віддалено височіла прями́сінько на урвищі скелястого узбережжя озера (доступ до більшості таборів відпочинку на озері обмежувався чіткими табличками: «ТІЛЬКИ ДЛЯ ХРИСТИЯН»). Райх трактував їхні з Ільзе тиняння як щось на кшталт польового виїзду; здавалося, що пейзаж, який відкривався перед ними з їхнього тимчасового помешкання, чимось провокував у Райхові раптові спогади такого ж дивного візуального явища, яке він спостерігав у своєму підвалі під час останніх днів, проведених в Європі.

Коли Райх подивився на нічне небо крізь підзорну трубу, то в темних клаптях поміж зір побачив «ритмічне, хвилеподібне миготіння», де-не-де перерване «яскравими спалахами у формі ліній й цяток». Лупа, прикріплена до труби (що разом створювало прилад, який той назвав органоскопом), давала змогу краще розгледіти кометоподібні обриси, що витали небом, підтверджуючи: йому не привиджувалося, вони й справді там були — у космосі. «Раптом, моя коробочка стала не такою вже й загадковою, — Райх писав про своє просвітління, яке пояснило, чому він бачив сині випари, спіралі й крапки у своїй оргонній коробці навіть без ПРГ-біонів». Оргонна енергія, яку він відкрив і яка збиралася в його клітці Фарадея, насправді була всюдисущою.

Райх, здавалося, усю відпустку провів, витріщаючись крізь свою трубу на пульсуючий туман, інтенсивність якого різнилася від місця до місця. У «Біопатії раку» (1948) він розповідає про свої нічні мандри, під час яких вивчав крізь трубу секції тротуарів, землі, газонів, чагарників та квітів. Скидалося на те, що він дивився на світ крізь калейдоскоп — усе, на чому він фокусувався, здавалося, розкладається на подібні до метеликів цятки та заворожливі спіральні хвилі. Ми живемо, Райх писав у своєму щоденнику, «на дні океану оргонної енергії. Повітря, яке ми вдихаємо, насправді є оргонною енергією»^[387].

Коли у вересні того року Райх повернувся до Нью-Йорка, перед тим придбавши хатину, у якій зробив своє захопливе відкриття (назвав її Оргононічною лоджією), він взявся за допрацювання своєї коробочки; у ній він помістив зеленого ліхтаря, аби той заміняв світло нічого неба, й просвердлив діри у її стінках, щоб «відтворити мигтіння зірок». Також він причепив туди гофровану лінзу — коробка набула

вигляду старої фотокамери. Лінза була реверсованою, й поглянувши крізь неї всередину коробки, збільшений через лінзу вміст, здавалося, вистрілює залпами блакитного світла. Перфорована версія оргонного акумулятора була, як він описував, чимось на кшталт космосу в коробочці. Райх планував змайструвати й таку, що була би достатньо великою для терапевтичних цілей: «Здавалося, наче я міг дозволити собі помістити пацієнтів посеред полярного сьйва», — писав Райх у своєму щоденнику, роздумуючи над можливостями великого приладу^{388}.

У грудні 1940 року Райх сконструював перший акумулятор оргонної енергії завбільшки з людський зріст — п'ять футів^[47] заввишки — і встановив його в підвалі свого помешкання у Форест-Гілз. Райх визнавав, що камера, яка стала вдосконаленою версією клітки Фарадея й цілком її замінила, «мала вигляд простісінького серванта», але й одночасно стверджував, що це «не така вже й простенька камера, якою здається... Я просидів у ній двадцять хвилин, голим по пояс. *І то було дуже потужно*» (курсив автора)^[389]. Зведена з обшитої листами заліза фанери, камера містила у вхідних дверях маленьке віконечко, яке слугувало вентиляцією; людина сиділа у ній, мов той священик у сповідальниці. Райх вважав, що органічні матеріали всотуватимуть оргон з атмосфери й передаватимуть до внутрішнього металевого середовища. «Як енергія проходить крізь метал, нам невідомо, — визнавав він, утім, не пояснив і того, чому оргонна енергія, якщо могла прошивати метал, концентрується й відбивається від внутрішніх стін прилада, а не виходить крізь протилежну сторону. Обшивка між органічним й неорганічними шарами була заповнена мінеральною ватою, яка мала стати чимось на кшталт блоку проти розсіювання енергії. Аби збільшити потужність приладу, він додав додаткові шари обшивки та ізоляції, тож кінцева його версія нагадувала російську матрешку.

У XVIII столітті Франц Антон Мезмер зробив відкриття, що потужність його власного тваринного магнетизму підсилювалася, якщо він стояв однією ногою у таці з водою, до якої вкинули трішки металеві стружки. Коли він приїхав із Відня до Парижа, міста, в якому репутація екстраординарного цілителя йшла попереду нього, Мезмера оточило стільки пацієнтів, що він і не сподівався вилікувати їх самотужки (по двісті щодня), тож, аби працювати з ними якось більш *en masse*^[48], він винайшов *бакет*. Бакет — то, зазвичай, було здоровезне відро, величезна Лейденська банка^[49], яка, скоріш за все, заряджалася тваринним магнетизмом, або ж «полум'ям життя», яке виходило від самого Мезмера. Деякі бакети вмщали двадцять людей, і Мезмер мав чотири такі у своїх паризьких приймальнях у готелі Буйон на вулиці Кок-Ерон. Мезмер умить конвертував міську іпохондрію й нудьгу, як він казав, у «стабільний грошовий потік».

Хоча в Райховому акумуляторі оргонної енергії треба було сидіти наодинці, декотрі паралелі схожості між його приладом та бакетом Мезмера можна було провести. (Для своїх найбільш аристократичних пацієнтів, серед котрих була і Марія-Антуанетта, Мезмер надавав мініатюрні версії своїх популярних чанів, аби ті могли приймати приватні ванни у своїх оселях.) Перед Райхом розвіявся ілюзорний заслін того, що психоаналіз лише передбачає одночасне лікування на кушетці одного пацієнта, і, йдучи за його радикальною спробою перенести психоаналіз на суспільне «лікарняне ліжко» шляхом заснування декількох безплатних державних клінік, він винайшов оргонний акумулятор, щось на кшталт машини психоаналізу (на подібні автоматизованої сповідальниці), за допомогою якої сподівався легше досягти своїх новозавітних цілей на зміни в суспільстві. Хоча й Райхові сексуальні теорії, засновані на засадах психоаналізу, були аж до незвичності модерновими, навіть його прихильники визнавали, що, як вчений, він застряг у XVIII столітті. Легендарний анархіст Пол Гудмен, який був одним із найзаповзятливіших пропагувальників Райха в Америці, порівнював його з Вольтом, який створив першу батарею, замотавши металеві стрижні в мокре ганчір'я, «прилад, що був таким самим примітивним, як Райхова камера». Вільям Берроуз порівнював акумулятор із Лейденською банкою.

Райх вважав, що коли людина сідала до камери голою (як він радив) і її огортала оргонна енергія, між системою сконцентрованого оргону (що був у 3–5 разів насиченішим, аніж у звичайному повітрі) та оргоном, що містився в тілі людини, відбувалася певна реакція. Він називав цю інтеракцію, що сповнює життям, «оргонною ілюмінацією» і порівнював її із злиттям енергетичних систем двох людей під час сексуального контакту або ж енергії дитини та матері під час годування грудьми. Ми маємо справу, запевняв Райх, із «сексуальною енергією», і хоча пізніше він відмовлятиметься від цього, віддаючи перевагу наголосові на загальній користі для здоров'я, тоді він стверджував, що, отримавши заряд від приладу, можна було відчувати «сексуальне збудження»^{390}.

«Ми поставили її в підвалі, — Ільзе Оллендорф згадує про те, як її закривали в камері, — і я пам'ятаю те відчуття захоплення, що сповнювало нас, коли ми усі по черзі сиділи в ній, перед тим вимірявши температури наших тіл. Показники термометра

справджували Райховий прогноз на те, що в акумуляторі вона підніметься». (Машина не функціонувала як карцер для тепловиділення; підвищення температури фіксувалося навіть у порожньому акумуляторі.) Райх також встановив, що усі піддослідні відчували солоний смак, коли висовували свій язик хоч на дюйм чи менше поза першу внутрішню стінку камери. Також вони відчували поколювання та тепло, коли робили те саме із долонею; пересидівши в акумуляторі, суб'єкти стверджували, що відчували нудоту та запаморочення, і як засіб від цього Райх приписував перебування на свіжому повітрі. Часові рамки перебування в акумуляторі різнилися в індивідуальному порядку. Обмежені, «інертні індивіди» інколи потребували тижнів, перш ніж їхнє біоенергетичне поле зарядиться достатньо для відчутного ефекту, тоді як «сповнені життям» люди отримували передозування вже після перших півгодини в приладі.

Про свою камеру Райх виплітав такі екстраординарності, що навіть ця примітивна штукovina видавалася футуристичним приладом — одним із тих, про які мріяли відвідувачі Світового ярмарку. Він вважав, що, заряджаючись оргонною енергією, людина покращувала свій імунітет й підсилювала здатність організму боротися із захворюваннями: від раку до варикозу та псоріазу. «У все це стає ще важче повірити, — писав Райх про свої цілющі обіцянки, — коли людина осягає, що акумулятор не містить вишуканих компонентів, дротів, кнопок чи моторів». Райх подався на патент на свій акумулятор оргонної енергії вже на початку наступного року, але так його і не отримав. Урядовий посадовець, що займався видачею патентів у Вірджинії, скептично відписав Райху: «Хочете, аби я став вигнанцем й щоб з мене усі сміялися?»^[391].

* * *

За місяць до Райхового приїзду до Америки угорські фізики Ліо Сілзард та Едвард Теллер відвідали Альберта Ейнштейна в його літньому сховку на Лонг-Айленді. Вони навантажили його моральною дилемою, яка змусить Ейнштейна переглянути його тривку відданість суспільній позиції ненасильництва: Ейнштейна повідомили, що берлінські науковці запасуються ураном й експериментують із

ядерними ланцюговими реакціями, що дасть їм змогу створювати супербомби. Колеги Ейнштейна спонукали його написати президентові Рузвельту й закликати його вступити в цю гонку смертоносних озброєнь.

Ейнштейн погодився. Його лист до президента попереджав політика, що науковці із його аїма матер, Берлінського інституту Вільгельма Кайзера, проводять експерименти із ядерними ланцюговими реакціями, і що тепер вони зайняли роль монополістів у сфері видобутку урану із шахт у колишній Чехословаччині. Допоки Америка не назбирає стільки ж урану, аби стати спроможною змагатися з ними, радив він, Німеччина матиме непереборну перевагу в гонці й буде на крок попереду у виробництві «надмірно потужних бомб»^[392].

Цей лист дав початок Мангеттенському проекту^[50] й запустив процес гонки озброєнь. Пізніше Ейнштейн називатиме своє рішення написати його «фатальною помилкою життя». Стаття, опублікована в «Newsweek» 1937 року, «Ейнштейн, чоловік через якого все почалося», звалила на нього моральну відповідальність за, як Ейнштейн сам сказав, «відкриття тієї скриньки Пандори». Після того, як скинуті на Хіросіму та Нагасакі американські бомби заразили своїми грибоподібними хмарками заввишки у 18 кілометрів 210 000 людей, легендарний пацифіст сказав журналу: «Якби ж мені тоді було знати, що німцям не вдасться винайти атомну бомбу, я б також не виступав за проект її розробки»^[393].

Хоч Райх і думав про своє творіння — ну хоча б попервах — як про доброякісне, його камера ще вибухне потужним зарядом контроверсії. Його ж прихильники твердитимуть, що винахід Райха — це не менша дикість, аніж атомна бомба. Райх протиставляв відкриті ним цілющі «промені життя», які, на його думку, він міг акумулювати у своєму приладі із гарматами, що здатні вистрілювати «променями смерті», над якими Нікола Тесла працював 1940 року і які, як писали у «The New York Times», могли, за попередніми припущеннями, розплавити літак на відстані 250 миль. Тесла вважав, що військові зможуть використовувати їх, щоб встановити навколо Америки невидиму «Китайську стіну оборони»^[394]. Згодом Райх також націлюватиме свою цілющу оргонну енергію на знищення атомного лиха, яке у суспільство

запустили Роберт Оппенгаймер й апокаліптична зброя, яку розробила його команда.

Хоч вони й ніколи до цього не зустрічалися, Райх написав до Ейнштейна листа із проханням про зустріч задля обговорення «нагальних наукових справ», а саме: відкриття ним досі невідомої форми енергії, який датований 30 груднем 1940 року. Райх написав:

«Дорогий професоре Ейнштейне,

...Декілька років тому я відкрив специфічний, біологічно дієвий вид енергії, яка багато в чому поводить ся геть інакше від того, що відомо про енергію електромагнетичну. Питання надто складне і звучить надто неправдоподібно, аби бути начисто роз'ясненим у короткому листі. Я можу лише вказати: у мене є докази, що ця енергія, яку я назвав оргонною, існує не лише в живих організмах, але й також у ґрунті та атмосфері; *вона видима й піддається концентрації та вимірюванню*, і я, певною мірою успішно, використовую її у дослідженнях, присвячених пошукам ліків від раку.

Це питання стає непідйомним для мене в практичному й фінансовому сенсах, і виникає потреба в розширенні кордонів моєї співпраці над цим проектом. Існують підстави вважати, що їй можна знайти застосування в боротьбі із фашистською чумою... Я вагаюся, чи варто йти звичним шляхом й надіслати доповідь до Академії фізики, і моя пересторога може видатися вам дивакуватою, але заснована вона на вкрай негативному досвіді»^[395].

Ейнштейн, сповнений доброї волі до товариша-емігранта і зацікавлений будь-якою ідеєю, яка б могла допомогти у боротьбі із фашизмом, запросив Райха на відвідини у Принстоні через два тижні. 1971 року біограф Ейнштейна Рональд Кларк висловив подив, що Ейнштейн не зрозумів уже із теми листа, що це було послання від психопата. Але для Ейнштейна, який 1926 року зустрічався в Берліні з Фрейдом, певною рекомендацією до серйозного сприйняття Райха стала згадка у листі, що впродовж восьми років він був асистентом покійного Фрейда у Віденській амбулаторії. На 75-ті уродини Фрейда Ейнштейн написав йому, сповіщаючи, що вечір кожного вівторка в

нього зарезервований для читання есе Фрейда. Його інтерес був радше літературним, аніж практичним: Ейнштейн хотів, як він казав, «залишатися у темряві неаналізованих». Вони публічно обмінювалися листами 1932 року, в яких Ейнштейн запитував Фрейда: «Чому війна?»^[51].

* * *

13 січня 1941 року, о 15 годині 30 хвилин, Райх стояв на ганку будинку Альберта Ейнштейна, нетерпляче очікуючи зустрічі, до якої готувався усю попередню ніч. Він прийшов на півгодини раніше. Райх вважав, що відкрив «уніфіковану теорію енергетичного поля», або ж теорію всього, яка на багато кроків випереджала відомих науковців^[396].

Чоловіки говорили впродовж майже п'яти годин. То була, як Райх захоплено писав у своєму щоденнику, «перша справжня й плідна наукова дискусія за десять років!»^[397]. Райх показав Ейнштейну свою телескопічну трубку, чи то органоскоп, через який Ейнштейн мав нагоду спостерігати ту саму гру кольорів, що й Райх, коли вони вимкнули світло в кімнаті. «Але я не перестаю бачити мерехтіння, — аргументував Ейнштейн, коли вони знову ввімкнули світло. Ефект не зникав. — А чи не може бути, що справа в моїх очах?»^[398]. Райх запевняв його, що якщо подивитись на промені крізь лупу, то вони збільшувалися, а отже, існували насправді. Неохоче, бо ж боявся, що Ейнштейн не повірить, Райх розказав йому про своє найбільш приголомшливе відкриття — неочікуване збільшення температури, яке він споглядав у акумуляторі.

Райх «повернувся дуже пізно тієї ночі, майже опівночі», — пригадує Ільзе Оллендорф:

«Я спеціально не лягала спати — чекала його. Він приїхав сповнений захоплення та вражень, і ми проговорили до самого ранку. Райх сказав мені, що розмова з Ейнштейном була дуже дружньою та сердечною, що Ейнштейн легко йшов на контакт, що говорили вони майже п'ять годин. Ейнштейн виявив бажання дослідити явище, яке йому описав Райх, тож нам треба було зібрати той спеціальний маленький акумулятор і відвезти йому. Райх сказав

мені, що Ейнштейнові, вочевидь, сподобалося дивитися крізь органоскоп (мініатюрний інструмент, який Райх узяв із собою, у якому можна було спостерігати за маніфестацією оргонної енергії) і що він залишив його йому. Коли Райх розказав йому про найважливіше відкриття, температуру всередині та зовні акумулятора — власне причину Райхового візиту до нього — Ейнштейн сказав, що якщо це правда, то це буде «бомба». Райх був задоволеним, що після довгої розмови Ейнштейн сприйняв його за фізика, а коли сказав, що він — психіатр, то той запитав: «А чим ще ви займаєтеся?»^{399}»

Зважаючи на заклопотаність Ейнштейна гонкою атомних озброєнь та вірогідністю апокаліпсису, він також мав би відгукнутися про те, що Райх, можливо, винайшов машину вільної енергії, як про потенційну «бомбу»^{400}. Перед від'їздом Райх запитав відомого ексцентричного фізика, чи той тепер розумів, чому люди вважають його божевільним. На це, Райх пригадує у своїй версії подій того дня, Ейнштейн вибрав двозначну відповідь: «Вірю вам»^{401}.

Хай що він думав, Ейнштейн вирішив надати Райху презумпцію невинності в тому, що про нього говорили; колись, за десять років до того, Ейнштейн уже було організував публічне слухання ідеї «ментального радіо» Аптона Сінклера (телепатія)^{402}. Райх, як і обіцяв, зібрав маленький акумулятор і через два тижні відвіз його до Принстона. Не гаючи часу, Райх та Ейнштейн змонтували акумулятор у погребі Ейнштейна, помістивши його на маленький столик із контрольним термометром, що висів за три або чотири фути над ним. Райх попередив Ейнштейна, що не варто проводити більше ніж годину в кімнаті з приладом й одразу виходити на свіже повітря після контакту з ним.

«Через деякий час і він, і я могли бачити, що температура над акумулятором зросла майже на один градус за температуру навколишнього повітря, — писав Райх. — Ми обидва дуже зраділи. Він хотів залишити акумулятор у себе протягом 2 чи 3 тижнів, а потім написати мені, що й до чого. Приблизно через 10 днів мені прийшов лист».

Ейнштейн написав, що провів декілька днів за прискіпливими експериментами над приладом і, разом зі своїм асистентом, встановив, що існував згусток тепла від стелі до поверхні столу. Вони розібрали акумулятор і вивідали, що різниця в температурі між зонами над та під столом була незалежно від присутності чи відсутності у кімнаті акумулятора, доводячи, що сам акумулятор тепла не виробляв. Тόму, що спостерігав Райх, на думку Ейнштейна, було звичайнісіньке пояснення: то був результат циркуляції повітря й тепловіддачі всередині кімнати. «Крізь цю призму проведених експериментів, — писав Ейнштейн, — я вважаю питання цілковито вичерпаним»^{403}.

Райх сподівався, що Ейнштейн доповість про його відкриття до Академії фізики і запросить долучитися до ексклюзивного Інституту перспективних досліджень у Принстоні, де, на його думку, він нарешті опиниться серед рівних. Він манірно експериментував із акумулятором упродовж усієї наступної ночі, аби ще раз довести собі свою правоту, і написав Ейнштейнові листа обсягом 26 сторінок, ще раз запевняючи його у вірності своїх заяв й надаючи детальну інформацію, яка підсумовувала той потік відкриттів, які траплялися на його науковому шляху від 1934 року. Потім він благав Ейнштейна допомогти із правильною теорією, що б принесла необхідний порятунок для його винаходів та глузду. «Я знаю, що це не так уже й легко сприйняти: все й одразу, — писав Райх, — усе це звучить “божевільно”, і я не можу впоратися з цим сам»^{404}. Ейнштейн так і не відповів.

На таке відторгнення його ідей, як і багатьох інших, що передували йому, Райх відповів спалахом креативності та лавиною нових відкриттів. Він узявся за свою першу пацієнтку, яка хворіла на рак. У своєму щоденнику він називає її місіс Попс. Місіс Попс, якій залишалося жити приблизно шість тижнів, звернулася до нього зі судомним болем і, як Райх пізніше писав у «Біопатії раку» (1948): «Її хребет було знищено у двох місцях, і у тазовій кістці виявлено декілька метастазових пухлин (що розкинулися по організму від раку грудей)». Райх вважав, що місіс Попс захворіла на рак через «сексуальне голодування», бо вже 12 років як була вдовою чоловіка, який ще за життя був імпотентом.

Місіс Попс приходила до Форест-Гіллз щодня на півгодинні сеанси в камері. Райх сподівався, що акумуляція оргонної енергії допоможе розсмоктатися і її сексуальній пригніченості, і її пухлинам. Згідно з

його нотатками, коли вона сиділа в оргонній камері, її шкіра червоніла, кров'яний тиск зменшувався, вона пітніла. Вже незабаром Райх доповідав, що місіс Попс дивом «на цей час» є здоровою; вона могла спати без морфіну й уже не була прикованою до ліжка (також аби зацементувати процес видужання, він заохочував її знайти собі коханця). Окрилений таким станом речей, Райх зайнявся трьома іншими смертельно хворими пацієнтами й спробуваввилікувати їхній рак оргонною радіацією — справа матиме успіх, — вірив він. Райх заснував присвячену цьому клініку «Дослідницьку лабораторію оргону та раку», у якій і збирався зцілювати людей.

Райх знову взявся писати Ейнштейну, і не одного разу, а звітувати про результати своїх експериментів постійно. Секретарка Ейнштейна Гелен Дукас складала усі листи Райха до «*komische Mappe*» (теки «розглянути потім»), куди потрапляли й буклети членів спільноти прихильників теорії плоскої землі, а також листи від організацій на кшталт «Нью-Йоркського клубу чоботарів», які просили, аби Ейнштейн пожертвував свого правого черевики для їхньої колекції.

За словами Ільзе Оллендорф, мовчання Ейнштейна пригнічувало Райха. Він почав підозрювати, що Ейнштейн таким чином замовчував те, що йому соромно визнати, нібито Райх довів його неправоту в експериментах із акумулятором: «Сьогодні я впевнений, — Райх писав у листі до друга 1944 року, — що [Ейнштейн] цілком і повністю свідомий того, що я — правий»^{405}. Він підозрював, що «деякі найнестерпніші чутки», які розпускали психоаналітики про незадовільний стан його психічного здоров'я, дійшли до Ейнштейна, і що він «вочевидь, хотів бути обережним»^{406}.

Тільки через три роки, коли Райх пригрозив тим, що опублікує їхнє коротке листування, Ейнштейн зволив відповісти. Він написав куцого коментаря, що не має змоги приділяти більше часу цьому питанню й вимагав, аби його ім'я «не було незаконно використане з метою реклами — особливо у справі, в якій я не був упевненим» (Секретарка Ейнштейна уже навіть повернула Райхові акумулятор та органоскоп, які стали предметом безконечних надокучань з його боку).

Райха так сильно зачепила односторонність його справ із фізиком, що 1953 року він опублікував розповідь про неї під назвою «Справа Ейнштейна»^{407}. На той час Райх утовкмачив собі в голову чітке переконання, що до його відторгнення Ейнштейном доклалися й інші

сили. 1950 року один із ранніх соратників Ейнштейна Леопольд Інфельд залишив Північну Америку і повернувся до комуністичної Польщі, даючи своїм переїздом хід спекуляції, що ядерні таємниці Америки можуть бути розголошені. Райх вирізав із газети статтю на цю тему і зробив висновок, що Інфельд, власне, і був асистентом, який тестував акумулятор; тепер він підозрював: за тим, що Ейнштейн відмовив йому, стояв комуністичний конспірат, це пояснювало «специфічну поведінку Ейнштейна, яка змінила початковий ентузіазм»^[408]. Насправді Інфельда не було в Принстоні 1941 року. За два роки до того він зайняв посаду в університеті Торонто.

* * *

Поки він лікував своїх пацієнтів й чекав відповіді від Ейнштейна, Райх писав до Елвіна Джонсона, голови Нової Школи, поспішаючи повідомити про те, що йому «вдалося врятувати декількох людей від неминучої смерті в ході своїх експериментів із акумулятором оргонної енергії»^[409]. Сподіваючись зробити і свій внесок до перемоги у війні, він також запропонував читання нового курсу за «Масовою психологією фашизму». Джонсон, який вважав, що Райхові заяви про ліки від раку звучали як шарлатанство, подякував йому за «змістовну викладацьку працю», яку він провів, й ввічливо звільнив його з посади. Він дав Райхові пораду, що його оргонній праці «місце в медичному коледжі або ж у приватній лабораторії, а не в таких закладах, як наш»^[410].

Через місяць після звільнення із Нової Школи, батько восьмирічної дівчинки, у якої був рак, прийшов до Райха, аби обговорити можливість лікування. Чоловік тоді звертався до Американської медичної асоціації (АМА), аби більше дізнатися про Райховий бренд терапії. Там його попередили, що Райх — не лікар, й пригрозили йому арештом, якщо той виставлятиме його таким перед іншими. (Райх намагався, та йому не вдалося підтвердити свою закордонну медичну ліцензію.)

Десь приблизно в той самий час його вигнали з дому на Кессел-стріт, тому що сусіди скаржилися його домовласникові на те, що Райх тримає там своїх піддослідних гризунів. Його прихильники зібрали

для нього 14 000 доларів на купівлю більшого будинку неподалік, прямисінько за рогом тенісного корту Форест-Гіллз.

Серед тих, хто скидався на позику, був і Вальтер Бріль, який щораз більше захоплювався Райхом і в якому він згодом повністю розчарувався^{411}. Він намагався переконати Райха скласти державні медичні іспити, але Райх відмовлявся: як же його могли оцінювати люди, які, як йому здавалося, знали менше за нього? Хіба ж його відкриття не слугували прикладом зсуву парадигми традиційної науки?

«Спочатку я був членом групи [Райха], — Бріль пізніше писатиме у своєму дописі про Райха у “Першопрохідцях психоаналізу”, — але ставало очевидним, що відбулася зміна особистості, і він уже не був тим колишнім Райхом із семінарів психоаналітичної терапії у Відні. Поступово дійшло до того, що якщо хтось намагався дати йому якусь вартісну пораду (а такі лунали у розмаїтті категорій, наприклад, чи уникати конфлікту, як ефективніше пристосуватися до життя в новій країні, чи то припущень щодо медичного ліцензування), Райх реагував на них щораз серйознішими випадками дратівливості та ворожнечі; тепер, за такого стану справ (який не надавав підґрунтя ані для особистого, ані професійного розуміння) подальша асоціація стала неможливою й наші співвідносини завершилися».

Справи пішли так, що не надто й нагадували Райхові те, як він збирався почати в Америці усе заново, і це його трохи роздратувало. У своєму сховку в штаті Мен він написав листа до півдесятка своїх прихильників із проханням не обливатися надмірним оптимізмом щодо його ліків від раку; ні, він у їхній ефективності не сумнівався, але боявся, що чим більше надій вони на них покладають, то більш вірулентною буде їхня реакція на будь-яке розчарування. Райх писав, що оргонна терапія «точно спроможна знищити розвиток ракових пухлин. Це доведено фактом, що пухлини в усіх частинах тіла зникали, чи то зменшувалися в результаті їхньої дії. Жодні інші ліки в світі не могли заявити про такий ефект». Але Райх застерігав: «Неврози та руйнівні звички характеру ховаються за місцевими раковими пухлинами й у будь-який момент готові вистрибнути зі своєї засідки й винищити успішність нашої боротьби із пухлинами усіма можливими способами»^{412}.

У «Біопатії раку» (1948) Райх складе перелік, а радше список-пересторогу ускладнень, які за певних обставин могли звести дію його фантастичного лікувального засобу нанівець. Наприклад, він писав, що акумулятор міг заряджати своїх пацієнтів сексуальною енергією так сильно, що ті просто не витримували таких її доз і згодом уникали лікування, побоюючись приладу. Ще в одному випадку оргонна терапія призвела до рецидиву дитячої клаустрофобії, що автоматично унеможливило використання акумулятора в лікувальних цілях; інколи, коли тіло вдавалося до секреції токсичних відходів, які залишалися у ньому пухлиною, що починала розсмоктуватися, вони застрягали де-не-де в тілі, що також призводило до катастрофічних наслідків. Був і пацієнт, який не звернувся до нього вчасно, бо ж дійшли чутки, що Райх — божевільний. У цьому випадку «бовкання легковажних колег коштувало людського життя», — грізно писав Райх.

У листі до своїх adeptів Райх радив людям триматися гурту й гартувати себе до «плачевних втручань у їхні справи та публічної засуди», перш ніж придатність їхнього методу лікування визнає широкий загал. Їхня робота ставила під загрозу добробут індустрій медикаментів та видобутку урану, представники яких були готові на все, лиш би конкурентоспроможна оргонна радіація втихла (Едісон, казав Райх, також не надто чекав підтримки від видобувачів гасу, коли працював над своєю електричною лампою). У передочікуванні дезертирства Райх сказав тим своїм учням, які перебували в непевності, аби ті покинули його серйозний проект одразу, допоки не почалися серйозні неприємності.

* * *

Того року, коли Райх уперше зустрів Фрейда, один із Фрейдових учнів щойно було вкоротив собі віку, одночасно повішавшись й застреливши себе. Передсмертна записка Віктора Тауска адресувалася Фрейду. «Немає у мене меланхолії, — йдеться в ній. — Моє самогубство — найздоровіший, найпристойніший вчинок мого неуспішного життя». Тауск був учнем Фрейда, який відмовився аналізувати його, відправивши до Гелен Дойч. Коли Тауск помер, його есе «Біля витоків “Машини впливу” у шизофренії», яке з того моменту

входить до когорти класичних праць з психіатрії, лише опублікували. Райх зустрів Фрейда того ж року, й часто припускають, що він зайняв у психоаналітичних колах саме звільнене Тауском місце. 1923 року Райх виступив із доповіддю на зустрічі Віденського товариства психоаналітиків, у якій йшлося про інтроспекцію в пацієнтів-шизофреніків і в якій Райх підтверджував безліч вишуків Тауска.

У своїй статті Тауск описував вишукані механічні засоби, які параноїдальні шизофреніки винаходили у своїх уявах, аби пояснити свою ментальну дезінтеграцію. Коли кордони між світом зовнішнім та розумом шизофреніка ламаються, переконував Тауск, пацієнт почасти відчуває, що його переслідують «машини дивної натури», які, скоріш за все, працюють на радіохвилях, телепатії, рентгенівських променях, невидимих дротах чи то інших незбагнених силах. Також, як вони вірили, машинами керували вороги, які використовували їх як інструмент тортур та контролю свідомості, й вважалося, що ці «водії» здатні імплантувати й вирізати ідеї та почуття, та навіювати біль на відстані. Пацієнти зазвичай закликають усі сили, відомі технологіям, аби пояснити незрозумілі принципи роботи цих машин. Однак вони завжди переступають через спроби надати зв'язну версію їхньої функції: «Усі відкриття людства, — запевняв Тауск, — розглядаються як такі, що не в змозі адекватно пояснити незбагненні сили цієї машини».

Машини впливу характеризуються своїми проблемними винахідниками та хитромудрими конструкціями, що склалися з «коробок, кривошипів, важелів, коліс, дротів, батарей тощо». Інколи ці прилади вважалися їхнім відображенням, двійниками, підсвідомими відтвореннями їхніх фрагментованих тіл, а якщо ще точніше, то їхніх сексуальних органів. Аби пролити світло на витoki цього шизофренічного марення, Тауск розповідав казку із нещасливим кінцем про Наталію А., 31-річну колишню студентку кафедри філософії. «Впродовж останніх шести з половиною років, — писав він, — її переслідував її двійник, який прийняв форму витягнутого саркофага; торс був відкритим, мов кришка труни, і обшитим зсередини вельветом чи то шовком — так, аби на його темному тлі було видно внутрішні робочі процеси машини, які склалися із батарей, що за задумом слугували внутрішніми органами». Вона думала, що моторошний прилад, який маніпулював нею, функціонував

на засадах телепатії і що керував ним її ревнивий прихильник, один із її старих професорів з коледжу; коли він вдаряв машину, вона відчувала біль, коли труцькав геніталії саркофагу, вона відчувала приплив збудження.

Тауск вважав, що всі машини впливу на певному рівні були двійниками своїх жертв, нарцистичними віддзеркаленнями, які з'явилися в уяві своїх винахідників. Машина, яка, здається, завжди контролює пацієнта, була втіленням власного відчуття відчуження шизофреніка від його чи її тіла і водночас божевільною спробою запобігти цьому. Аналізуючи Наталію А., Тауск зауважив, як машина переставала її відображати. У її описах двійник втрачав ясність та виразність — він скинув усі свої людські риси, ставши суто механічним. Але, як стверджував Тауск, усі машини всіх шизофреніків були не лише фікціями, що не піддаються розшифруванню, але й тангенціальними версіями їх самих. Якими б механічно ускладненими вони не були, Тауск вірив, що усі ці конфабуляції колись та й були двійниками пацієнтів, але з плином часу неминуче губилися в зубцях та шестернях.

В американському виданні «Функції оргазму» (1942) Райх вихвалював есе Тауска за його психологічні інсайти: «Аж доки я не відкрив біоелектричне збудження, що криється у вегетативних потоках, я розумів це питання неправильно, — писав Райх. — Тауск був правий: саме власне тіло пацієнт-шизофренік сприймає як те, що його переслідує. Я можу додати до цього, що він не здатен упоратися з вегетативними потоками, які прориваються крізь нього. Хвороба змушує сприйняти їх як щось чужорідне, що належить зовнішньому світові і діє зі злим задумом».

Геній, як і шизофренік, наділений яскравим відчуттям цих спустошувальних сил, припускав Райх, але замість того, щоб дозволити їм привести його за ручку до психозу, геній здатний опанувати їх. Райх занотовував у своєму щоденнику, цитуючи самого себе: «Геній — це той, то живе без броні характеру і від цього робиться ще відважнішим». У книзі Райх цитує цілий пантеон своїх героїв, яких колись характеризували як «психованих»: Ібсен, Ніцше, Ван Гог, Галілей та Бетховен. «Дехто може й припустити, — писав Райх (дещо у свій захист) про тонку лінію між здоровим і не дуже глуздами, — що величний творець науки чи мистецтва глибоко

поглинутий внутрішніми силами творчості; що він є і далеким від дріб'язкових шумів щоденності і, плакаючи мету йти за своєю креативністю цілком й майстерно, таким себе і відчуває. *Ното normalis* не розуміє цієї віддаленості й схильна звати його “психом”. Вона зве “психічним” те, що їй чуже, що загрожує її посередності».

Райх стверджував, що глибоко співчуває душевнохворим пацієнтам: «Шизофренік — це суто гротескно-підсилена презентація того, що характеризує сучасну людину загалом, — писав він. — Сучасна людина відчужується від власної природи, біологічного ядра свого буття, яке сприймає і проживає як щось чуже й вороже. Їй доводиться ненавидіти всіх, хто намагається відновити її контакт з ним»⁽⁴¹³⁾. У вегетотерапії Райх шукав способів зробити так, аби його пацієнти відчували цю позитивну енергію як силу, що курсує їхніми ж тілами, розсмоктуючи мертвинність, репресії, роблячи так, що лібідо потрапляє в їхній відкритий доступ.

Частково «Функцію оргазму» було написано як відповідь на питання його колишніх колег про Райхове психічне здоров'я: невдовзі після свого прибуття до Нью-Йорка поширилися чутки, що Райха запроторили до Державної психіатричної лікарні Ютіка. Попри те, що це було повною нісенітницею (у розповідженні цих вигадок Райх підозрював Феніхеля, який тоді мешкав у Лос-Анджелесі), але вона, мабуть, виникла через поверхову схожість між Райховою камерою та «Зажимом Ютіка», втихомирювальним девайсом родом із XIX століття, який придумали саме у цьому закладі і який мав вигляд дерев'яної клітки. У той час Райх зайнявся 32-річною шизофренічкою, яку впродовж декількох тижнів лікував в акумуляторі оргонної енергії. Райх казав, що коли розповів їй про принципи роботи приладу, вона одразу зрозуміла їх і сказала йому, що він був першою особою, яка змогла розтовкмачити їй усе про сили, що були всередині неї, так, як це розуміла вона. Він намагався зробити так, аби вона сприйняла ці сили як потоки у власному тілі, але пацієнтка й далі уявляла їх, за його версією, як «чужорідну, дивну силу, яка пожвавила все всередині кімнати, в якій вони перебували»⁽⁴¹⁴⁾.

Попри те, що ці зовнішні фактори впливу здавалися Райхові чіткими клінічними симптомами шизофренії його пацієнтів, він також, відколи почав свої біоелектричні експерименти, став свідком їхнього існування і тепер теж міг бачити те, що вони курсують не лише по

усьому тілу людини, але й стрічав їх прояви в космосі (з дев'ятнадцятого століття маніакальну депресію та шизофренію розглядали як затяжну манію, що характеризується багатьма шизоїдними рисами). Панцир оргонного акумулятора, який скоріш за все був намаганням утримати всю цю енергію й радше захистити, аніж просто зарядити пацієнта, можна розглядати як щось на кшталт труни. Фрейд, обговорюючи пацієнтку Тауска Наталію А. зі своєю групою семінару, який збирався щосереді, поставив на обговорення деталь про саркофаг у її випадку і підмітив, що давньоєгипетський спосіб поховання символізував собою відрадне повернення індивіда до материнської утроби. Іншими словами, машина впливу, в якій закрилася Наталія А., втілювала її параноїдальну спробу перебудувати фрагментований світ. Цікаво, чи Райх, відступаючи до такого ж комфортного й відрадного простору, переступив лінію між генієм та шизофренією, яку й сам було встановив?

Термін «машина впливу» Тауск запозичив від приладу, який 1706 року винайшов студент Ісаака Ньютона Франциск Гауксбі. Його «машина впливу» була скляним глобусом, що обертався навколо своєї осі, й коли до нього торкалися, потріскував, мов блискавиця, і пропускав електричну іскру та видавав зеленкувате неонове світло, коли його потирали. Таку загадкову люмінесценцію свого винаходу він звав «блиском життя». Такий-от, вочевидь, надприродний ефект спричинило те, що статична електрика потрапила у вакуум. Усе відбувалося за тим самим принципом, за яким працюють і миготливі електронні лампи сучасних телевізорів. (Шизофренічна інкарнація машини мала такий же дивовижний ефект: «Машина впливу, — писав Тауск, — [почасти] робить так, що пацієнт бачить певні зображення, картинки, образи»). Райх стверджував, що оргонна енергія світилася синім, й створив свій прилад, аби той акумуляував цю «енергію життя».

Райхів Оргазмотрон, який, водночас, стане його трампліном до світової слави й урвищем, з якого він колись упаде, можна розглядати як одну із версій такої автобіографічної машини впливу — камера, що наділена незрозумілою енергією, котра може розказати історію людини, якою подекуди захоплювались, а бувало, вважали параноїком; прилад, який також, певним чином, став засобом зовнішнього «впливу» в горнилі сексуальної заклопотаності його покоління й

аспірацій лівих радикалів. В ідеологічному потоці поствоєнного періоду Другої світової війни ідеї Райха стали дороговказами на шляху суспільства до нової моделі політики й темою підвищеного інтересу та суперечок. Райх ідентифікував бар'єри до (сексуальної) свободи й пропонував користувачам Оргазмотрону засіб подолати їх. У 1940-50-х художники й інтелектуали ринули до Райхової клініки оргонних досліджень і з захопленням будували й закривали себе в його камерах, саме так, як колись модні й допитливі нахлинали до палат Мезмера, аби побачити й відчутти на собі дивовижну трансформацію, яку обіцяв бакет, місце, в якому слід було резервувати заздалегідь і яке коштувало стільки ж, як і найдорожчі квитки до опери^[415]. Романіст Стефан Цвейг описує це «колективне шаленство» як «Мезмероманію». Манію, яку започаткував Райх, можна назвати «Оргазмоманією».

Спочатку Райх переконав тисячі людей щодо благодатної сили оргонного акумулятора. Знищення блоkad у хворому тілі стало метафорою для очищення організму від усіх бар'єрів на шляху до свободи: корумповане, штучне, декадентське суспільство обтруситься до кращого. Але невдовзі його осінило, що енергія, яку він відкрив, може стати злою і що її мертвоносний вплив загрожував усьому світові. Він винаходить ще більш мудровані прилади, аби змагатися із щораз іншими силами, які собі вигадувала його голова.

* * *

7 грудня 1941 року атака японців на Перл-Гарбор забрала життя 2000 людей і зруйнувала більшу частину тихоокеанського флоту військово-морських сил США. Вважалося, що саме Німеччина стояла за «провокацією» й «підбурюванням» Японії атакувати, і протягом декількох наступних днів Америка оголосила війну не лише Японії, але й усім країнам-учасницям Сил осі^[416]. У вечір того ж дня, коли атакували Перл-Гарбор, згідно з наказами ФБР, по всій країні було затримано 700 японців, а під час декількох наступних місяців заарештовано ще понад 10 000 японців, німців, італійців. Усі японці, німці та італійці, котрі проживали в Сполучених Штатах, опинились у ситуації, в якій їх отаврували як «ворожих іноземців». Їх змусили носити посвідчення особи, заборонили володіти радіоприймачами,

камерами чи то зброєю, й вони повинні були бути готовими, що в будь-який час їх могли заарештувати, затримати та депортувати.

За два роки до того, після підписання пакту між Гітлером та Сталіним (підписали якраз тоді, коли Райх їхав до Америки), ФБР найняло ще 150 надлишкових оперативних працівників і почало складати список потенційно небезпечних чужинців, яких необхідно було арештувати в інтересах національної безпеки. Райх відмовився від комунізму ще в Норвегії — задовго до того, як це зробили інші партійні, які по той бік Атлантики ще не прозріли щодо звірств Сталіна. Однак його ім'я дуже швидко внесли до списку ймовірних диверсантів. У липні 1940 року колишню дружину Вульфа, психіатра Флендерс Данбар, допитували, чи Райх, бува, не був учасником «п'ятої колони». За підозру в комунізмі ФБР таємно почало наглядати за ним ще в січні 1941-го — місяці, коли він уперше зустрівся з Ейнштейном (за яким також стежили). Його телефон прослуховували, листи перехоплювали⁽⁴¹⁷⁾.

Американська комуністична партія, що процвітала за часів Великої депресії, зазнала непоправного удару внаслідок Радянського альянсу з Гітлером, оскільки дуже сильно опиралася на антифашистські фронтові групи, які палко її підтримували. Іронічно, але коли загроза комунізму, що полонила Америку наступні декілька десятиліть, уперше залунала з американських динаміків, комуністична партія американців уже сиділа в глибокій кризовій ямі. Після того, як злочинні діяння Сталіна в межах Радянського Союзу, як і brutальні репресії його держав-сателітів, вийшли на широкий загаль, комунізм скинув свою міжнародну маску привабливості. На президентських виборах 1940 року, коли Рузвельта обрали на історичний третій термін, за лідера Американської комуністичної партії Ерла Бровдера проголосували лише 46 000 виборців — удвічі менше за ту кількість голосів, яку він отримав чотири роки тому. Як історик, Тед Морган стверджує у своїй книзі «Червоні»: «Від 1935 до 1939 року Американська комуністична партія купалася в розкоші популярності, якої ніколи більше не здобуде».

1940 року Мартін Дайс, сварливий конгресмен-демократ із Техасу, що головував у Комісії з розслідування антиамериканської діяльності (КРАД), опублікував свою книгу «Троянський кінь в Америці». Він стверджував, що фашисти і особливо комуністи займалися тим, що

підривали засади американського світогляду, як колись уже зробили в Європі, й звинувачував у такому занепаді європейських іммігрантів; дві третини членів комуністичної партії, підсумовував він після того, як побачив першотравневий парад у Нью-Йорку, були іноземцями. Дайс, запеклий противник Нового курсу, який бажав дискредитувати його, встановивши зв'язок між ним та підривними групами, випередив Джозефа МакКарті в тому, щоб припустити, що 2850 американських держслужбовців були членами комуністичної партії. Серед тих комуністів, які, скоріш за все, просочилися до уряду, був і Моріс Пармелі, автор «Нудизму в сучасному житті» (1933), який заступався за нудизм у школах, домівках та на робочих місцях. Добре ілюстровану книгу Дайс затаврував як доказ припущення його комунізму^{418}. Для Дайса, якому комуністи ввижалися під кожним ліжком, «божевільні й аморальні ідеї» Пармелі робили із нього суто підозрюваного, й він домогся того, що сексуального утопіста звільнили^{419}.

Так само ФБР підозрювали сексуально-політичні теорії Райха. Воно встановило, що доктор Вільгельм Райх був членом Медичної консультативної ради Американської комуністичної партії й редактором комуністичного журналу про людське здоров'я «Health and Hygiene». Стаття в комуністичній газеті «Daily Worker», датована 7 листопада 1941 року, переконувала, що Райх викладав політичну економіку в комуністичній робітничій школі. Американський консул у Норвегії підтвердив комуністичне європейське минуле Райха. «Доктор Райх мав безліч прихильників в Австрії, — повідомляв консул, — особливо серед лікарів-жінок». Помилково стверджували, що Райх до 1936 року був членом норвезької партії, аж доки його не вигнали за те, що намагався викривити «лінію партії».

12 грудня 1941 року, через день після того, як Німеччина оголосила війну Сполученим Штатам, Райха заарештували в другій тридцять ночі. Двійко агентів ФБР, які приїхали затримати його й доставити до камери попереднього утримання на Елліз-Айленді, не дозволили йому зателефонувати адвокатові чи навіть сходити до вбиральні без супроводу одного з них. Вони доїхали до Елліз-Айленду о 04:20, у нього взяли відбитки пальців, сфотографували та посадили до камери.

**РОЗСЛІДУВАННЯ У СПРАВІ ПОСЯГАННЯ НА
ВНУТРІШНЮ БЕЗПЕКУ
ВІДДІЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ГРОМАДЯН — ПІДДАНИХ
ВОРОЖИХ ДЕРЖАВ**

Вік: 44 роки

Стать: Чоловік

Колір: Білий

Шкіра: Дуже багряна

Очі: Карі

Волосся: Сиве

Зріст: 176 см

Вага: 71.66 кг

Тілобудова: Кремезний

Раса: Єврей

Національність: Австрієць

Дата та місце народження: Добряничі, Австрія, 24 березня 1897 року

Реєстраційний номер іноземця: 4505146

У загальній камері в'язниці на Елліз-Айленді Райх спав на розстеленій газеті в оточенні членів американської пронацистської організації «Бунд». У лютому 1939 року 22 000 членів «Бунду» та їхні прихильники провели з'їзд у Нюрнберзькому стилі на Медісон Сквер Гарден, де їхній лідер Фріц Кун критикував «Жидівський курс Франкліна Д. Рузвельта» (одночасно з ним на вулиці біля будівлі, де відбувався їхній з'їзд, протестували удвічі більше антифашистів). Райх написав у апеляції на своє ув'язнення про страх, що інші затримані могли вбити його, якщо дізнаються про довгу історію його антифашистських діянь.

Псоріаз, на який Райх хворів ще з юнацтва, розгорявся по його тілу, коли той був у стресових ситуаціях, як ото під час Першої світової війни та на піку Норвезької кампанії, й наступної ночі його перевели до лікарняної палати, де він міг приймати регулярні ванни, аби полегшити стан своєї шкіри. Оллендорф дозволили відвідувати його лише двічі на тиждень, а Енні Райх заборонила дітям їздити до нього. Адвокат Льюїс Голдінгер повідомив йому, що із 40 % впевненістю

йому доведеться пересидіти війну в таборі для інтернованих. Райх писав: «Кожної ночі я споглядав крізь ґрати, як світло від статуї Свободи розліталось яскравими мереживами по темній гавані Нью-Йорка»^{420}.

Будинок Райха обшукали; агентів ФБР заінтригувала його підвальна лабораторія, а бібліотечний фонд у 1000 примірників дав їм необхідні докази його комуністичних та фашистських симпатій — ФБР конфіскувало біографію Леніна, примірник «Майн Кампф» Гітлера, книгу Макса Годанна про Радянський Союз, російський букварик для дітей, який він придбав як сувенір для своїх доньок, коли 1929 року відвідував Росію, і дві книги авторства Троцького (мислителя, який привів Райха до висновку, що і нацизм, і комунізм варіативні тоталітаризму).

Спеціальні агенти допитали Елвіна Джонсона з Нової Школи (у справі ФБР його ім'я замальовано чорним, але агент ФБР підтвердив його особу працівникам УПМ, коли ті взяли за Райха наприкінці 1940-х), який відмовився обговорювати політичні переконання Райха. За рік до цього, аби скинути із себе обвинувачення в радикалізмі, Елвін Джонсон був змушений прийняти і включити до хартії Нової Школи розділи, які садили будь-якого «комуніста чи то партійця без квитка» із числа викладачів університету за ґрати, а увесь професорсько-викладацький склад клявся у вірі та вдячності за те, що Америка — це «цитадель лібералізму»^{421}. Райх, у якого всі ілюзії про комунізм розвіялися ще до підписання нацистсько-радянського пакту, з радістю підписав би такий документ, але Джонсон пояснив ФБР, що Райхів контракт не було поновлено уже після першого року викладання, оскільки Райх «дуже егоїстичний й не звертає уваги на ідеї інших вчених; а ще заявляє, що має ліки від раку — і все це... висмоктане з пальця [Райхового] “шарлатанства”».

Тоді агенти поїхали зустрітися з декількома психіатрами, з якими Райх контактував в Америці. Одним із цих неідентифікованих допитаних, скоріш за все, був Вальтер Бріль, який запевняв їх, що Райх обрубав усі зв'язки із комуністичною партією й заявив, що «в комунізму нічого не вийде тому, що він непрактичний, позаяк люди ще не сягнули такого ментального рівня розвитку, аби сприйняти його, як належить». Він також розповів їм про Райхові спроби скористатися оргонною енергією для лікування раку і що Райх подавався на патент на «його метод контролю цієї енергії» й заснував Інститут оргонних досліджень, «аби комерціалізувати [його метод]... лікування раку». «Однак, — додав той, — у цьому напрямку йому, здається, вдалося дуже мало».

ФБР не цікавили ліки від раку, на які відкриття претендував Райх, але було зацікавлене в тому, аби встановити його політичні симпатії. Райх мав слухання в суді Брукліна на самісінький Боксінг Дей^[52], де його добряче підсмажили за ймовірні підпорядкування комуністам, й вивідували чи його новий будинок було куплено на гроші з Москви. Державний прокурор США, який провадив слухання, постановив, що доказів для підтримання звинувачення було недостатньо, й у своєму звіті рекомендував, «що з іноземця необхідно зняти усі обвинувачення без жодних на те заперечень» («Іноземець видається егоїстичним, — писав він у своєму підсумку слухання, із антисемітською та ксенофобською ремаркою, — його особа точно характеризує його расу та країну»). Райха відпустили через одинадцять днів — лише після того, як він пригрозив, що почне голодування. Сидів він упродовж трьох з половиною тижнів.

Попри те, що його випустили на свободу, ім'я Райха все ще не стирали зі «списку ключових фігур», яким завідувала організація під назвою «Відділення контролю громадян — підданих іноземних держав». Служба внутрішньої безпеки рекласифікувала Райха до Групи Б: «Особи, що видаються менш небезпечними, але чиї діяння варто обмежити». Тож за ним і далі стежили. Райх нарешті спекався цих нескінченних розслідувань після того, як дізнався, що двоє «полісменів» розпитували про нього в його сусідів, що, здавалося, виправдовувало його манію переслідування. Його зняли зі списку ключових фігур у липні 1943 року, коли Генеральний прокурор ствердив, що занесення людей до списків за класифікаційними

рівнями загрози було неконституційним; на той час половину з 10 000 затриманих уже звільнили.

Райх був певним того, що то його колишня дружина та доктор Лоуренс Кубі, тодішній секретар Нью-Йоркського інституту психоаналізу, здали його ФБР як активного комуніста й потенційного шпигуна; таке припущення ґрунтувалося на чомусь, що Лора Райх сказала йому за декілька місяців до його арешту. «Остерігайся, Віллі, — застерегла вона його. — Енні говорила про щось погане про тебе із доктором Кубі»^{422}. Однак, жодних сумнівів, що Лора мала на увазі неприємні чутки, здебільшого про душевне здоров'я Райха, які ходили в психоаналітичному товаристві, про які він й сам добре знав.

Виявилося, що Райх став жертвою екстраординарної плутанини. У місті Ньюарк, що в штаті Нью-Джерсі, жив собі такий Вільям Роберт Райх, який заправляв невеличким книжковим магазином, який використовувався як логістичний центр для розповсюдження комуністичної пропаганди. Вільям (Білл) Райх, народився того ж року, що і Вільгельм, також перебував на посаді завідувача інформаційного відділу Комуністичної партії Нью-Джерсі і щоп'ятниці увечері викладав політичну економіку в робітничій школі за адресою 35-та Іст та 12-та Стрит на Мангеттені, лише за декілька кварталів від Нової Школи, що на перехресті 66-ї та 12-ї Стрит^{423}.

1950 року під час розслідування КРАД «Американських аспектів вбивства Леона Троцького» було встановлено, що Білл Райх працював як сталінський засланець, якого агенти секретної поліції Радянського Союзу завербували, аби той пробрався до лав американських прихильників Троцького. У березні 1936 року, коли Троцький усе ще був у Норвегії, Білл Райх написав статтю в газеті «Western Worker» під заголовком «Джонсон, Галет та Райх зреклися Троцького»; завербували його наступного року, а зробив це Луїс Френціс Буденз, головний редактор «Daily Worker» і колега Біллі Райха із робітничої школи. Буденз був головою Бубен-групи шпигунів (як їх знали в Радянському Союзі), допоки 1945 року не покинув партію і не став інформатором ФБР, видавцем антикомуністичних компроматів та зірковим свідком КРАД^{424}.

Саме Буденз видав Біла Райха КРАД, як одного із «найвидатніших... прихованих сталіністів, які діяли як троцькісти». Він також відкрив той факт, що серед американських прихильників

троцькістів був ще один засланий агент секретної радянської поліції, Рубі Вейль, який познайомив Рамона Меркадера та секретарку Троцького Сильвію Агельофф. Вони почали бурхливу аферу, яка дала Меркадерові доступ до надійно укріпленого сховку Троцького в Мехіко, де той пробив череп Троцького ножом для льоду. Яку роль Білл Райх зіграв у складанні схеми, яка призвела до вбивства Троцького, якщо й узагалі якусь та й відіграв, невідомо. 1960 року він опинився перед КРАД і, за наявності масивних доказів його зв'язків із комуністами, Райх на кожне запитання відповідав своїм правом п'ятої поправки^{425}. (Навіть попри те, що члени комуністичної партії все ще потрапляли на суди у 60-х через Акт Сміта, 1963 року Прокурор США заборонив переслідування у справі Біла Райхаю.)^{426}

Невдовзі після того, як Вільгельма Райха випустили, Вільям «Білл» Райх полишив Східне узбережжя і поїхав учителювати до Сан-Дієго, де ФБР також встановило за ним контроль. 2 листопада 1943 року, визнаючи помилку в секретних документах, Дж. Едгар Гувер постановив, що справа Вільгельма Райха формально закрыта.

Сім

Навесні 1945 року письменник-анархіст Пол Гудмен отримав телефонний дзвінок від Райха з проханням завітати до нього у Форест-Гіллз. «Мені стало приємно й, водночас, дивно, — писав Гудмен, — і я щиро сподівався, що цей визначний муж візьме мене до якоїсь справи». Гудмен щойно завершив писати статтю про Райха для впливового анархістсько-пацифістського журналу Дуайта МакДоналда «Politics». «Політичне значення останніх ревізій ідей Фрейда» — стаття, яку опублікували за місяць до того, як було скинуто атомну бомбу, відреконує Райха новій та охоче сприйнятливій аудиторії — представникам американського авангарду. В умовах ідеологічної конфузії післявоєнного періоду, перш ніж окопна політика Холодної війни вкоріниться в суспільстві, Райхові ідеї швидко стали популярними серед американської інтелігенції. Його як лідера нового сексуального руху підтримувало молоде покоління, і його ідеї запали в голови такої кількості людей, що була набагато більшою за ту, про яку, за європейських часів, Райх міг лише мріяти. Однак Райх, вимучений нігілістичними інтерпретаціями своєї праці, неохоче приміряв на себе роль поводиря.

Гудмен, до якого слава прийде у 1960-х за його дослідження-бестселер підліткового злочинства «Зростаючи абсурдом», на початку 40-х уже був відомою персоналією у Віллідж^[53]. Він сам проголосив себе *нестерпним дитям*, яке ставить інших у незручне становище своєю безтактністю, та ще й був сповненим, як казав літературний критик Альфред Казін, «глибокого апостольського бачення себе самого». Він був потужним письменником і вже у віці 35 років видав два томи своєї трилогії «Місто-імперія», яку описував як «альманах відчуження», а ще літературно-критичні праці, книги з громадського планування та психоаналізу, і якраз працював над «Днем батьків» (1947) — фіктивною версією розповіді про те, як і через що його звільнили з однієї з прогресивних шкіл на околицях Нью-Йорка. Доктрина сексуальної свободи, якої він навчився в Райха, уже принесла йому проблеми; Гудмен відверто демонстрував свою бісексуальність, і його тричі звільняли з різних учительських посад за те, що той наполягав на своєму праві мати стосунки зі студентами.

У своєму есе для «Politics» Гудмен схвально порівнював ідеї Райха з поглядами тогочасних успішних аналітиків-неофрейдівців Карен Горні і її колишнього коханця Еріха Фромма, який щойно видав бестселер «Втеча від свободи» (1941), де задля пояснення того, чому люди намагалися уникнути власних обов'язків та відповідальності за допомогою передавання їх постатям авторитетнішим, багато чого було запозичено в Райха (Фромм сказав Феніхелеві, що не визнав своєї інтелектуальної заборгованості перед Райхом у книзі тому, що «його вернуло від Райхової манії величі»)⁽⁴²⁷⁾— . Гудмен стверджував, що жоден аналітик не був таким політично-прогресивним, якими вважали себе вони⁽⁴²⁸⁾— .

Гудмен писав, що попри поверхове використання Горні та Фроммом риторики свободи, усі обіцяні ними терапевтичні інновації були реінтеграцією хворих та невротичних пацієнтів назад до статусу кво. «Яка ж неймовірна пропозиція, — Гудмен писав, висміюючи їхній задум, — коли суспільство створює емоційний тиск для переорієнтації не суспільства, а людей!» По суті, ревізіоністи пропонували, як казав Гудмен, «продовження роботи сучасної індустріальної системи у більш ефективній та мирній манері, без нервових зривів та воєн».

На відміну від тонкого конформізму неофрейдівців, Гудмен відстоював позицію Райха, який, плекаючи мету запропонувати людям інший світ, котрий можна було протиставити тому, який на той час пожирали війни, вдивлявся далеко поза скромні параметри системи лікування сам на сам. Виплутавшись із пелени комуністичних чарів, теперішній Райх закликав до «скасування політики» й посилався на сексуальну утопію, що існувала в його уяві, як на «робітничу демократію». Політики та бюрократи знову вели світ до межі апокаліпсису, і Райх запропонував нову структуру самоорганізації, в якій політика лежатиме нижче плінтуса. Райх, який відвернувся від комунізму, тепер мав новий слоган: «Любов, праця та знання є невичерпними джерелами життя. Вони й повинні ним керувати».

Гудмен шанував Райха як автора маніфесту так необхідної «психології революції». Райх обіцяв, як захопливо розповідав Гудмен, відновити репресованому населенню «сексуальне здоров'я й життєлюбство» за допомогою апокаліптичних оргазмів та стану сексуальної благодаті, в якому вони вже не зможуть «мириться із механічними й рутинними посадами, на яких працювали, а перейдуть

до (хай яким тернистим буде цей шлях змін) роботи, що є більш спонтанною й відверто-значеннєвою». Гудмена надихало Райхове бачення того, що він тлумачив як еротизовану анархію. «Люди, що не будуть загнаними в рамки, — обіцяв Гудмен, — створять собі таке суспільство, що буде достатньо миролюбним і впорядкованим».

У дверний дзвінок Райха у Форест-Гіллз тицькала рука сповненого фантазій Гудмена, який думав, що Райх подякує йому за його пропагандистські потуги або ж найме його на роботу в рамках якоїсь інтелектуальної колаборації. Чого Райх насправді хотів від Гудмена, то це аби той припинив з'єднувати його з «анархістами та борцями за свободу особистості».

Прочитавши есе Гудмена, Райх зробив запис у своєму щоденнику, що той піддав його думи «небезпечному викривленню». Гудмен просував Райха як архітектора «психології революції», але потім відстоював позицію, що, зрештою, «постреволюційну психологію» слід сприймати як первинно Фрейдівську. Дороговкази, які розставляв Райх, були, звичайно зрозумілими, — фальшиво доповнював Гудмен, але його мапа була «надмірно простою й руссоїстською»^[54], а от Фрейд вів людей до фактичних теренів майбутнього чіткішими шляхами. Райх, звичайно, вважав, що своєю схемою оргазмічної лібералізації він випередив Фрейда, й підозрював, що Гудмен попросту не витерпів, бо не зміг уявити картину майбутнього так сповна, як це вдалося йому. «От через те, що таких Гудменів — мільйони, — писав Райх, — кожен революційний рух зазнає невдачі».

Гудмен очманів од реакції Райха й парирував: «Докторе Райх, насправді, яка вам різниця чи зве вас молодь анархістом, чи ні?». А. С. Нілл почасти застерігав Райха, аби той не дозволяв, щоб йому пришили роль талісмана анархістів — коли газета «Freedom Press» хотіла написати про Райха в Британії, Нілл попереджав: «Якщо вони опублікують статтю про тебе, тоді коло твоїх слухачів стане обмеженим, а широкий загал почне плекати недовіру до тебе... Декотрі анархісти уже посягають на твоє ім'я, тож будь обережним». Вочевидь, саме ця пророча порада була в Райха на думці, коли він вирішив запросити Гудмена в гості: він почав пояснювати Гудмену, що якщо він продовжить виставляти його сексуальну філософію як анархістську, тоді А. С. Ніллу стане важко утримати своїх учнів, представників середнього класу, у Саммергіллі. Все ж такий-от

аргумент не зумів переконати Гудмена: «Мені здалося, що доктор страждав від зрозумілої форми параної біженця від Гітлера», — писав той пізніше.

Лист, якого Райх написав, але так і не надіслав Гудмену після його візиту, засвідчує той факт, що думки Райха перебували у всесторонній обляві. «Зв'язаність цієї діяльності з конкретною політичною когортою шляхом таврування про приналежність до когось на те і здатна, що лиш перешкоджати її загальному впливу на соціальний розвиток, — повчав Райх свого шанувальника. — Як я вже одного разу пробував сформулювати, я — не лівий, і не правий, я — *передовий*». І як певне обґрунтування своїм словам додав: «Я борюся з людським захворюванням, яке називаю емоційною чумою і яке спустошувало людське суспільство впродовж більш ніж чотирьох тисяч років... І ось уже двадцять років, як я стою на “вогневому рубежі”».

На 1946 рік у Райха налічувалося три самовидані переклади його книг, які здійснив Вульф: «Функція оргазму» (1942), «Аналіз характеру» та «Сексуальна революція» (обидві 1945 року) — кожна з яких пройшла процес скрупульозного вичитування змісту задля долучення до них розповіді про відкриття оргонної енергії та роздумів про нову політику автора. (У нових виданнях Райх також замінив терміни «комуністичний» на «прогресивний», а «класова свідомість» на «суспільна відповідальність».) 1947 року видавництво Інституту оргонних досліджень продавало по чотириста, а то й п'ятсот книг на тиждень, дозволяючи Райхові вихвалитися, що «“кожен” у Нью-Йорку говорить про мої праці» і що його література розходилася, наче «гарячі пиріжки»^[429]. Його писанина подобалася інтелектуалам та богемі з обидвох узбереж. У написаній ним біографії Сола Беллоу, Джеймс Атлас писав, що «Райховою “Функцією оргазму” зачитувалися у прогресивних колах, як ще десять років тому “Мистецтвом та революцією” Троцького».

Після підписання пакту між Гітлером та Сталіним та Московського процесу, оновлена теорія Райха про сексуальне пригнічення, здавалося, переконливо пояснила лівим, яким з очей спала політична полуда, те, чому велика кількість людей подалася до фашизму і чому комунізм не зміг зарекомендувати себе як життєздатна альтернатива йому. Райх запропонував злочинним екс-сталіністам та троцькістам

альтернативну програму сексуальної свободи, якою можна було б боротися з цими тоталітарними загрозами.

Видобуваючи мораль із задоволення, Райх давав змогу пост-воєнним радикалам, багато з яких були солдатами, що поверталися з Європи і які вважалися сексуальними злиднями (50 мільйонів презервативів поїхали разом із американськими солдатами через океан; кожному по вісім на місяць), розглядати свою статеву розбещеність як політичну діяльність. Райх зробив так, що ті почали відчувати себе частиною сексуальної еліти, що височіла над «скутою кригою», сірою, корпоративною політикою загальної заангажованості. Він показав їм, що можна жити більш автентично і вільно від пут та правил, встановлених суспільством багатих^[430].

Як Філіп Ріфф зазначав у «Тріумфі лікаря» (1961), Райх лестив творчим людям, яких описував як найбільш наближених до його «генітального характеру». Він дав богемі й інтелектуалам, які втратили віру в марксизм, але ще не впали у фрейдівський песимізм, мову опору. «Художники й письменники, які пішли за Райхом, — зауважив Ріфф, — були такими, як він — лівими, що зазнали краху; для тих, хто зазнав невдач, але все ж зберіг свою аскетичну гордість, відважні заяви Райха про кінець політиканства перетворили провал на щось на кшталт перемоги». Для Райха художники були революціонерами в силу обраної ними професії. «Усе те, що... по-справжньому революційне, усе істинне мистецтво, — писав Райх у «Масовій психології фашизму», — бере початок у природному, біологічному ядрі». І за ним пішло багато людей, вірячи, що своїми анархічними оргазмами творили новий світ.

Редактор Гудмена в журналі «Politics» Дуайт МакДоналд, якого просто вразив зв'язок, який Райх ідентифікував між сексуальними та соціальними обмеженнями, застерігав щодо небезпеки тоталітаризму у своїй книзі «Фашизм та американські терени», яку було опубліковано за рік до Райхової еміграції до Америки. Отже, він намагався внести у своє життя якомога більше сексуальної лібералізації, вступивши у шлюб, який, з ідеологічних поглядів, відкрито доповнював численними походеньками на бік. МакДоналд був головним годинникарем механізму голих коктейль-вечірок та оргій у дюнах його сховку на Кейп-Код^[55], які відвідували Гудмен, Фріц Перлз, Норман Мейлер та інші. На його думку, така поведінка була підвидом політики.

Гедонізм ніс за собою певну відповідальність. 1994 року Майкл Врешін писав у біографії МакДоналда, що у роки, оповиті пільною «холодною війною», інтелектуали, чий історичний релятивізм сильно похитнувся, стикнулися з необхідністю обирати між пристосуванням до процвітаючого антикомуністичного суспільства чи зайняттям чіткої позиції, яку Мейлер, цитуючи Райха, називав «бунтівними вимогами власного “я”».

«Ми шукали, як вирватися з усього цього, — пояснив Мейлер, коли я запитав його, чому Райх мав такий сильний вплив на його покоління післявоєнних інтелектуалів. — Ми жили всередині ідеологічної камери, й нам апелювала ціла купа ідей. Що-небудь, що б дало нам змогу вирватися з неї, вивільнитися й віднайти спосіб жити краще. По суті, ці ідеї подобалися лише людям, які жили у Гринвіч-Віллідж, але ми були доволі вільним поколінням у плані того, що були готовими випробувати будь-що — усі види сексу, наркотиків, усе, що завгодно. Оргії тоді мали велике значення для нас: можливо, в оргіях ми й шукали тієї свободи. Правда, не стільки тих оргій було, скільки всі про них базикали, та все ж».

Мейлера вражав Райх-теоретик, а от його неоковирного стилю письма він точно не схвалював. У своїй праці «Список» (1959) він називає «ідеї Вільгельма Райха» його «козиром», а от «стиль письма Вільгельма Райха — його “слабкістю”». «Те, що він мав стільки всього бурхливого й козирного на думці, а висловлював це у тому приземлено формальному, майже огидному, тевтонському стилі, — казав Мейлер, — сповнювало його праці певним шармом». Із Гудмена стиліст теж був не кращий; Джордж Орвелл у своєму есе про «Політику та англійську мову» наводить абзац із його статті про Райха як приклад недоладного, одержимого жаргоном та заплутаного письма. Але Орвеллу, попри його критику посередньої письменницької майстерності Гудмена, вочевидь, усе ж сподобалося послання автора.

У романі «1984» (1949), як зауважив МакДоналд, Орвелл встановлює райхівський зв'язок між сексуальною депривацією та тоталітаризмом^[431]. У романі представник прихильників деспотичного Нового Уряду стверджує: «Статевий інстинкт буде вщент викорінено... Ми вщент винищимо оргазм»^[56]. Джулія, вільна духом героїня із «1984», пояснює, чому влада нав'язує те, що зве *антисексуальністю*: «Коли ти займаєшся коханням, то витрачаєш енергію; і після цього ти

почуваєшся щасливим і тобі цілковито по цимбалах усе решта. Їм вкрай нестерпно, що так почуваєшся. Їм потрібно, щоб ти вирував енергією постійно. Усі ці марширування вперед та назад, гасловолення та розмахування прапорами — усе це лише жалюгідна імітація статевого акту. Якщо ти внутрішньо цілковито щасливий, то нащо тобі виказувати своє захоплення з приводу Старшого Брата, Трирічних Планів і Двох Хвилин Ненависті, та з решти їх триклятого лайна?»^[57].

Звеличуючи анархію оргазму, намагаючись змусити свої відчуття відчуження вибухнути задоволенням, ліві знаходили обґрунтування своєму відходу від традиційної політики. Кола МакДоналда, які відкидали соціальні, економічні та етичні принципи керівних прошарків суспільства, були, як він пізніше визнав, «вічно сповненими надій, вічно позбавленими ілюзій». Втративши віру в комунізм, вони віднайшли в Райхові нове джерело натхнення. Порожня оргонна камера віддзеркалювала політичний вакуум, в якому тоді перебували ліві радикали.

Не всі ліві були в захваті від революційної програми Райха. Молодий соціолог Чарльз Райт Міллз та Патриція Солтер, колеги із Бюро прикладних соціальних досліджень Колумбійського університету, звинувачували Райха та Гудмена в реакційному застосунку біології задля легітимації його політики (хіба нацисти не робили таких же заяв?). На відміну від Гудмена та Райха, вони ще не розневірилились у радикальному робітничому русі. У своїй опублікованій у наступному номері «Politics» відповіді Гудменові під заголовком «Барикада та спальня» вони висміювали Райхову «теорію революції, що стікала зі статевої залози»; «оргастична потенція — чи була вона насправді ключем до свободи... чи радше важелем революції?».

Без жодних сумнівів Райх вважав, що була, але його не влаштувало те, як американський авангард сприйняв та викривив його ідеї. Він вів кампанію за статево свободу, стверджував він, а не за видання ліцензій на секс. Як Пол Робінсон сказав у своїй книзі «Ліві фрейдівці» (1969): «Райх, здавалося, боявся своїх майбутніх прихильників навіть більше, ніж своїх критиків. Його переслідувала думка, що люди із збоченими уявами хибно користуватимуться його авторитетом, аби спустити в маси “безплатну для всіх епідемію трахання”»^[432]. Попри усю свою риторіку про оргазм, Райх був ще тим

пуританом; він не схвалював порнографії та непристойних жартів, які, на його думку, після сексуальної революції стануть пережитками минулого; ненавидів гомосексуальність і віддавав перевагу сексу, який не був позбавлений кохання.

Хтивий Гудмен розчарував його: так розчарував, що Райх відіслав його на лікування до Александера Лоуена, який щойно сам завершив проходження курсу терапії в доктора Райха. У своїй автобіографії Лоуен згадує, що Райх направив до нього першого пацієнта 1945 року — художника, з якого той узяв лиш два долари. Гудмен, скоріш за все, був одним із його двох наступних пацієнтів. Обидва об'єкти аналізу «були кращої думки про себе й персонали їхні видавалися більш солідними, — писав Лоуен. — Їм здавалося, що Райх повівся з ними несправедливо». Приблизно півроку Лоуен та Гудмен зустрічалися в його консультаційній, що була у дешевому готелі, далеко від центру міста. «Вони викрикували свої гасла протесту та опору, — Лоуен писав про свої вольові спроби пробити “броню характеру” своїх пацієнтів, — але мій позмінний офіс був кімнатою, вікна якої виходили на вулицю. Через їхні крики офіцери поліції стали моїми частими гостями».

* * *

Александр Лоуен усе ще практикує підвид упровадженої Райхом техніки терапії і входить до числа двох ще живих осіб, які вчилися та лікувалися в нього (іншим є доктор Мортон Гершковіц). Йому 95, але є ще люди, які щотижня здійснюють паломництва аж до містечка Нью-Канаан, штат Коннектикут, аби пройти в нього декілька лікувальних сеансів. Через це усі водії таксі, які стоять на залізничному вокзалі, знають його адресу. За десять хвилин їзди від залізниці величезні кам'яні ворота, на котрих написано ЦЕНТР БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ, ведуть гостей на охайне подвір'я, на якому видніється обшитий дерев'яними дошками будинок. Коли я приїхав туди, на бездоганному газоні охайно одне біля одного розмістилися два шезлонги, а на під'їзді до будинку стояв припаркований старий мікроавтобус «Бьюік».

Моніка Соуза, секретарка Лоуена, зустріла мене в дверях й тихенько провела до просторої вітальні, де доктор розмовляв по

телефону. Кімната була сповнена стилю богемської величі 70-х: золотаві канапи та огрядний більярдний стіл, з якого зробили виставковий стенд для бгатої бібліотеки Лоуена, в якій містилися й такі праці як «Мова тіла» та «Любов та оргазм». Поклавши слухавку, доктор Лоуен підвівся, аби потиснути мені руку. «Ну ж бо, до праці?» — запитав він. Я пішов за ним до його кабінету, очікуючи, що зараз ми всядемося за робочий стіл, на якому, шаблонно, царює вічний робочий безлад, і я візьму в нього інтерв'ю, але кабінет ми оминули й зайшли до обшитої дерев'яною корою процедурної. (У культовому фільмі Душана Макавєєва про Райха «ВР: Таємниці організму» (1971) студент Райха, Александер Лоуен, зображується у своїй маніпуляційній якраз у процесі стимуляції оргазму в пацієнтки, яку кидає по кушетці в конвульсіях екстазу.) Соуза вже чекала нас там, розстеляючи свіжовипране простирадло на одномісному ліжку, яке слугувало аналітичною кушеткою, над якою висить нагадування в рамочці, де написано: «ДИХАЙТЕ».

Лоуен запитав мене, чи займаюся я ранковою гімнастикою, і я відповів, що це точно не про мене. «Займатися слід щодня! — здивовано вигукнув він. — Роздягайтеся. Зараз ви у мене попотієте. Ви умієте робити сальто?». Я похапцем пояснив йому, що прийшов поставити декілька запитань про Райха, а не лікуватися. «Я навчався у нього, — сказав Лоуен. — Я вам про Райха скажу так — і ви напишіть про це у своїй книзі: дихання — есенція життя. Чи знаєте, що про вас стануть говорити, коли перестанете дихати? Коли ви не дихаєте, то помираєте». Він присів, вочевидь, задоволений своїм трюїзмом, і, твердо налаштувавшись провести для мене практичну демонстрацію Райхових учень, сказав мені роздягтися до боксерок.

Вже за лічені хвилини від початку нашої зустрічі Александер Лоуен зробив так, що я, у спідньому, виконував кульбіти на його аналітичній кушетці. «Ноги поставте он там, прямісінько на краю ліжка, а голову притуліть до них», — командував мною Лоуен. Я розпростерся на ліжку. «Тепер, остерігайтеся! Будете далекоглядним. Ось так жбурнете себе там, у відкритому світі, і вас уб'ють. Повільніше. Давайте, виконайте цю вправу 35–50 разів. Добре. Чи чуєте власне дихання? Що ж, у цьому суть життя і суть терапії. Ось так — дуже добре. Бачите, Райх вважав, що дихання сповнює ваше тіло життям, і якщо ви достатньо дихаєте, ваші емоції оживають й раптово

ви починаєте плакати й говорити. ДИХАЙТЕ... в іншому випадку, ви — наполовину машина».

Лоуен, колишній студент-юрист, який відвідував лекції Райха в Новій Школі, був, як і Гудмен, одним із найревніших поборників за політичні ідеї свого наставника. На щотижневих семінарах, які Райх на початку 1940-х проводив у своєму будинку, Лоуен спонукав Райха розробляти нову програму охорони й розвитку комунального психічного здоров'я та очолити молодіжний рух, як то було в Австрії та Німеччині^[433]. Хоча проект створення клінік за прикладом організації Секс-Пол так ніколи й не був утіленим, за оригінальним задумом Райх планував відкрити цілу низку таких закладів за своєю європейською моделлю, але вважав, що таке можливо лише за наявності підтримки від якоїсь офіційної установи. Відтак, Лоуен пішов із цим питанням до Елвіна Джонсона з Нової Школи, аби запропонувати йому ідею заснувати «Центр соціальних досліджень та психічної гігієни», яким завідуватиме Райх. Джонсон, якого тривожив шлях, яким Райх пішов у своїх відкриттях у галузі лікування раку, відхилив цей запит^[434].

Від 1942 до 1945 року Лоуен тричі на тиждень їздив на сеанси терапії до Райхового будинку в Форест-Гіллз і за кожен візит платив по 15 зелених. Райх був кремезним чолов'ягою, пригадує Лоуен, із добрими карими очима та сильними теплими руками. Під час першого сеансу терапії Лоуен лежав у самих лише плавках на ліжку Райха, яке також слугувало йому кушеткою. Райх просто сказав йому дихати й мовчки сидів неподалік, на кріслі, спостерігаючи за ним. Через десять хвилин Райх сказав: «Лоуене, ви не дихаєте. Ваша грудна клітка не рухається». Він узяв свого студента за руку й приклав до власних грудей, що аж випиналися. «Його тіло було важким, — написав Лоуен про Райха в автобіографії “На пошану тілу”, — надутим, а грудна клітка була масивною». Лоуен, повторюючи за наставником, почав дихати глибше. Пройшло ще декілька хвилин тиші, і Райх раптово розпорядився: «Лоуене, відкиньте голову назад і широко відкрийте очі». Ні з того ні з сього пацієнт пронизливо й неочікувано скрикнув. «Не можу впевнено сказати, що кричав, бо ж мені все ще здається, що я цього не робив, — пригадує Лоуен. — Крик просто сам вирвався з грудей... Я покинув сеанс із відчуттям, що зі мною все було не так уже й добре, як мені здавалося».

«Мої сеанси з Райхом зводилися до того, аби змусити мене *дихати, дихати і ще раз дихати*», — сказав мені Лоуен. Райх тиснув фізично, здавлюючи забиті м'язи Лоуена (особливо жувальні м'язи, потилицю, задній таз та абдукторні м'язи стегон). «Дещо з того добряче боліло», — пригадує той про Райхові натиски та стусани. Маніпулюючи й розпускаючи м'язові блоки Лоуена, Райх, скоріш за все, давав змогу сексуальній енергії вільно пропливати по тілу. Підсвідома ненависть Лоуена до своїх батьків почала витікати через шлюзи його репресій та заборон, якими його скували. Одного разу, коли Лоуену сказали лягти на живіт й товкти матрац обома кулаками, йому здалося, що на вим'ятому простирадлі він побачив обличчя свого батька: «Раптово я зрозумів, що б'ю його за те, що той лупцював мене в дитинстві». Під час ще одного сеансу йому на стелі привиділося зле обличчя його матері; Лоуен уявив, що йому дев'ять місяців зроду і що він дивиться на неї з візочка, й розплакався. «Чого ти так злишся на мене? — Лоуен схлипував і використовував слова, попри те, що в такому віці ще не говорять: — Я плачу лиш тому, що ти мені потрібна».

Коли я закінчив виконання приписаної мені кількості кульбітів, матрац, на якому я лежав, майже сповз з ліжка; від усієї цієї гіпервентиляції мені паморочилося в голові й мене нудило. Не дозволивши мені зробити паузу й перепочити, Лоуен сказав мені спертися спиною на щось таке, що скидалося на козла для пиляння дров, якого трішки роздуло, — він називав це «стільцем для дихання» й вважав його передовою терапевтичною інновацією — й дав мені вказівку потягнутися назад й досягнути руками до залізного дзвіночка (я зауважив, що стеля вся обдерта від людських замахів: коли ті лупашили по ліжку тенісною ракеткою, аби випустити свою лють). Ця «сексуальна вправа», як він описував її, створена для розтягнення та розслаблення тазових м'язів й уможлиблює «вібрації» у цій ділянці тіла, «і, 2, 3, 4, 5, ось так, дуже добре, а тепер ще 10».

Терапія з Лоуеном радше схожа на заняття фітнесом із персональним тренером, а не на сеанси психоаналізу. Мені велять лежати на ліжку, хилитати ногами вгору-вниз, а потім зайняти позицію, яку Шарко описав би, згідно з тим, що надивився в XIX столітті, спостерігаючи за своїми пацієнтами в госпіталі Сальпетрієр, як «істеричну повторювальну арку». «Це базова вправа, якою

користувався Райх, — пояснив Лоуен. — Тепер підведіть коліна, ноги не відривайте від ліжка, щиколотки підтягніть під себе, а тепер підніміть свою гузицю з ліжка. Вигніться ще більше, рухайтесь назад, переступаючи ногами, ось так, так Райх і робив. Вигинайтеся, вигинайтеся, саме так, до вас потроху доходить, тепер зведіть коліна разом, дихайте, дихайте».

Через майже годину потуг викривляння, моєму тілу стало важче виконувати задані команди. «Ось так, у вас з'явилися вібрації! — заволав Лоуен, щойно мої ноги почали трястися й здригатися. — Тепер у вашому тілі потужний заряд. Чи відчуваєте, як те, що ви вдихаєте, проходить крізь кожен сантиметр вашого тіла? Воно живе. Це воно! У вас дуже добре виходить, вібрація, ЦЕ ЖИТТЯ!».

Після двох років терапії Лоуену вдалося набути навичок мобілізувати ці моменти ритму й конвульсивності, які Райх звав рефлексом оргазму, коли йому було завгодно. «Капітуляція перед моїм тілом, — писав Лоуен про цей перехід, — яка також означала капітуляцію перед Райхом, стала дуже легким завданням». Підпорядкування лідеру було і фізичним, і ментальним. Його оргазми стали більш сильнодійними, як Райх і обіцяв. «Я не запитував, що вона відчувала, це її справа, — Лоуен розказав мені про те, як уперше кохався зі своєю дружиною, — але відчував, що всередині мене вирувала енергія, що, виливаючись з мене, сягала зірок. Тоді я міг собі уявити, що всі зорі у Всесвіті — то джерела енергії».

Завершивши мій сеанс, Лоуен відвів мене вниз до свого погребу, аби показати свою оргонну камеру. То була одна зі старіших моделей, без віконечка, й обшита дрібною металеву сіткою. Усередині — додатковий оргонний пристосунок, що схожий на стьобаний чохол для чайника й застосовується для зодягання на голову чи то груди. «Ефект від нього просто чудовий, — сказав він, не уточнюючи, який саме, адже після п'ятдесяти років служби приладом перестали користуватися, — але на мене він сильно не повпливав».

У грудні 2001 року дружині Лоуена поставили діагноз — рак яєчників, від якого, як стверджував Райх, його камера лікувала. «Коли моя дружина захворіла, я закривав її там, — казав Лоуен, вдивляючись у хитрий винахід, що нагадував труну. — Але не спрацювало. Не вистачило потужності».

* * *

Одного дня 1946 року Фріц Перлз увійшов до одного кафе, що в Гринвіч-Вілліджі, і випадково почув, як двоє чоловіків палко сперечалися на теми політичні. Він підійшов до них та представився; виявилося, що то були редактори анархістського журналу «Retort»^[58]. Перлз зовсім не збирався розсудити двох анархістів. Йому стало цікаво, чи ті знали, хто такий Пол Гудмен. Як це трапляється в професійних колах, редактори були друзями Гудмена і запропонували Перлзу піти разом з ними до нього додому.

Перлз саме повернувся з Південної Африки, країни, в якій провів чотирнадцять останніх років свого життя і яка, на його думку, починала поступово заражатися душком фашизму, від якого той уже колись тікав, полишаючи Європу. Одразу, як те було опубліковано минулого року, Перлз придбав собі примірник есе Гудмена про Райха та неофрейдівців і читиво про успіхи його колишніх колег заохочувало його гайнути до Америки. Усі ревізіоністи, про яких писав Гудмен, були людьми, яких Перлз колись добре знав, і, написавши «Его, голод і агресія» (1942) — спробу розвинути Райхів фрейд-марксизм, відніс себе до одного з них (у книги був сміливий підзаголовок «Ревізія теорії та методу Фрейда»). Тоді Карен Горні, яка на початку 1930-х відіслала його до Райха, проспонсорувала його американську візу, а Еріх Фромм направляв до нього пацієнтів.

Вилисіла макітра, щоката мармиза, акуратні вуса, костюм у тоненьку смужку, короткі гетри під штанами та метелик — у такому образі Перлз виглядав так, наче в його тропіках стрілки годинників позицій не міняли. Абсолютний стереотип європейського емігранта-аналітика: він, проходячи вулицями Гринвіч-Віллідж зі своїми новими знайомими, скоріш за все, привертав до себе добрячу увагу на шляху до зустрічі зі своїм маловірогідним союзником.

Гудмена, який про Перлза знав небагато, заінтригувала зустріч з одним із побратимів Райха ще часів Старого Світу, й він палко розпитував про дні Секс-Полу. Щойно Перлз освоївся (в обшарпаній квартирці без гарячої води у верхньому Іст-Сайді, навпроти броварні Джейкоба Рупперта), Гудмен одразу ж повів його знайомитися з декотрими з найшанованіших представників нью-йоркської богемі: музикантами та письменниками-авангардистами, як ото Джон Кейдж

та Джеймс Ейджі; засновниками Живого театру, анархістами Джуліаном Беком та Джудіт Маліною; ну і Дуайтом МакДоналдом, найгучнішим із інтелектуалів Нью-Йорка. Багато пацієнтів прийшли до Перлза саме з цих кіл. Через три тижні практика Перлза процвітала (його дружина Лора і двоє їхніх дітей змогли приїхати до нього осінню 1947 року).

Райх мав великий вплив на правила сексуальних ігор пари, на те, як вони ставилися до вільних стосунків, та на їхню відданість бажанню розширювати ліміти сексуального задоволення. Тож Перлз, якого аналізував сам гуру, легко вписався в цей світ Райхових adeptів; у віці 53 років він став учителем на заміну. Доволі розкутий як аналітик, він, можна сказати, видавав тому богемному угрупованню певну ліцензію на життя, що насичене емоціями, навчаючи їх, що немає нічого поганого в тому, щоб випускати свої почуття назовні й виражати «автентичних себе», що особиста трансформація була тим самим, що і зміна суспільна.

Переїнявши модою на екзистенціалізм (1946 року Сартр та Камю один за одним здійснили добре розрекламовані подорожі до Нью-Йорка), Перлз вважав, що аналітикам варто намагатися виховувати «особистостей унітарних, які не потребують захисту й не бажають відчуття небезпеки, але їхні життя при цьому сповнені щирості й спонтанності»; інтегрованих особистостей, казав він, «буде достатньо, аби людство не вимерло». Але додав, вказуючи на парадокс, який Гудмен виділив у своєму есе: «Чи може по-справжньому інтегрована особистість функціонувати у роздрібненому суспільстві?». Терапія, як він собі її уявляв, породжуватиме героїчних покидьків суспільства, а усе особистісне уже розглядатиметься як політичне.

Перлз кокетував із багатьма дисидентськими угрупованнями психоаналітиків Нью-Йорка, але так до жодного з них і не долучився. В автобіографії він написав, що його якимось запросили викладати майбутнім аналітикам, але він не погодився, адже це вимагало від нього ступеня доктора медицини за американським освітнім стандартом. «Я відмовився пристосовуватися до суспільства, яке не було того варте», — пояснював Перлз, догоджаючи поглядам Гудмена. То був так званий «золотий вік психоаналізу», і Перлз плекав амбіції започаткувати власну школу; він запропонував Гудмену 500 \$, аби той

переклав 50-сторінковий манускрипт, який він написав (начерк праці «Гештальт-терапія» (1951)), читабельною англійською.

Хоча він й закидав, що розрив відносин із Горні та Фроммом був суто ідеологічним, цілком можливо, що була ще одна причина для того, аби Перлз від них віддалився. Припускалося, що безсоромна звичка Перлза брататися та потім спати з тими, кого він аналізував, могла бути важливим фактором: одна товаришка пригадала, що «за те, що він спав зі своїми пацієнтами, його нагородили жахливою репутацією», хоча стверджувала, що «зустрічала багато пацієнток, які спали з ним і стверджували, що то був найкращий секс, який у них коли-небудь був».

«Репутація у Фріца була такою, якої ворогові не побажаєш, — згадує Дуайт МакДоналд. — Якась “шалена влада над жінками”, і це попри те, що красунчиком його й близько не можна було назвати. Його б запам’ятала будь-яка жінка. У нього була “проблема блудливих рук”». Як казав колега Перлза Еліот Шапіро: «Він не церемонився. Одразу ж брався до дій, без прелюдій».

Джудіт Маліна, яку згодом аналізуватиме Гудмен, описувала Перлза у своєму щоденнику тих часів як «імпозантного німця, який підносить себе, як “видатну особистість”». До мене, однак, він підійшов в ампуа звабника. Захоплювався моїми очима й руками, але про мій рот сказав, що з ним “повний непорядок”. Він стверджував, що я нехтую людьми і що мені варто навчитися ще й плювати на них». У своїй манері атакувати броню людського характеру Перлз наслідував Райха й славився своїми спустошувальними дефляціями. Маліна стверджувала, що в «цьому підвиді “публічної стервозності” рівних йому не було». Усі контакти між людьми, усі їхні зустрічі були безплідними і приймали форму «або трахання мізків, або ж маніпуляції одне одним», як казав Перлз, виправдовуючи те, що називав «відвертою грубістю». На одній із вечірок Перлз загнав Маліну в кут однієї із верхніх спалень; він міцно стиснув її та прошепотів: «Скажи мені, Джудіт, у тебе бувають оргазми?».

* * *

Невдовзі після прибуття Перлза до Нью-Йорка він уперше за десять років зустрівся з Райхом. Ця зустріч була геть не кращою за рандеву Райха з Гудменом. «Мене й справді охопив переляк, — пише Перлз про свого колишнього наставника. — [Райх] надувся, як якась здорова жаба-віл, а екзема на обличчі більше почіткішала». Востаннє вони бачилися 1936 року на Конгресі психоаналітиків у Марієнбаді, де Райх, поза відомом Перлза, був небажаним гостем. Тоді він видався Перлзу віддаленим та похмурим; цього разу Райха розлютило те, що Перлз був не в курсі інновацій, які він між тим запровадив. «Його голос бундючно гримав на мене, — пригадує Перлз, скептично запитуючи: — Ти що, не чув про моє відкриття, про оргон?».

У книзі-збірці інтерв'ю про Перлза Александер Лоуен ретранслявав той самий випадок:

«Та зустріч була недовгою; відчувався брак комунікативного зв'язку між двома — не думаю, що Фріц ще коли-небудь зустрічався з Райхом. У Фріца викликало відразу те, що Райхові було до лампочки, чим той займався увесь цей час, а самому Райху трішки припекло те, що Фріц не цікавився й не мав анінайменшого уявлення про той грандіозний прогрес, за яким гнався Райх... Загалом [Фріц] дещо розчарувався у своїх стосунках із Райхом».

Перлза не на жарт зацікавила Райхова заява про те, що він відкрив новий вид енергії. Так зацікавила, що той вирішив провести власне дослідження^[435]. Він відвідав декількох власників оргонних камер, одним з яких був, скоріш за все, його товариш, письменник та критик Айзек Розенфельд, якого редактор Ірвінг Гоу в середині 1940-х називав «золотим хлопчиком» літературної сцени. Розенфельд, який носив чудернацькі окуляри, в яких скидався на сову, і зачісував свої жовтаво-каштанові пасма аж на потилицю, читав книги Райха, сподіваючись знайти в них ліки від своєї творчої кризи, яка, на його думку, могла з'явитися як наслідок неповноцінного статевого життя. Більшу частину кінця 1940-х він провів у намаганнях розрідити ці закупорки. Розенфельд та його дружина аналізувалися в Райхового учня, доктора Ричарда Зінгера. «Він ходить до Квінз^[59] на уроки трахання, — сухо

прокоментував таку активність один із його друзів, — а ще вони з дружиною завзяті користувачі оргонної камери».

Крихітна, неохайна квартирка Розенфельда на четвертому поверсі (куди треба було підніматися сходами) будинку на Барроу-стрит, що у Гринвіч-Віллідж, слугувала чимось на кшталт ательє, в якому ідеї Райха були останнім писком теоретичної моди й безладною виставковою залюю, в якій єдиним експонатом був оргонний акумулятор.

Літературний критик Альфред Казін, який був у тому помешканні, описав трон Розенфельда:

«Як і безліч інших Айзєкових спроб утілити в життя своє художнє бачення речей, цій оргонній камері доводилося миритися з тим, що він був бідним і, окрім неї, ще мав чимало інтересів та потреб. Надто вже впадало у вічі, що він майстрував її самотужки — оргонна камера із відділу товарів за зниженими цінами. Більш скидалося на картонний клозет або ж бутафорську телефонну будку для театру, аніж на науковий апарат, яким можна було відновити сексуальну енергію, яку людина втратила через свою “культуру”. Оргонна камера Айзєка стояла посеред неймовірного гармидеру із постільної білизни, екземплярів для рецензування, манускриптів, дітей і багатьох інших людей, які заходили і виходили з кімнати, наче то була спільна ванна. Одначе, войовниче сидючи у своїй оргонній камері, тим самим дозволяючи запеклим ворогам реготати з себе, Айзєк виглядав розбитим, мов чекав у телефонній будці на дзвінок від абонента, який навіть і не збирався телефонувати».

За словами товариша та суперника дитинства Розенфельда, романіста Сола Беллоу, який, відслуживши два роки в Парижі, повернувся до Нью-Йорка і зустрів свого друга повністю поглинутим райхіанізмом, Розенфельд навіть вирощував помідори у своєму акумуляторі, стверджуючи, що так врожай був ряснішим. У своїй камері він лікував хворих домашніх улюбленців своїх сусідів, а друзів, яких мучили головні болі, закликав надягати на голову те, що Беллоу, на честь свого друга, звав «олов'яною короною»; розтруб, прикріплений до під'єданого до меншої камери шланга, яку Райх звав

«ливником». За оригінальним задумом він мав би концентрувати промені на застуджених, подряпаних та порізаних ділянках тіла. Розенфельд так поклонявся теоріям Райха, що свій клас літератури в Нью-Йоркському університеті перетворив на семінар, присвячений вивченню Райхових ідей. Він, як казав Беллоу, був «блискуче переконливим».

Піддавшись спонукам Розенфельда, Беллоу, який також викладав в університеті Нью-Йорка, почав лікування з доктором Честером Рафаелем, ще одним членом Райхового кола, який калібрував йому мізки щодо стагнації й репресивності його тіла у начисто Райховому стилі. В одному з неопублікованих рукописів Беллоу — романі, головний герой якого мав стати прототипом Розенфельда, — міститься пародія на сеанс у стилі Райха, де лікар дражнить пацієнта: «Ти мені нагадуєш переогодовану, шокату, рильсту білу льоху. Сила ерекції в тебе є, але ти не здатний до справжнього статевого життя... Це ж видно неозброєним оком: втягнутий таз, застій жирових тканин, неглибоке дихання. Як у тебе взагалі міг бути справжній секс?». Написане, попри увесь свій антропоморфізм, було близьким до істини; Беллоу одного разу пожартував про своє лікування: «То не сексологія була, а зоологія якась». Однак на початках Беллоу стверджував, що симуляція його закованої люті мала лікувальний ефект⁽⁴³⁶⁾. У його романі «Гендерсон — король дощу» (1958) є абзац, що фіксує драматичний катарсис, якого пацієнти подеколи сягали під час терапії в стилі Райха: «І вийшов з мене плач, — каже Гендерсон. — Його, певне, там заклали ще коли я пішки під стіл бігав, бо ж був він колосальним і вилився мов морські хвилі, що зародилися ще на дні океану».

Беллоу, екс-троцькіст (він навіть їздив до Мехіко: хотів зустрітися зі своїм героєм, але лише застав новину про те, що Троцького вбили за день до дати, на котру була призначена зустріч), також змайстрував собі акумулятор; як і прилад Розенфельда, то була саморобна версія, яку для нього зібрав їхній спільний товариш із чиказького минулого. Беллоу щодня сидітиме голяка в тому жахові клаустрофоба, пропускаючи крізь себе проміння і читаючи під сіянням лисої лампи. Він, вочевидь, вірив у її дієвість. Своему біографові Рут Міллер сказав, що «вилікував декілька бородавок [цим приладом] і поліпшив своє дихання». Оргономіст із Нью-Йорка, з яким він мав якоесь зустріч, стверджував, що за допомогою приладу вилікував рак шийки матки, а

інший випадок такого самого захворювання «майже довів до стадії ремісії», але в легковір'я Беллоу також були свої медичні межі — як стверджувала Міллер, Беллоу реготав із недолугого помислу про «ну, майже вилікував».

Пізніше Беллоу стверджуватиме, що вся його віра в Райхові ідеї — то була одна велика омана, й охарактеризував період життя, проведений на кушетці Рафаела, як «катастрофу». Насправді вже через роки, на схилі літ, уже більш розважливий Беллоу описав усю сексуальну революцію як «катастрофу тривалістю у тридцять років». (Сексуальна лібералізація, казав Беллоу, «мала надмірно руйнівний вплив на мене; я сприйняв її як встановлену норму, стежку до свободи».) Він утаємничив свого друга та колегу по цеху, романіста Філіпа Рота, що терапія за методом Райха — то був «справжній жах», і в тому, що підписався на неї, звинувачував вплив Розенфельда на нього. Він почав лікування, як пояснював, тільки щоб не втратити друга: «Він наполягав, що я маю це зробити, бо він же зробив... Пишатися немає чим, я це визнаю, але й людина, що ніколи не вдивлялася труднощам в обличчя, також не має за що себе поважати. Це й поєднувало Айзека і мене. Я відчував, що не можу дозволити йому пройти крізь це, не спробувавши сам. Я повинен був знати, що з ним відбувалося».

У Честера Рафаела була й інша версія розповіді про цей індукований галюциногенний розлад. «Так це і варто називати, — сказав він біографові Беллоу, Джеймсу Атласу, наголошуючи, що ім'я Розенфельда майже не згадувалося під час сеансів, — він прийшов, бо в нього були проблеми». Беллоу пізніше звинуватить Рафаела в тому, що той створив більше проблем, аніж вилікував, і добряче посприяв краху його першого шлюбу (він покинув лікування 1953 року, коли розпався його перший шлюб). «Брутальна щирість», на якій наполягала терапія в стилі Райха, на думку Беллоу, лише «зіпсувала» його. Розенфельд також розійшовся з дружиною у той час, зрозумівши, що шлюб — річ непоєднувана із радикальним статевим життям, яке вони вели.

Розенфельд помер молодим від інфаркту 1956 року, на рік швидше за Райха. «У віці тридцяти восьми, — Ірвінг Гоу писав про Розенфельда — письменника, який колись подавав такі надії, — відійшов у вічність у самотньому ледарстві». Характеристика

Розенфельда від Альфреда Казіна також твердила, що то був вигорілий невдаха, «бо ж навіть десперадос із [Гринвіч] Віллідж помітили», що він став таким. Розенфельд, писав Казін, «сидів у своїй оргонній коробочці, чекаючи звістки, Месії він чекав, ідеальної свободи та щастя, що зійде на нього у формі безпрецедентної сексуальної енергії прями́сінько з неба». Але він помер, підсумував Казін, «в'язнем у своїй камері, у своїй оргонній камері».

Насправді перед смертю Розенфельд перестав користуватися своїм акумулятором, попри запевняння письменників, як-от Казіна, що власне камера його й добила. У своїй статті від 2002 року, що вийшла в журналі «Partisan Review», Стівен Зіпперштейн зауважив, що хоча Розенфельд, поїхавши доживати віку в Чикаго, свою камеру із собою взяв, але нею не користувався. Вона лежала запакована у розібраному вигляді в целофані у кутку кімнати. Роман, над яким Розенфельд працював, коли смерть уже дихала йому в потилицю, був антиутопічною повістю, що ставила під сумнів авторитарну сутність терапії за методами Райха — події в ньому розвиваються у секс-колонії Райхового типу.

Серед робіт Беллоу, що лежать в архівах Чиказького університету, є й 800 сторінок його анульованої праці про Райха та Розенфельда — дослідження, що виявилось марним. Її позбулися як такої, що паплюжить пам'ять про людину, і Беллоу натомість написав роман «Герцог» (1964)- (Мойсей Герцог стисло передає суть Райхової соціальної позиції, коли заходиться роздумувати, «трахатися — це, взагалі-то, суспільно конструктивне та корисне діло, це є акт громадянськості».) Коротенький фрагмент його дослідження про Розенфельда було опубліковано як оповідання під назвою «Зетланд: Опис характеру й поведінки від свідка». Але цих кілька сторіночок проводять читача лише коротким відрізком його життя: від не за віком розвинутого дитяти Зетланда, який живе в Чикаго і читає Канта, до моменту, коли він закинув свої філософські Ph.D-студії в Колумбійському університеті, прямуючи стрімголов до Віллідж, аби почати там богемне життя літератора. Втім, навіть у цьому коротенькому нарисі Беллоу розказав про декілька орієнтирів з життя свого персонажа (і про оргонну камеру), які сам автор осягне згодом. «Живучи в буді, — Беллоу пише про відірваного від життя Зетланда, — він обіймав увесь Всесвіт».

Беллоу вважав свого друга жертвою Нью-Йорка. «Він прийшов захопити це місто, а сталося навпаки, — Беллоу розповідав Філіпу Роту, — його визначний дар письменника так і не дозрів у Нью-Йорку, — продовжував Беллоу, — він став прихильником колишнього Фрейдівця Вільгельма Райха. В жодному іншому американському місті такого б не сталося. Айзеку знадобилися роки, аби позбутися Райхового впливу. Можна сказати, що це важке ідеологічне випробування приїхало за ним з Відня до Нью-Йорка, — підсумовував Беллоу. — Ось усе це його і згубило».

* * *

1945 року Аллен Гінсберг та Джек Керуак навчалися в Колумбійському університеті й жили в помешканні на 115-й Вест-стрит, власницею якого була Джоан Воллмер. Керуак, здоровило, який отримав футбольну стипендію, відгукувався про Гінсберга, як «он той кволий єврейський малий в окулярах у роговій оправі та з непропорційними вухами, що стирчать урізнобіч... з вогником у темних очах». Обидва були задіяні в короткій, але дивакуватій афері. Їхній товариш Вільям Берроуз жив неподалік на Ріверсайд-драйв, і після того, як вони звели його із їхньою домовласницею, він переїхав до них. Сухорлявий та довготелесий Берроуз був більш ніж на десять років старшим за Гінсберга та Керуака, й уже, здавалося, як пригадував Гінсберг, перші борозни старості прорізувалися на його чолі». Молодики співали йому дифірамби, як писав Гінсберг, ніби самому «послу до імператора Китаю». Керуак вихваляв його як «останнього із фаустівців». Берроуз відповів взаємністю на комплімент, познайомивши інших членів «кола свободних», як вони самі себе охрестили, із наркотиками, баб'ями, порно, банями та Вільгельмом Райхом.

Закінчивши 1936 року Гарвард, Берроуз вступив на медичний факультет Віденського університету (Райхової *alma mater*), дотримуючись невиразного плану стати психоаналітиком. Втім, його перебування в Австрії ознаменувалося пануванням стрімкого розвитку заразного сифілісу, з яким той уже стикався в Америці, що викликало в нього відразу й вганяло в депресію. Провчився він аж один семестр.

Повернувшись до Нью-Йорка, Берроуз аналізував у Пауля Федерна, першого лікаря Райха, якого той згодом вважатиме своїм запеклим ворогом. Берроуза запроторили до божевільні 1940 року після того, як він у манері Ван Гога відтяв собі кінчик пальця на ознаменування невзаємного кохання (психіатр з клініки Бельв'ю діагностував у нього параноїдальну шизофренію). Батьки Берроуза давали йому в місяць 200 доларів грошової допомоги за умови, що той продовжуватиме лікування у професіоналів, і 1946 року Берроуз проходив курс наркоаналізу з доктором Льюїсом Волбергом, який задля стимуляції його підсвідомого використовував звеселяючий газ та гіпноз.

Пройшовши курс терапії з лікарем Волбергом, Берроуз почне і сам практикувати «непрофесійний аналіз» зі своїми друзями, витлумачуючи їхні сни, комфортно вмотившись в обіймах свого м'якого крилатого крісла в стилі вінг-бек. Також він грав з ними в гру, що була пародією на Райхову методу аналізу характеру, яка його зацікавила. Задля полегшення процесу зняття численних шарів броні їхньої особистості, група «пацієнтів» розігруватиме сценічні адаптації фарсів — Берроуз називав цю вправу із аматорського театрального мистецтва «виступами». Наприклад, під публічним образом Берроуза, визнаного правонаступника поважної сім'ї з міста Сент-Луїс, причаїлася манірна англійська гувернантка-лесбійка («Любонько, ви якраз вчасно до чаю. Годі вам лихословити перед всіма!»); зітріть гувернантку — і побачите Старого Люка, половинщика родом із крайнього півдня, що носить пістолет і жує тютюн («Зубатку колись випотрошував?»); останній прошарок, самісіньке ядро, то був спокійненький торговець порцеляною — умоглядний, апатичний персонаж, що сидів, медитуючи, на берегах річки Янцзи. У Гінсберга прихованим «я» був угорець-франт; тоді як Керуак уподобав собі роль наївного американця, що згубився у вишуканості Парижа.

Альфред Кінзі зустрів трійцю — Берроуза, Гінсберга та Керуака — під час однієї з нічних вилазок на Таймз-сквер до їхнього товариша Герберта Ганке, продажного проститута, який винайшов термін «біт» та показав Берроузові світ рекреаційних наркотиків. Кінзі платив Ганке за кожного учасника опитування, присланого ним до його номера в готелі «Астор» — й тріо представників покоління «біт» були одними з них. (Коли Кінзі, якому, задля розслабленості своїх співрозмовників, подобалося використовувати у своїх інтерв'ю сленг, запитав Гінсберга

прямо: «Вставляв комусь у “духовку”?). Гінсберг сказав, що й гадки не має про що той говорить). Служба охорони в «Асторі», яка всіма силами протидіяла проституткам, сутенерам та наркоманам, що юрбами залітали до вестибюля готелю із Таймз-сквер, аби вловити ліфт до номера Кінзі, де за відкриття своїх сексуальних історій давали одного зеленого. Метрдотель хотів, аби той негайно виїхав. «У нашому номері ніхто не роздягатиметься», — запевняв його Кінзі. «Так, — наполегливо сказав менеджер, — але ж голови їхні ви точно роздягнете».

Після того, як Берроуз поїхав із Нью-Йорка до Техасу (туди його відправив суд через те, що той підробив рецепт на морфін), Гінсберг написав, що його «непрофесійний аналіз» із Берроузом, бастардська версія райхіанізму все ж таки зламала декілька фортифікацій його характеру й, нічого, по суті, не змінивши, не залишила натомість, аби компенсувати втрачену броню»⁽⁴³⁷⁾. Переживаючи конфлікт на підґрунті своєї гомосексуальності (на той час він крутив інтригу з Нілом Кейсіді, для якого секс, як стверджував Гінсберг, був «чимось на кшталт приємної йоги»), Гінсберг писав до Берроуза, що подумував над тим, аби звернутися до аналітика. «Краще б тобі залишитися із райхівцями, які й справді діло говорять, вони більше в темі», — рекомендував Берроуз у лютому 1947 року, будучи певним, що більшість аналітиків інших конфесій була рабами конформізму, які отримували задоволення лиш тоді, коли із клієнтів робили «офісний планктон... [усіх] тих підневільних, що благоговіють перед стразом батоба». Райхіанізм подобався людям з однієї зрозумілої на те причини, вважав Берроуз, бо ті, що його практикують, не диктуватимуть тобі, як жити.

Наступного місяця Гінсберг написав Райхові листа: «Наскільки мені відомо, то моя основна психічна трудність — це звичайна Едіпова заплутаність. Скільки себе пам'ятаю, завжди був гомосексуалом, але кількість гомосексуальних зв'язків, і короткотривалих, і стабільних, була помірною. Вони мене не задовольняли, і я завжди підходив до справ сердечних під гаслом дещо внутрішньосуперечливого, проте свідомого мазохізму... У мене були затяжні етапи депресії, відчуття провини, здебільшого замасковані під щось на кшталт відрази від усвідомлення самого себе у стилі Кафки, меланхолія і ще цілий букет, я так припускаю».

Райх, як свідчить запис, зроблений Оллендорф, відмовлявся лікувати гомосексуалів. Однак рекомендував їм трьох інших оргономістів, які б могли б узятися за таке, й серед цього тріо Гінсберг обрав доктора Аллана Котта, вихідця з кіл, що були найближчими до Райха. Практикував він у Ньюварку, штат Нью-Джерсі. Починаючи зі зими 1947 року, Гінсберг двічі на тиждень навідувався до нього на сеанси терапії та сидіння в акумуляторі. Про свою вегетотерапію з Коттом Гінсберг писав так: «Це й справді було дивовижно, подразнюючи область навколо рота та ротову порожнину, я відчував ті дивакуваті приливи».

Користаючи з того, що офіс Котта розташовувався в безпосередній близькості від будинку його батька, і все ще з тим приливом енергії в роті, Гінсберг обрав варіант вийти на чисту воду під час одного із посттерапевтичних візитів до отчого дому. «Тобто ти маєш на увазі, що любиш засовувати чоловічі пеніси собі до рота?» — запитав його батько без всякого співчуття. Але Котт, як і Райх, трактував гомосексуальність як збочення й замість того, аби спробувати переконати Гінсберга змиритися зі своєю дивакуватістю, саме працював над встановленням верховенства гетеросексуальності над своїм пацієнтом. «Чесно кажучи, я б не надто довіряв такому “я-містер-правильність” райхівцю, — писав Берроуз на виказ відрази щодо цього догматизму. — Феллер каже, що чоловік, який робиться надто правильним, то він, хай йому трясця, й сам ще той хрін».

Котт відмовився лікувати Гінсберга через три місяці після початку сеансів, бо той, попри лікарську пораду, продовжував курити свою шмаль. Гінсберг вважав канабіс за невід’ємну частину свого естетичного виховання; Котт переживав, що це призведе до психічного розладу. Того літа, коли він перестав лікуватися, у Гінсберга з’явилися слухові галюцинації. «Таке враження було, що сам Бог промовляв до мене людським голосом, — писав Гінсберг про свій туманний досвід, про свій поклик поета, — що я сам сповнений безконечної ніжності та моральної статечності Творця насущного, що розмовляє з сином своїм». Поглинутий бажанням розказати про ці неймовірності, Гінсберг виліз на пожежну драбину й постукав у вікна своїх сусідів, заявивши двом переляканим дівчаткам, які дивилися на нього з іншого боку шибки: «Я Бога бачив!».

Його батько, якого ще трусило від новин про сексуальну орієнтацію свого сина, побоювався, що в того параноїдальна шизофренія, через яку його матір свого часу забрали до психіатричної лікарні Пілігрим Стейт, що на Лонг-Айленді: вона також чула голоси, боялася, що чоловік намагається її отруїти, дивлячись у дзеркало у ванній, їй ввижалося, що в неї вуса Гітлера і що за нею шпигували. У ті дні, коли Гінсберг вступив в аналіз за методом Райха, вона, за свідками очевидців, так люто товкла головою об стіну, що лікарі запропонували лоботомію.

Гінсберг видзвонив доктора Котта, свого колишнього терапевта, і сповістив йому: «Це сталося, у мене було щось на кшталт прориву чи то психічного припадку». Котт, який, як і Райх, заперечував ефективність лікування розмовою і, вочевидь, усе ще сердився на Гінсберга за те, що він віддав перевагу травичці, а не терапії, сказав: «Боюся, що будь-який діалог буде марним», — і поклав слухавку^[438]. Вже невдовзі, коли Гінсберг ув'язався в погоню з поліцією на краденому авто, яка завершилася драматичною аварією, професор права з Колумбійського університету, де той ще рахувався, порадив йому закосити під дурника. Доктор Котт виступив у суді, давши свідчення про його психічну нестабільність, і через два місяці Гінсберга відправили до Пресвітеріанського інституту психіатрії при Колумбійському університеті, де протримали вісім місяців.

Коли той перебував на госпіталізації, Берроуз писав до Керуака з проханням, аби він вивідав у Гінсберга, як виглядав той «гаджет, який складали райхівці»: «Особливо мене цікавить форма і чи є у ньому віконечко, і як до нього залазять». Скоріш за все, Керуак так і не приніс йому готових креслень. Свого першого акумулятора Берроуз змайстрував весною 1949 року, коли разом із Келлзом Елвінсом, товаришем часів Гарварда, жив на орендованій фермі в місті Фарр, штат Техас. Обидва зачитувалися Райховою «Біопатією раку» і вирішили сконструювати акумулятор прямісінько на апельсиновій плантації в долині Ріо-Гранде^[60], якою володів Келлз. Збудований без жодних схематичних вказівок та рекомендацій прилад, який ті отримали на виході, містив декілька курйозних інновацій. «Усередині стояв старий рефрижератор, — пояснив Берроуз, — який можна було затягнути досередини, аби поставити на нього ливник, щоби він височів над вами, й ефект дії апарата, відтак, підсилювався». На те,

щоб зібрати камеру, їм знадобилося декілька днів, і в результаті отримали вісім футів^[61] апарата, який був набагато вищим за ті, які робив Райх. «Вийшла така собі вежа ратуші», — пригадує Берроуз.

Обидва по черзі сиділи в акумуляторі й добилися, як писав Берроуз, «очевидних результатів». Берроузу було цікаво, що мексиканці, які працювали на фермі, думали собі про цю дивну коробочку, у яку двійця заходила, «обгорнувшись рушниками», і виходила, почуваячись «сексуальними й здоровішими», ще й із «стояками». Берроуз та Келлз також зібрали одну меншу Райхову камеру-ливник, із розтрубом, яку використовували як додаток до великої камери. Їхня «зроби своїми руками» продукція, як визнавав Берроуз, була ще тією «халтурою», але все ж давала дуже потужний «сексуальний заряд».

«Я тут на днях читав “Біопатію раку” — останню книгу Вільгельма Райха, — писав Берроуз захоплено до Керуака. — Кажу тобі, Джеку, то єдиний аналітик, який щось тямить. Прочитавши книгу, я змайстрував оргонний акумулятор, і це справді працює. Чоловік — не псих, він бісів геній». Керуак казав, що Берроуз із захопленням агітував його згадати за камеру в його романі «У дорозі» (1955). Як писав Керуак, Берроуз запропонував йому такий уривок: «Нумо, скажіть мені, хлопчики, чом би вам не спробувати мого оргонного акумулятора? Влийте молодості до кісток. Я після нього мчуся до першого ж курв'ятника із швидкістю дев'яносто миль на годину, трах-трах-трах!».

Берроуз до кінця своїх днів час від часу користувався приладом. В останній його камері — неохайній, по клаптях зібраній халабуді, яку той тримав у саду позаду свого будинку в місті Лоуренс, штат Канзас, був ілюмінатор, крізь який свого часу виднілося фото рок-зірки Курта Кобейна. У 1970-х роках у журналі «Оуї» вийшла стаття його авторства, яка звалась «Усі акумулятори, що я мав». У ній він вихвалявся: «Зайшовши до оргонного акумулятора, який ми зібрали на апельсиновій плантації в місті Фарр, що в Техасі, ваш репортер-крутелик у віці тридцяти семи отримав спонтанний оргазм... без рук. А вся справа у тому маленькому акумуляторі локального застосування».

* * *

«А що тобі з цього?» — анархіст Пол Меттік запитав якось у Гудмена, коли той сказав йому, що щойно завершив сеанс в акумуляторі. «Нічого, — відповів Гудмен так, наче то була, радше, екзистенціальна, а не лікувальна процедура, — нічого. Але це саме те, це саме те, що воно тобі дає».

Перлз зробив висновок, що будь-які схвальні заяви про оргонну камеру можна було розглядати як ефект плацебо. «Я стовідсотково віднайшов неточність у їхній схемі, — казав він про користувачів оргонної камери, яких зустрічав, — сугестивність, яку можна викривляти, як мені заманеться». Райх, на думку Перлза, зробив основний внесок до створення наукового підґрунтя для введеного Фрейдом поняття опору характеру, але він поспішив із своїми намаганнями зробити з лібідо видиму реальність. «Відтак поняття опору й справді існує, жодних сумнівів щодо цього, — пояснював Перлз, — але лібідо було і залишається енергією гіпотензивною, яку винайшов сам Фрейд задля пояснення своєї моделі людини». Райх, як він вважав, гіпнотизував себе і своїх пацієнтів до стану віри в існування оргону як фізичного та видимого еквівалента лібідо.

Перлз зауважив, що у всіх користувачів оргонної камери, зазвичай проявлялись певні симптоми параної. «Згодом я ще раз глянув на теорію броні, — продовжив Перлз, — і усвідомив, що ідея броні характеру й сама носила параноїдальні одежі. Вона припускає необхідність захищатися від навколишнього середовища і його ж атакувати». Вегетотерапію Перлз критикував за те, що та сприяла формуванню параноїдальних рис, заохочуючи пацієнта до того, щоб він чи вона «вбачали причину внутрішньої невдоволеності в зовнішніх обставинах, відмовлялися й скрупульозно відбирали матеріал, який можна асимілювати й зробити частиною себе».

Оргонна терапія, підсумовував Перлз як наслідок свого дослідження оргонної камери, була «винаходом Райхової фантазії, яка на той час уже давно злетіла з котушок». Той потенціал до реалізації, якого Райх зазнав у Нью-Йорку, відрізнявся від того, із яким він познайомився ще за європейських часів, і весь той оргонний містицизм стояв на краю наукового марева, забарвившись тонами меланхолії: «*Нестерпне дитя* Віденського інституту виявилось генієм, — писав Перлз в автобіографії, — але ненадовго, невдовзі на нього впаде чорна мітка “психованого вченого”»^[439].

У власній розробці методу аналізу характеру, яку звав гештальт-терапією, Перлз перевернув суть явища броні характеру з ніг на голову: там, де Райх вбачав її як захист проти ворожого зовнішнього світу, Перлз сприймав той же шар людського «я» як щит, що захищає від особистісних інстинктів — гальмівну сорочку для охорони від збудження, що проситься назовні. Відтак, то не була шкаралупа, яку слід було пробити, а радше щось невід’ємне, чим треба було оволодіти. Він хотів, аби його пацієнти були свідомими своїх тіл, аби вони відчували теперішнє яскраво — «тут і зараз», аби були «автентичними», аби діями своїми йшли за своїми бажаннями.

Перлз змушував пацієнтів розігрувати свої почуття, немов на сцені, аби ті вчилися асимілювати й нести відповідальність за них. Колись він хотів бути режисером у театрі: зростаючи у Берліні, він навчався у Макса Райнхардта і був тісно пов’язаний з авангардистською трупною Живого театру в Нью-Йорку. Ось як Джуліан Бек із Живого театр, пояснював Мартіну Шепарду біографу Перлза, про його гештальт-терапію: «[Перлз] тримав у своїх помислах щось таке, що наполовину нагадувало вистави, які ми ставили на сцені [прямоплінійний спектакль, що кидав виклик моральному самовдоволенню аудиторії], а наполовину — лікувальний сеанс».

«Ви — моя клієнтка, — сказав Перлз одній пацієнтці, — я дбаю про вас, як художник, я виставляю напоказ те, що заховано у вас». Він так говорив про терапію, наче вона була магічним трюком, а кроликом, якого він витягав за вуха із капелюха, була людина, позбавлена від «неврозу нормальності» й усіх буржуазних труднощів, що асоціювалися з ним. Цій особі, як він припускав, вистачало впевненості, аби бути егоїстичною, щоб замість того, аби придавити свої бажання продовжувати діяти, незалежно від того, якими будуть соціальні наслідки. Усю енергію, яку інші люди витрачали на пригнічення та приховування своїх бажань, вважав Перлз, варто приберегти для креативного самовираження. Як пригадує інший пацієнт Перлза: «Фріцові подобалися певні прототипи особистості — неприховані виблядки-суки, чий захист відкритий, ось такі-от. Йому не подобалися ті, які б утихомирювали його, або ж надто добре до нього ставилися, або ж одягали на себе захист штибу “хороший хлопчик” чи то “хороша дівчинка”: він від такого на стіну ліз».

Погляди Перлза, як і декотрі його методики, багато чому завдячують шляху, який Райх торував для них у тридцятих: Перлз на постійній основі звинувачуватиме пацієнтів у тому, що ті «пустодзвони», й навмисно ставитиметься агресивно до них, як, власне, і Райх чинив з ним. Все ж, особливо для тих, хто займався подальшим розвитком цих ідей, його спостереження про параноїдальні відхилення в Райховій термінології та мисленні були до болю сприйнятливими.

1951 року Перлз, Пол Гудмен та професор психології з Колумбійського університету Ральф Гефферлайн опублікували працю «Гештальт-терапія: Збудження та культивуація в особистості людини»^{440}. Переписана Гудменом, а відтак і насичена всіма пробірними клеймами його нестерпного стилю письма, книга поєднала в собі Райхові ідеї про енергетичні блоки та потоки з філософською кав'ярнею Сартра задля створення американського бренду процесу того, як «екзистенціалізм-стає-терапією»^{441}. Автори сподівалися, що їхня книга-посібник для самоосвіти дасть читачам інструменти для монтування конструкції революції: «Рекомендуючи тобі [ці експерименти] (автори застерігають щодо своєї розтиражованої методики терапії), ми агресивно націлюємося на знищення твого статусу-кво й будь-якої самовдоволеності, що з нього плекаєш». Вони обіцяли невідкладне звільнення без важких перетирань у політичній боротьбі: все, що від вас вимагалось, так це випустити на волю себе «автентичного».

Те «збудження», на яке посилається підзаголовок книги, це лібідо, загалом, життєдайний імпульс, що шукає розмаїтих шляхів виходу, не всі з яких статеві. Життя для Перлза було серією «незавершених» чи то «неперетравлених» ситуацій, зневірень, кожне з яких чекало своєї черги на успішне закриття питання^{442}. «Після того, як доступну організмові кількість збудження було повністю перетворено й відчуте, ми закриваємо питання, відчуваємо задоволення, тимчасовий мир та нірвану, — писав Перлз, підсумовуючи свою позицію. — [Ординарний] розряд навряд чи призведе до відчуття виснаженості та вичерпаності». Такий опис не так вже й далеко втік від райхівського оргазму.

Однак Перлз, як і Райх, перестав вбачати збудження як явище суто генітальне, й такий перелом у поглядах посприяв тому, що відкрилося

декілька трамплінів для злету нових видів задоволення. На думку Райха, теорія лібідо була непорушним догматом, а Перлз, розширюючи межі свого пізнання задля звеличування оральних та анальних втіх, увів у дію її поліморфно-гріховний та єретичний образ — той, який, хай як іронічно це звучало, пізніше відповідатиме нормам капіталізму.

Того року Перлз, його дружина та Пол Гудмен заснували Нью-Йоркський інститут гештальт-терапії, дирекція якого засідала в Перлзовій квартирі, а процедурні розташовувалися за адресою Сентрал-Парк Вест, 315. Семеро засновників щотижня зустрічатимуться задля групової терапії. Організація була позбавлена пут бюрократичної ієрархії, і кожен, і Перлз — не виняток, піддавався чесній критиці, яка розглядалася як ключ до пізнання самого себе. Аналізували там у доволі публічній манері; члени групи звертатимуть увагу одне одного на кожне обмеження чи то причину нервозності, жодну з яких не можна було толерувати. Еліот Шапіро, колишній боксер і завідувач школи психіатрії при лікарні Кінгз Каунті, що в Брукліні, йдучи на один із сеансів, взяв із собою товариша, який пізніше розказав, що він «ще ніколи не бачив таких агресивних і запеклих перепалок, як ті, що не згасали в цих групах. Ані на секунду жоден, практично жоден, не міг бути певним своєї безпеки».

Шапіро пригадував: «Ми шпетили одне одного, і шпетили, і шпетили — щотижня. І то було найміцніше шпетиво, яке ви лиш можете уявити... Якщо б ви тільки могли пройти крізь ці групи й достойно прийняти бичування, образи та зауваження...». Не всі учасники були достатньо товстошкірими, аби витримати цю брутальну відвертість. Психотерапевт Джим Симкін, як і Ральф Гефферлайн, співавтор «Гештальт-терапії», полишили групу, бо їм здавалося, що всі «поливають їх лайном собачим».

Задля просування своєї нової школи Перлз подорожував від міста до міста, знайомлячи аудиторію, що складалася із психіатрів, соціальних працівників та інших зацікавлених сторін, зі своєю філософією «тут і зараз». Він навчав групи з Клівленда, Детройта, Торонто та Маямі, як бути чутливими до потреб свого тіла і як йти за власними імпульсами, бути відвертим й не сахатися інших. Напихаючи учасників своєю технікою інформованості, він діяв різко й конфронтаційно: А що ти зараз робиш? Що переживаєш? Що відчуваєш? Ізадор Фром, який був одним із представників

оригінального складу Нью-Йоркської групи, пригадує, що такі okazії часто супроводжувалися драматизмом, були сповнені «тремтіння, тремору та тривоги» — продуктами гіпервентиляції слухачів почуттям збудження під дією механічної напруги від безжалісних спонук та запитань Перлза.

Нью-Йоркський гештальт-інститут також проводив публічні семінари, як і той, що вів Гудмен й звався «Психологія сексу» («Чого тут не зробиш, то це не навчиш», — сміявся той). Наслідуючи Райха, там викладали, що невроз можна було вилікувати, піддаючи пацієнта сексуальному задоволенню. Гудмен почав вивчати це питання глибше, й до нього часто направляли людей із проблемами саме такого характеру, як-от, наприклад, чоловіча, якого після операції на простаті турбувала якість його оргазмів. Ще один припускав, що може бути гомосексуалом; бісексуальний Гудмен витягнув свого пеніса й почав вимагати, аби пацієнт доторкнувся до нього, аби той міг поставити діагноз. Такі його дії, без жодних сумнівів, були результатом впливу на нього Хітчманна, віденського аналітика, який було також попросив Перлза, якого теж мучила сексуальна дисгармонія, показати йому свого пеніса.

Під час одного з групових сеансів Гудмена хтось із присутніх жінок поскаржився на брак сексуального компанійства, й Гудмен пішов «на обхід» присутніх й організував їй цілісний забитий побаченнями тиждень. «Бачиш, не так вже це й важко», — запевняв він її. Також він не мав нічого проти, аби запропонувати і свої послуги з позбавлення неврозу пацієнтам будь-якої статі, і одного разу погодився скласти пацієнтці компанію, коли та запросила його в подорож до Європи за її рахунок. Він жартував, що варто заснувати коледж сексу, аби його величезний досвід міг віднайти педагогічний застосунок. «Я — соціопат», — застерігав він потенційних пацієнтів. У записі в щоденнику, датованому 1957 роком, Гудмен озирався на останні десять років свого життя й підсумовував, що зробив із сексу «хибну культ-релігію (одержимість)». «Сам статевий акт, — казав він, — набув значення ритуального жертвоприношення на благо суспільства».

Вісім

Під завісу 1946 року 44-річна журналістка, яку звали Мілдред Брейді, завітала до Райха в його помешкання у Форест-Гіллз. Оллендорф відчинила двері й провела пані Брейді на другий поверх. Піднімаючись сходами, журналістка зауважила роздруковані фото Чумацького Шляху та інших астрологічних формацій, що прикрашали стіни. А розвісили їх так, щоб тому, хто підіймається сходами, здавалося, наче він сходить до небес. Вона увійшла до кабінету Райха на другому поверсі й побачила там «кремезного 50-річного, одягнутого в білий сюртук шатена з рум'яною шкірою, який сидів за здоровенним письмовим столом». Він підвів погляд від своєї писанини так, наче відривався від важливих дум, і підскочив, аби привітатися з нею.

Брейді, впливова журналістка, своєю невтомною працею у сфері політичної та рекламної журналістики, яку розпочала ще 1930 року, вже заробила собі поважне реноме в Нью-Йорку та Вашингтоні; стала першопрохідцем у русі за захист прав споживачів. Тепер же вона мешкала у Каліфорнії із Робертом Брейді, професором економіки в Каліфорнійському університеті, що в місті Берклі, разом з яким 1936 року зіграли ключову роль у становленні Союзу споживачів (у них було дві доньки). Одна з її колег в СС описувала її, як «вельми виразну особу із добре розвинутим чуттям до порушених законів».

Також Брейді певною мірою була журналісткою, яка спокушала тих, у кого брала інтерв'ю. Колишня модель, блондинка із світло-рудим відливом, виразними зеленими очима, вона, за всіма пунктами, була сповнена енергії та шарму. Женучись за мрією стати актрисою, ще молодою вона приїхала до Нью-Йорка із Середнього Заходу, але гирло витоків для свого драматичного «я» знайшла у негласних розслідуваннях проблем споживачів.

Брейді вперше почула про Райха, коли її товариш, у якого діагностували рак, роздобув собі оргонну камеру й почав сидіти в ній, сподіваючись зцілитися. Коли журналістка, яка вважала це «схибленим нонсенсом», почала наводити довідки про Райха та його прилад, її вразило те, що чимало психоаналітиків, з якими вона говорила на Західному узбережжі, погоджувалися з його теорією оргазму й з тим, що рак спричиняють саме психічні фактори.

Брейді сказала Райху, що привезла з собою «добрі та цікаві новини із Західного Узбережжя, ще й на додачу вітання від друзів». Хоча в ретроспективі це здаватиметься завідомо оманливим, це й насправді не було цілковитою брехнею; вона попередньо зустрічалася в Каліфорнії з багатьма його прихильниками і, незалежно від того, що й сама про все це думала, була першою, хто доносить Райху про найменшу деталь його щораз більшого впливу на західних теренах. Однак перед тим, як поїхати до нього, вона зустрічалася за вечерею із декотрими його галузевими ворогами-аналітиками. Місцем дійства була вечірка в Лоуренса Кубі, чоловіка, якого Райх підозрював у доносах на нього у ФБР. Гості, що зібралися, нашпигували її історіями про психічні заскоки Райха на конгресі в Люцерні 1934 року, коли той розбив табір на газоні перед готелем, у якому відбувалася конференція. Хоча перед тим, як розповісти про цю витівку, похвалили працю його ранніх літ.

«Кількість прихильників Райха росте, — писала Брейді Декстеру Мастерзу, її колезі із Союзу споживачів і колишньому коханцеві за сумісництвом, — якщо, неважливо, чи то годину, чи хвилину, поговорити з більшістю аналітиків, то загалом стає зрозуміло, що вони погоджуються з Райхом у всьому, окрім оргону. Ця ідея бентежить їх. Але взагалі-то я думаю, що Райх не бреше, коли говорить, що єдине, яке різнить його та його критиків, то це те, що він насмілився довести до логічного завершення базові поняття, яке увів Фрейд. І, за цією логікою, він сягає не лише психоаналітичних висновків, що відкриваються йому, але й нових політичних значень — словом, анархізму чи то нігілізму». Як твердить популярна фраза із «*Minima Moralia*» Адорно^[62]: «У психоаналізі немає нічого правдивого, окрім його перебільшень». Дивлячись на ситуацію під іншим кутом, Брейді беззаперечно погоджувалася із такою думкою. Райхові ексцеси показали істинну небезпеку психоаналізу: чумою, яку Фрейд привіз до Америки, на її думку, була анархія.

Брейді вважала, що мода на психоаналіз у Сполучених Штатах нагадувала популярність астрології в I та II столітті. Як пізніше пояснював Мастерз: «Її не так турбувала персона Райха, як те, у чому вона вбачала паросток нового культу, що проростав із доволі нестримного нонсенсу... для Мілдред ортодоксія була абсурдом, а Райх — загрозою».

* * *

Стаття Брейді «Новий культ сексу та анархії» вийшла у світ 1947 року в квітневому номері журналу «Harper's». Попри добрячу купку радикалів по обидва узбережжя, то було вперше, коли американці почули про Райха широким загалом й пізнали його таким, як його описувала Брейді: ексцентричним винахідником оргонної камери, що зійшов з правильного курсу, й інтелектуальним натхненником новоутвореного молодіжного руху з району затоки Сан-Франциско, яким у Біг Сур^[63] керував романіст Генрі Міллер (прославився своїми забороненими еротичними творами «Тропік рака» та «Тропік козорога»), а в Берклі, що правда у масштабах дещо менших, ним заправляв поет-анархіст Кеннет Рексрот (що засідав у президії форуму анархістів, кола лібертаріанців). То були люди й місця, яких Райх не знав і в яких, відповідно, ніколи не бував.

Міллер повернувся до Америки 1940 року після десяти років, проведених у Парижі, — місті, яке він змальовував як сексуально-пригодницький «край траху» — й одразу ж подався у трирічну подорож завдовжки у 25 000 миль дорогами країни. Його травелог «Провітрений кошмар» (1945) завзято критикував Сполучені Штати, які автор зображав духовно спустошеними, сповненими конформізму, упередженості, міщанства та сексуальних обмежень. Він розумів, що покоління емігрантів, разом з яким він повернувся до Америки, вбачало у ній світ надії, представницю майбутнього, але Міллер писав: «Для мене то був світ, який я знав надто добре, світ, який мене безкінечно засмучував». Проблиски автентичності він віднаходив хіба що у віровідступниках та ескапістах, яких зустрічав на своєму шляху. 1944 року, у віці 52 років, він разом зі своєю третьою дружиною, аби втекти від цивілізації, яку отаврував хворою, й насолоджуватися сірчаними джерелами та простецьким життям, осів у Біг Сур. Притримуючись Міллерової слави беззаконника, жили вони в хатині колишнього в'язня, що стояла на краю скелі, яка на тисячі футів врізалась у глибини океану.

Міллер, «мудрець із Біг Сур», жив настільки злиденно, що написав до редакції журналу «New Republic» відкритого листа, благаючи читачів вислати йому хоч якийсь одяг («вельветові штанці стали б у нагоді»), зняряддя для малювання, ну й грошенят, скільки не шкода, а

він їм за їхні пожертви даруватиме по одній зі своїх акварелей. Подачки від людей він возив до свого дому, який на півтори милі здіймався над початковою точкою його шляху до милостині, у дитячому візку — й робив він це, нічого на себе не одягаючи, як він і сам писав у мемуарах, «лиш причинне місце мушлею прикрив». Те, що люди щось та й приносили, було результатом, за його власними словами, «непристойного успіху». Журнал «Time» називав Міллера «американським прихильником вільної любові й вільного неробства із Парижа»; але, на думку Міллера, жертводавці, насправді, спонсорували ідеалістичну авантюру: його намагання створити сплав сексу і загадково новітньої релігії задля відкриття утопічної альтернативи «злочинницькому статусу-кво».

Легенди про Міллера, літературного порнографа, стало достатньо, аби Біг Сур почало асоціюватися в народі із сексуальною ліберациєю; потріпані контрабандні примірники його книг, які повернулися з Європи разом із американськими солдатами, циркулювали в богемних колах й забезпечували його репутацію в підпіллі (просто так у Штатах їх годі було купити аж до 1964 року). Мученик цензури та антивоєнний писака, Міллер мав свою частку культистських хлопчиків на побігеньках, чи ж то «міллеристів», що скупчувалися у Біг Сур, сподіваючись наслідувати його. «Їх усіх переповнювало бажання втекти від жахів насущних, і вони були готові жити, як щурі, лиш би їх залишили в мирі та спокої», — писав Міллер про цих післявоєнних непристосованців — як ветеранів, так і добросовісних нонконформістів, які шукали кращого шляху і за нього ж боролися. «Циклотрон розщепив не лише атоми, — писав Міллер про каліфорнійське відкриття, яке призвело до винаходу атомної бомби, — він розщепив і наш моральний кодекс».

Міллер успадкував свою халупку від Джорджа Лайта, 24-річного поета, якого через його смугляве португальське симпатичне обличчя прозвали Блекі-Бандитом. Лайт та його дружина Ненсі все ж не поїхали із Біг Сур, й оселилися у хатині по сусідству, де й поглинали філософію Міллера. Безсумнівно, Міллер також перейнявся Лайтовим захопленням Райхом. Міллер надихнув Лайта на започаткування «Circle» — анархістсько-пацифістського літературного журналу, редакція якого засідатиме в Берклі, у який дописуватимуть як він, так і Рексрот, і який міститиме панегіричні статті про Райха. Перед входом

до офісу Лайта вони, мов пост караульного, поставили саморобну оргонну камеру.

Секретарка Мілдред Брейді Люсіль Маршал сказала мені, що Лайт «причарував» Брейді тим, як він усе налагодив. У нього було дві дружини: одна сиділа вдома і виховувала двох їхніх дітей, а інша допомагала йому заробляти на життя. «Жили ми бурхливо й божевільно, — сором'язливо пояснювала Ненсі Лайт, коли я запитав її про такі домашні порядки. — Якоюсь мірою це спрощувало нам життя, якоюсь мірою ускладнювало». Джоді Скотт, коханка Лайта, приїхала з Чикаго 1946 року, якраз тоді, коли Лайт так потребував допомоги в розгортанні свого стражденного журналу; вона відповідала за повернення рукописів Теннессі Вільямсу, Анаїс Нін^[64] та Лоуренсу Дарреллу^[65]. «Із Джорджем Лайтом ми ділили дах над головою, його дружину, журнал “Circle” і ще й книгу писали в співавторстві, — пригадує Скотт, — і в нього насправду був оргонний акумулятор, яким він користувався щодня, пояснюючи мені, що Вільгельм Райх — то геній, який працював під провідництвом Фрейда, і що Райх винайшов цей неймовірний прилад, аби розширити життєдайні сили людини, що було таким необхідним, бо ж ми усі були розчавленими й скривдженими жертвами гнітючого суспільства».

Брейді завітала до Лайта і Міллера, які, як вона писала у своїй колонці, перетворювали прибережні схили, що розляглися на південь від Сан-Франциско, у «культурну Мекку двадцятого століття». Іммігранти-літератори тепер линули туди, випльовуючись із Сан-Франциско, їдучи вниз автодорогою номер 1, перетворюючи тихоокеанську прибережну лінію навколо Біг Сур у те, що Брейді описує як непривабливу бідонвіль-версію лівобережного Парижа або Гринвіч-Віллідж 1920-х; а цих завзятих неприкаянців змалювала так: «Усі з бородами й у сандалях... вельветові штани і темні сорочини».

Схильні до анархії ерудити цікавилися поезією, філософією, живописом, але більш за все, наполягала журналістка, сексом. Райх був їхнім гуру — «беззаперечним головнокомандувачем». Як стверджує Брейді, «Функція оргазму» (1942) була «зчитаною до дір і найбільше цитованою» біблією групи авангардистів. «Навіть на поетичних читаннях, — глузувала Брейді, — можна було побачити, як хтось несе свій томик “помпезної та показової прози”».

У довгому, доладно написаному, заснованому на скрупульозному дослідженні тексті Брейді добряче підсмажила цю громаду на шампурі за їхні авангардистські настрої. Вона висміяла їх за впевнену віру в те, що вони сформували в морі «оргастичних калік біологічну еліту оргастично здатних» маяків, які освітлювали шлях до світу без обмежень. Ці добросовісні нонконформісти, як військові, так і цивільні, розробили систему поглядів, що раціоналізувала їхню уперту політику неучасті. Проте, хоча їх анархізм та пошуки спасіння в сексі, здавалося б, і відлунювали богему 1920-х, їй вони видалися радше реакційними снобами — не те, що їхні предки.

Нове покоління не подобалося Брейді через їхню жінконеапанасицьку й менш прогресивну релігію екстазу, відповідальність за яку, як їй здавалося, несли ідеї Райха:

«Ці будівничі нового Парижа сорокових років двадцятого століття серйозно б шокували своїх агностичних попередників, що родом із двадцятих, своїм сентиментальним містицизмом; бо ж богема сьогодення є глибоко релігійною... Перебування у Гринвіч-Віллідж двадцятих років [не приготувало б] вас до кохання як до “космічного екстазу” чи ж до “таїнства сексу” як до вищої точки поклоніння. За післявоєнних часів Першої світової сексуальна емансипація грізно захищалася й рухалася вперед практично завдяки поколінню молодих... але її ніколи не змішували з божеством. Секс у ті дні був справою суворо світською, й нікому, окрім дійових осіб, до нього діла не мало бути. Однак “величному єдинству” двері відчинені до найсокровенніших сексуальних емоцій його прихожан. Насправді, воно розкриває свою сутність сповна лише у самовинищувальному екстазі сексуальної кульмінації. Відтак це, вони вважають, є моментом найглибшого духовного пізнання “іншої реальності”, тим самим моментом, коли існує живий зв’язок між “життєдайною силою” та особою».

Органна камера обіцяла встановити зв’язок між цими космічними силами, і саме тому Альфред Казін пізніше висміюватиме зібраний у домашніх умовах прилад Розенфельда як телефонну будку, під’єднану до вищої сили. Але Райх сприймав органну енергію як наукову

реальність: ідея «Бога» була лише проекцією людської свідомості на існування космічного оргонного океану, що омиває сушу.

Однак, Брейді слушно зауважила, що ця різниця між наукою та містицизмом не завжди була чітко вираженою в його писанині або ж його послідовники просто не розуміли її. У «Тріумфі лікаря» Філіп Ріфф відстоює думку, що зерна екстатичної релігійності, «незважаючи на безліч здійснених ним розумних, навіть химерних, ритуалів її уникнення», завжди приховано проростали у Райхових думках⁽⁴⁴³⁾.

Коли Брейді скептично запитала одного із Райхових прибічників про існування оргонної енергії, той сказав: «Господи милостивий, місіс Брейді, Райх же бачив її на свої очі — вона ж синього кольору».

* * *

Райх знав про те, що в Каліфорнії він популярний: «Із Західного узбережжя надходять оптові замовлення на книги», — каже запис у його щоденнику, зроблений у жовтні 1945 року. Але ж він був гуру мимоволі, віддаленим від авангардистів, які охоче споживали його ідеї по обидва узбережжя, і жив самотником, підпускаючи до себе лише декількох своїх послідовників. Більшу частину календарного року його було просто не знайти, бо ж він тікав до свого сховку в штаті Мен, де проводив експерименти із оргонною енергією в «навчальній лабораторії», яку звів на 200 акрах новопроданих володінь у Додж Понд, чотири милі на захід від озер округу Ренджелей. Він мав себе за вченого, а не лідера секс-культу, й прикладав чималих зусиль, аби відрізнити свою політичну філософію від анархізму.

Хоч Райхові ідеї сягали національних масштабів, учнів безпосередньо в Райховому «культі чималого впливу», як Брейді називала його коло спілкування, було катма. 1945 року в Райха стажувалися лише троє людей: Теодор Вульф, Александер Лоуен та остеопат Вільям Торберн. Наступного року Райх зустрінеться із Елзвортом Бейкером, стареньким лікарем із державної психіатричної лікарні Мальборо, що в Нью-Джерсі, якого доїдала депресія. Бейкер стане найвірнішим адептом Райха і добряче прикладеться до того, аби в нього з'явилося ще багато таких.

«Він увійшов у своїй величі й могутності, — так Бейкер у своїх мемуарах пригадує про першу зустріч із Райхом, — ступав розважливо й повільно, волосся було білосніжним, а обличчя з пронизливо добрими очима виблискувало нездоровим рум'янцем». Райх зробив рентген грудної клітки Бейкера, аби подивитися, чи його діафрагма розслаблена. Тоді попросив його роздягтися й почав тикати йому по ребрах й натискати на груди, аби той дихав глибше. «Було неймовірно страшно», — визнав Бейкер. Райх наказав йому відгамселити диван, покусати шкіряний сувій і вимагав, аби Бейкер спробував завдати йому болю, зробивши «кропивку». «Він намагався розізлити мене, — писав Бейкер, — через нього я кричав, і йому вдалося досягнути того, що я заревів так, як ніколи в житті».

Райх поставив діагноз — в'ялість. Прийшов би він до мене хоч трішки пізніше, сказав Райх, прожив би ще максимум п'ять років. Він виписав Бейкерові акумулятор оргонної енергії, який мав відновити його біоенергетичний дисбаланс, і вимагав, аби той підписав письмову розписку в тому, що усвідомлює, що прилад — експериментальний. Коли Бейкер сказав, що в цьому немає потреби і що його слова буде достатньо, Райх відповів: «За короля себе маємо, чи як?» (Перш ніж Бейкер відчує в акумуляторі приємне пощипування, пройде шість тижнів щотижневого опромінення). Райх виставив йому таксу в діапазоні 20–30 доларів і запитав Бейкера, скільки б той волів заплатити. Після того, як Бейкер зупинився на позначці 25 \$, Райх почав насміхатися з нього за це й надалі, упродовж довгого часу, щоразу, як Бейкер платитиме за сеанс, проноситиме йому під носом його ж банкноти, аби той відчув їхній запах.

Дружина Бейкера Маргарита також почала лікуватися в Райха, який завжди називав чужих жінок за дівочим прізвищем, й відтак звертався до неї — міс Мейбюрі. Як стверджував Бейкер, Райх дещо запав на неї. Декілька разів він намагався спокусити її, проте жодна з його спроб не мала успіху, як розказував її чоловік, тож Райх написав два її портрети в стилі Шагала^[66]. Один з них, який колись висів у кабінеті Бейкера, зображує рудоволосу жінку, що голяка лежить у ліжку, встеленому опіумними маками, а її конусоподібні перса купаються у звивистих блакитних проміннях оргонної енергії.

Через два тижні після початку лікування Райх запропонував Бейкерові, аби той і сам почав лікувати людей методом оргонної

терапії. (Він ще й сам не сягнув рефлексу оргазму, тож довелося чекати аж три місяці й п'ятдесят п'ять сеансів, перш ніж він наважився на таке.) Експериментуючи з новою методикою, Бейкер ще й навернув п'ятьох лікарів, які працювали під його керівництвом, до Райха: найбільш демонстративно це зробили Честер Рафаел та Альберт Дюваль. Головного лікаря Мальборо збентежив такий культистський переворот: йому здавалося, що госпіталь перетворюється на «лігвище Райхового беззаконня», тому відмовив Бейкерові в його запиті на проведення експериментів із оргонним акумулятором на території лікарні; завідувач соціальної служби, звичайний соціальний службовець і навіть капелан госпіталю — у кожного в його кабінеті в госпіталі стояв акумулятор, і всі про це знали. До нього дійшли неправдиві чутки, що Райха запроторили до божевільні й лікують від шизофренії і що неодмінною складовою вегетотерапії була мастурбація пацієнтам.

У травні 1948 року через звинувачення у знахарстві Бейкер постав перед медичним трибуналом. Усіх лікарів, що працювали в Мальборо під його провідництвом, було звільнено. Доктор Коттон, заступник комісара штату Нью-Джерсі з питань відкриття та функціонування державних закладів та агентств, зазначив, що Бейкер міг і допомогти декотрим своїм пацієнтам шляхом застосування оргонної терапії, але ж віднайшов його провину в тому, що то радше були його власні «ентузіазм та лікарські припущення», аніж сам метод: «Ви могли допомогти досягнути того ж ефекту за допомогою електричного паска», — стверджував той. Він запитав Бейкера, чи той мастурбував пацієнтам, і сказав, що чув, як декотрі з них аж кричали від болю й виходили зі сеансів із синцями. «Так, інколи синці й справді з'являються, — визнав Бейкер, — у деяких людей дуже тонка шкіра, але, — додав він, — ніхто ніколи не скаржився». Коттон оцінював методи Райха як «суміш знахарства, хіропрактики та християнської науки». Бейкер незабаром подав у відставку, аби присвятити решту свого життя справі Райха.

Коли наступного року заснували Американську асоціацію медичної оргономії, за пропозицією Райха було складено хартію, що мала оберігати організацію від «медичних оргонних шарлатанів». Проблемою було лиш те, що замість того, аби стати власне зміною мислення, Райхова наука й сама по собі була суб'єктом — і уже й

жертвою — мисленневого спотворення. Хартія проголошувала, що всі члени, перш ніж їх приймуть до організації, зобов'язані пройти «персональну реструктуризацію» (тобто вегетотерапію) і повинні визнавати теорію оргазму, існування оргонної енергії та сексуальні права дітей. Більш того, стверджував регламент, пародіюючи урядові клятви вірності, що вони «не повинні бути членами церков чи то підривних політичних партій», а також поважати «сексуальну орієнтацію пацієнтів».

* * *

Через місяць після того, як світ побачив випуск «Harper's» із тим есе, Брейді опублікувала ще одну статтю, цього разу в журналі «New Republic». «Дивна справа Вільгельма Райха» також висміювала теорії Райха, особливо оргонну камеру та його заяви про те, що він знайшов ліки від раку. Підзаголовок статті твердив: «Чоловіка, який звинувачує незадовільну статеву діяльність у виникненні неврозу та раку, зрікся лише один науковий журнал»^[444]. Це вже була більш спустошлива й пряма атака на нього. Вгорі свого примірника «New Republic» із есе Брейді Райх накарлюкав посилання нащадкам: «НАКЛЕП».

Прямісінько перед візитом Брейді Райх написав А. С. Ніллу: «Я вдивляюся в майбутнє зі спокоем та надією. Лише одного я боюся — що проти мене безчесно сфальсифікують якісь факти, боюся якогось жахливого *Gemeinheit* [брудний трюк], що все ще може завдати удару мені в спину й знищити мою справу. Але ми всі стоїмо напоготові». Він вважав, що стаття Брейді була початком саме такого задуму, й пізніше звинуватить її в тому, що вона розвернула його американську долю спиною до нього. Перш ніж Брейді опустила його в національній пресі як махінатора та психа — звинувачення, яких той уже ніколи не позбудеться, — його ідеї, здавалося, ставали популярнішими. «Отож, навіть цього не бажаючи, ми попали під приціл уваги дуже широкої аудиторії», — писав Райх своєму колезі. У своєму щоденнику він скаржився: «Вони ницо й убого виставили мене напоказ американській громадськості».

«Райхіти, — писала Брейді про групу людей, що викристалізовувалася навколо Райха, — заявляють, що оргастична

імпотенція — першочерговий чинник раку, усіх видів неврозу, психозу, імпотенції, фригідності, збоченості, серцево-судинної гіпертонії, закрепу, геморою, епілепсії, виразки шлунку, ожиріння, наркотичної залежності, алкоголізму й навіть звичайної застуди».

Перш ніж недовірливо вказати на факт того, що його внесли до списку «Американські мужі науки» («Перші ластівки полетіли!» — писав Райх, коли дізнався, що його внесли до списку) і що його праці обговорювалися в таких достойних місцях, як журнал Американської медичної асоціації та Американський журнал психіатрії, Брейді зображує Райха як шарлатана. «Politics» та «The Nation», до речі, також захоплюю розповідали про його теорії. Лише один науковий журнал зрікся від них: «Psychosomatic Medicine» охарактеризував оргонну терапію як «сюрреалістичне творіння», а «Функцію оргазму» розкритикував, як «сюрреалістичне творіння... що має шпака, більшого за саме дупло».

Брейді, яка, вочевидь, не знала про те, що Райх та Феніхель раніше співпрацювали, звалило з ніг, що Феніхель, один із найвизначніших каліфорнійських аналітиків-вигнанців, «відвів Райху чималу роль» у «Психоаналітичній теорії неврозу» (1945) — книзі, яку вона описувала як «поточну Біблію Американської асоціації психоаналітиків». У Райха, писала Брейді, пацієнтів було більше, ніж він міг приймати. У своїй статті вона закликала Американську асоціацію психоаналітиків врегулювати активність в рамках галузі психоаналізу, або ж зробити її підконтрольною державі (як то зробили у Норвегії), аби легковірна публіка була захищеною від таких загроз, як Райх і ті камери фіктивних афродизіаків, які він продавав. Брейді змальовує Райхову машину як таку, що нічого не варта — радше особисте джерело збагачення Райха, а не науковий інвентар.

Статтю Брейді передрукували в Бюлетені клініки Меннінгера (в якій редактори відверто й уїдлимо посилалися на Райха, як на містера, а не доктора) і її дещо скорочену версію, яка розійшлася мільйонними тиражами під заголовком «Чи цей світ сексуально пригнічений?», видали в «Everybody's Digest» (Брейді підмітила, що Райх мав людство за «сексуально пригнічених ендемічних невротиків»). Журналістка спустила на Райха всіх собак у формі нових заголовків, що несли вість про Райхову манію вичерпної цілющості сексу, яка принесла йому лиху славу поза колами авангардистів. Як пізніше писали в періодиці

«Colliers»: «Якщо слухати Райха, то оргон та акумулятор можуть перемогти що завгодно — від раку до звичайнісінької застуди».

Райх випустив прес-реліз, який мав за мету відкоригувати декотрі заяви, зроблені Брейді, але ніхто його так і не надрукував. У довгій статті, що вийшла друком у «The Journal of Orgonomy», «Емоційна чума проти оргонної біофізики» Вульф спростовує негативні аспекти того, що, у відлунні гоніння Райха норвезькою пресою, назвав «Кампанією 1947-го». Він наполягав, що Оргонний інститут був не зборищем сексуально стурбованих гуляк, а неприбутковою організацією, яка все, що заробила, вклала у дослідження. Вульф писав, що Райх не стверджував, нібито може лікувати від раку (доволі неправдиво, якщо подивитися на це крізь призму попередньо зроблених Райхом заяв), але протистояв основоположній недузї, з якої й виростали пухлини, і декотрі акумулятори, за допомогою яких він це робив, були не орендованими, а просто позиченими тими, хто не міг собі цього дозволити.

* * *

У тому, як його критикувала Брейді, Райх розпізнав комуністичний заколот. «То була типово комуністична пропаганда-наклеп, що косила під створення фактичного й об'єктивного образу», — писав він. Від Брейді він сахався як від «розумної, проте, очевидно, сексуально спраглої жінки», і писав у своєму щоденнику: «Це ж як білий день видно, що місіс Брейді вважає мене єдиним чоловіком, який може подарувати їй оргазм, якого вона так відчайдушно потребує. Трагедія ось у чому: вона не усвідомлює своїх потреб».

У вересні 1952 року Райх зробив запис у стилі внутрішнього монологу, що злісно й незв'язно розказував про той візит Брейді.

«Тепер, згадуючи, як вона сиділа навпроти мене в м'якому кріслі і очі її жевріли, жевріли від сексуальної невдоволеності, мені було добре відомо, чому вона говорила такі речі. Ті очі, то були очі, які я зустрічав уже тисячі разів у чоловіків та жінок, людей будь-якого віку та професії... я вам кажу, то були очі людини, що очікувала від мене оргастичної потенції, вони чітко виражали те бажання — ось

як вона дивилася на мене — а потім, на чому світ стоїть, публічно безчестила моє ім'я цими порнографічними інсинуаціями про Ор. акумулятор, який, за ідеєю, сповнює оргастичною потенцією. Відтак перетворила вона своє нормальне, природне бажання в багно, яке тепер кидає в мою пристойну персону».

Якщо Райх і описував Брейді як «зозулю комунізму», то його підозри, здається, підтвердилися, коли його давній товариш, психолог Карл Франк, комуніст із офіційним партквитком у 1920-х та 1930-х, сказав йому, що зустрічав сімейство Брейді в Каліфорнії 1936 року і що ті, безсумнівно, були «комуністами поза партією». Роберт Брейді був знаним комуністом, сказав Франк Райху, а те, що і як говорила Мілдред, не залишало жодних сумнівів щодо того, що її комуністичні симпатії були сильнішими за прихильності її чоловіка». Франк, який, переїхавши до Америки, змінив ім'я на Пол Хаген, займався антифашистською діяльністю, працюючи у воєнний час на УСС^[67] Нью-Йорка, та й сам перебував під ковпаком ФБР через підозри у прихованому комунізмі (в Європі то був вірний член партії, який навіть відсидів за те, що викрав представника політичного ворога). «У період між 1941 та 1943 роками жоден інший німецький вигнанець не зібрав на себе стільки звітів від американської розвідки», — у своїй нещодавній праці про історію УСС «Тіньова війна проти Гітлера» пише Крістоф Мауч.

Джоан Брейді сказала мені, що, хоч вони й схилилися радше до лівих, комуністами її батьки ніколи не були. Та і їхнє ставлення до сексу завжди було прихильним: статеве життя її матері, каже вона, «було доволі нерозважливим» (Джоан Брейді вийшла заміж за Декстера Мастерза, чоловіка, з яким 1930 року її мати крутила роман на стороні). Але сімейство Брейді попало під підозру в комунізмі вже не вперше. Ще 1939 року КРАД звинуватив Союз споживачів у використанні своїх діянь та публікацій для саботажу та знищення капіталістичної системи. Мартін Дайз «записав» і Брейді, і її чоловіка як осіб, які «не вірять в американський державний устрій чи ж бо американську економічну систему». Дайз навіть зачитав перед Комітетом уривок із праці Роберта Брейді «Дух та структура німецького фашизму» (1937), в якому Брейді щиро сподівається, що Америка повернеться спиною до «схильного до фашизму капіталізму».

Після тривалої юридичної боротьби Союз споживачів став першою організацією, яку КРАД 1954 року викреслив зі свого чорного списку. Втім самих Брейді все ще пропрацьовували. Того ж року ФБР допитувало «батька атомної бомби», Роберта Оппенгаймера, якого Брейді завербували до праці у Союзі споживачів. Брейді близько товаришували і з Алджером Гіссом та Аконом Шевальє, чоловіком, який, за словами Оппенгаймера, 1942 року намагався завербувати його до радянської агентури.

1949 року письменник Дуайт МакДоналд сказав студентові Райха Майрону Шарафу, що Роберт Брейді «стовідсотково був комуністом», і про це, як і належить, одразу ж було відзвітовано Райху. МакДоналд, який зрікся троцькізму 1942 року, також сказав, що Фредерік Вертгем, ще один штатний Райха з журналу «New Republic», був провідним світилом Ліги американсько-радянської співдружності та комуністом поза партією. Можливо, у Вертгема на його негативний відгук про справу Райха були більш вагомі причини. То був яскравий та видатний учасник громадських кампаній по боротьбі з дитячими коміксами («10-центові моровиця»^[68]), які вважав родючим ґрунтом для «нездорового статевого виховання» та підліткової злочинності, які, на його думку, Райх також пропагував.

Певний час Райх знав про те, що в «New Republic» його переконання недолюблюють. 1945 року Пол Гудмен, якому МакДоналд доручив написати про Райха для журналу «Politics», і сам отримав завдання написати для «New Republic» відгук про перекладені видання «Сексуальної революції» та «Масової психології фашизму». Гудмен звеличив у своєму тексті Райхів «грандіозний динамізм борця за свободу» і його заклик до надання сексуальної свободи дітям та підліткам, але редактори не пропустили такого, відписавши, що «ми не можемо піддати наших читачів впливу таких тверджень, що вийшли з-під вашого пера». Гудмен поділився з Райхом новинами про цю відмову й, у листопаді опублікував цю статтю в журналі «View». Натомість, «New Republic» довірили написання нищівного відгуку, що вийде у світ на півроку раніше за статтю Брейді, Фредеріку Вертгему, який охрестить спосіб Райхового мислення «неофашистським»^[445].

Вертгем вважав, що Райхова концепція «демократії праці» була небезпечно реактивною і закликав «інтелектуалів нашого часу... боротися з тим видом психофашизму, яскравим прикладом якого є

книга Райха». Брейді перейняла естафету у Вертгема в журналі «Harper's», немилосердно порівнюючи новий культ сексу та анархії — разом із його навмисним нападом на інститути держави, церкви та сім'ї — із *фольк*-поклонниками — колом людей, за своїми поглядами наближеними до фашизму. Своє формування ця громада почала в ще догітлерівській Німеччині навколо персони німецького поета Стефана Георге — «в Німеччині, в якій кількість оспіваних у віршах поета нацистських лідерів, які силою божественною, що сама себе являє, наділені, залежала “не від кількості тих, хто йде за тим чи іншим... а лиш у креативності його персоналіі”». Прихильники Міллера та Рексрота, стверджує Брейді, повгрузали у мисленні Райха, поділяли елітарне прославлення інстинктів Георге, навздогін до його сексуального містицизму, й відтак їх можна було трактувати як «неофашистів».

У своєму щоденнику Райх після згадки про «New Republic» написав у дужках: «Воллес-Сталініст». Генрі Воллес, що був віцепрезидентом в уряді Рузвельта, став редактором «New Republic» у вересні 1946-го, після того, як Трумен звільнив його через критику його зовнішньої політики. Воллес використовував «New Republic» як засіб протидії труменівській ідеології «холодної війни» та її вірного компаньйона — гонки озброєнь, яка набирала щораз більших обертів. Також він почасти захищав Радянський Союз від того, що вважав нападами Трумена, які сповнені надлишкової істеричності. Статтю Брейді й справді варто трактувати в цьому контексті; вона писала, що Райх вважав Росію «секс-реакційною» та «антисексуальною», коли ж вона захищала сімейні цінності своєї країни.

На виборах до Конгресу, що відбулися наприкінці 1946 року, Республіканська партія, возз'єднавши комунізм із затягнутою політикою Нового курсу, яку Трумен продовжив після Рузвельта, полонила обидві палати — то було уперше з 1930-го, що республіканці їх контролювали. Хоча й президент Трумен не вважав «страхопуд комунізму» суттєвою загрозою, йому все ж довелося зайняти чітку антикомуністичну позицію, якщо він збирався виграти наступні президентські вибори, які чекали на нього через два роки. У березні 1947-го, сподіваючись закрити пельки своїм критикам, він представив на розгляд програму лояльності, яка передбачала проведення ФБР повномасштабного розслідування та вивчення 2,5 мільйонів

держслужбовців щодо наявності в них комуністичних симпатій (785 подали у відставку; лише 102 було звільнено).

Того грудня, коли Воллес роздумував над тим, чи не податися йому, як голові Прогресивної партії, у президенти, офіси «New Republic» були переповнені, як розказував у часописі «Reds» Тед Морган, «як Гранд Сентрал Термінал^[69], що вцент забита комуністичними делегаціями, представники яких просто переступають один через одного, аби умилювати [Воллеса] й донести йому вість, що його підтримують три мільйони фанатів». Трумен відстоював позицію, що комуністи намагалися розколоти демократичний електорат, аби президентом було обрано республіканця, що «призвело б до конфузії та чвар, якими й живе комунізм»^[446]. Заходячи на друге президентське коло, Трумен ледве не поступився місцем Дьюї^[70]. Воллес, намагаючись здобути народну підтримку, зробив помилку, поставили на комуністів: Прогресивна партія зовсім не отримала голосів на справжніх виборах і лише 3 % на екзит-полах, і ті здебільшого у Нью-Йорку. Вона була прикладом, як стверджував Артур Шлесінгер, «останнього “ура!” народного фронту 1930-х».

Лоуренса Даггана та Гаррі Декстера-Вайта, яких Воллес бачив своїми держсекретарем та казначеєм, відповідно, пізніше було викрито як радянських агентів. 1952 року Воллес опублікував статтю «Чому я помилявся», в якій пояснив, що його надто довірливе ставлення до Радянського Союзу та Сталіна проростало із неправдивої інформації про витівки Сталіна і що тепер він також мав себе за антикомуніста.

* * *

Тогочасними видавцями статті Брейді в «New Republic» були Майкл Стрейт, син нью-йоркського банкіра Вільярда Стрейта, та спадкоємиця багатіїв, які близько товаришували з Рузвельтами, Дороті Вітні. 1948 року, коли Воллес полишив посаду, подавшись відроджувати свою політичну кар'єру, редактором журналу став Стрейт. 1937 року, коли він вивчав економіку в Кембриджі, чоловік на ім'я Ентоні Блант завербував його до НКВС. Під кодовим іменем НАЙДЖЕЛ Стрейт, працюючи 1938 року в Держдепартаменті, передавав секретну інформацію росіянам і запропонував на

кандидатуру потенційного рекрута Алджера Гісса (на той момент Гісс, звичайно ж, уже був агентом), і він допомагав тим, хто вже був радянським шпигуном, отримувати посвідчення журналіста. «Ми були одними з останніх утопістів», — коментував він ці події в своїх мемуарах «Після тривалого затишшя».

Цікавим є той факт, що чоловіком, який завербував куратора Стрейта, Ентоні Бланта, а разом й інших членів горезвісної Кембриджської п'ятірки (Кім Фіблі, Гай Бьорджес, Джон Кернкросс та Дональд Маклін), був дебелий, харизматичний психолог Арнольд Дойч, якого ті знали як «Отто». У пізніх 20-х та на початку 30-х він був соратником Вільгельма Райха, адже брав активну участь у діяльності Секс-Полу. У віці 25, але вже працюючи під прикриттям на Комінтерн, Дойч керував видавництвом Райха «Munster Verlag», яке 1929 та 1930 років опублікувало дві Райхові книжечки про сексуальні репресії в суспільстві (роль, яку Дойч зіграв у здійсненні цих публікацій, привернула увагу відділу віденської поліції по боротьбі із порнографією). Райха вигнали з Комуністичної партії 1933-го, а Дойч уже тоді проходив вишкіл агента, чи ж бо «шпигуна», НКВС у Москві. Про Райха зручно для усіх забули. Історик, що займається вивченням шпигунського ремесла, Крістофер Ендрю, пише в «Архіві Мітрохіна»^[71], що Дойч у своїх мемуарах, у яких подано лише вибірккову інформацію, уникав усіляких згадок про його юнацьку необережність співпрацювати з Райхом, як то зробило і Радянське бюро розвідки^[72] в їхній офіційній агіографії Дойча.

Запал Дойча до сексуальної лібералізації, що був наріжним каменем його переконань та поглядів, без жодних на те сумнівів, апелював до Кембриджської п'ятірки. Дойч намалював їм таку картину Радянського Союзу, що зображувала край рівності й статевої толерантності — бачення, яке Райх поділяв, але не схвалив у «Сексуальній революції». Бьорджес, наприклад, завжди наполягав на тому, що ставлення Сталіна до гомосексуальності було ліберальнішим за те, у якому світлі його виставляла «американська пропаганда». Кернкросс пізніше напише працю з історії полігамії під назвою «Коли з полігамії зробили гріх». У цій книзі він хвалькувато цитував Джорджа Бернарда Шоу: «Жінки завжди віддаватимуть перевагу 10-відсотковому пакету акцій на чоловіка першого сорту, а не

одноосібному контрольному пакету акцій на володіння пересічним чоловіком».

1947 року — у рік, коли у світ вийшла писанина Брейді, Маклін працював подвійним агентом в Америці, де побутували чутки, що він під псевдонімом ГОМЕР (каламбур на його бісексуальність) передає росіянам таємниці ядерних розробок. Але Стрейт на той час уже вийшов із «великої гри», відмовившись кооперуватися із радянською розвідкою після 1942 року, вочевидь, розчарувавшись через напад Радянського Союзу на Фінляндію (того ж року Дойч втопився на шляху до Нью-Йорка, коли його судно зазнало удару німецькою торпедою).

За редакторського промислу Стрейта, «New Republic», на відміну від колишньої редактури Воллеса, підтримувала Трумена в кампанії 1948 року. Зрештою, 1963 року Стрейт виведе Бланта з гри як шпигуна, а Фіблі, Бьорджес та Маклін уже проживатимуть у Радянському Союзі. На початку 60-х Фіблі крутив інтрижку із дружиною Макліна Меліндою, і книга «Радощі сексу» авторства Алекса Комфорта, яку він їй подарував, згодом опиниться на мистецькому аукціоні «Sotheby's» (Комфорт, британський поет-анархіст, постійно дописував до журналу Джорджа Лайта «Circle»). Присвята, яку Фіблі написав у книзі, подарованій Мелінді, влучно підсумувала філософію Райха: «По оргазму щодня — без лікарень життя».

* * *

Райх, якого ідея шлюбу ніколи не приваблювала, перш ніж зв'язати себе узами шлюбу, прожив із Оллендорф п'ять років. Він писав, що погодився на це лише тому, що його адвокат Артур Гарфілд Гейз сказав йому, що судді, який розглядатиме справу натуралізації, не сподобається, що в них позашлюбне дитя і що це навіть могло негативно вплинути на розгляд їхньої заявки на отримання громадянства (Пітерові був один рік). «Коли я вийшов із будівлі суду, — Райх написав у своєму щоденнику в день, коли вони забрали своє свідоцтво про шлюб, — мене ледь не знудило! Мою дружину теж!»

Суддя розпитував Райха про той випадок, коли 1941 року в його бібліотеці знайшли томи Леніна та Троцького: «А що політика має до біології?» — запитав він у Райха. Той перерахував представникові закону всі свої визначні кваліфікації і наукові регалії, не забувши й про те, що був членом Міжнародного товариства плазмогенівців. Стенограф зробив класичну помарку «за Фрейдом» і записав «Міжнародного товариства полігамівців». Райх та Оллендорф, зрештою, отримали громадянство 1946 року, коли Райхові було 49.

Ільзе Оллендорф вважала, що «керований з Москви заколот» проти Райха (як її чоловік, який, за її описом, був схильним до параної, підозрював) був дещо висмоктаним з пальця. Звичайно ж, нічого такого аж надто систематичного ніхто не запускав, але цікаво, що Кеннет Рексрот, «батько покоління бітників», який був членом Комуністичної партії, також розгледів у нападі Брейді спробу партійного впливу. Згадуючи в автобіографії ту статтю про Райха та його коло анархістів у «Harper's», Рексрот писав: «Комуністична партія особливо не барилася із нападом на нас». Тоді комуністична партія переживала кризу. 1946 року Ерла Бровдера, лідера Американської комуністичної партії, який хотів повести американський комунізм у напрямку більш поміркованому та мейнстрімному («Комунізм — це американізм», — казав він), звинуватили в «соціальному імперіалізмі» й, за вказівками Москви, вигнали з партії, а його послідовників прогнали за «дрібний буржуазний анархізм».

Рексрот вважав, що комуністична партія, яка ослабла після Другої світової війни і намагалася виставити анархістів на посміховисько, припасувавши в уяві народу їхній вагон до потяга, у котрому їхав Райх. На відміну від страждених комуністів, анархісти процвітали здебільшого завдяки своїй пацифістській позиції під час війни. У своєму «Автобіографічному романі» (що був так названий із метою уникнути судових позовів за наклеп) Рексрот описав організовану групою анархістів «Коло лібертаріанців» зустріч, що проходила в Сан-Франциско. Присвячувалася вона темі «Секс та анархія», і то був легендарний захід, з якого, мабуть, Брейді і взяла назву для своєї статті. «Було просто неможливо пройти, — пише він, — люди одне одному по плечах ходили, і зал засідань на першому поверсі був таким переповненим, що нам довелося провести дві зустрічі».

Рексрот стверджував, що ще до появи статті Брейді Генрі Міллер, як і безліч інших, вважав, що «Райхити» ніколи, власне, про Райха й не чули. «У цьому колі людей мені ніколи не зустрічався хтось, хто був би прихильником неоднозначних переконань психолога Вільгельма Райха, — писав Рексрот у відповідь на рекламації Брейді. — Насправді, лише декілька осіб читали його праці, а ті, хто читав, то взагалі мали його за шарлатана». Доволі сумнівне твердження, особливо якщо взяти до уваги таких анархістів як Джордж Лайт, Пол Гудмен та Марія Луїс Бернері, і те, як завзято вони просували Райха та його ідеї. Та й у самого Рексрота Райх входив до списку літератури, і про нього багато говорили у Колі лібертаріанців.

Рексрот заднім числом порівняв камеру з іншим шахрайським медичним приладом, що винайшли раніше:

«Усі до єдиного представники соціалістичного руху, що виринув після Першої світової під проводом Франка Гарріса та Аптона Сінклера, — писав Рексрот, — із задоволенням користувалися електронною діагностичною машиною Абрамса [камера Абрамса, за ідеєю, мала б діагностувати та зцілювати уражену біологічну тканину за допомогою електровібрацій]. Через двадцять років після завершення Другої світової війни наново народжений рух анархістів зайнявся самовбивством у камерах Вільгельма Райха. Кожен, хто в школі вчив фізику, мав би знати, що всі ці штуки були суцям нонсенсом, але проблема полягала в тому, що ці люди втратили віру в шкільну фізику разом із вірою в капіталізм та релігію. Все це разом було для них одним великим обманом. Доктор Абрамс був провідним діагностом Сан-Франциско. І можна з майже стовідсотковою впевненістю стверджувати, що він був самодуром. Та ж ситуація і з Вільгельмом Райхом, який, спершу піддавшись гонінням Фрейда, потім нацистів, а потім і сталіністів, був одним із найбільш вартісних представників другого покоління психоаналізу. І Адамс, і Райх були взяті в оборудку кримінальних ділків, які користали з їх божевілля, щоб обдурювати тисячі людей й виставляти на посміх сотні американських радикалів».

Після нападу Брейді, дистанціювати себе від контroversійного винаходу Райха також намагалися й інші анархісти. 1949 року, коли він вивів Брейді з гри, довівши Шарафу, що вона — комуністка, Дуайт МакДоналд щодня їздив до Нью-Йорка в Райхів офіс задля опромінення в оргонній камері. Як стверджував його австрійський товариш та сусід, біолог та спеціаліст-онколог Теодор Гаушка, якого УПМ допитувало в лютому 1953-го, МакДоналд сидів у камері «по півтори години щодня, роздягнутим догола, висолопивши язика, аби піддатися максимальній дії оргонної радіації».

Медитуючи в акумуляторі, МакДоналд потайки від Райха розробляв і власний план денонсації його теорій. Він саме працював над дослідженням матеріалів для статті, яку сподівався написати для радикального журналу «Politics», де й сам працював редактором й іноді дозволяв Гудмену так завзято вихвалити Райха на його сторінках; попередня назва була такою — «Аматорська оцінка Райхових теорій та оргонного акумулятора». Ця стаття повинна була діяти в нищівному ансамблі із професійним відгуком-засудженням про оргонну камеру від пана Гаушки. «Politics» прикрилися 1950 року, тож МакДоналд так ніколи й не написав своєї статті, але, як стверджував Гаушка, єдиним благом, яке зійшло на МакДоналда з Райхової камери, було те, що, допоки він у ній сидів, йому вдалося дочитати «Війну та мир».

Сам Гаушка камерою ніколи не користувався, але на основі своїх досліджень Райхових книг та повторень описаних у них експериментів, він дійшов висновку, що Райхова теорія оргону була «тарабарщиною божевільного». У своєму нарисі, який також так і не дожив до публікації (але який Клара Томсон цитувала у своїй книзі 1950 року про неофрейдівців), Гаушка писав, що теорії Райха стояли на «межі шизоїдного буття»; Райх знайшов «мільярд амебоподібних осіб, які б наслідувати [його] его, яке потрохи розпадалося»^{447}.

Цитуючи Райха, Гаушка написав, наповнивши свої слова сарказмом: «Я й не знав, що так багато ракових клітин мають хвіст та плавники, ще й до того рухаються, як риба. Можливо, вони відчайдушно косять під сперматозоїдів, бо ж рак, згідно з твердженнями Райха, є безпосереднім наслідком статевого застою та браку задоволення». Райхові постулати він спростував під час проведення власних дослідів на мишах. Гаушка стверджував, що 70 % жіночого виводка, що уже спарювались, померли від раку грудей, коли ж у незайманих мишей рак розвинувся лише у 5 %. Відтак він постановив: «Сексуальний застій не спричиняє росту пухлин, а радше протидіє йому; але я ще не певний того, що варто дозволити цьому відкриттю спокусити мене рекомендувати цілій нації вдатися до celibату як до засобу профілактики раку».

Гаушка вважав, що Райх щиро вірив у те, що говорив: «Якщо б Райх був шарлатаном, але скоріш за все це не так, то ніколи б не нафантазував собі цього книжкового страхіття. Яка жахлива трата ентузіазму та недоцільне використання наукової допитливості! Яке ж класичне самодурство, що однаковісінько здатне дурити й інших!».

Однак, якщо Брейді сподівалася, з'єднавши анархістів з Райхом, виставити їх на посміховисько, то такий стратегічний хід вийшов їй боком: попри вербальну підтримку важливих кренделів, таких як Рексрот та МакДоналд, чорний піар, якого зазнав Райх, лише навернув до його ідей ще більше людей. Генрі Міллер розказував, що до Біг-Сур приїхало чимало народу, заявляючи: «Я приїхав(ла) долучитися до культу сексу та анархії». Елзворт Бейкер у своїх мемуарах «Мої одинадцять літ із Вільгельмом Райхом» писав: «Поява статей про емоційну чуму лише посприяла поширенню людського інтересу... телефон практично не змовкав».

* * *

28 серпня 1947 року Чарльз Вуд, інспектор Управління продовольства та медикаментів штату Мен, несподівано завітав до Оргонону, Райхових володінь у Мені, які так назвали в честь того, що саме там Райх за декілька літ до того відкрив оргонну енергію. Вуд проїхався всіяним кущами чорниці під'їздом до будинку, що розтягся на півмилі, минаючи написані від руки таблички, що втोरили «Вхід заборонено», «Заборонена зона» та «Вхід лише за попередньою письмовою домовленістю». Ільзе Оллендорф вийшла з навчальної лабораторії, аби зустріти його урядовий транспорт та донести до гостя, що Райх ні з ким не зустрічається без попередньої домовленості. Коли Вуд показав їй своє посвідчення, вона повернулася досередини, аби порадитися зі своїм чоловіком, і Райх вийшов.

«Докторові Райху, — як говориться в подальшому рапорті Вуда, що зберігається в архіві УПМ у Вашингтоні, — п'ятдесят років. Під час мого візиту розмовляв із німецьким акцентом і був одягненим у синю робу та в робочу сорочку. Привітався зі мною доволі сердечно». Коли Райх запитав Вуда, звідки він дізнався про камеру, той сказав, що друг надіслав йому статтю Брейді. Райх поскаржився на її «червонофашистське» походження й назвав її «гнилою» та «сучою»^[448].

Вуд приїздив, щоб розвідати, чи акумулятор можна віднести до класифікації медичних приладів й, відтак, передати під юрисдикцію УПМ: усі медичні чи лікувальні прилади, що продавалися в рамках міжштатної торгівлі, повинні були проходити сертифікацію в УПМ. Союз споживачів відіграв важливу роль у тому, щоб 1938 року було прийнято «Акт про продовольство, медикаменти та засоби косметичного догляду». То був один з останніх законів, прийнятих у рамках Нового Курсу Рузвельта. Як один суддя роз'яснював суть Акту: «Призначення цього закону — захищати людей, переважна більшість яких — це байдужі, немислячі та легковірні, які, купуючи товар, не зупиняються, щоб проаналізувати його». (Вуд уже працював над справою Гоксі, допомагаючи у зборі доказів проти Гаррі Гоксі, який продавав настояний на травах лікувальний засіб із темним забарвленням, який, за його словами, мігвилікувати від раку.)

Райх відвів Вуда до обшитої цинком оргонної кімнати, що сама по собі була здоровенним акумулятором, аби показати йому два

акумулятори, що стояли в ній. «Вона скидалася на маленький кабінет, достатньо просторий, аби в ньому вмістилося маленьке кріселко для пацієнта, — вочевидь, не вражений побаченим, розказував Вуд Чарльзу Вортону, начальнику східного окружного відділення УПМ. — Док. Райх охоче визнав, що його “оргонний акумулятор” був приладом (на експериментальній стадії) для лікування цілого переліку захворювань, включно з раком». Акумулятор, як сказав йому Райх, використовується лише під наглядом лікаря (Райх без вагань видав імена п’яти лікарів, які тоді працювали з ним). Пацієнти робили символічний внесок за користування, але, уже вляпавшись на той час у проблеми з Американською асоціацією медиків, Райх притримав вербальних коней, що галопували з його рота; тих лікарів він попросив підписати в присутності нотаріуса афідавіт, у якому вони стверджували, що брали участь в експерименті і що ніхто нікому ніякого зцілення не гарантував.

Фундація Райха акумулятори і продавала, і здавала в оренду, роздрібна ціна за велику шафку зупинилася на позначці 216 \$, а настільна модель — «ливник» — роззувала покупця на 75 \$. Потягами їх доставляли до Нью-Йорка, потім до Бостона, а далі до Нью-Джерсі, Пенсильванії, Орегону та Каліфорнії. Райх надав Вудові декотрі книги, які клієнтові висилали разом із акумулятором. Інструкція користувача «Як користуватися оргонним акумулятором» зверталася до першопрохідців, які добровільно зголосилися протестувати новий прилад Райха. «Ми не гарантуємо жодного зцілення, — йшлося в посібнику. — Не слід очікувати жодного містичного ефекту. Продаж оргонних акумуляторів не здійснюється з метою збагачення. Основна мета — встановлення кількості людей, які протягом 2–4 років регулярного користування акумулятором усе ще хворітимуть на хронічну застуду, гострі форми гаймориту, пневмонію та захворювання загального ураження організму (рак та інші)». Пацієнтам давалася вказівка сидіти в камері щоденно, краще голими, допоки їм не «буде достатньо», чи поки не відчують, що «нічого вже не відбувається».

Тридцятивосьмирічна жінка на ім’я Кліста Темплтон сама виготовляла камери в маленькому селищі Окуоусок, що за декілька миль від Орегону. Темплтон сказала Вудові, який до неї приїхав одразу після Райха, що вона збирає акумулятори від того часу, як її батько,

Герман Темплтон, помер три роки тому. Герман Темплтон працював гідом у тій місцевості, і вони з Райхом потоваришували, коли той уперше приїхав на відпочинок у Мен (Райх зупинявся в хижці, яку збудував Темплтон і яку потім у нього і викупив). Коли в Темплтона у віці 69 років діагностували неоперабельну форму раку простати, Райх порекомендував йому скористатися оргонним акумулятором.

Темплтон змайстрував власну камеру, ставши першим пацієнтом, що користувався нею амбулаторно в себе вдома, а не в Райховому стаціонарі у Форест-Гіллз. Райх провів літо 1942 року як неофіційний лікар Темплтона, забираючи в нього сечу на аналіз під мікроскопом, знову з'являючись із доповідями про спостереження в ній залишку відмерлих ракових клітин, що було доказом того, що сеанси в камері руйнують пухлини. Того літа Кліста Темплтон сказала Вудові: «Райха переповнювало захоплення від ідеї можливого розвитку повномасштабного виробництва акумуляторів, і він розповідав, що йому знадобляться будь-які асистенти, етсетери, лише б ті допомагали ладнати з юрбами страждених, які стовідсотково стовпляться перед воротами Оргонону». Вочевидь, він навіть зробив величезні дорожні знаки, щоб скеровувати людей до Оргонону й допомагати їм знайти прихисток на ніч в окрузі Ренджелей.

Лікарі прогнозували, що Темплтон ще доживе 6 місяців до завершення року, але, згідно з тим, що Райх розповідав у «Біопатії раку» (1948), коли він почав користуватися акумулятором, його болі щезли, він набрав декілька фунтів, пролежні висохли і він прожив ще три роки.

Очевидно, ставши новим благовірним приладу, 1942 року Темплтон клопотав за клопцем почав виробляти для Райха акумулятори, що здавалися в оренду. На кінець наступного року було зібрано 20 акумуляторів, що перебували в офіційному використанні, більшість з яких збудував він. Таку ж кількість він змайстрував 1944 року. Однак, оскільки після війни Райх став більш відомим, попит зашкалював: 1946 року було зібрано 56 нових приладів; наступного року, коли вийшла стаття Брейді, — 65. На момент візиту Вуда Темплтон та його донька змайстрували на двох 171 великий акумулятор та 85 менших «ливників». (Також багато користувачів, як ото Розенфельд та Берроуз, попросту зібрали власні прилади.)

Згідно з твердженнями Вуда, Кліста Темплтон відчувала, що Райх експлуатує її батька, й планувала припинити виробництво у найближчому майбутньому. Її батько, казала Кліста, змайстрував собі акумулятор лише після того, як Райх «невпинно спонукав його до цього, і... це попри мудріше бачення ситуації батьком». Вона вважала, що Райхів ентузіазм і його сподівання, що Оргонон стане новим Лурдом, давали їхній сім'ї «марну надію». Хоча Темплтон, здавалося, і вважав, що акумулятор і справді допоміг йому осінню та зимою 1942 року, на думку Клісти, то був запізнілий ефект попереднього лікарняного лікування. На початку наступного року здоров'я її батька погіршилося, і він помер через 25 місяців (не через 3 роки) після того, як йому поставили діагноз рак. Дійшовши до останніх рубежів свого життя, казала Кліста, її батько «втратив упевненість в акумуляторі, і одного разу сказав Райхові, що він був неієвим, як і решта панацеї».

Перед смертю батька його акумулятор запроторили до сараю, де він став підставкою для дров, тож прилад геть втратив форму та обриси. За описами Вуда, він був заввишки п'ять з половиною футів^[73] і виглядав «надто саморобним, але, певне, таким же ефективним, як і всі інші представники виду, та наглядним експонатом приладу, з якого жодної користі». Вудові здалося, що та шафка скидалася на вуличний гальюн: «Я сказав Клісті, що його б трішки підшаманити і з нього вийшло б чудове доповнення до ландшафтного ансамблю заднього двору вашої дачі», — жартував він.

Прочитавши доповідь Вуда про його візит до Райха, Чарльз Вортон, начальник східного окружного відділення УПМ, вирішив, що оргонний акумулятор був «шарлатанством першого ґатунку, яке здійснював дуже умілий індивід, що заручився підтримкою мужів науки». Вортон, певний того, що Райх обманював своїх клієнтів хибними медичними заявами, вирішив, що управління розпочне розслідування, й дав Вудові вказівку зібрати імена та адреси кожного одержувача вантажу і кожного, хто повернув камеру, аби ідентифікувати потенційно «незадоволених клієнтів», які могли б свідчити проти Райха в суді.

* * *

Уже через місяць Вуд повернувся до Окуоусока, аби провести перше із декількох негласних розслідувань, що мали завершитися до кінця того року. Намагаючись встановити калібр розмаху Райхових діянь, і дізнатися, як усе було налаштовано, Вуд не раз заходив до місцевого банку, любив поговорити із поштмейстром, службою залізничної доставки та й до окружного реєстру теж навідувався. Також він стане частим гостем у будинку Клісти Темплтон; вона була його ключовим свідком і найбільш завзятим інформатором, і його урядова машина таємно стояла в її гаражі, аби її не побачив ніхто, хто має хоч якийсь зв'язок із Оргононом.

Користуючись записами Клісти Темплтон, Вуд зміг зібрати довгенький перелік вантажоодержувачів. То мало вигляд чорного списку: 20 приладів доставили лікарям (Райх наполягав — якщо ті збиралися приписати його комусь іншому, то й самі повинні були сидіти в ньому щодня), інші поїхали до пацієнтів, які за привілей «випробувати» його заплатили по 10 баксів щомісячної оренди (мінімум на три місяці). Як розказувала Кліста Темплтон, собівартість акумулятора — 40 \$: 20 за роботу й 20 за матеріали. Вуд підрахував, що річний дохід Райха від акумуляторів сягав позначки в межах 20 000 \$. Одна пані із Берклі, Каліфорнія, — мабуть, подруга Мілдред Брейді — повернула свій акумулятор через три місяці користування; можливо, вона і є тим незадоволеним клієнтом, як із надією писав Вуд.

Через тиждень Вуд навідався до Райха вдруге. Райх саме оглядав пацієнта, який користувався акумулятором задля зцілення від трофічної виразки ніг. «Док. був одягненим у синю робу й товсту вовняну сорочку. Професіонал і додати нічого, — занотував Вуд. — Дебелий із рудавим відливом фізіономії, як і минулого разу, його червоне обличчя проявляло ознаки лущення шкіри, але от навколо лівого ока шкіра була світлою». Вуд додає, що такий стан дерматологічних речей «ймовірно, був спричинений дослідницькою активністю в акумуляторі», враховуючи, що він був певним — та камера нічого не варта, було твердженням доволі неоднозначним.

Райха попереджали, що УПМ однозначно класифікує його акумулятор як медичний прилад, й відтак Вудові доведеться провести фабричну інспекцію. «Док. Райх», вочевидь, перебуваючи в сум'ятті від цих новин, «на усі питання відповів своїми запитаннями».

Оскільки літо саме добігало кінця і Райхи от-от мали повернутися до Нью-Йорка, більшість обладнання в навчальній лабораторії було демонтовано. Вуд записав серійні номери всіх інструментів, що там залишилися. Два акумулятори, що стояли в оргонній кімнаті, містили на собі етикетки, на яких було написано: «АКУМУЛЯТОР ОРГОННОЇ ЕНЕРГІЇ / Виготовлено в США / Оргонон, округ Ренджелей, штат Мен», і містили штамп із серійним номером виробу та символ у вигляді пташиної вилочкової кістки.

Із однієї з тих камер виходили дроти, що ліаною звисли до лічильника Гейгера-Мюллера, що стояв у лабораторії. Райх пояснив, що він якраз доводив до пуття «машину вільної енергії, мотор якої живився оргонною енергією», й розповів своїм пацієнтам, що в плані допомоги «стражденному людству» покладав на цей апарат ще більші надії, аніж на оргонний акумулятор. (Райх пізніше скаже, що рід людський не був готовим до такого важливого відкриття, й закинув проект 1949 року після того, як один із його лаборантів, скоріш за все вкрав й утік з приладом; Райх застеріг ФБР, що той може бути радянським шпигуном.)

Після того, як Райхів пацієнт пішов і Вуд підняв тему про конфлікт Райха з Фрейдом, Райх «геть вибухнув» і відмовився відповідати на будь-які питання стосовно цієї теми, стверджуючи, що та сварка — це не справа УПМ. «Газетна кампанія скерована проти нього [у Норвегії] була ще однією темою для розмов, яка також зачепила його, і яку він, відповідно, відмовився обговорювати, — сказав Вуд. — Тему про те, як його тягало ФБР, я вже не став зачіпати, бо ж Райх щораз більше хвилювався через усі ті проблеми, що траплялися на його шляху “боротьби за науковий прогрес”».

Райх скаржився своєму юристові Артуру Гарфілду Гейзу (який заснував Американську спілку захисту громадянських свобод): «Нашу роботу плутають із якимись порнографічними... діяннями. Дуже зле, що інспектори, які займають такі високі посади, не здатні розрізняти науку та порнографію й ніколи не чули про того ж Зигмунда Фрейда, і що вони не бачать нічого поганого в тому, щоб ставити запитання із прихованим підтекстом, як ото, наприклад, яких саме жінок ми беремо на роботу або ж що ми з ними там робимо, і так далі. Це ж видно, що вони розпитують про непристойні, темні, порнографічні діяння з нашої сторони. Вони повинні знати, з ким зв'язалися. Їх, вочевидь,

стурбувала інсинуація в статті міс Брейді про те, що оргонний акумулятор сповнює пацієнта оргастичною потенцією. Було б добре, якщо б це було так, але це неправда. Але для посереднього людського розуму, який сприймає це словосполучення лише як засіб для вербального позначення брудних сексуальних афер, які тепер повсюди, оргастична потенція набуває іншого значення».

Можна безпомилково стверджувати, що в рапортах Вуда є часті припущення того, що йому здавалося, що УПМ немов випадково наткнулося на групу сутенерів чи то на культ вільної любові у Ренджелей. Вуд сказав одній з працівниць Інституту оргону, коли розпитував її про камеру: «Оу, виходячи з того, що ви неодружені, вона вам не потрібна, чи не так?». Лоїс Вайвел, яка працювала у видавництві Інституту оргону, запитували, чи вона працювала над «книгами про секс». Інспектори УПМ сказали доктору Симеону Троппу, голові дослідницької лабораторії Інституту оргону в Нью-Йорку, який перейняв у Темплтона естафету з виробництва акумуляторів, що вони шукали «сексуального рекета, що пов'язаний із дивакуватою камерою» (Медичний партнер Троппа погодився співпрацювати із УПМ, бо ж йому здалося, що Тропп «попав під вплив Райха так сильно, що, здавалося, перебував у стані гіпнозу».)

У Темплтон був рисунок скляної вагінальної трубки, який намалював Райх і який вона забрала з його столу, помилково підхопивши разом з іншими малюнками. Це дещо наводило на думку про те, що акумулятор був чимось на кшталт пристрою для мастурбації. Наповнені металевою стружкою трубки прикріплялися до шланга ливника і призначалися для лікування назальних та вагінальних розладів. Згідно з інструкцією, трубка повинна була «вставлятися... плавно й не більше, ніж на дві хвилини за один раз, або ж допоки не з'явиться легке відчуття печіння».

Маючи на руках складений Клістою Темплтон список людей, яким було вислано акумулятор, Вуд розпочав допитувати пацієнтів Райха в окрузі Ренджелей, знаючи, що той уже благополучно повернувся до Нью-Йорка і сидітиме там аж до наступного літа. Він довідався, що одна пані, яка працювала у таверні Ренджелей, користувалася таким, згідно з його записами, «голяка [щоб]... побороти втому». Однієї ночі хтось викликав поліцію, аби ті розібралися з галасом, що лунав із

таверни, й ті застали вечірку в самому розпалі. Шеф-кухаря ресторану закрили в її оргонному акумуляторі.

Райх сподівався, що настане день і в кожній сім'ї буде свій акумулятор, яким можна буде скористатися, щоб запобігти раку та іншим недугам, ну і для того, щоб уся нація не втрачала заряду біоенергії. У «Біопатії раку» він уявляє ціле місто, де кожен житель бере собі акумулятор на випробувальний термін, аби соціальні працівники могли порівняти масштаби поширення раку в цьому місті з містами звичайними, жителі яких не мали змоги відчутти на собі переваги дії камери. «Якщо населення усієї планети можна мобілізувати задля війни, тоді мобілізація району з населенням у 10 000 задля надважливого експерименту також не мала б складати надмірних труднощів, — писав Райх. — Цю справу не можна залишати незавершеною». Але тепер він уже використовував Ренджелей як полігон для випробовування своїх теорій.

Хоча акумулятор можна було і купити, і взяти в оренду, більшість Райхових клієнтів у цьому сільському куточку штату Мен лікувалися в рамках програми добродійності, і їм акумулятори видавали абсолютно безкоштовно. «Орган можна приймати як і з водою, так і з повітрям, він присутній у нескінченних кількостях, — писав Райх 1948 року. — Тіло всотує його, мов повітря, і все, що необхідно, аби доставити його до клієнта, це механізм для його концентрації; цим акумулятор і займається. Слід проводити попередні записи на отримання, аби навіть найбільш бідні могли скористати з концентрованого органу». Декотрі його пацієнти зі штату Мен так слізливо дякували за їх зцілення органом, як писав Райх у «Біопатії раку», що подекуди йому здавалося, що він «один із тих містичних цілителів».

Сільвестра Брекетта, 70-річного чоловіка, який стверджував, що акумулятор чудом зцілив його від артрити, Вуд описував як «верховного промоутера» Райха в окрузі Ренджелей. Власне саме Брекетта Райх оглядав, коли Вуд востаннє приїздив до Оргонону: «Лікування містера Брекетта в доктора Райха, — як пізніше звітував Вуд, — складалося з того, що той мав енну кількість разів повторити в моїй присутності про чудотворну користь, що зійшла на нього з органного акумулятора». (Вуд попереджав своє керівництво, що Брекетт «був справжнісіньким “показовим” агентом».) Пізніше, коли Вуд завітав до нього додому, Брекетт сказав йому, що впродовж більш

ніж десяти років страждав від важкої форми артриту. Маленький ливник він прикладав до суглобів, ніг та рук, а у великому акумуляторі сидів приблизно по годині на день, і саме цій звичці він асигнував свою здатність знову ходити.

Обидва прилади стояли в нього у вітальні, одразу при виході зі спальні. Однак Брекетт визнав, що не користувався жодним із акумуляторів упродовж декількох місяців — проміжку між його останньою зустріччю з Райхом та візитом Вуда (попри Райхову настанову), бо ж не відчував надмірної ригідності в суглобах. Але Вуд писав, що той стверджував, що «він за будь-яких обставин не відмовився б від користування акумуляторами і, не виключено, відновив би лікування, якщо б його стан погіршився».

Містер Джордж Гарланд, 70-річний шурина Брекетта, користувався акумулятором, намагаючись подолати свою астму. Він платив Райху 5 \$ на місяць і сидів у ньому від 15 до 45 хвилин щоночі, але через 6 місяців, коли йому видалося, що в його випадку та нічим не допоможе, повернув камеру. Ще один його родич, Самсон Бреккет, який Вудові скидався на Ріпа ван Вінкля^[74], застосовував акумулятор для зняття болю в ногах. Процес, знову ж таки — безплатно, тривав один рік, але той повернув прилад, вирішивши, що той «втратив свою потужність». Містер Бекворт, чий син одружився на доньці Брекетта, сидів у своєму акумуляторі, лікуючи астму та артрит. Він також був пацієнтом-учасником програми добродійності і стверджував, що досягнув з приладом хороших лікувальних результатів. Він тримав його в розібраному вигляді в кутку своєї спальні, не користуючись ним упродовж декількох місяців, але сказав, що навесні планує відновити лікування.

Хоча декілька людей і перестали користуватися або ж розібрали свої акумулятори, жоден не стверджував, що був незадоволений приладом. Жоден не визнав, що їх обвели круг пальця. Наприклад, 61-річний Оскар Таббс жив самотньо на своєму маленькому ранчо і користувався акумулятором від «астми, кульгавості, геморою, вушних та назальних проблем» («Попри його віру в оргонні акумулятори, — пише Вуд, — він видається розумним, освіченим»). Таббс вважав, що сидіти там «голим за холодної погоди — лікування не з найлегших» і добився Райхового дозволу лікуватися «легко приодягненим». Ливник він тримав біля ліжка; а от у більшому акумуляторі Вуд помітив

пилюку, і Таббс визнав, що він також не користувався ним, хоча й покладався на нього в надзвичайних випадках. Райх надіслав йому листа, в якому попереджав про розслідування УПМ і про «занепокоєння, що його можуть класифікувати як жертву обману й, вочевидь, починав готувати потужний захист у виправдання тому, що користуватися камерами почали вже три роки тому».

Вуд розумів, що того, що він нажив, було недостатньо для його бостонських босів. «Незадоволених користувачів знайдено не було, — писав Вортон до центрального офісу 18 травня 1948 року. — Користувачі поділилися на дві когорти: ті, що були задоволені результатами, або ж ті, що займали таку позицію, яка не гарантувала жодних ознак їхнього обурення через те, що жодної користі вони не отримали... Уся та кліка імені оргонного акумулятора доволі нетипова й відрізняється від усіх, з якими я коли-небудь працював. Ніхто з користувачів, що проживали в Мені, не мали ні однієї книги, яку видав Райх чи його Інститут, а більшість, навіть якщо б і мала, просто не зрозуміла б, про що в ній йдеться. Місцевим камери видають або безкоштовно, або ж здають за символічну плату (15 \$ на місяць)». Вуд відзвітував Вортону, що здавалося, мов «бізнес оргонних камер потроху біднів» за Райхової відсутності; таке враження складалося, що більшість людей збиралася користуватися їхніми камерами лише в літні місяці, коли вони могли користатися перевагами безоплатної медичної консультації Райха.

Наступного серпня, коли Райх повернувся до штату Мен, Вуд доповів Вортону, що виробництво оргонних акумуляторів відновили. Райх навіть не намагався тримати в таємниці свої інвентарні розмахи, які Ільзе Оллендорф ретельно задокументувала в «Доповіді про акумулятори оргонної енергії у США» («Journal of Orgonomy», 1950). Оллендорф писала, що на час написання статті в США в офіційному користуванні перебувало 322 акумулятори, які принесли Фондації Вільгельма Райха загальний дохід у розмірі 23 000 \$ винахідницького гонорару — сума, набагато скромніша за ту, що нарахував Вуд.

Війна Чарльза Вортона з Райхом переросла в одержимість. «Справа Райха зводила його з розум, і він більш ні про що не думав, — пригадував Вуд про свого боса. — Він роздурив її ген поза всі межі розумного». Вортон, вочевидь, був одержимий сексом. Як стверджував Джером Грінфілд, автор праці «Вільгельм Райх проти США», у

шухляді його стола лежав керамічний фалос, яким він відволікав свою секретарку, коли та заходила робити записи під диктування. Але ця жилка ексгібіціонізму лиш маскувала його внутрішнє святенництво. Він розпорядився дати вказівку працівникам місцевої пошти слідкувати за пересиланням примірників «Сексуальної революції», вважаючи, що, можливо, вони знайдуть підставу, щоб відкрити провадження за порушення норм пристойності; і, намагаючись полегшити їм завдання, позначив для її працівників усі сторінки, на яких ішлося про дорослу й дитячу мастурбацію. У кутку його кабінету стояв акумулятор. «Це камера, — писав Вортон, — у яку людину поміщають і просочують оргоном, який є прабатьком оргазму... Я не жартую».

Вуд також виявляв до цієї справи дещо персональний інтерес. Йому було 52, і він нещодавно овдовів. У грудні 1947 року, через три місяці після першого візиту до її майстерні, він одружився з Клістою Темплтон, що пояснює його надмірні потуги необхідності виставити її в хорошому світлі перед своїми босами з Бостона. У своїх доповідях Вуд неодноразово акцентує увагу на важливості не розкривати інформацію, яку вона надала йому, аби Райх, який уже допитував її про перший візит Вуда, не дізнався, що вона працювала над тим, щоб здати його. Вуд наголошував на тому, що вона щиро жаліє, що взагалі колись зв'язалася з Райхом, і планує припинити співпрацю з ним уже найближчим часом. Переконана Вудом, що Оргонон — це кримінальна організація, Кліста Темплтон дала свідчення, і виробництво акумуляторів було перенесено до Нью-Йорка. Однак на той час сперечатися, що в будь-якій справі, яку могли відкрити проти Райха, вона була незалежним свідком, видавалося марною справою; пошуки Вуда завершилися любов'ю та компромісом.

Дев'ять

Коли в січні 1948 року у світ вийшла «Сексуальна поведінка самця людини» Альфреда Кінзі, мало хто пророкував їй долю бестселера. Ця праця розгорнулася на 804 сторінки, містила 162 таблички і 173 графіки, та й опублікувало її сірєньке видавництво, що займалося медичними посібниками. Однак, згідно з коментарями журналу «Time», такого літературного ажіотажу не можна було пригадати від часів виходу «Віднесених вітром» — за перші два місяці було продано 200 000 примірників. Засоби масової інформації порівнювали її появу з ядерною бомбою, яку скинули трьома роками раніше, й пророкували, що її соціальний ефект так само не знатиме кордонів. Голова Армії Спасіння^[75] засудив такий відгук про книгу як «зброю спокуси», вважаючи, що та покликана узаконити статеву маргінальність.

Комп'ютер Кінзі провів обрахунки цілого набору завідомо разючих та революційних статистичних даних із акумулятиву необробленої інформації, яку той збирав по всій Америці. Преса смакувала непристойними деталями, що подавалися в книзі, миттєво перетворюючи Кінзі, чи то «Доктора Секс», як його почав називати широкий загал, на знаменитість: 92 % чоловіків мастурбували, 85 % злягалися до шлюбу, 50 % зраджували жінок і 69 % ходили до повій. Найбільше шокували факти, що стосувалася сфери поширення гомосексуальності: 37 % чоловіків мали гомосексуальний зв'язок, який подарував їм оргазм («Один або більше з кожних трьох чоловіків», — наголошував Кінзі), коли ж 4 % були абсолютними гомосексуалами.

Книга Кінзі зняла із сексу сентиментальні одежі, запропонувавши новий погляд на нього поза рамками риторики романів та інституту шлюбу; автор стверджував, що презентує свої відкриття абсолютно байдуже. «Це передусім звіт про те, чим займаються люди, — писав він, — який не запитує, що їм слід робити». Але насправді Кінзі порад давав набагато більше, аніж йому подобалося це визнавати, й десь під його его науковця-аскета жив чоловіколюбєць-хрестоносець, чії слова читалися поміж рядками всього, що писав перший. Літературний критик Ліонель Тріллінг, наприклад, критикував цей звіт за те, що той «повен припущєнь та висновків; містить разюче ствердні заяви стосовно речей доволі сумнівних й надто фривольно повчає читачів».

Згодом Клара Кінзі скаже, що праця її чоловіка була «раніше не виголошеним закликком до толерантності». Кінзі сподівався, що наведені ним дані піднімуть на сміх наявні статеві закони. «Якщо б органи охорони правопорядку були такими ефективними, як від них цього очікують, — писав він у вступі, — щонайменше 85 % молодого чоловічого населення було б засуджено за статтею про сексуальне домагання» (за офіційними даними, 3 % всіх ув'язнених, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, — це гвалтівники, і, в деяких штатах, як, наприклад, Каліфорнія, ця відсоткова ставка піднімається аж до 10 %). За наявності доказів такої широкої варіативності сексуального життя американців, Кінзі закликав до декриміналізації застарілих законів проти гомосексуальності, проституції, орального сексу, содомії та скотолозтва. Природа, стверджував він, завжди тріумфуватиме над моральними обмеженнями та заборонами, якими люди намагаються скувати її. «Практично всі так звані збочення підпадають під характеристику біологічної нормальності», — відзначив Кінзі, посилаючись на інших ссавців.

За словами його біографа Джеймса Джонса, книга Кінзі була «одою Еросу... вихваланням “тваринної здатності людини” знаходити канали для спуску сексуальної енергії в суспільстві, що одержиме контролем та обмеженням сексуальної свободи». Кінзі зневажливо ставився до намагань Рокфеллерів провести сексуальну реформу. В рамках боротьби з проституцією «деякі організації витратили мільйони доларів, — казав він, посилаючись саме на їхні антипорочні потуги, що в результаті призвели, — додав він, — лише до переносу... дошлюбного статевого зв'язку від повій до дівчаток, які проститутками не були й поготів». Рокфеллери шукали способів внести на законодавчий папір усталеність суспільної моральності та встановити контроль над людською репродуктивністю, але Кінзі вважав, що, за винятком випадків сексуального насильства, єдиним робочим законом щодо сексу була б повна відсутність законів.

«Якщо вважати, що єдиним інтересом, який суспільство плекає у контролюванні сексуальної поведінки, є захист людей, — писав Кінзі, — то тих статей кримінального кодексу, що стосуються розбою та побиття, буде цілком достатньо». Американські закони про секс, підсумовував він, не надто вже й захищали людей, а радше відстоювали усталеність національних звичаїв, що пояснює, чому, на

його думку, їх так палко оберігали і не давали вносити зміни. (Сексуальна революція, яку інспірував Кінзі, також була революцією законів: 1955 року Американський інститут права подав на прийняття впливовий проект Модельного кримінального кодексу, в якому вчення Кінзі було взято за основу, концепцію «девіантної сексуальної поведінки» відкинуто і який призвів до реформ законів, що стосувалися сексу.)

Звіт Кінзі побачив світ у рік виборів, саме тоді, коли Генрі Воллес балотувався як лідер третьої партії, яка ходила під комуністами і ними же спонсорувалася. Того літа союз воєнних часів між Сходом та Заходом розпався, коли Радянський Союз взяв Західний Берлін в облогу, яку супроводжувала тривала, організована союзниками повітряно-транспортна операція тривалістю 462 дні; й антикомуністичні настрої, що стануть привалентними на наступні десять років, лише пускали своє перше коріння. Те, що на вірність присягнув Трумен, означало, що працівників владного апарату перевірятимуть на предмет брехливості у сексуальних звичаях, а «секс-девіантів» звільнятимуть, бо ж їх вважали потенційними цілями шантажу для радянських агентів.

Джон Едгар Гувер і його бюро, яке розширилося до масштабів, необхідних для проведення уведених Труменом перевірок на лояльність, асоціювало Кінзі й усе те сексуальне неподобство із комунізмом. За словами Клари Кінзі, її чоловік голосував за республіканців. «Революційна Росія далеко не зайшла, — писав він у своєму підручнику з біології, — бо ж намагалася забезпечити собі багатство та добробут, не визнаючи необхідності працювати для них, і мільйони тих, хто врешті помер у цій країні з голоду, засвідчують істину наукового переконання, що без поту немає і хліба»^[449]. Але коли Кінзі забажав зібрати сексуальні історії у верхівки Комуністичної партії Нью-Йорка, він перестрашувався, доручивши своєму адвокату отримати від директора ФБР письмове запевнення, що не буде жодних спроб приховати інформацію, отриману під час цих інтерв'ю. Це виставило його в очах Гувера як прихильного до комунізму «партійця без квитка».

ФБР, яке, як твердить популярна фраза Джеймса Джонса, «було, мабуть, єдиною американською установою, що схилилася на сексі більше, аніж Інститут сексуальних досліджень [Кінзі]», за

персональним запитом Джона Едгара Гувера відрядило агента для рецензування книги Кінзі. Той, зрештою, ствердив, що «цей звіт є не так науковим, як згубним», і вважав, що праця може «завдати непоправної шкоди підліткам, які читатимуть її як виправдання своїм сексуальним звичкам»^[450]. Гувер, який вбачав себе лицарем світла, що відстоює американське почуття пристойності, написав для «Рідерс Дайджест» статтю, в якій попереджав про можливий вплив праці Кінзі: «Дуже важливо для найближчого майбутнього нашої нації, аби ми міцно вхопилися за нашу віру. Людське відчуття пристойності твердить нам, що нормально, а що — ні. Коли б народ Америки, молодь чи то люди поважного віку, почали вважати, що межі між правильним та неправильним, нормальним та аномальним не існує, тоді ті, хто, зрештою, і знищить цивілізацію, аплодуватимуть своєму головному тріумфу над нашим життєвим шляхом».

1949 року, через рік після публікації його звіту, Кінзі виголосив промову перед Асоціацією шлюбних консультантів Нью-Йорка, в якій розкритикував політику ФБР щодо статевих злочинів, особливо те, що вони виловлювали гомосексуалів, і, врешті, хтось доніс до бюро, що Кінзі виступав «проти ФБР». Гувер запустив процес розслідування над Кінзі: «Що ми знаємо про його оточення?» — запитував він, ініціюючи відкриття товстенької справи на науковця. (Вони так ніколи й не дізналися, що Кінзі, створивши власну сексуальну утопію, дав поштовх розвитку культури обміну дружинами та бісексуальності. Також він знімав на відео оргії, що відбувалися у внутрішніх колах представників його старшого персоналу та їх благовірних, — припустімо, задля наукового інтересу.) Гувер видав наказ, що хтось-таки має «приструнити Кінзі й змусити його змиритися або заткнутися». До речі, такого ж Гувер вимагав, коли люди, як розказувалося, цікавилися, як, власне, і в нього самого з орієнтацією^[451]. Він був затятий холостяк, але громада вважала, що в нього були затяжні гомосексуальні взаємини з його заступником Клайдом Тольсоном. Трумен Капоте^[76] прозвав їх Джонні та Клайд, як він пізніше жартував: «ФБР склало мені справочку про мене на 200 сторіночок».

Починаючи від 1925 року, ФБР охоче наповнювало свою «Теку з файлами про непристойні публікації», до якої нюхачі Кінзі, коли той наприкінці 1950-х зробив відповідний запит, не добралися через

заборону Гувера. 1951 року, під час спроби Мак-Карті вимести червоних з їх останніх сховків, ФБР й само почало збирати власну версію сексуальних історій у жанрі Кінзі. Гувер започаткував «Програму сексуальних девіантів», в якій збирали потенційно ганебні сексуальні деталі про широкий загал, із секретними досьє на президентів, колишню першу леді, міністрів та конгресменів (коли 1977 року її знищили, вона містила 300 000 сторінок). Секс-файли, які збирав Гувер, використовували задля цілі рівнопропорційно протилежної тій, яку плекав Кінзі, а саме для консолідації його влади та очищення федерального уряду від гомосексуалів та інших «сексуальних збоченців», яких вважали загрозою безпеці нації. То була політика, до якої Гувер, мабуть, вдавався через надлишок пристрасті в самому собі^[452].

Проведене квапливе опитування учасників встановило, що 78 % респондентів вважали: звіт Кінзі — корисна річ. І хоча тих, хто відверто не схвалював його праці, було лиш 10 %, однак, вони були меншістю гучною. Психоаналітик Лоуренс Кубі, знаний за його безкомпромісну позицію непримирення з гомосексуальністю, написав одну з найбільш нищівних критик звіту (Кубі, запеклий ворог Райха, був аналітиком Теннессі Вільямса й так не схвалював гомосексуальності письменника, що, вочевидь, порадив йому й узагалі перестати писати й податися в целібат). Він критикував Кінзі за те, що той, трактуючи людську сексуальність, ігнорував психологічні фактори, присутні в ній. Також за те, що, на його думку, спогади опитаних ним людей можна було виставляти на широкий загал; за те, що обґрунтував сексуальні збочення, а також за його статистичну техніку.

Відбір кандидатів на опитування Кінзі проводив не за рандомною моделлю, бо ж змусити пересічних людей поділитися своїми сексуальними історіями було неможливо. Тож Кубі звинуватив його в тому, що він слухав лише тих, хто сам хотів говорити, — тих, з якими труднощів було менше, аніж із рештою населення. Відтак, Кубі постановляв, що статистичні дані Кінзі були викривленими й неправдиво виставляли країну як сексуально розбещену. Кінзі шукав шляхів вирішення проблеми цієї нестачі рандомізованого відбору респондентів за допомогою того, що називав «100-відсоткова вибірка»,

за допомогою якої, стверджував він, свої історії йому видадуть і всі члени клубу ділових людей, й учасники студентського братства.

Намагаючись позбутися своїх зв'язків із Кінзі, Фондація Рокфеллерів саме це звинувачення сприйняла найсерйозніше. Ректор Принстонського університету містер Додс, довірений власник Фондації Рокфеллерів, порівняв звіт із «брудними словами, що на парканах шпана випикує», а заснована Рокфеллерами Американська асоціація соціальної гігієни розкритикувала роботу Кінзі з погляду релігійних та моральних засад. Рада директорів Фондації ставила під сумнів сумісність діяльності Кінзі з їхньою програмою відстоювання «моральних та духовних цінностей» й вела активні дебати щодо доцільності продовження його фінансування^[453]. Кінзі пропускав усю критику повз себе й, із задертим догори носом, звинувачував своїх наклепників у браку наукового мислення та в «сексуальній сором'язливості».

Через два місяці після публікації звіту Кінзі Райх, чия «Функцію оргазму» Кінзі цитував у згаданій вище роботі, написав А. С. Ніллу: «Тут книга містера Кінзі, що розійшлася накладом 600 000 примірників [перебільшення] й повідає про оргастичну функцію в чоловіків, добре прислужилася мені для зламу «Великої китайської стіни», яку звели [навколо обговорення теми сексуальності] і ще далі продовжують мурувати в унісон психоаналітичні комерсанти та червоні фашистські політикани»^[454]. Мабуть, Райх, пишучи про те, якою високою була та стіна утиску, що зводили психоаналітики, мав на увазі саме критику від Лоуренса Кубі.

Але що стосувалося питань практики сексу, то Райх, як і багато інших, критикував Кінзі за його холодний науковий аскетизм. Часті звинувачення, висунуті проти Кінзі, під якими, з-поміж інших, підписався й психіатр Карл Меннінгер, стверджували, що Кінзі вивчав сексуальну поведінку, а не кохання — речі, які багато людей, і Райх також, вважали неподільними.

Антрополог Маргарет Мід, наприклад, шкодувала через те, що Кінзі «атомізував» поняття сексу, понижуючи його «до категорії простого акту екскреції», та критикувала Кінзі за його нескінченний пуританізм: «Ніде в його працях не знайшла я хоча б єдиного припущення, що секс — це хоч трохи весело», — стверджувала вона.

Для Кінзі гетеросексуальне злягання було лиш одним із шести сексуальних «стоків» (він використовував саме це слово), разом із мастурбацією, пестощами, нічними полюціями, гомосексуальними контактами та скотолозтвом — кожне з яких він однаково привітно сприймав. Як стверджує Маргарет Мід, «у його книзі не знайдеш інструкції, як не переплутати між людиною та вівцею»^{455}. Райх же розділяв погляди Фрейда і вважав, що генітальний зв'язок був єдиною зрілою формою статевої поведінки. Оргастична потенція для нього була тісно пов'язана із гетеросексуальним коханням, а всі інші способи отримати насолоду вважалися збоченням (на відміну від Кінзі, Райх вважав, що гомосексуальність — це затьмарення розуму, і, як стверджувала Оллендорф, ніколи свідомо не лікував пацієнта, якщо знав, що той — гомосексуал). Райх розрізняв оргазм, який відчуваєш, коли коханням «займаєшся» і партнера відчуваєш не як частину себе, а можливо, й геть як тіло чужорідне й незнайоме; та оргазм більш глибинний — такий, що тіло молодить і яким насолоджуєшся лиш коли закоханий, коли саме дійство повністю поглинає тебе.

«Тепер вони, бач, захотіли, щоб ми й про кохання думали, — Кінзі, із властивою йому сухістю, сказав одного разу своєму колезі Ворделлу Померою. — Якби ми з цього й почали, то ніколи б не завершили».

* * *

Влітку 1948 року в розпалі суперечок на тему статевого життя нації Райх, скориставшись організаційною моделлю конгресів психоаналітиків, які й сам відвідував у 1920-х та 1930-х, організував у штаті Мен проведення Першої міжнародної оргономічної конвенції. Розслідування, яке проводило УПМ, здавалося, так нічого і не прояснило, і Райх припускав (як потім виявилось, помилково), що його закинули в архів. Складалось враження, що «Китайська стіна» сексуальних обмежень починала обвалюватись, тож він сконцентрувався на ролі, яку оргономія могла відіграти в лібералізованому майбутньому. Райх принагідно видрукував постери з гаслом, що відображало тодішню оптимістичність його духу: «ЦЕ — МОЖЛИВО».

Конвенція нарахувала 35 учасників, включно з представниками Норвегії, Ізраїлю, Аргентини та Британії. А. С. Нілл приїхав із Саммергілла, але перед тим, як вирушити до Мену, він прочитав лекцію для переповненої аудиторії слухачів у Новій школі соціальних досліджень, під час якої його часті посилення на Райха віталися вибуховими аплодисментами. «То були чудові, захопливі часи, — пригадував вегетотерапевт Мортон Гершковіц. — Там відчувалася *joie de vivre*^[77]. Здавалося, що ми стоїмо в авангарді людей, які бралися творити зміни».

Оргономісти оглянули будівельний майданчик зверху пагорба, що височів над Додж-Понд, де саме починалося зведення перманентної та більш суттєвої Обсерваторії, — проект, до фінансування якого долучився кожен з них, мав бути зданий в експлуатацію наступного року. У будівлі мали розміститися лабораторія, кабінет та телескоп, які б дали Райхові змогу уже безперервно продовжувати свої біофізичні дослідження (тоді Райх саме працював над серією видань «Основні оргономічні функційні рівняння», в якій мав пояснювати внутрішній механізм роботи його машини вільної енергії).

Модерністська споруда, зведена з різнобарвного рваного каменю, зі стінами у два фути^[78] завтовшки, обсерваторія мала агресивний й дебелий вигляд — майже як продовження особи Райха. Сам Райх також долучився до будівництва й плекав подальші амбіції, які, однак, перестали розвиватися на стадії так і нереалізованих в Оргононі планів: Оргонний дослідницький госпіталь, Оргонний дослідницький університет та фабрика з виробництва акумуляторів оргонної енергії. Він найняв архітектора, який накидав декілька ескізів й навіть розчистив для забудови лісисту місцевість, яку ще й по сьогодні називають «лікарняним полем». Обходити пішки свої володіння, маркуючи червоними прапорцями уявні стіни ще не зведених будівель, було одним з улюблених хобі Райха.

Існують записи того, як Райх навчав оргономістів. Він мав славу владного, домінантного, наполегливого наставника, гучний голос якого промовисто ряснів його німецьким акцентом. «Так чи ні? Все зрозуміли?» — запитував він, залишаючи їм стільки часу для роздумів, аби ті встигнули застрибнути хоча б в останній вагон потяга його думок, що мчав без упину. Коли він запитував, вони усі гуртувалися до відповіді, мов ті школярі, а він заохочував їх: «Так, ви дуже близько!..

Наведіть мені конкретний приклад! Уперед, сміливіше!». Виходячи з того, що всі вони вже віддали було свої тіла на лікування Райху, то й віддатися йому інтелектуально їм уже було легше. «Райху, якщо на чистоту, то в мене складалося враження, що, певне, жоден із скликаних 1948 року працівників і уявлення зеленого не мав, про що ти говорив, — А. С. Нілл писав Райху після літньої конференції, продовживши: — І я не виняток».

«Вони мали на собі “броню характеру” й “оргастичною потенцією” не буяли, й нічого особливого в них не було», — писав Майрон Шараф у своїй біографії про прихильників Райха (в когорті яких і сам перебував). «Часто вони сліпо повторювали за Райхом, мов ті папуги, та боялися суперечити йому. Він також різними способами “користав” з них стільки, скільки й вони “використовували” його по-своєму: гріючись у промінні чужої слави, відчували себе частиною піднесеного руху, який не стояв на місці. Люди працювали на нього задурно або ж за символічну винагороду. Він стверджував, що вони багато чого за це вчилися, і не лукавив. Він охоче приймав такі насправді необхідні, значні фінансові донації від своїх прихильників. Йому боліло, коли з його вузького кола випадали певні люди, але він не спинявся, непохитно замінюючи неповерненців новими адептами»^{456}.

Інтерактуючи зі своїми лікарями, Райх ніколи не виходив за рамки офіціозу, а то й диктаторства; завжди звертався до них, починаючи із приставки «доктор». У невимушеній атмосфері Скандинавії всі його кликали «Віллі», але в Америці Райх свідомо цурався товариськості, дотримуючись суворих професійних меж, і ніхто не називав його на ім'я. «Починаючи з 1938-го, — розповідав Райх учасникам оргономічного семінару, що проводився 1949 року, — у мене не було особистих дружніх взаємин... Це одна з найбільших жертв, на яку мені довелося піти заради моєї справи... Більшість моїх ворогів із сучасного руху психоаналітиків — це мої колишні друзі; Феніхель, Енні Райх, Радо — вони були тими, хто поширював чутки, що я несповна розуму, припустимо, несповна».

* * *

Доктор Мортон Гершковіц — останній учень Райха і, на пару із Александером Лоуеном, останні студенти Райха, які дожили до наших днів — мешкає у заможному цегляному будиночку у Філадельфії. У просторій приймальні висить величезний портрет Райха на крикливому темно-червоному тлі в стилі Ван Гога. Поверх багряної сорочки, що гармоніює з кольором рум'янцю на його щоках, на ньому лабораторний халат, й з-під електризованої копиці сивого волосся він споглядає з рамки сумними мигдалеподібними очима. Посередині процедурної Гершковіца стоїть довгий, вочевидь, зібраний на замовлення масажний стіл, обшитий коричневим шкірозамінником, який помітно покоцаний, скоріш за все тому, що його відгамселило п'ять десятиліть пацієнтів. Над усім цим лікувальним поприщем височіє світлина, на якій Райх позує фотографові на балконі свого будинку в Мені, ну, а стіни декоровані декількома примітивними скульптурами.

Я поїхав на зустріч із доктором Гершковіцем, який уже розміняв дев'ятий десяток, аби зрозуміти, що такого Райхові учні вбачали у своєму гуру; що відчували ті, хто — як це називав один із представників кола таких людей — піддався «Райхиту». Райх стверджував: «Така особа, як я, приходить у цей світ один раз на тисячоліття». Очевидно, що вони мали за честь розділити з ним участь у його унікальній подорожі (ну й мода на вегетотерапію обіцяла забезпечення собі достойного життя в ході цієї подорожі). У «Слухай, маленька людино» (1948) Райх повстав проти культури масового конформізму й започаткував хронологію своїх досягнень, приписуючи кожну зі своїх невдач пересічності, репресованості й бюрократичності «маленької людини», яка заздрила його безмежній свободі (відтак підтверджуючи думку Фредеріка Вертгайма, який вважав його таким, що зневажає маси): маленька людина була жалюгідною та непомітною, огидною, неспроможною, відсталою, бездиханною та порожньою». Райхові послідовники однаково відчували себе членами лібералізованої еліти, що торувала для себе новий, інший шлях. Пол Гудмен характеризував внутрішнє коло спілкування Райха «подурному сектантськими... обмеженими у своїх поглядах фанатиками». «Райхити настільки гордливі та моральні, — скаржився він, — що мені постійно здається, що я й гадки не маю, як треба поводитись».

Зачесавши волосся на потилицю, Гершковіц з його винятково гачкуватим носом відкинувся назад у своєму кріслі й, склавши руки на животі, почав відповідати на мої запитання. На столі у попільничці, що стояла поруч зі стосом заміток про пацієнтів, тліла наполовину викурена сигара, а мій оповідач говорив через ніс, використовуючи нерегулярні схрипування як розділові знаки у своїх реченнях. «Коли Райх говорив, нас усіх сповнювало не те, щоб завзяття, але щось дуже схоже, — сказав мені Гершковіц про те, як він захопився провідницьким посланням Райха, — можливо, те відчуття нагадувало те, що стосовно своєї діяльності відчували перші християнські учні. Це мало революціонізувати суспільство».

1948 року, у рік свого знайомства з Райхом, він був молодим остеопатом, прихильником троцькізму. Планував побудувати кар'єру психоаналітика традиційної практики, аж допоки батько його дівчини не запитав, чи знайомий він із працями Райха. «Цей хлопака? Він несповна розуму, — парирував Гершковіц. — Та усім відомо, що в нього не всі вдома». Однак він погодився видати Райху кредит довіри й прочитав «Сексуальну революцію». Райхові книги, які вчили, як вирватися з тенет цього надто церемонного й ригідного світу, були, як казав Гершковіц, «бенкетом емоцій та інтелекту», й хоча Райхова концепція оргонної енергії бентежила, бо ж видавалася дещо ексцентричною, він вирішив відшукати Райха й записатися до нього на прийом.

Коли Райх спустився сходами, аби привітати свого гостя, на ньому був лабораторний халат. Його велика голова й «лев'яча» шевелюра, що стирчала врізнобіч, мовби його вдарило струмом, нагадували Гершковіцу Ейнштейна. «Увійшовши до мого будинку, ви бачили той портрет біля входу? — запитав мене Гершковіц. — Це моя робота, моє відображення першого враження про Райха. Першого дня, коли я приїхав до Форест-Гіллз, він крокував вниз тими сходами. Наче танк, мов таран, він був міццю! Відчувалося, що здолати його — неможливо». Відрекомендовуючи себе, Райх подивився Гершковіцу прямісінько у вічі, і той погляд дещо розвіяв враження абсолютної впевненості в собі, спродуковане його впевненою появою. Гершковіц описав Райха як чоловіка із «чистими й проникливими карими очима, у яких жеврів захований далеко в душі смуток. У тих очах не було й

слідку від нарікань на долю, там таїлася сповна осягнута *weltschmerz*^[79].

«Що ви думаєте про оргонну енергію?» — запитав Райх на острах Гершковіца. Той, ніяковіючи, відповів, що концепція видається йому дуже дивакуватою. «А як інакше, — схвально відповів Райх. — Ви навчалися за канонами стандартної науки, а моя стежка вигинається вздовж інших постулатів. Якщо не втечете з терапії завчасно, то згодом зможете працювати в лабораторії самотужки й, можливо, навіть зміните своє ставлення до неї». Райх погодився взятися за нього як за пацієнта і запитав, чи той не був би таким ласкавим підписати документ, що уповноважив би Райха госпіталізувати Гершковіца, якщо в ході лікування вважатиме таке за необхідність. Гершковіц погодився, але де факто так нічого й не підписував. Таким чином Райх перевіряв, чи той довіряє йому.

Коли Гершковіц вирушив із Філадельфії, щоб продовжити навчання-лікування у Форест-Гіллз (яке тоді коштувало 50 \$ — вдвічі більше, аніж платив Бейкер), йому сказали привезти з собою особисту постільну білизну, яку згодом він розстелив у виділеній йому маленькій комірчині поза процедурною Райха. Він також придбав оргонну камеру і користувався нею вдома^[457]. «Терапія була для мене унікальним й електрифікуючим досвідом», — каже Гершковіц про Райхову техніку рукоприкладання. — Я пам'ятаю, що з кожного сеансу виходив як ніколи бадьорим. Я знав, що відбувалося щось унікальне». У своїх мемуарах про час, проведений з Райхом, він пише таке: «Я вийшов із сеансу терапії та йшов по дорозі до метро. Мене сповнювали відчуття, яких не було у моїй пам'яті. Я літав».

Що такого особливого робив Райх, аби досягти потужного ефекту? «На початку кожного сеансу він показував мені, як правильно дихати, — сказав Гершковіц, — таким чином він бачив, чи моя грудна клітка рухається належним чином й час від часу дещо натискав на неї, ось і все. Він просто працював над одним із сегментів броні характеру за раз. Не все одразу — він рухався від цілі до цілі. Робив прості речі: штурхне чи просто погляне — і щось починало відбуватись у моєму тілі; ми звемо це “розтіканням”, просто жвавість, якої я не відчував раніше».

Райх поділяв людське тіло на декілька фланців броні характеру, і першим у черзі на атаку був окулярний сегмент. «Він світив

ліхтариком прямисінько перед моїми очима і казав слідкувати за світлом, не перериваючи при цьому зорового контакту. Ми просто спокійно дивилися один на одного, і очі його були разючими. А ще, бувало, що він обходився зі мною дуже делікатно, й складалося враження, що ви заглядаєте в карі очі не людини, а лякливого оленя із червонувато-брунатним відлиском шкіри... Згодом він попросив мене дивитися на нього мов параноїк, тож я врізався у нього поглядом, сповненим підозри, водночас інтенсифікуючи своє дихання. Він також дивився на мене у параноїдальній манері. Процес сягнув моменту, коли я вже сказав: “Гей, такими темпами мені геть замакітриться”, — і зупинився. Але для нього цього було якраз досить: я показав, що можу бути ДОСТАТНЬО параноїдальним». Щоб побороти оральний сегмент, другий за порядком бар’єр у списку тих, які необхідно було подолати на шляху до оргастичної потенції, Райх давав Гершковіцу вказівку в перервах між візитами стимулювати рвотний рефлекс й навіть показав, як правильно це робити; також, за волею Райха, Гершковіц гриз рушники.

Бували й сеанси, коли Райх сердився, «і це допомагало вам стати розкутішими й відчутти те, що відчував він. От скаже: “Скорчіть злу гримасу, вгатіть собі у щоку й розсердьтеся, що є духу”. А сам дивиться на мене зі злобою і ще більше роздраконює мене. І це працювало». Райх передражнював заїкуваті відповіді Гершковіца на запитання, які інтерпретував як елемент поверхневого захисного та цензуючого фасаду суспільної ввічливості пацієнта, крізь який він намагався прорватися під час терапії: «Передражнював він дивовижно, — каже Гершковіц. — Ото поставить мені питання, й починаю я собі відповідати: “Ну-мені-здається”, — а він одразу передражнить мою нерішучість та вербальні погрішності, й людоньки добрі, це виводило з себе, — як же добре йому це вдавалося!».

«Райх був майстром поїдання людських нервів, — якось сказав Гершковіц. — Інколи так хотілося врізати йому по саркастичній мармизі». Одного разу, саме під час негативного трансферу, Гершковіц осмілився підняти із архівів пам’яті чутки, що розносили вість, мовляв, Райх — псих. Райх кинувся до каміна, який підпирала рушниця, схопився за зброю, націлився на Гершковіца і викрикнув: «Я — псих! Я — псих! Я тебе зараз порішу!». Гершковіц вибухнув від реготу — каже, що тоді в його уяві уже промайнула рекламка, яку б

надрукували у «New Yorker»: «Психіатр вирішить усі ваші проблеми за допомогою рушниці». Райх також розреготався й поклав рушницю на місце. Потім, вивертаючись із ситуації, додав: «А ви що, ніколи не робили такого з якимось із ваших пацієнтів?». Райхові подобалися такі театральні випадки: коли дружина Вульфа Глейді Меєр лікувалася в Райха, він одного разу помчав на неї, тримаючи в руках трофейні оленячі роги, змушуючи її шукати прихистку за кушеткою.

Минуло два роки терапії, перш ніж у Гершковіца почали проявлятися перші ознаки рефлексу оргазму. «Все трапляється само собою, тоді, коли ви достатньо збуджені, усе починає тремтіти, — пояснив він. — Цей рух починається, хочете ви того чи ні». У своїй книзі «Емоційна броня: Вступ до психіатричної оргонної терапії» Гершковіц описує рефлекс оргазму як «відчуття, що, мов магніт, змушує ваш таз рухатися, і ви нічого не можете з цим вдіяти» (звучить мов статева версія езотеричного екстазу). «Якщо ви скинули із себе достатньо броні, — казав він мені, — не потрібно докладати багато зусиль, аби процес запустився. Якщо ви просто дихаєте [вдихає важко] і не закриваєтеся, то починаєте відчувати збудження у зоні тазу і все стається само собою».

Споглядаючи присутність у пацієнта інтенсивної реакції, яку той мобілізував своїми найгострішими висловами, Райх одразу ж метушився й говорив щось на кшталт: «Не думай, що ти здатний на це! Не думай, що ти так добре справляєшся! Я — єдиний оргономіст! Ніхто інший не може сягнути такого результату!».

* * *

Хоча Райхові учні й ідентифікували себе з учнями Христа, вони не докладали рівносильних зусиль, щоб навернути людей й запобігти тому, аби дітей не понищила «емоційна чума». Як Райх, сповнений розбитих ілюзій стосовно обіцянок традиційного радикалізму, писав А. С. Ніллу: «Горбатого могила виправить. Тож зосередьмося на новонароджених й перенаправмо людську увагу зі злих політиків на дітей»^[458]. Гершковіц пояснив: «Ми збиралися виростити наступне покоління дітей, які б відрізнялися від усіх інших, і лікувати пацієнтів, які впливали б на своїх дітей відповідним чином. Люди зростатимуть

впевненими у собі, енергійними, вони будуть особистостями у власних очах. Вони будуть дисциплінованою силою, що безупинно впроваджуватиме зміни до кращого».

Бєбі-бум післявоєнних років став одним із нагальних питань 1950-го: «На грудень того року запланували проведення Півстолітньої конференції Білого дому з питань дітей та молоді, й було призначено та затверджено міждисциплінарний Комітет з розслідування наявності фактів правопорушень. До його складу входили Маргарет Мід (авторка книги “Стати повнолітнім у Самоа”, 1928, доповіді про статеvu поблажливість у південному регіоні Тихого океану), доктор Бенджамін Спок (який 1946 року видав свій відомий посібник із “поблажливого” виховання дітей і який навчався психоаналізу в терапевта Райха, Шандора Радо) та психолог Кеннет Кларк (який приїхав на конференцію, озброївшись звітом про вплив сегрегації на поведінку чорношкірих дітей; згодом, а саме 1954 року, цей звіт стане ключовим матеріалом у рішенні Верховного суду США у справі “Олівер Браун та ін. Проти Управління освіти міста Топіка^[80]”, яке покладе кінець расовій сегрегації в школах). Комітет складе свій список рекомендацій для сприяння “розвитку здорової дитячої особистості”».

Райх хотів долучитися до цієї всенациональної розмови про те, як покоління, що виросло на вченнях Фрейда, повинне виховувати своїх дітей. На початку 1950-х Райх заснував у Форест-Гіллз Оргономічний дитячий дослідницький центр (ОДДЦ), щоб «досліджувати здорових дітей і запобігати нарощуванню броні характеру вже з перших днів їхнього життя»^[459]. Приблизно 40 соціальних працівників, медсестер та лікарів зібралися в підвалі Райха у Форест-Гіллз, щоб обговорити, якою має бути та модель виховання немовлят та дітей, аби вберегти їх від сексуальних обмежень, які, на думку Райха, невинно зіпсували б їх^[460].

Зрештою, Райх запланував збудувати в Оргононі дитячий будинок із маленьким госпіталем при ньому, де такі дорогоцінні, ще неприручені емоційною чумою риси дитячого характеру було б набагато легше оберігати від згубного впливу. Кошторис такого будівництва зупинився на позначці у 300 000 \$ — сумі, яку той надіявся зібрати, продаючи різдвяні ялинки, які росли в його володіннях, та з продажів акумуляторів, що вироблялися б на фабриці, яку він також планував там звести. В Оргономічному дитячому

дослідницькому центрі Райх сподівався вивести нову нерепресовану суперрасу, що не носила би броні характеру.

У лютому 1950 року Райх запросив Нілла покинути «вільну» школу й стати директором одного з його нових проектів. Але Нілл не планував закидати свою власну школу, аби очолити те, що, на його думку, було чимось на кшталт експериментального сиротинця; він вважав, що «[діти] віком до п'яти повинні жити там зі своїми матерями». Коли Райх написав, що він досліджував у ОДДЦ декількох новонароджених, Нілл відповів: «Чорт забирай, чоловіче, ти ж нічого не зробив із новонародженим Пітером, чи не так?». Його вивертало від однієї ідеї того, що діти були об'єктами досліджень. Насправді один із розділів книги Райха «Діти майбутнього: Про запобігання статевій патології» (1952) присвячений звіту Райха про успішний перебіг лікування тримісячного немовляти Пітера від «боязні падіння» шляхом симуляції падіння та застосування м'язових маніпуляцій^[461].

Безсумнівно, розмовляючи зі своїми прихильниками про важливість виставлення перед дітьми щита, який б захистив їх від хворого, невротичного світу, Райх не забував і про виховання власного сина. Пітер Райх, донька Нілла Збі та донька Вульфа Пуссі розглядалися як зразки саморегулювання: улесливі, вільні й статево впевнені. Проте утопія їхнього дитинства видавалась сумнівною. «Пам'ятаю той день, коли Пітер показав себе як найбільш важку, антисоціальну, деструктивну та проблематичну дитину, — пригадав Нілл. — Райха, як і мене, це збило з пантелику. Аж раптом він нестримно розреготався: “Тут у нас найвеличніший шкільний директор та найвеличніший психолог... і двійко нас не можуть дати собі триклятої ради із цим малим”». 1950 року Райх скаржився Ніллу на свого шестирічку: «Останнім часом Пітер просто ненавидить мене й зловтішається, бо хоч я продовжую вести його МОЇМ шляхом, зовнішній світ все ж тягне його ЇХНІМ»^[462].

Райх лікував свого сина вегетотерапією, бо хотів бути певним, що в міру дорослішання його черевна ділянка не затвердне. (Він також вчив його, як викликати рвотний рефлекс шляхом ковтання теплої води перед тим, як натиснути на мигдалеподібну залозу вказівним пальцем лівої руки, допоки той не виблює її всю назад.) Пітер, бувало, лежав на кушетці й слідкував за пальцем свого батька, яким той вимальовував кола перед очима сина, допоки у того не починалося запаморочення.

Довівши сина до стану гіпнозу, Райх починав тицяти пальцями йому в зону, що нижче підборіддя, так сильно, як Пітер пише у своїх мемуарах, що здавалося, ніби «його палець зараз вилізе з-під мого язика, боліло, арррггггххххх». В описах маніпуляцій, які Райх вершив над його м'язами під час тих сеансів, що подані в його мемуарах «Книга снів» (1973), замість знаків пунктуації Пітер використовує графічні позначки викриків болю — «ау!», «Ні! Ні! Ні! Болить!». Його батько натискає йому на живіт та грудну клітку, а той благає, аби той спинився: «Аааааааааааааййййй, ох, татку, болить. Будь ласка, татку, будь ласка, аааааааааййййййййй».

Райхів син хвищав та гамселив подушку і кричав, тоді як батько закликав його глибоко вдихати. «Мені до цього душа геть не лежала, — писав Пітер про свої сеанси вегетотерапії. — Я не хотів нічого робити, окрім як вислизнути з-під його рук. Мені боліло, і я не хотів там бути, я скреготів зубами й корчив гримаси. Моє горло опинилося в його руці, й він натискав так, аби мій рот відкривався і щоб кричали як моє обличчя, так і мої ноги». Через декілька років Пітер, шукаючи емоційної допомоги, звернувся до іншого лікаря-оргономіста, але техніка його батька не піддавалася до маніпуляцій у руках інших терапевтів. «Я скучаю за його рукою на моїй грудній клітці», — писав той.

Члени ОДДЦ, у яких також були маленькі діти, звітували про ідентичні проблеми, з якими вони стикалися, намагаючись відгородити природну жвавість своїх дітей від загроз психологічного сум'яття, яким кишив Нью-Йорк, й обговорювали, як вберегти їх здоровими за допомогою вегетотерапії та постійних сеансів в акумуляторі. 1950 року Пакі Райт, якій тоді було чотири з половиною рочки, виставили на публічний показ у підвалі Райха у Форест-Гіллз. Райт, яка написала «Зал очікування всіх душ» (2002), — роман про своє виховання за системою Райха, — описувала себе як одного з ключових «піддослідних кроликів» оргономії. Прочитавши наприкінці 1940-х «Функцію оргазму», її батьки охоче навернулися до Райха. «Коли я росла, Райха синонімізували з богом, — пояснювала Райт. — Кожне сказане ним слово, усе, що він робив, глибоко шанували, і взагалі не пригадую, аби хтось плекав якісь сумніви в його діяннях. Він був Ним — тим Гуру, якого там, де я виросла, шанували всі».

Як і Пітера Райха, її виховували за педагогічними принципами А. С. Нілла, й щодня вона проводила по півгодини, приймаючи оргонні ванни в акумуляторі. «Скоріш за все, це відбувалося після школи, — казала вона. — Там був маленький торшер, і я читала собі свої комікси». Акумулятор стояв у куточку їхньої квартири, виблискуючи своїм малесеньким віконечком, як «німий вартовий-циклоп», — описує вона у своєму романі. Вона пригадує, як одного разу сиділа в ньому, коли ж у двері постукали люди із УПМ, щоб допитати її матір стосовно приладу. Пакі сказала, що тоді відчувала себе Анною Франк, що переховувалася на горищі від гестапо.

«Я дуже добре пам'ятаю зустріч з ним [з Райхом], — пригадує Райт. — Мені, мабуть, було не більше чотирьох, але яким же сильним був його тодішній вплив на мене. Перш за все, він чітко вирізнявся з-поміж інших своїм виглядом: пам'ятаю, що на ньому був білий лабораторний халат». Її огляд був запланований на 6-те зібрання Оргонного дитячого дослідницького центру — п'ятеро інших дітей, включно із Пітером Райхом, уже пройшли презентацію в ході п'яти попередніх зібрань. Райх просив їх скинути з себе одяг й оглядав на очах у всіх, демонструючи публіці, як проходити крізь будь-які блоки, які той виявляв на шляху до піддатливої життєвості їхніх тіл. Підземна публіка складалася із близько тридцяти оргономістів, послідовників Райха, дитячих няньок, соціальних працівників і, на великий подив, беручи до уваги ствердний Райхів атеїзм, декількох священників. Усі вони, писав Райх, пройшли крізь «терапевтичну реструктуризацію», читали «оргономічну літературу» й долучилися до «місії протистояння емоційній чумі». Однак, саме тоді Райх відчув, як він сам це назвав, «виверження емоційної чуми», що хотіло знищити його центр. «Структурна ненависть до світу по-справжньому живих вирвалася на волю на тому зібранні, — писав він, — і тільки я був свідомим цього».

Райх розписав випадок Райт у «Дітях майбутнього». Матір Пакі Райт Міріам Шеппард він описував як «жваву, тямущу й злегка войовничу працелюбну жінку, що сама давала собі раду в житті... дещо надмірно нервову». Вона відрекомендувала нам свою доньку і, навіть не затуливши тій вуха, вдалася до відвертих деталей про своє статеве життя, але аудиторія такого не схвалила, і, як стверджував Райх, та «збилась з пантелику та напружилася». Елзворт Бейкер був одним з тих, кому це не сподобалося. «Вона явно віддавалася наліво та

направо й насолоджувалася сексом із будь-яким чоловіком, що траплявся на її шляху, — писав той у своїх мемуарах. — Скоріш за все, їй надто сподобалося, що її слухають так багато людей, от і, захопившись, вдалася до голосної, похвилинно деталізованої розповіді про те, як вагітніла, і яку підкріпила жестами й міцними слівцями. Таке знайомство видалося доволі неотесаним та неделікатним й розбило вщент усю ілюзорність краси такого її досвіду»^[463].

Тоді Райх попросив Райт, якій було чотири з половиною рочки, аби та роздяглася, щоб публіка могла побачити, як вільно рухається її тіло, що ще не набуло м'язових блоків. «Дитина, яку я бачив та оглядав учора, поводитися дуже специфічно, — писав Райх. — Вона просто не відходила від своєї матері; було неймовірно складно встановити із нею будь-який контакт. Скидати одяг відмовилася. Я намагався не форсувати події, вважаючи, що дитина повинна була сама обирати, як вчинити, без жодних на те вказівок. Демонстрація перетворилася у фіаско. У повітрі витав дух певної прохолоди, особливо, коли її мати почала описувати генітальні звички своєї дитини. Присутніх це не надто зацікавило, тож питань пролунало катма. Матір вийшла, залишаючи за собою льодяну тишу, що брала верх над нами». Райх відчував, що його прихильники були ханжами, бо, коли справа стосувалася дітей, тим аж шерсть дибом вставала від декотрих недоречностей його філософії сексуальної лібералізації. Попри те, що психоаналітики вже давно визнали, що діти — створіння сексуальні, чи були діти готовими до того, щоб їм нав'язали дорослу сексуальність?

Райт пригадала: «Коли він попросив мене скинути одяг, а я відмовилася, саме Райх був тим, хто заспокоїв та підбадьорив мене словами: “Добре, це не біда”. У цьому він був майстром, обходився зі мною дуже ввічливо та поважно, і, за іронією долі, жоден інший дорослий у моєму житті так ніколи до мене не ставився». Вона не була першою дитиною із боязню виступів на публіці. Дворічний син Бейкера Майкл (якого лікувала Феліція Сакс) також було злякався натовпу і не хотів, щоб з нього знімали одяг. Доктор Бейкер переконав його роздягнутися до трусиків, але той відмовився, аби його оглядали, й вимагав, аби йому одягнули назад його сорочку: «Так ви не бачите мій животик», — сказав він.

Однак цього разу, перервавши огляд маленької Пакі Райт, розчарована аудиторія почала критикувати Райха, що було принизливим для нього: гуру відчував, як їхня критика завдає йому удару, як він писав, «рівноцінного кулеметній черзі». Деякі з присутніх вважали, що Райт, почувши, що її матір розказувала про її ж генітальні ігри, могла отримати психологічну травму (Маргарита Бейкер назвала презентацію «порнографічною»). «Мені було мов білий день ясно, що структурна ненависть до публічного обговорення генітальності без прикрас вперше атакувала ОДДЦ, — писав Райх. — ОДДЦ був приреченим».

На початку 1940-х Райх роздумував над започаткуванням американської версії Секс-Полу, але не зміг знайти для організації пристанище. Оргономічна дитяча дослідницька клініка була його першою реалізованою спробою запуску практичної соціології в Сполучених Штатах, але і цей проект умився слізьми провалу. «Я усвідомив, що людей до мене манила “яскравість” та “променистість” моєї особистості, — скаржився Райх. — Ні, не та справа мого життя, за яку я пролив немало крові. Я бажав працівників, бійців, знавців, шукачів. А отримав що? Купу нахлібників, що чекали від мене спасіння. Усім подавай оргастичну потенцію, благодать життя, а ніхто й пальцем об палець не вдарив, аби їх собі забезпечити. Я, бачте, їм повинен їх дати... За таких умов перестати бути чийм-небудь поводитирем або ж намагатися хоч щось зробити в океані людського бруду — це наказ самому собі, що обов’язковий до виконання».

* * *

Навесні 1950 року Райх переїхав до Мену на постійній основі, тепер уже вважаючи себе за незалежного мислителя поза рамками будь-яких конфліктів — чисто тобі Фрейд у Земмерінзі. Свій будинок у Форест-Гіллз він віддав на потреби Лікувально-діагностичного центру оргонної енергії, яким тепер завідував Елзворт Бейкер, а ОДДЦ перейшов під егіду Альберта Дюваля і продовжив функціонувати уже без свого засновника. Він більше не піддаватиметься критиці широкого загалу й оточить себе лиш найвірнішими прихильниками. Дев'ятеро його поборників, шестеро з яких отримували за своє сподвижництво офіційну зарплату, поїхали з ним до Мену, і такі лікарі, як ото Гершковіц, аби мати змогу продовжувати сеанси терапії, щовихідних вирушали в подорож тривалістю у 14 годин в один бік. Але Райх плекав двоякі відчуття стосовно своїх, як він колись описував себе у ставленні до Фрейда, «приклонних учнів». 1951 року він написав книгу «Вбивство Христа» (1953), у якій висунув теорію, що Ісус Христос — первинний представник генітального характеру, що владав із силами неземними, був убитий усіма тими, хто чекав від нього чудес, а не дочекавшись, обернулись проти нього. Він відчував такий самий тягар очікування: йому перекривали кисень його ж учні. «Існує два способи вбити великого мужа, — пояснював Райх, — пістолет або п'єдестал».

Дюваль керував клінікою, а Майкл Сільверт, який спочатку вчився на гінеколога, влаштувався його асистентом. Матір Пакі Райт найнялася акушеркою до Сільверта й організувала у своєму помешканні в Гринвіч-Віллідж дитячий садок, на який покладали надії, що той стане місцем, де виховуватимуть дітей, вільних від репресивних моральностей суспільства. «Разом із Сільвертом вони у домашніх умовах упродовж декількох років приймали пологи у вагітних пацієнток Райха, — сказала мені Райт, — певний час навіть були сексуальними партнерами та коханцями. І моє дитинство було посвяченим у те божевілля, що творилося навколо мене. Мені від цього, так чи інакше... забирало мову».

Райт описала Сільверта як «дуже зятого»: «Сільверт був високим, 6'5 футів^[81] [інші люди казали мені, що його зріст був 5'11^[82], але ж Пакі дивилася на нього очима низенької дитини], із сивуватим волоссям (у часи нашого знайомства він був схожим на рапана), посередині його голови виднілася лисина. Його ніс був великим, очі —

сірими, а продовгуваті губи розходилися хвилями по його обличчю; чоловіка сповнювала потужна енергія, але не пригадую, аби від нього хоч раз занесло гумором, що, як на мене, було найгіршою його рисою. Він просто сприймав усе надмірно серйозно». Навіть у колі оргономістів Сільверта сприймали як украй догматичного. Майрон Шараф описував його як «позбавленого почуття гумору фанатика». Гершковіц йому також не симпатизував, і навіть було сказав Райхові, що вважає Сільверта «оргономічним комуністом», на що Райх відповів: «Оргономії її комуністи можуть стати у нагоді».

Проходячи інтернатуру у військовому госпіталі «Вінтер Дженерал» у Канзасі, Сільверт саме відбував скерування на практику у відділенні психіатрії клініки «Меннінгер», коли наткнувся на вчення про оргономію (до того він був бортлікарем у Повітряних силах США й проходив службу в Китаї). Доктор Бют, директор відділу професійної підготовки та підвищення кваліфікації клініки «Вінтер Дженерал», свідчив про нього до УПМ як про «хронічного скаржника», в якого «в міру того, як курс навчання набирав обертів, проявлялася щораз більша професійна невідповідність». Остання перевірка його діяльності в стінах госпіталю засвідчила щораз більший інтерес Сільверта до аналізу ступеневої конфронтації характерів — в офіційному звіті перевірки вказувалось, що той, бувало, ляскав пацієнтів, аби підбурити їх до суперечки з ним.

Своє дитинство у Гринвіч-Віллідж Райт описувала як «тотально богемне»: «Коло спілкування, що зібралось навколо моєї матері, здебільшого складалось із батьків дітей, яких вона доглядала. Потім з'явився Сільверт й декілька інших психіатрів, які то сходили, то зникали за горизонтом видимості. Моя мати та Сільверт, шукаючи місця, де б можна було заховатися від усіх, придбали до спілки ферму в сільській місцевості в Саут Воллі, штат Нью-Йорк, за шість годин їзди від Мангеттена, й ми їздили туди разом. Усі ті мами й татусі були взагалі-то доволі крутим збіговиськом. То були дуже вільнолюбні, енергійні і веселі люди. Там усі з усіма переспали, усі були молодими, сповненими енергії й хіті. Не думаю, що сьогодні хтось би дуже дивувався такому, але тоді така манера поведінки дещо крокувала попереду своєї епохи. Зрештою, це ж був лиш початок 1950-х».

«Коли мамі здавалося, що я ставала емоційно “чумовою”, — продовжувала Райт, — мене відсилали на сеанси до Сільверта — іронія

у кращих своїх проявах: то був останній чоловік у світі, якого б я хотіла бачити в ролі свого терапевта, лікаря чи то цілителя. Але до неї не доходило. Я щоразу в чім мати народила лягала на його кушетку. Дуже неприємно було перебувати біля нього в такому вигляді».

Райт розказала мені, що коли їй було лиш 5 років, Сільверт робив перші спроби привчити її до практикування сексу й вважав це майже що за лікувальну процедуру. Він, вочевидь, думав, що свій перший статевий досвід та повинна була розділити із кимось, хто мав оргастичну потенцію, як ото він. Але й це ще не всі тривожні вогники, що замайоріли над дитиною: її мати була співучасницею дійства. Райт пригадує, як та «плакала, тупцяла туди-сюди й бентежилася», готуючись відіслати свою доньку до свого коханця. «Вона кохала його до нестями, — каже Райт, — і дуже ревнувала через його інтерес до мене. Фу! Як же це все украй заплутано».

«Через багато-багато років я дізналася, що Сільверт розказав про свої діяння Райхові, — додала Райт, — або, я припускаю, що він обмовився про це під час одного з сеансів терапії з Райхом, і це вивело Райха з себе. Цим Райх заслужив собі здоровенну покуту в моїх очах; як не дивно, але я ніколи не вважала його чоловіком відповідальним. Провину за те, як себе вів Сільверт, я ніколи не приписувала Райхові, то було тимчасовим затьмаренням розуму». Елзворт Бейкер написав у своїх мемуарах, що 1950 року Райх наклав на Сільверта однорічну заборону лікувати жінок, а потім ще й відсторонив на рік від практикування оргономії, і я підозрюю, що це сталося після того, як він дізнався про інцидент із Пакі Райт.

Однак, причини відсторонення Сільверта від практики могли впливати з будь-якого іншого його проступку. Бейкер одного разу скерував двійку своїх пацієток до Сільверта на гінекологічний огляд. «Обидві не захотіли туди повертатися, — писав Бейкер. — Він сказав їм, що йому подобаються вагіни: те, як вони виглядають, їхній запах, які вони на дотик і смак, а у своїх розвідках їх статевого життя намагався докопатися до надмірно одкровенних деталей. Перед тим, як перейти до спеціалізованого огляду тазової частини пацієнтки, кожному з них він роздягав догола й оглядав усе її тіло та проводив оргономічний сеанс».

Райх не відсторонив боса Сільверта Дюваля, коли дізнався, що подібні звинувачення в сексуальному насильстві гуляли і про нього.

«Дюваль, людоньки! — сказав Гершковіц, коли я запитав його про ОДДЦ. — Та його взагалі до дітей підпускати не можна. Я чув, що він чинив сексуальне насильство над своїми маленькими пацієнтами. Уперше я дізнався про це від одного хлопчиська, якого лікував, коли той ще був геть маленьким. Коли він сягнув пізнього підліткового віку і вже після того, як переїхав до Каліфорнії, він написав мені розлогого листа про свої взаємини із Дювалем до зустрічі зі мною. Я читав, і мене переповняв жах».

Гершковіц продовжив: «У південних районах Нью-Джерсі утворилася громада, щось на кшталт нью-джерської Гринвіч-Віллідж, в якій багато людей уже пройшли терапію і тепер відправляли своїх дітей на сеанси до Дюваля та Елзворта Бейкера, а до мене поступово доходили розповіді про те, як усі ці діти ненавиділи ходити туди, обурювалися, і вже згодом я чув історії про статеві контакти між Дювалем і декотрими з цих дітей... вочевидь, дітлахи також дивилися на сеанси з Бейкером як на тортури... божевіллю, що коїлося, не було меж». Я запитав Гершковіца, чи Дюваль навчався в Райха. «Так, навчався, — відповів той. — Це одне, що завжди твердив Майрон Шараф: що Райхові слід було говорити зі своїми пацієнтами більше, аніж він це робив, бо ж він, напевно, не встиг вивчити Дюваля». (Право на існування має і думка, що Гершковіц також не до кінця вивчив свого маленького пацієнта, якщо інформація про ранній випадок сексуального насильства не вийшла на поверхню під час сеансів терапії з ним.)

Алан Котт, який керував Американським медичним оргономічним комітетом з питань медичної етики та практики, поїхав до Райха із доповідями про декотрі зі скарг на Дюваля. «Нічого з цим не вдієш, — відповів йому Райх. — У нього чудова репутація серед дітей». Райхові здавалося, що якщо людська сексуальність не спроможна до природного самовираження, то процес її виходу назовні спотворювався. І Дюваль був охочим запобігти цьому, закликаючи до статевої безпосередності дітей, але, здається, забув поцікавитися труднощами, які такі заклики несли за собою (у 1960-х Райхову ідеалістичну програму щасливого статевого життя для дітей цитували різноманітні групи педофілів, як, наприклад, Спільнота Рене Гуйона^[83], чийм слоганом було «секс до восьми або спізнались ми»). Незрозуміло, якими були докази вини Дюваля: Райх стовідсотково

вважав, що призначення Дюваля було рішенням правильним і що то лиш звична напускна скромність суспільства та непорозуміння щодо тонкого питання дитячої сексуальності призвели до таких заяв стосовно нього. Незабаром Райх підвищить Дюваля до члена ради правління Фонду Вільгельма Райха, бо Котт подав у відставку й потім співпрацюватиме із УПМ, яким скаже, що більше не вірить в оргонну енергію.

Чи можна вважати Райха вплутаним у педофілію через те, що той закрив на неї очі, через те, що не розслідував належним чином тих заяв і не вжив належних заходів? Через його віру в сексуальні права дітей його й самого часто звинувачували в педофілії, і це, мабуть, внесло свою лепту в поблажливий вирок щодо Сільверта та Дюваля. У щоденнику Райха, написаному одразу по приїзді до Америки, Райх занотовує, що Енні наклала часові рамки на його зустрічі з власними дітьми. «У чім проблема? Боїшся, що я спокушатиму її?» — запитав Райх, коли Лорі заборонили залишитися у нього на ніч. «Я б не здивувалася, якби так і сталося», — відповіла Енні.

Коли я зустрівся з Лорою Райх у Пітсбурзі, вона завела мову про цей інцидент. «У мене були свої причини, щоб не контактувати з ним, — сказала Лора, пояснюючи, чому в Штатах було так мало інтеракції між нею та її батьком. — Я думаю, що він був сексуальним агресором. Шкода, звичайно, але я не вірю йому. Він був дуже небезпечною, важкою людиною, і я вважаю, що він був сексуально нестабільним, і мене б геть не здивувало, якщо б я дізналася, що він чіплявся до моєї сестри, хоча, я певна, що вона ніколи б у цьому не зізналась... Я не хотіла проводити ніч у його будинку, бо вважала, що стану жертвою сексуального безладу, що панував у його житті, хоча, як на мене, це не крайня гріховність. Не знаю, чи між нами мав би місце повноцінний статевий акт, але щось він точно та й утнув би. Він і справді був сексуальним агресором, мені шкода, що кажу таке: у мене немає жодних на те доказів, але я вважаю, що так і було. Принаймні збоченцем він точно був — це щонайменше. У будь-якому разі, я не хотіла залишатися на ніч у його помешканні. Він дуже розсердився і був певен, що то моя мати ставала на заваді цьому, і йому геть не спадало на думку, що я й сама могла цього не хотіти».

Одного разу хтось навів Лору Райх на думку, що передчасний сексуальний досвід її батька в ранньому віці також можна розглядати

як сексуальне насильство над ним — до цього моменту вона ніколи не розглядала це питання у такому світлі. «Цей чоловік вважав, що передчасна сексуальність була нав'язана батькові звабою від дорослих, якій той піддався. Відтак, нічого дивного в цьому немає, як психоаналітик я це розумію; коли людина стає жертвою сексуального насильства, перед нею відкривається два шляхи: тотальна фригідність або одержимість сексом... і він пішов дорогою, що вистелена сексом». На її думку, «спочатку він приміряв роль жертви, а потім нападника». «Усі ці фото моєї сестри на пляжі з Ельзою [Лінденберг]; моя сестра... у неї вже провиднілися груди, і вона бігала пляжем голяка... Ці фото з пляжу... на кожному з них він завжди вбраний з ніг до голови... Я думаю, йому більше подобалося підглядати за тим, як збуджуються інші... збоченець».

Коли я намагався зв'язатися з Євою, у неї вже прогресував Альцгеймер — тож інтерв'ю з нею унеможливилось. Однак підозри в сексуальному насильстві виказали стежку, якою первинна тріщина дійшла до повномасштабного розколу їхньої сім'ї. Лора Райх залишилася вірною своїй матері і, здобуваючи в Нью-Йорку фах психоаналітика, та викладала в неї один із предметів. «Ми були представниками Мекки, школи, що була Меккою освіти, — Лора Райх відчинила шухлядку своїх спогадів, — або ж ми думали, що були ними, що були такими: найважливішими, найрозумнішими, найбільш ортодоксальними, найбільш правдивими». З батьком вони бачилися рідко: «Між нами промайнуло декілька сварок-вигнань. Одного разу він запитав, чи вважаю я його божевільним, і я сказала, що так. Що ж, він же хотів відвертості! Він мене вигнав, і ми не бачилися впродовж декількох років. Тож я — темна вівця сімейства Райхів. Єва обожнює його, звеличує, мов Бога чи як». У віці п'ятнадцяти років її сестра уже відвідувала лекції Райха в Новій Школі; у листопаді 1940 року Райх писав, що попри намагання Енні Райх проголосити його небезпечним та божевільним, «Єва повністю навернулася до мене». Закінчивши навчання в коледжі, Єва Райх працювала його асистенткою, аж допоки він не помер.

Шараф писав, що «Райха інколи критикували за те, що той занадто ніжно й лагідно поведився з Євою, коли та була ще маленькою дівчинкою. Райхова подруга й колишня коханка Лія Лазкі розказала Шарафу, що одного разу, поїхавши на відпочинок, майже на тиждень

залишила свого чотирирічного сина Тоні з Райхами. І коли приїхала забрати його, то розкритикувала Райха за те, що він надто часто обіймає свою доньку, адже це могло стати на заваді формуванню здорових стосунків з чоловіками, коли та виросте. Він розлютився. Вона нагадала йому, що у Секс-Полі займала посаду експерта з питань виховання дітей, тож до її поради варто було б прислухатися, а той злісно відповів, щоб та не пхала свою експертність до виховання його дітей. Райхова братова (яка після загибелі його брата у віці 26 років вийшла заміж за батька Енні Райх) несхвально пригадувала, що коли Тоні та Єва роздягалися для денного сну, Райх підглядав за ними крізь замкову щілину, сподіваючись вгледіти, хто першим зробить крок назустріч сексу (дітлахи просто хихотіли собі й потім засинали). Шараф проводить паралелі між цим випадком і тим, як Райх ще малим шпигував за своєю матір'ю та репетитором.

За такого розрізу ситуативної кон'юнктури характеризувати Райха як педофіла було б неправильно. Однак, цей випадок підтверджує, що Райхове послання про сексуальну лібералізацію, безсумнівно, спантеличувало дітей, на яких було спрямованим — дітей, на чії плечі впав тягар його утопічних надій. Едіт Крамер — подруга дитинства Пітера Геллера, — яка пізніше стала терапевтом і чия мама пробувала вкоротити собі віку в божественному середовищі на озері Грундльзее, пізніше прокоментувала, що «атмосфера тієї минулої епохи» із притаманною їй сексуальною ліберальністю, мабуть, «була надто звабливою для дітей». Лора Райх, можливо, й не має доказів, які можна було б прикріпити до звинувачень на адресу її батька, але факт того, що в дитинстві вона відчувала загрозу, що впливала із постійного наголосу ним на дитячій сексуальності, залишається незмінним. Перед тим, як вони роз'їхалися, Райх та Енні вели щоденник про статеве виховання їхніх дітей, і постійне інформування чотирирічних дітлахів про реалії життя та сексуальності, як того можна було очікувати, було темою, що не стихала в їхньому домі. У «Сексуальній революції» Райх стверджує, що єдина слушна причина для того, щоб заборонити дітям дивитися, як ви займаєтеся сексом, — те, що їхня присутність може стати на заваді вашій насолоді. Така заява розпустила чутки, що Райх практикував проведення таких виховних експериментів.

Райхів вердикт стосовно Сільверта і Дюваля був радикально дефективним; виявилось, що й безліч інших членів ОДДЦ (чув він про

це чи ні) також піддавали дітей сексуальному насильству. Сюзанна Штайг, небога прихильника Райха Вільяма Штайга, ілюстратор із «New Yorker», яка малювала ілюстрації для Райхової «Слухай, маленька людино», опублікувала онлайн-мемуари «Мій дитячий досвід терапії за методом Райха», у яких заявляє, що під час сеансів вегетотерапії їй мастурбувала Феліція Сакс: «Схожа на циганку жінка, зодягнена в блискучі шовки, в якій груди випадали з блузки». Також там зазначалося, що вона піддавалася тортурам від містера Бейкера, який своїх синів також відправив на сеанси терапії із Сакс, яка, між іншим, практикувала винятково жорстку техніку вегетотерапії. Навіть більше, вона розказала й про іншого райхівця, який упродовж місяців повторно гвалтував свою одинадцятирічну пацієнтку (вочевидь, неназваного аналітика згодом запроторили до психіатричної установи).

Коли їй було шість чи сім, Штайг поїхала на вакації до штату Мен. Там дружина Шарафа Грета Гофф переконала її переспати з Пітером Райхом («Усе, що треба знати про акт злягання, Пітерові відомо з віку трьох років, — писав Райх у своїй неопублікованій праці під назвою «Мовчазний споглядач» (1952). — Він уже пройшов крізь свій перший інтимний генітальний досвід із дівчатками свого віку»). Повернувшись додому, Штайг пішла на черговий сеанс, де Бейкер схопив її за ногу і сказав: «Відчуваєш щось тут, коли думаєш про Пітера?». Те, що він знав про сексуальне заохочення від пані Гофф, змусило Штайг думати, що вона «була частиною експерименту».

«Усе життя мені довелося боротися з наслідками мого травматичного дитинства, повного наруги та зради, — писала Сюзанна Штайг. — Я вважаю, що райхівці були елітарними жертвами манії величчя, які по-справжньому вірили в те, що робили. Жоден із них не був хоч на крапельку співчутливим чи то прихильним до дітей. Значна їхня кількість була садистами. Я щиро сподіваюся, що правда про те, що з нами трапилося, стане загальновідомою... Це повчальна історія про справжніх ідейників та зло, яке вони творять».

* * *

Через два роки після проваленої демонстрації-огляду Пакі Райт у підвалі, що у Форест-Гіллз, люди з департаменту освіти допитували

Альберта Дюваля щодо його керівництва ОДДЦ за відсутності належної медичної ліцензії штату Нью-Йорк (у нього була лише одна, яка дозволяла практикувати в Нью-Джерсі та Теннессі). До Медичного товариства штату Нью-Йорк надійшла скарга, в якій Дюваля звинувачували в проведенні в клініці «сексуального рекету над дітьми». Первинний позивач, медсестра з Нью-Джерсі, заявила, що Дюваль, навчивши його, як «задовольняти себе», завдав неоціненної шкоди її 5-річному синові, який був німим. Перш ніж його мати й сама не заявила на декілька сеансів аналізу, під час яких, за її свідченнями, Дюваль домагався її, вони з Дювалем бачилися впродовж трьох місяців. Дюваль відповів на скаргу, сказавши, що у тої «розвинулися генітальні почуття, з якими та не змогла дати раду, і відтак стала емоційно “чумовою”».

У березні 1952 року департамент освіти міста Нью-Йорка відіслав спеціального слідчого Гелен Блау відвідати клініку. Вона приїхала буцімто на сеанс терапії з Дювалем, «відкрита до флірту жінка, що на свою викличну одягу ще й відро парфумів вилила, — за словами Бейкера, — і скаржилась вона на постійну втому, запаморочення та втрату ніжних відчуттів до свого чоловіка». Той її роздягнув, поклав на спину і сказав глибоко вдихати, тим часом стратегічно натискаючи на певні частини її тіла. Наступного разу з нею приїхав її “чоловік”, якому було цікаво подивитися на акумулятор і дізнатися більше про те, як він працює. Ще через тиждень ця “парочка” в компанії двох інших інспекторів повернулася, щоб уже заарештувати Дюваля за «акт моральної розбещеності щодо дітей».

Райх погодився закрити ОДДЦ, і справу проти Дюваля, відповідно, теж закинули в архів. Дюваль переїхав до Каліфорнії, де розпочав практику в Лос-Анджелесі: Джуді Гарланд вислала свою доньку, Лорну Люфт, аби та зустрілась із ним там.

Десять

23 вересня 1949 року президент Трумен оголосив новину, що чотирирічна монополія Сполучених Штатів на володіння ядерною зброєю завершилася. Радянський Союз зумів провести випробування своєї першої ядерної бомби на два роки скоріше, аніж прогнозували в ЦРУ. У світлі нової загрози, боязнь небезпеки, яку за собою несли радіація та шпигунство, проникла в голови натовпу. Девід Бредлі, військовий лікар із Вісконсина, який став свідком ядерних випробовувань поблизу коралового острова Бікіні, написав та опублікував книгу-бестселер, в якій застерігав читачів щодо невидимої й всепроникної дії радіації. Цю працю лиховісно ознаменували «Не сховаєшся» (1949) — то була назва, яка стала уособленням параної, що правила тією епохою. Холодна війна швидко набрала обертів; 1949 року в Америці було 200 ядерних боеголовок, 1950 року — 290, а станом на 1952 рік в арсеналі набирався уже 841 «прилад». Трумен також видав указ про розробку набагато потужнішої водневої бомби.

1949 року справу Алджера Гісса передали до суду на підставі звинувачувального акту за завідомо неправдиві свідчення: його підозрювали в тому, що він, заперечуючи своє радянське шпигунство, збрехав перед Комісією з розслідування антиамериканської діяльності (молодий Річард Ніксон був серед тих, хто тоді не повірив йому). Високий посадовець держдепартаменту, учасник Ялтинської конференції, який долучився до складання Статуту ООН, Гісс був звинувачений у комунізмі та передачі росіянам через колишнього члена комуністичної партії Вітакера Чемберза засекреченої інформації. Упродовж року його резонансна справа тинялася судами і врешті стала призмою для бурхливої ескалації повного підозр та недовіри клімату «холодної війни». Того року антикомунізм сягнув нових висот: положення Закону про реєстрацію громадян 1940 року, або Акта Сміта, застосували для судового переслідування комуністичних лідерів. У результаті партія швидко збанкрутувала й була внесена до чорного політичного списку. Усі, хто не здав свого партквитка, були змушені піти в підпілля.

Його взяли під варту в січні 1950 року й засудили до п'яти років позбавлення волі (через два тижні після виголошення вироку Клаус

Фукс, фізик, що працював у Лос-Аламос^[84], зізнався, що саме він вкрав ядерні таємниці, які допомогли СРСР розробити бомбу, і того ж літа Джуліус та Етель Розенберґів^[85] заарештували і висунули їм ідентичні звинувачення). Наступного місяця, відчувши, що руки республіканців — партії, яка не займала президентського крісла від 1933 року — нарешті розв'язані, сенатор Джозеф МакКарті вписав своє ім'я в аннали епохи, увірвавшись на національну політичну сцену зі своєю драматичною, проте необґрунтованою, заявою, що в держдепартаменті США працюють 205 «відкритих» комуністів (МакКарті пізніше скинув це число до 57-ми, і попри те, що багато людей втратили свої посади, він так і не зміг довести правдивості хоч одного з обвинувачень). МакКарті був голосом паніки та нестабільності нової політичної епохи. Як пізніше про МакКарті скаже Едвард Мерроу, ведучий програм американської телерадіокомпанії «CBS»: «Не створював він переполоху; радше експлуатував його, і то доволі успішно».

1950 року Маргарет Чейз Сміт, сенаторка від штату Мен — республіканка з помірними поглядами на політику, критикувала «тоталітарні методи» МакКарті, який, як вона казала, цинічно намагався привести «Республіканську партію до перемоги крізь егоїстичну експлуатацію страху, мракобісся, невідання та нетерпимості». У цій новій, сповненій перестрахи атмосфері, сховане далеко у штаті Мен коло Райхового спілкування потрапило під підозрілі погляди багатьох місцевих жителів. Ті кликали їх «Оргіями», а зряснілого німецьким акцентом Райха зображали як персонажа штибу доктора Каліґарі. Один із місцевих на ім'я Том Росс розказував, що коли пішов з роботи на місцевій пральні, збираючись влаштуватися завгоспом до Райха, усі його застерігали: «Хлопче, як підеш працювати до нього, він закриє тебе в одній з тих камер і більше ніколи не побачиш ти сонячного світла». У громадських бібліотеках округу Ренджелей заборонили зберігати Райхові книги, бо ті пропагували плекання дитячих сексуальних імпульсів, а відкриті сьогодні теки ФБР переповнені написаними від руки листами, які місцеві (чиї імена замальовані чорним) надсилали до бюро, сповіщаючи про дивні речі, що відбувалися в Орґоні.

По Ренджелей ходили чутки, що Райх конструював у своїх володіннях атомну бомбу, що райхівці були «комуністичною

установою» і що камерою своєю користувалися для актів «сексуального збоченства». Власник одного з місцевих магазинів сказав, що Оргонон «кишив сексом» і що ті «цікавилися нудизмом й іншими темними ділами». Окрім того, припускалося, що «Роллінг Гілл Фарм» — літній табір, що функціонував за педагогічними принципами Нілла й до якого ходив син Райха Пітер, — був дитячим нудистським табором, пов'язаним із Райховими діяннями, та «центром поживи» для райхівців-педофілів. Той кореспондент із надто бурхливою уявою навіть припустив, що однієї ночі бачив бурштинове світло, що блимало з ферми в Оргононі, що за дві милі від його помешкання. На його думку, то була незаконна сигнальна система.

У жовтні 1949 року ФБР послало туди агента, аби той усе розвідав. Доказів правдивості жодної із обвинувальних заяв знайдено не було, хоча акумулятор в ігровій кімнаті школи «Роллінг Гілл Фарм» знайшовся (інспектор УПМ, який пізніше завітав до школи, був здивований, що діти там ходять повністю одягнені і що то «доволі висококласне місце»). У своєму звіті до бюро, агент постановив: «Під час останньої поїздки до Мену було встановлено, що мешканці сільських місцевостей штату дуже стурбовані поточною ситуацією в міжнародній політиці й схильні до недовірливого ставлення до всіх, хто не є уродженцем району, але проживає на постійній основі чи перебуває проїздом у їхніх краях».

У серпні 1950 року на завершення літньої конвенції, присвяченої виходу у світ «Дітей майбутнього», Райх із надією, що тому вдасться розвіяти хоч якісь із тих чуток, що гуляли вулицями міста, попросив доктора Елзворта Бейкера, голову Американської асоціації лікарів-оргономістів, виголосити промову перед місцевим населенням, яке він запросив до Оргонону на день відкритих дверей. «Я певен того, що для багатьох з вас Оргонон — місце, повне таємничості й загадок, і знаю, що ви чули багато чуток про нас, — сказав доктор Бейкер групі людей, що зібралася в навчальній лабораторії. — Наприклад, про телескоп, який багато з вас бачили сьогодні на даху Обсерваторії оргонної енергії, говорили, що це кулемет; про доктора Райха розказують, що він винайшов чудотворні ліки від раку; і багато чого сумнівного лунало про те, що повсюди секс або ж те, що має до нього безпосередній стосунок. Мета сьогоднішньої лекції — дати остаточні відповіді на декотрі з цих запитань».

Вочевидь, нічого йому не вдалося. У листі, який було надіслано того листопада тридцятьом мешканцям округу Ренджелей (копію листа направлено до ФБР), вказувалося, що «дев'ять працівників Оргонону» намагалися припинити поширення чуток, які лише набрали обертів після промови Бейкера:

«Тепер, коли увесь цей бунт, викликаний лекцією, яку доктор Елзворт Ф. Бейкер прочитав в Оргононі наприкінці серпня, стих, ми дозволимо собі сказати вам таке... У нас тут не бордель, як то Фаулери припускають у своїх чутках; нам немає, що приховувати, ми не проводимо сексуальних оргій і ми не “комуністи”. Містер Шараф не куртизанить за дівчатами по нічному місту, а Пітер Райх не займається ексгібіціонізмом в школі; роздягнутися на прилеглий до школи території його змусила група агресивно налаштованих хлопчаків. Ми не зваблюємо маленьких дітей і не розбещуємо підлітків. Ми не “згодовуємо” пацієнтів лікарям і щоночі не міняємо сексуальних партнерів. У нас немає зброї, а в обсерваторії в нас лише телескоп та наукові інструменти, і коли о 3-й чи то 4-й ранку в наших вікнах горить світло, то це означає, що хтось сидить за своїм робочим столом і читає або щось занотовує, чи підраховує».

Пітер Райх описував своє дитинство у Мені як «доволі важке. Мене й справді так не на жарт піддали гонінню, і то були дуже важкі часи». У школі в Ренджелей він був жертвою переслідування — його змушували роздягатися та закидали камінням. «Пригадую, що ще малим, — пояснює Пітер, — перш ніж з'явилися “Плейбой” та усілякі порножурнали, були такі-собі журнали, що звалися щось на кшталт “Детектів” і таке всяке. Я дуже добре пам'ятаю один із номерів, на обкладинці якого були жінки, що носили на очах оті вузьенькі чорні маски — епохальну ознаку того, що це журнал для дорослих — і от у тому номері була ілюстрація, намальована від руки, не фото: цілий ряд оргонних акумуляторів, у них чоловіки визирають з віконць, а перед ними танцює дівчинка в пеньюарі, а ті, сидячи у тих камерах сексу, натирають свої огірки. Люди й справді думали, що якщо залізти до цієї камери, то оргазмічні відчуття будуть інтенсивнішими, і нічого було з тим вдіяти. От уявіть, задумайтеся просто: ось місцева циркульня, і ось

вони люди — сидять, читають у журналі про цих чоловіків, що за чотири милі від них сидять і дрочать. Господи Ісусе! І це в 50-х роках у маленькому селищі міського типу. Хоча — чого я розпинаюся! Америки цим я вам точно не відкрив».

* * *

У червні 1950 року розпочалася Корейська війна, яка лютуватиме впродовж трьох наступних років. То був перший збройний конфлікт у рамках «холодної війни», і, враховуючи, що дві наддержави тепер уже мали ядерну зброю, а гонитва за тим, хто швидше розробить водневу бомбу, набирала швидких обертів, панував тотальний перестрах, що світ потихеньку падав у яму глобального ядерного конфлікту — Армагедону. У своєму щоденнику президент Трумен залишив стоїчну заувагу: «Скидається на те, що Третя світова тут — сподіваюся, що помиляюся, — але ми, що б там не чекало нас за рогом, повинні дати цьому гідну відсіч. Так і буде».

Райх сподівався, що його акумулятор оргонної енергії, лікуючи рани, опіки та імунізуючи Америку від променевої хвороби, відіграє значиму роль у війні з тим, що той тепер називав «червоним фашизмом». Він виступив із пропозицією відіслати до Кореї підрозділ медичної служби, який би лікував солдатів за допомогою акумулятора, і розпочав збір коштів на потреби корейських дітей-сиріт війни. У грудні того року його загін лікарів-оргономістів планував створити захисні підрозділи у самому Нью-Йорку та в його передмістях; кожен підрозділ складався із двох лікарів, медсестри, соціального працівника та щонайменше двох асистентів, до зубів озброєних оргонними приладами на випадок ядерної атаки.

Упродовж останніх двох років Райх намагався зацікавити Комісію з питань атомної енергії із Оук-Ридж, штат Теннессі, в акумуляторах оргонної енергії як у потенційних ліках від променевої хвороби. Райх також запропонував, щоб бомбосховища будували за архітектурною моделлю величезних оргонних акумуляторів, тому що, на його думку, поле оргонної енергії, що утворювалося всередині, було здатним відбивати атомну радіацію. У КЗПАЕ тоді вирішили, як вони

відзвітували до ФБР, що «наукові теорії Райха разом із його експериментами, — душевно хворі та безглузді».

Райх узявся писати Елеонорі Рузвельт, яка користувалася репутацією поборника за емігрантів, аби розповісти їй про добродійну роль, яку, на випадок війни, могла б взяти на себе оргонна енергія. Вона передала листа та прикріплену до нього статтю Робертові Оппенгаймеру, колишньому голові Мангеттенського проекту із Лос-Аламос, який тепер був директором Інституту перспективних досліджень імені Ейнштейна Принстонського університету, консультантом КЗПАЕ і до того ж палким противником розробок водневої бомби. Той відписав: «Шкода, але докази, подані у статті [про оргонну енергію], викликають підозру, що братися за таке — ошуканство. Я не зміг знайти в цьому нічого, що б хоч якось переконало мене»^[464].

У відповідь на аварійну ситуацію глобального масштабу, сповнений наснаги продемонструвати скептикам, що він міг стати в нагоді, Райх вдався до ще одного експериментального делірію. Комісія з питань атомної енергії (КЗПАЕ) знову отримала від нього лист-запит на зразки радіоактивного елемента фосфор-32: Райх сподівався довести дієвість акумуляторів оргонної енергії у нейтралізації атомної радіації. Коли КЗПАЕ, які вже отаврували його заняття гаянням часу, не відповіла на його запит, він замовив дві пробірки чистого радію ємкістю один міліграм у приватній лабораторії. Насичені радієм голки він збирався встромляти в мишей, допоки в тих не розвинеться променева хвороба, а потім планував зцілити їх в акумуляторі, підігнаному під їхні пропорції.

5 січня 1951 року Райх провів попереднє випробування, яке, зі своєю схильністю до офіційних акронімів, назвав експериментом ОРАЯР (Оргономічна антиядерна радіація). Коли КЗПАЕ проводила свої ядерні випробування в Лас-Вегасі, Райхові здавалося, що він паралельно проводить рівнозначно важливі дослідження в Мені. Одну з пробірок із радієм, не витягнувши її із свинцевої оболонки, він поклав до «оргонного зарядника» (банку з-під кави, обгорнуту металеву вату) і поставив в акумулятор із двадцятьма шарами обшивки, який, своєю чергою, поставили до оргонної кімнати в навчальній лабораторії. Оргонні прилади, складені у стіг, мов китайські коробочки^[86], були чимось на кшталт ядерного сховища із

реверсивним принципом дії. Райх очікував, що радіація утримуватиметься там і з часом нейтралізується.

Однак Райхові вдалося, що все сталося точнісінько навпаки: радій збуджувався та концентрувався й, виділяючи радіоактивну токсичність, вивергнувся назовні — над Оргоном утворилася небезпечна і темна хмара-гриб. Через п'ять годин, згідно з його описами, повітря в лабораторії все ще було зараженим: дихати було важко, а стіни немовби променилися, рівень радіоактивності сягав позначки, на якій радіометр Гейгера-Мюллера аж глушився.

Радій прибрали, а лабораторію провітрили, але цього було недостатньо. Райх припустив, що під впливом радіоактивності оргонна енергія мутувала в небезпечний полютант, який він назвав Смертоносною оргонною енергією або ж СОЕ: «Розгнівана, нейтралізатор сама по собі, вона намагалася вбити свого подразника — атомну радіацію». Оргонна енергія, яка доти вважалася суто силою добра, чогось спротивилась йому. «Існує смертоносна оргонна енергія, — Райх писатиме після 1951 року. — Вона присутня в повітрі. Це засвідчують такі прилади, як радіометр Гейгера-Мюллера. Це болотиста речовина... Застійна, смертоносна вода, що не тече». Тепер боротьба уже тривала не за те, аби акумулювати «енергію життя», а щоб відсторонити її від цього смертоносного аспекту. (Знайшовши у своїй теорії місце і для *Танатос*, і для *Ерос*, Райх, здається, починав розуміти інстинкт смерті, про який говорив Фрейд і проти якого він палко боровся на початку 1930-х.)

Згідно з твердженнями Майрона Шарафа, який у той час перебував в Оргононі, Райх «надзвичайно захопився» потужною біофізичною реакцією, свідком якої став. «Це було жахливо і водночас підбадьорливо, — Райх писав Ніллу, — наче я допив до дна чашу розуміння нашого Всесвіту. Я ще не до кінця все усвідомив, але це вперше за 30 років моєї дослідницької кар'єри я переживаю таке зміщення пластів».

Не зупинившись перед вірогідною небезпекою, Райх по годині щодня протягом 6 наступних днів повторював експеримент ОРАЯР. Останнього дня вже через декілька хвилин після того, як він поклав радій у 20-шаровий акумулятор, було достатньо, аби з відстані 250 футів^[87] побачити, що повітря всередині лабораторії затуманилося. «Було чітко видно, як воно рухається, — писав Райх, — й крізь призму

скла забарвлення його відблискувало то синім, то пурпуровим». Як стверджував Бейкер, який, разом із Аланом Коттом та Честером Рафаелом приїхав до Оргонону через тиждень після проведення першого експерименту, Райх та інші стверджували, що навіть на відстані їх «нудило і з'являлося відчуття млявості... Вони зблідли й відчували тиск у ділянці чола».

Після нападу нудоти Райх поплентався до лабораторії, де добряче випив і заснув. Бейкер пригадує, що, прокинувшись, Райх сказав, що počував себе «винятково осмислено і чітко усвідомлював своє оточення». У цьому піднесеному стані Райх завів трьох приїжджих лікарів до зараженої лабораторії, де під впливом Райхових описів про те, що трапилося, ті відчули на собі дію тієї ж отрути. Ще на відстані 50 футів до носа Бейкера долітало «важке повітря із неординарним, нудотним та їдким запахом», і як тільки вони зайшли в будівлю, усі одразу «відчули нудоту, слабкість та тиск у ділянці чола та у надчеревині». Бейкер розповідав, що через годину їм усе ще паморочилося, навіть попри те, що вони вдосталь надихалися свіжим повітрям і вдудлили велику пляшку віскі.

Райх вирішив, що алкоголь, від якого він ставав щоразу більше залежним, можливо, допомагав полегшити перебіг того, що він називав захворюванням ОРАЯР. Він випишував такий рецепт ліків: «Алкогольні напої в розумних дозах, у правильний час — до стану м'якого, легкого сп'яніння». Усі відвідувачі, відтак, як це описував Бейкер, «вітамінізувалися дозою віскі» (Райх, каже той, гостям своїм нічого не шкодував). Заходячи до обсерваторії, кожен одягав теплішу куртку, бо ж вікна завжди були відчиненими, аби приміщення провітрювалося від СОЕ. Задля зняття симптомів отруєння СОЕ Райх також прописував тривалі ванни, очні компреси з холодної води і «регулярні оргастичні розряди у природний спосіб».

Райх відправив Бейкера, Рафаела та Котта до Вашингтона, де ті, за вказівкою, повинні були донести до Комісії з питань атомної енергії благу вість про яскраві результати, отримані в результаті проведення експерименту ОРАЯР. Лікарі розчарувалися, коли представник того агентства навіть не захотів їх слухати. Бейкер писав: «Хоча [посадовець] був навчений правил дипломатії, мені здалося, що той собі мізки вивернув на лівий бік, гадаючи, як би то ввічливо відшити цих божевільних»^[463].

Шараф пригадує, як Райх не давав своїм співробітникам, які залишилися в Оргононі, спокою із запитанням: «Як ви себе відчуваєте?». Кожне відхилення стану здоров'я одразу ж приписувалося до дії ОРАЯР. Відповіді лунали різні: солоний присмак на язичку, м'язові спазми та судоми, тремтіння через напади жару та холоду, хронічна втома, втрата свідомості, нудота, втрата апетиту та рівноваги, кон'юнктивіт, сітчасте ліведо та обручеподібний стискальний біль у ділянці чола. Розмаїтість симптомів наводила Райха на думку, що все, що зачалося в людях: захворювання у прихованій формі, їхні страхи та ненависть — усе виводилися на поверхню в результаті піддання людини ефекту ОРАЯР, яка кожного вдарила в особистісну ахіллесову п'яту — персоналізовану точку біоенергетичної слабкості кожного.

Наприкінці березня Ільзе Оллендорф та Пітера Райха, якому тоді було сім років, евакуювали з Оргонону до приблизного округу Ренджелей. Як стверджував Бейкер, у Ільзе розвинулася кіста яєчників, що вимагала хірургічного втручання, на реабілітацію від якого знадобилося ще шість тижнів, проведених разом з Бейкерами — виявилось, що новоутворення було не злоякісним. Райх стверджував, що і в Пітера розвинувся чотиригодинний напад скарлатини, каталізатором і одночасно ліками від якого була дивна радіація, що виділилася в ході експерименту ОРАЯР. Згідно зі заявами Бейкера: «Пітер серйозно захворів, ослаб в ногах, його мучили кольки, і розвинулася схильність до зупинки дихання. Він зблід, стікав холодним потом та страждав від загального нездужання». Єва Райх, яка уже завершила свої медичні студії і — на зло своїй матері — пішла працювати до Райха, також підхопила захворювання ОРАЯР і покинула Оргонон навесні 1951-го. Допмагаючи дезінфікувати лабораторію, вона заглянула до металевого кабінету і «одразу ж впала в шок і важкий дистрес. Її пульс ледь відчувався — 46 ударів за хвилину. Вона збідлила, а губи набули синюшного відтінку... Зір її ослаб, й часом відбирало мову». Вочевидь, батько реанімував її коньяком.

Райх заявляв, що окрім перших двох тижнів після експерименту, під час яких той почувався «безпомічним та стривоженим», він був єдиним, хто не зліг від якогось серйозного нездужання. Справді, після цього депресивного періоду «рішучість» лилася з нього через край — він летів на хвилі креативності. «Спати мені геть не хотілося, — писав

він, — працювалося багато і легко, краще, аніж зазвичай, і порухи моїх кінцівок були незвично приємними». Райх почав малювати великі експресивні картини в стилі Мунка^[88] — за два тижні він написав десять полотен, багато з яких ще досі висять в Оргононі^[466]. «Якщо мистецтво — це хвороба, — писав він А. С. Ніллу, — то ОРАЯР вивільнив художника в мені... також я насолоджуюся грою на органі і тепер записую мелодії, яких у мені досхочу». Він прирівняв цей епізод свого життя до шквалу креативності, що 1939 року привів його до відкриття ПІРГ-біонів. Тож уже маючи за плечима досвід таких життєвих перипетій, Райх стверджував, що якоюсь мірою смертоносна оргонна енергія не владна над ним.

Пітер Райх, попри звіт, який склали Бейкер та його батько про стан його здоров'я, стверджує, що під час експерименту ОРАЯР геть нічого не відчував. На його думку, це все було наслідком тодішньої масової істерії. Його мати повинна була пройти крізь екстирпацію матки та ще й Єва захворіла, але: «Вона завжди була дещо істеричною», — каже він. Гершковіц вторить, що після ОРАЯРу Райх був «дещо більше неврівноваженим, нервовим й дратівливим». «Моя присутність в Оргононі під час усіх тих подій обмежилася одним тижнем, — каже той, — тому що Райх скасував усі сеанси: всі були хворими і скаржилися на свої недуги. Особисто я нічого особливого не відчував».

Лія Лазкі, яка з Райхом працювала в мобільній клініці у Відні, тепер уже практикувала психоаналіз у Нью-Йорку і якраз у часи ОРАЯРу наважилася на поїздку до Мену, аби провідати свого давнього товариша. 1940 року, коли її запросили випробувати оргонний акумулятор, прилад приємно вразив її, а Райхові теорії про рак зуміли переконати у своїй доцільності; тоді, на Райхову превелику потіху, їй не лише було дуже гаряче: вона стверджувала, що, провівши в камері 15 хвилин, також бачила синяве миготіння. Але у Мені, коли Райх провів їй екскурсію Обсерваторією, Лазкі зробила висновок, що його описи нещодавніх тамтешніх подій однозначно підпадали під класифікацію тотальної параної та ілюзорності. Райх писав по дві-три картини на день, і результат його творінь, на думку Лазкі, був «абсолютно шизофренічним». Вона вмовляла його: «Віллі, в ім'я нашої дружби, звернися по допомогу!». «До кого?» — запитав Райх. Лазкі порекомендувала свого колегу доктора Гаймана Спотніца, який

вірив, що шизофренію можна вилікувати, і сподівався стати першим, хто знайде ліки від неї^[467]. Райх розреготався і сказав, що сам собі лікар. За словами Лазкі, «після цього випадку у нього розвинулася гостра форма неприязні до неї».

Аби дізнатися межі поля поширення СОЕ, Райх почав подорожувати місцевістю, знімаючи покази приладів: ночував у наметі або в машині, ніколи не залишаючись на одному і тому ж місці більше аніж на дві ночі. Він помітив, що каміння по усій території почало чорніти (фізична ознака зараження), і обводив чорні закопчені крапки червоним олівцем, намагаючись провести розрахунки моделі, за якою ці позначки поширювалися по камінню. Райх звав цю чорну речовину «дьюгтевий ОР» або ж «чорний ОР». Час від часу він залишався з дружиною та сином у Ренджелей і принагідно заїздив до свого колишнього дому. «Декілька разів Райх повертався до обсерваторії, — пригадує Ільзе, — втрачав там свідомість, а було, що й заснув там на декілька годин, і, вибравшись звідти, мав дуже хворобливий вигляд і впадав у майже шоківий стан». Одного разу він прокинувся там від того, що увесь трясся, а з підборіддя текла кров, усе його обличчя було схоже на яскраву цинобру.

У Райха реакція на експеримент ОРАЯР, як Оллендорф писала у своїх мемуарах, «проявилася пізніше за інших». Попри його гадану стійкість до СОЕ, Райх зліг у жовтні 1951 року, втратив працездатність на шість тижнів через серцевий напад, який вважав причиною хвороби, викликаної ОРАЯР. Райх був свідомим того, що раніше він уже мав проблеми з серцем — 1949-го він пережив свій перший напад аритмії. Під час сеансів терапії з Гершковіцем Райх вручив лікареві стетоскоп і попросив послухати його грудну клітку. «Я сказав йому, що чую серцевий шум, доволі значний шум, — сказав Гершковіц, — а він просто заперечливо похитав головою». Лікарі, які після цього приходили до нього, рекомендували лягти до лікарні, але Райх наполягав, що лікуватиметься самотужки і лише оргонною терапією: один місяць він пролежав у ліжку із прикладеним до грудей розтрубчастим ливником. (На період лікування він припинив палити. Раніше ж запевняв, що якщо загалом вдихати достатньо глибоко, тютюн не нашкодить.) Тоді Оллендорф написала Бейкеру: «Він сумнівається: то хоче померти, то не хоче, то боїться смерті».

* * *

«Коли навколишній світ, здавалось, нависав над ним своїми загрозами, Райх спрямовував свій гнів на найближчих до нього людей, — Оллендорф пише у своїй книзі «Вільгельм Райх: Особиста біографія». — Мені добряче перепало і фізично, й емоційно від ефекту експерименту ОРАЯР. Я боялась. Мене також турбувала небезпека, в якій ми жили. Коли до цього всього додався ще й плід Райхової фантазії — дратівливі звинувачення у моїй нелояльності, жити стало надто складно і наші стосунки почали руйнуватися»^{468}—.

Після того, як Ільзе Оллендорф піддалася своїй персоналізованій формі «захворювання ОРАЯР», операцію з екстирпації матки провів хірург, який колись був Райховим пацієнтом. Після операції вона провела шість тижнів із доктором Бейкером та його сім'єю. «Я регулярно засідаю до акку, — писала вона Райху, — тож усе має бути добре». За Райховим запитом Бейкер провів для неї курс вегетотерапії і частенько звітував Райху про досягнутий прогрес, порушуючи через своє сліпе слідування наставництву Райха кодекс конфіденційності між лікарем та пацієнтом.

Схильний, як і його батько, до нападів патологічних ревнощів, Райх звинуватив Ільзе в тому, що, коли його запроторили до в'язниці на острові Елліс, вона зрадила його з Вульфом, першим його американським учнем та перекладачем. За версією Бейкера, у Райха виникли підозри, бо, коли він сидів у камері, та парочка десь разом святкувала собі Новий рік. Ільзе так напилася, що вирубалася, а Вульф заніс її на руках вгору сходами до ліжка — вона прокинулася голою, не певна, чи саме він її роздягнув.

Бейкер намагався переконати Райха, що ця інтрига була лише плодом його фантазії, у чому його завжди запевняли. На захист своєї невинності в обвинуваченнях Вульф написав Райху: «Мені прикро дивитися, як гарну жінку заганяє в могилу чоловік, що не може позбутися необґрунтованої, дурнуватої ідеї»^{469}—.

Однак Бейкер розповідав, що Ільзе все ж зізналася в тому, що Вульф певною мірою подобався їй. Для Райха цей мисленневий злочин був нічим не кращим за тактильну зраду, і він, зі свого боку, врахувавши усі його миротворчі потуги, звинуватив Бейкера в тому, що той і сам спав з Ільзе. Райх

сказав, що Вульф, який так йому допоміг, «не виходив на зв'язок» після проведення експерименту ОРАЯР і навмисно ігнорував його.

Згодом Райх почав чинити тиск на Оллендорф, вимагаючи розлучення, бо вважав, що це покращить їхні стосунки, і та, зрештою, погодилася. Сексуальний революціонер, який вірив у своє право на здорове статеве життя, Райх почав життя за подвійними стандартами. Він скористався часом, коли Ільзе оговтувалася після операції в Бейкерів, аби закрутити роман із 38-річною Лоїс Вайвел, своєю відданою асистенткою, яка керувала видавництвом оргонного інституту у Ренджелей. Коли Ільзе повернулася, пройшовши крізь приниження процесу розлучення, вона дізналася про його інтрижку, але залишилася з ним ще на три нещасливі роки. Вона, відверто применшуючи, описує цей час як «період інтенсивного неспокою». Вони з Пітером жили в орендованому будинку в Ренджелей, а вона продовжувала працювати асистенткою Райха в Оргононі. Райх інколи залишатиметься з ними в Ренджелей, але частіше їздитиме до зони, збираючи зразки каміння та деревини, ночуючи у своєму наметі, автомобілі та мотелях, і час від часу проводячи сповнені проблем ночі в Обсерваторії.

Ревнощі перемагали Райха, і він, аби хоч якось угамувати їх, вдавався до сталіністських методів, якими зазвичай нехтував. Ільзе пише: «Він знову і знову вимагав, аби я писала “зізнання” в тому, що відчувала страх щодо того, чим він займався, у тому, що час від часу боялася та ненавиділа його, і він збирав ці “зізнання” і закривав їх від очей інших». Вони склалися у файли і зберігалися для нащадків в Архіві оргонного інституту. Копії декількох цих зізнань та «протоколів», які Райхова дружина написала та підписала під примусом, долежали до наших днів. Окрім того, він змушував інших засуджувати її і складав власні деталізовані звіти про випадки її невірності. Райх писав, що Ільзе «дурила Бейкера, бо ж провівши сеанси впродовж декількох місяців з ним, так нічого йому не розповіла», і що «Бейкер одного разу заявив мені, що ніколи не зустрічав такої закритості характеру, як у неї». «Я користалася своїми сеансами терапії з Бейкером, щоб поскаржитися на Райха, — він змусив Оллендорф зізнатися, — наговорюючи [на Райха], замість того, щоб зізнатися у злі, що заподіяла йому».

Одного разу Пітер Райх звернув увагу батька на будинок, у якому жив менеджер «First Nation Store» — місцевого магазину округу Ренджелей, що запустило ще одну хвилю ревних звинувачень. До своїх архівів Райх доклав новий детальний звіт про свої підозри того, що Ільзе мала із ним роман на стороні. Немов якийсь приватний детектив, він сів на хвіст тому менеджеру і попри те, що Ільзе стверджувала, що в той час була на батьківських зборах у школі, за його вигадливою версією він бачив обриси її голого силуету в темряві магазинної вітрини. За судженням Райха, яке було детально описаним у ще одному письмовому «свідченні під присягою» його авторства, Ільзе «відчула, що не відповідає тому ідеалу жінки, яка б мала допомоги величному мужу з його ділами й відтак зрозумівши, що ідеал той — недосяжна для неї висота, їй довелося скинути його з постаменту, щоб в очах інших постати невинною та пристойною жінкою. Іншими словами, прикриваючи свою ж недовершеність, вона намагалася скинути з п'єдесталу того, кому повинна була служити».

Лоїс Вайвел, з якою Райх усе ще спав, у письмовому вигляді заявила: «Якщо вона не зможе приструнити себе, І. О., мабуть, намагатиметься зробити так, щоб про Райха думали, що він параноїк, а її мали за невинну жертву». У листопаді 1953 року Райх вніс до своєї картотеки таке: «Приклади вияву захисного механізму І. О»: «Загалом І. О. поводить себе як особа, яка мріє літати високо в небі, коли ж їй і на землі цілком безпечно. Приходячи раптово до тями, вона усвідомлює, що мчить у шатлі крізь космічні терени в режимі повної РЕАЛЬНОСТІ зі швидкістю 1000 миль за годину. Вона починає кричати. Вона намагається донести до людей у шатлі, що пілот збожеволів, і коли навіть це не повертає її на безпечну землю, вона накидається на старанного пілота, намагається вхопитися за штурвал управління, аби скерувати шатл на землю. І от коли їй і це не вдається, у неї стається нервовий зрив, і вона кричить, що це пілот звів її з розуму».

Пітер Райх відвів мене на зустріч із його матір'ю, яка живе в розкішному «житловому кооперативі з частковим доглядом за мешканцями», будівля якої з усіма цими колонами має вигляд пристойного готелю. В Оллендорф коротко підстрижене волосся, слуховий апарат, і вона геть не виглядає на свої 95 років. «Райх був дивовижною особою, — сказала вона мені м'яким голосом, — дебелий і з червоним обличчям, бо ж мав це шкірне захворювання. Він був

дуже привабливим і виділявся з натовпу, з виразним австрійським акцентом — набагато різкішим за той, що був у мене». Попри розбіжності між ними, вона все ще користується оргонною попоною: дві високі (три фути завдовжки^[89]), підбиті, гнучкі обшивні панелі, зв'язані докупи шкіряними шнурівками, що замилилися з країв.

Я запитав Оллендорф, чи у неї колись виникали перестороги щодо психічного здоров'я Райха. «Думаю, що так, — відповіла та тихенько. — Він багато пив, і мене це бентежило. Він завжди підозрював мене в романах на стороні то з одним, то з іншим. Цілковита БРЕХНЯ». У своїй книзі вона пише: «Він часто упивався до стану цілковитого ступору. Бувало, що випивка будила в ньому лютого звіра, і в такі миті краще було на ставати йому на заваді». Оллендорф не встигала за теоретичними коливаннями Райха, чого той власне вимагав від неї і сильно обурювався, якщо їй не вдавалося. Як Оллендорф пише у своїй книзі:

«Я думаю, необхідно визнати, яким болісним може бути визнання того, що Райхова логіка вела і вела його так далеко в космос, що на якомусь етапі він почав почасти втрачати контакт із реальністю. Щоразу йому вдавалося приземлити себе, але постійний тиск з боку суспільства змушував його втікати у місцини віддалені, у світ більш доброзичливий».

1954 року, через два роки після їхнього розлучення, Оллендорф, зрештою, покинула Оргонон, поїхавши працювати до школи Гамільтон у Массачусетсі — то була вільна школа, майже така, як у Саммергіллі, якою завідували два колишні учні Райха. (Вона просилася на роботу до Саммергілла, але Нілл забракував такий варіант розвитку подій, вважаючи, що Ільзе не повинна перебувати за 3000 миль^[90] від свого сина.) У школі Гамільтон вона знайшла свій острівець безпеки, позаяк двійко директорів на той час уже вирвалися з-під впливу Райха. Александер Гамільтон, почувши про скарги Ільзе на свого колишнього чоловіка (який переконав її в тому, що то радше вона, а не він, божеволіла), написав Райхові, аби повідомити, що, на його думку, «усе, що вийшло з Оргонону з часів ОРАЯР..., раціоналізувало захисні

спроможності сторін, які до того були позбавлені оборонної здатності».

* * *

Намагаючись долучити останні перипетії до своїх як ніколи відполірованих теорій, Райхові ідеї зробили ще один крок назустріч жанру наукової фантастики. Як зазначила Сьюзен Зонтаг, Райхова писанина мала «свою власну неповторну зв'язність» (раніше вона називала це «неповторною схибленістю»). «Його описи заблокованої оргонної енергії, — Зонтаг писала у «Захворювання як метафора», — і це ось відстоювання позиції, що закупорені клітини тієї енергії б'ються із блоками насмерть, уже достатньо, щоб назвати все це науковою фантастикою». Але не всі змогли піти за ним у наново заданому напрямку, і проект ОРАЯР пізнав дифузію та дезінтеграцію групи.

Диктатор, який жив у Райхові, став ще жорстокішим: він агресивно шукав підтвердження своїм припущенням, що сформувалися методом тицання. «Райх, мабуть, і сам не був до кінця упевнений у своїх теоріях та результатах спостережень, — підсумувала Оллендорф, — й тому вимагав від усіх своїх асистентів абсолютного самоототожнення з його справою. Мало хто був здатним на таке». Серед тих, хто спромігся, пише вона, «панувала сліпа віра у все, що Райх говорив, навіть якщо це суперечило усім прищестям логіки до їхніх мізків»^[470]. Якщо хто-небудь вдавався до скептицизму, Райхові здавалося, що вони зрадили проект. «Його голос гуркотів, шкіра червоніла — просто уособлення бруталної різкості», — писав Шараф^[471]. Райх, як це зробив з Оллендорф, починав звинувачувати їх у тому, що вони «носять броню», «потрапили в пастку», «стали закриті», «беземоційні», або в тому, що «тікають» від нього.

Скоріш за все, поринувши у спогади про те, як скандинавська група його послідовників випарувалася прямісінько перед його від'їздом до Америки, Райх написав Олі Ракнесу, своєму учневі, що залишився ще з норвезьких часів: «Результатом експерименту ОРАЯР був вияв істинної суті кожного, що призвело до того, що згадані особи покинули мене або ж умили руки: Майрон Шараф, Лоїс Вайвел, Алан

Котт, Честер Рафаел, Лі Вайлі, Грета Гофф, Альберт Дюваль, Теодор Вульф і декілька інших. Це, за винятком одного чи двох, не означає, що вони стали моїми ворогами. Це є лиш ознакою того, що вони більше не в проекті»^[472].

Райх змусив усіх своїх послідовників підписати «зізнання» у своїх почуттях до нього і його справи, через що декотрі з них прирівнювали його до Сталіна. В одному із конфіденційних меморандумів, що датований 14 грудня 1951 року, який було належним чином внесено до Райхового архіву і сховано там від очей сторонніх, Майкл Сільверт написав, що, читаючи «Космічну суперімпозицію» (1951), у якій Райх стверджує, що акт сексуального возз'єднання між людьми віддзеркалюється в космосі у вигляді сукупності зірок, які зустрічаються, аби зародити нову галактику, у нього було те «до болю знайоме відчуття», відоме їм усім: Райх був «психом або шизофреніком»:

«Моя homo normalis^[91] із притаманними їй мертвим дітородним органом та холодним тазом, відчувала, що Райх, із настільки іншим підходом до всього, такий вільний, такий відкритий, міг бути хіба що шизофреніком. Інакше не пояснити того, на скільки голів він випередив класичне стратофізичне мислення. Я, homo normalis, боявся незнання того, чи часом Райх і мене не веде своїм шляхом у темний, сліпий союз із ним, з якого я вже не зможу повернутися. Як на мене, то інші оргономісти відреагували на його нову книгу так, як і я, хоча цього ї не демонструють. Доктор Голд нещодавно сказав: “Прочитавши її, мені хотілося викинутися з вікна”. Вираз обличчя, який він тоді мав, буває лише в дуже спантеличених та наляканих людей. Під час нашого з доктором Бейкером семінару з обговорення літератури книгу зустріли холодною тишею, сильнішою навіть за ту, що панувала після дискусії про “Проект ОРАЯР” [також видана 1951 року]. Я думаю, що в них усіх усередині сиділа їхня homo normalis, що засуджує Райха як шизофреніка... Так мені здається, що всі оргономісти якоюсь мірою вважають, що Райх — шизофренік».

Інший документ із архіву (не підписаний) називає таку двоїсту реакцію «Райхітом». Автор, який стверджує, що говорить від імені усіх

Райхових колег (але, читаючи його, здається, що він писав з голосу), написав, що Райх «був удесятеро кращим, аніж вони усі в своїх найкращих іпостасях», і що «вони любили його більше, аніж будь-кого коли-небудь любили», але це надмірне захоплення інколи оберталось проти них і в результаті стало руйнівним (такий собі відриг сюжету книги Райха «Вбивство Христа»):

«Ми почали боятися Райха і його потужності... “нам не встояти”, “він нам не по зубах”. Щоб подолати Райха, нам необхідно навчитися відповідати його стандартам: нестерпній нам чесності, прямолінійності, дієвості та почуттю відповідальності — і хай як ми старалися — це не під силу. Так не залишається місця для наших жалюгідних утіх та втеч до мізерності — то ж нам зручніше стовбичити збоку і просто нічого не робити».

На початку 1952 року «через нездатність відчувати ефект експерименту ОРАЯР» Майрон Шараф залишив Оргонон^{473}. Він повернувся через рік, і Райх змусив його написати зізнання в тому, якими негативними були його відчуття до нього у «Звіті про враження про ОРАЯР ВР (Весна, 52)». «Мені дуже допікало і дратувало те, що декілька асистентів радісно пізнавали на собі ефект від експерименту ОРАЯР, а я не відчував геть нічого, — пригадує Шараф, — і я вважав, що їх хлібом не годуй, а дай списати кожну болячку та дискомфорт на ОРАЯР». У звіті пише так:

«Моя “пофігістична” фізіономія під час того періоду, до якого ВР часто звертається у своїх коментарях, безсумнівно, була продуктом (хоча б частково) моїх потуг «не зареготати» під час обговорення чи участі в заходах, які моє глибоковнутрішнє нутро сприймало як сміховинні. Про себе я думав, що ВР, охочий будь-якою ціною віднайти такі факти, які б підтверджували правильність його теорій, насправді “вигадав собі”, що ті каміння чорніли. Лінія, що проходить між розумінням цього і пропискою у психіатричній лікарні, визнаймо, тонка, але саме вона дала мені змогу не відчувати себе брехуном-безсоромником, коли ВР одного разу запитав мене, чи

учасники обговорення вважали його несповна розуму, а я відповідав “ні”».

Далі у звіті Шараф визнає — насторожено, мов учень, з якого не зводить ока директор його школи, — який вважав, що тоді Райх був несповна розуму: «Однак, я просто не міг опиратися тому, що десь на локальному рівні мої мізки вважали: він був інфантильним і — хоч зараз я із великою огидою застосовую ці слова — “психом”, ще й “грандіозним”».

Існує касетний аудіозапис, названий просто «Наодинці», який Райх зробив після зустрічі з радою піклувальників Фундації Вільгельма Райха в Оргононі 3 квітня 1952 року. Голос Райха неймовірно звабливий, сповнений манірних тевтонських тонів кінозірки 1940-х. Його мова повільна, рясніє уїдливіми паузами, а наголос у кожному реченні падає на кінець — і це гарантує його риториці владність політика. Він сам, як свідчить назва запису, сидить у великому приміщенні навчальної лабораторії, у зліснім стриманні щодо нетямущості своїх послідовників, спрямовує мовленнєвий потік у прилад для запису. «Маю надію, колись у майбутньому хтось прослухає цей запис із великою повагою», — мовить Райх своїм залізним тоном до біографів прийдешніх літ:

«Поважайте відвагу, що була необхідна для продовження дослідницької діяльності в галузі оргонної енергії — енергії життя — крізь усі ці роки. Я не ремствуватиму про важкі потуги, не вдаватимуся до деталей, пересторог, безсонних ночей, сліз, витрачених грошей та сил... Я б лиш хотів пригадати той факт, що біля мене нікого в Оргононі, чи то навіть у всьому Нью-Йорку, жодної живої душі, яка б цілком і по-справжньому, із самого таїнства свого ества розуміла суть моєї справи... Там кожен-кожнісінькій ставиться до мене вороже... Чого йому було починати той експеримент ОРАЯР, через який у нас тепер так багато проблем? Вони бачать лише проблеми. Вони не бачать, чи ж не хочуть усвідомлювати, що він означає для медицини, біології та науки загалом, та й для філософії... для них це радше джерело занепокоєння, побудник хвороб та страждань. І буває, що я чітко

розумію: що вони вважають — але не наважуються зізнатися у своїх же думках, — що я *зламався*».

* * *

Одного пізньоквітневого ранку 1952 року Альфред Стеллато приїхав на заплановану зустріч до Діагностичної клініки оргонного інституту — колишнього будинку Райха у Квінз. Зустріти його вийшов доктор Честер Рафаел, який, згідно з твердженнями Стеллато, мав вигляд 32-річного. Він провів його до маленького лікарського кабінету. На оглядову та кімната не скидалася, завважив Стеллато, а от для «недоукомплектованої лабораторії» підійшла б чудово. Збоку на столику стояв мікроскоп, баночка медичного спирту та набір піпеток і кварцових скелець. Дві термобарокамери для автоклавування забраної крові — тестова апаратура, якою Райх користувався для визначення життєздатності пацієнтів та їхньої вразливості до раку, — стояли на газовій плиті.

Альфред Стеллато не був справжнім пацієнтом — агентом УПМ під прикриттям. Через три роки після первинного візиту до Оргонону Чарльза Вуда управління відновило розслідування в рамках проведення антишарлатанської кампанії (Вуд подав у відставку 1953 року, коли УПМ закрили своє представництво у штаті Мен). Зацікавленість засобів масової інформації Райхом зійшла на нові висоти після публікації відомої книги Мартіна Гарднера «Дивацтва й помилки в ім'я науки» (1952), яка містить розділ, у якому автор викриває Райха як одного з експонатів у шахрайській галереї знахарів. Американська медична асоціація взялася чинити тиск на УПМ із вимогами «зробити щось із ним».

Райх знав, що в УПМ і надалі не зводили з нього очей. Минулого літа один із користувачів акумулятора написав йому, що до його дому приїздив якийсь посадовець, сфотографував його камеру і взяв свідчення про те, скільки той заплатив за оренду і як уперше дізнався про Райхів прилад^{474}. Райх одразу ж написав скаргу до УПМ, просячи їх зв'язуватися з ним напругу, а не тривожити його пацієнтів. Через два тижні Інститут Райха розіслав листи приблизно п'ятистам

користувачів із рекомендацією направляти УПМ безпосередньо до нього, якщо ті телефонуватимуть і щось випитуватимуть.

А от чого Райх та його «фірма» — на такій назві наполягали в УПМ — не знали, то це того, що, окрім продовження розшуків незадоволених користувачів, агенти УПМ клопоталися видурити в Інституту їхню продукцію та літературу, які згодом хотіли використати в суді як доказ існування «рекламної схеми» з продажу та оренди акумуляторів. Декілька агентів листувалися з Інститутом, створюючи своїми листами із цільовим вербальним наповненням хибне враження того, що їхньою продукцією і справді цікавляться і що інтерес цей постійно зростає (Райх пізніше назве їх «листами на живця»). Відсилаючи листи з різних адрес, агенти змогли скупити усі товари з каталогу Райха, не викликаючи при цьому жодних підозр. На час візиту Стеллато, УПМ зібрала уже практично повну колекцію оргономічної літератури та приладів. Кожен конверт, пакувальну скриньку, чеки із «Railway Express» і навіть скасовані чеки обережно здавалися до архіву-складу УПМ та зберігалися там як докази, що могли б довести провину. Проглядаючи теки, які тоді скомпілювали в УПМ, можна сказати, що ретельність організації особливо вражає: нескінченний інвентар речових доказів. Збережено навіть найменші дрібнички, які могли довести Райхову провину.

Для агентів УПМ було незвично працювати під прикриттям у ролі пацієнтів: меморандум, опублікований УПМ, твердить: «До цього часу ми майже не проводили операцій такого штибу». Стеллато управління розглядало як винятково цінний кадр, оскільки у нього прослуховувався незначний сердечний шум, а на язичку була доброякісна пухлина. УПМ переконала його справжнього лікаря приєднатися до їхнього плану і, аби спромогтися спіймати Райха в пастку, вдати, що пухлина була потенційно канцерогенною — треба було, щоб він виписав акумулятор як ліки від раку. Стеллато, як і належить, написав до Інституту, запитуючи, чи його, ймовірно, злякисну пухлину можна вилікувати за допомогою акумулятора, який він придбав минулого року за 222,10 \$. На подив Стеллато, йому відповів особисто Райх.

Він порадив Стеллато надалі користуватися акумулятором, аби підтримувати рівень своєї біоенергетики цілком високим, але був доволі розважливим, аби не надати жодної суто медичної поради, й утримався діагностувати що-небудь, допоки не побачить звіт лікаря, який вів історію хвороби Стеллато. Той вислав йому ту підроблену версію і вже невдовзі отримав листа від доктора Симеона Троппа із пропозицією приїхати в клініку у Форест-Гіллз на аналіз крові за методом Райха. Стеллато домовився про час та місце зустрічі і в призначений день вирушив із Балтимора на Нью-Йорк.

За словами Стеллато, доктор Рафаел «дещо пожвавішав», коли дізнався про раковий відросток на його язичці. Він проколов пацієнтові пальця, висмоктуючи кров сосковою піпеткою, і розглянув забраний матеріал під мікроскопом, виглядаючи в еритроцитах шилоподібні Т-бацили, які, на думку Райха, були індикаторами онкологічного захворювання. (Один лікар, із яким щодо цього питання консультувалися представники УПМ, сказав, що Райхів аналіз на рак — це «театр абсурду» і що усі вишукувані ним шилоподібні Т-бацили були природною зубчастістю червоних кров'яних тілець.) Схилившись над інструментом, Рафаел порекомендував Стеллато вирізати пухлину, як то радив і його лікар, і продовжувати щодня користуватися оргонним акумулятором, що той і робив, бо це заряджає тіло і запобігає його вразливості до захворювання.

«Водночас, — каже Стеллато, — він запитав своєї реєстраторки, чи його пояснення того, як працює акумулятор, було їй зрозумілим. Вона

відповіла, що то була найкраща дискусія на задану тему, яку вона коли-небудь чула. Така ремарка, здавалося, сподобалася йому». Коли у нього запитали, чи він зрозумів пояснення Рафаела, Стеллато саркастично розказує, що скорчив «дуже серйозну мармизу» і відповів, що «будучи аматором, я не до кінця зрозумів, що він сказав, але щосили намагався допетрати».

Потім Рафаел порозпитував його про його статеве життя. Чи ходив він на побачення з жінками? Чому ні? Він гомосексуал? Мастурбує? Автоеротизм задоволення приносить? (Колеги Стеллато із УПМ вирішили, що той повинен справити про себе враження чоловіка сексуально байдужого.) Десь через 20 хвилин Рафаел коректно діагностував, що аналіз крові — негативний. Тоді він попросив свого пацієнта роздягнутися для фізичного огляду і вийшов з кімнати, допоки той знімав з себе одяг. Стеллато оглянувся навколо і побачив на полиці «Функцію оргазму», але здивувався, бо інших медичних книг там не було, та й жодних медичних дипломів на стінах не висіло. Рафаел повернувся і попросив його роздягнутися повністю. Голяка Стеллато ліг на кушетку, а Рафаел уместився у кріслі зліва від нього:

«Лежав я собі на тій кушетці, а лікар оглянув мене з ніг до голови й слова не зронив... Я помітив, що на пеніс мій він задивився; зупинився на ньому, а потім далі продовжив рух очима вгору — до моєї шиї та обличчя. Дивлячись на мій пеніс, він запитав, коли мене обрізали. Я глянув на нього і відповів, що необрізаний. Це його, мабуть, здивувало, бо ж він попросив дозволу ближче оглянути мою голівку. Обдивившись її спереду і ззаду, він відмітив, що як на необрізаний пеніс, крайня плоть надто “сповзала” з голівки і здавалася дуже чистою. У відповідь я просто покивав головою... Його ремарки і манера підходу до справи викликали в моїй голові певні сумніви щодо його відповідності медичному фаху».

Доктор Рафаел діагностував гостру форму сексуальної обмеженості. Стеллато був повен «пригнічених емоцій», а «глибока емоційна деформація» зав'язала його м'язи у вузли, відзначив той. Півгодини пан лікар розпинався про небезпеку, яку несе з собою

сексуальна абстиненція. Стеллато писав: «Як на мене, то він просто роздував таку нічогеньку історію хвороби, аби обдерти мене як липку». Агент було уже підвівся одягатися, коли Рафаел помітив у нього ригідний шийний м'яз і знову сказав йому лягти. «Він легенько постукав мені по шиї, плечах а потім ще й по спині руками, — пише Стеллато у своїй доповіді. — Стукаючи мене по поясниці правою рукою, свою ліву руку містер Рафаел на секунду чи дві примостив на моїй правій сідниці». За таку-от послугу довелося заплатити 25 баксів.

* * *

Уперше реалії нового розслідування постукали у Райхові двері, коли урядовий автомобіль із трьома працівниками УПМ без попередження приїхав до Оргонону наприкінці липня 1952 року — через три місяці після візиту Стеллато до клініки у Форест-Гіллз. Перед тим, як троє держслужбовців із УПМ (інспектор, лікар та фізик) увійшли до Райхових володінь, вони призупинилися, аби захвати плоскі дозиметри-плівки у своїх піджаках та дозиметри у вигляді олівців у кишнях своїх сорочок. Річ у тім, що в останній публікації Райха «Проект ОРАЯР» автор стверджує, що його володіння — небезпечно радіоактивні, і в УПМ не знали, брехав той чи ні, тож ці прилади попереджали б їхніх агентів про контакт із шкідливим рівнем радіації.

Вони під'їхали до павільйону з написом «Навчальна лабораторія». Втім, коли вони постукали в двері, ніхто не відчинив. Насправді, будівля виглядала закинутою. Повсюди висіли таблички «НЕБЕЗПЕЧНО» (після проекту ОРАЯР лабораторія була закрита на карантин). Дорога до обсерваторії також була перекрита; ланцюг, яким обмотали ворота, був своєрідною табличкою «СТОРОННІМ ВХІД ЗАБОРОНЕНО». Ще один напис, який ще Вуд читав, коли той приїжджав туди, твердив: «ПРИЙОМ ТІЛЬКИ ЗА ПИСЬМОВИМ ЗАПИСОМ». Інспектори проігнорували ці попереджувальні знаки, скинули ланцюг та заїхали.

Райх вважав, що тепер будівля уже безпечна і що до неї можна було повертатися, тож зустріти їх вийшла Ільзе Оллендорф — незмінно крайній блокпост Райхової оборони. Вона сказала їм, що той був надто

зайнятий своїм дослідженням, аби приділити їм час. Проте коли інспектор Кеньйон сказав, що двоє лікарів, що з ним, приїхали із Вашингтона й потім невідомо скільки будуть надто зайнятими для повторного візиту, із Райхового кабінету на другому поверсі донісся крик: «Я можу спуститися, Ільзе, можу». Вже за лічені секунди, як йдеться у звіті УПМ, «здоровенний, дужий чолов'яга пихатої зовнішності спустився сходами».

Райх попросив показати йому посвідчення агентів УПМ і відвів їх до іншої кімнати, аби краще їх роздивитися. Він підозрював, що вони насправді були «агентами, які представляють інтереси фармацевтичного сектора американської промисловості, готовими продати країну... через свою московську приналежність». Такою ідеєю його збагатила книга конспіролога Еммануеля М. Джозефсона «Інтернаціоналіст Рокфеллер» (1952), у якій Нельсона Рокфеллера, який, займаючи посаду заступника Департаменту охорони здоров'я, керував УПМ, звинувачували в таємній змові з росіянами (у ще одній божевільній книзі-внутрішньому монолозі Джозефсон припускає, що Сталін убив ФДР ще в Ялті і що 1944 року президентом переобрали його двійника). Ще три роки тому Райх сердечно вітав інспектора Вуда і радо дозволив йому все оглянути — певне, думав, що його діяльність нарешті схвалять на офіційному рівні! — але вже цього разу, як йдеться у подальшій доповіді інспектора, був сповненим шалено неконтактної люті:

«Коли увійшли до вітальні, Райхова мова та дії стали агресивнішими. Він наказав інспекторам сісти та вдався до тиради про наше розслідування. Це все супроводжувалося ходінням туди-сюди і шаленим розмахуванням руками з грюканням по столі. Він постійно твердив, що наше розслідування роздмухає один із найграндіозніших скандалів у країні. Потім Райх перейшов до бурхливого дискурсу, який схилився до того, що ми — червоні фашисти, які прийшли до його оселі, плекаючи ідею захопити контроль над органою енергією. Він висловив думку, що наш візит — результат старань представників фармацевтичної індустрії».

Завершивши свою параноїдальну тираду, Райх попросив лікарів перелічити йому їхні кваліфікації; його, вочевидь, застало зненацька, коли доктор Геллер сказав, що був фахівцем у галузі ядерної фізики. Райх показав йому свій прилад Гейгера-Мюллера, який був підключеним до акумулятора і доволі чутно цокав. Геллер вдав, що уважно роздивляється прилад, аби виграти якомога більше часу для приладдя на своєму піджаку та кишені сорочки, яке мало визначити тамтешній рівень радіації (тоді радіації зафіксовано не було), і Райх висварив його за те, що той одразу ж не розпізнав, що за устаткування у нього в руках.

Райх кричав, молотячи руками, що попередня кампанія УПМ коштувала йому тисяч доларів, які можна було б витратити на більш блага діло — на розвиток його надзвичайних відкриттів, наприклад. Він викрикував, що акумулятор — це не прилад, як він сам зауважував три роки тому (тепер він вважав, що більш прецизійно буде називати його ядерним реактором, і вважав, що ним повинна займатися Комісія з питань атомної енергії, а не УПМ). Кричав він також, що Вуд розпитував своїх пацієнтів, чи вони мастурбують: «Яке право, ви, людоньки, маєте приходити сюди і розпитувати мене, чи в моєї секретарки є коханець, або ж чи навколо мене крутяться ще якісь “шури-мури”? Ми тут хто, по-вашому, босяки?». Відповіді не було, але Райх вирішив, що вираз обличчя доктора Бріммера ні на що інше, як на це і натякав — тож він, грізно стиснувши кулак, кинувся на нього і майже запищав: «Ану годі тут мені шкіритися».

Райх трішки втихомирився після того, як у нападі злості розтрощив попільничку. Він сказав, що якщо ті хочуть отримати дозвіл на проведення нової інспекції, то мусять «розчистити» плутанину, що стала результатом попередньої. Він дав їм свою брошуру «Акумулятор оргонної енергії: Способи медичного та наукового застосування» і наказав «вивчити» усі публікації з його бібліографії. Зробивши це, їм доведеться пройти курс навчання за програмою «ОРАЯР», аби їх увели в курс справи щодо нещодавніх розробок, і аж тоді він дозволить їм провести інспекцію. «Забирайтеся! — скрикнув він, коли його небажані гості почали протестувати проти таких вимог. — Ми ще не в Гітлерстані і не в Моджуленді» (Моджу — власний неологізм Райха; у нім зливаються «Мо» — частина імені гонителя Джордано Бруно,

італійського герцога Монченіго, та частина справжнього прізвища Сталіна — Джугашвілі).

Трійка УПМ вирішила припинити цю марну справу і натомість проінспектувати «S. A. Collins & Son», столярну майстерню, яка виготовляла акумулятори для Райха. Райх уже випередив їхній приїзд туди, зателефонувавши Вернону Коллінзу, чоловікові, який збудував для нього Обсерваторію в Оргонні, і настановив, аби той не підпускав їх до жодного з акумуляторів, які там зберігалися. Коллінз пристав на таку вимогу, але от свідчити йому ніхто ж не забороняв. Як вивідали інспектори, більшість тих акумуляторів, які Коллінз змайстрував для Райха, будувалися під час зимових місяців, які, зазвичай, вважалися неврожайним сезоном для фірми. Дизайн був таким простим, що їм і макета не було потрібно — обійшлося поясненням на пальцях, що передав Райх. Коли туди приїхали інспектори, там зберігалось п'ять готових акумуляторів, а від моменту початку виробництва — півтора року тому — з лінії зійшло приблизно 200–300 приладів. На камерах ставили марку майстерні «CS», і приблизно 75 % продукції їхало до Нью-Йорка та Нью-Джерсі. Компанія також виготовляла оргонні попони, «ливники» та «капельюхи». Перш ніж усе це запаковувалося, сказав Коллінз, на контрольні оглядини приїздив представник від Оргонного інституту.

Справа УПМ, яка зараз у Вашингтоні, на додаток до звіту інспекторів, містить шість сторінок фотознімків з магазину Коллінза — маленький дерев'яний сарай із подвійними дверима, вивіска-гасло на якій, з огляду на товар, яким там торгували, доречно каже: «ВСЕ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ЗМАЙСТРУВАТИ ЩО-НЕБУДЬ». На передньому плані видніється лискучий чорний інспекторський автомобіль, який припарковано перед крамницею. Є й декілька зображень безладного інтер'єру — вони взяті у рамки та підписані так, наче на них зображено місце злочину. Також є світлина шестифутової гори старих акумуляторних панелей — розібраних дощок, що були врятованими із приладів, які повернули клієнти. На іншому зображенні красується один із кутів приміщення, завалений в'язками металевої вати, фібергласу та оцинкованого дротяного сита, які використовувалися для виробництва апаратів. Запаковані у гладенькі коробки, готові до відправлення клієнтові, акумулятори підпирають задню стіну.

Після неоголошеного рейду УПМ до Оргонону Райх відсилав офіційні скарги до ФБР із проханням перевірити особистість кожного з інспекторів і писав до президента, попереджаючи про загрозу, яку Сполученим Штатам несе червоний фашизм у лавах УПМ. Свій лист до президента Трумена він почав так, наче писав до давнього друга: «Мені знову не дає спокою те Управління продовольства та медикаментів».

Одинадцять

Сенатор Джозеф МакКарті, намагаючись побачити своє прізвище в якомога більшій кількості заголовків, приправив свою антикомуністичну діяльність нотками сексуального скандалу, дещо відхиляючись від основної лінії гоніння урядових працівників, тепер уже звинувачуючи їх у «сексуальному збоченні», що автоматично перетворило їх у «підозрілих осіб, що становили загрозу нацбезпеці». Гомосексуалів, як з'ясувалося, виявляти було легше, аніж комуністів. Уже незабаром МакКарті розширить масштаби очищення держапарату від геїв, припускаючи, що послаблення сексуальної моральності було свідомою хитрістю, на яку комуністи йшли задля підриву інституту американської сім'ї та світогляду.

У лютому 1952 року у Вашингтоні, під час двох днів відкритих слухань КРАД 28-річний экс-комуніст Гарві Матузов дав свідчення, що саме комуністи культивували та експлуатували атмосферу сексуальної вседозволеності, таким чином намагаючись заманити до партії нових молодих членів. Матузов, за словами одного зі спостерігачів процесу, був пихатим та нахабним, вочевидь, страждав від ожиріння і «балакав стільки, що здавалося, ніби його рот ніколи не закривається». Також він був одним із найзнаменитіших інформаторів ФБР, якого як проплаченого свідка на роботу найняли комітети, що ходили під МакКарті. Він продовжуватиме здавати комуністів, більшість з яких була його колишніми товаришами по партії, аж до завершення другої хвилі судових слухань у рамках прийняття Акта Сміта.

Мати Матузова була уродженкою Росії, а його батько мав сигарну крамницю в Бронксі, де, як стверджував сам Матузов, Лев Троцький було купував морозиво в його дідуся. До комуністичної партії він долучився 1946 року як молодий ветеран Другої світової; у її лавах він віднайшов той же «esprit de corps»^[92], що надихав його і в армії. Матузова швиденько оформили на ставку: він працював у партійних книгарнях, офісах та літніх таборах. 1948 року його молодіжний партійний осередок долучився до руху «Молодь за Воллеса»^[93], аби підтримати колишнього редактора «New Republic» у його заявці на президентство, і навіть на фото, де Воллес проголошує промову кандидата в президенти, Матузов стовбичить неподалік. Так наче для

того, щоб розвіяти сумніви щодо розмаху інфільтрації комуністів в американському суспільстві, Матузов вихвалитиметься, що він був членом 45-ти підставних організацій, які діяли під егідою комуністів.

Через місяць після того, як МакКарті зробив свою славнозвісну заяву, що Державний департамент кишить комуністами, Матузов приїхав до Управління ФБР у Нью-Йорку і запропонував їм свої послуги. Його розсердило те, що партія нещодавно усунула його з посади, при цьому звинувативши у «білому шовінізмі» за те, що він найнявся на роботу до колекторського агентства Гарлема. За декілька днів до початку війни в Кореї ФБР підписало його як інформатора з місячною ставкою 75 \$. У той час верхівка Американської комуністичної партії проходила по судових справах у рамках прийняття Акта Сміта. Від партії в суді й мокрого місця не залишилося: агенти ФБР, що працювали під прикриттям, та із екс-комуністів, зокрема Луї Буденз (завербував Вільяма Райха — чоловіка, якого ФБР переплутало із Вільгельмом), дали свідчення: їх навчали, що єдиний шлях до звершення революції — насильство. Партія прогнулася під тиском фінансових витрат на організацію належного захисту для неї і з такою обережною недовірою ставилася до шпигунів, що перестала вербувати новачків й натомість сама вдалася до тисячних перевірок лояльності своїх членів.

Матузова виключили з партії 1951 року, звинувативши в тому, що він — «ворожий агент», і той поновився на службі в Повітряних силах. Під час другого терміну перебування у війську в нього стався нервовий зрив, і в нього діагностували маніакально-депресивний «шизоїдний розлад особистості... симптомами якого є номадизм, ексцентричність, бажання самотності, [і] помірний стрес від розриву відносин із Комуністичною партією».

Матузов вийшов зі своєї депресії шляхом занурення з головою в антикомуністичну діяльність. Він був геть не проти долучитися до лав знаменитих інформаторів — колишніх комуністів, як ото Мет Кветік (автор книги «Я був комуністом для ФБР»), «королева шпигунства» Елізабет Бентлі та письменник із журналу «Time» Вітакер Чемберз, який вивів на чисту воду комуніста Алджера Гісса. Цю трійцю, що жила за рахунок колишньої приналежності до партії, преса прославляла як національних героїв.

Матузов самотужки дійшов до усвідомлення того, що якщо він і збирається побудувати кар'єру на судових слуханнях, які ініціював МакКарті — майже як оті інші професійні інформатори з хорошою платнею, — то для цього йому необхідна правильна «наживка» для сенатора. Тож він свідомо вирішив, що перетворить відому йому конфіденційну інформацію про забутий системою молодіжний комуністичний рух у свою царину принагідної експертності. «Накидаючи вовчу шкуру на невинне ягня», як він сам це назвав, Матузов переконав Америку в тому, що в комуністів був готовий сценарій індоктринації американської молоді.

Матузов розповів управлінню Комісії з розслідування антиамериканської діяльності штату Огайо, як Комуністична партія намагалася просочитися в рух бойскаутів; що в шкільній системі штату Нью-Йорк працювало 3500 комуністів; що комуністи навчали дітлахів політизованих віршиків у стилі Матінки Гуски^[94]. Одна з американських газет надрукувала цитату з одного із тих поетичних творінь: «Джек Спрат м'ясцем не ласував, постила завжди його дружина. А все тому, що злий Конгрес їх ошукав, з кишень усе повитягав». Проте найгучніших заголовків той нахапав, коли застеріг суспільство, що у своїх намаганнях вербувати американську молодь комуністи уповали на її сексуальну розбещеність.

«Сексуальна аморальність», казав Матузов представникам КРАД, лютувала в лавах комуністів із Гринвіч-Віллідж та Кемп-Юніті — молодіжного комуністичного табору в штаті Нью-Йорк. Матузов детально переповідав казочки про сексуальну розбещеність, до якої там заохочували: юні хлопчики та дівчатка кохалися прямисінько на траві під Скелею Леніна, ліпленою брилою російського ідола, яку жартівливо порівнювали із горою Рашмор. Американську молодь заманювали до партії, стверджував Матузов, обіцяючи їй життя у ритмі сексуальної розбещеності; заголовок газети «The New York Daily Mirror» (від 7 лютого 1952 року) промовляв «Референт ФБР стверджує, що червоні використовують секс як пастку». У статті з першої шпальти автор стверджував: «Викриття Матузовим використання комуністами інтелектуально та сексуально привабливих закликів із метою заманювання американської молоді в нижчі ешелони партії змушує поглянути на по-звірячому аморальні та цілком безсовісні стратегії червоних зрадників під новим кутом бачення». Саме такий вид зв'язку

між аморальністю та політичною радикальністю УПМ та інші слідчі органи вбачали у діяльності Райха та Кінзі.

Після таких свідчень Матузов просто влетів у наближене до МакКарті коло на крилах реактивності. Він став помічником редактора «Каунтератак» — чотиристорінкового щотижневика, у якому публікувалися чорні списки, що постійно оновлювалися. Заснувала таке видання трійка колишніх агентів ФБР, які колись постачали МакКарті найсвіжішу інформацію від Дж. Едгара Гувера. Він агітував за свого героя МакКарті на виборах 1952-го, виголошуючи антикомуністичні промови у Віконсині, Юті, Монтані, Айдахо і Вашингтоні, особливо детально розпинаючись про «Змову комуністів проти МакКарті».

Матузов був «публічним наркоманом», який підсів, як він пізніше писав, на «наркотик фігурування у заголовках газет». Понад 200 людей він охрестив комуністами і був ключовим свідком у декількох резонансних справах. Йому так уже кортіло інкримінувати комуністів, що він вдавався до неправдивих звинувачувальних свідчень, порушуючи присягу говорити правду, лише правду і нічого, окрім правди. Його брехня допомогла ув'язнити Клінтона Дженкса, з яким він познайомився поблизу міста Таос, що в лівацькому поселенні митців, яким керував колишній представник богеми із Гринвіч-Віллідж Мейбл Додж і вдова Д. Г. Лоуренса, Фріда. Дженкс очолив страйк шахтарів у штаті Нью-Мексико, і події того акту непокори зображені в класичному фільмі «Сіль землі» (1954) режисера зі згаданого вище чорного списку Герберта Бібермана, і який пізніше заборонили до перегляду як «комуністичну пропаганду». За те, що він заперечував свою приналежність до комуністів (позиція, якої, згідно з положеннями Акта Тафта-Гартлі, вимагали від усіх профспілкових чиновників), Дженкса звинуватили у завідомо неправдивих письмових свідченнях і завдяки брехливим заявам Матузова на п'ять років позбавили волі.

1953 року, користуючись успіхом слави, якої нещодавно набула його персона, Матузов одружився з однією із багатійок, що робила ставку на МакКарті, мільйонеркою Арвіллою Бентлі, у якої вдома портрет МакКарті, написаний олійними фарбами, висів на видному місці. Вони закохалися одне в одного, коли Матузов супроводжував її у подорожі за кордон, до Багамського заміського клубу, аби та могла

пересидіти там певний час, ухиляючись від повістки в суд, явка за якою змусила б її зізнатися, що вона дала на кампанію МакКарті грошей більше, аніж цього дозволяв закон. Йому було лише 26; «Герцогині», як він називав її, — 43-

Шлюб Матузова протривав лише чотири місяці. У серпні 1952 року він написав МакКарті з Ріно^[95], де вони й оформили розлучення: «Коли я давав свідчення в суді у справі 16-ти комуністичних лідерів у Нью-Йорку, представник захисту сказав: “Ви ж нічого не робите задурно”. Я заперечив, але ж він мав рацію». Матузов, який сам себе описував як «того, що заплутався», пішов по колу, повідаючи з усіх рупорів, що брехав під присягою і просив абсолюції. Один комуністичний видавець, намагаючись надати докази, які б неминуче призвели до перегляду справи Дженкса та інших, переконав його написати книгу, в якій він зізнався, що був підставним свідком. Матузова, своєю чергою, засудили до п'яти років позбавлення волі за перешкоджання правосуддю.

* * *

Того серпня у світ вийшов другий із серії каталогізації сексуального життя американців том Кінзі — «Сексуальна поведінка самиці людини», а Радянський Союз саме випробовував свою першу водневу бомбу, і такий ситуативний збіг добряче зіграв на руку цим сексуальним та комуністичним страхам, що сіяв МакКарті. Усім, хто йшов під крилом правих, Кінзі видавався тим, хто своїми морально неоднозначними заявами, які маскував під науку, пришвидшував крах респектабельності Америки. Наприклад, він повідомляв, що 50 % його респондентів мали сексуальний досвід до весілля і, перейшовши до пояснення того, чому він симпатизував таким передвесільним експериментам, стверджував, що ті, хто пізнав секс у ранньому віці, легше й щасливіше пристосовувалися до сексуального життя в шлюбі.

Кінзі зауважував, що «існував видимий взаємозв'язок між тим, чи отримувала людина під час дошлюбного злягання оргазм, а якщо так — то як часто, і її спроможністю досягнути оргазму після весілля». У 10 % жінок так ніколи і не виходило, і Кінзі звинувачував у цьому юдейсько-християнську традицію абстиненції поза межами шлюбної

клітки. Оргазм залишався його єдиною одиницею виміру і в останньому розділі «Анатомія та фізіологія сексуальної реакції та оргазмів», де він подає яскравий опис явища клімаксу — опис, який вивів шляхом дистиляції багатьох годин таємно відзнятого відеозапису, на якому люди із найближчого кола його спілкування займалися сексом на горіщі його будинку.

Консерватори несамовито кинулися розтирати Кінзі на порошок за те, що той розхитував святий інститут американської сім'ї, на якому здебільшого і базувався романтизований образ Америки 1950-х. Католики та протестанти лютували, і виверження несхвалення та огиди сягнуло серйозних публічних масштабів. Один баптистський священнослужитель обізвав Кінзі «душевнхворим Навуходоносором»^[96]. Луї Геллер — конгресмен-демократ від штату Нью-Йорк — намагався добитися того, щоб на пошті «забракували» книгу (три роки тому працівники пошти уже конфісковували певні фото, які Кінзі придбав для своєї колекції, і на те, щоб повернути їх власникові, пішло декілька років судової тяганини). Навіть журнал «Science» підсумував, що книга ця — пропаганда підривних ідей самого Кінзі.

Однак Кінзі не був сексуальним анархістом чи то комуністом і наполягав, що усі його наукові співробітники жили в щасливому шлюбі (хоча то радше була гра на публіку). Кінзі стверджував, що сексуальна лібералізація начебто покликана оберігати інститут сім'ї, а не руйнувати його. В Америці, казав він, на те, щоб розібратися з проблемою сексуальних обмежень, які прищеплювалися людям ще від народження, пішли цілі роки, і він вважав, що відкладання статевої активності аж до шлюбу було безпосередньо відповідальним за високий відсотковий рівень розлучень серед американських сімей. «Враховуючи, що це відхилення від фізіологічної норми, та беручи до уваги збиток, завданий сім'ям та суспільству загалом, — сперечався Кінзі, — ці от значні статеві дисторсії є продуктом спотворення культури у формі целібату, запізнілих шлюбів та аскетизму»^[475].

Все ж звіти Кінзі задали новий лад у суспільстві й стали для нього щоденною поживою. Саме ці звіти надихнули Г'ю Гефнера на створення журналу «Плейбой», який з'явиться в грудні того року з Мерилін Монро в ролі красуні з обкладинки, як цілковите висміювання пуританських удавань тогочасної Америки. (Через два роки «Плейбой»

продаватиметься по 50 центів тиражем 500 000 номерів за місяць; до кінця десятиріччя це число подвоїться.) Одна зі студентських робіт Гефнера була присвячена темі «Сексуальна поведінка та закони США»: то був прототип того, що згодом стане «Філософією Плейбоя»: «Якщо Кінзі проводив дослідження, — Гефнер розмірковував роками пізніше, — то я був тим хлопчиком, що роздавав флаєри з новинами про сексуальну лібералізацію, але у вигляді щомісячного журналу».

Журнал «Washington Confidential», скориставшись виведеними Кінзі середньостатистичними загальнонаціональними показниками, зробив висновок, що 21 крісло в Конгресі займали люди нетрадиційної орієнтації, а ще 192 політики були «схильними до неналежної поведінки», що, мабуть, не сподобалося конгресменові Б. Керролу Рісу — республіканцю від штату Теннессі, а згодом і голові Національного комітету республіканської партії — і напоумило його взятися за Фондацію Рокфеллера, бо ж та спонсорувала припустимо натхнені комуністами спроби Кінзі «розхитати американську мораль». Заснований 1952 року для контролю за організаціями, що звільнялися від сплати податків, Комітет Ріса попросив оглянути теку зі справою Фондації Рокфеллера. Комітет та його діяльність були інтермедією до слухань під егідою МакКарті. Його працівники збиралися довести, що «керований з Москви чіткий сценарій проникнення до американських фондаций та використання їхніх коштів на пропаганду комунізму та комуністичного впливу на наше суспільство» все ж існував.

У правих колах дотримувалися спільної думки, що США взагалі визнали таку державу як Радянський Союз лише в 1930-х і то під тиском Фондації Рокфеллера, якій дуже вже кортіло посприяти тому, щоб компанія «Standard Oil» узгодила і підписала з російськими революційними лідерами енергопаливні контракти. Фондація Рокфеллера і їй подібні розглядалися як форматори «неофіційного держдепартаменту», і відтак на думку спало те, що контролювати їх необхідно так само ретельно і детально, як і урядові організації. Підозрювали, що навіть якщо і самі довірчі опікуни фондації були білими й пухнастими, то в самій Фондації від комуністів й місця живого не було. Ріс розкритикував звіт Кінзі як «збірку понтів» і вважав його однією із складових «сатанинської змови» комуністів, націленої на розхитування засад американської сім'ї.

Навіть якщо комуністом він і не був, Кінзі, так здавалося, поширював у масах комуністичні погляди на людську сутність та її моральність. Підривна діяльність, казав Ріс, «немає нічого спільного з революцією у відкритій формі, а радше пов'язана з просуванням тенденцій, які неминуче призводять до руйнування усталених принципів нашого суспільства, викривлюючи їх та відчужуючи. Підривна діяльність у сучасному суспільстві не приймає форми раптового, руйнівного вибуху, а радше вдається до поступового розхитування, завзятого знищення фундаменту, на якому ґрунтуються наші національні переконання»^[476]. Звіти Кінзі, власне, цим і займалися: негативно впливали на моральні засади суспільства. І для Ріса справа Кінзі стала яскравим прикладом того, як «відносно незначні дотації знаходять гучний відгомін у царині ідеології»^[477].

1951 року Кінзі виграв ще один грант на фінансування від Рокфеллерів: Фондація підтримала його кандидатуру одногосно. Проте тепер, уже бажаючи залишитися за кулісами дійства і не виносити своєї брудної білизни на всенародний огляд, Фондація присягла на вірність публічному пуританству й урізала його видатки. Натомість 525 000 \$ — сума набагато більша, ніж Кінзі отримав за всі 13 років покровительства над ним — пішли на Теологічний семінар єдності Гаррі Фоздіка (Фоздік був членом Фондації Рокфеллерів і одним із найневблаганніших критиків Кінзі). Джон Фостер Даллес, голова Комітету довірчих опікунів Фондації, а пізніше й держсекретар Ейзенхауера, вважав, що Фондація повинна триматися на відстані від контроверсійної теми сексу.

1953 року 68-річна Маргарет Сангер, чия програма «Заплановане батьківство» користувалася перевагами охочого патронату Рокфеллерів, організувала 76-річній філантропині Кетрін МакКормік, з якою потоваришувала наприкінці 1920-х, зустріч із вченим Грегорі Пінкусом, чоловіком, який стане відомим як «батько пігулки». МакКормік — друга за рахунком жінка-випускниця МТІ^[97] (зі ступенем у біології), яка, шукаючи ліки від шизофренії для свого тоді ще живого чоловіка, зацікавилася ендокринологією. Стенлі МакКормік, наймолодший син винахідника механічної жнивarki та засновника компанії «International Harvester», заgrimів до психіатричної лікарні вже після двох місяців шлюбу з нею (його старший брат одружився з сестрою Джона Д. Рокфеллера-молодшого

Едіт МакКормік — головною прихильницею та покровителькою Карла Юнга).

За словами вченого-гінеколога із Гарварду Джона Рока, який проводив перші експерименти з протизаплідними таблетками над людьми, «вона була багатою, як Крез^[98]... могла дозволити навіть не витратити відсотки від своїх прибутків на власні потреби». Два мільйони доларів успадкованого багатства вона вбухала в дослідження Пінкуса. МакКормік та Сангер, ветерани першої сексуальної революції, координуватимуть та фундуватимуть другу.

Ще 1912 року Маргарет Сангер вже мріяла про «чудодійну пігулку» — контрацептив, який би звільнив заняття сексом від можливості розмноження. Засновниця журналу «The Woman Rebel», яку 1917 року ув'язнили за розповсюдження засобів, що перешкоджали зростанню народжуваності, Сангер, в описах Мейбл Додж, була «затятим пропагандистом тілесних утіх». Двічі вона була заміжньою, а кількість її коханців не знала ліку, поки Маргарет насолоджувалась, як каже Додж, «знемаганням від романів». Завзята прихильниця евгеніки Сангер також вбачала актуальність у введенні контролю народжуваності, передвіщаючи 1950 року, що «впродовж наступних 25 років світ і практично вся вселенська цивілізація стане залежною від простого, дешевого, та безпечного контрацептиву, яким навіть найбільш неосвічені люди користуватимуться у побитих бідністю нетрях та джунглях». Саме тому програма Сангер «Заплановане батьківство» і перебувала під таким палким патронатом Рокфеллерів.

1952 року, у відповідь на тогочасну стривоженість вибухом народжуваності, Джон Д. Рокфеллер-Третій започаткував Раду з питань населення, на чолі якої поставили Фредеріка Озборна — лідера Американського товариства евгеністів. Ріст населення набрав обертів удвічі швидших, аніж у «країнах, що розвиваються», і ця «демографічна бомба», як один евгеніст назвав це, загрожувала утворенням ґрунту, сприйнятливого для проростання комунізму у світових масштабах. Джон Рок, який 1954 року проводив перші дослідження пігулки-контрацептиву на людях, написав, що «сьогодні найбільшою загрозою глобальному миру та пристойним стандартам життя є не атомна, а сексуальна енергія». Перенаселення та комунізм, за словами Рока, розвивалися «більш ніж синхронно». Технологічний

прорив, який несла та таблетка, надавав важелі, необхідні для впливу та контролю над роїстістю процесу розмноження, і що цікаво: дослідження Кінзі, щойно пігулка дала Рокфеллерам засоби досягнення їхньої мети — чого ті очікували від нього, — одразу ж припинили.

Коли в грудні 1954 року комітет Ріса подав на розгляд свій остаточний звіт, двійко демократів, що засідали в комісії, подали і свій звіт особливого бачення ситуації меншістю, денонсуючи справу як «суцільну трату грошей народу». Шиті білими нитками звинувачення, що подавалися в ній, вони списали на «хмару страху, яка останніми роками так грізно нависала над усіма фазами життя нашого народу». На той час зірка МакКарті потихеньку почала згасати на небосхилі. У звіті особливого бачення ситуації меншістю еру його правління одногосно оштампували як «хворобу страху».

Кінзі так ніколи і не знайшов нового фінансового покровителя, хоча після його смерті 1956 року Г'ю Гефнер, в обмін на вільний доступ до широченної колекції порнографічних плівок, надав грант його Інституту. Кінзі, як і Райх, публічно ідентифікував себе із такими вченими, як Коперник та Галілей, яких також переслідували через зроблені ними відкриття; співаючи свою лебедину пісню, подався в європейське турне. Він заїздив до багатьох місць, які колись покинув Райх: брав інтерв'ю в скандинавських трансвеститів і у своєму квесті-зборі ставлень до сексу європейців завітав і до лондонських борделів. Скандинавія видалась йому просвітленим сексуальним раєм на землі, якого Райх, тирлуячись там перед війною, ще не застав.

* * *

У листопаді 1953 року агент ФБР приїхав до Райха в Оргонон, намагаючись вивідати бодай якусь інформацію про двох комуністів, що були під підозрою бюро, і заодно й перевірити політичні погляди самого Райха. Одним із цих підозрюваних був романіст Ліон Фейхтвангер — чоловік, який проспонсорував утечу Бертольда Брехта з Норвегії до Америки. У ФБР вважали, що, живучи в Берліні, Райх міг знатися з ним.

У своєму звіті агент згадує про численні картини та скульптури з оголеними тілами, що прикрашали Обсерваторію, і ще декілька обрізів та рушниць, які Райх тримав у передпокої разом із нерозпакованим запасом амуніції, «на позиції, готові до використання». Райх був працюючим писакою, і тепер саме письму він приділяв більшу частину свого дня, роблячи перерви, аби попрактикуватися в стрільбі по мішенях. Пістолет у кобурі, що звисав зі спинки крісла дослідника, в якому Райх уместився для інтерв'ю, уподібнював Райха — на якому був робочий комбінезон та піджак у клітинку, поверх якого його шию оповивала червона хустина, — до революційного лідера.

Судячи з підозрілої поведінки Райха, агент припустив, що їхню розмову могли записувати. Він запитав Райха, що той думає про комунізм:

«СУБ'ЄКТ ствердив, що “більше ніж 20 років” не брав участі в комуністичній діяльності, і що в часи його членства в партії понад шість мільйонів німців були комуністами, і що він є ворогом комунізму, бо комунізм є ворогом трьох речей, які, на його думку, найважливіші в житті людини, а саме “Любові, Свободи та Дітей”; що він схвалював страту Розенберґів, але не прийняв би на себе роль ката; що ненавидів осіб, які “ховалися за П'ятою поправкою”^[99], і що під час його дослідження фізіології Маленкова виявилось, що той — психопат». (Того березня помер Сталін, і Маленков, зайнявши його місце, став Головою Ради міністрів СРСР.)

Звичайно, на той час Райх уже був палким противником комунізму і, як і Кінзі, голосував за республіканців. 4 листопада 1952 року президентом було обрано Ейзенхауера, за якого проголосували 55 % виборців, що вперше за останні двадцять років завело республіканців до Білого дому. Райх голосував за нього не тому, що той був звитяжцем над нацистами, які очолили коричневу орду, що поневолила усю Європу, а тому, що вважав: у нього «чесне обличчя». Ейзенхауер буде останнім президентом, який, як і сам Райх, народився ще в ХІХ столітті. Як і Райх, він був «руді масти», і чоловік випромінював внутрішню силу; Райх вважав, що це було ознакою «простоти, невідчуженості та контактності, притаманної генітальному характеру.

Я його не знаю наяву, особисто; але така от у мене думка про нього і про його дружину. Думка у час, коли надворі — сексуальна революція». Усі Райхові лікарі пішли за ним, віддаючи свої голоси за республіканців, що змусило декотрих з них відбитися від зграї, бо ж більшість були природженими демократами, які воліли Едлая Стівенсона. «Ніхто не хотів стикатися з Райхом лобами», — казав Бейкер (лише він, Дюваль та Сільверт і були консерваторами і без його переконань).

Після того, як 1952 року Ейзенхауера обрали президентом, декілька хлопчаків під проводом місцевого аптекаря подалися на переможний парад околицями Ренджелей. Оргонон евакуювали після експерименту ОРАЯР, і Оллендорф винайняла будиночок у центрі міста. Коли чин параду проходив повз їхні вікна, до Райхових вух долинало, як група викрикувала: «Оргі, Оргі, Оргі, Кому, Кому, ну ж бо вийди, Кому!». «Я це добре пам'ятаю, — пригадує Пітер Райх, якому тоді було вісім, — та юрба приперлася до нашого будинку і перекрикувала усе навколо, голосячи про комуністів та оргії». Вільгельм Райх помчав на вулицю, аби протистати їм, і хтось із натовпу помітив, що коли він сварливо викрикував до них, то за спиною тримав пістолет, і згодом хтось донесе про це до ФБР.

Коли агент ФБР показав Райхові світлини тих двох «чужоземців», яких підозрювали в комунізмі, Райх відповів, «практично не роздумуючи», що не знав жодного з них:

«Тоді СУБ'ЄКТ втратив контроль над собою. Він ходив взад-вперед та грюкав кулаком по столі. Його обличчя почервоніло, а мовлення подекуди втрачало зв'язність. Запитавши, чи його образило щось із того, що я сказав, і чи через це він так розлютував, СУБ'ЄКТ сказав, що так — образило. Далі СУБ'ЄКТ продовжив, що взагалі-то його образило те, що йому ставлять такі запитання — ідентифікувати, мовляв, підозрюваного комуніста, і додав, що я не усвідомлюю, хто він — СУБ'ЄКТ — такий, що не розумію, наскільки дріб'язково було запитувати його про якогось там одного комуніста, адже він хотів, щоб до мене чітко і зрозуміло дійшло: його персональні знання комунізму як такого виходили далеко поза «політичні рамки» комунізму й врзалися в самісінькі глибини

комуністичної диктатури сьогодні, яка була повною протилежністю марксизму».

Райх припустив, що агент ФБР не для того проїхав стільки кілометрів, аби отримати від нього свідчення про якихось типів, а от радше для того, щоб почути якісь психологічні настанови стосовно того, як Сполучені Штати, як він і сам кричав до агента ФБР, повинні «усвідомити й узріти в корінь “комуністичної недуги”».

* * *

І сумніватися не варто в тому, що прижиттєва одержимість Райха лікувальними властивостями оргазму зіграла свою партію в тому, як уперто за ним ганялися ФБР і УПМ. 1954 року Американська медична асоціація, яка стала ініціатором того, щоб УПМ притягнули Райха до судової відповідальності, звинуватила Кінзі в тому, що публікацією другого тому своїх студій він запустив «хвилю сексуальної істерії». Якщо лібертаріанізм Кінзі назбирував щораз більше прихильників, то приведення Райха на лаву підсудних могло б стати багатообіцяльною загатою на шляху такого припливу; популярні журнали тих часів, безсумнівно, зводили воедино проекти обох діячів (погляньте, наприклад, на випуск журналу «Sir!» за грудень 1954 року). Моральність нової епохи знову зробила Райха своїм цапом відбувайлом, бо ж здавалося, що він «як гуру нового культу сексу та анархії» сповнював статистичні дані, які відкрив Кінзі, філософською значимістю.

Як білий день зрозуміло, що в УПМ — те, що сам Райх невтомно заперечував, — Райхів прилад розглядали як об'єкт суто сексуального застосунку. Інспектор Вуд завжди вважав, що бізнес з продажу акумуляторів — то лише вершечок айсберга, прикриття для якоїсь групи сутенерів-наркаторговців. «Я все ще думаю, що акумулятор — це лише оферта-заслін для замилювання очей», — інформував той свого боса^[478]. У всіх, кого допитували інспектори управління, спостерігалися дві невід'ємно спільні риси: кокетлива манера поведінки та очі, якими ті підморгували до інспекторів. Вважалося, що ці зустрічі свідків та інспекторів лише позірно були позбавленими

сексу. Мабуть, деякі користувачі, що прочитали про акумулятор у журнальних статтях, які, власне, намагаючись висміяти, популяризували його, вірили, що прилад здатен підсилити їхнє лібідо. Один студент-мистецтвознавець, якого допитували працівники УПМ і який, як було зауважено із підозрою, отримуючи повістку, в руках тримав працю «Америка та інтелектуали», під час допиту поведився по-особливому ніяково та нервово. У своєму звіті інспектор Кессиді постановив таке: «Я чітко переконаний, що його зацікавленість в акумуляторі радше стосувалася питань сексуальних, аніж зцілення від раку».

1953 року УПМ, якому так і не вдалося наповнити резервуар потоком незадоволених користувачів акумулятора (очікувалося, що той переливатиметься через край), ініціювали проведення незалежних досліджень приладу під професійним наглядом декількох лікарів та вчених. Акумулятори, які УПМ придбали в Інституті Оргону, фотографували, маркували, датували і одразу ж відправляли до університетів, лабораторій та лікарень по всій країні, аби експерти могли провести належні дослідження та визначити, чи ті все ж виділяють якусь енергію і, якщо так, то чи мала вона бодай якийсь цілющий ефект на людське здоров'я. Престижні заклади, як, наприклад, Клініка Мейо та МТІ, чий вчений-фізик подав спростування Райхових теорій довжиною в дисертацію, були нагороджені за це грантами від УПМ.

У Чиказькому університеті скликали комітет з питань математичної біофізики, до якого увійшло троє науковців, яким акумулятор видався «гігантською містифікацією без наукових засад до існування». Доктор Ніколас Рашевський^[100], який очолював групу дослідників, сказав: «Матеріал, що поданий на дослідження, жодних спростувань не потребує. Практично кожен параграф інструкції до приладу є виказом тотального незнання загальноприйнятих наукових фактів. У решті параграфів містяться просто чудернацькі домисли, які не те, щоб на засадах, навіть на тоненьких наукових ніжках не стоять. Що ж, дикі заяви нині не дивина... У таких випадках аргументацією тих, хто їх робить, зазвичай є те, що вченим варто визнати, нібито святі горшки ліплять».

1953 року, коли УПМ попросило його провести декілька випробувань акумулятора, доктор Філ Томсон, якому тепер 87, працював у госпіталі загальної практики штату Мен. «Вони продавали

їх, стверджуючи, що ті зцілюють, — сказав він мені в телефонній розмові, яку вів зі свого дому в Портленді, штат Мен. — Ми довели, що ні. У нас було дві тих камери — їх же виробляли тут, у Ренджелей. Моїм завдання було випробувати оргонний акумулятор як засіб для лікування артрити — упродовж 6 місяців ми спостерігали за 6–7 пацієнтами. Усі поставилися до цього цілком серйозно, ми дотримувалися Райхових вказівок».

Інший лікар з того ж госпіталю, Реймонд Хіггінс, наповнив шість скляних вагінальних трубок металевою ватою і підключив їх за допомогою кабеля до ливника — все, як написано у покроковій інструкції користувача, яку Кліста Темплтон якось зовсім випадково прибрала з письмового стола Райха, — і використовував таку конструкцію в тестовому лікуванні 22 випадків *trichomonas vaginalis* (захворювання, яке передається статевим шляхом, що в народі — «трихомоніаз»). У своєму звіті один із випадків хвороби він описує як «білу ворону» в справі УПМ проти Райха, бо ж інфекція, здалося, розчистилася одразу ж після лікування за його методом. Керівництво Хіггінса такий результат одразу ж спростувало, пояснюючи, що застосування холодної скляної трубки могло перевести бактерії у тимчасовий стан спокою^{479}.

Попри ствердження Томсона, що, проводячи випробовування, вони цілком серйозно поставилися до заяв Райха, більшість тестів під егідою УПМ взагалі-то проводилися абияк, адже обділені часом експерти вважали все це дійство дещо безглуздим — декотрих суб'єктів лікування пропустили крізь оргонні прилади лише декілька разів. Доктор Френк Крузен із Клініки Мейо, який тестував вплив акумулятора на температуру, пульс, дихання та артеріальний тиск користувача, прикріпив до кінцевого звіту таку супровідну записку: «Мені було дуже важко викроїти час для того, щоб скласти цей звіт, тому що... це шаманство — це такий уже твір з царини фантастики, що взагалі не розумію, навіщо витратити час на те, щоб спростувати сміховинні заяви його поборників».

Якщо науковці мали акумулятор за таку абсурдність, то чому — виникає питання — УПМ вважало його такою загрозою? «То не була загроза істеблїшменту медичному, — пояснює Томсон. — Загрозою була фінансова вигода. Вони заробляли гроші, запевняючи, що здатні лікувати рак. Вся заковика була в грошах та законодавстві. Нас же

цікавило лиш те, аби люди не купували kota в мішку. Я вважав, що то була тотальна містифікація — і так воно й виявилось». На думку Томсона, камеру продавали приблизно за тією ж маркетинговою моделлю, за якою впарюють афродизіаки: «Вони стверджували, що вміють витягувати і запрягати до дії сексуальну енергію космосу, якої людям, вочевидь, так не вистачає в їхніх домівках. Але камера, здавалось, взагалі ніякої енергії не містила, не те щоб сексуальної. Ставало зрозуміло, що як тільки десь мова заходить про сексуальну енергію, то там присутнє ошуканство на будь-який смак». Він додав: «Люхи — не мамонти: не вимруть».

* * *

Доволі іронічно, що в час, коли УПМ проводило свої клінічні випробування акумулятора оргонної енергії, сам Райх приладом уже не користувався. Взагалі-то, А. С. Нілл якось зазначив, що коли гостював в Оргононі, ніколи не бачив, щоб Райх взагалі користувався акумулятором, хоча й припускав, що він міг бути одним із тих «німецьких жайворонків», який, прокидаючись о 5-й ранку, найперше залазив до акумулятора. «Він користувався ним, — сказала мені Ільзе Оллендорф, — не в останні п'ять років свого життя, але користувався».

Коли 1951 року Бернард Град, біолог із канадського університету МакГілла, приїхав до Оргонону, він побачив, що після проведення ОРАЯРу, через який усі заражені прилади в Оргононі винесли на 200 ярдів углиб лісу, «у всіх тамтешніх розвинулася відразу до акумулятора». Коли Саймон Тропп повів його на оглядини до того лісу, йому запаморочилося і він почав непритомніти. «Здавалось, що я на якийсь час втратив зв'язок із землею», — Град розказує про те, як на нього вплинув прилад. Він підійшов до нього вдруге і каже, що «цього разу ледве не впав». Такий його вплив був заразним, вважав Град. Його власний акумулятор також піддався зараженню, і просидіти у ньому він міг лише декілька хвилин: «Я потрапив під вплив радіації, і мене на декілька тижнів наче відкинуло від людей та навколишнього світу».

Бейкер описував постОРАЯРський Оргонон як місцину, що затягнута хмарами: «Стала, важка, темна маса», — і то, мабуть, були

хмари Райхового винаходу, що відображали піднесеність його емоційного стану. Після ОРАЯРу Райх дійшов висновку, що внаслідок ядерних вибухів та випробовувань було порушено оргонну оболонку землі і що тепер СОЕ витала в атмосфері, мов флотилії величезних десантів раку. Про свою першу зустріч із цими небесними вершниками апокаліпсису Бейкер написав так:

«Видовище жахало: темна хмара нависла низько над землею. Вона була прозорою, але мала вигляд згустка чорних плям. Наближаючись, вона змушувала усіх птахів та комах замовкати, стихав шелест листя. Сонце проглядало, але здавалося, що ми стоїмо в тіні. За наказом Райха ми усі плазували під соснами, які, на його думку, абсорбували СОЕ і, певною мірою, були здатні захистити нас. У всіх одразу ж розболілася голова, потемніла шкіра, і кожного замучила сильна спрага. Через півгодини хмара минула, і світ знову ожив. Пташки заспівали, комашки заповзали, листя знову затріпотіло, і сонце засяяло в небі. Тінь зникла. Вже незабаром ми оклигали від ефекту СОЕ»^[480].

У відповідь на «аварійну ситуацію, викликану СОЕ», як це називав сам Райх, було розпочато процес подальшого розвитку оргонних камер — його первинних «машин впливу», — які, зрештою, отримали нові характеристики. Райх трансформує акумулятор у новий, складніший, божевільніший та ще заплутаніший прилад, за допомогою якого зможе боротися із лиховісними хмарами СОЕ, що муляли йому око, нависаючи над схилами Оргонону.

Перший такий прилад для Райха змайстрував Том Росс, Райхів завгосп з Оргонону, який, власне, збирав для нього і акумулятори. Отримали вони конструкцію в стилі Дюшана^[101]: дерев'яна башточка з розташованими у рядок трубками, якими можна було крутити по колу за допомогою обертової системи, зібраної з декількох викинутих велосипедних коліс. 1940 року, коли він «відкрив» оргонну енергію, Райх скерував свій оргоноскоп — профільну трубу з тонкими стінками — на озеро Муслукмегантк. Тоді йому здалося, що він, мов той Канут Великий^[102], здатен, націлюючи свою трубу, рухати хвилями. Тепер же в його руках була потужніша версія, що складалася з подвійного ряду

п'яти довгих п'ятнадцятифутових^[103] металевих труб, які шлангами були під'єднані до води: вони мали ніби висмоктувати СОЕ з повітря та очищати його. Райх вважав, що вода притягує СОЕ так, наче то електрика, і його машина працювала за принципом громовідводу.

«Ловець хмар», як його охрестили, скидався на зенітну установку, і Райх вважав, що, наводячи батарею алюмінієвих труб у небо і обертаючи її навколо своєї осі, може висмоктувати з атмосфери СОЕ, яка її забруднювала. Десь через годину такого мусування чорної хмари, вона, здавалося, дивом розсіювалася. Якщо акумулятор Райх винайшов для того, щоб позбавляти людські тіла застійного придушення біологічних стимулів, то цей більший прилад було сконструйовано для знищення блоків, які стояли на шляху вільного переміщення оргонної енергії в атмосфері. Том Росс одного разу сказав, що був певен: ловець хмар і справді виконував свої функції, але тільки Райх і ніхто інший умів оперувати ним.

СОЕ стала таким принагідним поясненням тому, чому акумулятор не завжди був дієвим (в ті часи такого ж висновку доходили і в УПМ): нещодавні вибухи ядерної енергії призвели до розсіювання оргонної енергії, що міститься в атмосфері, й відтак послабили дієвість акумулятора і навіть обернули спосіб його дії із точністю до навпаки^[481]. Райх швиденько організував, щоб усім користувачам акумулятора вислали нову інструкцію користувача, у якій радили дещо адаптувати їхні камери: за допомогою шлангів підключити їх до води, аби небезпечна СОЕ висмоктувалася з них. Райх також подбав про те, щоб виготовлялися мініатюрні моделі ловця хмар — за розміром десь такі, як ливник. Вони мали вигляд старомодних багатооб'єктивних фотокамер, але замість накидки для фотографа, позаду в них розросталося гроно шлангів, які треба було запихати у відро або раковину. Райх навчав своїх лікарів, як користуватися ними під час лікування, аби висмоктувати забруднювальну СОЕ із тіл їхніх пацієнтів — такий собі психоаналітичний порохотяг.

У травні 1953 року Бейкер, Дюваль та Рафаел полетіли до Мену, бо Райх хотів продемонструвати їм свого ловця хмар (у Портленді на той час для Райха уже зібрали ще два прилади). «Коли прилад запустили в дію, — звітує Бейкер, —

...сила гравітації біля ловця хмар та неподалік від нього помітно зростала — насправді було важко відірвати ногу від землі. Повітря навколо ловця хмар набуло сильного заряду: вже через декілька хвилин наші губи посиніли та пересохли, у роті також було сухо. Невдовзі посиніли і наші обличчя, а в головах запаморочилося і стало важко утримувати рівновагу. Ми прикладали вологі пов'язки до облич, коли ж із верхніх країв десяти труб фонтанував дим. Райх сказав, що запущений прилад має вигляд зенітки в дії. А от чи труби втягували, чи виділяли ту димоподібну субстанцію, я судити не берусь.

Усе це вражало і знову нагадало нам про те, з якою нестримною силою ми маємо справу — силою, з якою ми познайомилися ще на початку експерименту ОРАЯР. Ми — ті, хто пройшов крізь нього від початку до кінця, знали, наскільки реальним та насправду страховмісним було все це, і знаємо, як же боляче стрічати насмішників, які применшують справу Райха і звать його божевільним».

Райх задумувався над тим, щоб прийняти на себе міфічну роль шамана, бо йому здалося, що він може не лише відганяти шторм, але й викликати його; місцевому фермеру, який вирощував чорницю, Райх запропонував перервати посуху за винагороду у 100 \$⁽⁴⁸²⁾.

* * *

За вимогою УПМ 10 лютого 1954 року до суду було подано 27-сторінкове клопотання про заборону діяльності Вільгельма Райха, Ільзе Оллендорф та Фундації Вільгельма Райха. У супроводжувальному звіті зазначалося, що під час проведення кількох обширних тестів було доведено, що оргонної енергії не існує і що на підставі неправдивих та оманливих тверджень тих, хто їх продавав, акумулятори «були невірно маркованими як такі, що ліцензовані відповідно до положень Акту про продовольство, медикаменти та засоби косметичного догляду». В УПМ підраховали, що здано в оренду або продано було більше тисячі акумуляторів, ливників, оргонних попон та розтрубів, ціна яких коливалася в діапазоні від 15 \$ до 225 \$. Усі Райхові публікації,

включно зі славнозвісною працею «Аналіз характеру та сексуальна революція», назвали фальшивими, бо ж, беручи до уваги часті посилення в них на згаданий вище вид енергії, їх сприйняли за складову частину шахрайської «промокампанії», спрямованої на популяризацію акумуляторів.

Райха, вочевидь, шокувало, коли через три дні федеральний пристав привіз йому копію клопотання. Він чемно пригостив пристава випивкою, але щойно той пішов, стверджувала Ільзе, на неї полетіло усе каміння його люті: «Усю свою ненависть до світу зовнішнього Райх скерував на мене». (Одного разу він ударив Ільзе так сильно, що пробив їй барабанну перетинку; вона покинула Оргонон у серпні того року.)^[483] Те клопотання було нищівним засудженням справи всього його життя, і що підсипало ще більше солі в рану — підписав його Пітер Міллз — державний прокурор штату Мен із 1953-го, який ще наприкінці 1940-х та на початку 1950-х був адвокатом Райха (Коли 1949 року ФБР проводило розслідування в Оргононі, Міллз ручався, що «сам особисто може надати фундації Райха довідку про цілковиту законність їхніх дій, якщо хтось у такій сумнівався»).

Врешті-решт Райх звернувся за консультацією до місцевого адвоката, який припустив, що було б доцільно все ж припинити продаж оргонної продукції, що, на його думку, дозволило б Райху продовжити продаж його літератури. Однак Райх не пристава на таку пропозицію: «Як тільки підемо у них на повідку, автоматично визнаємо, що акумулятор — це ошуканство. А це не так. Тому ми не можемо собі дозволити торгуватися з ними».

Райх відмовився співпрацювати із судами і, замість того, щоб з'явитися на суді, вислав їм «Відповідь», у якій констатував: «Це аморально, незаконно і фактично неприпустимо, щоб ученого-натураліста змушували виставляти на показ суду результати його наукових досліджень та базових методів їх проведення». Райх наче натякав на те, наскільки рушійними є таємниці, які він таїв. «Розкриття такої інформації, — писав сповнений загадковості Райх, — призведе до незаних раніше ускладнень та нависне потенційною катастрофою національного масштабу». Його лист інтерпретували як «писанину фанатика» і не внесли до переліку матеріалів справи.

Оскільки клопотання ніхто не оскаржив, бо ж Райх своєї занадто гордовитої для того, щоб, захищаючи своє відкриття, виставляти себе

на посміх, персони до суду не доніс, УПМ виграло справу без її фактичного розгляду. Суддя постановив, що всі здані в оренду акумулятори повинні бути вилучені та утилізовані, а все Райхове читиво у м'якій обкладинці — спалене. Дорожчі видання, що були випущені у твердій обкладинці, заборонили продавати, допоки ті їхні частини, що містили заяви про лікувальні властивості оргонної енергії, не буде видалено з них (знаючи, що практично в кожному з цих видань посилення містилися майже на кожній сторінці, така передумова продажу не лише позбавляла будь-яку подальшу комерційну діяльність рентабельності, але й залишала тексти без будь-якої суті). Суддя також постановив, що стороні захисту «відтепер і назавжди заборонено... виступати із твердженнями та презентаціями стосовно існування оргонної енергії».

19 березня 1954 року уповноважений комісар УПМ Чарльз Кроуфорд надіслав листи до численних організацій — включно із американськими психоаналітичною, психіатричною та медичною асоціаціями — вихваляючись цією легко здобутою перемогою. Кроуфорд писав:

«Доктор Райх довго відстоював свою позицію, що лише безнадійно темні люди могли не погоджуватися з його теоріями або ж сумніватися в тому, що він дивом зцілював людей за допомогою своїх акумуляторів оргонної енергії. Ба більше, література, яку так активно розповсюджувала Фондація Вільгельма Райха, закликала медичних фізиків не побоятися і провести належні випробовування акумуляторів. УПМ прийняло цей виклик і в ході випробовувань постановило, що такої енергії, як оргонна, немає і що стосується лікування будь-якого захворювання чи то ж хворобливого стану людини, акумулятор оргонної енергії — цілковитий непотріб.

Непоправної шкоди можуть завдати собі люди, які відкидають необхідність або ж зволікають з раціональним медичним лікуванням, сліпо опираючись на нічого не варті прилади, як оцей».

Райх, натомість, розстрілював президента Дж. Едгара Гувера, ЗМІ та видавців своїми телеграмами. «Усталені закони науки та людського знання, — писав він, — не повинні мати право коли-небудь вирішувати, що є НОВИМИ наукою та знанням». Райх погрожував, що доведе правдивість існування оргонної енергії, викликавши своїм ловцем хмар апокаліптичний шторм:

«Згідно з твердженнями Федерального управління продовольства і медикаментів, оргонної енергії не існує. Що ж, із наших станцій, що в Генкоку, штат Мен та Оргононі, що в окрузі Ренджелей, ми поміняємо схід і захід місцями, здіймаючи шторм, який доведе вам, що оргонна енергія існує насправді... Так, як ви висушете Південний Захід, так і ми затопимо Схід. Серйозні наукові дослідження природи — це вам не жарти».

* * *

У березні 1954 року на кораловий острів Бікіні скинули 70-тонну водневу бомбу — на маленький острівцець у Тихому океані звалилася сила 1200 ядерних бомб, від чого той канув у лету. Ця зброя, як попереджав лауреат Нобелівської премії в галузі фізики Артур

Комптон, тим була грізною, що могла опустити останню завісу над виставою під назвою «людство». Один із тих, хто працював над «Супербомбою», як її ще називали, прозвав її «Кемпбелз»^[104], адже вона, вважалося, перетворить цю планету на суп.

Однак Райх не звертав уваги на такі перипетії, бо надто вже занурився у свої персональні баталії. Зневага до його епохи, виражена у формі клопотання УПМ та подальшої судової заборони, завела його ще далі вглиб лісу власної фантазії, що, в результаті, і спотворило способи виказу його неспокою щодо подій на тогочасній політичній арені. Райх набув чіткого переконання, що землю атакують створіння з відкритого космосу: вони ганяють на своїх космічних кораблях, що живляться оргонною енергією, «уздовж енергетичних потоків ОРу цілого Всесвіту». Він вважав, що вихлопи чи то «відходи» з цих машин і були тією чорною порошкоподібною субстанцією, що стрічалася йому по всьому Оргонону, яку він називав «дьюгтьовий ОР» чи то «чорна СОЕ». За його версією, космічні прибульці навмисне розвіювали її по землі, намагаючись умертвити та спустошити її. Америка, як вважав Райх, поступово перетворювалася на пустище. У цьому був увесь він — так по-своєму винятково завзято братися протистояти «аварійній ситуації планетарного масштабу», а свої земні протиріччя із УПМ перенести у площини космічні. У серпні 1954 року він написав до Нілла: «Я, як і завжди, далеко від землі».

У ті часи інституція свідків існування НЛО жила не Райхом єдиним. 1952 року численні заяви тих, хто, начебто, бачив їх, змусили Пентагон провести спеціальну, присвячену цій темі, прес-конференцію, а Військово-повітряним силам США доручили проведення відповідного розслідування, відомого під кодовою назвою «Проект “Синя книга”» (Райх засипав ВПС листами, в яких детально звітував про свої останні відкриття у сфері контролю погодних умов та полювання на НЛО). Наприкінці 1953-го Райх прочитав декілька книг про літаючі тарілки, як, наприклад, праця Дональда Кігоу «Літальні тарілки існують» (1950). На думку Кігоу, заклик до прибуття НЛО до нашої планети були ядерні вибухи: автор доповідав, що «кількість випадків їх споглядання різко зросла 1947 року, якраз після серії випробувань ядерних бомб 1945-го». А от після вибуху водневої бомби у небі здійснювався ще більший димовий маяк-заклик.

НЛО прислужилися Райху зручним обґрунтуванням того, що він відкрив, але пояснити до кінця не зміг; тепер провина за все, що він був не в змозі обґрунтувати, і навіть за те, що його німецька вівчарка якимось незрозумілим чином зламала свою задню лапу, спадала на космічних чоловічків. Виходило, що гості з відкритого космосу знали усі оргономічні таємниці всесвіту, які були відомі йому, тому лише він знав те, що давало б змогу боротися з ними на рівних і, в результаті, перехитрити їх. Кожне нове і курйозне явище, у цьому випадку тогочасна мода на НЛО, прекрасно вміщалося в Райхову еластичну схему функціонування світу. «Все сходилося належним чином, якимось навіть занадто акуратно, як на мене, — писав він у своїй посмертно опублікованій доповіді про НЛО «Контакт з космосом» (1957). — Тож я не був певен, чи варто було взагалі щось і комусь про це розповідати»^[484]—.

Райх хотів знайти пояснення існуванню НЛО в анналах оргономії — практично як і Карл Юнг, якому літальні тарілки теж ніяк не давали спокою, намагався розгледіти обґрунтування для них крізь призму психічної проєкції. «В епоху розділення світу залізною завісою, — Юнг писав 1958 року, після десяти років досліджень літальних тарілок, — можна сміливо очікувати усіляких незрозумілостей, бо ж коли такі відбуваються в межах психіки індивіда, вони одразу вказують на повну його дизасоціацію, але та одразу ж компенсовується ознаками цілісності його психіки та єдності її зі світом зовнішнім». Райх у своїй біполярності страждав саме від такої паралельності мислення. І справді, — усю його океанічну теорію про оргон можна інтерпретувати саме у такому світлі.

Явне змішалось з вигаданим, а Райх тим часом сконцентрував свою діяльність над невідкладністю слідування пророцтву, що явилось йому в сюжеті одного науково-фантастичного фільму. Тією стрічкою, що справила на нього таке по-особливому сильне враження, був фільм Роберта Вайза «День, коли Земля зупинилася» (1951). У фільмі йдеться про прибульця-гуманоїда, який садить свій космічний корабель у Вашингтоні, аби сповістити землянам, що задля недопущення ядерної катастрофи вони повинні вдаватися до радикальних дій. Поставши перед обличчям незвіданого, армія похапцем бере зброю та вдається до насильства — у прибульця стріляють та ранять. Однак йому, попри все, вдається зустрітися з відомим ученим, аби, розв'язавши при ньому

нерозгадану людьми математичну задачу, переконати його прислухатися до зловіщого послання. Упродовж усього фільму чоловічок піддається гонінню з боку військових, які, зрештою, вбивають його, але Клаату воскресає в космічному кораблі, який живився атомною енергією, і попереджає востаннє: Земля, каже він ученим світу цього, яких скликав разом на невідкладний брифінг, має вибір: полишити війни і долучитися до інших космічних цивілізацій, що сповідують мир, або ж її, як загрозу їхній безпеці, буде знищено.

Стрічка, перш за все, поділяла відчуття відчуження, що сповнювало Райха, і він з розумінням ставився до долі Клаату — нещасного миротворця, що говорив такі правильні речі. «Після перегляду фільму я чітко зрозумів, — писав Райх, — що історія Клаату — це частково і моя історія; навіть манера експресії актора та й те, як виглядав його герой, нагадувало мені та багатьом іншим мене 15- чи 20-річної давності». Йому здавалося, що він піддавався такому ж гонінню, і що ніхто, навіть Ейнштейн, не сприйняв серйозно його застережень про рівноцінну загрозу безпеці людства — сексуальне обмеження, з яким тільки він знав як і мав чим боротися.

* * *

14 грудня 1954 року в штаті Аризона приземлився чартерний рейс з Оргонону, на борту якого були доктор Сільверт та спеціальний вантаж (пробірка місткістю один грам із речовиною ОРЯР) — первинно радіоактивний матеріал, що використовувався під час проведення експерименту ОРАЯР. Упродовж трьох років пробірка зберігалася в залізному сейфі, який, вірогідно, використовувався як акумулятор, і запечатаний у ній концентрат оргонної енергії впродовж цього часу, припустимо, працював над нейтралізацією атомної радіації — так, як і передбачав Райх, запускаючи свій доленосний проект. Також Райх використовував ОРЯР для стимуляції та сприяння дії ловця хмар — задля підсилення потужності приладу до каркасу, на який кріпилися гармати приладу, прив'язувався шкіряний мішечок із пробіркою всередині, що бовтався там, як мошонка.

Сільверт віз ОРЯР до Аризони, аби Райх міг перетворити свого ловця хмар у потужну космічну гармату, якою б зміг давати відсіч

прибульцям, які, на його думку, атакували та знищували землю. Вважалося, що ОРЯР така потужна, що ємкість із нею закрили у двадцятисантиметровому грушеподібному контейнері, який до літака прив'язали 150-футовою^[105] нейлоною стрічкою — так і перевозили на прив'язі позаду літака. Коли літак приземлявся, стрічка, на якій містився заряд, починала швидко згортатися, але оскільки його вважали надмірно потужним, вівся чіткий контроль за тим, щоб той не наближався до літака на відстань, меншу за 5 футів^[106] — так і залишали волочитися по злітній смузі. Сільверт, який взяв із собою в подорож Пакі Райт, наполягав, щоб під час зупинок на дозаправлення заряд охороняли, а сам гасав із приладом Гейгера-Мюллера, перевіряючи пілотів на променеви хворобу. Діставшись до Аризони, він наполягав, щоб усі причетні здали кров на аналіз за методом Райха.

Райх розгорнув базу в місті Тусон у маленькому будиночку, який винайняв і згодом перейменував в Малий Оргонон. Уся його команда тепер складалася здебільшого з членів родини: Пітера, Єви, його зятя, художника Біла Моїса, який за війни був оператором-навідником зенітної установки, та Роберта МакКаллоу, біолога, який у період свого знайомства з Райхом 1953 року працював в Управлінні зі збереження рибних ресурсів та дикої природи в Саут-Гемпширі. Довгу подорож до Аризони Райх та Єва провели в його новісінькому кабріолеті «Крайслер», а МакКаллоу, Моїс та Пітер їхали у вантажівках «Шеві» разом із двома ловцями хмар на борту. За їхнім задумом прилади використовуватимуться для атакування НЛО, або ж, як Райх називав їх, «тарілок ЕАВ» (Енергія альфа-випромінювання), які, на його думку, живилися оргонною енергією. Також за допомогою ловців Райх збирався розчистити нашарування СОЕ, якою, за його версією, ці космічні судна цілеспрямовано забруднювали пустелю. Операція отримала помпезну нвазву «ОЗЗОЕ ПУСТЕЛЯ» (Операція зі застосуванням оргонної енергії в пустелі) і вантажівки, що перевозили ловців хмар, красувалися з боків емблемами зі зображеннями спінових хвиль — персоніфікація космічного електромагнітного випромінювання, на якому, на думку Райха, і гасали ті космічні кораблі.

У «Книзі Снів» (1973) — мемуарах Пітера Райха — читачеві подається історія про те, в умовах якої ексцентричності він зростав, розказана від імені його дитячої особи. Там, в Аризоні, він був

десятирічним сержантом, що проходив службу в «Корпусі космічних інженерів», а військовим квитком слугували лінії, намальовані червоним олівцем поверх колоніального шолома, якими його батько обмундирував усіх операторів ловця хмар. Ночами Пітер сидів зі своїм батьком за телескопом та з біноклем у руках, виглядаючи НЛО, — являлися вони у формі «сріблястих дисків» або ж «жовтих світлових пульсацій». Одну пульсацію вони побачили — зелено-червона крапля, що мчала на шаленій швидкості і так мінливо миготіла, що вони прозвали її «Південна красуня».

Щойно в поле зору потрапляло щось схоже на літальну тарілку, вони поспіхом мчали до ловця хмар, щоб розгорнути алюмінієві труби, висуваючи їх, наче телескоп, на п'ятнадцять футів угору. Далі, калібруючи керівними коліщатками приладу градуси розвороту, підняття та опускання гармати, вони вестимуть НЛО нічним небом, допоки не висмокчуть із літальної тарілки всю енергію. НЛО починали миготіти переривчасто, блякли, інколи й геть зникали з виду, як розказував далі Пітер. Райх стверджував, що збив таким чином декілька НЛО. Так виходить, що Райх і його команда були майже останнім оборонним рубежем між Америкою та Всесвітом.

Уперше Райх скористався ловцем хмар 12 травня 1954. «Того доленосного дня ми легко встановили контакт, — писав Райх у книзі “Контакт з космосом” (1957), —

із чимось, що, найімовірніше, виявилось досі не відомим видом НЛО. Тижнями я вагався, чи наводити дула свого ловця хмар на “зірку”, бо не мав змоги точно знати, що з тих миготливих небесних вогників було літаком, чи ж то зіркою, а що з них — КОСМІЧНІ кораблі. Погасивши дві “зорі”, ловець хмар умить став КОСМІЧНОЮ ГАРМАТОЮ... те, що залишилося від старого світу людських знань та наук після відкриття енергії штибу ОР у 1936–1940 роках, упокоїлось на віки вічні. Усі межі “можливого” було стерто. Я навів труби, під'єднані до глибокого колодязя, на звичайну зірку, і та згасала чотири рази».

Бували й ночі, коли Райх стрічав три, а то й чотири, як він їх називав, тарілки ЕАВ — вони ширяли в небі над Оргононом. Після

них, небо, здавалось, важчало і чорніло, але, мобілізуючи до дії ловця хмар, Райхові вдавалося розчистити повітря і знову розкидати у небі барви синяви.

Те, що коїлось в Аризоні, Райх описував як героїчну «інтерпланетарну битву повномасштабного характеру». Все було настільки серйозно, за словами Пітера в його мемуарах, що одного ловця їм було мало — знадобився ще й другий (до опису також додаються його дитячі малюнки, на яких зображено, як працювали ловці хмар). Райх діяв, мов військовий генерал, встановлюючи прилади у стратегічно-вигідних локаціях, а двійко операторів-навідників тримали зв'язок за допомогою свистків: один свист — наводь на північ, три довгих свисти — на захід, три коротких — на схід, і чотири свисти означали, що ціль у зеніті, себто гармата виставлялась у вертикальне положення.

Якось над Малим Оргоном утворилася здоровенна чорно-пурпурова хмара, що «мала вигляд стовбура диму з величезної пожежі, а в її нетрях можна було углядіти червонявий грозовий відлиск; Райхів дозиметр Гейгера-Мюллера немов сказився — так пищав, а вся команда «мучилася від нудоти, тремтіння, болю у верхній частині черевної порожнини та дисфункції опорно-рухового апарату»: у тій «битві» МакКаллоу, вочевидь, спізнав тимчасовий параліч правої сторони тіла, а на те, щоб розчистити ту страшну хмару, пішла година несамовитих зусиль. Коли вони завершили, над Оргоном на малій висоті, промчали два бомбардувальники Б-52^[107], і, на думку Райха, їх послали у знак привітання із чудово виконаним завданням.

* * *

Ми з Пітером Райхом зустрілися за недільним ланчем у його будинку в Массачусетсі, що за дві години їзди від Бостона, де він працює заступником декана медичної школи університету Гарвард — маловірогідне заняття для людини, чий батько два останні десятиріччя свого життя присвятив боротьбі з «інтересами фармацевтів» (як каже сам Пітер: «16 років я працював у лавах противника»). «Моїм дітям важко досягнути, — каже Пітер за розмовою в шезлонгах у його саду, — що люди з покоління Райха та моєї матері й справді вірили у

кращий світ. Той світ, мабуть, мав набути обрисів соціалістичного суспільства — не комуністичного, не фашистського, а справедливого та благородного, і сексуальність мала стати його невід’ємною частиною. Те покоління жило та сподівалося. Але кращий світ так і не настав, і люд сьогодні не усвідомлює цього».

Коли я попросив його описати ту батькову харизму, якої хіба сліпий би не побачив, Пітер Райх порушив тему фільмів. «Що ж, ну, скажу вам так: коли у прокат вийшли “Зоряні війни”, там була сцена, в якій Обі-Ван Кенобі розказує Люку Скайвокеру про силу, і, побачивши її, я, здається, заціпенів. Ось вам і найкращий опис: він випромінював таку саму енергію, що й Обі-Ван Кенобі, і так само вірив у таку ж силу». Щоб осягнути Райха, сказав мені Пітер, вам треба зрозуміти, як він моделював своє життя на основі сюжетів фільмів, які переглянув:

«Він вважав, що ці фільми — про нього: можливо, так і було, бачте — важко встановити, де зав’язався цей вузлик. Наприклад, “Рівно опівдні”^[108]; цей фільм полонив його ЦІЛКОМ І ПОВНІСТЮ; а ще “Поганий день в Блек Рок”^[109]. Він же тому і носив ковбойського капелюха; він був Гері Купером. І коли агенти УПМ приїхали до нього в Оргонон, він приміряв на себе роль, яку зіграв Спенсер Трейсі, сказавши до їхнього представника: “Слухайте, містере”. Він навіть говорив, як вони, — то насправду було частиною його американської персони, кіношної персони. Він не розрізняв між тим, де кіно, а де реальне життя».

«Він міг вдаватися до рукоприкладства, бо ж руки його зцілювали, справді зцілювали. І, на мою думку, він вважав, що може зцілити увесь світ, бо ж ці ловці хмар, здається, і справді робили свою справу. Тож він насправду вважав, що йому підконтрольне абсолютно все. І він не розумів, чому інші люди не бачили цього. Була в ньому частка внутрішньої впевненості Гері Купера з “Рівно опівдні”, Спенсера Трейсі із “Поганого дня в Блек Рок”, і сера Томаса Мора із “Людини на всі часи”»^[110].

У моїй уяві Райх — це Берт Ланкастер із старого-доброго фільму «Продавець дощу», наївний шоумен та енергійний шарлатан, який займається тим, що причаровує стару фригідну діву (Кетрін Гепберн) і

тоді викликає для неї шторм. Саму вже ідею оргонної енергії можна розглядати як кіногенічну: у фільмі «Голуба гора» здичавілий Лені Райфаншталь — хранитель високогірної каверни, що в повний місяць сяє, мов лазур, ваблячи чоловіків шукати смерті в горах.

Я запитав у Пітера Райха його думки про те, що у кожній біографії його батька, хто б її не написав, у певному місці настає немов би якийсь момент одвороту — поріг, переступаючи який, автори перестають толерувати Райха і беруться виставляти його за божевільного. В авторів-психоаналітиків таким порогом був Люцерн, для інших — будь-який із його дивакуватих винаходів, будь то оргонна камера, ловець хмар, чи космічна гармата. Навіть не всі його ревні поборники змогли залишитися з ним до кінця. А. С. Нілл, вірний Райхів товариш ще з ранніх 1930-х, думав, що патли собі повіриває, коли отримав примірник нового журналу Райха «КОРЕ» («Космічна оргонна енергія»), у якому той розказував, як «ловив хмари». У січні 1955 року Нілл написав Райху відповідь: «Якщо б до того я про Райха не чув, а “КОРЕ” читав уперше в своєму житті, то постановив би, що автор або *meschugge* [божевільний], або ж найвеличніший дослідник останніх століть. А так, як ти не *meschugge*, мені доведеться прийняти саме альтернативний варіант. Я не здатен встигати за тобою... є хтось, кому це вдається?».

Пітер Райх відповів: «Дивіться, я був на тій операції, за яку в п'ятдесят четвертому Райхові заплатили плантатори чорниці, аби той викликав дощ, і дощ таки пішов. Мені в голові не вкладалося, і повірити в це було важко. Був ще один випадок: на нас мчав потужний ураган, і аж раптом він змінив свій курс. Знаєте, я був учасником багатьох подій, які, на мою думку, й справді траплялися. І я не знаю, як їх трактувати. Пригадую, що в Аризоні він купив собі телескоп, дивився в нього і бачив ті літаючі тарілки, і я, пам'ятаю, теж дивився в той телескоп, але так і не вгледів тієї плоскої бляшанки у формі сигари з маленькими вікнами [так Райх описував йому НЛЮ]. Добре пам'ятаю, що думав про все це, що ж, навіть не знаю. А поріг, про який ви говорили, я, мабуть, переступив, коли був десятилітнім хлопчиськом. А з іншого боку, я зумів викликати дощ і змусив вітер здійснитися — я не знаю, я просто не знаю».

«Він був ученим із дев'ятнадцятого століття, він не був ученим зі століття двадцятого, — продовжив Пітер Райх, — він не практикував

науку так, як це роблять сучасні науковці. То була людина з мізками з дев'ятнадцятого століття, яка в двадцяте століття просто увірвалася, розриваючи всі його шаблони. І бабах! Завжди раде піддати людину гонінням УПМ лише й чекало, аби хтось постукав їм у двері. Так і сталося. Він надсилав телеграми до Президента Сполучених Штатів, в яких стверджував, що міг спиняти урагани, і заявляв, що УПМ — то комуністи. Він просто увійшов у ті двері, добре знаючи, що його чекає за ними».

Коли 1973 року у світ вийшла «Книга снів», автора критикували за відсутність чіткої позиції щодо питання, чи він усе ще вірить в оргонну енергію, чи ні; хоча саме ця от невизначеність і зробила з книги таке захопливе читиво. 1988 року в передмові до нового видання книги Пітер Райх написав: «Сорокачотирьохрічний чоловік та батько — приватна особа, з якою все це трапилося дуже давно. Він очікує, він спостерігає. Якийсь критик одного разу сказав, що Вільгельм Райх упіймав істину далеко не за сам лише хвостик. А наскільки більше? Чи комусь відомо? Оргонна енергія існує? Тож так, його син все ще ухиляється від чіткої відповіді». Майже ще 20 років потому він і далі не матиме тієї однозначної відповіді на це питання, і доволі амбівалентно та неохоче асоціюватиме себе з приладами та винаходами свого батька. «Мабуть, це легкий вихід, — розмірковує він у книзі, — стояти в снах однією лиш ногою, але усе ж набагато глибше. Усе моє дитинство — це сон».

«Знаєте, він був мов той Обі-Ван Кенобі, — повторив він. — Його завжди було всюди багато і постійно. Він напивався, бо добряче присів на стакан. І він бив мою матір. Але якось так сталося, що думки про це не полонили мій мозок. Напивався він тому, що був самотнім. Один за одним ті, що були з ним, підходили до того порогу нетолерантності. Вони відшаровувались і відшаровувались. Здається мені, що в певний момент він просто почав здаватися, бо ж зрозумів, що більше так тривати не може. Макавеев сказав, що коли мова заходить про Райха, то в кожного знайдеться якась «біла пляма» в знанні, і, по-моєму, це правда. Питання лише в тім, де та пляма починається?»

Літо 1956-го Пітер Райх провів у Саммергіллі. Коли над школою пролетів американський літак, він сказав Ніллу, що того послали захищати Пітера від ворогів його батька. Нілл відповів Пітеру, що це нонсенс (не було в Пітера ніяких літаків-ангелів-охоронців, і пролітали

вони там тому, що за декілька миль від Саммергілла знаходилася величезна військова база США, на якій зберігалися ядерні боєголовки). Дізнавшись, що Нілл відповів Пітеру, Райх одразу ж проінформував близьке коло свого спілкування, що Нілл «ненадійний» і що більше довіряти йому не можна. «Мене й справді турбував стан Пітера і те, чому він боявся літаків, що пролітали над нами, — Нілл вдався до протестів, почувши, що його внесли до чорного списку, — і те, що він уже виріс, — фікція, бо ж він увесь час хоче бавитися... Та й вигляд у нього надто тривожний. Мені здається, що він живе чужим життям... — Я єдиний, хто розуміє, чим займається Татко». Він, можливо, і розуміє, але в голові у нього емоційна каша. Він — не Пітер Райх; він — це Пітер Райх плюс Вільгельм Райх. І, мій любий давній приятелю, називай це емоційною чумою або чим там собі забажаєш. На мою думку, то — це лише чиста правда». Побажавши Райху удачі, Нілл виписався із лав його війська: «Прощай, Райху. Хай благословить тебе Господь».

«А що, як він і справді зійшов з розуму? — писав Нілл 1971 року. — [Райх] часто вторив, що наші психіатричні лікарні повні людей, що недостатньо пришелепкуваті, щоб жити в нашому хворому світі... дивний цей світ, у якому Райха вважають божевільним, а політиків, Пентагон та расистів — сповна розуму».

Пітер відвів мене у сарай, забитий велосипедами, інструментами та списаними автомобільними акумуляторами. По той бік приміщення, куди можна було пробратися прочищеною крізь гори мотлоху стежиною, стояв акумулятор оргонної енергії. У середині — синє крісло, на якому лежить подушка. «Це якраз один із тих перших, — гордо сказав Пітер. — У такому самісінькому Єва сидить на рекламній брошурі до акумулятора, де її зображено із чорною пов'язкою на очах. Справді надійна штуkenція! Заскакуйте. Дихайте глибоко, Крісе, дихайте глибоко!» — Пітер настановляв мене, закритого всередині приладу.

Я помітив, що на верх камери, в якій я сидів, хтось поставив стару різнокольорову гицалку-коника. Виглядало так, що витесали його зі старої деревини, яку прибило хвилею до берега і, згадавши, що Фрейд звав Райхову теорію оргазму його улюбленим коником, мені спало на думку, що для Райхової корони — це машина те, що треба.

Я гадав собі: що, сидячи в цій хитромудрій штуковині, яку придумав його батько, може відчувати Пітер, — сидячи у приладі, який його батька і згубив. У своїй книзі Пітер описує весь спектр емоцій, що знову виринули назовні, коли він повернувся до Оргонону в середині 1960-х, — вперше після похорону батька: «Світ його батька все ще таївся в закритті всередині нього; він був кимось на подобу молодого солдата, що боронить таємницю, якої, здавалося, ніхто не розумів». Можливо, сидіння в акумуляторі оргонної енергії знову підводило його максимально близько до того закритого світу. Може, прилад виконував роль якоїсь крипти. Там Пітера огортали вихори оргонної енергії, і це, мабуть, хоч трішки нагадувало йому ніжні й теплі руки його батька, що обіймають його.

* * *

Наприкінці 1954 року до Райхових аризонських володінь навідався представник УПМ із їхнього Лос-Анджелеського офісу. Метою візиту було встановити, чи той переніс свою діяльність до Аризони і чи продовжував збирати свої акумулятори, відтак порушуючи судову заборону. Райх, поглинутий ідеєю загрози червоного фашизму, не дозволив оглядати свої нові володіння. Він підозрював, що працівник УПМ — це шпигун, що хоче рознюхати усе про загадкові властивості ОРЯР, яку Сільверт привіз з Мену (Райх сказав приставу, що агенти УПМ більше схожі на росіян, аніж на американців). У книзі «Контакт з космосом» він пише, що «непевність у тому, чи ми маємо справу зі свідомим організованим шпигунством, чи ж то з хворими психопатами-нишпорками, ніколи нас не покидала».

На думку Райха, заборона, яку наклав на нього суд, суперечила конституції — просто чергова «неприємність» — і написав до Нілла, що «ми виграли *бій фактів*», будучи певним, що після подання апеляції заборону знімуть. Якщо ж не знімуть, думав він, то з довгої коси його досліджень відпаде лише одне пасмо (однак саме те, що запліталося у щомісячний дохід у розмірі 3000 \$), і відтак у його графіку з'явиться більше часу для ловіння хмар та «космічної інженерії».

В Аризоні ніхто акумуляторів не збирав. Але Райх, як агенти УПМ невдовзі дізналися, не відкликав жоден із приладів, що поточно були в оренді (листи до користувачів із проханням повернути прилади надрукували, а от розіслати забули), і все ще збирав орендну плату. За своєї відсутності Райх залишив Сільверта заправляти справами в Оргононі та фінансовими операціями Фондації Вільгельма Райха, і той продовжував надсилати користувачам чеки від імені Райха. Тепер унизу кожного чека стояв штамп, що твердив: «Бенефіціаром операції вкажіть “ОЗЗОЕ ПУСТЕЛЯ” та відсилайте чеки до Дослідницьких лабораторій оргонного інституту за адресою 50-та Гров-стріт, Нью-Йорк 14. Н. Й.» (Нью-Йоркська адреса Сільверта).

На початку червня 1955 року, після повернення Райха з його «пустельної» поїздки, до Ренджелей задля перевірки дотримання Райхом умов та положень судової ухвали прибули два інспектори УПМ. Знаючи, що Райх володіє вогнепальною зброєю, аби гарантувати собі безпеку, з собою вони взяли заступника судового пристава штату. Пристав заходився було оголошувати про їхнє прибуття, але Райх відмовився зустрічатися з ними, хоча на мить і з'явився на балконі обсерваторії, аби виставити напоказ свою недоброзичливу до них натуру. Заступник судового пристава пізніше сказав головному прокурору штату Пітеру Міллзу, що ця коротка зустріч залишила його із враженням, що «в Райха не всі вдома». Представники УПМ зауважили, що Міллз «дав зрозуміти, що суд не вважатиме за велику честь судити людину із психічними відхиленнями, тож можуть виникнути певні труднощі при налаштуванні суду на негативно-зневажливу хвилю в судових процесах стосовно Райха».

Наступного дня офіцери УПМ розшукали Тома Росса, який, попри те, що отримав від Райха телеграму з інструкцією не кооперувати із «ФАРМАЦЕВТИЧНИМИ МОСКОВСЬКИМИ АГЕНТАМИ УПМ», погодився на допит. Він сказав їм, що минулої зими Сільверт зібрав усю заборонену Райхову літературу та акумуляторні панелі (достатньо, щоб сконструювати, за його підрахунками, 100 камер) і перевіз їх у вантажівці до Нью-Йорка. Згідно з письмовими свідченнями, які Росс дав пізніше, запитуючи Сільверта, чи те, що він робить — законно, Сільверт відповів, що «консультація в адвоката — це мов відвідини лікаря: ти питаєш його поради, а потім чиниш, як сам вважаєш за потрібне, незалежно від того, чи це збігається з тим, що він сказав, чи

ні». Знав Райх чи ні про те, що робив Сільверт, згодом стало темою плідних обговорень. «Я б сказав, що він не надто скаржився, — відповів Росс, коли його запитали, чи Райх розсердився, почувши такі новини. — Він сказав, що сумнівається, що це розумне рішення», — чи щось у тому дусі. Проте Райх точно не відмовлявся від того, що Сільверт заробляв для нього.

УПМ, провівши мінімум оперативно-слідчих заходів, уже незабаром розжилося повним списком усього, що Сільверт намагався врятувати: 4 в'язки дерев'яних запчастин для складання акумуляторів; 1 зібрана камера; 361 окрема акумуляторна панель; 338 картонних коробок книг та іншої літератури. Також агенти відстежили та завітали до користувача, який написав Сільвертові листа, в якому запитував, куди повертати його акумулятор. Сільверт сказав відіслати прилад не до Ренджелей, де його б мали знищити, а містерові Тому Мангравіту за адресою 25-та і 3-тя Вест-стрит.

Вони почали стежити за нью-йоркською квартирою Сільверта та лофтом Мангравіта. Вже крізь Мангравітові вікна інспекторам було видно, що там наскладані скирти акумуляторних панелей, і вони бачили, як за цією адресою приїздять машини і вивозять звідти акумулятори. Тут записи УПМ набувають атмосфери цілком класичних нуарних детективів: «Установивши спостереження за приміщенням, агенти помітили нічну активність у незаконному трафіку оргонних акумуляторів. Один із мешканців району доповів інспекторові, що коли ночами в будівлі щось коїться, вікна завішують простирадлами». Інспектор Ірвінг Фелдман якось сів на хвіст «Шевроле», що приїхало забрати панелі, але загубив слід, коли автомобіль промчав на два червоних.

13 липня о 17:15 інспектор Ф. П. Гемілл прямував до будівлі Мангравіта. Проходячи повз свого колегу, який саме сидів у засідці в під'їзді, що неподалік, він увімкнув міні-радіопередавач, що ніс зі собою в кишені. Подзвонивши у двері, він увійшов у темний під'їзд і побачив, що на самісінькому верху сходової клітки на нього чекав молодий чоловік. За попередньою оцінкою, Томові Мангравіту було 26 років; 5'10^[111] футів на зріст, чорнявий. Скульптор, який ще працював конструктором-електромеханіком у «Белл Лаборатріс»^[112], де трудився над винаходом першого механічного десятирозрядного телефону. Також Мангравіт підробляв художнім різьбярством та столяркою, тож

так і почав займатися акумуляторами. За словами консервативного інспектора в строгому костюмі, який твердо вирішив, що у своєму звіті опише того як «бізнесмена», Мангравіт «був одягненим у доволі дивакувату одягу: білу сорочку і легкі коричневі штани. Здавалось, дещо нервував». Вони зайшли у звичайний столярний цех, що і слугував «сховком» акумуляторних панелей із Ренджелей. За підрахунками Гемілла, тих би вистачило, щоб зібрати 60 або 70 приладів.

Агент під прикриттям видавав себе за пацієнта Елзворта Бейкера і сказав Мангравіту, що декілька років тому придбав у Фундації Райха акумулятор, яким уже не користувався останнім часом. За фаволою, доктор Сільверт нещодавно надіслав йому записку, в якій припустив, що покращення приладу через підключення до нього лише декількох кабелів могло б суттєво покращити його користувацькі будні, тож він і справді захотів дати хід цим пристосункам, які б допомогли йому вилікуватися від таких проблемних синуситу, ригідності потиличних м'язів та дефектністю функціонування лівого вуха.

Мангравіт пояснив, що кабелі необхідно під'єднати крізь просвердлені у стінах камери дірки і помістити їх у проточну воду, а якщо такої можливості немає, то у просте відро так, щоб акумулятор міг «заземлитися» і висмоктувати негативну оргонну енергію (СОЕ), яка, інакше, могла почати накопичуватися в акумуляторі.

Інспектор УПМ добився того, що той кабель, який він прийшов придбати, Мангравіт вислав йому поштою — так він отримав речовий доказ того, що Мангравіт порушив закон, який забороняв Райхові займатися міжштатною торгівлею оргонними прибамбасами. Гемілл сказав, що кабель не поміститься в його кишені, що, на думку Мангравіта, було дивним, бо ж на тому було громіздке пальто (він же мав десь заховати прилад звукозапису), хоча надворі був червень. Він зрозуміє, що тоді його обвели навколо пальця, лиш коли кабель та його упаковка з'являться як речовий доказ на судовому слуханні по кримінальній справі, у якій він, як виявилось, фігурував геть не як свідок.

О 14:15 наступного дня двоє уже інших офіцерів УПМ приїхали туди разом з інспектором із Департаменту охорони здоров'я Нью-Йорка для проведення офіційної інспекції.

* * *

З Томом Мангравітом я зустрівся в його офісі в Нью-Йорксько-му університеті, де він викладає операторське мистецтво для студентів-кінематографістів. Сухорлявий 84-річний чоловік із запалими очима, охайно розділеним волоссям та сивими вусами, Мангравіт був одягнений у бежеві штани та білу сорочку — саме той набір, який засекречений агент УПМ описав як дивакуватий. «Я був скульптором та художником! — скептично відповів Мангравіт, коли я вказав на це. — Тоді на мені, скоріш за все, були військові штани та біла сорочка. Це мій вранішній стрій!»

«Мені здається, що ті хлопці, які тоді прийшли до мене, були цілковитими дилетантами, — сказав він і продовжив: — Той хлопака із УПМ, який приїхав у мою студію того суботнього ранку, був дивакуватим. Він сказав мені, що його скерував доктор Бейкер. Мене, якщо чесно, шокувало те, яким худим, сивим і вимученим він був. Я було подумав собі, який же з Бейкера в біса лікар, якщо ось це один із його пацієнтів — в очах чоловіка була порожнеча. Я все ще пам'ятаю, які відчуття тоді переповнювали мене. Та він був просто втіленням втоми на землі. Я так зрозумів: УПМ винайняло фабричне приміщення, що на вулиці навпроти, і стежило за моєю студією. Яке ж спускання грошей на вітер. У моїй власності також був дах будівлі, і вони додумалися вказати у своїх звітах навіть розмір грудей однієї дами, з якою я засмагав... Думаю, що якби в ергономічних вченнях та теоріях елемент сексуальності був відсутнім, то Райха б залишили в спокої. А так вони придумали собі, що це от угруповання, з усією їхньою сексуальною лібералізацією, то, напевне, щось лихе».

Мангравіт мешкав у Гринвіч-Віллідж — так і зблизився з богемними колами і прочитав декілька книг Райха. Після розлучення з першою дружиною він впав у депресію, і один із Райхових товаришів направив його до Сільверта. У маленькій оргазмопроцедурній Сільверта, що розташувалася в комунальній квартирі в тому ж районі, де проживав Мангравіт, з меблів стояло лише маленьке ліжечко, що правило і за кушетку. Мангравіт сказав, що скидалося на те, що Сільверт там не тільки працював, але й жив. «Вас роздягали догола, казали дихати глибоко, а ви лупасили подушки та кричали, — так-от Мангравіт описує сеанси терапії, яким піддався, після того як

звернувся до Сільверта. — Мета була одна — досягнення тотального оргазму, що цілком і повністю полонить людське тіло, яке стає безпорадним перед його дією».

Мангравіт ділився враженнями про «ауру величі» та «божественні риси та якості», які Райхові приписували його послідовники, тож я запитав його, чи райхівці, на його думку, все ж сформували щось на кшталт культу. «Дивлячись на них, можна було відчутти присмак справжньої клановості, — визнав той і додав: — Його поборники, терапевти, усі вони й справді кланялися йому в ноги, та й лідер з нього і справді був хороший. За їхнім припущенням, Райх бажав, щоб в інших людей здоров'я було таким же міцним, як і в нього, і що він успішно завершив процес її [оргастичної потенції] формування в собі, тож дивно читати всі ці книги, як, наприклад, ту, що написав його син, і натрапляти на фрагменти, в яких розказується, що Райх ніколи не приймав душ голяка, а завжди в трусах. Він мав свої заскоки. Але генієм він був, у цьому сумнівів немає».

Ті терапевти, сказав він, були кастою надмірно формальною: учасники завжди зверталися один до одного лише по прізвищу, що попервах видавалося йому доволі дивним. Але вся ця формальність — то лише поверхневий заслін. «Там у кожного сексуальне життя просто вирувало, — розповідає правду Мангравіт, — вільна любов там була всюдищуою. Навіть випадкові зустрічі ніколи не закінчувалися просто так, знаєте — починалися із простого “давай перепихнемось”, що вело до ближчого знайомства і подальшого одночасного перебування у трьох, а то й чотирьох відносинах». Прочитавши мемуари Оллендорф про її час, проведений із Райхом, Мангравіт постановив, що «Райх, вочевидь, тарабанив усіх, кого хотів, хоч і був одруженим — вона не надто і заперечувала».

Сільверта Мангравіт описує як «особливо затятого» поборника: «Він намагався перерахити самого Райха; навіть найменшу дрібничку, яку було міг бовкнути Райх, він тут же роздував». Райх, за словами Мангравіта, «не спускався з вершини своєї маленької гори, що здійнялася над рівнинами» там у Мені, і те, яким Райх поставав перед його очима, диктувалося його терапевтом: «Щоразу, як Райх робив нове відкриття, воно тут же набувало форми святого закону, який через терапевтів доносився до пацієнтів, і все це або перетравлювалося і

засвоювалося в їхніх мізках, або ж вибльовувалося, залежно від того, як Сільверт профільтрує та перекрутить інформацію».

Вже незабаром Сільверт домігся того, що і Мангравіт, окрім терапії, ще й користуватиметься акумулятором. Мангравіт сказав мені, що, сидячи в приладі, «відчував тепло і задоволення», і згодом помітив, що той допоміг йому позбутися головного болю та інших дрібних недуг. Йому вистачило допитливості, аби повторити і деякі інші Райхові експерименти, тож він вів реєстр температурних відхилень тіла до та після користування камерою. 40 чи 50 приладів було зібрано із врахуванням особливих побажань клієнтів, як-то камери для дітей з дитсадка, яким заправляла мати Пакі Райт. Цей заклад довелося обслуговувати по-особливому персоналізовано: «Деякі пані вимагали, щоб їх акумулятор мав колір “не як у всіх”, та й узагалі кінця-краю їхнім побажанням видно не було», — казав він. Сільверт продавав високоякісні Мангравітові творіння по 400 \$ за штуку, учетверо більше, ніж він платив Мангравіту за роботу.

У творчому доробку Мангравіта був і один ловець хмар, і автор творіння хизувався, що з наукового погляду його версія більш відкалібрована, аніж та примітивщина, якою користувався Райх; він додав до конструкції «прямокутний транспортир», тож тепер можна було фіксувати, під яким саме кутом було виставлено прилад, і відтак складати більш прецизійні технічні звіти операцій. Погодними маніпуляціями Мангравіт та Сільверт займалися в Нью-Йорку: «Наш ловець хмар ми встановили на вантажівці, яку залишали на паркінгу неподалік від Кенал-стрит, — Мангравіт пригадує про їхню восьмиколіску та неординарний вантаж на ній. — І ми — Сільверт та я — задля проведення наших погодних експериментів висовувалися о 4-й чи 5-й ранку, а також вечорами. Щоб заземлити штукенцію, зануривши кабелі в річкову воду, ми прямували аж до пірсів у нижньому Іст-Сайді». Така схема дій залишалася щоденно незмінною протягом двох років. Мангравіт стверджує, що своїм приладом вони могли розчищати СОЕ, яка акумулювалася над хмародерами Мангеттена.

Через місяць після його повернення з пустельної експедиції до Оргонону Райху висунули звинувачення в порушенні судової заборони. Юристи УПМ стверджували, що він, не відкликавши та не знищивши акумулятори та літературу, відмовивши УПМ у наданні дозволу на

огляд його володінь в Аризоні та Оргононі та перемістивши за частини до акумуляторів з Ренджелей до Нью-Йорка, де їх продовжували продавати, порушив положення судової присуди. Райха попросили протягом місяця з'явитися до суду, щоб «переконати суд у недоцільності відкриття проти нього судового провадження».

* * *

9 червня 1954 року в МакКарті все-таки забрали ті лещата страху, в яких той ще від початку десятиліття міцно стискав усю націю. Під час слухання судової справи «Армія США проти МакКарті», під час якого МакКарті висунули звинувачення в перевищенні службових повноважень із метою отримання особливих привілеїв для одного з його помічників, якого призвали до війська, юрист, що представляв збройні сили США, — Джо Велч — завдав МакКарті смертельного удару. Слухання трансливалися по телебаченню, тож цей *coup de grâse*^[113] мали змогу побачити 20 мільйонів сімей, у яких на той час уже були телевізори. Було добре видно, що МакКарті нетверезий, а у своїй валізі тримав плящину бурбону, яку почав дудлити ще зранку, тож його п'янучу, червонопику мерзенність виставили на публічний позір.

Коли Велч попросив МакКарті, щоб той надав головному прокуророві штату список тих 130-ти комуністів, які, за його твердженнями, працювали на оборонних підприємствах американського війська, сенатор спробував викрутитися, вказавши, що дехто з Бостонської колегії адвокатів, до якої входив Велч, будучи колишнім членом Національної гільдії адвокатів (яку він теж звинувачував у тому, що ця організація — «узаконений бастион комуністичної партії») — комуніст. Виступивши на захист свого протеже, Велч відповів МакКарті тепер уже легендарним приниженням: «Видається мені, сенаторе, що досі я й геть не розумів, який ви жорстокий та зухвалий». МакКарті заходився продовжувати зводити наклеп на молодика, який щойно повернувся з Гарварду і який був секретарем ліги юних республіканців, а не комуністом (на хвилиночку), а Велч видав славнозвісну рекламацію: «Врешті-решт,

сер, у вас немає почуття порядності? Врешті-решт його у вас геть не залишилося?»

«За одну лиху секунду, — пише “The Wisconsin State Journal”, газета з отчого штату сенатора, що зазвичай підтримувала його, — МакКарті... зруйнував усе. Усі випари своєї злості він випустив у формі брудної брехні на молодика, який до справи не мав жодного стосунку. Це було навіть гірше, аніж зухвало. Це було навіть гірше, аніж жорстоко. Це було варте засудження». Адвокатом-початківцем, якого так критикував МакКарті, був Фред Фішер. Велч сказав МакКарті, що Фішеру завжди «болітиме шрам» від рани, якої МакКарті не обов'язково було йому завдавати. Того грудня Сенат більшістю у дві третини голосів підтримав законодавчу ініціативу винести МакКарті обвинувальний вирок — збігли дні його панування у мізках народу.

Наступного року вже у штаті Мен Фішер представлятиме інтереси Райха у вступному слуханні у справі, яку суд відкрив за порушення ним умов судової заборони. Хоча Райх і ненавидів комуністів, чи то «червоних фашистів», як, зазвичай, називав їх, але «шрам» Фішера, якого завдав йому МакКарті, радше виставляв його героєм, а не ворогом. Райх вважав, що діяння МакКарті надихалися тим же червоним фашизмом, що і УПМ. «Сталін, — писав Райх, — породив і Гітлерів, і всіх цих МакКарті», — і ніколи він його не підтримував⁽⁴⁸⁵⁾.

А. С. Нілл вважав малоімовірним, що сенатор був «червоним фашистом», і сумнівався в тому, що МакКарті курував УПМ, бо ж в його підпорядкуванні було багато інших установ, які також могли пришити Райху підривну комуністичну діяльність. «ВІН — КОМУНІСТ! — Райх накарлюкав внизу листа-відповіді. — Без жодних на те сумнівів». Пітер Райх якось прирівняв батька до сенатора з Вісконсина: обидвом усюди ввижались комуністи. І Райх, здавалося, частенько вдавався до тактики МакКарті, особливо, коли вимагав, аби усі його коханки та колеги підписували ці нескінченні протоколи-зізнання. Таке порівняння Райх опротестував, сказавши своєму синові, що МакКарті своєю діяльністю не наближав цей світ до вирішення проблем вселенського масштабу, коли ж він «здійснив відкриття, яке допоможе боротися зі злом». (МакКарті помер через три роки від печінкової недостатності у сорокавосьмирічному віці.)

З Бостона Фішер вирушив на слухання у Райховій справі, яке проводилося в Портленді, штат Мен. Він стверджував, що кримінальні звинувачення проти його клієнта повинні бути скинутими, бо суд, що видавав причинну ухвалу, не мав законодавчих повноважень для такої резолюції. Райх, каже він, всього-на-всього не мав змоги виконати вимоги, диктовані тим документом — змусити людей повернути акумулятори та літературу. Відтак, він порадив Райхові винним себе не визнавати.

Тоді за трибуну, із наміром звернутися до суду безпосередньо, став Райх. Говорив він протягом півгодини, намагаючись зібрати воєдино усі свої ораторські вміння колишніх часів. Заперечуючи обвинувачення, він стверджував, що його акумулятори та книги розійшлися по світу в таких масштабах, що він уже не був у змозі зупинити поширення своїх ідей. Також він поскаржився, що камеру, яку виставили напоказ у залі суду, УПМ навмисне обирало таку, щоб була старою і роками не знала належного технічного догляду, що б виставило його в очах присутніх як шарлатана.

З того, що Райх говорив про космічні кораблі та НЛО, про своїх ілюзорних можновладних товаришів у державних кабінетах та тотальну засекреченість свого дослідження, можна було чітко судити про те, що у нього параноя та манія величі. Окрім того, він стверджував, що виведені ним рівняння, які пояснювали принципи функціонування усього Всесвіту, одного разу навіть намагалися вкрасти. Свою промову Райх підсумував ремствуваннями про долю Джордано Бруно (алхіміка, якого іспанські інквізитори прив'язали до стовпа і спалили на вогнищі за його еретичні наукові ідеї. Минуть сотні років, і Папа Римський проситиме пробачення на його могилі). Він припускав, що подальший хід історії ще покаже, що він, як і Бруно, був мучеником вільного мислення.

«Він ревів та лютував, й час від часу обидва його ж адвокати робили йому щодо цього зауваження, — писав Джозеф Магвайр, який у справі представляв уряд. — Важко були встигати за тим, як він із розповідей про скромність своєї персони переключався на ствердження того, що він — один із найвеличніших учених усіх часів».

Повертаючись до Бостона, Фішер сказав Майрону Шарафу, що такого дня в суді він ще не бачив. Адвокат дотримувався думки, що єдиний шлях, яким він міг провести Райха в обхід в'язниці та заборони на видання його книг, відкриється перед ними, якщо Райх відхреститься від акумуляторного бізнесу. Райх відмовився суто принципово, бо це означало б визнати правдою те, що УПМ охарактеризувало його камеру шахрайським приладом. Після того, як Райх, оклигавши від свого виступу в суді, почав наполягати на своєму праві перехресного допиту свідків у присутності його адвоката, Фішер відмовився від справи. Коли в клопотанні про закриття справи проти нього відмовили, Райх і сам взявся до ролі «захисника обвинувачуваного відкривача оргонної енергії»: він проінформував суд, що в слуханні, яке попередньо призначили на грудень того року, свої інтереси представлятиме самотужки.

Дванадцять

На початку 1950-х Сполучені Штати виробляли половину світових товарів ужитку та володіли двома третіми світової машинерії. Тож принагідні процвітання та автоматизація суттєво покращили загальний рівень життя, що зумовило значне поповнення у соціальній касті середнього класу. Соціологи, зокрема Девід Рейзман, Чарльз Райт Міллз та Вільям Голлінгсворт Вайт, усе більше почали перейматися не проблемою бідності, а радше явищами конформізму, приміської орієнтованості американської мрії та тим, як людей розбещував та віддаляв одне від одного досі незнаний достаток. «Нові маленькі люди, — писав Міллз у «Білих комірцях» (1951), — це “безжурні роботи” та “політичні кастрати”, гвинтики у бюрократичній машині, яку вони не в змозі спинити». У своїй книзі «Одинокий натовп» (1950) Рейзман подає схожий портрет апатичного, статусно-орієнтованого населення, що постійно прагне до соціуму, над яким домінує «ринкова ментальність».

Рекламодавці не забарилися з методами експлуатації цього прагнення і придумали, як утамувати цей розгул споживацького апетиту. Різкий стрибок загального рівня життя в повоєнній Америці знайшов відображення в тому, що сексуальна революція супроводжувалася і перепліталася з революцією маркетинговою. З 1940 року валовий внутрішній продукт Америки злетів у своїх показниках більш ніж на 400 %, а в середньостатистичного мешканця з'явилося в п'ять разів більше грошей, які він міг дозволити собі витратити на предмети розкоші. Конкуруючи за право сповна скористати з цього нескінченного грошового потоку, станом на кінець 1950-х корпорації спустили на рекламу 12 мільярдів доларів (1939 року цей показник становив 2 мільярди), а три чверті найбільших рекламних агентств вдалися й до «більш глибинних технологій». Працюючи на переповнених нішах ринку збуту, підприємства, намагаючись зробити свою продукцію спокусливішою для мас, покладалися на рекламні технології, що створювалися на основі психоаналізу, відтак частково асимілюючи Райхів заклик до лібералізації, проте лиш для того, щоб продавати товар. Якщо егопсихологи вважали, що Ід — це щось таке, що можна приручити, а

радикальні аналітики боролися за його вивільнення, рекламодавці шукали способів запрягти його придушений суспільством потенціал: розбурхати бажання клієнтів та змусити їх купувати речі, яких вони, насправді, і не потребують, чи то навіть не знають, що хочуть їх купити. Так як і Райх переслідувався за «лжемаркування», лібідо також випустили на волю, але не для того, щоб звільнити людей — як він сподівався, — а щоб упіймати їх у ще глибші пута капіталістичної системи.

У тодішній Америці психоаналіз, бізнес та торгівля уже давно гріли одне одному лапи. Фактично, можна з легкістю стверджувати, що вперше психоаналіз прийшов до Америки якраз у парі з комерцією, в якій набував щораз ширшого застосування. Американський небіж Фрейда, чия мати була сестрою аналітика, а батько — братом його дружини, публіцист Едвард Бернейз 1919 року заснував фірму, що першою в США зайнялася зв'язками з громадськістю, і цілеспрямовано використовував Фрейдове поняття латентної, але й водночас потужної сексуальності, як інструмент для маніпуляції масами шляхом підсвідомого спокутування. Роз'їжджаючи штатами в рамках свого турне 1909-го, Фрейд зустрічався та спілкувався з Бернейзом, і тоді юнак йому щиро сподобався, але от Ернест Джонс критикував його як американського «ошуканця» та як людину «недобросовісну». Власне, Бернейз і допоміг своєму дядькові опублікувати його писанину в Америці, і він завжди виглядав нових шляхів для подальшої популяризації психоаналізу та експлуатації його можливостей для примноження прибутків. Небіж, хоч і безуспішно, проте намагався вмовити свого дядька вести колонку для журналу «Космополітен». Перебуваючи в Штатах, Фрейд щиро захоплювався елементами агресивного маркетингу, які Бернейз створював самотужки і розставляв на кожному куті: одного разу Фрейд побачив рекламну вівіску похоронного бюро, що закликала клієнтів: «Навіщо жити, якщо можна бути похованим усього лиш за 15 баксів?».

Після Першої світової вони помінялися ролями і вже Бернейз гостював у Фрейда. Виявилось, що американець — дуже здібний та старанний учень, тож до Штатів він повернувся вже сповненим рішучості адаптувати ідеї та погляди свого дядька на секс до царини американської комерції: він створює бюро зв'язків із громадськістю і запускає рекламні кампанії, змодельовані таким чином, щоб напряду

апелювати до підсвідомих бажань клієнтів. 1929 року він найняв на роботу аналітика А. А. Брілля, якому дав завдання розробити для «Американ Тобакко» торговельну стратегію, яка б поповнила їхню клієнтську базу жінками; в автобіографії Бернейз вихвалявся, що «це, можливо, був перший випадок застосування [психоаналізу] в рекламі». Бріль порадив подавати клієнтам цигарки у ролі «смолоскипів свободи» в битві за лібералізацію жінок, і, щоб ця ідея відклала яйця у народному гнізді, Бернейз ініціював марш курців-початківців уздовж П'ятої-авеню. То була перша з багатьох таких кампаній масового насадження. Свій офіс на Волл-стрит Бернейз вдало перетворив у міст між старим та новим світом психоаналізу. 1933 року в одному із номерів журналу «Life» був жарт, що він «прикладним психоаналізом, мабуть, грошей заробив більше, аніж у Відні коли-небудь бачили за увесь час».

У середині 1950-х загальноприйнятим героєм у галузі прикладного психоаналізу був Ернест Діхтер — чоловік, який свого часу, як і Райх, покинув Європу, втікаючи від нацистів. Діхтер дійшов до того, що в процесі перетворення людських мрій та бажань у прибуток створив справжню науку. Справді, Діхтера інколи описували як «Фрейда з Медісон-авеню; одного з великих психоаналітиків мас нашої ери; Його величність містер Масова Мотивація». Він обіцяв, що своєю психодетективною діяльністю забезпечить корпораціям «мобілізацію людських потреб, якими можна буде легко маніпулювати, бо як не крути, але в споживачів ці потреби існують». Тобто, якщо не церемонитись, то Діхтер обіцяв зробити так, що «секс перетвориться у високі продажі». (Діхтеру, який придумав слоган компанії «Ессо» — «Залий тигра у свій бак», — приписували винахід маркетингових фокус-груп, підвищення кредитного ліміту на чекових рахунках та розміщення стелажів із солодощами біля кас супермаркетів.) У написаній ним 1956 року статті «Повертаємо лібідо до реклами» Діхтер стверджує: «Лібідо — засаднича сила життя, — пише він, — пульсуюча, вірулентна, невидима сила, яка і є основним наповненням нашого внутрішнього світу».

Діхтер народився 1907 року у Відні в сім'ї представників робітничого класу, і проживали вони в помешканні одразу через дорогу від Фрейда. Його морквяно-руде волосся, як він сам пізніше стверджував, віщувало йому долю психолога ще з раннього дитинства,

бо завжди змушувало почуватися аутсайдером, який переймається тим, що про нього думають люди. (Райх, з яким він особисто ніколи не стрічався, був на десять років старшим за нього.) А проведене у Відні дитинство поступово націпляло на кістяк його особистості дуже різношерсті м'язи. Його батько, як він сам писав у своїх мемуарах під назвою «Мотивуючись» (1979), був «торговцем-невдахою, яких ще пошукати треба», — мандрівний продавець галантереї та вуличний крамар, що торгував тканиною, якого сам Діхтер так ніколи і не зміг поважати як годиться. Він часто просто не міг забезпечити сім'ю, і в часи особливо різкого дефіциту, який настав після Першої світової, сім'я їла хліб, спечений з муки і тирси, а інколи й голодувала, як пригадує Діхтер, «бувало, що доводилось без шматка в горлі і протягом трьох днів обходитись». Але якщо Райх навернувся до соціалізму, а згодом і до комунізму, то Діхтер став завзятим капіталістом.

Намагаючись хоч якось допомогти своїй сім'ї, у віці 14 років Діхтер закинув школу і пішов працювати до свого дядька Леопольда, у якого на Брунненгассе був свій універмаг «У Діхтера». Спочатку Ернест працював там секретарем, а згодом декоратором вітрин: уже невдовзі саме він приносив до сім'ї найбільший кусень хліба. Його дядечко змінив йому батька, і поки двійко молодших братиків потрохи ставали войовничими комуністами, Діхтер подався у борці за розвиток статусного споживання. Зачитуючись американськими журналами, він запозичив із США декілька методів збуту, як ото фонова музика та кінетичні вітрини, і навіть його перший сексуальний досвід із «чорнявою, дещо косоокою дівчиною» розгорнувся на складських закапелках магазину, про що він у своїх мемуарах писав так: «Зазвичай за стелажми з кухонним приладдям та розмаїттям порцеляни, чашок, а у різдвяну пору — за ляльками та електричними поїздами, що чекали свого місця на магазинних прилавках». В його уяві секс та товари широкого вжитку були перев'язані ниткою, яку не розірвати.

Діхтер, який згодом студіюватиме психологію у Віденському університеті, додатково, в обмін на уроки німецької мови, навчався аналізу в американця, який також прибув до Відня за освітою. До Нью-Йорка Діхтер приїхав на рік швидше за Райха і, маючи в кишені лише 100 доларів, знайшов собі помешкання у Бронксі, званому тоді як

Четвертий Рейх: район просто кишів європейськими іммігрантами. Його першою американською роботою була посада дослідника ринку. Розчарований м'якотілим емпіризмом, що його колеги узяли за основну модель професійної діяльності, 31-річний Діхтер написав шістьом корпоративним гігантам, намагаючись зацікавити їх у психоаналітичному підході до маркетингу. «Я молодий психолог родом з Відня, — писав він, відрекомендовуючись, — і в мене є декілька цікавих новаторських ідей, що могли б допомогти вам стати успішнішими, ефективнішими, підвищити рейтинги ваших продажів та налагодити контакт із потенційними клієнтами». Чотири компанії таке послання достатньо заінтригувало, і вже невдовзі в Діхтера з'явилося чимало роботи, плідні результати якої раз і назавжди створили йому в Америці репутацію основного фахівця в новій для країни галузі «дослідження клієнтських мотивів, що формують попит».

Згодом Діхтер влаштувався на роботу в журнал «Esquire», де застосовував свої психоаналітичні методи для відкриття, мабуть, і так очевидного факту, що виписувати журнал людей манили присутні у ньому фотографії голих жінок (компанії він сказав, що цього не потрібно соромитися, а радше наголосити потенційно охочим розмістити в журналі свою рекламу, що на сторінках із такими-от леді читачі подовше затримують погляд); він провів дослідження ринку і для мила торгової марки «Айворі» від «Proctor&Gamble's» і встановив, що під час купання присутній і еротичний елемент та що, власне, прийняття ванни люди сприймають як ритуал очищення, під час якого змивають із себе проблеми (отож у результаті вийшов такий рекламний віршик: «Будьте розуму сповна, почніть заново, почніть із Айворі»; а ще, встановивши, що найчастіше саме жінки приймали рішення, яку машину купуватиме сім'я, він допоміг «Крайслеру» підвищити продажі їхніх «Плімутів». Попри те, що чоловіків до автосалонів манили кабриолети, такі моделі рідко продавалися (у чоловіків вони асоціювалися з фантазіями про розпусну коханку, але погоджуватись їм доводилося на седан, що радше нагадував їхню дружиноньку).

Вже через 18 місяців після прибуття до США Діхтер своїми майстерними аналізами сексуальної принадливості товарів широкого вжитку заробив собі на похвальну статтю в журналі «Time», де його описали як «маленького, охайного, емфатичного чоловічка, який

розмовляє майже ідеальною англійською»^[486]. Діхтер, йшлося далі в статті, стверджував, що був першим, хто застосував до рекламного бізнесу справді наукову психологію. (Рекламні агентства, як Діхтер любляв повторювати, — це «передові психологічні лабораторії».) Він вважав, що, зважаючи на те, що клієнти — покірні та піддатливі, реклама повинна бути такою, що обминатиме їхнє раціональне мислення і намагатиметься заапелювати до м'якшого підґрунтя їхнього підсвідомого. «Доктор Діхтер висміює рекламодавців, що звертаються до здорового глузду своїх потенційних клієнтів, які намагаються налякати їх або ж вичитати їм нотацію про їхні недоліки, — пояснювали в «Time». — Він вірить у пробиття свердловини прихованих бажань та спонук». «Крайслер» якраз збиралися запустити свою нову «дихтеризовану рекламну кампанію», яка, як підкреслили в журналі, цим би і зайнялися. «Вірогідний лейтмотив реклами — підсвідома спокуса вільної дороги, невгамовна жага опанувати машину».

1947 року Діхтер опублікував «Психологію повсякденного життя» (каламбур на Фрейдову «Психопатологію повсякденного життя»), у якій презентував широкому загалу оригінальність усіх своїх психоаналітичних відкриттів, як ото про мило, машини, побутові прилади та цигарки. Книгу спродували у формі доступного посібника-порадника, що мав би допомогти американцям, зі слів автора, «змиритись з тим, що немає нічого грішного в тому, щоб жити добре». Діхтер вважав, що традиційні пуританські цінності країни вже давно суперечили поточно домінантній у ній капіталістичній ідеології. Він хотів позбавити людей страху випускати на волю погрішність власних примх та втіх та допомогти їм віднайти еротичне вдоволення в тому, щоб купувати.

Діхтер, хай і по-своєму, але також був мрійником. Культуру споживання він трепетно плекав та беріг, мов бастіон, що захищав від фашизму та був найкращою зброєю проти комунізму. Як і багато інших європейських вигнанців, він відчував, що загроза тоталітаризму повільно підкипала під поверхнею американського суспільства. Тих, хто займається дослідженням клієнтських трендів, які формують попит, Діхтер мав за незалежних психологів, чиєю роботою було оберігати демократію, вгамовуючи страхи голодного суспільства; він перетворив споживання у щось на кшталт терапії. Тоді як такі

мислителі, як Рейзман та Міллз, вбачали у фінансовому достатку мас фактор, що веде до епідемії соціальної дезадаптації, Діхтер інтерпретував його, як саме те, що тримало демократію та економіку країни на плаву. «Якщо ми повністю перейдемо лише на задоволення базових та першочергових потреб, наша економіка, у прямому сенсі цього слова, впаде за одну ніч», — сказав Діхтер. З кожною покупкою громадяни наближалися до своєї американської мрії.

Так, як і Райх, Перлз та інші американські інтерпретатори Фрейда, Діхтер увів в американський обіг розпусну версію психоаналізу — ту, що ідентифікувала секс із лібералізацією. Але ж Діхтер був фрейдівським амбасадором до тотально іншого сектора суспільства — великого бізнесу, і хоча працювали вони нарізно, але задля єдиної мети — зміни загальноприйнятої культури буття. Із діаметрально протилежної позиції Діхтер говорив мовою контркультури: він закликав до гедонізму, насолоди та самовираження, які, на його думку, і мали б захистити людей від небезпеки тоталітарних ідей. Тож Діхтер пообіцяв цьому новому поколінню, що лиш народжувалося і відкидало будь-яку нормативність та пуританізм (але не матеріалізм), допомогти віднайти їхню індивідуальність та почуття внутрішнього вдоволення за допомогою речей матеріальних.

Америка ввійшла у 1950-ті — декаду товарного фетишизму, а Діхтер дав клієнтам моральний дозвіл насолоджуватися сексом та споживанням товарів, і до всього ще й викував філософію корпоративного гедонізму. «Гедонізм, — сперечався Діхтер, — як того ще давні греки хотіли, треба витягти із анналів забуття. А навчитися забувати ми мусимо про провинність первородного гріха». Діхтер стверджував, що коли вже американці збираються віднайти в культурі споживання свободу, скидаючи з себе те почуття руйнівної провини, наявність якого могла призвести до фашизму чи комунізму, їм доведеться заховати своє застаріле поняття моральності подалі. «Війни із застосуванням ракет та водневих бомб — це баталії напоказ, — писав Діхтер, — коли ж справжня боротьба, війна на невидимих фронтах, ведеться за право володіти людськими мізками».

* * *

У той же час філософ Герберт Маркузе дотримувався думки, що такі-от розквіт та автоматизація американської економіки 1950-х, що крокувала темпами, які випереджали свій час, могли посприяти становленню в країні кардинально іншої політичної системи. Капіталізм, за його словами, породив хіба що «концентраційні табори, масове винищення люду, світові війни та атомні бомби», і стверджував, що, певне, уперше в історії людства незмірні постіндустріальні багатства, якими так тішилися американці, зробили так, що над альтернативою прийняття лівих поглядів почали серйозно задумуватися. У своїй праці «Ерос і цивілізація» (1955) Маркузе подає читачам своє авторитетне бачення сексуальної утопії, яке він сформував на основі Райхових сексуально-політичних мрій. Книга зробила з Маркузе ікону революційно налаштованого студентства — студенти з університету Вісконсина навіть намагалися, дотримуючись його вказівок, започаткувати свій еротичний рай на землі.

Маркузе, мабуть, був найрадикальнішим членом Франкфуртської школи^[114] (Інститут соціальних досліджень, який 1934 року перенесли до Колумбійського університету), серед інших видатних членів якої були Теодор Адорно, Макс Горкгаймер та Еріх Фромм. 1932 року Райх, тоді ще на гребені свого фрейд-марксизму, опублікував статтю в першому номері наукового журналу Інституту соціальних досліджень, члени якого, хоч і усвідомлюючи погіршеність своїх діянь, але пішли за ним в ідейному зведенні двох родоначальників воєдино. Проте в часи Другої світової Адорно та Горкгаймер, намагаючись пояснити наявні в суспільстві перипетії, вдалися до розтлумачування Фрейдової теорії про інстинкт смерті, до чого Райх ніколи не брався, та в результаті наголосили на політичному песимізмі Фрейда. Еріх Фромм, наприклад, списував Фрейда-революціонера з рахунків як щось аморфне.

Під час конфлікту, що розгорівся через те, що чаша фінансових дотацій інституту спорожнилася, Маркузе переїхав до Вашингтона, де влаштувався на роботу до Управління стратегічних служб — одного зі структурних підрозділів американської розвідки і спецоперації під грифом «секретно» (організації-попередника ЦРУ). Там він узявся за розвиток ідей, що їх виклав Райх у «Масовій психології фашизму», та знайшов їм застосунок у галузі урядової політики держави: він ідентифікував німецькі угруповання із антифашистськими поглядами і

вигадував шляхи, якими американці могли б поширити пропаганду, що обернула б проти Гітлера його ж послідовників. («Маркузе, — стверджує історик Пол Робінсон, — цілковито погоджувався з ідеями Райха... Навіть у 1930-х Маркузе вважав, що тілесні заборони та обмеження, а особливо сексуальні, — одні із найчіткіших ознак експлуатаційного соціального строю».) Коли 1945 року УСС розпустили, Маркузе перейшов на роботу в Держдепартамент США, де склав 532-сторінкову доповідь про «Можливості світового комунізму». Історик Стюарт Хьюз (який стверджує, що працюючи в УСС під провідництвом Маркузе, отримав другу вищу освіту) пише так: «Видавалося смачнезно несумісним те, що наприкінці 1940-х, у часи, коли повним ходом йшло очищення державного апарату від справжніх чи то лиш підозрюваних прихильників лівих, головним посадовцем держдепартаменту з питань Центральної Європи був революційний соціаліст, який ненавидів Холодну війну і все, що з нею пов'язано». Розчарований заразністю притаманного періоду МакКарті антикомунізму, 1951 року Маркузе подав у відставку і повернувся до наукової діяльності.

Працюючи в університеті Брандейса^[115], Маркузе опублікував «Ерос і цивілізацію» (1955), книгу, яка продовжила намагання Райха змішати погляди Фрейда та Маркса; хоча, пішовши на поступки посиленому клімату загального політичного відчаю, що просочився в суспільство в середині 1950-х, автор не згадує в книзі імені Маркса. «Ерос і цивілізація» вказує шлях до уможливлення утопічного суспільства, що є вільним від сексуальних заборон та обмежень. Якщо праця «Невдоволення культурою»^[116], в якій йдеться, що сексуальні заборони — це одвічні та необхідні елементи суспільної культури, була відповіддю Фрейда на загрозу, яку ніс собою молодечий радикалізм Райха, лискуче названа книга Маркузе була винахідливою спробою викрутити реакційний песимізм Фрейда так, аби на передній план знову вийшов ліберальний Фрейд-революціонер.

Маркузе, якому тоді було 57, услід за Полом Гудменом долучився до безжалісної критики неофрейдівців, включно з його колишнім колегою з Франкфуртської школи Еріхом Фроммом, якого звинувачував у тому, що він практикував терапію, яка, стверджуючи, що справжнє щастя було доступним і в поточно присутній моделі суспільства, пропагувала конформізм (Фромм захищатиметься,

називаючи Маркузе нігілістом). Як і Гудмен, Маркузе виокремлював Райха як найвизначнішу постать з числа лівих фрейдівців і захоплювався ним як своїм інтелектуальним попередником. Але злегка і критикував Райха за ігнорування Фрейдових концепцій інстинкту смерті та неминучості обмежень і заборон. Також Маркузе вважав, що догматичне зациклення Райха на тому, що оргазм — це панацея від усіх недуг суспільства, псувало істотність його інших помислів «загальним примітивізмом», який віщував «останнім рокам його життя навіжені та фантастичні хобі».

Маркузе погоджувався із твердженням, що заборони та обмеження певною мірою необхідні для здорового функціонування суспільства — щось, чого Райх ніколи не міг сприйняти; проте вважав, що капіталізм вимагав від своїх суб'єктів надмірних пожертв їхнього лібідо. Однак він також розрізняв «базові обмеження», наявність яких необхідна в будь-якому суспільстві, та «додаткові заборони» (термін, взятий із Марксового поняття «додаткової вартості»), які, на його думку, були історично умовними — податком, що почасти виставлявся на рівні, набагато вищому за справжні вимоги суспільства.

Капіталістична секс-економіка, твердив він, охоче використовувала додаткові заборони та обмеження задля концентрації лібідо в геніталіях, себто так, щоб решта людського тіла залишалася вільною для безперешкодної експлуатації як інструмента праці (Маркузе вважав, що Райх, ідеалізуючи «генітальний характер», хіба що підсилював цю «генітальну тиранію»). Як і Фріц Перлз, Маркузе, намагаючись закоротити похмурий песимізм Фрейда, досліджував збочення, які Фрейд класифікував як «перехід у фазу дорослого життя імпульсів Ід, що не піддалися репресивності заборон та обмежень». «Збочення, — сперечався Маркузе, — це вияв непокори проти поневолення людської сексуальності політикою впорядкованого розмноження та проти установ, які слідкують за дотриманням цієї впорядкованості».

Маркузе запропонував, що вирішити проблему зможе ресексуалізація цілого тіла; звільнене тіло, як він того сподівався, стане неагресивною, але рушійною силою суспільних змін, які призведуть до утопії, що заснується на засадах «поліморфного збочення» дітей, у яких, на думку Фрейда, абсолютно всі ділянки тіла були здатними до пізнання еротичних відчуттів (Норман Олівер Браун,

колега Маркузе з УСС, у своїй книзі «Життя після смерті» (1959) подавав таке ж бачення виходу з ситуації). «Робота, — уявляючи це нове суспільство, казав Маркузе, — не відчужуватиме людей одне від одного, а вже сама буде формою сексуальних ігрищ».

Доволі іронічно, що хоча він і пропонував, і відстоював поліморфно збочену версію Райхової «робітничої демократії», Маркузе сам по собі був майже противником гедонізму. «У плані статеких відносин, усе було дуже приховано, дуже традиційно, — розповідав його пасинок Оша Нейман, — принаймні, що стосується [його] плотських, генітальних та сексуальних інстинктів, нічого не виходило назовні». Після того, як його дружина померла від раку, Маркузе закрутив роман із дружиною свого найкращого друга Франца Неймана, який разом з ним перейшов з Франкфуртської школи до УСС. Коли 1954 року Нейман загинув в автомобільній катастрофі, коханці одружилися і, попри його короткий роман з аспіранткою, жили довго і щасливо. Нейман пригадував, як Маркузе нахвалявав йому те, як Томас Манн полюбляв, прокинувшись зранку, одягти піджак та краватку, а потім писати про типи характерів, що безсилі перед дією пристрасті — сили, яку Маркузе, здавалося, також міг сублимувати.

«Інколи я підозрюю, що десь там під тим гримом, який носив Маркузе, був штамп пуританізму, який він ледве стримував, — писав Пол Робінсон, — певна тонкість його характеру, що на теоретичному рівні дозволяла сприймати сексуальність із відкритими обіймами, але на практиці перетворювалася у вразливість». Маркузе, зустрівшись із огидливими реаліями сексу, сказав: «Це зовсім не те, що я мав на увазі!»^[487]. Справді, майже через десять років після виходу його «Еросу і цивілізації» Маркузе усвідомив, що його оптимістична віра в радикально опозиційну природу сексуальності була завідомо невірною, і опублікував нову версію-спростування.

* * *

Влітку 1955 року, коли «Еросом і цивілізацією» зачитувалися в кампусах коледжів усієї Америки, Райх вів самотницьке існування в Оргононі, а єдиним, хто міг скласти йому компанію, був його завгосп Том Росс. Ільзе Оллендорф пішла від нього ще минулого літа і,

переїжджаючи до школи Гамільтон, що у Массачусетсі, забрала з собою Пітера. За її відсутності в Райха був короткий роман із Гретою Гофф — його колишньою пацієнткою та соціальним працівником у Дослідницькому центрі Оргонного інституту. Щоб зостатися зі своїм гуру, вона пішла від свого чоловіка, Майрона Шарафа, з яким у них був однорічний син (образ, що й задала тонів амбівалентній біографії Райха в авторстві Шарафа). Але її ілюзії розвіялися дуже швидко, і допомогли цьому «кричуще помилкові переконання», такі як його віра в те, що його за особистою вказівкою Ейзенхауера оберігали літаки ВПС США, і коли вона насмілилася висловити свій сумнів щодо таких його ідей, то також опинилася на місці суб'єкта Райхових нападів ревнощів. Гофф пішла від нього та переїхала назад до Норвегії. Райх писав їй, благаючи повернутися. «Прощавай, моє серденько, — відписала вона, — ти надто сильно намагаєшся втекти від щастя»^{488}.

Райх був до болю самотнім: виживав лише на консервах, картоплі та цибулі, яку викопував на тоді уже порослому бур'яном прикухонному саду Оллендорф. Пізнавши приступ депресії, яка була неприглядною стороною його манії, він надто зациквився на питанні своєї смерті і вже почав готувати в Оргононі мавзолей для свого тіла та попросив Росса, аби той брався копати йому могилу.

Більшу частину свого лабораторного обладнання Райх розпродав, аби оплатити чеки, що йому виставили адвокати та суди, а залишок коштів розтринькав на те, щоб побудувати в просторій, порожній Обсерваторії екстравагантну їдальню. Таке рішення він пояснював тим, що очікує на прибуття дуже поважного гостя, певне що Ейзенхауера власною персоною, і з цієї нагоди ще й зробив ремонт в одній із кімнат на першому поверсі будівлі, купив туди нові меблі, чайний сервіз, склянки та кухонне срібло.

Одного разу Райх запросив туди на вечерю Глейді Мейер — вдову Вульфа. «Вона сказала мені, що ніколи не забуде, як жалюгідно Райх намагався виставитися на тій вечері бездоганим господарем, у тій насправду формальній їдальні, — Ільзе Оллендорф пише про той вечір. — Він вибрався мов на свято, а вона приїхала із своєю корзинкою для пікніків, бо ж вважала, що то буде дуже невимушена вечеря. Усе те дійство містило в собі щось нереальне, складалося відчуття, що то була вистава. Після вечері Райх зіграв для неї на органі, а потім за розмовою обмовився, що читає Руссо, а ще Новий

Завіт. З її спогадів виринає, що тоді Райх дуже потребував, аби хтось запевнив його, що він ще здатний комунікувати з іншими людьми, що він не зійшов з розуму, що його розуміють».

У серпні того року на чотириденну конференцію в Оргононі, що була присвячена «Медичному Ловцю СОЕ Райха», завітала Аврора Каррер (донька видатного біофізика доктора Еноха Каррера, якій тоді було 33 роки) — однолітка старшої доньки Райха Єви. Працювала вона лікарем-дослідником у Національному інституті здоров'я у Вашингтоні (в структуру його, за іронією, входило УПМ), де досліджувала дію пеніциліну на кровообіг людини. Райха дуже вразила її доповідь на згадану вище тему, яку вона надіслала йому тієї весни.

Є світлини, на яких темноволоса Аврора зображена в компанії решти 16 людей, які також приїхали на конференцію 1955-го. Там вона була однією із лише двох жінок і на фото стоїть у білій спецівці й, спираючись долонями на коліна, нахиляється вперед, аби уважно слухати Райха під час демонстрації ним його останніх терапевтичних інновацій. Райх сидить у кріслі біля розкладного ліжка, яке очевидно оплетене лозою із довгих металевих кабелів, які, заземлюючи його, виходять із ловця СОЕ. На його шиї видніється червона хустка, яка, як казав Шараф, «підкреслювала його схожість на провідника партизанського руху».

Каррер аж надто радісно зробила крок у пустку, залишену по собі Оллендорф та Гретою Гофф. Райх вважав її останньою своєю дружиною. Є фото Каррер, що підписане «Моєму коханому чоловікові, Віллі. Твоя любляча та віддана Аврора. 27 квітня 1957 року». На тій світлині вона відводить погляд у далечінь. У неї чітко виражені підборіддя і вилиці, вродливе забіякувате личко, охайно вкладені кучері. А на шиї намисто з перлин.

«Особисто з Аворою я знайомим не був, — сказав мені Гершковіц. — Мені завжди здавалося, що вона була як... Не знаю, чи була вона Райховою пацієнткою, але вона точно скидалася на людину, що одержима позитивним трансфером. Досить того, як вона не переставала боготворити його. Пригадую, що певний час я вважав, що вона нагадує мені декотрих моїх пацієнтів, які входили у позитивний трансфер надто глибоко».

Взагалі-то Каррер лікувалася у доктора Бейкера, який «постановив, що продовження сеансів її терапії унеможливилось» її потужним трансфером до його персони (ну і, мабуть, тому, що йому вона також подобалася), тож він одразу ж перервав її аналіз. У конспектах циклу лекцій під назвою «Кінцева фаза терапії», який Райх читав 1949 року, він настановляв своїх лікарів, що не можна приймати пацієнта чи пацієнтку, які їм подобалися. Аудиторія оргономістів почула і таку пораду: «Не торкайтеся пацієнта, доки він чи вона залишаються у ролі пацієнта. А якщо усе навпаки і вас тягне до пацієнта, то не беріться за них... Попри власні бажання, спробуйте скерувати її чи його до когось іншого». Лише якщо пацієнт успішно набув оргастичної потенції і в нього «розвинулася здорова генітальна прихильність» до терапевта, от тоді можете завершувати лікування і закручувати інтрижку — ви маєте вміти відрізнити це «здорове бажання», попереджав Райх, від нарцистичного бажання пацієнта «скинути вас з вашого п'єдесталу... і розтерти вас на порох». (Безсумнівно, на увазі він мав Енні Райх.) Одним за одним аналітики відцуралися від Каррер, мов від ворога народу. Бейкер скерував її до доктора Рафаела, який, скоріш за все, стикнувся з ідентичними проблемами, бо він, зі свого боку, скерував її до доктора Чарльза Оллера.

Годинник, що відраховував дні до судового засідання, нависав на делегатами конференції. «На цій конференції люди усміхалися і жартували менше, аніж на попередніх, — писав Майрон Шараф, який, попри глибоку рану, якої Райх завдав йому нещодавнім романом із його дружиною, був присутній, — час від часу на всіх находила суцільна туга». Райх хотів висмоктати із кожного присутнього на конференції СОЕ — і ще й на очах у всіх інших — так, щоб нібито символічно очистити їх. Він стверджував, що за допомогою приладу для виловлювання СОЕ й сам зцілювався від ларингіту, від якого страждав упродовж декількох місяців, і що навіть допоміг докторові Віллі (одному з його лікарів) домогтися оргазмічного рефлексу. Під час одного з цих відкритих сеансів Вілл Моїс розплакався, коли численні маленькі гарматки приладу націлили на його тіло — так, наче вони висмоктували з нього якийсь внутрішній смуток.

Коли Бейкер відмовився піддатися такому ж лікувальному сеансу, не бажаючи скомпрометувати себе перед Каррер, своєю колишньою пацієнткою, Райх не на жарт розлютився: «Вона знає про оргонну

енергію більше, аніж тобі коли-небудь судилося», — пролунала різка відповідь Бейкеру. Було видно, що він закохувався в Каррер. «На цьому він не замовк і ще сказав мені, — пригадує Бейкер, — що лікуючись у мене, вона закохалася, хотіла мене і була готовою на все, але я не відповів їй взаємністю. Він вважав, що її здоров'я — взірець» (бо це дозволяло йому почати роман з нею). Бейкер не погодився з діагнозом, який поставив Райх, хоча й не наважився суперечити йому.

Бейкерові провели приватну сесію з висмоктування з нього СОЕ, яка тривала 20 хвилин. «Минуло декілька хвилин, перш ніж я щось відчув, — писав він, — а тоді мої вуста почали нестримно й непереборно розтягуватися, немов витягуючи з моїх глибин реви та схлипування». Після третього такого сеансу Бейкер писав: «Почувався я краще, аніж будь-коли в житті. Усі мені були любими і добрими людьми. А особливо дивувало мене те, що до цього списку ввійшов навіть Сільверт, який, на мою думку, тягнув Райха до краху».

У листопаді 1955 року Райх, узявши псевдонім доктор Вальтер Ронер (певне, натяк на дівоче прізвище його матері, Ронінгер), переїхав до Вашингтона, щоб у період затишшя перед судом бути якнайближче до Каррер, яка жила у Бетесді^[117]. Вони мешкали разом у багатоквартирному житловому будинку під назвою «Массачусетс-авеню Елбан Тауерз»: там йому було комфортно і така прописка — ближче до колиски державного правління — сповнювала його особу духом поважності. Він і надалі помилково вважав, що уряд зацікавлений у його діяннях, і продовжував писати листи до президента Ейзенхауера та інших держагентств, які, за його припущеннями, заступляться за нього в його судових баталіях.

* * *

Суд перенесли на 30 квітня 1956-го. Райх думав собі, що всі ці судові повістки не мали жодної юридичної сили, бо ж Федеральний прокурор США власною персоною не вписав до них свого імені від руки, а воно там, бачте, було лише вдрукованим. Райх скаржився: «Лише оформлені та підписані відповідно до чинного законодавства документи будуть прийняті Захисником обвинувачуваного відкривача енергії життя». Оллендорф, яка також отримала повістку

(переконавшись, що вона раз і назавжди зійшла з Райхової орбіти, в УПМ пересвідчилися, що ім'я більш не фігурувало у їхньому позові), звернулася з цього приводу за консультацією до адвоката і, вивідавши, що документ — таки дійсний, з'явилася на засіданні. Райх, Сільверт та Мангравіт — ні. Наступного ранку усіх трьох заарештували за неявку та зневагу до суду.

Мангравіта впродовж двох днів утримували у федеральній в'язниці, де він чекав на федерального судового пристава, який мав ескортувати його в наручниках до Мену. Коли вони зупинилися по дорозі на ланч, то їсти він мав також у кайданках — так наче був особливо небезпечним злочинцем. У Портленді, штат Мен, його посадили до тієї ж камери, що і Райха, з яким той було говорив по телефону, але доти ніколи особисто не зустрічався. «Тоді мене охопило легке благоговіння, — Мангравіт описує їх першу дивну зустріч. — Звісно, що я був шокованим: я почувався геть ізольованим, то були декілька дуже неприємних днів у в'язниці. Райх не сидів і не лежав, а марширував по маленькій камері попереднього тримання — він усе ще намагався взивати до своїх лікарів, які також були там, але тримали їх не в камері».

Один із Райхових оргономістів заклав свій будинок під заставу (яку виставили на рівні 30 000 \$), і Райха, його пацієнта (Сільверта) і пацієнта його пацієнта (Мангравіта) відпустили. Мангравіт сказав мені, що, коли він був в Мені, Райх, скориставшись нагодою, провів для нього шість чи сім сеансів терапії у своєму кабінеті в Оргононі. Розвиваючи тему техніки терапії, яку до нього застосовував Райх, Мангравіт сказав, що це було більше схожим на допит, аніж на лікування. Райх вважав, що Мангравіт, як «свідок із сторони державного звинувачення» — так наче в нього був вибір, до якого табору пристати, — був зрадником оргономії і використовував свою техніку глибокого дихання не для того, щоб зламати його броню характеру, а для того, щоб витягнути зізнання із можливо подвійного агента. Райх, чия параноя не спинялась у своєму прогресі, вважав, що його оточили комуністичні шпигуни.

«Я просто сидів у кріслі, — пригадує Мангравіт, — у кінці кімнати були й інші люди. Говорив він багато. Потім, у якийсь момент, він викрив у мені цей ось “синдром шпигуна” і запитав: “Ти — шпигун?”. Він вилив на мене усе своє лайно, яке тільки міг. Майже усі його

терапевти повторно змушували мене лоскотати своє піднебіння, допоки я не починав блювати, щоб я, розумієте, розкрився перед ними — це було дуже неприємно. Він змушував мене проходити крізь це безліч разів, і мене це бісило. Я б і не проковтнув це лайно, якщо б... Тоді я зайняв позицію штибу “а не наїжджай на мене тому, що тебе аж тіпає від того, що усіх нас тепер судять і що все йде не так, як ти собі замислив”. Мене завжди сповнювало відчуття, що перед ким би він не знаходився, Райх завжди грав на публіку. Не знаю, чи було йому страшно на тому суді, чи ні. Він дотримувався поведінкової моделі, що чітко виражала його зверхність над усім цим і те, що все це просто розсмокчеться, бо він був дуже важливим для держави».

Райха привезли до суду міста Портленд у наручниках; фото, на якому він здіймає догори свої заковані зап'ястя, з'явилося у місцевій газеті^{489}. Згодом у суді Райх самотужки виконував роль адвоката сторони захисту, нарікши себе представником БЗЕЧ — Бюро запобігання емоційній чумі. До Мену також прибули трохи більше сорока прибічників Райха, які бажали виказати йому свою підтримку в перший день судових слухань. Більшість з них вважали, що Райхове рішення представляти свої інтереси особисто було помилковим.

«Він був найнезвичайнішою людиною, з якою я коли-небудь спілкувався, — каже Гершковіц, — але я завжди вважав, що в моєму глузді здорових клепок більше, ніж у його; мені було добре відомо про його політичну наївність, я знав, що якщо він почне наполягати на своїй недоторканності вже з початку засідання, то програє; я знав, що його ж думки і ввели його в оману. Знаєте, він полюбляв фільми про ковбоїв і на політику дивився, як на ковбойські фільми: Ейзенхауер наглядав за ним і в разі чого був готовим захистити його. Здається мені, що Ейзенхауер чув про нього лиш краєчком вуха, якщо взагалі чув». (Ракнес, до якого Райх колись хотів записатися на терапію, приписував Райхові ілюзії стосовно Ейзенхауера «якомусь невіршеному конфлікту між батьком та дитиною».)^{490}

Мангравіт запитав мене: «А вам ніколи не здавалося, що у нього був комплекс Христа і що він хотів власне піддаватися гонінням? У моїй голові спливає все більше помислів, і що більше я думаю про це, то більш дурнуватими вони мені видаються. Таке враження складалося, що він і геть не хотів захищати себе».

Усі події триденного суду детально висвітлювалися у портлендських газетах: журналісти смакували ексцентричністю Райха та науково-фантастичними образами таких приладів, як акумулятори оргонної енергії та ловці СОЕ, і на кожному засіданні в залі ніде було голці впасти. Один газетний заголовок твердив, ніби стаття, що під ним, була оглядом фільму: «Сценарій — брудний, акторський склад — видатний» (Портленд (МЕ.) «Evening Express», 5 травня 1956). У статті йшлося про те, як Райх, слухаючи свідків, щось постійно занотовував у своєму блокноті з жовтими сторінками, жваво кивав та мотилляв головою та нервово пропускав пальці «крізь густу сивувату шевелюру, яка своєю контрастністю з його рудим обличчям виразно розділяла його голову надвоє». Коли приходила його черга опитувати свідків, він похапцем вискакував зі свого крісла за трибуну, з якої «чіткості його допиту дещо заважав його акцент».

Аби викласти перед судом детальну схему-перелік кожнісінького порушення Райхом судової заборони, державне звинувачення викликало декількох свідків. Першою в списку була Ільзе Оллендорф, яка не бачилась з Райхом з моменту їхнього розлучення — два роки тому. Опитуючи її, Магвайр, державний обвинувач, намагався виставити Райха головою підпільної банди — раз за разом він згадував про «бізнес», називав Райха «авторитетом» та оперував лиховісними термінами як, наприклад, «взятися за Нью-Йорк». Хоча Оллендорф і визнала, що орендна плата за акумулятори збиралася і після накладення судом заборони, вона не пропускала жодної можливості, що в неї була, аби поправити Магвайра в його лжесвідченнях. «Вона була хорошим свідком, — зазначав Шараф про той суд у статті, яку написав два роки потому, — її свідчення, мабуть, були найправдивішими, бо серед усіх тих, хто свідчив на суді, вона була єдиною, кому було нічого боятися».

Коли прийшла Райхова черга допитати її, він поставив їй лише одне запитання: «На що витрачалися гроші, отримані в результаті продажів акумуляторів?». Оллендорф відповіла, що все вкладалося у подальші дослідження, як, наприклад, Райхова операція в пустелі. Райх сказав, що більше питань не має, наче намагаючись протистати звинувачувальним випадкам Магвайра, просто продемонструвавши безкорисливу великодушність своєї діяльності.

Наступним свідком був Пол Берман, користувач акумулятора з Нью-Йорка, якого Шараф описав як «ходячий посібник з вивчення запущеної форми неврозу». Він лікувався в доктора Джона Пьєрракоса, який пізніше, того ж року, заснував разом із Александером Лоуеном Інститут біоенергетики — фракцію розкольників, які займалася розвитком вегетотерапевтичної гімнастики за методом Лоуена. Берман розповів Магвайрові, що Пьєрракос запропонував йому почати користуватися камерою і що він продовжував платити за її оренду навіть після накладення судової заборони: ніхто й не намагався повернути прилад. Райх запитав його, чи акумулятор допоміг йому. Берман сказав, що так — допоміг, але його відповідь, за наказом судді, не внесли до судового протоколу. Суддя Суїні постановив, що запитання про ефективність приладу повинні були розглядатися судами попередніх інстанцій; це слухання мало бути присвячене розглядові конкретного питання про порушення Райхом судової заборони.

Своїх свідків Магвайр допитував два дні. Розповідаючи судові про те, як акумулятори продавалися та здавалися в оренду з метою максимізації Райхових статків, він намагався винести поза межі будь-якого сумніву той факт, що Сільверт, перевозячи акумулятори в рамках міжштатної торгівлі, діяв у змові з Райхом. Райх оскаржував «занудність» Магвайрового методу допиту свідків; в одному випадку, коли Магвайр вдався до похвилинної деталізації того, як Райх витрачав незаконно зароблені Сільвертом гроші, навіть суддя не витримав та перебив його: «А що ще нам розкажете: може, як він купував за ці гроші сигарети, сигари і таке інше?». Райх звернув увагу суду на те, що 350 000 \$ власного заробітку він вклав у розвиток оргонних досліджень, тож те, як Магвайр деталізовано ремствував про чеки, за які хтось заплатив 21,50 \$, видавалося просто сміховинним.

На третій день засідань настала Райхова черга викликати свідків. Йому знадобилося лише півтори години, щоб опитати всіх, і його кричущий дилетантизм, змодельований на основі усіх драм, що розгорталися в судових залах фільмів, які він так любляв дивитися (улюбленою була сцена з «Містер Сміт вирушає до Вашингтона»^[118]), іскристо відрізнявся від непохитного професіоналізму Магвайра. Єдиним лікарем, який свідчив у справі, був Альберт Дюваль, який сказав суду, що своїх пацієнтів він настановив би повернути

аккумулятори, навіть якщо б Райх не попросив його про це. Однак основним задумом Райхової стратегії допиту було не довести, що накладена на його діяння судова заборона була неможливою до виконання. Натомість він шукав способів довести, що зняття заборони — абсолютна необхідність для суспільства. Суддю приголомшила така його тактика захисту. «Якщо ви щойно визнали, що порушили заборону, то своїми промовами ви просто витрачаєте наш час, — сказав йому суддя Суїні. — Мені не важливо, чому ви її порушили і що змусило вас до цього. Фактом залишається те, що якщо ви визнаєте, що порушили заборону, то ваша справа близька до закриття». Але Райх наполягав, що він — не винен і щоб суддя взяв до уваги той факт, що свої інтереси він представляє без допомоги адвоката, та дозволив йому продовжити допит.

Своїми промовами та запитаннями до свідків Райх натякав судді на особливість таємниць, які він не міг розкрити, на загрозу шпигунства та на «плечі», які він мав у вищому світі (Білому домі, ВПС та ЦРУ). Він сказав суду, що шпигунів УПМ необхідно будь-якою ціною видворити та тримати на відстані від Оргонону, бо вони плекали намір викрасти його секретні рівняння, і що він видав своїм працівникам наказ носити вогнепальну зброю, аби впевнитись, що ті не проникнуть до його володінь. Коли суддя запитав МакКаллоу, який був з Райхом в Аризоні, чи той мав би намір застрелити представника УПМ, той відповів, що «за певних обставин», — так, мав би. Намагаючись запевнити всіх у життєво необхідній важливості його справи і щоб показати, як він був готовий померти, аби захистити свої таємниці, Райх викликав за трибуну свідків Тома Росса і попросив розказати судові, як він просив його викопати для нього могилу в Оргононі.

Єдиний раз, коли сторона обвинувачення з'їла ложку справжнього сорому, був допит Міллза. Райх запитав його, чому він перейшов від ролі його адвоката до амплуа прокурора в його справі. Міллз заявив, що працювати на Райха він перестав 1952 року — ще до того, як УПМ подали на нього позов, і що в будь-якому випадку все, що він зробив для Райха — то це нотаріально завірив декілька документів (взагалі-то він був присутнім на зборах, де обговорював з УПМ питання, що стосувалися їхнього з Райхом конфлікту, — про це свідчать протоколи тих зібрань). Міллз стверджував, що спецпрокурором у справі він призначив Магвайра лише для того, щоб запобігти конфліктів інтересів. Коли Райх заявив, що вони були друзями, Міллз ствердив, що уся соціальна інтеракція між ними обходилася принагідно випитою чашкою кави, на що суддя відповів дуже важливим для справи запитанням: «З молоком та цукром?». Таким чином суддя дав Міллзу зрозуміти, якщо той матиме бажання, то його ім'я може й взагалі перестати фігурувати в справі.

Під час перерви в засіданні суддя Суїні підказав Оллендорф, що Райхові не завадило б психіатричне обстеження, бо, на його думку, визнання підсудного психічно хворим було його останнім шансом уникнути обвинувального вердикту. У його свідченнях чітко виднілися проблиски втраченого із реальністю зв'язку. Та й справді, під час ведення ним міжгалактичної Едіпової боротьби Райх дійшов висновку, що його батько міг бути гостем із відкритого космосу. В опублікованій після його смерті книзі «Контакт з космосом» Райх пише:

«20 березня 1956 року о 10-й годині вечора в моїй голові зринула думка, що явилась мені з найвіддаленіших глибин вірогідності, думка, яка, боюсь, вже ніколи мене не залишить: “Я — прибулець? Я належу до новітньої земної раси, що була породженою контактами чоловіків з космосу із земними жінками? Мої діти — нащадки першої міжпланетної раси?” Невже на нашій планеті уже створили плавильний котел міжпланетного суспільства, так як і 190 років тому установили плавильний котел усіх націй, що зветься США? Чи, можливо, мої думки віщують події майбутнього? Я вимагаю від суспільства прав та повноважень на культивування таких думок, а також на те, щоб вільно задаватися такими запитанням без погроз ув'язнення будь-якого адміністративного органу».

Втім, Оллендорф так і не передала йому рекомендацій судді:

«Я категорично не погодилася з варіантом обстеження у психіатра. По-перше, тому що це б надмірно розлютило Райха та усіх його поплічників, і, по-друге, тому що хай якими б ілюзорними не були погляди Райха щодо змови проти нього чи то таємничості його діянь, мені здавалося, що в рамках проведення судового засідання він досі вів себе цілком раціонально, бо ж суд взяв до уваги його основоположні твердження, як, наприклад, те, що політики не повинні втручатися в царину наукових досліджень і що вивести на чисту воду упереджені та злоякісні наміри розслідувань, які проводило УПМ, було його обов'язком, адже ті, на його думку, йшли всупереч інтересам народу».

Присяжним, до складу яких вперше в історії саме того суду увійшли темношкірі, знадобилося лише 10–15 хвилин на те, аби, порадившись, винести вирок: «винний». У своїх записах про справу, які він вів під час слухань, Шараф порівнює сцену виголошення вироку із Страстями Господніми, а Райха з Христом: «На його обличчі злегка виднівся бездонно глибокий біль». Райх стоїчно спакував свої папери в дипломат. Уже на сходах будівлі суду він заявив, що цей день назавжди стане днем «зловмисного наклепу зі сторони держави». Почувши вирок, його учні, які вважали його непереможним, почувалися «пригніченими й безпомічними». Декорті навіть розплакалися:

«Ситуація із “послідовниками” була й справді геть кепська... Але продовжувати вештатись серед людей, які поїдали себе від почуття провини, також не було рішенням... Містицизм нікуди не зник — Райх знайде спосіб видряпатися, він “знає” речі, що невідомі нам, яких ми й геть не розуміємо. Така думка була частково раціональною, але й водночас дуже хворою. В якийсь момент, під час заключної промови судді, хтось із присутніх у залі промовив: “Все наче добре, Райх усміхається”. І він і справді вірив, що остаточне рішення буде іншим, аніж насправді... Я вважаю, що в цій

ситуації Райх і сам встромив собі ножа в спину, бо ж ніяк не переставав гнути свою лінію».

Шараф чув, як на сходах до суду Райх вів із Мангравітом «гостру розмову»: «Ти лише глянь на нього!» — Райх сказав Сільверту, вказуючи, що Мангравіт виглядав емоційно недужим, або «СОЕльним». (Райх пізніше коментував, що Шараф також виглядав «темнувато», тож і його запитав, чи він, бува, не шпигун.) Коли Мангравіт благав Райха дозволити йому мовити слово, Райх відповів: «Так, але правду, будь ласка!» — маючи на увазі, що Мангравіт збрехав, коли свідчив у суді.

Я сказав Мангравіту, що в ході мого дослідження мені вдалося встановити, що перед тим, як їх засудили, Райх та Сільверт подавали на нього скаргу до суду за завідомо неправдиві свідчення. «ЩО?! — Мангравіт відповів, не вірячи почутому. — Я ніколи не знав про це. Неймовірно!» Виходить, що Сільверт, начебто повівшись на параноїдальну фантазію, що Мангравіт, якого у все це Сільверт і втягнув, був маріонеткою УПМ, намагався виставити себе перед Райхом невинною овечкою. «Доктор Сільверт визнав, що [Мангравіт] так само міг бути несвідомо залученим [до перевезення акумуляторів із Ренджелей до Нью-Йорка] диверсивним учасником злочинної змови проти мене, — писав згодом Райх у своєму поясненні суті справи при поданні апеляції до суду вищої інстанції, — так, щоб були “докази” міжштатної торгівлі уже після видання заборони, які б можна було навести в суді».

«Він знав мене як пацієнта та друга, — Мангравіт коментує зраду Сільверта, — і він знав, ким я був і чим займався, і він працював зі мною пліч-о-пліч. Я збирав акумулятори, я зберігав усі книги, ми бачилися практично щодня, і він знав мене як лікаря, а тепер вирішив, що я був якимось зловредним шпигуном із табору лівих?» Мангравіт сказав мені, що Сільверт почав збирати серед друзів компромат на нього, а ще ж він був вигнанцем з оргономії (науки, якій присвятив стільки часу), що і залишило його біля розбитого корита. «Я припускаю, що в тій скарзі про мене писало, що я “чумний”. Будь-хто, хто щось робив не так, одразу ж ставав чумним — ось це і була та емоційна чума, що вражала Райха».

Через два тижні Райха засудили до двох років позбавлення волі, Сільверта — до одного року та одного дня, а Фундацію Вільгельма Райха оштрафували на 10 000 \$. Усі залишки акумуляторів та Райхові книги в дешевих м'яких обкладинках, що стосувались теми оргонної енергії, підлягали знищенню під наглядом УПМ. «Ми програли, але лише технічно, незбагненному процесуальному млину, — писав Райх у промові, яку суддя зачитував перед судом після виголошення вироку. — Я та мої співпрацівники, однак, виграли нашу справу в плані істини та історії. Можете знищити нас фізично хоч завтра; ми житимемо в пам'яті людей так довго, скільки ця планета плаватиме у нескінченному океані оргонної енергії, як “Батьки” космічної, технологічної ери».

Почувши про декілька літ детективної праці, що забезпечили Райхові вирок, Мілдред Брейді написала працівникові УПМ Джонові Кейну:

«Є в тім, щоб дізнатися, що стаття, яку ти написала ще кілька років тому, допомогла закрити такого перця, певна журналістська радість. Що більше я про це думаю, тим більше мені руки чешуться всістися за цілу книгу про цю справу... Це буде чудова історія про найсправжніснінькі пригоди, що продаватиметься краще за будь-який детектив... дозвольте висловити вам свої найщиріші привітання з нагоди відмінно виконаної роботи, ви — великий молодець.

*Щиро,
Мілдред Е. Брейді»*

* * *

Пітер Райх був там, в Оргононі, коли 5 червня 1956 року туди приїхали агенти УПМ Кеньйон та Нісс, аби наглядати за дотриманням судової постанови на знищення всіх акумуляторів, що залишилися. Перш ніж їхнє запорошене від пилюки чорне авто рушило вгору похилим схилом до обсерваторії, заступник судового пристава штату, який приїхав разом з ними, промайнув перед очима хлопчини, який стояв біля навчальної лабораторії. Пітер зателефонував туди,

здіймаючи тривогу, і щодуху помчав за урядовою машиною. Наздогнавши їх, він побачив, що двоє інспекторів УПМ стояли навпроти стола Райха. На них були лискучі вузькі галстуки, білі сорочки та чорні костюми, і вони називали Оргонон, як пригадує Пітер, «Оргі-ноном».

Райх сидів у кріслі, одягнений у червоно-чорну сорочку в клітинку, та крутив у руках олівець. Вони обговорювали, хто повинен виконати знищення; інспектори УПМ стверджували, що саме сторона захисту має під наглядом УПМ привести постанову суду в дію. Райх відмовився самотужки знищувати свої творіння: для нього це було нічим іншим, як іконоборством. «Містере Росс, — зрештою, сказав він, цього разу не злостячись на «червоно-фашистських» прибуд, — візьміть із собою Пітера та підіть до лабораторії. Починайте демонтувати акумулятори. Візьміть сокири».

Том Росс та Пітер розкрутили три акумулятори, що стояли в лабораторії, та звели в долині, що на під'їзді до обсерваторії, похоронне багаття з целотексу^[119]. Тоді вони заходилися демонструвати свою майстерність вправлятися із сокирами, рубаючи акумуляторні панелі на друзки. Закінчивши, пригадує Пітер, «увесь цей стек був пошматований і поламаний, а металева вата звисала з уже порожнистих та сіруватих панелей». «Що ж, джентльмени, ви задоволені? — саркастично запитав Райх інспекторів. — У нас ще є бензин, горітиме добре, хіба ж ні?» Він запитав, чи мали вони намір знищити ще й залишки його наукового обладнання, чи ж бо спалити його книги. Уже їдучи з Оргонону, один із представників влади, якому було, вочевидь, соромно, висловив жаль, що все мусило дійти до цього. Райх відповів: «Так, шкода вам. Еге ж. Усім нам, чи не так? Щастя вам, джентльмени. Настане час, і ви зрозумієте».

Згідно зі звітом про події того дня, який агенти УПМ написали того ж вечора, на тій зустрічі також були присутніми Сільверт та Моїс, і ще двійко адвокатів, яких найняв Райх. В Оргононі залишилося лише декілька акумуляторів, але Сільверт зізнався, що ще десять приладів лежали в нього в Нью-Йорку на складі, що на Томсон-стріт; а з ними ще й панелі, з яких можна було скласти ще 25–30 камер. Ще 82 акумулятори Райх продав людям, які спочатку взяли їх в оренду (заробивши на цьому 8264,75 \$), і його адвокати стверджували, що змусити нових власників повернути їх до Ренджелей для знищення, як

того вимагала постанова суду, було неможливо. «Сторона захисту вела себе доволі цивілізовано та свідомо, — йшлося у звіті, — лише декілька разів доктора Райха опановувала легка злість і він вибігав з кімнати, але одразу ж повертався. Їхня реакція на те, що відбувалося, нагадувала мучеників. Навіть якщо б Управління продовольства та медикаментів хотіло знищити абсолютно все, що там було, їм би ніхто не заважав».

За цією офіційною версією тодішніх подій, акумулятори все ж намагалися спалити, але вони попросту на хотіли загорятися, тож добити їх довелося сокирами. На вершечку цих уламків та рештків порубаних акумуляторів Райх встановив американського прапора, так наче віддав честь тим, що полягли в бою.

Уже через декілька тижнів ті самі інспектори повернулися до Оргонону, аби очолити процес спалення книг. Райх відвів їх до студентської лабораторії і сказав: «Ось вони всі, спалюйте». Оскільки інспектор Нісс вів протокол справи, Райх порадив йому час від часу виходити на свіже повітря, бо лабораторія була зараженою — то було попередження, що влетіло інспектору в одне вухо й одразу ж вилетіло з другого. Райх організував усе так, щоб роботу виконав хтось із цеху працівників компанії «Collins'». На великому вогнищі спалили 251 примірник Райхової писанини. «Спостерігаючи за тим, як вони дотлівали, — писав Нісс у звіті, — доктор Райх майже взявся також жбурнути декілька книг до вогнища, але на мить спинився та зауважив: “Я пообіцяв собі, що не матиму нічого спільного із спаленням цієї літератури”». Він розповів Нісові, що раніше його книги палили фашисти, і що йому і не думку не спадало, що до спалювання книг дійде і в Америці.

Взагалі-то на початку 1950-х під заборону до використання в школах та бібліотеках потрапило й багато інших «підривних» видань; загалом ще 30 000 книжок (таких авторів, як Жан-Поль Сартр та Ленггстон Хьюз), які прихвосні МакКарті інтерпретували як прокомуністичні, було вилучено з інформаційних центрів в іноземних посольствах та консульствах США. За іронією долі, декотрі з цих книг у Німеччині спалили. Але, як вказав один сенатор, термін «книгоспалювання» «символізував будь-яку спромогу позбавити бібліотеки книжок» і закриття книг на карантин у підвалах та складах було нічим не кращим за піддання їх кремації. У червні 1953 року

Ейзенхауер, який просто ненавидів МакКарті (він вважав його «прищем на красивому тілі прогресу»), виступив з промовою, у якій засудив такі дії. «Не шикуйтеся до лав книгопаліїв, — казав він випускникам Дартмутського коледжу, — хибно вважати, що, приховуючи докази їхнього існування, можна приховати і самі думки. Не бійтесь заглядати до бібліотек, і яке б це не було друковане видання, якщо воно не ображає вашого бачення людської гідності, то читайте його скільки і як заманеться. Ось вам і єдина цензура, яку варто імплементувати».

Наприкінці серпня того року УПМ взялося і за літературу, яка зберігалася у видавництві Оргонного інституту у Гринвіч-вілліджі. Процедура відбувалася за присутності Сільверта, матері Пакі Райт, Міріам Шеппард та декількох інших найнятих підсобників. До крематорію департаменту санітарного-технічного нагляду Нью-Йорка, що на Ганзевурт-стрит, вивезли шість тонн літератури, вартістю 15 000 \$. До переліку вилученого майна увійшли 20 000 журнальних номерів, а також книги в твердій обкладинці, які, за умовами судової постанови, повинні були залишити (але не продавати їх, допоки з них не будуть видерті всі згадки про оргонну енергію). Не забули й про примірники «Масової психології фашизму» та «Сексуальної революції», у яких оргонна енергія згадувалася лише мимохідь. Агенти УПМ споглядали, як «вантажівка скинула матеріал на звалищі, а оператор кран-балки підняв його і жбурнув у вогнище».

Американська Спілка захисту громадянських свобод опротестувала спалення книг двома способами: написавши листа до УПМ та в прес-релізі, який на захотіла друкувати жодна із провідних газет країни. Райх відштовхнув простягнуту АСЗГС руку допомоги, попри те, що вони були єдиною організацією, яка його підтримувала — АСЗГС сформувавши, щоб захищати лівих під час червоного переполоху 1920-го, і хоча 1940-го комуністам заборонили займати керівні державні посади, Райх стверджував, що в цієї спілки комуністичне нутро.

* * *

У Вашингтонській національній бібліотеці медицини, яка є структурним підрозділом Національного інституту здоров'я (установі,

в якій колись працювала Аврора Каррер), є певна картотека матеріалів, що пов'язані з Райхом. Бібліотеці їх «пожертвувала» саме Аврора. Вочевидь, Каррер планувала написати біографію Райха ще за його життя і хотіла її назвати «Геній: Особисте життя та кохання Вільгельма Райха», а один із розділів було попередньо названо «Життя з генієм». Мов одержима, вона зберігала все, що пов'язане з ним та його життям: листи, чеки, записки, які формують уривчастий портрет його останніх днів. Коли Райх помер, вона взялася робити копії всього, що було в його архіві, усього, що, на її думку, допоможе їй дописати її закинуту колись працю. Але уся інформація, якої вона потребувала, згідно з Райховим заповітом, закривалася від публічних очей на 50 років з дня його смерті. (Цей архів, тепер уже перенесений до Гарварду, і надалі ретельно охороняє друге покоління прихильників Райха, які ніколи особисто його не зустрічали. Навіть сьогодні не вся інформація, що там зберігається, передана у вільний доступ.)

Найбільш деталізовані уривки книги Каррер стосуються жінок, які випередили її в гонці за порядкову першість у житті Райха: Ельза Лінденберг, Енні Пінк, Ільзе Оллендорф та Грета Гофф-Шараф. Можливо, вона ревнувала; можливо, хотіла не стати на ті ж граблі, що і вони; можливо, важке минуле Райха висіло над їхніми взаєминами темною хмарою; можливо, теорія та практика конфліктували між собою в особистому житті Райха. У своїх записах Каррер твердить, що Райх, очевидно, все ще кохав Ільзе Оллендорф: вона розповідає, що після того, як Пітер та Ільзе одного разу приїхали до нього в гості, він розплакався (Пітер пригадує, як Райх показував у ті часи йому пістолета і, плачучи, грозився, що радше застрелиться, аніж піде до в'язниці). «Я думаю, що він кохав мене так само сильно, як і будь-яку жінку, яка коли-небудь стрічалася на його шляху, а може, й більше, — запевняла себе Каррер. — Інколи він такий милий, добрий та люблячий». Райх, як писала вона, вважав, що їхнє життя разом було «найпалкішою та найвеличнішою історією кохання всіх часів».

На жаль, у міру того, як ситуація впадала у щораз нижчі глибини відчаю, цикл зміни між Райховими персонажами доктора Джекїла та містера Гайда^[120] набирив усе швидших обертів. Після його арешту та засудження, Райх, очікуючи на рішення апеляційного суду, залишився в Мені, де глушив свою депресію безпробудним алкоголізмом. «Я ще ніколи не бачила такої злоби та ненависті, які, буває, опановують цим

чоловіком, — Каррер писала у своєму щоденнику, — особливо під впливом зеленого змія». Каррер провела більшу частину того літа з ним, і декотрі записи з її щоденника та листів засвідчують той факт, що вона часто ставала об'єктом Райхової люті:

14 серпня 1956

«Віллі — лютий та загрозовий. Каже, що відчуває потребу когось вбити — можливо, і мене. Він пив без упину. Наступного дня, як протверезіє, не пригадує, як погрожував та вимахував кулаками».

[Райх одного разу сказав їй, що, на його думку, убивство в стані алкогольного сп'яніння можна і пробачити, й іноді вона думала, що він здатен на таке.]

15 серпня 1956

«Віллі — лютий та нищівний — спалив цілу теку якихось матеріалів, аби “шпигуни не вивідали його секрети”. Сам удудлив пляшку коньяку і на ранок нічого не пам'ятав».

[Через місяць після того, як УПМ спалило його книги, Райх взявся за кремацію власних листів та файлів.]

6 жовтня 1956

[з листа, якого Каррер написала, але так і не надіслала Райхові]

«Я не збираюся сидіти склавши руки і чекати, коли ти, напившись, мене вдариш, ляснеш або ж узагалі відлупцюєш. Я не можу і не збираюся терпіти фізичного насилля. Мені шкода, але я просто не знаю, як упоратися з цією от фазою твоєї персони, хоча й щиро тебе кохаю. Тепер ти знаєш, чому я втекла; не через відчуття провини чи ще щось. Як люди запобігають таким-от випадкам? Мені невідомо. Все, чого я коли-небудь хотіла, це щоб ти був щасливий. Відтак я не вважаю, що таким випадкам місце в “Біографії”, ані в житті будь-кого, хто справді любить тебе. Мене назавжди покинуло бажання написати “Біографію” будь-якого стибу. Я лиш сподіваюся, що той, хто, зрештою, візьметься за неї, любитиме тебе всім серцем».

Після їхніх сварок, ще й налякана спалахами лютості його характеру, Каррер часто зникала на декілька днів, але якась риса мазохізму завжди повертала її назад, і вона приховуватиме його п'яне фізичне свавілля над нею. Немає сумнівів, що їхні стосунки були складними тому, що у вечір останнього такого інциденту Каррер вислала Райху букет квітів вартістю 15 \$, щоб «підбадьорити його». Каррер писала, що було два випадки, коли він її вдарив, а одного разу й узагалі накинувся на неї «із очима психа [і] сокирою в руках»^[491]. Вона також стверджує, що він убив шматком арматури свого улюбленого собаку Троля, а потім звинувачував у його загибелі прибульців.

Каррер часто почувалася немов у пастці їхніх руйнівних стосунків. Щоб проводити з ним більше часу, вона закинула свою роботу в НІЗ.

«Минулого квітня я захотіла піти і стати на свій власний шлях, — писала Каррер за тиждень до дати виголошення вироку по Райховій апеляції, — але тоді його заарештували тут, у Вашингтоні, і я не могла покинути його в такому становищі, і такі-от його напади стали на заваді моєму звільненню. Він — як маленька дитина: є в нім щось надмірно жалісне та трагічне, що не дає мені ось так просто залишити його, коли в нього біда... Я запевняю вас, що жити з цим чоловіком, який так відчайдушно бореться за своє спасіння, — жах. Його судно пішло на дно, і всі до єдиного просто втекли з нього. У нього і справді немає жодного друга у світі, який би знав його по-справжньому. Але як тільки він відійде у вічність, його вихвалитимуть, як найвеличнішого чоловіка нашого століття».

У міру того, як його крихітний феодалний осередок занепадав, Райхова параноя невпинно прогресувала. Тим «червоним фашистам», які, на його думку, змовились прибрати його, він навиписував психоделічних повідомлень, які розвісив по всьому Оргонону. Одне, написане голубим олівцем у злій редакторській манері, яке Каррер знайшла причепленим до нижніх дверцят акумулятора, гласило: «Хочете, щоб усе виглядало як суїцид, хіба ж не так, МЛ? Ще й не своїми руками це зробіть!» (МЛ означало «маленькі люди» — назва однієї з його книг, що була основоположною просвітницькою лекцією

для його «мізерних та маленьких, імпотентних, ригідних, бездиханних та пустих» критиків). Інше, знайдене всередині закритого металевого кабінету, що в процедурній в обсерваторії, запитувало: «І вас не роз'їдає від сорому через ваші гнилі натури? Вам не увійти в моє царство». Ще одне адресоване тим, які в його страхітливих фантазіях збиралися його вбити, стверджувало: «Я знаю тебе, публічний стерв'ятнику, десь там глибоко в душі, ти — пристойний хлопака. Чого б тобі не спинити своєї тупості. Давай — уперед, не зупиняйся, якщо ще можеш». Ще одне послання, прикріплене до камінної дошки в обсерваторії, сповіщало: «Ця кімната створена для мене і для тебе, як для рівноправних громадян — присядь, виговорися. Твій ВР».

Райх вдавався до погроз, змушуючи Каррер підписувати зізнання (так, як робив це і з Оллендорф та іншими учнями), підозрюючи, що вона була учасницею «змови», яку замислили, щоб знищити його. Він перенишпорив усі її речі, сумочку та робочий стіл і конфіскував усе написане. Каррер створила інвентаризаційний лист своїх конфіскованих речей: «Записи про перебіг судового процесу та діяння Вільгельма Райха, які я час від часу вела та збирала, фото, які він мені давав, та папери, які залишав на збереження, газетні вирізки зі статтями про судовий процес, зелений щоденник і аркуш з рівняннями». Райх, як і Каррер, також, мов одержимий, вів різноманітні записи. «Багато разів під час нападів люті він брався писати щось у своєму блокноті, який закривав від усіх у ванній, — пише Каррер. — Я й справді не знаю, що він там записував. Але я певна того, що найважливішим для цього чоловіка було те, ким його запам'ятає історія. Я не раз ставала свідком того, як він захищав свою персону ціною екстермінації інших, тож певна, що і я не виняток. Якщо хтось було називав його психом, він не спинявся у своїй писанині, поки не знищував тієї людини».

Його блокнот, взагалі-то, як вона пізніше дізналася, був списаний якимись параноїдальними посланнями: «Це ті ж рівняння, що я передав до ЦРУ, — писав Райх на одному з листків. — Ці гопники [Урядові бики] так і не дістали справжнього матеріалу... Він увесь у моїй голові. Я підклав їм багато фальшивих рівнянь». Однак, Райхова параноя була заразною, і в атмосфері взаємної підозри плани Каррер про написання для нього похвальної агіографії зів'яли, і сотворені нею рядки одразу ж набули образливих відтінків.

* * *

Наприкінці 1970-х Аврора Каррер переглянула та доповнила ті записи, які вела задля створення книги, яку ще двадцять років тому закинула в довгу шухляду. Створюючи каталог різких звинувачень, усю амбівалентність свого ставлення до Райха вона вилила на папері у формі цілої збірки списаних сторінок та документів, що рясніли червоним кольором ручки, якою вона підкреслювала окремі абзаци. Після смерті Райха Каррер намагалася зберегти його спадщину і зайняла позицію, як її описувала Кортні Бейкер, «примадонни оргономії», але її червоняві записи розшматовували Райха та його методи від імені когось, хто поза межами культу Райха. У пізніх доповненнях до своїх текстів вона описує райхівців, як «піддатливих послідовників». Каррер запитує риторично: «Оргономія — рушій революції, політична зброя, [чи] *релігійне переконання?*».

Додаючи свої сповнені злості примітки, у Каррер автоматично виплекався орієнтований план книги, радикально іншої від тієї, яку вона збиралася написати 1955 року. У цій версії Райх уже не «геній», а марнославний, зарозумілий егоїст, підробка, кривдник, насильник, який тягнув у свою яму всіх, хто його оточував; той, хто заманив усіх у своє терапевтичне павутиння, психічно нестабільний задирака, який змушував усіх почуватися так, наче це вони — не він, а вони — божевільні. На Олімп, з висоти якого вона розглядає Райха, Каррер зійшла не лише в ролі останньої супутниці життя, але і як його аналітик. «Я завершила аналізувати його! — пише Каррер. — Якщо б я тоді пішла від нього, він би застрелився. Озираючись на ті часи, то, мабуть, саме цього усі й бажали: Єва, Ільзе, Бейкер, оргономісти, та й усі інші».

Вільгельм Райх, за словами Каррер, був «таким же безжалісним та самокорисливим, як і окультний лідер Джим Джонс. Вбачав себе абсолютним сюзереном, доконаним у всіх значеннях цього слова». (Джим Джонс був харизматичним засновником Храму народів, який намагався встановити в джунглях Гаяни утопічну громаду, яку, на честь самого себе, назвав Джонстаун. Але закінчив тим, що взявся за смичок диригента їхнього масового суїциду 1977 року.) У своїх записах Каррер намагається розтлумачити читачам, як він втягував

людей у свій світ, як він промивав їм мізки, як руйнував їх. Поступово пригадуючи його та його діяння, Каррер виганяла із себе злого духа пам'яті про Райха, кожна з її тез-записів читається, мов поступове переродження самої авторки:

«Вільгельм Райх мав себе за кращого, аніж світ думав про нього. Він був найвразливішим та найнепевнішим чоловіком серед тих, що стрічалися на моєму шляху — на його думку, світ просто зливав його.

У всіх його бідах йому завжди був винен світ. За його версією — усі завжди були проти нього; він ніколи і слова не зронив, що частково провина лежить і на ньому: винні всі, але не він. Нема чого дивуватися тому, що на переправі усі змінили коней.

Его Вільгельма Райха було найбільшим з тих, що мені доводилося бачити: воно було його захистом від глибоко вкоренілого відчуття невідповідності нормам суспільства, непевності й боязні браку “чоловіцтва” в ньому. Якщо ВР не міг впоратися із чотирма жінками та трьома дітьми, [мені] цікаво, як він збирався врятувати світ? Рятувати людей та дітей треба починати зі свого дому.

Усі, хто спілкувався з Райхом, не мали права бути особистістю. Він змушував їх ставати його посіпаками, з яких можна зліпити рабів. Він забороняв їм підтримувати “нормальні” стосунки з їхніми сім'ями та друзями, не дозволяв жити своїм буденним життям.

ВР страждав від надмірної манії величі. Люди наповнювалися вірою в нього, лиш тому, що у власному житті в них було порожньо.

Вільгельм Райх умів бити людей ідеями наповал: зацікавлювати абсолютно різних людей, оминаючи їхні вразливі сторони. А особливо йому вдавалося добиватися того, щоб ті люди називали його найвеличнішою людиною в світі, спасителем усього людства. Проте Вільгельм Райх винищував кожне людське сотворіння, яке підходило до нього на близьку відстань. Якщо вони несли хоч якусь загрозу красі його автопортрета, він брався за зведення поганого образу саме для них як “король” усього людства, як казала його донька Єва Райх-Моїс.

Вільгельм Райх спочатку переманював людей на свій бік, не говорячи з ними про їхні страхи та слабкі місця, а тоді, коли йому здавалося, що вони чимось йому загрожували (незмінно вдавався до цього), він використовував їхні вразливі сторони, щоб змусити їх почуватися “несповна розуму”, і то настільки несповна, що місце їм лише, либонь, у божевільні.

Навесні 1956 року ВР увірував, що він — космічний прибулець.

Вільгельм Райх паразитував на тому, що його мали за всезнайку, розумника, порадника — і ніколи не викривав своїх слабкостей, тому що, на його думку, таких у нього просто не було. Його внутрішній взір милувала власна бездоганність. Намагаючись довести свою вірність, з якою вони йдуть за великим ВР, усі члени його оточення встромляли одне одному ножі в спину. Кожному наближеному до ВР вірилося, що саме він чи вона — єдині, хто його розуміє.

Ці от випадки лютості характеру ВР списуються як наслідки експерименту ОРАЯР. Дуже зручно ось так знайти собі щось таке, чим можна виправдати своє насильство; так от усім і промивали мізки: це все ОРАЯР винен.

Ніхто не смів перечити Вільгельму Райху, бо ж ті, хто зважувався на таке, одразу ж ставали учасниками “змови” або ж “хворими”. Деякі люди піддалися такому ментальному впливу і, зрештою, й справді починали думати, що вони “хворі” або ж що учасники тієї “високопосадової” змови й справді якось їх використовують.

Перебувати біля п'яного Вільгельма Райха було місією неможливою. Нализавшись, він одразу ж здіймав бучу, часто не пам'ятаючи на ранок, що накоїв. Але він добре знав, що так побив куснем арматури свого собаку Троля, що той здох.

Кожна його дружина потребувала захисту від нього... Кожну, яка жила з ВР та кохала його, він, зрештою, знищував. Коли втекла Ельзе, ВР намагався видати її за божевільну, аби її закрили в психіатричній лікарні. Коли Грета втекла назад до свого чоловіка Майрона Шарафа, ВР намагався зробити так, щоб вона привела Майрона Шарафа в ряди тих, кому місце в ізоляції для психічнохворих. Але Грета підписала заяву, в якій підтвердила, що бере чоловіка на особисті поруки, несучи повну відповідальність за нього та його дії. Ельза втекла лиш тому, що просто боялася, і

їхати до Америки з ним теж відмовилася, бо всього-на-всього лякалася залишатися наодинці зі своїм чоловіком.

Я єдина, яку він не знищив. Я так і не піддалася йому — Вільгельм Райх так і не зміг змусити мене ненавидіти себе через те, що для мене він був хворим. Точно знаю, що для мене саме таким він і був».

* * *

Повертаємося до Вашингтона, де Апеляційний суд відхилив Райхову апеляцію, і, марно сподіваючись, що за розгляд його справи візьметься Верховний Суд США, Райх ще більше пішов під укіс.

На Валентинів день 1957 року він написав Едгару Гуверу: «Дуже важливо, аби ми з вами зустрілися особисто. Чи не була б ваша ласка сповістити мені, чи могли б ми, а якщо так, то коли, зустрітися. І де. Щиро ваш, Вільгельм Райх». Надіславши цей пихатий запит, через два дні Райх написав Гуверу ще одного листа, у якому поскаржився на телефонного пранкера, який, на його думку, видавав себе за Мерилін Монро; у тому листі він попереджав про «загострення безпосередньої небезпеки». Пізніше того ж дня він написав ще одного листа, в якому вже вдався до деталей про змову проти нього. «Все, що цим нишпоркам необхідно, — запевняв він, — то це лише моя голова. Вони ніколи не допетрають. Я розіслав по їхніх кабінетах фальшиві рівняння, хай трохи покрутяться як білки в колесі — цей світ уже надто довго гасає тими ж колами, і все через цих психопатів». Райх повідомляє Гуверу і про більш неминучі та апокаліптичні загрози та намагається зацікавити його справою, включивши до листа декілька кодових словечок, які просить внести до протоколу: «14:30», «Гаудеамус», «Місяць», «Прото вегетація», «ло1 кр2».

Того дня, коли Верховний Суд відхилив Райхову апеляцію, ФБР одразу ж послало до його washingtonського помешкання двох агентів, яким дали завдання допитати його і зібрати інформацію, яку Райх колись обіцяв їм. Насправді, дивно, що вони сприйняли Райхові листи достатньо серйозно, аби поїхати до нього, особливо беручи до уваги ту водичку, що в них лилася. Єва відчинила двері та запросила до усередини. Коли агенти відмовилися вписувати свої імена до його

книги записів, Райх зателефонував до бюро, аби дізнатися, чи такі дійсно працюють там, і вивідати межу їхніх повноважень.

У ФБР доповіли, що, коли попросили Райха надати будь-яку конкретну інформацію щодо шпигунів чи то інших проблем національної безпеки, «суб'єкт повторно вдавався до загальностей, попри наші намагання скерувати потік його думок в єдине русло... суб'єкт перестрибував з однієї теми на іншу, й зв'язку між ними не було». Коли ж спробували з'ясувати, для чого ж він їх викликав, Райх «просто вдавався до загальних заяв про космічну енергію, літаючі тарілки і тому подібне. При згадці про “літаючі тарілки” суб'єкта запитали, чи саме його знання про них змусило його зв'язатись із ФБР, на що суб'єкт відповів ствердно, але знову ж таки уникав конкретики».

Декілька разів Райх наголосив на прискіпливості, з якою Гувер проштудіював усі його роботи, а потім витяг на стіл 3 жовті конверти із обгорткового паперу, на яких стояла міцна воскова печать та виднілися відтиски його ініціалів. Він хотів, аби агенти віднесли один із цих конвертів Голові ФБР, на що ті відповіли: що це неможливо, допоки він не скаже їм, що всередині. Райх сповістив, що вміст надто засекречений, щоб його розголошувати (одним із тих поштових пристосунків, скоріш за все, був конверт із коричневого обгорткового паперу, який містив його звіт про спостереження за НЛЮ, що його Райх віднайшов вдома у Каррер: він підозрював, що вона вкрала його). Перш ніж агенти змогли промацати пакет, Райх перескочив на іншу тему.

Це було вже вдруге того місяця, що Райха допитували агенти ФБР: попередня команда, яку геть не вразили розмиті натяки на його діяльність під грифом «цілком таємно», як-от подорожі між планетами, ствердила, що Вальтер Ронер видався «психічно нестабільним»^[492]. Уже незабаром псевдонім Ронер возз'єднається із Вільгельмом Райхом, на якого в бюро була величенька тека, який уже роками надсилав їм повідомлення та матеріали, що стосувалися змови проти нього: «Починаючи з листопада 1955-го, Райх та його підопічні бомбардували ФБР скаргами на лжесвідчення, шахрайство та інший непорядок». У подальшому звіті агентів йшлося: «У визнаних наукових колах та урядових установах його описують як типажу щонайбільш неприємного та мають його за якогось “шарлатана”. Те, що ми відповідаємо на Райхові листи, — наше суто політичне рішення».

Приїхавши вдруге і знову зафіксувавши відсутність «прямої подачі інформації, яку можна було б вважати доречною та зрозумілою», агенти ФБР, які спілкувалися з ним, постановили, що подальших контактів з Райхом варто уникати.

За два дні до того, як йому зателефонували з ФБР, Райх написав президентові ще одне послання, в якому говорив про неминучість «аварійної ситуації планетарного масштабу». Останній рядок того листа був таким: «Я з усіх сил стараюся не втратити зв'язок із подекуди туманною та складною реальністю».

* * *

22 березня того ж року Райха та Сільверта повезли в Коннектикут до в'язниці Денбюрі, де вони повинні були пройти психіатричне обстеження. Упродовж години з Райхом розмовляв молодий консультант-психіатр, доктор Ричард К. Габбард, який, ще опановуючи ремесло психіатра, читав та щиро захоплювався Райховим «Аналізом характеру». Молодому лікареві Райх розповів про останні зрушення в області його теоретичних вчень та про змову проти нього. Коли над в'язницею пролетів літак, Райх сказав Габбарду, що це повітряні сили надіслали його як знак того, що все ще опікуються ним («Он вони, дивляться за мною, не дають мені духом занепасти», — сказав Райх). Габбарду така заява видалася такою далекою від реальності, що спочатку він навіть запідозрив Райха в тому, що той, бажаючи уникнути покарання, навмисне вводив його в оману, аби він визнав його психічно неврівноваженим. Але вже незабаром усвідомив, що у своїх переконаннях Райх був доволі щирим. У своєму звіті Габбард написав:

«Діагноз:

Паранойя, що проявляється в маніях величі та переслідування і нав'язливих ідеях приналежності.

На думку пацієнта, він здійснив декілька визначних відкриттів. Пояснюючи те, чому його ідеї не змогли стати загальноприйнятими, він ствердив, що протягом багатьох років його діяльності світ поступово починав сприймати його як виробника психічних

помислів. “Рокфеллерята [згідно з оригіналом] проти мене” (Манія величі). “Літаки, що витають у небі над в’язницею, — посланці ВПС. Вони тут, щоб підбадьорювати мене” (нав’язливі ідеї приналежності та величі).

Пацієнт відносно здоровий, принаймні більша частина його особистості. Хоча чітко виражених психічних помислів теж достатньо, щоб задаватися питанням, чи не була б точнішим діагностичним ярликом саме параноїдальна шизофренія. Загалом, його емоційна реакція та поведінка співзвучні з його ідеями. Галюцинацій не спостерігалось.

Обговорення:

На мою думку, пацієнт — психічнохворий і з точки зору закону, і психіатрії, й відтак не підлягає засудженню за кримінальною статтею.

Лікування:

Спостереження за пацієнтом в умовах денного стаціонару психіатричної лікарні».

Далі Габбард розмовляв із Сільвертом та діагностував у того роздвоєння особистості. «Себто, контактуючи з Райхом, він всотав його ідеї, включно із його маніями. Під час розмови із психіатром він висловлював певний сумнів щодо ідей Райха... але підсумував усе заявою, що вірив у них». Габбард порадив, щоб його відділили від «першоджерела психозу».

Відтак Райха для подальшого психіатричного обстеження перевезли до в’язниці Льюїзбург, що у Пенсильванії, а Сільверта залишили в Денбюрі (де він морочив усім голови своїми протестами проти браку прав на статеві відносини з його дружиною). Начальник служби пробації штату Мен написав характеристику Райха, яку вислав до тюрми Льюїзбург, попереджаючи її працівників, що то «чоловік величезного еґо та марнославства». Він не може визнати, навіть попри те, що це відбулося в нього на очах, що його маленьке королівство — впало. Єдиний спосіб, яким він, здається, намагається увіковічнити себе в історії — це створення ореолу мученика перед своїми послідовниками». Справді, Райх ототожнював себе, як він і сам невдовзі писав із в’язниці, із «Сократом, Христом, Бруно, Галілеєм, Мойсеєм, Савонаролою, Достоевським, Ганді, Неру, Мінсценті, Ніцше,

Лютером та багатьма іншими, що боролися з дияволом нецтва, урядовою незаконністю та бідами суспільства»^{493}. Двоє психіатрів, які розмовляли з ним у Льюїзбурзі, також помітили, що Райх одразу ж збуджувався, коли над ними пролітали літаки, та попри те, що занотували усе про «туманні концепції» та заплутану систему «трендів переслідування» (особливо, що стосується Фундації Рокфеллерів), про які вторив Райх, вони постановили, що з погляду відповідальності перед законом Райх — здоровий:

«Нижче подаємо консенсус комісії з обстеження.

На нашу думку:

1. Під час опитування Райх не навів жодних чітких доказів своєї психічної неврівноваженості. Він здатен відрізнити: горнутися до правильного та відмежовуватися від злого.

2. Попри певну ексцентричність потоку його думок, по суті справи його особистість видається здоровою.

3. На нашу думку, відчутно, що Райх легко може втратити зв'язок з реальністю та стати психічнохворим, особливо, якщо стреси та навколишній тиск перевищать дозу витривалості».

На думки штатних психіатрів Льюїзбурга все ж зважили більше, за баченням справи Габбардом, який був єдиним запрошеним незалежним консультантом, і відлік Райхового терміну заупустився.

У тюремній анкеті, яку йому дав заповнити його інспектор з нагляду за умовно-достроково звільненими злочинцями, Райх стверджував, що виховувався в старомодній «бостонській» манері. Відповідаючи на запитання про історію своєї сім'ї, Райх вирішив не розкривати пубертатну драму самогубства своєї матері. «Наскільки мені відомо, вона померла від випадкового харчового отруєння», — писав він. Його батько «помер від горя ТБ», а його брат, у цій версії подій, — «від голоду під час Першої світової» (хоча й прожив він до 1926 року). На запитання, як він ладнав із Авророю, Райх написав: «Ідеально». Він писав, що збирався жити з нею і після виходу з в'язниці, «якщо вона ще захоче мене». У Райха був план, вийшовши на волю, виїхати з нею до Швейцарії, як це зробили чимало інших емігрантів (Адорно, Горкгаймер, Томас Манн, Герман Гессе та Рільке

— усі доживали віку там): «Пристойна зарплата сімейного психолога вселяє надію в завтрашній день», — писав він.

Райхове шкірне захворювання знову дало знати про себе у в'язниці: стан його шкіри суттєво погіршився, як і тоді, коли його запроторили до буцегарні на острові Елліз; він заспокоював шкіру, приймаючи щоденні ванни та натираючись вазеліном. У своєму звіті про експеримент ОРАЯР Райх пояснював, що висока періодичність тюремних заколотів — це результат концентрації СОЕ у загратованих клітках тюремних камер. Єва та Білл Моїс час від часу навідувалися до Льюїзбурга, прихопивши з собою ловця хмар, яким намагатимуться розчистити СОЕ над містом, сподіваючись дещо пом'якшити умови Райхового перебування у в'язниці.

Сільверт відсидів свій рік у Денбюрі; вийшовши з в'язниці, будучи позбавленим медичної ліцензії, він влаштувався на роботу головним белбоєм у готелі Мангеттен. 29 травня 1955 року Сільверт наклав на себе руки, випивши дозу ціаніду в парку Вен Кортленд, що в Бронксі.

* * *

«Великий експеримент», як називали цю перлину Федерального бюро тюрем, знаходився приблизно за милю на північ від центру Льюїзбурга. Щоб дістатися туди, доводилося подолати близько двох кілометрів звивистої сільської дороги, допоки, як у 1950-х сказав один із відвідувачів закладу, перед вами зненацька не поставав «непрохідний бар'єр масивної бетонної стіни, тридцять футів^[121] заввишки і більше ніж тисячу футів уздовж^[122]», мов «хмародер, що ліг на бік». Вартові башти з червоної цегли на кожному куті, а всередині «фабрики, стадіони, газони і величезна головна будівля в'язниці, також із цегли».

Алджер Гісс також сидів у Льюїзбурзі між 1951 та 1954 роками. «Три роки у в'язниці, — казав Гісс про Льюїзбург, — гарна корекція для трьох років у Гарварді». Як і Гісса, Райха вважали достатньо великим цабе, аби виділити йому окрему камеру: усі, окрім найвідоміших злочинців та затятих гомосексуалів, спали в Льюїзбурзі в загальних камерах. У камері, що по сусідству з Райховою, з якої також відкривався вид на 21-футову тюремну стіну, сидів 34-річний

Гарві Матузов, маніакально-депресивний найманий інформатор, який поєднав комітети, якими заправляв МакКарті, містками між сексуальною уседозволеністю та комунізмом, відтак добряче приклавшись до встановлення страхітливого клімату переслідування.

Сам Матузов вбачав у Райхові жертву культури змови, полум'я якої й сам допоміг роздмухати. Даючи 1995 року інтерв'ю, Матузов сказав: «Для мене Райх, хоча він і був тотальним антикомуністом, — найперша жертва маккартіанізму. Тому що, якщо б тоді не було того, породженого маккартіанізмом, режиму тиші, то його арешт та вирок супроводжувалися б набагато гучнішим суспільним обуренням. Але залякане, як на той час, суспільство не піднялося до будь-якого повстання на захист його прав»^{494}. Матузов, проплачений стукач, свідчив проти багатьох комуністів, включно із Елізабет Герлі Флін, яка заснувала АСЗГС (з якої її ж потім і вигнали) — єдиної організації, що стала на захист Райха.

1955 року, після того, як його шлюб із багатою послідовницею МакКарті розпався, Матузов зізнався, що докази проти лідера спілки Клінтона Дженкса були сфабрикованими, й опублікував книгу-зізнання «Підставний свідок» (1954), в якій пояснив, чому він на це пішов. Був такий короткий період в історії США, що прізвище Матузов знали в кожній американській сім'ї — воно було вишенькою на торті суспільного сорому уже й без того списаного з рахунків МакКарті; це прізвище виставляло урядову систему у несприятливому світлі — як таку, що кишить цими тінистими інформаторами (між 1952 та 1954 роками в міністерстві юстиції США на офіційній ставці працювали 83 проплачені донощики).

Матузов розпочав нову кар'єру як «клоун Кокібу». Його виступи на дитячих вечірках призвели до того, що Матузов постав перед підкомісією Сенату з питань внутрішньої безпеки, яка зібралася, аби розібратися з цією проблемою, яку собою являла майже що зірка водевілів (на потіху слідчого комітету, він сказав урядовому юристу, що також розробляв дитячу іграшку, яку звав «безмотузкове йо-йо»). В афішах «The Washington Post» його згадували як «естрадника Конгресу». Більш того, він виступав у нічних клубах із номером-сатирою на судові слухання між збройними силами США та МакКарті, розповідаючи про той суд у формі коментарів до бейсбольного матчу.

Матузов пояснював: «Вечорами я був клоуном у клубах, а вдень — свідком зі сторони державного звинувачення».

Консерватори стверджували, що зречення Матузова від усіх його лжесвідчень було підробкою: якщо він брехав тоді, то як можна бути певним, що і зараз він не бреше? У результаті, маленьке радикальне видавництво, яке опублікувало «Підставний свідок», швидко набуло суспільного образу останньої твердині комунізму в країні. Так чи інакше, за завідомо неправдиві свідчення Матузова засудили до 5 років позбавлення волі (з яких він відсидів неповних чотири). Але, на його думку, саме приклавшись до того, щоб повалити МакКарті та встановлений ним режим масової істерії, він нарешті став героєм, яким завжди хотів бути.

Матузов пригадує, коли вперше почув про Райха, адже це був саме той день 1953-го, коли внаслідок затяжного запою від алкоголізму помер Ділан Томас^[123]. Деякі товариші Матузова засіли оплакувати його відхід у вічність в улюбленому генделику поета — таверні «Білий Кінь», що на Гадсон-стріт; коли ж і ще один завсідник закладу завалився туди і збуджено виголосив вість, що їхня кішка щойно народила в одному з Райхових оргонних акумуляторів семеро кошенят. Через чотири роки Матузов опинився тет-а-тет із винахідником приладу, коли той перелистував дві книги Ділана Томаса в тюремній бібліотеці (в якій Гісс перечитав усе зібрання творів вдови Леніна). Райх, якого відіслали на роботу до бібліотеки, в якій він метався поміж полиць, заповнюючи їх стосами книг, саме вкладав до книг бланки на повернення до бібліотеки через два тижні; Матузов запитав його, як це — сидіти в оточенні всіх цих книг, знаючи, що власні видання ніколи не опиняться на цих полицях: «Це ще не кінець світу», — відповів Райх.

Райх не втрачав оптимізму і вірив, що його друзі у високих кабінетах швиденько запустять процес його звільнення. Його віра в це була такою непохитною, що, згідно з його характеристикою, яку склав соціальний працівник в'язниці, він «просто перечікував день за днем», не вступаючи в контакт з іншими в'язнями, і лише чекав свого неминучого звільнення. «У Райха в тюрмі не було друзів», — пригадує Матузов, описуючи, як Райх проводив щодня наодинці по 16 годин у камері:

«Він нікому нічого не розповідав. В'язниця кишіла чутками, що він — аферист, який робив так, що багатії платили йому за те, щоб

посидіти в його камерах, які, зрештою, зроблять їхній секс кращим. Інші мали його за людину-“літаючу тарілку”, яка щодня в обідній час стовбичила у дворику для прогулянок в’язнів, витріщаючись прями́сінько на сонце. Просто дивився і лиш говорив до інших шахраїв, що стояли неподалік: “Вони вже в дорозі, хіба ж ви не бачите їх, вони вже близько”. Злочинці лиш сміялися з цього, переглядалися між собою, знову сміялися... божевільний вчений у в’язниці, це майже як кіно».

Була ще одна причина, чому Райх ізолювався від усіх; він сказав Каррер, що побоювався, що його вб’є якийсь інший в’язень (Вільяма Ремінгтона, колишнього урядового чиновника і одну з перших жертв маккартіанізму, побили до смерті, коли він сидів у цій в’язниці наприкінці 1940-х). Того травня Райх звернувся до Ейзенхауера за президентським помилуванням і був абсолютно впевненим, що його уявний друг не відмовить йому. Документ під назвою «Моє незаконне ув’язнення» було підписано *«Президентові Ейзенхауеру особисто»*:

«Я “припустився помилки”, розповівши людству про одвічну невидиму Космічну Енергію, якою наповнений Всесвіт. Ця енергія керує усіма живими процесами та є правомірним мірилом небесної сили; вона визначає наші емоції, наше первинне відчуття орієнтації, розважливості та балансу. Я “припустився помилки” — відкрив цю енергію та відкрив політикам доступ до цієї основоположної сили природи, яку тисячоліттями люди на багатьох мовах називали БОГ. Бога створили земним, досяжним та зрозумілим для людських сердець та розуму — жодних вам замудруватих астрофізичних маніфестацій.

Наслідки цього відкриття — воістину небезпечні для усталеного бачення емоційної та інтелектуальної будови людини; для її загального наукового бачення природи; для її прийнятої моделі соціального, планетарного та емоційного (космічного) існування. Мої технологічні здобутки в галузі вивчення глобальної атмосфери вже прийняли на озброєння у спеціальних департаментах військово-повітряних сил США, але і це ще не все... в американському фільмі “Земля проти літаючих тарілок”^[124] демонструються деякі аспекти

мого внеску до вирішення проблем космічних технологій, особливо в плані контрударів по космічних кораблях. Я впевнений, що моя імпліцитна віра в моїх друзів з уряду США ніколи мене не розчарує».

У фільмі, який згадує Райх, що вийшов на екрани минулого року, фігурує антимагнітна гармата, яка відбирає у космічних кораблів, що намагаються захопити Землю, здатність боротися із силою гравітації, змушуючи їх падати долі, як того Ікара. Знову ж таки, Райху здавалося, що він живе у цьому фільмі; зрештою, хіба ж у «Контакті з космосом», яку він опублікував за два роки до того, він не писав, що йому вдалося погасити своєю космічною гаубицею вогні НЛО?

Інколи Райхові сусіди за новою адресою проживання дразнили його, перемовляючись достатньо голосно, аби він міг їх почути, про конспіративні змови ну і, звичайно, про літаючі тарілки. У жовтні 1957 року росіяни запустили «Спутнік» (що з російської означає «супутник»). Коли блискучий 23-дюймовий^[125] м'ячик вийшов на орбіту Землі, Матузов роздумував над скоєними ним, роздмуханими ерою антикомунізму, злочинами: «Що через півтори години в моїй голові лунали думки, що усвідомлення людством самого себе — там... Це ж ми вперше зможемо побачити самих себе. Цей маленький м'ячик став дзеркалом, що полетіло навколо планети». Райха досягнення радянців не вразило. Він написав Пітеру, що це «гарний трюк, який можна порівняти з тим м'ячиком, який жбурляєш на милість хвиль океану, яким вони безпорадно метають», але він ніколи не зможе стати судном активної навігації — таким, як «космічний корабель, що живиться оргонною енергією»^[495].

Вийшовши 1960 року з в'язниці, Матузов переїхав до Англії і повернувся до Америки на початку 1970-х, спочатку осівши в Массачусетській комуні, а згодом у Мормонській, що в штаті Юта; він загинув в автодорожній пригоді 2002-го. У своїх неопублікованих мемуарах «Кокібу: Безмотузкове Йо-Йо», які зберігаються в архівах Сассекського університету, є розділ, що зветься «День Райхової смерті». Окрім того, що його називали «містер Літаюча Тарілка», як пише Матузов, Райха також знали, як «містер Секс-Коробка». Матузов пригадує, що у в'язниці ходили плітки про Райха та його прилад:

«Що години і щоднини камерами, коридорами, дворами гуляла історія про секс-коробку». Матузов описує, як горезвісного Райха описували новоприбулим в'язням:

— Гей, чоловіче, бачиш цю мамочку з червоним носом?

— Так, а що з ним не так?

— Це містер Секс-Коробка!

— Який ще в біса містер Секс-Коробка?

— Як це ти не знаєш? Усі знають про містера Секс-Коробку. Та у всіх газетах про нього писали. Він типу створив здорову таку дерев'яну труну: мужик з бабою залазять туди, і вона не випускає їх, поки не протрахаються в ній упродовж однієї години. Та ж рекламували її, де можна і не можна. Всі про неї читали.

Матузов каже, що живим доказом ефективності його камери було те, що попри хворобливість Райхової шкіри, красуня Каррер, яка була вдвічі молодшою за нього, частенько до нього «заглядала». Коли Райха застали за розмовою в їдальні із видавцем Семом Ротом, який відбував у Льюїзбурзі вже другий термін за звинуваченням у розповсюдженні порнографії, у вогонь чуток, які й без того вже були на усіх вустах, підлилося ще більше оливи. Коли 1957 року справа Рота дійшла до Верховного суду, чинності набула постанова уряду, що непристойні матеріали і не повинні «бути набитими соціально-важливим вмістом до самих країв»: твори Генрі Міллера, Д. Г. Лоуренса та Джеймса Джойса, які містили вкраплення непристойності, тепер могли видаватись без цензури. На жаль, «порнографія», за яку взяли Рота, що містила вікторіанські фото голих 10-літніх дівчаток, не підпадала під цю категорію виправдання.

3 листопада 1957 року, коли Райх не з'явився на ранкову перекличку в'язнів о 06:30, пригадує Матузов, панувало загальне спантеличення, адже в'язничні наглядачі взялися перевіряти, чи в'язень, бува, не втік. Брязкіт залізних дверей камер запустив коридорами своє ехо задля перевірки кожної з камер. Райха знайшли о 07:04 ранку. Лікарі припустили, що смерть наступила 3–4 години тому. Згідно із записом в особистій тюремній справі, «Райх лежав на спині повністю одягнутим, окрім взуття, поверх постільної білизни, стан якої вказував на те, що на ліжку спали. Очі закриті... на губах піна». Аутопсія показала «виражений стеноз аорти та вогнища міокардіального склерозу», які вказували на обширний інфаркт^{496}.

Того ж дня росіяни запустили «Спутнік II», який вивів у відкритий космос собаку на кличку Лайка. У Льюїзбурзі, як занотував Матузов, «пропустивши сніданок, сто тридцять чоловіків голодували в день його смерті».

* * *

Надмірно одержимий ідеєю власної смерті, Райх залишив після себе деталізований план того, як його мають поховати. Доктор Гершковіц прибув на похоронну церемонію до Оргонону в компанії його колеги-оргономіста, доктора Чарльза Оллера, який також долучився до Райхових кіл наприкінці 1940-х і був останнім аналітиком Каррер. Надворі стояв похмурий та холодний полудень, який календарно віддалився від дня Райхової смерті лише на три доби. Лікарі привезли з собою валізу з одягом, в якому мали поховати Райха. Вони проїхали повз закинутий ловець хмар, що стояв на під'їзді до обсерваторії — його гармати націлили на вогке небо, а на землю спадала тінь окостенілого силуету. Піднявшись пагорбом, вони дістали ще «більший шок», як у своїй розповіді про похорон писав доктор Оллер; там їх чекали три розтрощені акумулятори, частини яких хаотично валялися на землі — згорілі та порубані, з них повіривали внутрішнє наповнення та розкидали по траві. На горі пагорба, в обсерваторії, робітники нашвидкуруч зводили мавзолей під її ганком, і крізь вікна будівлі виднілася відкрита домовина Райха, що стояла на великому, вкритому перським килимом лабораторному столі, розташованому в центрі цього довгого залу науки.

Одна з картин, написаних Райхом, «Вбивство Христа», стояла на мольберті поруч із труною, і лунали читання (як того заповідав Райх) уривків з його однойменної книги. Ще одну Райхову картину повісили біля входу до кімнати, і Оллера вразило зображення, що проймає: «Те от, на якому зображено убрану в темне, пронизану жалем жінку, яка пригортає до себе закривавлену голову дівчинки на фоні, що розходиться язиками полум'я». Підпис під картиною містив такі слова: «Двадцяте століття». Таке враження складалося, що Райх, навіть попри те, як старанно намагався, не зумів приборкати полум'я, що пожирало те століття. Зібралось десь 50 людей — Ільзе Оллендорф описує

похорон так, наче то була театральна прем'єра, «атмосфера відчутно наблизилася до масової істерії». Доктор Бейкер, який написав листа до всіх читачів останнього журналу Райха «*Orgonomic Medicine*», стверджуючи, що Райх пішов від нас «жертвою емоційної чуми, з якою так хоробро бився», виголосив невеличкий надгробний панегірик:

«Друзі, ми зібралися тут, щоб сказати “прощавай”, останнє прощавай Вільгельму Райху. Схилимо наші голови в мовчанні на знак подяки за привілей, неймовірний привілей знати його, яким ми усі були благословенні. Один раз у тисячу, а то й дві тисячі років така людина приходить у цей світ, аби змінити долю людства. Як то буває з усіма величними мужами, спотворення його ідей, оббріхування та гоніння переслідували його. Він мужньо стрічав їх та давав їм відсіч, аж допоки організована змова не запроторила його до в'язниці, аби там вбити його. Ми усі стали свідками цього Вбивства Христа».

У вухах присутніх лунала улюблена пісня Райха — «Аве Марія» у виконанні Маріан Андерсон, коли Райхова домовина опускалася в нашвидкуруч зібраний склеп. Пітер Райх побіг вгору сходами в кабінет свого батька та ліг на підлогу і плакав, шепочучи «повернися, повернися», у бузковий килим. Підвівшись, він помітив, що його сльози, які впали на той килим, залишили на ньому червоні криваві сліди.

Тринадцять

У січні 1965 року журнал «Time» заявив, що «доктор Вільгельм Райх міг бути і пророком. Бо ж сьогодні видається, що уся Америка — одна велика оргонна камера»:

«Але її сьогоднішня модель не вимагає, аби люди просиджували певний часовий відрізок у цій тисняві маленької кабінки. Допрацьована та розширена так, щоб охоплювати одразу цілий континент, велика машина працює над своїми суб'єктами без упину, день і ніч. Вона виблискує до людей здоровенними сексуальними образами із незліченних екранів та сцен, постерів та сторінок. Немає краю та кінця стелажам і полицям, на які вона виставляє книги, які ще декілька років тому вважалися порнографією. Із цілого рою динаміків вона транслює слова та еротичні ритми поп-музики. Не стихаючи, придавлюючи фонову музику людського інтелекту, до нас приходить повідомлення, що секс врятує нас, а лібідо робить нас вільними людьми».

«Time» назвали цю нову «сексоствердну культуру» «другою сексуальною революцією» (перша мала місце у 1920-х), «коли запалена молодь поховала Вікторіанську еру, миропомазавшись в поклонники ери джазу». Однак діти 1960-х взагалі-то не мали проти чого й повставати і просто опинилися, як коментують у «Time», «у вільному плаванні в морі вседозволеності», завдячуючи такому своєму становищу Райховому культу оргазму: «Поступово поширювалося переконання, що саме обмеження і заборони, а не ліцензії та усіляко можливі дозволи, були великим злом, і що справи сексуальні належали царині науковій, а не моральній».

Як до такого дійшло? У рік Райхової смерті Норман Мейлер окинув аналітичним оком останні десять років життя американців та написав: «То були роки конформізму та депресії. Сморід страху пробивався з кожної пори життя американців, і ми всі страждали від колективного нервового зриву. Єдиною розрадою, свідками якої ми могли ставати, були виняткові випадки окремих виявів відваги поокремих людей». Мейлер якось розповідав, що Райх був одним з тих героїв,

«інтелектуальний мученик», який «одного разу взявся за щось, що й надалі змінюватиме курс історії людства»^[497]. Райх указав нам шлях до оргіастичного майбутнього.

Борг суспільства перед Райхом став очевидним, коли Мейлер описав у своєму есеї «Білий негр» (1957), як «хіпстер шукає любові... любові, а насправді шукаючи оргазму, оргазму більш апокаліптичного, аніж будь-коли». Хіпстер — забитий марихуаною, екзистенціалізмом, а Райх (його Бог, як писав Мейлер, був «енергією, життям, сексом, силою, оргоном райхівців») був прототипом контркультурної постаті, що виринула в соціумі в 1960-х. Мейлер списував психоаналітиків з рахунків як «мозкоправів для яєць» — хіпстер не потребував критично-аналітичного розбору своїх бажань на кушетці тому, що «його терапія — оргазм». Людина, писав Мейлер, «там у глибинах свого єства свідомо того, що хороший оргазм розкриває її можливості, а поганий оргазм ув'язнює її».

Незадовго до свого відходу у вічність Мейлер мав зі мною розмову про прямий вплив Райха на модель його мислення: «“Функція оргазму” була для мене мов скринька Пандори, — казав він, — вона відкрила мені очі, бо я потребував цього; якщо чесно, то особисто я, оргазмуючи, переживав напади сверблячки. У цьому було так багато хорошого і, водночас, так багато поганого. І його переконання, що оргазм у певній мірі і був сутністю людського характеру, який виходив назовні та знаходив засіб вираження саме в оргазмі, упродовж багатьох років давало моїм мізкам поживу для роздумів. Себто багато, багато років я провів, вважаючи, що якщо мій оргазм покращувався, то разом з ним покращувався і я... Мене вражали сила, ясність та потужність [Райхових] ранніх робіт і його авторська відвага. А ще факт того, що, на мою думку, на базовому рівні він мав рацію».

Ірвінг Гоу, редактор, який опублікував «Білого негра» у журналі «Dissent», охрестив Мейлера «чудотворцем оргазму». Його есей «Білий негр» розпочав те, що Ден Вейкфілд у своїх мемуарах про Нью-Йорк 1950-х називав «Великою суперечкою про оргазм», яка вирувала «не лише на сторінках “Діссент”, але й у спальнях по усьому Нью-Йорку»; у наступному після цього номері письменник Нед Польскі відстоював позицію, що «надмірний нарцисизм хіпстерів неминуче вів їхні оргазми шляхами незрілості та кволості». Тема оргазму стала полем битви: чи був «апокаліптичний оргазм» ключем

до революції, як стверджували Райх та Мейлер, чи радше підставною ціллю, що відвертала увагу від самозакоханого та гедоністичного нарцисизму хіпстерів?

Мейлер визнав, що апокаліптичний оргазм завжди його уникав; після нашого інтерв'ю він зателефонував мені, аби запевнити, що «інтелектуали ніколи не відчують гарних оргазмів». Попри його переконання, що оргазм є дзеркалом людини, він ніколи не піддавався вегетотерапії, хоча 1956 року в лютневому номері журналу «Village Voice» писав, що аналізував сам себе і: «Якщо б мені колись і довелося шукати терапевта, то я радше схилився б до того, щоб звернутися до райхівця». Проте у своєму хліву в Коннектикуті Мейлер збудував декілька власних варіацій оргонного акумулятора. Один був обшитий килимами, аби там можна було ричати на всі груди, бо ж він поєднував Райхові методи лікування із крикотерапією Янова, інші були зібраними у формі величезних яєць динозаврів, аби він міг катулятися в них по траві. «Їх гарно оздобили, — пригадує товариш Мейлера, театральний продюсер Льюїс Аллен, — і був один великий, який відкривався мов Великодне яечко. Він забирався наверх, залазив та закривав за собою кришку...».

Завзяте вихваляння Мейлером Райха у «Village Voice» та будь-де знайомило з його ідеями все більше представників нового кроскультурного покоління. Станом на жовтень 1961-го Оргонон, теперішній музей Вільгельма Райха, приймав так багато відвідувачів, що УПМ відіслало туди агента, аби той провів «перевірку закладу». Агент доповів, що Райхова лабораторія не надто вже і змінилася відтоді, як він її покинув: все ті самі фотографії, графіки, осцилоскоп, прилад Гейгера-Мюллера та декілька предметних скелець, хаотично розкиданих по робочій поверхні: така собі стенограма закинутого наукового дослідження. Ось що про свій особистий тур Оргононом написав Сперджен Інґліш, якого Райх аналізував у Відні та Берліні, але який ніколи не бачився з Райхом в Америці: «Уся ця місцина видається зарядженою атмосферою несамовитої енергії. Заклад, хоча й невеличкий, був екстер'єрним продовженням неймовірно енергетичного чоловіка, чий розум просто потопає у ідеях; у такій їх кількості, що, аби втілити їх усіх на практиці, одного життя точно не вистачить». Директор Американської медичної асоціації, який і став ініціатором повторного візиту УПМ, написав, що «складається

враження, що цей чоловік стояв на порозі можливого медичного відкриття, а його запроторили за ґрати».

УПМ встановило, що в той час ніхто не продавав ніяких акумуляторів, але в лютому 1963 року, через шість років після Райхової смерті (і, за словами Філіпа Ларкіна, «році винаходу статевого акту»), посадовець УПМ, який випадково почув про щораз більший інтерес до Райхових теорій, порекомендував провести подальше розслідування. Виконавчих директорів видавництва «Барнз енд Ноубл» допитали щодо продажу Райхових книг (які УПМ ще особисто Райху заборонило продавати). Під слідче око потрапили і ще декілька лікарів-райхівців — відновлений інтерес до справи передусім пов'язували з Мейлером. Але жодних акумуляторів ніхто не виробляв, тож УПМ закрило справу.

«Якщо чесно, то я завжди вважав, що ці камери — якесь лайно, — бовкнув Мейлер, коли я запитав його про акумулятори, які він і сам збирав, — і навіть люди, у яких були ці камери, ніколи не цуралися можливості відпустити жарт-другий про них». Власники акумуляторів відчували щось подібне із людьми, які на початку 1950-х, ери ядерного страху, маючи великий будинок, бувало зізнавалися, що мали бомбосховище в підвалі, і завжди соромилися цього, особливо, після того, як уже минуло десять років і усі ці підвальні бомбосховища сховали від радіації одну лиш плісняву. Себто, якщо розглядати її в такому контексті, то наявність оргонної камери була ознакою дивакуватості власника чи власниці. Те, що Мейлер обрав об'єктом порівняння саме ядерне бомбосховище, мабуть, стосується не лише дивацтва: оргонна камера була таким же пережитком політики Холодної війни.

* * *

1957 року — у рік, коли не стало Райха, УПМ видало ліцензію на пігулку, яка була призначена для лікування порушень менструального циклу. У Массачусетсі, де Грегорі Пінкус винайшов цю пігулку, будь-хто, хто займався постачанням контрацептивів, напрошувався на п'ять років позбавлення волі, тож рекламувати ці таблетки саме в такому світлі видавалося питанням доволі контроверсійним (за попередніми підрахунками, проведеними 1956 року журналом «Reader's Digest», в Америці було зроблено 330 000 незаконних абортів, які призвели до

загибелі 5000 жінок). Так чи інакше, лікарі настановляли жінок, що «побічним ефектом» від таблеток могла бути відсутність овуляції, і впродовж наступних двох років 500 000 жінок свідомо приймали препарат. 1960 року УПМ дало дозвіл на належну реєстрацію пігулок як контрацептиву, і вже 1964-го шість мільйонів американських та півмільйона британських жінок приймали препарат. Того року Ватикан публічно засудив пігулки; вони їм і до сьогодні спокою не дають — нема сумнівів. І як писав журналіст Малкольм Маггерідж: «Оргазм замінив християнство у ролі того, до чого усі прагнуть та в чім бажають самостверджуватися»^{498}. Те, що почалося, як впровадження контролю за народжуваністю, закінчилося вивільненням людей з-під ярма впорядкованих та почергових оргазмів.

Станом на 1964 рік загал, на який поширювалося Райхове переконання, що оргазм — це ключ до міцного здоров'я, щораз зростав. Джон Ф. Кеннеді також вставив свої лаконічні п'ять копійчин: «У мене мігрені починаються, якщо хоч один день минає без жіночого задугу». Однак, навіть у середовищі, яке невпинно набирало образу сексуально лібералізованого, з'являлися свої нові суспільні проблеми. Декотрі молоді жінки, як писали журналісти «Time», відвідували психоаналітиків не тому, що їх з'їдала провина за свої сексуальні інтрижки, а тому що, наслухавшись, як усі вторили, що секс — це благо, вони почувалися винними за те, що почувалися винними. Інші персоналії, стурбовані тим, що, можливо, їхній секс був неналежно хорошим, також почувалися неповноцінними. Багатьох турбувало й те, що в них сексу й узагалі не було. «Новий смертельний гріх сьогодення — це не піддання спокусі, — підсумували в «Time», — а не піддання їй сповна та успішно». Вони цитували Мейлера з його вірою в апокаліптичний оргазм як передового представника цього руху перевернутого пуританізму. Проте, чи були 1960-ті усім тим, чого Райх коли-небудь бажав?

У відповідь на статтю «Time» п'ятеро оргономістів, які підписалися як «СПЕЦІАЛЬНИЙ КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЧУМИ», опублікували довгенький трактат-критику журналу за прикріплення поточного статуту позитивного суспільного ставлення до «ліцензії на секс та порнографії» до Райхових дверей. Райх боровся за свободу, запевняли вони, а не за ліцензування; він відстоював любов, а не беззмістовний проміскуїтет. Їхня заява

віддаляла ортодоксальний райхіанізм, що залишався вірним беззаперечній лінії Райхового пуританізму (він виступав проти порнографії, гомосексуальності та непристойних жартів) від того, що, на їхню думку, було аматорським викривленням правди «роздрібними торговцями», «фантазерами» чи ж бо «пристосуванцями», які заповнили вакуум, що залишила по собі Райхова смерть.

Елзворт Бейкер, який очолив Спеціальний комітет з питань вивчення емоційної чуми, стверджував, що незадовго до своєї смерті Райх покликав його до себе та попросив узяти на себе відповідальність за продовження оргономічної справи. Він, вочевидь, порадив йому розірвати всі зв'язки з іншими учнями, окрім Дюваля (з якого зняли усі звинувачення в сексуальному домаганні) та Гершковіца. «Вони вб'ють тебе», — попереджав Райх. У той час Бейкер був директором діагностичної клініки — установи, що відповідала за скеровування кожного пацієнта, який звернувся за допомогою до психіатричної оргонної терапії, до аналітика, складав та курував навчальну програму організації та відповідав за редактуру Райхової періодики. Бейкер зайде навіть далі, аніж того хотів Райх, і зорганізує Американський коледж лікарів-оргономістів, і навіть розробить уніформу для учасників нової організації; багато номерів «The Journal of Orgonomy» містять колективні фото, на яких вони усі стоять у своїх спеціальних блакитно-жовтих робах, якими він сподівався нарешті добитися для організації поважності та статусу.

Наприкінці 1950-х Райх зрікся своїх комуністичних сексуально-політичних переконань та став палким республіканцем. Бейкер, консерватор від народження, наполягав на такому ж політичному переході своїх пацієнтів, які симпатизували лівим. «Бейкер сказав, що консерватори здоровіші, аніж ліберали, — пригадує Орсон Бін, ведучий телевізійних інтелектуально-розважальних програм та комедіант, який входив до чорного списку МакКарті через його комуністичні захцянки, які вичахли, щойно він почав терапію з Бейкером у 60-х, — тому що ліберали — це ті, хто розігрують інфантильне повстання проти тих, хто їх же породив; тож ми усі, на догоду Бейкерові, стали політичними консерваторами». Своїм учням Бейкер підносив ліберальний характер як психологічну патологію: «Лише “найогидніші викривлення” оргономічної правди, — писав Бейкер, — зможуть, проте лише частково, зрівняти [Райхові] працю,

мислення та надії, що він плакав для людства, з тим, що творять сучасні ліберали, лівачи та бітник-богема, які так чи інакше, але намагалися ідентифікувати себе з оргономією».

Рік, коли в «Time» вийшла та стаття, був також роком, коли 22-річний Джеферсон Поленд (який згодом офіційно змінить своє ім'я на Джеферсон Трах Поленд) та Лео Кох, друг Аллена Гінсберга, якого звільнили з посади професора біології в Іллінойському університеті за поширення сексуальних закликів серед студентів, сформували Лігу сексуальної свободи. Вони вважали, що переймають назву організації Секс-Пол, якою Вільгельм Райх керував у Німеччині, але, як Поленд пізніше визнав у короткому викладі історії руху, вони трішки переплутали Секс-Пол зі Світовою лігою сексуальних реформ, яку заснував Магнус Хіршфельд.

Її членами, за словами Поленда, були здебільшого богема нижнього Іст-Сайду та професорсько-викладацький склад і студенти Колумбійського університету, включно із таким контркультурними важковаговиками, як Аллен Гінсберг, а ще товариші Фріца Перлза — театральні режисери-авангардисти Джуліан Бек та Джудіт Маліна, і ще Тулі Кюпферберг, учасник рок-гурту «Зе Фагс» (які взяли свою назву із неологізму, який Мейлер був змушений використовувати у «Голі і мертві»^[126]); Кюпферберг пізніше гратиме провідну роль у фільмі Макавеева «ВР: Містерії організму»). Щотижня у Гринвіч-Віллідж відбувалися збори ліги, де це угруповання обговорювало тему «сексуальної свободи»; вони пікетували публічну бібліотеку Нью-Йорка, аби їм дали змогу зробити копії новел Генрі Міллера та «Камасутри», які заборонили видавати навіть науковцям, яким у бібліотеці надавалися певні читацькі привілеї; вони виходили на марші в центрі міста попри міську жіночу в'язницю, наспівуючи: «Звільніть проститутку». Пол Гудмен та Альберт Елліз викладали курс для підлітків, що звався «Свобода любити».

Учасники Ліги сексуальної свободи були якраз тими, кого б Райх засудив за відкрите перекручення його ідей на благо пояснення їхнього безладного анархізму. Сталося, як і гадалося, і вже незабаром, як казав Поленд, Ліга стала на «оргіастичний курс» руху. Велика колекція журнальних вирізок, флаєрів, прес-релізів, меморандумів, протоколів зустрічей, кореспонденції та особистого майна, що мало стосунок до сексу, яка сьогодні зберігається в Інституті Кінзі, слугує

документальним засвідченням блискавичної трансформації Ліги сексуальної свободи в організацію, що радше спонсорувала оргії та секс-вечірки, аніж пропагувала політичні ідеї сексуальної свободи.

Бейкер перейняв Райхову ненависть до тих, кого він називав «роздрібними торговцями свободою». На думку Бейкера, яку він виклав у «Людина в пастці» (1967), ці люди «приведуть світ до тотального занепаду в ім'я “миру”, “свободи” та “правосуддя”». Бейкер пише, що Райх надто глибоко усвідомлював суть фундаментального «конфлікту між бажанням свободи та біофізичною нездатністю прийняти її». Пацієнти щосили захищалися від потоків нестримної енергії, що вигинала їх тіла у реактивних конвульсіях під час сеансів. Насправді, Райх вважав, що якщо суспільству раптово ввести зовелику дозу свободи, то це призведе до її неконтрольованого передозування, якому люди попросту не зможуть дати раду. З його придушення одразу розпочнуться політичні та сексуальні репресії, як це і трапилося після Російської революції^[499].

Орсон Бін пригадує, як Бейкер одного разу сказав йому, що «на схилі літ до Райха прийшло переконання, що він відкрив скриньку Пандори і що принаймні у короткотривалій перспективі може радше нашкочити, аніж допомогти людям. Райх почав замислюватися над тим, що люди ще не готові до свободи, і що вона повинна сходити на них дуже поступово. Якщо під час терапії одразу подастися до паху, то випустите назовні усе лихе, що є в людині».

Райху, який дуже симпатизував політиці Ейзенхауера, здалося, що його бачення сексуальної революції потребує захисту і від лівих, і від правих. У своїй книзі Кінзі подає графік, що зображує соціально-політичні прототипи людей, які тікають зліва направо — від комуністів до фашистів. На крайніх точках графіка сидять комуністи та фашисти, що зображені як найбільш уражені «емоційною чумою»; секс для них — явище виключно фізіологічне, і вони не вірять у любов. Сучасний ліберал, який спить з усіма підряд, живе у милостині демонічного шару вторинних біологічних стимулів, яким його «політична коректність» геть не спроможна протистояти. Однак, консерватор володіє вільним доступом до ядра людської пристойності, «що знімає перед ним усі перепони на шляху до самовираження та толерації агресії в його бік», і він, відтак, підходить ближче до Райхового ідеалу здорової людини, яка не носить броні характеру; представники

консервативного «генітального характеру» сприймають секс як вираження любові, але, додає несхвально Бейкер, багато з них усе ще сподіваються зберегти цноту до весілля.

В акумулятивному розрізі райхівці були жменькою розмаїтих сексуальних консерваторів. Коли людина стикається з питаннями свого здоров'я, писав Бейкер, його чи її ставлення до суспільства змінюється — люди не можуть протистати роздумам, що лізуть у їхні голови, і, відтак, стають більш схожими на Райха: «Нині багато моральних устроїв суспільства втратили свою доцільність; наприклад, жити з партнером, якого не люблять, лиш тому, що закон твердить, що вони пов'язані узами шлюбу, або ж залишатися вірним лише через відчуття обов'язку. Так, у нього є свій власний моральний кодекс, це правда, і стосується він цілої плеяди цінностей: секс — це бажання, яке він плекає лише до того, кого кохає, подружня невірність — це не цікаво, порнографія — це несмак. Він цікавиться збоченнями, але й бачить чітку межу їхньої терпимості і не толерує непохитно непривітне ставлення до них суспільства. Він стає саморегулятивним... Його обличчя розслаблене та експресивне. Його тіло позбавляється ригідності та набирається жвавості. Він здатен легко віддавати та реагувати на ситуації більш спонтанно».

* * *

Можна стверджувати, що найбільшим з усіх «роздрібних продавців свободи» був колишній учень Райха — Фріц Перлз. 1964 року Перлз навідався в гості до інституту Есален — прибережної общини, що розкинулася на скелястих берегах у Біг Сур, що в Каліфорнії. Есален (названий на честь місцевого індіанського племені) був заснований за рік до приїзду Перлза на місці колишнього оздоровчого спа-курорту двома нещодавніми випускниками Стенфорду, Майклом Мерфі та Ричардом Прайсом, як неофіційна академія контр-культурних студій. Олдос Гакслі зауважував, що людина використовує свій мозок лише на 10 відсотків, а от резиденти альтернативної вищої школи Есален намагатимуться сповна осягнути, що Гакслі звав «людським потенціалом». Перлз порівнював Есален із «німецьким Баугаусом^[127], у якому колись зібралися декілька художників-дисидентів, і в

результаті в цьому Баугаусі взяла початок рекаталізація мистецтва світового масштабу» (Перлз колись тусувався з членами оригінального Баугаусу в Берліні). Він приїхав до Есалену, щоб провести один семінар, а вийшло так, що залишився до кінця десятиліття.

До того часу Перлз жив у відносному затінку, але в Есалені він стане харизматичною моделлю для наслідування, найвидатнішою знаменитістю навчального закладу, важливим гуру гіпі з усього Західного узбережжя та центральною постаттю Літа Любові^[128]. Райхова ідея позбавлення себе від заборон та обмежень була основоположною філософією існування в Есалені, і гештальт-терапія, яку, на відміну від вегетотерапії, можна було проводити групами, розглядалася як найефективніша методологія для знесення таких блоків. У Каліфорнії Перлз заслужив собі славу спадкоємця на Райховий трон — новий гуру нового культу сексу та анархії. В автобіографії він писав із притаманною йому своєрідною скромністю: «Стріла під назвою Фріц Перлз влучила прямисінько в яблучко мішені під назвою Есален».

Прибувши в Есален, Перлз все ще не розпрощався з образом пана надмірно поважного, і його гардероб складався переважно із сорочок та спортивних піджаків. Але один із перших експериментаторів з ЛСД швидко перейшов на яскраві комбінезони, взявся ходити босяка, не стригся й не голився, аби нагадувати розбещеного Санта Клауса. Лора Перлз описувала свого відлюдькуватого чоловіка як «наполовину пророка, наполовину лобуряку». На його шиї й місця живого не було від намист із бісеру, якими його задарували коханки, і спеціально для нього над урвищем звели круглий кам'яний будинок у формі оглядової вежі, що виросла поміж евкаліптових дерев. Там він проводив свої групові сеанси. З оселі відкривався панорамний вигляд на Тихий океан, а якщо вийти на балкон, перед очима одразу розкидалися лікувальні сірчані ванни Есалену.

Перлз, якому 1964 року виповнився 71 рік, мав за звичку щодня о 5-й годині вечора їздити на своєму маленькому автомобілі до тих ванн, бо ж його слабке серце могло і не витримати постійних сходжень та спускань похилим схилом. Але, хай там як, він твердо тримав у своїх руках репутацію господаря тієї місцини, а особливо, гарячих джерел, де не роздягалися хіба що вкрай закомплексовані та замкнуті в собі люди. Перлзу завжди вдавалося зваблювати жінок своїми фразочками,

що врізалися їм у пам'ять, як наприклад: «Хочеш посмоктати мого члена?». Його студентка Ілана Рубенфельд розповідала, що «жінки завжди тягнулися туди і без упину хотіли зайнятися сексом із Фріцом Перлзом», а Перлз хизувався такими походеньками у своїй безладно написаній біографії: він зображував себе поліморфним збоченцем. «Мені подобається моя репутація, яка одночасно поєднує в собі два реноме: старого розпусника та гуру, — писав Перлз. — На жаль, дні першого потихеньку минають, а от другий лиш сходить на свій трон».

Люд, який хотів побачити Перлза в дії, з'їздився до Есалену з Лос-Анджелеса та Сан-Франциско. Тоді він брався за проведення свого «цирку» вихідного дня, як він і сам називав публічну версію своєї вистави, яка відбувалася на очах у сотень глядачів. Перлз одного разу сказав, що Фрейд придумав фіксовану версію того, як усе має виглядати в його приймальні (він сидів позаду пацієнта, який лежав на кушетці) а все тому, що, будучи бездарним гіпнотизером, ненавидів встановлювати з ними зоровий контакт. Мізансцена Перлза, навпаки, здійснювалася навколо виставленої на загальний позір його власної персони. Сам собі режисер і водночас епіцентр подій: він ставив біля себе порожнє крісло, знане як «гаряче сідало» (щось на кшталт електричного стільця лікувального призначення), у яке запрошував сісти волонтерів, які були охочими «повиступати» з ним.

Перлз настановлятиме своїх акторів пересідати із «гарячого сідала» в інше порожнє крісло, розігруючи конфлікти, злість та страх, що сиділи в їхніх головах, у формі уявного діалогу із самими собою. Це було інсценування одвічної баталії між «авторитетом», як він називав суперого та «лузером», або ж непокірним Ід; звичайно, Перлз завжди хотів, щоб саме свого внутрішнього лузера його «актори» випускали на волю, аби він зміг, зрештою, побачити, що закований у кайдани. Перлз сидітиме там, припалюватиме одну цигарку від іншої, споглядаючи та перериваючи вистави своїх жертв, змушуючи його чи її повторювати ті уривки діалогу, що видавалися йому неавтентичними, одночасно коментуючи процес того, як їхнє тіло йшло в обхід декотрих присутніх у ньому блоків. То був майстер імпровізації, який ніколи не забував нагрубляти, обізвати, і все це у зневажливій манері. Учасників дійства заохочували, від них навіть чекали агресивної, насильницької самоекспресії («Ти або сереш, або злазиш з горщика», — казав їм Перлз): часто вони схлипували,

кричали, вербально чи фізично атакували його чи то й інших членів групи. Після того, як пацієнт закінчував виставу з Перлзом у «гарячому сідалі», він чи вона повинні були підійти до нього та поцілувати його в чоло на знак своєї пошани до гуру.

Перлз був майстром сценічної режисури людських прозрінь. Його бренд конфронтаційної терапії став популярним серед представників новонародженої контркультури, які й без того фанатили від ідей та поглядів Райха. То було, як розказував один із його студентів, «театральний і чітко націлений на очищення людини підхід — зарозумілий, драматичний, спрощенський — такий, що вів до швидких змін». Гудмен, який на той час уже було катався по університетських кампусах усієї країни як зірковий лектор, заїхав в Есален у гості до Перлза і відзначив, що соромітна, хіпарська місцина, якою він заправляв, потопала у «жалюгідності». Він порівнював Перлзові демонстрації в стилі «контакт-відхід» із сексуальним зв'язком на одну ніч.

Перлз шукав способів реінтегрувати зміщені «я» людей, аби вони знову могли відчувати «цільність» та «автентичність». Він посилався на цю техніку, як на щось схоже до промивання мізків, але відрізняло їх те, що він не проводив індоктринації, а радше «вимивав з мізків увесь бруд та гидоту, який люди носять з собою». Він, здається, не усвідомлював, що його накази пацієнтам бути більш «справжніми» та «автентичними» могли, власне, і бути формою індоктринації. Перлзовими окультними слоганами-мантрами були «зараз тут будь», «живи у теперішньому», «опануй себе заново» і «будь справжнім собою». Але якщо з людини виганяли усі заборони та обмеження, то з чим вона залишалася?

Перлз починав свої семінари з того, що всі повторювали за ним «Гештальт-молитву»:

*Я займаюся своїми справами, а ти своїми
Я не прийшов у цей світ, аби відповідати твоїм очікуванням
І ти не прийшов у цей світ, аби відповідати моїм
Ти — це ти, а я — це я
І якщо так трапилось, що стріли одне одного, то це прекрасно
Якщо ж ні, то краще просто змиритися*

(Завершував він тим, що, підсміюючись, промовляв «Амін».)

Інакше кажучи, базова філософія Перлза полягала в тому, щоб бути егоїстичним індивідуалістом (згадану вище Перлзову поему урочисто зачитували на вечірках Ліги сексуальної свободи, де вона була відомою під назвою «Кредо свінгера»⁽⁵⁰⁰⁾). Для Перлза звинувачення в егоцентризмі були лиш заморалізованими способами маніпуляції людьми, спробою інших сказати «задовольнай мене і мої потреби, а не себе». Ричард Прайс, засновник Есалену (якого Перлз вивчив на гештальт-аналітика) виніс для себе такий урок: «Я вважаю, що одна зі справді важливих речей, яких мене навчив Фріц, — це бути егоїстом, аніж, зношуючись та здаючись, продовжувати ліпити із себе “неегоїста”». Схожі спогади і у філософа та пізнавача вчення Дзен Алана Воттса:

«Чого Фріц навчив мене, то це відваги бути собою... Бувають такі часи, що проявом найбільшої любові до людини, яку ти щиро кохаєш, може бути чесний егоїзм та відкриття перед нею своїх справжніх бажань. Тому що, не зробивши цього, ви обманюєте їх, обіцяючи робити те, чого й поготів не зробите. Тож якщо ви доволі відверто скажете: “Вибач. Але це вже не мої проблеми. Це вже забагато”, — то скажете правду і не обманюватимете тієї людини. І, на мою думку, це один із найважливіших пунктів, які Фріц хотів донести до нас. Подекуди бути по-чесному егоїстичним є проявом набагато більшого добра, аніж ось це от кохання для проформи».

Це було складовою Перлзової філософії егоїзму, що секс (вагомий елемент Есаленського бренду містичного психоаналізу) та радикальна політика поступово розходилися різними шляхами. Наприкінці 1960-х, коли Есален переживав найбільший сплеск своєї горезвісності, навіть Перлз побачив, що все не так гладко. Есален відкрив свою філію у Сан-Франциско, до якої за перші два місяці функціонування за допомогою звернулося 10 000 людей; сотні гіпі жили в наметах навколо Есалену, а бізнесмени, адвокати та медики з'їжджалися туди на вихідні в надії дати друге життя своїм відмерлим почуттям і встановити новий зв'язок зі своїми почуттєвими та фізичними «я». Імітації закладів за моделлю Есалену розкинулися по усій Америці і на

початку 1970-х налічувалося понад сто таких центрів «руху за людський потенціал», що надавали послуги йоги, медитацій, масажу, голої терапії, групового сексу та гештальт-терапії. Усі ці установи пропонували, як казав Перлз, «невідкладну радість». Есален, лементів Перлз, опинився під загрозою «потонути у хвилі людської примхливості та моди». Він ставав чимось на кшталт реабілітаційного центру для загублених душ або, як казав Перлз, «духовним Коні-Айлендом»^[129] — і він почав відмежовуватись від його тантричного містицизму.

Перлза тривожило не лише те, як Есален ставав установою корпоративною, як його істинну сутність потрохи розмивали недолугі релігійні програми. «Загублені душі знову заходили до своїх власників крізь двері комерції», — казав Перлз, визнаючи те, що Есален зненацька став прибутковою організацією. Його також жахала політична ситуація в Америці. Перлз вважав, що має нюх на фашистів; з Німеччини він виїхав одразу перед тим, як до влади прийшов Гітлер, а з Південної Африки чкурнув, щойно у владне крісло сіли націоналісти. Тепер, коли президентом обрали Ніксона, а зайшовши до кабінету губернатора Каліфорнії, можна було побачити Рейгана, він вважав, що фашизм в Америці — лише питання часу. У його хаотичній автобіографії, виданій у грудні 1969 року у формі внутрішнього монологу, Перлз пише, як боявся, що Ніксон, як і Гітлер, розпочне війну «соціально належних» та «соціально невідповідних»; темношкірі та гіпі стали б новими євреями. Майкл Мерфі, співзасновник Есалену, стверджував, що Перлз був «наполовину параноїком, що стосувалося політичної ситуації в країні», адже радив своїм друзям тримати готівку та паспорти напоготові, аби можна було швидко виїхати. Останнім тривожним сигналом для нього продзвеніли заколоти, що мали місце під час з'їзду демократів у Чикаго 1968 року. «Еч, як на мене, більше немає чого думати, — казав Перлз. — Ми повинні втікати з Америки».

Наприкінці 1969 року 76-річний Перлз покинув Есален і придбав старий мотель біля озера Ковічан, на острові Ванкувер, Канада. Ця локація стане місцем сховку для багатьох молодих чоловіків, які намагалися уникнути призову в мобілізаційній кампанії В'єтнамської війни. Багато його учнів, включно із Ричардом Прайсом, який тоді саме відновлювався від психічного зриву, поїхали туди за ним і

допомогли заснувати Канадський гештальт-інститут (повернувшись до Есалену, у своїх потугах подати пацієнтам гештальт-терапію як менш конфронтаційну, Прайс перейменував «гаряче сидало» на «вільний стілець»). Мотель складався із двох зубожілих рядів фанерних будиночків і вмщував 25–30 людей на раз. Будучи першопроходцем групової терапії, Перлз тепер хотів створити терапевтичну спільноту та коледж, які б виправили декотрі з помилок, яких допускалися в Есалені. Резиденти його «Гештальт-Кібуцу», як він сам його називав, розподіляли між собою куховарські та господарські обов'язки, а вечорами зустрічалися на групових сеансах. В уяві Перлза Ковічан було як місцина «народження лідерів від лідера», де б він навчав аналітиків, які би потім розліталися світом, засновуючи такі ж утопічні спільноти в кожному його куточку.

Однак не довго судилося Перлзу правити на Ковічані. У лютому 1970-го, щойно повернувшись зі своєї поїздки до Європи, його з високою температурою госпіталізували в Чикаго. Після спроби біопсії його серце, що вже давно завдавало йому клопоту, здалося. Він помер 14 березня 1970 року у віці 76. Коли медсестра попросила його лягти, він видав їй свої останні слова: «Ніхто не каже мені, що я маю робити!».

* * *

«Я читав каталоги послуг, які надає Есаленський інститут, — сказав у своєму інтерв'ю журналу “Psychology Today” 1971 року Герберт Маркузе. — По-моєму, того, що там написано, цілком достатньо, аби нажахати будь-кого. Мені аж блювати хочеться від цієї виконавчої служби щастя. Вони вчать людей, як торкатися одне до одного і як правильно триматися за ручки!»^{501}—

Маркузе був теоретиком, який доклав найбільше зусиль, аби пролити світло правди на махінації та парадокси сексуальної лібералізації. Якщо сексуальна революція, яку світу пропонував Райх, закривалася в його оргонній камері, Маркузе, відійшовши від початкового оптимізму після прочитання «Еросу і цивілізації», відкрив її дверцята навстіж і побачив, яке страхіття коїться за ними. В «Одновимірній людині», написаній 1964 року, Маркузе дає старт

своєму цинізму стосовно революційної сили сексу та можливості становлення сексуальної утопії, в якій технології служитимуть на благо звільнення чоловіків та жінок, а не задля встановлення тотальної домінації над ними. «Немає сенсу говорити про додаткові заборони та обмеження, коли сучасні чоловіки та жінки купаються в глибшому за всіх своїх попередників басейні сексуальної лібералізації, — писав він. — Але правда є такою, що ті свобода та задоволення, які несе з собою сексуальна лібералізація, перетворюють наш світ у пекло».

Намагаючись проаналізувати, як суспільство умудряється «розширювати свої свободи та вольності, одночасно інтенсифікуючи домінацію над собою», Маркузе викував новий термін «репресивна десублімація». Радикалізм зник із суспільної мапи, бо ж усі вивільнені людські бажання були чітко скерованими в нове русло уже приготованої для них капіталістичної системи виробництва та споживання. Задля максимізації прибутків, сперечався Маркузе, рекламодавці охоче експлуатували нову царину сексуальних відчуттів та використовували психоаналіз задля підбурювання клієнтів поповнювати свій і без того нескінченний список бажань та сіяти те, що він називав «підставними потребами». Радикальна сексуальність, на яку він раніше покладав великі надії, стала колаборантом, на якого наділи ошийника: людським лібідо дуже вміло, майже по-науковому, керували та контролювали.

Як і Генрі Міллер, Маркузе покладав великі надії на «соціально невідповідних» добросовісних нонконформістів, які могли б долучитися до нього у «Великій Незгоді» з ірраціональними цінностями тодішнього суспільства. У своїй передмові до редакції «Еросу і цивілізації» 1966 року Маркузе підтверджує свою позицію улюбленого філософа антивоєнного руху, вписавши до тексту радикальний слоган «Краще кохати, аніж убивати!». 1968 року історик Теодор Рожак писав, що «становлення Герберта Маркузе як одного з головних соціальних теоретиків серед неприкаяної молоді Західної Європи та Америки варто сприймати як одну з найбільш класифікаційних рис епохи контркультури», а 1970-го «The New York Times» назвала Маркузе «найважливішим філософом, що ходить по землі». Однак залишки оптимізму Маркузе не вміщалися на одній тарілці з його коментарями, щодо місця, яке сексуальність займає в

одновимірному, дедалі більше тоталітарному світі, який з лихвою міг стримувати та приборкувати будь-які вибухи апокаліптичних оргазмів.

Того року, коли помер Райх, соціолог Венс Пакард опублікував «Майстри прихованого переконання» — бестселер про страхітливі симбіотичні відносини між психоаналізом та рекламним бізнесом, на який Маркузе посилався як на одне із джерел, що змусили його змінити свою позицію. Книга — критика сублімаційних рекламних методів Ернста Діхтера — мала такий підзаголовок: «Що змушує нас купувати, вірити — і, ба більше, — голосувати за встановленою нам моделлю?» (під час минулорічних президентських виборів Едлай Стівенсон жалівся на факт того, що кандидатів у президенти тепер рекламують, як якісь пластівці до сніданку). Рекламодавці, попереджав Пакард, наймали «зондарів», як вони називали психоаналітиків, щоб ті допомогли їм зрозуміти, що насправді мотивує людей, аби розвивати свої стратегії продажів так, щоб ті якнайефективніше апелювали до їхніх егоїстичних бажань та примх. Діхтер, як писав Пакард, «був найвідомішим із тих зондарів глибин людської душі».

«Зазвичай вони бачать нас копицями мрій, туманних, прихованих бажань, комплексів провини, ірраціональних емоційних блоків, — скаржився Пакард про закулісні методи маніпуляцій рекламодавців. — Ми поціновувачі обкладинок та обгортки, яких без їхнього відома передають на милість імпульсивності та компульсивності». Їхні методи ставали все більш «науковими», вишуканими та підступними: суб'єкти випробувань проходили цілі батареї проєктивних тестів, психоаналітичних інтерв'ю та ігор вільних асоціацій; їх піддавали гіпнозу, тестам на детекторах брехні та аналізу миготливої реакції — усе задля того, щоб рекламодавці могли чітко визначити, як і де розставляти свої пута «та вторгнутися до приватності наших мізків». Одного разу Пакард, завітавши до офісу однієї з рекламних компаній, помітив, що в їхній бібліотеці хтось зачитувався примірником Райхового «Аналізу характеру».

Коли Пакард, зрештою, вибрався в гості до Діхтера, другий уже дожився до того, що його офіс розширився до масштабів замку: 26-кімнатний особняк із рваного каменю, який стоїть на пагорбі, що за 30 миль на північ від Мангеттена, з якого відкривається чудовий вид на Гудзон. Вела до замку лише одна вузька, звивиста і приватна дорога довжиною в одну милю; всередині на гостей чекали 65-футова

вітальня, повномасштабний орган з лабіальними трубами та критий басейн. Діхтер надів метелика та окуляри в роговій оправі, і в книзі автор описав його, як «франта... розкішного, але з щораз більшою лисиною». Фокус-групи, які він тримав у своєму готичному маєтку, Діхтер називав своєю «Живою лабораторією». Пакард побачив, що група дітей, яку саме досліджували, коли він був там, дивилася телевизор, коли ж психологи-резиденти, сховавшись гуртом за спеціальними заслінками, таємно знімали на камеру та вивчали кожен їхній рух та дію, аби потім подати рекламодавцям найточніший звіт-рекомендацію, як сублімативно маніпулювати ними. (Один такий сеанс призвів до того, що винайшли ляльку «Барбі». «Вони хотіли щось таке, що виглядало б сексуально, когось такого, на кого вони б хотіли бути схожими, коли виростуть, — доповідав Діхтер. — Довгі ноги, великі груди, ікона гламуру»)⁽⁵⁰²⁾. Для Пакарда особняк Діхтера був лиховісною фабрикою, що спочатку виробляла, а потім й вживлювала людям імпланти самонищівних бажань.

За іронією долі Пакардова критика-бестселер (продали понад 1 мільйон примірників) зробила Діхтера ще більш успішним; він одразу ж став знаменитістю, а його ідеї розповзлися широченною аудиторією, його почали запрошували на телевізійні та радіошоу, аби він пояснив та виправдав перед очима публіки свої методи в стилі Свенгалі. Один із розділів в автобіографії Діхтера називається «Дякую, Венсе Пакард». Деякі його клієнти навіть підозрювали, що саме він, плекаючи певні рекламні задуми, і замовив у Пакарда написання «Майстрів прихованого переконання». Невдовзі після того, як книга вийшла у світ, Пакард та Діхтер зійшлися у радіодебатах. Перший стверджував, що через свою відданість «самоскеруванню та індивідуальності» він ніяк не міг змиритися з тим, як «рекламодавці, не ставлячи нас до відома, вчаться гратися з [нашими] підсвідомими потребами». Наука, на думку Пакарда, використовувалася як інструмент для придушення та подальшого знищення демократії — він натякав на «страшний світ Джорджа Орвелла та його “Великого брата”».

Однак, Діхтер вважав, що дослідники факторів, що формують попит, якраз і були невидимою силою, що підтримувала демократію на плаву; продавці несли в маси «позитивну філософію життя», а люди, які купували те, що їм продавали, утверджували свою віру в майбутнє

та американську мрію. У книзі «Стратегії бажання» (1960), що стала Діхтеровою відповіддю Пакарду, він описав тих дослідників мотиваційних факторів як «торговців невдоволенням», які створювали світ психологічного зношування та вічної потреби в нових речах, і, на його думку, саме в цьому безкінечному пошуку та постійних намаганнях роздобути те, що вони «хочуть», люди знаходять своє політичне та психологічне благополуччя:

«Наша роль, як наукових зв'язківців, як тих, хто переконує, полягає у звільненні цих бажань — вона не в потузі маніпулювати, а у спробі змусити нашу економічну систему прогресувати, а разом з нею й наше щастя... Найточнішим визначенням терміна “щастя” є те, що я називаю конструктивним невдоволенням. Сам процес його здобуття — це навіть не наполовину, а тотально весело. Стрес та відчуття невпевненості в завтрашньому дні, які б на них не висіли ярлики, — найблагодотворніші рушії та джерела нашого життя. Намагатися добитися мети, яка постійно віддаляється, — у цьому і полягає справжня містерія щастя».

Громадяни/споживачі ніколи не наситяться, але так чи інакше насолоджуватимуться, хоч і не без боязні, попитом, що живиться, власне, їхніми-таки нескінченними і різноманітними бажаннями. Діхтер описує себе як «генерала на полі бою приватного підприємництва». Він дивився на людей з вершини своєї елітарності. Ніхто не керував масами, застосовуючи до них репресії: покірними їх зробили товари та вітрини — все, аби вони не загрожували демократії. Це, знаєте, мов з худобою, якій у ніс вставляють золоті кільця».

Рекламодавці, хоча й поважали та намагалися підтримувати статус-кво, швидко побраталися із сексуальною революцією, тому що так було вигідно для бізнесу. Вони знайшли благодатний ґрунт у культурі самопокращення, яку плекали Перлз та інші. Перлз навчав своїх послідовників скидати з себе заборони та задовольняти кожний імпульс своїх тіла та душі. Рекламодавці стояли напоготові, щоб дати цьому попиту рівноцінну пропозицію невідкладного задоволення та допомогти представникам контркультури виразити свою індивідуальність за допомогою товарів вжитку. Діхтер писав, що

«психологічна інженерія», яку він практикував, давала споживачам способи досягнення «самореалізації» шляхом придбання товарів ужитку і при цьому не насаджувала їм почуття провини. Споживацькі товари продавалися так, наче то були ті цеглини, яких якраз і бракувало в будівлях індивідуальності та самооцінки клієнтів: «Навіть простенький шматок мила зможе принести вам незабутнє задоволення, якщо ви думатимете про нього не як про свідому та занудну потребу, а радше як про ще одну нагоду виразити свою індивідуальність», — радив Діхтер. Як результат, Іпі^[130], група радикально налаштованих людей, яка зібралася, аби розігнати Національний з'їзд демократів у Чикаго 1968 року, і чією метою, як казав їхній засновник Еббі Гоффман, було «влаштувати гештальт-театр» на вулицях» або ж «гештальт-терапію нації» — зусиллями рекламодавців дуже швидко перетворилася в Юпі^[131].

Сьогодні сотні аналітиків у всьому світі все ще практикують терапію за методами Райха. Багато з них у рамках проведення Міжнародної оргономічної конференції щороку зустрічаються в Музеї Вільгельма Райха, що в Мені, а чимало сучасних організацій і надалі просувають Райхову справу. Ці установи, що розкидані по земній кулі — від Німеччини до Бразилії, — усе ще продають оргонні акумулятори (акумулятор німецького виробництва коштує 1230 євро), як і оргонні подушки, покривала та намети. Каліфорнійська лабораторія оргоніки — «Збираємо для вас високоякісні продукти для акумуляції оргону, починаючи з 1988 року» — навіть продає спеціальні набори штибу «збери своїми руками», з яких клієнти можуть самотужки збудувати свій оргонний акумулятор.

Акумулятор оргонної енергії дав цілому поколінню можливість скинути з себе заборони та обмеження шляхом поміщення себе в камеру, яка, своєю чергою, слугувала доречним символом того, як те покоління також ув'язнювали, але вже по-новому. Мабуть, це доволі значимо, що у фільмі «Сплячий» — Оргазмотрон (прилад, у якому персонаж Вуді Аллена намагається сховатися від таємної поліції) — це продукт авторитарного режиму. Так само в «Барбареллі» Рожé Вадіма, який вийшов на екрани 1968 року, лихий учений Дюран-Дюран, образ якого, здається, частково змальований з Райха, використовує щось на кшталт оргонного акумулятора як інструмент тортур при невдалій спробі вбити імпульсами задоволення героїню Джейн Фонди. Можете переглянути ці фільми, аби під покривалом їхньої комедійності узріти саме той сумнів, який Маркузе плекав щодо ефективності сексуальної революції. Ці фільми наче вторять глядачам, що сексуальні втіхи — не завжди ознака революційності епохи; урядовий чи культурний істеблішмент може пропонувати їх людям як панацею, автоматично перетворюючи їх у ніщо інше, як у ще одну форму обмеження та заборон.

Як писав Олдос Гакслі у вступі до редакції «Який чудесний світ новий!» 1946 року — роману про футуристичну антиутопію, в якій проміскуїтет стає законом: «Коли ж політична та економічна свободи сходять нанівець, дедалі більше зростає свобода сексуальна, що приходить у формі компенсації за втрату двох попередніх». Початок ери сексуальної лібералізації, попри очевидність того, що врешті-решт вона перемогла, можна інтерпретувати, як пропонував філософ Мішель Фуко, як входження в епоху «хитрішої та витонченішої форми влади»^{503}.

Кінець

У своєму записі про походження матеріалів семінару, що датується 1942 роком, Райх стверджуватиме, що основоположну ідею курсу породив він. Із Феніхелем він посварився 1934 року.

Інформація видавця

УДК 821(410)

T35

Originally published in the English language by HarperCollins Publishers Ltd. under the title Adventures in the Orgasmatron

© Christopher Turner, 2011

ISBN-10: 0374100942

ISBN-13: 978-0374100940

Крістофер Тернер

T35 Пригоди в оргазмотроні. Так винайшли секс [Текст] / Крістофер Тернер; пер. з англ. Назара Агаджаняна. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. — 656 с.

ISBN 978-617-679-512-4

УДК 821(410)

© Крістофер Тернер, текст, 2011

© Назар Агаджанян, переклад, 2018

© Світлана Матвієнко, передмова, 2018

© Назар Гайдучик, обкладинка, 2018

© Видавництво Старого Лева, українське видання, 2018

Усі права застережено

ISBN 978-617-679-512-4 (укр.)

ISBN 978-0374100940 (англ.)

Літературно-художнє видання

КРІСТОФЕР ТЕРНЕР

ПРИГОДИ В ОРГАЗМОТРОНІ

Так винайшли секс

Переклад з англійської *Назара Агаджаняна*

Головний редактор *Мар'яна Савка*

Відповідальний редактор *Оксана Антонів*

Літературний редактор *Анна Весній*

Технічний редактор *Анастасія Єфремова*

Художній редактор *Назар Гайдучик*
Макетування *Дмитро Подолянчук*
Коректор *Ольга Горба*

Підписано до друку 29.03.2018. Формат 60*84/16
Гарнітури *Merriweather* (Sorkin Type), *Circe* (Олександра
Королькова).

Умовн. друк. арк. 38,13. Наклад 1000 прим. Зам. № 8-06-2005.

Видавництво Старого Лева
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців ДК
№ 4708 від 09.04.2014 р.

Адреса для листування: а/с 879, м. Львів, 79008

Львівський офіс: вул. Старознесенська, 24-26

Київський офіс: метро Конtrakтова площа, вул. Нижній Вал, 3-7

Книжки «Видавництва Старого Лева» Ви можете замовити на сайті
www.starlev.com.ua

тел. 0(800) 501 508

ел. пошта spilnota@starlev.com.ua

Партнер видавництва Холдинг емоцій !FEST

Віддруковано ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»

вул. Різдвяна, 11, м. Харків, 61052

Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011

www.globus-book.com

Примітки

1

Саффолк (англ. *Suffolk*) — графство на сході Англії. (Тут і далі — прим. перекл.)

2

Включене спостереження — якісний метод дослідження людей у їхньому природному середовищі.

3

Бертран́ А́ртур Ві́льям Расселл (англ. *Bertrand Arthur William Russell*) — британський математик, логік, філософ та громадський діяч.

4

Авторська алюзія на давньогрецьку міфологічну істоту, яка з легкістю могла трансформуватися у будь-якого з морських богів.

5

«Пер Гюнт» (норв. *Peer Gynt*) — п'єса у п'яти діях норвезького письменника Генріка Ібсена.

6

Антанта (фр. *Entente* — згода, початок фрази *Entente cordiale* — сердечна угода) — створене у період між 1904–1907 роками військово-політичне угруповання, основними членами якого були Французька республіка, Велика Британія та Російська імперія.

7

Аншлюс (від нім. *Anschluss, Anschluß* — приєднання, анексія) — історичний процес приєднання Австрійської республіки до нацистської Німеччини, який відбувся 11–13 березня 1938 року.

8

Традиційна віденська кава зі збитими вершками.

9

Віденська Сецесія (нім. *Wiener Secession/Sezession*) — спілка митців, що утворилася у Відні; австрійський різновид глобального мистецького руху так званої доби «кінця століття». Був поширений також в Угорщині, Польщі, Чехії та на західних теренах України.

10

Іудейська Пасха.

11

Жидобільшовизм — ідеологічне кліше, що зародилося у колах білогвардійської еміграції для особливого підкреслення масивної єврейської складової в російському комуністичному русі.

12

Міський театр (з нім.).

13

Камершпіле (нім. *Kammerspiel* — камерна драма) — різновид драми, що склався у німецькому театрі, мистецтві й кіно на початку 1920-х як своєрідний протест проти ірраціональності світоспоглядання експресіонізму. Характерними ознаками «камершпіле» є психологізм на межі з натуралізмом, намагання розкрити внутрішню сутність зазвичай нечисленних персонажів — представників середнього бюргерства і чиновництва, соціальний песимізм.

14

Арнольд Шунберг (нім. *Arnold Schönberg*) — австрійський композитор, художник, педагог, музичний теоретик і диригент.

15

Гіпнотизер (з *фр.*).

16

Домогосподарка (з *нім.*).

17

Норекдаль (норв. *Norekdal*) — річ у тім, що головна героїня у творі Ібсена «Ляльковий дім» зветься Нора, а слово «екдаль» походить з його п'єси «Дика качка». Відтак, норекдаль — літературний термін, який використовують для позначення Ібсенівського стилю письма.

18

Вандерфьогель (нім. *Wandervögel*) — мандрівники чи то волоцюги.

19

Ієроваал (англ. *Jerubbaal*) — так Гідеона, визволителя Ізраїлю, назвав його батько після того, як той розбив святиню Баал. Повернувшись за Гідеоном, мужі з Офри просили видати їм його, але Гідеонів батько не погодився, прозвавши його Ієроваалом, що дослівно — «Ваал бореться».

20

Віденський ліс (нім. *Weiner Wald*) — відгір'я Східних Альп. Розташований поблизу Відня. Обмежений з одного боку долиною Дунаю й виноградниками, а з другого — курортним районом Бадена та Бад-Фослау. Висота до 893 метрів (гора Шопфль). Це чудова природна зона відпочинку — цілий лісовий район з власними містечками та готелями, курортами і термальними джерелами.

21

Перерваний статевий акт (з лат.).

22

Нижня Австрія (нім. *Niederösterreich*) — федеральна земля на північному сході Австрії, що є найбільшою провінцією країни. Столиця — місто Санкт-Пельтен.

23

Веймарська республіка (нім. *Weimarer Republik*) — історична назва німецької держави, що пов'язується із Національною конституційною асамблеєю, що засідала у місті Веймар.

24

Берлінська поліклініка (нім. *Berlin Poliklinik*) — пізніше Берлінський інститут психоаналізу.

25

Боз-Арт (фр. *Beaux-arts*) — красні, вишукані мистецтва.

26

Структурна модель людської психіки. 1923 року Зигмунд Фрейд сформулював теорію функціонування людської психіки стосовно її структурної організації. Психічні функції було згруповано згідно з тією роллю, яку вони відігравали у внутрішньому психічному конфлікті. Фрейд виокремив три основні структури психіки: Воно (Ід), Я (Его) та Над-Я (Супер-Его).

27

Едіпів комплекс (нім. *Ödipuskomplex*) — поняття з психоаналітичної теорії, яка описує стосунки, потяги і почуття, які з'являються у дитини під час входження у фалічну стадію психосексуального розвитку у віці від 3 до 5 років.

28

Вульва — волога. Вагінальні виділення, дуже рясні.

29

Справа завжди в геніталіях, завжди! завжди! завжди! (з *фр.*)

30

Пеніс звичайний, у помірних дозах. Регулярно! (з *лат.*)

31

Сексуальне життя (з *лат.*).

32

Інцест.

33

Застаріла практика, що бере початок у середньовіччі, передбачала звільнення людини з-під повинності панства або ж гарантувала вільне пересування містом для військового підрозділу, якому складали таку почесь.

34

Рушійною силою.

35

45 метрів 72 сантиметри.

36

Народні санаторії (з *нім.*).

37

Інтернаціонал (фр. *L'Internationale*) — міжнародний пролетарський гімн; гімн комуністичних партій, а також соціалістів та анархістів.

38

Романське кафе (нім. *Romanische Café*) — засноване 1916 року знамените берлінське кафе, що розташовувалося за адресою Курфюрстендамм, 238 (теперішня площа Брайтшайдплац). Заклад був місцем зустрічі художників, лікарів, науковців, акторів.

39

Чарльз Ормонд Імз-молодший та Рей Імз (англ. *Charles Ormond Eames Jr. i Ray Eames*) — чоловік та дружина, відомі американські архітектори та дизайнери. Рей Імз — псевдонім дружини; справжнє ім'я Берніс Александра Імз.

40

У грудні 1932 року публікації організації Секс-Пол, які Москва визначила як «політично некоректні», були заборонені до продажу в партійних книжкових магазинах.

41

Комуністичний Інтернаціонал — міжнародна організація комуністичних партій, якою керували з Кремля і яка перебувала під повним контролем Іноземного відділу НКВС.

42

Свенгалі — лиховісний гіпнотизер, герой роману Джорджа дю Мор'є «Трільбі».

43

«Петрушка» — балет Ігоря Стравінського, написаний для Дягілевської балетної трупи.

44

Назва першої, цілеспрямованої та керованої нацистською державною владою Третього Рейху, масової акції фізичного насильства та терору щодо євреїв на території Німеччини, що відбулася в ніч з 9 на 10 листопада 1938 року.

45

«Фуллер Браш» (англ. *Fuller Brush*) — американська компанія-виробник та продавець брендів засобів догляду за тілом, а також засобів домашньої гігієни та мийних засобів.

46

Йдеться про торгівлю жінками з метою проституції або порнографії.

47

1 м 50 см.

48

Масово (з *фр.*).

49

Лейденська банка — пристрій, що «зберігає» статичну електрику між двома електродами на внутрішній та зовнішній поверхнях скляної банки. Найперше відоме втілення електричного конденсатора.

50

Мангеттенський проект (англ. *Manhattan Project*) — кодова назва програми розробки ядерної зброї, здійснення якої розпочалося у вересні 1942 року.

51

Видана лише 1933 року, після сходження до влади Гітлера, компіляція листів між Ейнштейном та Фрейдом, у яких перший просив аналітика розтлумачити сутність причин, які штовхають людство на війни та збройні конфлікти.

52

Боксінг Дей (англ. *Boxing Day*) — дослівно — День подарунків. Свято у Великій Британії, а також Австралії, Канаді та Новій Зеландії на другий день після Різдва, а саме — 26 грудня.

53

Тут — Гринвіч-Віллідж.

54

Ґрунтується на поглядах Жана-Жака Руссо.

55

Мис Тріски (англ. *Cape Cod*) — півострів на північному сході США, що розташований за 120 кілометрів від Бостона.

56

Переклад Віталія Данмера, 2013.

57

Переклад Віталія Данмера, 2013.

58

Різка, почасти дотепна відповідь (з англ.).

59

Квінз (англ. *Queens*) — друге за населеністю боро міста Нью-Йорк.

60

Долина Ріо-Гранде (англ. *The Rio Grande Valley*) — найпівденніша місцевість штату Техас.

61

2 м 43 см.

62

Теодор Людвіг Візенгрундт Адорно (нім. *Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno*) — німецький соціолог та філософ, представник Франкфуртської школи.

63

Біг Сур (англ. *Big Sur*) — рідконаселений район узбережжя центральної Каліфорнії, де гірський хребет Санта-Люсія стрімко здіймається вгору, виходячи із узбережжя Тихого океану.

64

Ангела Анаїс Хуана Антоліні Роса Едельміро Нін-і-Кульмель (ісп. *Angela Anais Juana Antolina Rosa Edelmira Nin y Culmell*) — американська і французька письменниця, яка прославилася своїми еротичними романами і особистим щоденником, який вона вела понад 60 років.

65

Лоуренс Даррелл (англ. *Lawrence Darrell*) — англійський поет та письменник, старший брат письменника-аніمالіста Джеральда Даррелла.

66

Марк Шагál (фр. *Marc Chagall*; біл. *Мовша Хацкелевич Шагалов*) — білоруський і французький художник-сюрреаліст та графік єврейського походження.

67

Управління стратегічних служб (англ. *Office of Strategic Services*) — служба розвідки США у часи Другої світової війни. Попередниця Центрального розвідувального управління.

68

«10-центовая моровиця» (англ. *The Ten-Cent Plague*) — популярний у США середини ХХ століття комікс.

69

Центральний залізничний пасажирський вузол Нью-Йорка.

70

Томас Едмунд Дьюї (англ. *Thomas Edmond Dewey*) — 51-й губернатор штату Нью-Йорк і кандидат у президента США від Республіканської партії у 1944 та 1948 роках.

71

Архів Мітрохіна (англ. *The Mitrokhin Archive*) — збірка написаних від руки приміток, яку таємно створив архіваріус КДБ, Васілій Мітрохін, котрий 1992 року, дезертирувавши до Великої Британії, забрав її із собою.

72

Організація-попередниця КДБ.

73

1 м 67 см.

74

Ріп ван Вінкль (англ. *Rip Van Winkle*) — новела американського письменника Вашингтона Ірвінга 1819 року з однойменним головним

героєм. Ріп ван Вінкль — мешканець селища поблизу Нью-Йорка, який проспав 20 років в американських горах і спустився звідти, коли усі його знайомі уже померли. Цей образ став символом людини, що геть відстала від часу та прогавила своє життя.

75

Армія Спасіння (англ. *The Salvation Army*) — частка Євангельської християнської церкви, яку заснували 1865 року методистський проповідник Вільям Бут та його дружина Кетрін у Лондоні. Була створена для спасіння Євангелієм та соціальної допомоги нужденним у Лондоні. Пізніше поширила свою діяльність у США, Німеччині та Канаді. В Україні Армія Спасіння почала свою діяльність 1916 року, але 1925 року її заборонила радянська влада. Повернулась Армія Спасіння в Східну Європу лише 1991 року, та в Україну — 1993 року, після здобуття незалежності.

76

Трумен Гарсія Капоте (англ. *Truman Garsia Capote*) — відомий американський письменник ХХ ст.

77

Радість життя (з фр.).

78

60 см.

79

Журба вселенського масштабу (з нім.).

80

Топіка (англ. *Topeka*) — столиця штату Канзас та адміністративний центр округу Шауні, названого на честь однойменного індіанського племені.

81

195 сантиметрів.

82

156 сантиметрів.

83

Спільнота Рене Гуйона (англ. *The René Gunyon Society*) — можливо, міфічна організація, яка, за чутками, виступала за узаконення статевих відносин з дітьми. Названа на честь Рене Гуйона, який, попри 30-літній стаж роботи суддею у Верховному муді Таїланду, писав на тему сексуальної етики.

84

Лос-Аламос (англ. *Los Alamos*) — місто в США в центральній частині штату Нью-Мексико. Розташоване в скелястих горах на висоті понад 2200 метрів над рівнем моря. Його побудувала 1943 року комісія з атомної енергетики на базі Лос-Аламоської національної лабораторії. Місце створення першої атомної бомби.

85

Джуліс та Етель Розенберги (англ. *Julius and Ethel Rosenberg*) — подружжя американських комуністів, яких за часів «холодної війни» було звинувачено в шпигунстві. Їх стратили 19 червня 1953 року на електричному стільці.

86

Коробочки, що складаються одна в одну.

87

76 метрів.

88

Едвард Мунк (норв. *Edward Munch*) — норвезький живописець і графік, постімпресіоніст і постмодерніст.

89

90 см.

90

4828 км.

91

Людина звичайна (з *лат.*).

92

Дух військової єдності (з *фр.*).

93

Молодь за Воллеса (англ. *Youth for Wallace*) — незалежне політичне угруповання, започатковане Віллісом Карто з метою підтримати сенатора Джорджа Воллеса в його кампанії за крісло президента США.

94

Матінка Гуска (англ. *Mother Goose*) — персонаж французької та англо-американської дитячої літератури.

95

Ріно (англ. *Reno*) — місто у штаті Невада, США.

96

Навуходоносор — цар Вавилонії, син Набопаласара, який правив з 7 вересня 605 до 7 жовтня 562 року до н. е. Відомий своїм войовничим

стилем правління.

97

Массачусетський технологічний інститут.

98

Крез (грец. *Κροισος*) — цар Лідії у період найбільшої могутності держави.

99

П'ята поправка до Конституції США (англ. *The Fifth Amendment to the United States Constitution*) — вступила в силу 15 грудня 1791 року як частина Білля про права. Забезпечує особі, яку звинувачують, справедливе судове розслідування. Також, відповідно до цієї поправки, жодна особа не може двічі звинувачуватися у скоєнні одного і того самого злочину.

100

Рашевський Микола Петрович (англ. *Nicolas Rashevsky*) — український біофізик, далекий родич В. І. Вернадського. Народився 1889 року в місті Чернігові. Навчався в Київському університеті Святого Володимира (від 1939 — КНУ ім. Тараса Шевченка). 1924 року перебрався до США, де з 1935-го працював викладачем математичної біофізики в Чиказькому університеті. 1945 року отримав звання професора. Помер 1972 року від серцевого нападу.

101

Марсель Дюшан (фр. *Marcel Duchamp*) — французький та американський художник, скульптор, теоретик мистецтва, шахіст. Працював у стилі дадаїзму та сюрреалізму.

102

Канут Великий (англ. *Canute the Great*) — король Англії з 1016

року, Данії з 1018-го та Норвегії з 1028-го.

103

4 м 58 см.

104

Кемпбелз, або Кемпбелз Суп Компані (англ. *Campbells Soup Company*) — заснована 1869 року в місті Камден, штат Нью-Джерсі, американська компанія з виробництва консервованих супів.

105

45 метрів.

106

1 метр 50 сантиметрів.

107

Боїнг Б-52 «Стратофорстресс» (англ. *Boeing B-52 Stratofortress*) — багатофункціональний важкий стратегічний бомбардувальник-ракетоносець наддальньої дії ВПС США.

108

«Рівно опівдні» (англ. *High Noon*) — американський кінофільм 1952 року у жанрі вестерн із Гері Купером та Грейс Келлі в головних ролях.

109

«Поганий день у Блек Рок» (англ. *Bad Day at Black Rock*) — кінофільм режисера Джона Стерджеса 1955 року. У головних ролях — Спенсер Трейсі, Роберт Раян та Енн Френсіс.

110

«Людина на всі Часи» (англ. *A Man for All Seasons*) — екранізація однойменної п'єси Роберта Болта. Історична драма, що розповідає про Томаса Мора, який віддав життя за свої переконання. Фільм не рекомендований до перегляду дітям віком до 12 років.

111

1 метр 78 сантиметрів.

112

Белл Лабора́тріс (англ. *Bell Laboratories*) — у минулому американська корпорація, створена 1925 року шляхом злиття та централізації науково-дослідних відділів компаній «AT&T» та «Western Electric». Починаючи з 1996 року — дослідницький підрозділ «Lucent Technologies». Великий дослідницький центр у галузі телекомунікацій, електронних та комп'ютерних схем.

113

Контрольний постріл, який мисливці зазвичай виконують задля позбавлення тварини від передсмертних мук.

114

Франкфуртська школа (нім. *Frankfurter Schule*) — критична теорія сучасного (індустріального) суспільства, різновид неомарксизму. Термін є збірною назвою, яку застосовують до мислителів, пов'язаних з Інститутом соціальних досліджень у Франкфурті-на-Майні.

115

Університет Брандейса (англ. *Brandeis University*) — приватний американський дослідницький університет. Розташований у південно-західній частині міста Волтем, штат Массачусетс.

116

«Незадоволення культурою» (нім. *Das Unbehagen in der Kultur*) —

опублікований 1930 року трактат Зигмунда Фрейда.

117

Бетесда (англ. *Bethesda*) — населений пункт в окрузі Монтогомері, штат Меріленд. Північно-західне передмістя Вашингтона.

118

«Містер Сміт вирушає до Вашингтона» (англ. *Mr. Smith Goes to Washington*) — кінострічка режисера Френка Капри, що вийшла на екрани 1939 року.

119

Целотекс — ізоляційний матеріал у вигляді плит із тростяного волокна.

120

«Дивна історія доктора Джекіла та містера Гайда» (англ. *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*) — роман шотландського письменника Роберта Стівенсона, що оповідає історію доктора Джекіла та його альтер-его містера Гайда.

121

9 метрів 10 сантиметрів.

122

304 метри.

123

Ділан Марлейз Томас (англ. *Dylan Marlais Thomas*) — валлійський письменник та поет. Народився 27 жовтня 1914 року в містечку Свонсі, Вельс. Помер 9 листопада 1953 року в Нью-Йорку.

124

«Земля проти літаючих тарілок» (англ. *Earth vs. Flying Saucers*) — фантастичний художній фільм режисера Фреда Сірса, що вийшов на екрани 1956 року.

125

58,42 сантиметрів.

126

«Голі і мертві» (англ. *The Naked and the Dead*) — роман Нормана Мейлера, вперше опублікований 1948 року. Видавець переконав Мейлера замість слова fuck використати евфемізм fug. Звідти й пішла назва гурту — The Fugs.

127

Ба́угаус (нім. *Bauhaus* або *Hochschule für Bau und Gestaltung*) — найвища школа будівництва та спорудження. Навчальний заклад, що існував в Німеччині протягом 1919–1933 років, а також творче об'єднання архітекторів, художників та дизайнерів.

128

Літо 1967 року, коли в кварталі міста Сан-Франциско, під назвою Гейт-Ешбері, задля святкування любові та свободи зібралося близько ста тисяч гіпі.

129

Коні-Айленд (англ. *Coney Island*) — півострів, колишній острів, що знаходиться в Брукліні, Нью-Йорк. Місцина відома своїми закладами відпочинку та пляжами.

130

Їпі (англ. *Yippies* — *Youth International Party*) — міжнародна молодіжна партія, ліворадикальний контркультурний рух, що був

заснований 1967 року. Через абрєвіатурну назву партії YIP її членів і прихильників почали називати їпі, що доволі співзвучно із гіпі.

131

Юпі (англ. *Yuppies* — *Young Urban Professional* чи *Young Upwardly Mobile Professional*) — Молодий міський професіонал. Рух, а радше соціальна каста, що виникла в 1960-х роках у США. Термін застосовували для позначення нащадків багатих родин, які замість ледарювати, бралися будувати власний бізнес чи кар'єру.

Коментарі

1

Клас вів доктор Джуліус Тандлер — також він був відповідальним за те, аби система соцзабезпечення Відня процвітала, й таке злиття родів діяльності викладача вплинуло на Райха.

2

1 березня 1919, 80.

3

Цит. МШ, 57.

Recollecting Freud Isidor Sadger Edited and introduced by Alan Dundes, translated by Johanna Micaela Jacobsen and Alan Dundes, June 2005 [Згадуючи Фрейда, Ізидор Задгер. Вступ та редагування Алан Дандза. Переклад Йоганна Мікаела Джейкобсен та Алан Дандза, червень 2005].

5

Див. ФО. Розд. 1 у ПМ він розказує про те, що його прийняли до товариства 24 січня, с. 155. Мабуть, номінували його ще в жовтні, але шансу захистити свою роботу не випадало аж до наступного року.

6

1987, c. 32, 148.

7

Анні-янголятку, друг АФ, 42.

8

ΠΜ, 62.

9

Така атмосфера відчайдушного сум'яття цілком відповідає тій, яку описав Ернест Гемінгвей у романі «Прощавай, зброє» (1929), що розповідає про життя на італійському боці фронту, де автор служив волонтером Червоного Хреста (він отримав важке поранення з міномета поблизу міста Фоссальта-ді-П'яве, а коли його несли на ношах до польового госпіталю, ще й схопив по кулеметній кулі в плече та коліно).

10

64.

11

ΠΜ, 65.

12

ΠΜ, 67.

13

Джонс 4, том 3.

14

Меддокс, 146.

15

Населення зменшилося від 52 до 6,4 мільйонів, а територія, що сягала 261 000, тепер розкидалася лише на 32 000 квадратні милі.

16

До Ференці, 17 листопада 1918.

17

Меддокс, 154.

18

1985, 158.

19

28 листопада 1918.

20

Світ Минулого Дня, 3.

21

Муза та Месія, 138.

«На ВР», як він сам стверджував: «Ніколи не нападали, та й євреєм ніколи не називали, і він добряче б здивувався, якби таке трапилося».

23

292.

24

Мартін Фрейд, Прочнік, 377.

Був основним творцем нової Австрійської держави і перебував на посаді міністра закордонних справ. Як і Фрейд, виступав за об'єднання Австрії з Німеччиною.

26

IO, 28.

27

МШ, 51.

28

96.

29

С. 87 у ПМ.

30

ΠΜ, 93.

31

105? Див. МШ 59–60.

ЕВ, 8. Пізніше Райх відсторониться від жінконенависництва Вайнінгера, його ставлення до євреїв та багатьох інших екстравагантностей його діянь.

Adolf Hitler, *Monologe im Führerhauptquartier. 1941–1944*, ed. Werner Lochmann (Hamburg. 1980), 148 [Адольф Гітлер, *Монологи у штабі фюрера, 1941–1944*, ред. Вернер Йогманн (Гамбург, 1980), с. 148.].

34

130, MS, 96; замаскований самоаналіз.

Райх хотів кохати жінок й аби вони кохали його, володіти ними йому було не обов'язково. «Злягатися жінці, ось де найбільше приниження, — писав Вайнінгер, вишукуючи нові причини, чому жінки не заслуговували емансипації, — у коханні лиш велич її торжества. Так як жінка бажає фізичного зношення, а не любові, цим вона доводить, що бажає приниження, а не шани».

36

Там само, с. 9.

37

Там само, с. 39.

38

24 червня 1919.

39

Зар, с. 28; Джонс, с. 232.

40

БМ, 52.

41

Вільні Асоціації.

42

ЕДж., с. 412.

43

ЕДж., с. 390 3.

44

RSOF, 36.

45

ΦΟ, 49.

Згідно із «Пристрастю молодості», яка сформувала спроби самоаналізу та яку опублікували 1988-го, Садгер заохочував Райха опублікувати трагічну історію його життя, обіцяючи йому 10 % від авторського гонорару. Це означало, що й сам досконало знав її до того часу (мабуть, це було замаскованою історією хвороби).

Місто, що зазвичай згадується як Добряничі (у записах американських іммігрантів?), зараз українською звучить як Дрогобич. До 1939-го міське населення на 40 % складалося з євреїв. Більшість з них вислали до табору смерті Белжець. Станом на 1944 рік їх залишилося лише 400. 1942 року у Дрогобичі агент гестапо застрелив Бруно Шульца.

48

«Пристрасть», с. 5.

49

Там само, с. 26.

50

Там само, с. 124.

Перший запис датовано 25 лютого 1919 року, останній — 5 жовтня 1992. Садгер, його аналітик, надихнув його написати історію смерті батьків, с. 149.

52

EB, 68–69.

53

Роузен.

1913 року кількість учнів-євреїв у середніх школах сягала 1150, що становило дві третини від загальної кількості учнів
http://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/buk2_027.html

55

46.

56

ΠΜ, 50.

[The Russian Army and the Jews: Mass Deportation, Hostages, and Violence during World War I. Eric Lohr *Russian Review* 60 (3), 404–419. Nationalizing the Russian Empire: The Campaign against Enemy Aliens during World War I.] / [Російська армія та євреї: масова депортація, заручники та насильство під час Першої світової. Ерік Льор, *Рашин Рів'ю*, (3) 404–419. Націоналізуючи Російську імперію: кампанія проти громадян ворожих держав під час Першої світової війни.]

Geschichte der Juden in der Bukowina (History of the Jews in the Bukovina), Editor: Dr. Hugo Gold, Tel Aviv, «Olamenu», vol. 1: 1958 (German, 172 pages), and volume 2: 1962 (German, 230 pages). [Geschichte der Juden in der Bukowina («Історія євреїв на Буковині»), Редактор: Док. Гюго Голд, Тель-Авів, «Оламену», том 1.: 1958 (Німецькою мовою, 172 с.) та том 2: 1962 (Німеччина, 230 сторінок)].

Оллендорф стверджувала, що Райх закінчив гімназію «за одноголосною згодою керівництва». Насправді ж він завершив навчання у військовій школі, де отримав Notabitur (диплом екстерном), «здавши якийсь поблажливий іспит».

60

Янік, с. 75.

61

Аудиторія із близько 30-ти слухачів, що зібралася послухати лекцію про лібідо за матеріалами від Фореля до Юнга.

62

Фрейдова «Психополітика», с. 583.

ЛЛ дала йому примірник «Aufuf» Ландауера 1920-го, після їхньої суперечки про рух «Wandervögel», учасницею якого була ЛЛ. с. 130.

64

136 пристрасть.

65

115.

66

МШ, 59/1?

67

ПМ, с. 125.

Spiritual Motherhood: German Feminists and the Kindergarten Movement, 1848–1911. Ann Taylor Allen. *History of Education Quarterly*, Vol. 22, No. 3, Special Issue: Educational Policy and Reform in Modern Germany (Autumn, 1982), pp. 319–333.

doi:10.2307/367772.

[Духовне Материнство: Німецький Фемінізм та Рух Заснування Дитячих Садків, 1848–1911, Енн Тейлор Аллен. *Гісторі оф Едьюкейшн Квортерлі*, том 22, ном. 3, Спецвипуск: Освітня політика та реформи у сучасній Німеччині (Осінь, 1982), с. 319–339 doi:10.2307/367772].

69

125.

Статистичні дані, наведені у «Сексуальній революції», видаються доречними тут; «близько 20 000 жінок вмирало щороку в Німеччині від абортів у період між 1920 та 1932 роками, а ще 75 000 серйозно хворіли через сепсис від абортів», с. 30.

71

Як стверджувала її донька.

Із записів МШ стало відомо, що Шилдер був членом Віденського товариства психоаналітиків і товаришував з Фрейдом, але, видається, що навіть якщо Райх колись і попереджував його про можливий візит фрау Канн, то той нікому про це не розповідав. Редактори листування Фрейда та Ференці вважали, що Фрейд зсилався на інтригу між Райхом та Лорою Канн, саме тоді, коли написав, що викликав Райха до себе 19 березня 1923 року: «Док. Райх без жодних сумнівів визнав свої помилки, — писав Фрейд, — підтвердив, що це трапилося чотири роки тому, ще до того, як він став членом нашого товариства, але так, як він уже тепер був старанним, охочим та поважним, я пробачив йому витівку його молодості». Таке трактування репрезентує Фрейда як винятково черствого: організацію абортів десь у підворотті, який призвів до смерті людини, важко окласифікувати як «витівку молодості». Проте хронологія також відносить інцидент у часові рамки дискусії 1919 року — за рік до смерті Лори Канн. Скоріш за все, Фрейд мав на увазі випадок, коли Райх таємно провів друга до кабінету і, заховавши його під кушеткою, дозволив тому підслуховувати сеанс психоаналізу. «Фрейд дуже розсердився, коли дізнався про це», — згадував Райх.

73

153.

74

153.

75

«Пристрасть», с. 156.

76

Там само, с. 156.

77

Шараф, с. 106.

78

176.

79

Пристрасть, с. 176.

80

ΠΜ, 178.

Садгер помре 10 вересня 1942 року в концентраційному таборі Терезієнштадт.

82

XXXV сэдгэр.

Фрейд насправді одного разу сказав Юнгу, що вважав, наче Садгер, з-поміж них із Райхом, був «найздібнішим аналітиком».

Rev Int Hist Psychanal. 1989; 2:441-8. [Рев. Інт. Гіст. Сайканал. 1989; 2:441-8.]

85

ГД, 186.

86

Блау, с. 27.

87

Ц, 293.

1919 року один американський долар коштував лише 16 австрійських крон; а от у травні 1923-го один долар продавали за 70 800.

89

61.

(Грубер 6) також див. A History of European Socialism [«Історія європейського соціалізму»], Альберт С. Ліндемманн, 249.

Угорський уряд розширив список запрошених, таким чином виказуючи набуту симпатію до психоаналізу, й на час конференції фрейдівцям запропонували оселитися у вишуканому готелі Геллертфюрдьо. Для проведення прийомів та інавгураційного бенкету в їхнє користування було надано особистий пароплав по Дунаю, й на державному рівні лунали заяви про створення Інституту психоаналізу та відповідної кафедри в університеті.

Антон фон Фройнд, спадкоємець угорської бізнес-імперії пивоваріння, віддав добрий кусень своїх величезних статків на створення видавництва та клініки в Будапешті.

ГД, 253. «1937-го Фрейд запропонував, що “з практичних поглядів; навчальний аналіз, крізь який проходив Райх, буває ‘лиш коротким і недовершеним’ ”... Фрейд додав, що “кожен аналітик періодично, з інтервалом у приблизно п’ять років, повинен і сам проходити сеанс аналізу, не відчуваючи в цьому жодного сорому”», 248–249.

94

ГД, авт. 110.

У Клініці неврології та психіатрії Райх уперше отримав змогу вивчати психічно хворих пацієнтів.

96

Вілсон, 97 першоджерело?

97

ΦΟ, 74.

98

Данто, З.

99

Данто, 4.

100

ΦΟ, 47.

У датованому 1922-м роком есе «Стосовно специфічних видів мастурбації» Райх стверджував, що вилікував двадцятивосьмирічного пацієнта-офіціанта від імпотенції, випробовуючи альтернативний метод аналізу, в рамках якого практикував викликання в об'єкта аналізу почуття автоматичного сексуального потягу; якщо це один і той самий пацієнт, то Райхові заяви про лікарський успіх були передчасними.

102

CB, 28.

103

Р говорить про Ф, 70.

104

CB, 29.

105

(162) Lines of Advance in Psycho-Analytic Therapy [«Напрямки розвитку психоаналітичної терапії»].

Джонс, наприклад, вважав, що анальна сконцентрованість характеру може призвести до «індивідуалізму, рішучості, любові до порядку, компетентності, надійності, великодушності, схильності до мистецтв та виробітку в особи хорошого смаку, чи ж бо до дратівливості, поганого характеру, іпохондрії, скупості, злості, схильності до занудності, диктаторства, тиранії і норовливості». Гейл 44, для порівняння див. також ЕВ, 239.

107

МІІІ, 68.

108

Гейл, 45.

109

EB, 159.

МШ, 87. «Жоден із пацієнтів, мастурбуючи, геть не фантазував, наче отримувал задоволення під час статевого акту».

111

EB, 130.

112

Історія про О., 298.

Д. Г. Лоуренс перейняв декотрі з ідей Гросса, коли одружився з його коханкою — Фрідою фон Ріхтгофен.

Меддокс, 54.

Фрейд, який уперше добрався до зібрання творів Ніцше 1900-го, у рік, коли й сам видав «Глумачення сновидінь», завжди применшував вплив філософа на власні теорії (як він це робив і з Шопенгауером), й беззаперечно почувався б ніяково при будь-якій згадці про це. Чому Ніцше був моделлю сексуальної аморальності у будь-якому випадку, над яким працював аналітик? Як Фрейд зауважував Арнольдові Цвейгу, питання сексуальності Ніцше — то загадка, хоча й ходили чутки, що той був пасивним гомосексуалістом, який підхопив сифіліс у чоловічому борделі десь у Італії.

Civilised Sexual Morality and Modern Nervousness [«Цивілізована моральність сексу та нервозність сучасників»].

116

МШ, 90.

117

RSOF, 15.

На той час Райх уже здійснив декілька незначних опитувань серед пацієнтів, результати яких вмістилися в опублікованій ним 1922 року в престижному науковому журналі «International Journal of Psychoanalysis» праці, в якій йшлося про розмаїття ексцентричних мастурбаційних звичок та підсвідомих сил, що призводили до їх виникнення, розповіді про які траплялися аналітику за час його роботи в Амбулаторії.

119

EB, 202.

ФО, 96; RSOF, 77. Для детальнішої інф. див. EB, 263 для першоджерела. Він охарактеризовує вагінальний оргазм як єдиний нефригідний вид оргазму, згідно з Фрейдом твердженням, що «єдиним критерієм фригідності є відсутність вагінального оргазму». Три есе.

121

Ген, 77.

122

«Таласа: Теорія Генітальності», 38.

123

RSOF, 24.

У праці 1924-го року про «Терапевтичну значущість генітального лібідо».

125

EB, 209–210.

126

EB, 214.

«*Das psychoanalytische Volksbuch*» [«Народна книга психоаналізу»].

128

ГД, 157–158.

129

МШ, 83.

130

ГД, 157.

131

Psa Pioneers [«Піонери Псих.А.»] 432.

132

MIII, 202.

Ренк, звичайно ж, вважав, що будь-яка психологічна травма є результатом ускладнень при народженні. Див. книгу *Birth Trauma* [«Родова травма»], що опуб. того ж року.

134

Джонс, 61.

Див. його працю *Active Therapy and Psychoanalysis: A Critical Review*. 1924 [«Активна терапія та психоаналіз: Огляд-критика», 1924].

136

Гей, 472.

Вже 1924 року Гловер асоціював активну терапію із Райховою моделлю аналізу характеру.

RSOF, 66. Райхова книга, Фрейд написав Райхові у грудні 1924-го, що «зв'язок між его та суперего буде для нас цариною досліджень, що не нічим не відрізнятиметься від попередніх... між персоною та об'єктом».

Див. З, 172. Фрейд вбачав у его не лише джерело зла, але й джерело здорового глузду та самопізнання. Райх вважав, що аналітик повинен розібратися із питанням негативного трансферу, аби уможливити позитивний трансфер. В «Аналізі характеру» Райх пояснює, як він дійшов до такого переконання: «Аж доти, допоки пацієнт, який у стані позитивного трансферу видав мені цілі стоси спогадів і все ж не видужав, не сказав мені через багато місяців після розриву аналізу, що ніколи не довіряв мені, — чи знав я насправді, якою небезпекою сповнений негативний трансфер, який дозволяє залишатися латентним. Через це я успішно шукав способів завжди виводити негативний трансфер геть із місць його схову».

140

Ракнес, гострота ззовні // с. 195, CW.

141

1945, c. 45.

142

Ракнес, 63.

143

Інґліш, 241.

144

ΦΟ, 148.

145

MIH, 78.

146

MIII, 100.

147

9 травня 1928.

148

RSOF, 151.

149

RSOF, 153–154.

150

FfRSOF, 9.

151

Джонс, 127.

152

МШ, 85. Див. СА с. 8 для Райхової відповіді на критику.

153

RSOF, 15.

154

ΦΟ?

155

33.

Eros and Inwardness in Vienna: Weininger, Musil, Doderer By David S. Luf 2003 (151) [Ерос та замкнутість у Відні: Вайнінгер, М'юзіль, Додерер. Девід С. Луф, 2003, (151)].

157

Народ, 33.

158

Народ, 33.

Історик Енсон Рабінбах сходиться у думках з Райхом. «Наслідковий параліч [соціал-демократів] після 1927-го, — писав той, — є ключовим аспектом перемоги авторитарного диктаторства 1930-х, а не просто його наслідком».

160

Лафт, ерос, 4.

161

Зарет, 221.

Івен, 134. Стосовно 15 липня, то, на підставі того, що за акти насильства здебільшого відповідальна жорстока поліція, можна помітити, що Фрейд збазував своє дослідження «Психології груп» на праці французького полісмена, Густава ле Бона, чия страхомісна книга *The Crowd: A Study in the Popular Mind* [Натовп: Дослідження за версією людських думок (1895)] застерігала: «Дане Богом право має вже зовсім незабаром замінити таке ж право королів». «Теперішня цивілізація — нестабільна й висить на кожній волосині, що дивним чином ще якось не увірвалась, — застерігав ле Бон, неначе закликаючи повернутися до монархії. — Чернь стала суверенною, й наплив варваризму назриває. Цивілізація все ще може видаватися блискучою, бо ж зовнішній фронт — результат праці довгих століть — ще не впав, але ж насправді є доктриною, що потроху спускається до своїх руїн, які не мають на чім стояти й обов'язково впадуть під час першого же шторму». Фрейд поділяв страх революційно-налаштованого натовпу ле Бона й відчуття нестабільності культури.

163

Зарет, 219.

164

Цит. із *Terrible Honesty* [«Гола Правда»], 144.

165

Народ, 25.

166

Штайнер, 61.

167

Рабінбах, розд. 2.

168

Davos as Health Resort, 1907, с. 239 [«Давос як лікувальний курорт»].

169

Народ, 18.

170

Генітальність, 10.

171

Швейцарія без таємниць.

172

HYX, 7.

173

HYX, 204.

174

HYX, c. 82.

175

HYX, 94.

176

HYX, 92-93.

177

116.

178

MIII, 156.

179

HYX, 74.

180

НУХ, 108. 1930-го, на конгресі ВЛСР, Райх ствердив, що за 18 місяців у своєму центрі опрацював 700 випадків. Лише 30 % піддавалися швидкому лікуванню, й пропонував ще більш далекоглядні реформи. МШ, 136.

181

Данто, 197.

182

HYX, 102.

183

HYX, 108.

184

НУХ, 102. Жах щодо цих жінок.

185

MIII, 136.

186

ΠΜ, 55.

Офіційно вона розпочалася ще попереднього року, але за закон проголосували у квітні 1929-го на 16 з'їзді партії, Сталін, с. 322, Адам Улам.

188

Sex in the USSR, 24 [Секс в СССР, 24].

189

Sex in the USSR, 33 [Секс в СССР, 33].

190

Sex in the USSR, 23 [Секс в СССР, 23].

Хоча радянська влада неофіційно скасувала своє ліберальне ставлення до гомосексуальності ще 1928 року, поміщаючи декотрих гомосексуалів до психіатричних лікарень, у третьому номері свого журналу «Сексологія» Хіршфельд продовжував вихваляти їхні реформи.

Представники Народного комісаріату з питань охорони здоров'я сказали Райхові, що вони не схвалювали мастурбацію та сексуальні зв'язки між молоддю, і це дуже спантеличило Райха, адже він почав хвилюватися про статеве життя членів комуни «Більшовик». Його запевнили, що хоч у комуні мешкають лише 30 дівчат, «статеве життя самоврегулювалося, бо любов можна відчувати без обмежень». Група молоді, яку Райх зустрів, коли відвідував Московську скляну фабрику, також висміювала офіційну доктрину партії й запевняла Райха, що знали «як дати собі раду». Райх дійшов висновку, що їм бракувало сексуальної освіти. Після зустрічі з лікарем із Московського інституту венерології, який встановив, що з числа тих, хто втратив цноту до сімнадцяти років, 61,6 % були невірними в шлюбі, порівняно із 17,2 %, які чекали до свого 21-го дня народження, Райх умовивів, що підлітковий проміскуїтет пришвидшував вимирання інституту сім'ї.

Того року А. С. Нілл, шотландський фрейдівець та соціаліст, відкрив свою відому вільну школу в Геллерау, передмісті Дрездена. Пізніше переїхав до Саффолка.

Був ентузіастом психоаналізу; перебуваючи у вигнанні у Відні 1908 року як журналіст газети «Правда», він потоваришував із Альфредом Адлером. Донька Троцького Зіна також проходила терапію (перш ніж накласти на себе руки). Однак Сталін засудив психоаналіз 1927 року, забороняючи подальший переклад праць Фрейда, і перекрив фінансування Державному психоаналітичному інституту; собача модель біхевіоризму Івана Павлова була офіційно санкціонованою моделлю психології в країні. У Москві Райх палко розповідав про поєднуваність фрейдизму та марксизму в Комуністичній академії Нейропсихіатричного інституту. Одну з Райхових лекцій на тему «Діалектичний матеріалізм та психоаналіз» навіть надрукували в Радянському журналі «Під знаменем марксизму», але Райхові так і не вдалося, попри його відчайдушні спроби підсолодити своїм комуністичним критикам смак психоаналізу, переконати аудиторію, яка до психоаналізу ставилася із недовірою. Наприклад, він замовчував Фрейдове песимістичне, а відтак і не революційне, поняття інстинкту смерті. Станом на 1930-й, як стверджує історик Елізабет Рудінеско, психоаналітичний рух у Росії дуже збавив у своїй активності. 1936 року Фрейдові вчення були офіційно забороненими в Росії; комунізм, як бачимо, став найефективнішими ліками від усіх форм буржуазного неврозу.

Грета Бібрінг, подруга Райха та його колега (вона була Райховою наступницею на посаді заступника директора Амбулаторії, коли той поїхав до Берліна), пригадує, що будь-який комуніст, який вступав у аналіз, повинен був здати партійний квиток: «Звучить як оперета, але це правда, комуністів позбавляли партійного білета, якщо вони вступали до аналізу, чи як лікар, чи як пацієнт, себто... аби ті могли провести/пройти аналіз, не зраджуючи партії».

196

RSOF, 56.

197

Джейкобі, 80.

198

RSOF, 44.

Як стверджує Пітер Гей, Фрейд працював над книгою ще задовго до конфлікту з Райхом.

200

RSOF, 56.

201

Твердження.

202

RSOF, 51–52.

203

RSOF, 44, 53.

204

Бертольд Брехт. Берлін, с. 22.

205

С. 11 Місіс Норріс і я.

206

Берлін 229.

207

HYX, 145.

208

Масова псих., 13.

209

Берлін, 238; НУХ, 136.

210

Dance bw wars, 232 [Танці ч/б воєн, 232].

211

HYX, 143.

212

HYX, 136.

213

Ракнес, 61.

214

Джейкобі, 67. Обіт. Анна Фрейд.

Чи, можливо, Райх мав на увазі свого власного дядька, юриста Арнольда Райха? Райховий батько підозрював свого брата в тому, що той спав із його дружиною.

216

«Его, голод і агресія» — із пізнішої редакції.

Впливова католицька церква була рішуче налаштованою проти цих реформ; Різдвяна енцикліка Папи Римського 1930 року засуджувала не лише аборт та контрацепцію, але й жіночу емансипацію, і стверджувала, що то був святий жіночий обов'язок дбати про сімейне гніздечко.

Світовим генеральним штабом руху за сексуальні реформи був Інститут сексуальних досліджень Магнуса Хіршфельда, що поблизу парку Великий Тіргартен і по сусідству з будинком, у якому мешкав Крістофер Ішервуд. Хіршфельд 1908 року разом із Карлом Абрагамом заснував Берлінське товариство психоаналітиків, але покинув цю справу, аби зосередитись на дослідженнях сексу; Фрейдіві огрядний, моржовусий Хіршфельд здавався у своїх окулярах «млявим та нецікавим», але його підкоряв його ідеалізм. Хіршфельд вторив, що консенсуальні статеві акти поміж дорослими людьми — це їхня особиста справа, яка повинна перебувати поза законом.

Інститут займав особняк колишнього посла Франції і був оздоблений у стилі Бідермаєра: із перськими килимами, великим піаніно та скляними сервантами, що були заповнені порцеляною, — від цього будівля радше скидалася на ошатне приватне помешкання, аніж на науковий інститут. Безкоштовна секс-консультація надавалася у декількох приймальнях, а в лекційній залі із публічними промовами виступали провідні сексологи того часу. Щотижня відомий доктор-комуніст Макс Годанн, голова Товариства німецько-радянської співдружності, відповідав на анонімні запитання про статеве життя, які люди залишали в коробочці, що стояла в приміщенні інституту (90 % яких стосувалися питань контрацепції). Його відповіді формували основу його підручника-порадника «Секс та любов» та книги для дітей «А чи справді то лелека нас приносить?». До складу інституту входили медичні клініки для лікування венеричних захворювань та інших хвороб, що передавалися статевим шляхом, дослідницькі лабораторії, в яких Хіршфельд виводив фармацевтичні формули сумнівних афродизіаків та ліків від імпотенції, бібліотека із найбільшою у світі добіркою літератури про секс, і — неочікувана приманка для туристів — музей сексуальних патологій, що відображав наслідки ризикових

бажань жителів Берліна. Там не було де голці впасти, занотував Крістофер Ішервуд, завітавши до установи, бо ж повсюди стояли садомазохістські та фетишистські снасті — батоги й ланцюги, усілякі прилади для мастурбації, наряди ексгібіціоністів та жіночні мереживні труси, які під формою носили мачо-офіцери пруської армії і які були на них завеликі.

Райх установив зв'язок із Хіршфельдом та його інститутом ще до свого приїзду до Берліна, що забезпечило йому тісні відносини із тамтешніми колами психоаналітиків. Свої перші статті з сексології він опублікував в інститутському журналі «*Zeitschrift für Sexualwissenschaft*». Хіршфельд, який заснував Світову лігу сексуальних реформ, симпатизував комунізму, як і багато інших представників руху за сексуальні реформи. На конгресі два представники із Москви розповідали про «неймовірні» сексуальні реформи, що відбулися в Радянському Союзі. Після того Хіршфельд поїхав у лекційний тур Америкою і вже не повернувся до Німеччини, тож Райх так і не зустрівся з ним у Берліні. Як гомосексуал, єврей і прихильник лівих, він був втіленням усього, що ненавидів Гітлер, і навіть на початку 1920-х за свої фривольні погляди він піддався нападу нацистських бандюків, а одного разу йому навіть проломили череп.

218

МШ, 162-3 — від Девіда Боделла.

219

HYX, 158.

220

Аніта Гроссман.

221

125.

222

Радо, 84.

223

III, 127.

224

III, 128.

225

MIII, 193.

Вортіс пригадує у «Fragments of an Analysis with Freud» (1954):
[«Фрагменти аналізу з Фрейдом» (1954)].

227

HYX, 192.

228

Зар, 230.

Інґлішу радили, що якщо він попаде під вплив Райха, то йому буде важко працевлаштуватися в будь-якому американському університеті. Гелен Дойч запевнила його, що Райхова політика не мала нічого спільного із його аналітичними навичками, але то був предвісник упереджень, що чекали його попереду.

230

Джейкобі, 76.

231

Інтелектуали у вигнанні, 12.

232

Штайнер, 60.

«Between Two Fires: Europe's Path in the 1930s», Девід Клей Лардж
[«Поміж двох вогнів: Шлях Європи 1930-х»].

234

Там же.

235

Вигнання, 30; австрійці складали 80 % персоналу Айхмана.

Через 14 років вона опублікувала «Спостереження за психологічним ефектом позбавлення волі політичних в'язнів-жінок».

237

Сесілія Бланк.

238

1923-го, у записці, доданій до праці «Про історію психоаналітичного руху» (1914).

239

HYX, 209.

240

Зіерстед, 3.

241

МПФ, 65.

242

Масова П, 30.

243

Q in shiv, 63.

244

ДГ, 25.

Однак історик-ревізіоніст Дагмар Герцог оскаржував, що принаймні привселюдно станом на кінець 1930-х багато людей вважали нацистів сексуальними лібераторами (Райх, безсумнівно, сумнівався б у тому, наскільки глибоким було їх задоволення).

246

У пошуках Док. Блоха Гранта, 79, 1 жовтня 2002.

247

HYX, 199.

30 січня 1933 року, у день, коли Гітлер став канцлером Німеччини, прем'єр-міністр Данії, соціал-демократ Торвальд Стаунінг запросив коаліційний уряд та опозиційні партії до свого кабінету на таємничу зустріч-обговорення економічної кризи, яка щораз погіршувалася. Угода про ґрунтовні соціальні реформи зацементувала центр політичного спектру Данії і дала початок сучасній процвітаючій Данській державі. Американський журналіст Маркіз Чайлдз охрестив компроміс між партіями соціалістів та «буржуазії», який допоміг витягти Данію із депресії, «золотою серединою». Він хвалив скандинавів за вмiлу навігацію поміж шляхів «дикого» капіталізму ери депресії та сталінським комунізмом, а президент Рузвельт відправив до Європи спеціальну комісію, аби ті розвідали, чого б такого можна було навчитися й перейняти у скандинавської моделі політичної поведінки.

249

HYX, 200.

250

НУХ, після 201.

Райхові ідеї про сім'ю вплинули на Макса Горкгаймера, Теодора Адорно й інших соціологів Франкфуртської школи, які ще до війни перебралися до Колумбійського університету й 1936 року випустили збірку під назвою «Вчення про владу та сім'ю». До неї увійшло багато авторів, а упорядники визнали, що багато в чому завдячують своїми ідеями та помислами Райху. Задля визначення рівня людської сприйнятливості фашизму чи революційних ідей вони користувалися анкетами. В «Авторитарній сім'ї» 1950 року вони розробили Ф-шкалу, у рамках вимірювання якої суб'єкту з метою визначення рівня його фашистських схильностей задавали питання, що стосувалися його дитинства.

С. 4. Хоча Райх і вторив, що за свої аналітичні послуги й копійки не взяв, адже так вимагав закон, один із його данських послідовників, студент-політолог Йорген Нергаард, який надав свій пансіон для проведення занять у Райховій групі навчання, визнав в інтерв'ю копенгагенській газеті, що Райх отримував винагороди за свої консультації, але лише тоді, коли йому «їх всували».

253

MIH, 185.

254

Hist of Psa in DK, 106 [Ист. Псих. А. 106].

255

Hist of Psa in DK, 106 [Ист. Псих. А. 106].

«Медичні Месії: Соціальна історія знахарства в Америці ХХ століття». Розділ 9: «У погоні за обіцянкою, що згасає».

Джеймс Гарві Янг, PhD

Разом із початком війни прийшло шокуюче відродження стародавньої загрози, абортивної пасти. Як і динітрофенол, ці корозійні товари були надто загрозливими для застосунку загалом; не існує адекватної інструкції, як зробити їх безпечними для людського здоров'я. З'являються нові випадки смертей та серйозних травм. УПМ націлила на пасту Леунбаха, що створювалася на основі внутрішньоматкової пасти, й інші субстанції цього типу, усі три стволи — конфіскації, судові розпорядження, та внесення до списку кримінальних дій [7]. Вортон, «Фальсифікація продовольства та медикаментів воєнних та післявоєнних часів». ФТПТ, До Квортерлі, 1 (1946), 465.

«Abortifacient Pastes: The Exploitation and Dangers of Pastes Sold for Producing Therapeutic Abortion», JAMA 98 (June 11, 1932): 2155. See also Taussig, Abortion, 273, 323–324.

[«Абортивні Пасты: Експлуатація та загрози паст, що продані для виконання терапевтичного аборту», ЖАМА, 98 (11 червня 1932): 2155. Див. також Тауссіг, Аборт, 273, 323–324]

1926 року Леунбах написав трактат «Про расову гігієну» (який 1929-го став законом). 1935 року, після смерті Магнуса Хіршфельда, Леунбах — під впливом Райха — розпустив Світову лігу сексуальних реформ після суперечки із іншим її президентом, який вижив; Леунбах та Райх вважали, що ліга повинна долучитися до революційного руху робітників, але Норман Гер з Лондона вважав, що сексуальні реформи повинні проводитися незалежно від перебування у підданстві будь-якій партії.

258

C. 4.

259

Зіерстед.

260

Штайнер?

261

HYX, 210.

262

Штайнер, 73-74.

263

HYX, 214–215.

264

Топфер, 152.

265

MIII, 195.

266

Танцівники, 55.

267

HYX, 216.

268

HYX, 222.

269

HYX, 242.

270

Брок, 599.

271

Von Charlottenburg zum Central Park West: Henry Lowenfeld und die Psychoanalyse in Berlin, Prag und New York.

LR, 113.

Thomas Müller. Frankfurt am Main: Déjà Vu, 2000.

272

HYX, 248.

273

Джейкобі, 84–85.

Райхові донесли, що опісля слухання Анна Фрейд сказала, що «тут відбувається велика несправедливість», але це висловлювання так близько віддзвонює Джонсовій версії найпершого виступу Анни Фрейд на психоаналітичному конгресі (1927), і видається, що обидві події було просто переплутано. Багато років потому, коли Анну Фрейд запитали, що та думає про Райха, вона просто сказала: «Геній, або ж...», — впевнено змовчавши, адже знала, що слухач і сам заповнить недоказане.

275

HYX, 245.

276

МІІ, 187.

277

Радо, 84.

278

Щоденник, 34, с. 3, 31 серпня 1934.

279

CB, 120.

280

KA, 346.

281

НУХ, 250, відкрита 2005 року.

1954 року Райх шукав помсти для всіх, хто звинуватив його в божевільлі та аморальності у Люцерні, склавши довгий список небережностей інших психоаналітиків:

Ернест Джонс спав із дружиною Александера на Інсбрукському Конгресі 1927-го.

Ш'ельдеруп спав із Боділь Танберг, своєю пацієнткою.

Зілборг спав із Елізабет Бедджелі, також пацієнткою.

Файтелберг... трахався з Грундльзее, як той кролик, без жодної тобі любові, і прижартовуючи.

Від усіх трьох відсахалися і отаврували психами. Ференці був аналітиком Джонса, але сказав, що той злетів з катушок.

284

Джейкобі, 82.

285

HYX, 251.

286

Вигнання, 43.

287

(1953: 272).

288

ΦΟ, 371.

Електрика тіла. Керолін де ла Пена. Електрика витісняє хвороби та смерть. Пояси потенції і таке інше.

290

ΦΟ, 377.

Райх вважав революційних друзяк Бранта «мерзенними маргіналами», але самого Бранта описував як «дитя, що несе свою ношу гідно».

292

Щоденник, с. 39–40.

293

C. 39–40.

294

«Лють На Землі», Майрон Шараф, роз. 16, с. 215.

295

BP, 52.

296

110.

297

СВ 3 КА — П та В.

298

Зіерстед, 7.

299

Псих. а. в Норвегії, 59.

300

МІІ, 238.

301

HYX, 252.

302

BP, p. 7.

303

1934, щоденник, с. 10.

304

Брок, 578, див. також Алнес, 70, Ваал подав у відставку із товариства 1938 року як знак протесту на відмову прийняття Р.

305

Брок 605, для листа «Рундбріфе».

306

Брок, 606.

307

Джейкобі, 89.

308

Алнес, 69.

309

Лоуенфельд до Гіффорда 27/11/94 [також відвідав Райха у штаті Мен].

310

18–19.

Див. вступ до грішники літа (Псих. Контакт, с. 306–307) для Р
версії терапії Гоеля.

312

Алнес, 70, семінар 1960 року.

313

Щоденник, 75.

Джейкобі, 90. Прочитавши одну з нових публікацій Райха, Феніхель сказав своїм колегам у виданні «Rundbriefe» 1937 року, що «Райхові теми надто перебільшені. Сам Райх — монотонний, або ж геть meschugge [зварйований]. Декотрі його теорії й справді цікаві, навіть оригінальні, але загалом, людина раціональна їх б відсахалася».

315

HYX, 118–119.

Справа ФБР, Борис Нікалаєвській, «На зорі комінтерну», розповідь
«Товариша Томаса». Квіт. та жовт. 1964-го, «Соціалістическій Веснік».

317

Історія КДБ.

318

Щоденник, с. 46.

Райх зустрів членів 4-го скликання інт. у Парижі 1993-го. Райх стверджував: члени 4-го скликання були «мертвонародженими та безглуздими», НУХ, 205.

320

Д. північ. Вступ РБ ххх.

321

HYX, 205.

322

Пророк-Вигнанець, с. 239.

«Enemies within the gates», p. 166. Also, «A Stand Against Tyanny», Norwegian physicians and the Nazis Maynard Cohen — Nic Waal heroism, save Jewish orphans, her husbands, Sinners in Summertime.

[«Ворог на порозі», с. 166. Також «Повстання проти тиранії», Норвезькі лікарі та нацисти Мейнард Коен — героїзм Ніки Ваал, рятує єврейських сиріт, своїх чоловіків, Грішники Літа.]

324

HYX, 205.

325

HYX, 261.

326

НУХ, Додаток?

327

Опарін, 32.

Багато з них вважали, що висновки біоелектричних експериментів були психічними: «Хіба ж шизофреніки також не говорять про те, що відчувають електричні потоки у своїх тілах? — коментує Майрон Шараф, додаючи про останній експеримент Райха. Це дослідження запечатало його діагноз психозу для багатьох сучасників».

Єва Райх, зрештою, зустрілася зі своїм батьком, попри чи то саме через спроби Анни Фрейд та Берти Борнштейн відсторонити її від нього. Як каже Лора Райх, вона «перейшла на іншу сторону» наприкінці 1940-х. «Я бився за душу Єви, — писав Райх про свою улюблену доньку 1955 року, — яку отруїли злі, пусті душі». Єва стала однією з найближчих співробітниць Райха, була лікарем та аналітиком-райхівцем, яка спеціалізувалася на лікуванні дітей. «Єва доволі схиблена, — Лора казала мені. — Мені здається, що в неї теж певна ступінь маніакальної депресії. Вона вступає у моделі ідентифікації із поведінкою свого батька, вона ненавидить аналіз, вона не розуміє, що в ньому багато хорошого, вона й справді не розуміє нашої матері, я не думаю, що вона цінувала таланти нашої матері, те, що наша матір вчинила правильно. Вона наче застрягла на шляху і, здається мені, так і не зійшла з нього, вона все ще застрягла на стадії свого життя, що сповнена злості».

Єва Райх, якій зараз 82, живе у Генкоку, маленькому прибережному селищі у штаті Мен, де у 1970-х започаткувала клініку контролю за народжуваністю для тінейджерів, але стан здоров'я не дозволяв їй говорити про своє минуле. Чотири роки тому вона пережила інсульт, через який у неї розвинулася тетраплегія. Її донька, Рената Муаз, яка опікується нею, пояснила мені, що вона «дуже слабка і страждає від дивної форми слабоумства. Я не беруся називати це Альцгеймером, хоча, можливо, це і так, її пам'ять просто у жахливому стані, наче хтось взяв усі її спогади, витягнув з голови, зробив з них салат, і увіпхнув назад».

329

BP, 77.

Завзято пропагуючи Райхові дослідження, Нілл став його представником в Англії. Він вислав стосик Райхових книг Г. Д. Веллсу, чоловіку, який і сам у своїй прозі винайшов малоймовірну машину. «Ви вислали мені жахливу балаканину ціломудреного квакання, — відповів Веллс. — У Райха кожне слово стоїть не там, де треба... Навіть проблиску чіткого розуміння немає у цілій низці досліджень. Будь ласка, більше не висилайте мені такого». Нілл злісно захищав Райха, назвавши Веллса Полковником Чинушею: «Ви використовуєте слово “квакання” до чоловіка, якого бездоганним вважав сам Фрейд, чоловіка, який роками прогарував у лабораторії, шукаючи правду». «Будучи Шотландцем», Нілл відшкодував Веллсу поштовий збір. Веллс не прийняв марок. «Ви звете мене Чинушею, — відписав він. — Я зву вас сисунцем».

331

Щоденник, 91.

332

Щоденник, 99-100.

333

Троцький за часів перебування у Норвегії.

334

Шараф, 230.

335

Алнес, 75.

336

HYX, 255.

337

Щоденник, 123; для Райхового саммері.

338

Закон про ліцензування було скасовано 1958 року.

339

MIII, 253.

340

206.

341

«Можна буде спостерігати, як біони напряду руйнують ракові клітини», — обіцяв він у не висланому Крейбергу листі. 176

342

Щоденник, 122.

343

Щоденник, 120.

344

Щоденник, 76.

345

Щоденник, 173.

346

«У пошуках док. Блоха Гранта», 79, 1 жовтня 2002 року.

347

ВР, 198. «Згідно із теорією оргазму, як статевого, так і вегетативного, це водночас має бути сексуальна енергія, енергія оргазму». 199, 1.

348

CB, 208.

349

ВР сам поставив собі завдання винайти таке, ВР, с. 206.

350

CB, 206.

351

Там же, 206.

Дейрі, 193. Райх почувався сексуально натхненим і пояснював своє бажання гарної жінки після багатьох годин у підземній кімнаті як результат вдихання зовеликої кількості загадкової радіації. Ерік Еріксон стверджував, що коли відвідував Райха у Данії, той сказав йому, що бачив синє світло, яке виділялося, коли він спостерігав, як двоє людей займалися сексом.

353

MIII, 254.

354

MIH, 196.

355

28 серп.

Дейрі 231 Лотте Леня: «Але і нас не було перших вражень, — відповіла та, — бо ж ми всі бачили кінокартини фон Штемберга та фон Строгайма. Фріцу Ленгу аж запаморочилося від казкових видів Мангеттена, та його «неонових вогнів» та... надмірно великих реклам, що світяться, рухаються, обертаються, то згасають та запалюються, обертаються спіраллю на фоні фасадів будинків, що нагадує миготливо “вертикальну вуаль”».

357

Щоденник, 232.

«Вона була першою, кого я лиш знала, — ораторствувала Мейбл, — кого я знала із неприхованих пропагандистів плотських утіх». Маргарет навчила її «підсолодити задоволення й продовжити його... розтягнення й сексуалізація цілого тіла до позначки його тотальної чутливості, живості й довершеності».

359

РБ, 88.

360

Сексуальна стриманість та нервозність, «Правда про секс проти брехні про секс, неправильні уявлення та перебільшення», 1919, автор Вільям Дж. Робінсон.

Громада Онейда — утопічна комуна, що процвітала в середині дев'ятнадцятого століття, керувалася Джоном Гемпфрі Нойзом, біблією котрого була «Камасутра». Організація заснувала нову форму полігамії, яку Нойз охрестив як «складний шлюб». Група Онейда практикували те, що вони називали «чоловічою стриманістю», що забороняло чоловічу еякуляцію під час сексу, що, звичайно ж, було б анафемою для Райха. (Попри цю практику, за двадцять з гаком років у проміскуїтетній громаді із двохсот п'ятдесяти людей народилося всього лиш сорок дітей.) Все ж жоден із цих рухів так і не мав тривалого й широкого впливу, й ані Істмен, ані група нон-конформістів Делла, чий радикальний виклик загальноприйнятій моральності зламався у хвилі сексуальних ревнощів, не добилися успіху. Подейкували, що допоки в Америці Райх лікував Гемпфрі Нойза молодшого, дитячий лікар зійшов з патріаршого поста Онейди.

362

233.

363

238.

364

233.

Найбільша спільнота німецьких емігрантів зібралася у Вашингтон-Гайтс — місцині, яку знали під назвою «Четвертий Рейх», але Джексон Гайтс та Форест-Гіллз у Квінзі також були популярними осередками емігрантів. «Ці от вищезгадані території, — пише історик Ентоні Гейлбат у своїй праці “У райськiм вигнанні” (1983), — є найбільш населеними та озеленими в місті, мабуть, нагадували новим жителям про старі райони Берліна та Відня”».

366

39.

367

Щоденник, 62–63.

368

Див. PR Стюарта Мювена і дайте відповідь на антикорпоративне послання, що містилося в позитивному відклику Рузвельта про цю книгу, Новий Курс.

369

Див. shivelbush ch Kinship?

370

Щоденник, 38.

Одним з експонатів була часова капсула, яку не можна було відкривати до 6939 року нашої ери. Вона містила послання для майбутніх поколінь від двох емігрантів — Альберта Ейнштейна та Томаса Манна, ну й інші сувеніри із доби депресії, що затягнулася, як ото, наприклад, пачка цигарок «Кемел», фігурка Міккі Мауса, долар монетами і примірник «Віднесених вітром». Капсула була зроблена у формі торпеди, наче нею збиралися вистрілити в космос, а не закопати на тисячі літ.

372

1939, c. 23.

Він все ж зумів віднайти вияви песимізму у «зоні забав» ярмарки, яка містила сюрреалістичний фантастичний ландшафт: ризиковану водну фантазію, на якій жінки, одягнуті, мов русалки, оголені до талії.

374

Гей, 570.

375

Дж. 328.

376

Зарет, 261.

Зарет, 279. Для Гартманна оргазм не був потенційним звільненням, як для Райха, але являв, подеколи, необхідний «регрес на благо его».

«Його перші спроби віднести себе до інших характеризуються не його справжніми почуттями, а радше стратегічною необхідністю. Йому не може просто подобатися чи не подобатися, він не може просто вірити чи не вірити, висловлювати свої побажання чи протест проти них за допомогою інших, але повинен автоматично справлятися з людьми та маніпулювати ними, завдаючи собі мінімальної шкоди» (1945). Журнал «Невротична Особистість».

379

247.

380

246.

381

IO, 78.

382

Щоденник, 246.

9 квітня 1940 року Норвегію захопили нацисти, і Відкун Квізлінг, лідер Норвезької нацистської партії, проголосив себе прем'єр-міністром (капітан судна «SS Stavangerfjord», К'ельд Стаб, який привіз Райха до Америки, став міністром мореплавства в маріонетковому уряді Квізлінга). Як німкеня, що проживає в Норвегії, пільги Ельзи Лінденберг поставили під сумнів, і вона вийшла заміж за норвезького друга (ставши Ельзою Стай), намагаючись уникнути підозр гестапо. Станом на 1944 рік Лінденберг знову опинилася в списку тих, кого розшукують; вона поїхала до нейтральної Швеції, де пересиділа, переховуючись, до закінчення війни. Оллендорф пригадує, що коли Лінденберг попросила Райха про фінансову допомогу, він вислав їй лише 25 \$: 20 \$ він отримував за один сеанс терапії.

384

IO, 84.

Едвард Елліс. «Хронологічна історія Озер регіону ренджелей», 2006. Однак, золотий вік регіону насправді завершився 1938 року, коли ураган знищив мости й залізницю, які приводили туди туристів із Нью-Йорка, і їх так і не відремонтували.

386

Щоденник, 31.

387

Щоденник, 34.

388

Щоденник, 145.

389

Щоденник, 43.

390

Джерело відчутне.

391

вр>н 107.

Кларк, 690. Хоча й можливість розщеплення атома тоді здавалася дуже неправдоподібною (біограф Ейнштейна Рональд Кларк написав, що виник «шанс один на мільйон для використання ядерного поділу саме для такої місії»).

Станом на 1940-й, Бор, як Ейнштейн згодом довідається, працював у Лос-Аламос із Сілардом над проектом Мангеттен. 1947 року Роберт Оппенгаймер — голова Лос-Аламос і «батько А-бомби».

394

Щоденник, 100. НЙТ, 22/9/40.

395

30 грудня 1940.

Того року Райх отримав законний, складений і засвідчений нотаріусом документ, який заявляв про його права на унікальний оргонотонічний опис Всесвіту. Допоки більшість науковців схилилися до теорії будови Всесвіту з атомів, такі філософи, як Анрі Бергсон, сподівалися, що науковці зможуть «заново встановити... континуум Всесвіту». Райх, якого вигнали з університету як «психованого бергсоніанця», повернувся до витоків версії дискредитованої «теорії ефіру», яка наприкінці ще минулого століття була особливо популярною в Німеччині; ефір уявляли собі, як стверджувала біограф Марії Кюрі Сьюзен Квін, як «щось на кшталт клею, який тримав усе вкупі і який існував, за більшістю версій, в іншому невловимому вимірі». Оргонна енергія для Райха була з'єднувальною силою («Кожен з нас — це оргон», — переконував Райх”).

397

C. 55.

398

Щоденник, 199.

399

IO, 85–86.

400

199.

401

57.

402

«Ейнштейн та Покоління Науки». Льюїс Сем'юел Феср, 84–85.

403

7 лютого 1941.

404

20 лютого 1941.

405

220.

406

Д, 221.

407

Фраза КВ з біографії Ейнштейна в авторстві Кларка, 216 та 218,
впевненість, 217.

408

НІТ, 17 березня 1950, экс-посібник Ейнштейна знову викладатиме в Польщі.

409

Д, 96.

410

Д, 96.

411

18 червня 1941, щоденник 108.

412

7 липня 1941.

413

ФО, Амер. Вид., 42.

414

470.

Як показав історик Роберт Демтон, була у мезмеризмі нота радикалізму, яку можна було пропустити поза увагою у гравіруваннях млюсних аристократів, що назбирувалися у бакеті, сподіваючись зцілитися від подагри. «Для тих, хто втратив віру у стару систему, — пише Демтон, — мезмеризм пропонував нову віру, віру, що помаркувала кінець доби Просвітництва, прихід Революції і початок ХІХ століття».

48 % thought this the reason, opinion poll cited 214, dec 10, 1941. «Hitler Attacks Pearl Harbor: Why the United States Declared War on Germany». By Richard F. Hill, 95.

[48 % так вважали, позиційне опитування 214, 10 грудня 1941. «Гітлер атакує Перл-Гарбор: Чому Сполучені Штати оголосили війну Німеччині». Ричард Ф. Гілл, 95.]

Більшість Райхових інтернів були японцями чи то німцями, 1 з 8 японців у той час затримували (57 % загалом), 1 з 80 німців (36 %) та 1 із 923 італійців (7 %). Рузвельт не вважав італійців, яким прощав як «нації багатьох оперних співаків», надто небезпечними. Однак Німеччина була небезпечним ворогом у Першій світовій, і Рузвельт попросив Гувера розвідати про пронацистські групи в Америці. Починаючи з 1934 року, в країні встановили десятирічний бан на «контрпідривних елементів», коли президент запідозрив німецьке посольство у розпуску чуток про те, що Новий Курс був машиною комуністичної змови. ФБР стала величезною силою секретної поліції, розрісшись із 898 агентів 1940 року до 4886 1945-го.

418

Червоні, 218.

419

Американський мрійник, с. 274.

420

Д, 138.

421

Нова Школа. Пітер М. Руткофф, Вільям Б. Скотт, с. 136.

Д, 128. «Хвиля сексуальних істерій та обговорень, здається, заповонила країну. Наша колишня мовчазність у питаннях сексу дала дорогу відвертості, якій здивуються навіть жителі Парижа. Проституція, як відзначає Лайф, — головна тема ввічливих розмов. Вона пробила “годину секс” в Америці для використання вікопомної фрази Вільяма Маріона Ріді». Богемні Бунтівники, ФФ5.

ГОРДОН — ходили чутки, що його запроторили до Державного госпіталю Ютіка.

Доктрини курсових списків — огляд доктрин іноземців, революційний комунізм та їх активні...

Анон., с. 183 (Білл Райх закінчив Іллінойський університет 1920 року за спеціальністю аграрне господарювання).

«Навесні 1937-го Річардс відрекомендував мене ще одному члену секретної радянської поліції, якого звали, здається, Майклз чи то Майкл. (Не варто плутати із першим Майклзом, який сидів разом із Голосом на дев'ятому поверсі.) Обидва, Річардс та Майклз, почали переконувати мене в тому, що нашою справою було зупинити схеми троцькістів проти Сталіна. Відтак, я зібрав і віддав їм усю доступну інформацію, яку лише міг здобути про порухи засекречених троцькістів, їхніх кур'єрів та їхніх відносин із лівими соціалістами. У той час у мене було декілька агентів, засланих до табору троцькістів, — одне з перших завдань від Комуністичної партії, й саме від них я отримав цю інформацію. Виділявся з поміж цих завзятих сталіністів, які видавали себе за троцькістів, Білл Райх, який пізніше відкрито заявив про свої зв'язки з Комуністичною партією. 11 листопада 1950 року Луїс Буденз, колишній головний редактор «Daily Worker», подав до Комітету з розслідування антиамериканських діянь нотаріально засвідчений афідавіт, у якому йшлося про те, що він знав про причетність Комуністичної партії до вбивства Троцького. Цей афідавіт відтворено у повному обсязі, що має такий вигляд:

Statement by Louis Francis Budenz of the Preparations for Assassination of Leon Trotsky. Louis Francis Budenz, managing, editor of the Daily Worker, broke wit party in 46 pub.

[Заява Луїса Френціса Буденза про підготовку вбивства Лева Троцького.

Луїс Френціс Буденз, головний ред. Daily Worker, розірвав із партією у 46. Моя похибка].

Див. також «Люди без облич» у авторстві Луїса Френціса Буденза, http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_F._Budenz.

http://www.archive.org/stream/shamefulearsthi1952unit/shamefulearsthi1952unit_djvu.txt Відділення Комуністичної партії штату Північна Кароліна. Структура, цілі, лідерство: Слухання перед Комітетом з розслідування антиамериканських діянь, Палата Представників, вісімдесят шостий конгрес, друга сесія.

Комітет із розслідування антиамериканських діянь, конгрес Сполучених Штатів. Палати. Комітет із розслідування антиамериканських діянь, Сполучені Штати, конгрес, палата.

Опубліковано Видавництвом Уряду США, 1960.

Департамент Безпеки Держави, 1963-65: Слухання, вісімдесят дев'ятий конгрес, перша [-друга] сесія конгресу Сполучених Штатів. Сенат. Судовий комітет. Підкомітет з розслідування адміністрацією Закону про внутрішню безпеку та інші закони внутрішньої безпеки [із старого каталогу], Сполучені Штати, сенат, конгрес, судовий комітет.

Опубліковано Видавництвом Уряду США, 1965.

427

Листи «Рундбріфе», Джейкобі.

1941 року Фромм видав свій бестселер «Втеча від свободи», в якому задля змоги пояснити, чому люди шукали сховку від власних обов'язків та відповідальності в асигнуванні їхнім іншим авторитетним постатям, багато чого було запозичено в Райха (Райх вважав це плагіаторським розрідженням його ідей: Фромм пояснив Феніхелеві, що не визнав у книзі своєї інтелектуальної заборгованості перед Райхом тому, що його вернуло від Райхової манії величі).

Чотири книги Райха було перекладено (й доповнено інформацією про його останні відкриття), й стільки ж вийшло номерів «*International Journal of Orgonomy*» (Міжнародний журнал оргономії).

430

«Століття Сексу», 179

431

Квітень 1946; Горайзон.

432

Π, 72.

Фрейдова ідея створення безплатних клінік, вочевидь, не прижилася «у краю доларових варварів», як його називав сам Фрейд. Аж до середини 1950-х, як історик психоаналізу Елізабет Данто розказує нам, єдині інститути психоаналізу, до складу яких входили амбулаторні клініки, були в Чикаго, і започаткував їх 1930 року Франц Александер, та у Топіці, де ще через 12 років клінікою Менінгера було засновано навчальний центр психоаналізу.

Згодом Лоуен організував збори-зустріч Райха із 200 соціальними працівниками Будинку просвіти «Юніон», освітницьким центром однієї з громад однойменного району Східного Гарлему. Райх сподівався, що цю організацію можна буде використати як стартовий майданчик для американського Секс-Полу. Директорові установи він запропонував, що відкриє щось, що називав Відділенням психічної гігієни, де двічі на тиждень проводитиме консультації, і допомагатимуть йому в цьому шість членів персоналу. Усе, чого він просив, — це фінансування і три добре освітлені кімнати. Райх, який ще чекав результатів від Ейнштейна, що в той час проводив тест акумулятора, все ще мріяв про посаду в Принстонському інституті перспективних досліджень; але, як свідчить запис у його щоденнику, «якщо справи у Будинку просвіти підуть добре, здійсняться усі мої мрії». Він палко бажав, аби установа санкціювала його працю й надала йому ґрунт для початку повномасштабної програми органної терапії із задіюванням акумулятора. На жаль, попри те, що директору сподобалася така схема, Рада піклувальників організації наклала вето на його радикальний план позбавити Мангеттен сексуального пригнічення.

435

Намагаючись вивчити щось про вегетотерапію, він також проходив лікування у Шарлотти Зельвер, першовідкривачки «сенсорної свідомості».

Міллер запитала в Беллоу, чи вірив той у силу терапії. Беллоу визнав, про що Міллер зробила відповідний запис у нотатках про їхню зустріч, що «рівно стільки, скільки на це дали часу; він розказував, що поради терапевта-райхівця, мабуть, були корисними. Дещо Беллоу розказував і про метод зовнішнього вираження підсвідомих емоцій, практикування якого знову набуло чинності в рамках офісних сеансів, чи то в умовах домашньої приватності та симуляції нападів злості, яка зароджувалась від того, що її не випускали назовні: бажання вбивати, душити, бити, уражати — випускати агресію. Інколи Беллоу боявся, що втрачає контроль, стає нестабільним. Він був готовим до бійки, навіть якщо хтось штовхнув би його в метро. Здавалося, що лють лікує».

437

BM, 89.

438

BM, 102.

439

Все ж Райх у своїх ексцесах завжди відображав сучасні тривоги й страхи й на них же реагував.

«Гештальт-терапія» не одразу стала хітом продажів, але от за наступні вісімнадцять років, у міру того, як слава Перлза зростала, вона перетворилася в основоположний текст для представників контркультури, й було продано більш ніж півмільйона примірників. Олдос Гакслі, чії праці також дали поштовх зародженню того, що стало відомим під назвою «Рух за розвиток людського потенціалу», з яким також пов'язували Перлза, називав її «єдиною книгою із психотерапії, яку варто читати».

441

І Жан-Поль Сартр, і Альбер Камю відвідали Нью-Йорк весною 1946-го.

На створення динамічної моделі людського організму Перлза мимоволі надихнула гештальт-психологія, з якою той мав справу у Франкфурті середини 1920-х (він зустрів Лору на лекціях, які читали відомі психологи Макс Вертгаймер та Курт Голдштан). Гештальт-психологи продемонстрували за допомогою низки наочних експериментів, як мозок може схилитися до створення цілісної, довершеної концепції чогось, чи то гештальта із диспаратних чуттєвих даних; що він здатен вивести за допомогою аналізу певну форму навіть за наявності найнезрозумілішої зі схем. Улюблений гештальт-експеримент, той, що є ключовим для Перлзової моделі людського організму, складався із двозначного зображення, на якому можна розгледіти, скажімо, і качку, і кролика: і демонстрував, як мозок міг плавно переключатися з однієї інтерпретації на іншу. Для Перлза здоровий організм представляв саморегулятивну машину, що є чутливою до своїх постійних потреб, безконечно нужденною цього обміну фігур та задніх планів, у пошуках відновлення балансу. Але Перлз попереджав: «Будь-яке втручання в еластичність цього процесу переходу закінчується неврозом аби психозом». Якщо людина обмежить себе у задоволенні своїх потреб, як того часто від неї вимагає відчуття сорому чи то моральності, то вона згниє, відійшовши на задній план невдоволення.

443

176.

444

26 травня 1947.

445

2 грудня 1947.

446

Reds, 311 [«Редз», 311].

Райхові вдалося роздобути примірник нарису Гаушки, на який Клара Томсон посилалася в своїй праці «Психоаналіз: еволюція та розвиток» (1950), один із розділів якого присвячувався Райху [авторка хвалила його ранню діяльність, але заперечувала оргонні теорії], за який згодом він грозився засудити обох: і Томсон, і Гаушку — за наклеп. «Він поводився, наче інженер-механік, — Райх писав про критику Гаушки, — який, оглядаючи літак, робить висновок, що той непридатний до польотів. Але, насправді, все, на що він подивився, то це один гвинтик із шасі».

448

Через два місяці після появи статті Брейді директор відділу медичної консультації Федеральної торгової комісії відіслав її до УПМ.

449

Дж., 195.

450

10 травня 1948.

5 січня 1950. Див.: J. Edgar Hoover, «Sex and Crime» [Дж. Едгар Гувер, Секс та Злочин]. У травні 1951-го Джозеф Браян 3-й почав працювати у відділі психологічної війни ЦРУ й отримав від ЦРУ та ФБР авторизацію на перегляд Теки ФБР із непристойними публікаціями.

У передвечір президентських виборів 1952-го за вечерею Б. відзначив нездоровий інтерес Гувера до «нухи» (порнографії) і, що той «був закоханим у свого товариша і декілька разів домагався його; дізнавшись, що нічого з цього не вийде, [Г] доніс на нього».

Гувер до Б: «Нехай змириться або заткнеться. Виведіть його на чисту воду і то мигцем, так, щоб склалося враження, що я на це й геть часу й зусиль не витратив». Усі, хто були присутні на вечері, пройшли допит. Усі говорили те, що їм казали говорити. Браян вперше зустрів Гувера, коли брав у нього інтерв'ю для «Sat Ev Post» — «найжовтішої преси у цілому Вашингтоні»; вже наступного разу звався «жовтушник у штанях».

Я хотів, щоб цей слизень Браян втихомирив, або ж щоб Тольсон заткнув його

452

На завдання з проведення цих контрольних перевірок ФБР відрядило 975 агентів.

453

Джонс, 596.

Райха таки цитували в книзі: Кінзі посилався і на Райхову «Функцію оргазму», і на опубліковану в «*Journal of Sex Economy*» статтю, яку написав його перекладач та оргономіст за сумісництвом Теодор Вульф. Кінзі мав за мету поставити під сумнів висунуте Райхом явище раптової еякуляції, існування якого Кінзі заперечував.

455

Джонс, 579.

Райху, чесно кажучи, в мене складалося враження, що, певне, жоден зі скликаних 1948 року працівників і уявлення зеленого не мав, про що ти говорив, — А. С. Нілл писав Райхові після літньої конференції, продовжуючи: — І я не виняток. Можливо, ти забагато чекаєш від них? Лояльність, так, її можеш вимагати, але винахідливість, оригінальність, внутрішня свобода? Ні». Жоден із Райхових учнів не встигав за своїм гуру; Нілл додав: «Райху, ти один із величних мужів нашої епохи. Я кажу це, просто констатуючи очевидний факт, без жодних тобі лестощів чи поклоніння»

457

З огляду на те, що вони всі уже було віддали свої тіла на лікування Райхові, то й віддатися йому інтелектуально їм уже було легше.

458

Лейт, 51.

459

271.

Коли психолог Чарльз Райкрофт написав до Ільзе Оллендорф, аби розвідати про цю групу, та пригадала таке:

«На початку 1940-х Райх особисто, як і інші лікарі-оргоністи, лікував та навчав значну кількість молодих представників американського духовенства, у яких на той час розвинулося чітке розуміння того, що від них вимагали їхні конгрегації, й вимоги ці не мали нічого спільного із перипетіями духовними, а радше тяжіли до сімейних та інших емоційних конфліктів. Я не в курсі розгорнутої версії теологічних дискусій, які точилися в той час, але знаю напевне, що це молоде духівництво брало активну участь у семінарах, на яких порушувалися питання виховання немовлят і дітей та сімейних конфліктів».

Коли А. С. Нілл запитав одного з них, як вони водночас йшли за Богом та за «дияволом-Райхом», той визнав, що вони були «свідомими лицемірами».

461

«Боязнь падіння у тримісячного немовляти».

«Пам'ятаю той день, коли Пітер показав себе як найважчу, антисоціальну, деструктивну та проблематичну дитину, — пригадав Нілл. — Райх, як і я, був спантеличений. Аж раптом він невгомно розреготався. Тут у нас найвеличніший шкільний директор та найвеличніший психолог... і нас двійко не може дати собі триклятої ради із цим малим».

463

10.2.188.

464

15 січня 1951.

465

12, 2, C. 169.

466

СВ стверджує, що коли Райх жив у Норвегії, вони з Мунком зналися; 204.

Шарафу сказали, що то був її колега Гаррі Гантріп, 405. 1952 року психоаналітик Курт Айзлер поїхав до Мену, щоб взяти в Райха інтерв'ю. Згідно з твердженнями Шарафа, який розмовляв із Айзлером двадцять років потому, «він вважав, що Райх не шизофренік, а радше психопат із глибоко захованими параноїдальними відхиленнями». Однак, продовжує Шараф, «він додав, що його колеги вважали, що Айзлер був схильним недооцінити таку патологію».

468

142.

469

МШ, 389.

Бернард Град, учений-біолог з канадського університету МакГілла, заїздив до Оргонону в квітні 1951 року і був одним із тих беззаперечних вірян. «Місцина була одним тотальним безладом, — пригадує він. — Оргонон евакуювали. Усі миші в приміщенні для підслідних тварин передохли, скидалося, що винною тому була лейкемія». Тропп відвів його оглянути один із акумуляторів, який із Оргонної кімнати винесли на 200 ярдів углиб лісу. «Здавалося, що я на якийсь час втратив зв'язок з землею», — Град розказує про те, як на нього вплинув прилад. Він підійшов до нього вдруге і сказав, що «цього разу я ледве не впав». Така його дія була заразною, вважав Град: «Що цікавило в такому ефекті, то це те, що він був заразним. Моя теща його підчепила». Його власний акумулятор вважали зараженим, і просидіти у ньому він міг лише декілька хвилин: «Я піддався впливу радіації, і мене на декілька тижнів мов відкинуло від людей та навколишніх речей», — каже він. Повторно приїхавши до Оргонону 2005 року, навіть після того, як минуло 50 років, він відмовився заходити до оргонної кімнати.

471

МIII, 26.

472

24 січня 1953.

473

Під час 3-го щорічного зібрання Фундації Вільгельма Райха, уже через лічені хвилини він пішов, як...

474

1 серпня 1951.

475

LD, 369.

476

LD, 374.

477

LD, 375.

478

У червні 1951.

Згодом послідовники Райха зіпсували багато паперу, виписуючи, чому результати проведених УПМ випробувань були нерелевантними: найчастішим поясненням негативних результатів було те, що у всіх закладах, де проводилися досліді, знаходилося рентгенівське обладнання, яке обтяжувало оргонну енергію, натомість перетворюючи її в терапевтично-неефективну смертоносну оргонну енергію.

480

13.1.54

Доктор Пьерракос, який 1952 року разом із Александером Лоуеном почав практикувати ергономію, сказав, що хтось із тих, кому він порекомендував акумулятор, тепер скаржився на «спад у його дієвості...».

Того літа Райх за 100 \$ погодився за допомогою своєї «хмарної інженерії» перервати посуху для місцевого фермера Оззі Меррілла. Стаття у «Бангор дейлі ньюз» від 24 липня того року стверджує:

«Доктор Райх і троє його асистентів розгорнули свій дощотвірний прилад на узбережжі озера Гранд поблизу дамби гідроелектростанції міста Бангор... Прилад — набір прикріплених до маленького циліндра профільних труб, що з'єднані між собою кабелем — проводив операцію “висмоктування” протягом приблизно години і десяти хвилин... Спонтелічений свідок цього дощотворного процесу сказав: “Найдивакуватіші на вигляд хмари, які лише можна побачити, почали збиратися, як тільки ті запустили свою штуkenцію”».

483

MIH, 404.

484

71

485

Хайльбут, 443.

486

Березень, 1940.

487

Бойовий клич, 139.

Згідно з твердженнями Майрона Шарафа, «втікати» було одним з улюблених слів Райха: «Люди *втікали* від глибин, міцних почуттів, від правди». С. 31.

489

3 травня 1956.

490

МШ, 462. Розширена версія?

Лоїс Вайвел, у якої з Райхом на початку 50-х був роман, писала, що єдиною, кого Райх бив у неї на очах, була Єва, «яка вивела його з себе, — то був талант, в якому їй рівних не було»; Єва вказала, що цей інцидент трапився в жовтні 1955 року і додала, що «він і справді побив мене у присутності Вільяма Моїса, і посланням цих побоїв було: “Зійдіть зі своїх мізерних шляхів, ступайте вже на шлях величний”; і позицією, яку зайняла я, було: “Я хочу, щоб мене залишили наодинці, бути такою мізерною і такою віддаленою, як самій того хочеться”».

492

2/2/57.

493

IO, 195.

Flatland Magazine, № 12, «Tail-gunner Joe meets Cockyboo the Clown», 1995, pp. 36–40). [Флетленд Мегезін, ном. 12, «Хвостовий Джо зустрічає клоуна Кокібу», 1995, с. 36–40].

495

IO, 196.

Єва Райх та Каррер допускали можливість умисного вбивства. «Я вважаю, що мого чоловіка Вільгельма Райха вбили», — писала Каррер. Вона знала, що це було не вперше, що в Льюїзбурзі вбивають в'язня. 1954 року Вільяма Ремінгтона, колишнього урядового посадовця, якого Елізабет Бентлі звинуватила в приналежності до комуністичної партії, там побили до смерті. За два дні до своєї смерті Райх обмовився, що він попросив аспірин, йому дали дві підозрілі рожеві пігулки, і вони підозрювали, що його отруїли, змовившись проти нього.

Доктор Леон Віткін, начальник медичної служби в'язниці, вислав вміс Райхового шлунку до ФБР, аби вони могли провести тест на присутність неналежних хімікатів. Нічого незвичного не виявили. Але коли прийшли результати експертизи, Каррер та Єва Райх не заспокоїлися, і протистали Віткіну з новою теорією того, що Райх припускав перед ними, що росіяни винайшли препарат, який може викликати серцевий напад і розсмоктується в організмі так, що автопсія його не бачить.

У Віткіна було своє бачення того, що трапилося: «Проглядаючи справу, варто взяти до уваги декілька важливих факторів. Перш за все, через свою параною Райх не довіряв медичному департаменту й відтак не шукав кваліфікованої медичної допомоги, а надавав перевагу самолікуванню; і чим би він там не хворів, він би не розказав нам про це, допоки б не було уже надто пізно. По-друге, на час його смерті в установі бушувала епідемія грипу; по-третє, результати гістопатологічного дослідження показали гнійну бронхопневмонію. На мою думку, ці чинники посприяли смерті, яку спричинили ускладнення від захворювання азійським грипом».

497

Кеннету Тайнену в 1971-му.

498

«Tread Softly» p. 46 (1966) [«Ступайте легко», с. 46, 1966].

Федерн був автором «Суспільства байстрюків» (1919), книги, в якій автор, намагаючись пояснити, чому всі спроби встановити в Європі Росію, не вдалися, береться до дослідження підсвідомого відчуття провини, що сповнювало тодішніх революціонерів. Автор вважав, що їх роз'їдає провина, яку вони відчувають за свої повстання, що автоматично асоціюються у них із батьковбивством (згодом Райх візьме до уваги це попередження і намагатиметься уникнути таких відчуттів. Хітчманн розказав йому, що Фрейд ствердив, нібито у Федерна «очі батьковбивці»).

Моя перша оргія. 1976 року Поленд уже пропонував послуги догляду за дитиною для тих, хто навідувався на нічні суботні оргії ЛСВ. «Цей проект, — йшлося в інформаційному бюлетені, — має за намір зробити маленький крок назустріч тому, аби допомогти дітям бути вільними». Коли я намагався вистежити Поленда, аби взяти в нього інтерв'ю, я довідався, що у 1980-х він відсидів п'ять років у в'язниці за сексуальне домагання до однієї дитини, за якою наглядав під час тих оргій. У в'язниці він намагався каструвати себе, і, вийшовши на свободу, йому виписали регулярні уколи жіночих гормонів, які мали допомогти йому вгамувати його лібідо.

501

«A Conversation with Herbert Marcuse: Revolutionary Eroticism, the Tactics of Terror, the Young, Psychotherapy, the Environment, Technology, Reich»

by Sam Keen and John Raser in: *Psychology Today* 4:2 (Feb. 1971), 35–40, 60–66.

[«Розмова з Гербертом Маркузе: Революційний еротизм, тактика терору, молодь, психотерапія, середовище, технології, Райх».

Розмовляли Сем Кін та Джон Рейзер. Сайкалоджі Тудей, 4:2 (лют. 1971), с. 35–40, 60-66.]

1963 року Бетті Фрідан в одному із розділів своєї книги «Феміністична містика», що зветься «Сексуальне продається», критикуватиме Діхтера за стереотипізацію в ньому жінок.

У книзі, що мала за намір критично дослідити наївний оптимізм того, що він зве Райховою «гіпотезою репресивності».

Віденського психоаналітика, сексолога, біолога
Вільгельма Райха (який народився в Україні) називають
найвпливовішим та найбільш горезвісним мислителем
XX сторіччя. Представник фрейдомарксистки, лідер культу
сексу та анархії, вважає, що винайшов «орган», і займався
дослідженнями «органової енергії», але його винаходи
наука так і не визнала. Книга британського дослідника
Крістофера Тернера в деталях простежує інтелектуальну
історію Райха у різних контекстах: становлення психоаналізу
та університетське життя студента в Австрії після
Першої світової війни; формування нацизму в Німеччині
та його розповсюдження Європою у 1930-х роках; настрої,
страхи, інтелектуальні пошуки, розчарування, шлях вічного
емігранта, неймовірна популярність, знищення наукового
добробу Райха американською владою, суд, арешт, смерть
у камері за кілька днів до звільнення. У цій біографії –
непересічна особистість, неординарний науковець, роботи
якого виходять за межі наукових канонів та знаходяться
у сірій зоні між наукою та псевдонаукою.

18+

ISBN 978-617-679-512-4

www.starlev.com.ua